ՇԱԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 1
SAMEDI
1er AVRIL
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.983 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNEE — No 16.983

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՄԱՐՏ 21 / 28)

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿՐ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ՔՈՓԻՆՀԱԿԸՆ — Դանիայէն ճամբայ ելած է Հայաստանի համար նախատեսուած բարմաթիւ նախաշէն տնակներով լի չոգենաւերու չարասիւն մը: Աղէտեալներուն համար հանգանակուած մօտ մէկ միլիոն քրոնի (գրեթէ 1 միլիոն Ֆրանք) ընդգրկ է, որ «Ժողովրդական Օգնութիւն» կազմակերպութիւնը կրցած է գնել Հայաստան ղրկել:

Ջեռուցման ինքնավար կազային համակարգ ունեցող այդ տուները կը կառուցուին Լենինականի շրջանը:

«Ժողովրդական Օգնութիւն»ը Հայաստանի օգնելու համար արդէն հանգանակութեան նոր փուլի մը ձեռնարկած է: Նոր նուիրատուութիւնները կը յատկացուին մանաւորապէս մանկատան մը շինարարութեան: Ակէ զատ Դանիացիները մտադիր են այս ամառ իրենց մօտ հրաւիրել ծնողքը կորնչուցած երախաներ: Դանիոյ արհեստակցական միութիւնները այդ նպատակաւ արդէն միլիոններ ձեռք առած են:

ՕԹԹԱՒԻԱ — Հայաստան մեկնած են դանատական կազմակերպութիւններու խումբ մը ներկայացուցիչներ, որոնք փափաք յայտնած են տուներ կառուցանելու երկրաշարժին հետեւանքով ծնողքը կորնչուցած երախաներու համար: Այդ պատուիրակութիւնը, զոր կը գլխաւորէ Դաշնակցային Խորհրդարանի պատգամաւոր Ու· Էթուըլ, Հայաստանի իշխանութիւններու հետ կը քննարկէ մանուկներու հաստատութիւն մը կառուցանելու ծրագրերը:

ԻՈՒԻՒ — Հայաստանի երախաներուն օգնութիւն ցոյց տալու եւ աւերեալ ընտանիքները վերականգնելու համար Սափորի խորհրդային հիւպատոսութեան երկու միլիոն լիէնի (100 հազար Ֆրանք) չէք մը յանձնած են Հոքայտոյի ուսուցիչներու արհեստակցական միութեան ղեկավարները:

ՀՌՈՄ — Իտալիոյ Քաղաքացիական Պաշտպանութեան նախարար Վ· Լաթանցիօ յայտարարած է, որ կառավարութիւնը որոշած է Սպիտակի շրջանին մէջ կառուցանել շրջուն հիւանդանոց մը: Ան պիտի գետեղուի «իտալական աւան»ի մօտակայքը: Հիւանդանոցը կը գործէ վեց ամիս: Անոր գործունէութիւնը ապահովելու համար Իտալիայէն 500 կամաւորներ Հայաստան կ'երթան:

ՀԱՐԱՐԲ — Զիմպապուէի Մանուկներու պահպանման ու զարգացման Ֆոնտը աջակցիլ մանուկներու համար մեծ քանակութեամբ բուրդէ ծածկոցներ յանձնած է: Արարողութեան ընթացքին ելոյթ ունենալով՝ Ֆոնտին նախագահը, Զիմպապուէի նախագահին կինը՝ Ս· Միւկապի խոր ցաւակցութիւն յայտնած է պատահած աղէտին կապակցութեամբ:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՖՈՆՏԻՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Երեւանի «Կոմիտաս» երաժշտանոցի վերանուէն, Հայաստանի Մանկական Ֆոնտի նախագահ Էդգար Ցովհաննիսեան հետեւեալ տեղեկութիւնները տուած է «Արմէնփրէս»ի:

Արհրդային Մանկական Ֆոնտին Հայաստանի մասնաճիւղը կազմաւորուած է 1988–ի գարնան: Ազէտէն առաջ մենք կ'օգնէինք գիշերօթիկ ղարոցներուն, մանկապարտէզներուն, ծնողքը կորնչուցած երախաներուն:

Այժմ երկրաշարժէն վրկուած շատ երախաներ անօթեւան մնացած են, շատերը՝ որբ: Մեր պարտականութիւնները բազմապատիկ դարձած են: Ամէն կողմէ ստացուող օգնութիւնը Հայաստանի, ինչպէս նաեւ հանրապետութենէն դուրս առժամեայ տեղափոխուած երախաներուն բաշխելու գործը ստանձնած ենք նաեւ մենք: Յիշեցնենք, որ մեր երախաները կը գտնուին Խորհրդային Միութեան 47 բնակավայրերը:

Երաժշտանոցի աշխատանքներուն չորհիւ միայն վերջերս 70 երախաներ գտած են իրենց հարազատները: Մեր կարեւոր նպատակներէն մէկն է նաեւ հոգեբան մասնագէտներու միջոցով օգնել երախաներուն բնականոն կեանքի վերադարձին: Այդ նպատակով Երեւանի երիտասարդութեան պալատին մէջ կ'աշխատին Մոսկուայի, Երեւանի եւ այլ քաղաքներու հոգեբաններ, որոնց հիմնական նպատակն է երախաներուն մէջ հաւատք, աւիւն ներարկել: Մեր երաժիշտները, ուսանողները մեծ աշխատանք կը կատարեն այդ ուղղութեամբ: Մարդու տրամադրութեան, մարդու հոգեբանական հաւասարակշռութեան համար բժշկութիւնը եւ երաժշտութիւնը զարերու ընթացքին մեծ դեր կատարած են:

Ես կը մաղթեմ, որ 1989–ին հայ ժողովուրդը թէ հայրենիքի եւ թէ Սփիւռքի մէջ առողջ ըլլայ, երբեք չտեսնէ որեւէ աղէտ, որեւէ դժուարութիւն եւ Սփիւռքը եւ Հայրենիքը միասնական ըլլան:

***

ԾԱՌԱՏՈՒՆԿ ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ

Ամէն տարի իր նոր ուսանողներուն հետ Հայաստանի տարբեր շրջաններու մէջ ծառատունկի ձեռնարկող Երեւանի համալսարանի պարսկերէն լեզուի դասախօս Գուրգէն Մելիքեան արեւելագիտութեան բաժնի 21 ուսանողներու ու շրջանաւարտներու հետ մեկնած է Լ· Ղարաբաղի Մարտունիի շրջանի Մաճկալաշէն գիւղը: 2800 մանկիներով, անհրաժեշտ գործիքներով զինուած՝ անոնք գիւղէն երեք քմ· հեռաւորութեան վրայ գտնուող Դ· զարու հայկական ճարտարապետութեան գլուխգործոցներէն մէկուն՝ Ամարասի վանքի երկու քարքարուտ բլուրներուն վրայ տնկած են 1500 ընկուզենի, նորաստեղծ պուրակները կոչելով Մ· Մաշտոցի ու Ս· Պարթեւի անուններով՝ ի յիշատակ Մ· Մաշտոցի վանքին կից բացած Արցախի առաջին դպրոցի 1500ամեակին:

Համալսարանական խումբը շրջանի ղեկավարութենէն որեւէ լքուած գիւղի մէջ համալսարանի ճամբար ստեղծելու արտօնութիւն առած է:

***

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԹԱՊԱԻԷՆՆԵՐՈՒ ՓԱՌԱՏՕՆ

Երեւանի «Նայիրի» չարժանկարի սրահին մէջ սկսած է Ֆրանսական ժապաւէններու (Ֆրանսերէնով) փառատօնը, նուիրուած՝ Ֆրանսական յեղափոխութեան 200ամեակին:

Ժապաւէններու ցուցադրութենէն առաջ տուեալ ստեղծագործութեանց հեղինակներու կենսագրականը, համառօտ բովանդակութիւնը կը ներկայացնէն երեւանի բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններու մէջ աշխատող Ֆրանսացի երեք դասախօսներ:

Արդէն երկրորդ տարին է, որ Ֆրանսերէնն կը դասաւանդեմ Երեւանի համալսարանին մէջ, – ըսած է Փ· Ալէն: Սիրով ստանձնեցի ժապաւէնները հայ հանդիսատեսին ներկայացնելու պարտականութիւնը: Պէտք է ըսեմ որ Հայաստան գալս պայմանաւորուած է նաեւ Ֆրանսա ապրող 300 հազար Հայերու հայրենիքին հանդէպ ունեցած իմ համակրանքով: Մինչեւ գալս դիտէի միայն 1915–ի ցեղասպանութեան մասին, բայց հոս ես շատ բան սորվեցայ: Այստեղ աշխատող կինս ու ես Հայաստանի օդնութեան հաստոյ Ֆրանսացիներուն հետ քանիցս եղանք Լենինական, անոնց ու տեղացիներուն միջեւ թարգման հանդիսացանք:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՍԱՀ չատ վճռական յայտարարութիւն մը ըրաւ Ազգ· Ժողովին առջեւ, ճշդելով Քորսիքացիներուն ակնկալութեանց սահմանը: Վերջին դիմումով մը, կառավարութիւնը առաջարկեց տարեկան 2400 Ֆր·ի հատուցում մը պաշտօնատար դլուխ ու ճշդեց թէ աւելի ոչինչ պիտի արուի, ուրեմն դեղեցկութեան կղզիին բնակիչները պէտք չէ չափը անցընեն, եւ ցամաքամասին բնակիչներուն համակամութեան դիմեն:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Ազգ· Ժողովին մէջ հաչուեյարդար մը տեղի ունեցած է առջի օր, որ իր տեսակին մէջ, կրնայ աննախընթաց նկատուիլ: Մարտ 29–ին է որ Տօղրու Եոլի (Տէմիրէլ) Սդերդի երեսփոխանը փորձած էր միջամտել իր շրջանի երկու երեսփոխաններու (ԱՆԱՓ–ի) կրնուին: Խօսակիցներէն մէկը՝ Արըքան կ'ամբաստանուէր իր խօսակիցին կողմէ որ թաղապետական ընտրութեանց առեն իր կուսակիցին դէմ աշխատանք տարած է եւ երբ վէճին հետ կապ չունեցող սդերդցի ձէյլան ուզած է դատել, ամբաստանուողը՝ Արըքան կրակած ու տեղն ու տեղը սպաննած է միջամտողը:

ԱՆԴԱՐ. խիստ ազդարարութիւն մը ըրած է Աբաֆաթի, Հայերու վերաբեր – եալ անոր կատարած յայտարարութեան առթիւ Քուէյթ («Ցառաջ», Մարտ 23) եւ պահանջած որ ՊԱԿ–ի ղեկավարը – այժմ Պաղեստինի Պետութեան (մը) նախագահ – չփորձուի անգամ մը եւս «այդպիսի սխալ ակնարկութիւններ ընելու հայկական ջարդերու մասին»: Անդարա նախապէս ուզած էր յայտարարութեան պատճէնն ունենալ եւ անոր ծանօթանալէ ետք է, որ ՊԱԿ–ի Անդարայի ներկայացուցիչին ներկայացուցած է իր բողոքը, որպէսզի փոխանցուի Արաֆաթի:

ՍԻՏԱ–ի չուրջ բուռն քանավէճ մը ծագած է վրոփ· Էնքանտի տուած մէկ հարցազրոյցին ընթացքին ըրած յայտարարութեան պատճառաւ: Ան կ'ըսէ թէ ՍԻՏԱ–ի համաճարակին առաջքն առնուած է այլեւս, մինչ բազմաթիւ պաշտօնա – կիցներ ճիշդ հակառակը կը պնդեն: Վերտանդաւոր կը գտնեն մանաւանդ նման չինծու հաստատում մը, որ կրնայ ծանր հետեւանքներ ունենալ, վախը վերցնելով միասեռականներու եւ թմրեցուցիչի մոլիներու մօտ: Այդ պարագային, ընդհակառակն ՍԻՏԱ–ն աւելի կը տարածուի:

ՄԵԾՆ – ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ հակահաբեկչական սպասարկութիւնները բոլորովին ծածկելի դարձան, ինչ որ ծանրակշիռ եւրեոյթ մըն է, մանաւանդ երբ խնդրոյ առարկայ են Անգլիացիները··· Ի՞նչ ըրած են, պարզապէս ապահովութեան միջոցներու փորձերէ ետք պրիթիշ էյրուէյզ օդանաւի մը մէջ մոռցած են պայթուցիկները, զոր նախապէս գետեղած էին չուներ մարզելու համար: Քանի մը օր ետք, օդանաւը երբ Թորոնթոյէն կը վերադառնար, մաքրող կինը անկիւն մը գտած է այդ ռումբերը, որոնք իւնչ աղէտ պիտի պատճառէին, եթէ օդանաւը պարտաւորուած ըլլար անբնական էջք մը կատարել:

– ՄԱՄՈՒԼ –

«Reader's digest SELECTION»

ARMENIE, TERRE DE TRAGEDIES

Սելեբսիոնի *Ապրիլի Թիւը*, վերոյիշեալ խորագրին տակ, եօթը էջերու մէջ քաղուածքներ կը հրատարակէ միջազգային մամուլէն: Ընտրուած յատկանշական հատուածներ կան հետեւեալ թերթերու թղթակցութիւններէն կամ յօդուածներէն՝ Փարի – Մաչ, Թայմ, Շթերն, Նիուզ – Ուիք, Նիւ – Եորք Փոսթ, Լը Մոնտ, Ուաշինկթըն Փոսթ, Սընտէյ Թայմզ:

***

«TOUT LIRE» (*)

SPECIAL ARMENIE

Մանկական այս ամսաթերթին Թիւ 9 ամբողջովին նուիրուած է Հայաստանի, յատուկ եւ դնահատելի դաղափարով մը: Պարբերականին կողքին վրայ կը բացատրուի նպատակը. –

«...երկրաշարժը միայն տուներ եւ կեանքեր չխանդեց: Ցնցեց նաեւ ինքնատիպ լեզու մը եւ մշակոյթ մը, Հայաստանի ստացած բոլոր առատաձեռն օժանդակութեանց մէջ, խորհեցանք թէ հատ մը կը պակսի միաժամանակ բոլորովին աւելորդ եւ բացարձակապէս կենսական՝ գիրքեր: Երախաներու համար գիրքեր: Գիրքեր փախուստ տալու համար երեւակայութեամբ, ապաստան – գիրքեր: Գիրքեր կրկին ժպտելու եւ սորվելու համար: Գիրքեր իրենց լեզուով, մէկ հատիկ եւ այնքան գեղեցիկ: Որովհետեւ գիրքերը գեղեցկագոյն յիշատակներն են զոր կը պահենք մեր մանկութենէն եւ Հայաստանի որքերը պէտք պիտի ունենան, օր մը, վերագտնելու իրենց մանկութիւնը»:

Հրատարակիչը կ'առաջարկէ այս առթիւ՝ 10 *օրինակ* 200 *Ֆրանքի*, ճշդելով որ «TOUT LIRE»ի այս բացառիկ թիւին չափով հայերէն 10 հազար դրքոյկ պիտի տպուի Հայաստանի երախաներուն համար:

(*) MANOOK
41, route de Vaugirard,
92190 Meudon

ՎԱՂԸ՝

«ՑԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Ցառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (137) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

Տեսակցութիւն՝
Յ· Խաչատրեանի հետ Ա· Թ·
Դար մը երկունք Ա· Պէրլիճիրլեան
«Sacré Peuple» MICHEL JOBERT
Rouben Mélik R. SABATIER

ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԷՆ

– ԱԽՈՒՐԵԱՆ –

Գրեց՝ ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

Լենինականի մէջ, երկար տարիներէ ի վեր, կ'ապրէր բժիշկ՝ Ա.Փաստանիլեան, որ ժամանակին գաղթած էր Իրանէն: Քաղաքին մեծագոյն վիրաբոյժներէն մէկն էր, յարգուած եւ սիրուած անձնաւորութիւն մը Լենինականի մէջ:

Ափսո՛ս սակայն, հինգ տարի առաջ, դեռ երիտասարդ, բժիշկը մահացած էր, քաղցկեղէն, խոր սուգի մատնելով իր ինամած հիւանդները եւ այրին, որ երեւանի հին, ծանօթ ընտանիքի մը չառաւիղն էր:

Լենինական գտնուած միջոցիս, գիշեր մը հիւրընկալուած եմ բժիշկ Ա.Փաստանի վինոջ գեղեցիկ ապարանքին մէջ, որ կը գտնուէր Հանրային պարտէզին դիմացը: Այդ գիշեր երեւանէն հիւր եկած էր նաեւ տարաբախտ բժիշկին քոյրը, Արաքսիա Ա.Փաստանիլեանը, որուն ծանօթ էի մայրաքաղաքէն: Այս երկու ազնուական, գեղարուեստասէր կիները, Տարօնը եւ Տարօնի երգերը չատ կը սիրէին: Արաքսիա Ա.Փաստանիլեանը, կինն էր բնիկ Մշեցի, Արդխոնք պիւղէն, փիլիսոփայ Ղազար Վարդապետեանի: Այր եւ կին կը դասախօսէին Երեւանի Պետական համալսարանը, ունէին երեք արժէքաւոր զաւակներ, քիմիագէտ, լեզուագէտ եւ պատմաբան, որոնք մեծ ապագայ կը խոստանային:

Տարօնցի փիլիսոփայ Ղազար Վարդապետեանէ եւ իրենց հարազատներէն, պահած եմ քաղցր եւ անմոռանալի յիշատակներ: Փիլիսոփայ հայրենակիցս, Ղազար Վարդապետեան, ինքնատիպ անձնաւորութիւն մըն էր, սիրուած իր աշակերտներէն: Իւրաքանչիւրութիւնը եւ որսորդութիւնը չատ կը սիրէր: Իր բնակարանին երկու սեն – եակները վերածած էր թռչնապղինձներու հազուագիւտ ծաղիկներու եւ բոյսերու թանգարանի մը, զոր արդար հպարտութեամբ ցոյց կուտար այցելու բարեկամներու: Արաքսիա Ա.Փաստանիլեան սքանչելի կին մը եւ անձնուէր մայր մըն էր, ազնիւ նկարագրի տէր. անկեղծ եւ հիւրասէր: Զարեաց պողոտայի վրայ, պարտէզներով շրջապատուած իրենց չէն յարկին ներքեւ, չատ խիտ հիւրասիրուած եմ, Երեւան գտնուած միջոցիս:

**

Լենինականէն մեկնելէս օր մը առաջ, ուզեցի տեսնել Ախուրեանը, որ կը գտնէր թրքական սահմանապլիսի վրայ եւ կ'անցնէր այն լեռներու սարորտէն, զորս օրերով եւ չարաթներով Լենայենց պատըշգամէն, կարօտով դիտած եւ երազած էի...:

Ընկերակցութեամբ Լենայի, Վեներայի եւ տանը երեխաներուն, Արմէնի, Անոյշի, Նարինէի, Արտուտիկի, Մանուէլի և Ֆրունզի (*), կէսօրէ յետոյ, հանրակառքով ճամբայ ելանք Լենինականէն: Հասնելով քաղաքին ծայրը, վար իջանք հանրակառքէն եւ սկսանք քալել ծառաստաններէն: Անցանք հանրային սքանչելի պարտէզի մը առջեւէն, որուն մօտիկ բարձունքի մը վրայ կանգնած էր հսկայ արձանը Մայր Հայաստանի: Ուրախ սրտմտութեամբ, երախաներու գուարթ կանչերուն հետ, հայրենի արեզակը մեր կռնակին, կը չառաջանայինք քարոտ եւ աւազոտ ճամբաներէ, երբ յանկարծ Անուշը պոռաց՝ «մօրաքո՛յր Արմենուհի, հասանք Արփաչայ»: Սիրտս թռունդ եղաւ, նշմարելով Ախուրեանը եւ հեռուէհեռ մօտենալով, ինչ տեսնեմ, Աւտուած իմ, դեռ ափին, հայրենի կովերու, եղներու նախիր մը, որ կը պատրաստուի մտնել ջրին մէջ, պատանի նախրապան մը, վրան ձեռքին, հո՛յ, հո՛յ, կը պոռայ, անոնց եռուէն...: Կարօտի բացականչութիւն մը արձակեցի, ինքզինքս կարծելով Մշոյ դաշտին մէջ, Արածանիի եզերին:

1914-էն ի վեր, հայրենի նախիր չէի տեսած: Այս անմեկնելի տեսարանէն արցունքներ սկսան հոսիլ աչքերէս..., նախիրով տարուած դեռ ժամանակ չէի ունեցած դիտելու շրջապատը: Գլուխս վեր առի, տեսայ կամուրջը եւ անոր եռեւն բարձրացող լեռները, որ դիս մանկիսի պէս իրենց կը քաշէին: Այդ պահուն, մէկ ցանկութիւն ունեցայ միայն, բարձրանալ դիմացի լերան գագաթը եւ դիտել սահմանները...: Գետի ափին, պատանի նախրապանին մօտ, կեցած էին տեզացի Հայեր: Մօտեցայ եւ հարցուցի թէ կարելի՞ էր արդեօք բարձրանալ դիմացի լեռը: Բոլորը ապշած նայեցան ինծի, սակայն տեսնելով որ արտասահմանէն եկած եմ եւ հասկնալով հոգեկան վիճակս, անոնցմէ մէկը հարցուց. – «անցագիր ունի՞ք» – «Անցագիր ունիմ, բայց զոմս չէ» պատասխանեցի: – «Քոյրիկ ջան, տեսնում է՞ք ռուս պահակները կամուրջի վրայ, կարող են կասկածել, ի զուր տեղը ձեր գլխին փորձանք մի բանաք» ըսաւ Լենինականցին: Սակայն ես ամէն վտանգ աչքս առած էի ... Կարօտը գիս կը լափէր...: Քիչ վերջ, Լենայինս հետ բարձրացանք կամուրջի վրայ, ուր կեցած էին պինուորական կառքեր եւ երկու ռուս պահակներ, որոնք կամուրջին վրայ կ'երթեւեկէին եւ հոն կեցող այցելուներուն հետ կը խօսէին: Ես, յուզուած, Լենային յայտնեցի ցանկութիւնս եւ ըսի իրեն որ խօսի ռուս պահակին հետ եւ անոր թոյլտուութիւնը խնդրէ: Լենան եւս պլուխը երերցուց թերահաւատ: – «Մօրաքոյր ջան, հասեղ սահմանապլուխ է, կամուրջէն անդին արգելում են, չես կարող ոչ մի տեղ դնալ...»: Կրկին աղաչեցի որ անգամ մը փորձէ: Պահակներէն մէկը, խարտեաշ, ժպտուն, հազիւ 20 տարեկան երիտասարդ մըն էր եւ բարեացակամ կ'երեւար: Լենան, գեղեցիկ վին մըն էր եւ լաւ ռուսերէն կը խօսէր. մօտեցաւ պահակին եւ գիս ցոյց տալով, սկսաւ անո՛յշ, անո՛յշ զրուցել անոր հետ: Ես, քիչ մը հեռու, կամուրջին կը լուխը կեցած, կը սպասէի արտասրոսի...: Աստակուխեան սկիզբը լսեցի ռուս պահակին կարուկ «նիեթ», «նիեթ»ները եւ տխրեցայ...: Սակայն Լենան կը շարունակէր համոզել զայն ... պահակը հեռզհեռակ վակուզնալով եւ անգամ մըն ալ գիս դիտելով՝ «խարաշո, խարաշո» կոչեց եւ տուաւ իր հաւանութիւնը: Լենան յաղթական մօտեցաւ ինծի եւ ըսաւ. – «Մօրաքոյր ջան, դու բախտաւոր ես, ասացի Թէ, արտասահմանէն եկած բանաստեղծուհի ես, ուզում ես լերան գագաթը հլլել եւ տպաւորութիւններդ գրել...» եւ աւելցուց. – «խնդրո՛ւմ եմ, մօրաքոյր ջան, չուշանաս, երբ քեզ կանչեմ, վերադառնաս»: Առանց վայրկեան մը կորսընցնելու, անսահման ուրախութեամբ, սկսայ բարձրանալ լեռն ի վեր: Ծաղկոտ սարեր էին, անանուխի եւ դաշձի անոյշ հոտերը բռնած էին չորդին: Ոտքերս կը սահէին: Պահ մը հանեցի կօշիկներս եւ սկսայ բոկոտն քալել, սակայն փշոտ մատներս, ոտներս կը ծակծկէին. կրկին հագայ, առանց եռիս նայելու, կազալով ու հեւալով, հասայ լերան գագաթը եւ կեցայ շնչասպառ:

Կապոյտերիչ հով մը կը փչէր, աչքերս լայն բացած, կարօտով սկսայ դիտել չուրջս: Աւա՛ղ սակայն, չտեսայ ոչ մէկ ուան, ոչ մէկ կանաչ դաշտ ու դուրան: Դիմացս կանգնած էր բարձր սար մը, իսկ անոր եռին, կ'երեւային գիւղեր ու կատարներ...: Գլխուս վերեւէն ծիծեռնակները ազատօրէն փարելով հորիզոնը, կ'երթային հեռուներ, հոն, ուր ես կը ցանկայի տեսնել...:

*Հիասթափուած եւ անզօր, թեւերս կախ, պահ մը մնացի անշարժ: Ցանկարծ երեւակայութիւնս թեւ առաւ, սկսաւ թռչիլ եւ մէկ րոպէի մէջ կտրելով անջրպետը, անցաւ Կարսի, Էրզրումի եւ Մնուսի վրայէն, հասաւ Մշոյ դաշտ եւ թառեցաւ Ինճակեան լեռներու կատարին...: Չոպիկս աչքերը լայն բացած, տեսայ Սուրբ Կարապետ վանքը եւ ամբողջ էութեամբս ոգեկոչեցի երբեմնի չէն ու չէնշող Տարօնի Աշխարհը...: Եղջանկութեան մէջ կը լողայի...: Այդ պահուն ազօթք մը բարձրացաւ հոգիէս, առ Աստուած, թեւերս պարզած չնորհակալութիւն յայտնեցի Արարչին, որ այս հրաշալի րոպէն պարգեւած էր ինծի...: Աչխարհը մոռցած, հայրենի բարձունքին կեցած, ծննդավայրիս տեսիլքովը կ'ապրէի, կը մենախօսէի, կ'երգէի եւ կուլայի...: Չեմ գիտեր որքան ժամանակ անցած էր, յանկարծ լսեցի Լենային ձայնը որ գիս կը կանչէր...: Ուշքի եկայ եւ ակնարկ մը նետեցի վարը, կամուրջին վրայ: Լենան ոտիտակ թաչկինակ մը ձեռին, նշան կ'ընէր որ վերադառնամ...: Աւա՛ղ, սրբազան տեսիլքը անհետացած էր...: Վերջին անգամ, անհուն սիրով ու պաչատմունքով դիտեցի լեռներու կատարները, ցանկալի հեռուները եւ ակամայ վար իջնել սարէն: Սակայն հազիւ քանի մը քայլ առած էի, ներքին անբացատրելի ուժ մը, գիս կրկին ետ վերադարձուց..., Չէի յաղթած: Տեսիլքին կարօտը սրտիս, գժուարաւ հասայ բարձունքին, աճապարանքով, թախծոտ լի նայուածքով մը դիտեցի հեռաւոր հորիզոնը, անգամ մը եւս խորունկ չընչեցի դիմացէն փչող անոյշ հովիկը եւ դլուխս կախ, արագ – արագ, վար իջայ լեռնէն...: Դեռ չհասած կամուրջին, հեռուէն տեսայ հայրենի նախիրը, որ դուրս կ'ելլէր Ախուրեանէն պատանի նախրորդը անոնց եռեւէն, որ նշմարելով գիս, պոռաց՝ «մայրիկ ջան, կարողացար լեռ բարձրանալ, ուրա՞խ ես» – «այո՛, տղա չատ ուրախ եմ լսէ տեսնեմ, ո՞ւր կը տանիս անասուններդ» – «տանում եմ սարի եռին արածելու» պատասխանեց տղան: Ի տես պատանիին, յիշեցի հօր – եղբօրս Սեդրակի տղայ Արմէնը, որ գիւղի մեր տան զուարթ մահճակալն էր...: «Նունդ ի՞նչ է տղայ ջան» հարցուցի նախապատանին, առանց նայելու, կազդուրիչ հովը կը փչէր, ծննդավայրիս հողին հոտը կը բուրէր, ինչպէս ամէն տարի, ամէն գարնան, ես կ'ապրէի հայրենի բնութեան գեղեցկութիւնները

րևկոյթը կը հովանաւորէր Գիւտ Աբգ. Նազարեան, ներկայ էր նաեւ Քաշանի ձերակուտական – քաղաքապետ Պր. Ժապ Քարա, քաղաքապետարանի քանի մը պաշտօնեաներու հետ միասին:

Բացման խօսքը արտասանեց Քաշանի Հայ Մշակութային Միութեան անդամուհի՝ Տիկին Թաւուխեան, հակիրճ կերպով անդրադարձաւ ձեռնարկին դեղեցիկ նպատակին եւ շնորհակալութիւններ յայտնեց ներկաներուն, մասնաւորաբար արուեստագէտներուն որոնք սիրայօժար կը մասնակցէին ձեռնարկին:

Սկիզբը բեմ բարձրացաւ Քաշանի միութեան արդէն իսկ ծանօթ հայրենի վիրքիւզ դաշնակահար Սերգէյ Մարտիրոսեան, որ իր ցայտուն եւ զգայացունց ոգեղով համակեց ներկաները, ապրեցնելով արուեստի դեղեցիկ պահեր:

Իրեն յաջորդեց մեներգչուհի՝ Հերմինէ Երիցեան, որ հանդէս եկաւ հայ եւ օտար երաժիշտներու գործերէն բաղկացած ընտրեալ երգացանկով մը, ինչպէս՝ Պրոմս, Վիվալտի, Գոբէ, Մխրտչեան, Եկմալեան եւայլն: Ա. Յարութիւնեանի «Հայրենիքիս հետ» երգը, երգչուհիի կատարելագործուած արուեստի բարձր մասնագիտութեամբ եւ հմայիչ ձայնի քնքշութեամբ արդարեւ հասաւ իր պատճառին: Հերմինէ Երիցեանին դաշնակով կ'ընկերանար Տիկին Յասմիկ Սիրմկեան, որ յաջողութեամբ մեկնաբանեց եւ որպէս մենակատար, ձկլալեանէն սոնաթ մը եւ Խաչատուրեանի Թոքաթան:

Հանդէսը չարունակուեցաւ Քաշանի երաժտանոցի դասատու Տիկին Շանիւի կատարմամբ քանի մը մեղեդիներ կլաթի ընկերակցութեամբ:

Կարճ դադարէ մը ետք, յայտարբի երկրորդ բաժնին բեմ բարձրացաւ դաշնակահար՝ Ժիրայր Գասպարեան, մեկնաբանեց իր յօրինած գործերէն երկու կարճ. անկէ ետք Քաշանի Երաժտանոցի ուրիշ դասատու մը Տիկին Ս. Պելթրանտօ նուագեց պարի քանի մը եղանակներ տպիղի վրայ:

Ձեռնարկին վերջին մասը յատկացուած էր դաշնակահարներ՝ Անի եւ Ռաֆֆի Պետրոսեանի, չորս ձեռքով եւ արհեստավարժի բացայայտ հմտութեամբ, անոնք մեկնաբանեցին Մուսորսկիէն քանի մը հանելի պարեր, արտայայտելով ինչպէս միշտ կատարելագործուած արուեստի բարձր ու անհերքելի մակարդակը:

Ցաջող ձեռնարկ մը, որու համար փաղքելի էր մեր դաղութին, գոնէ «Երաժըշտական կոչուած» հասարակութեան մեծ թիւով ներկայութիւնը, նամանաւանդ յաճախ չէ որ առիթը կը չնորհուի մեզի այդպիսի բացառիկ ծրագրի ունկընդրութեան եւ որակաւոր կատարողներու միասեղ համախմբումը:

ՆԵՐԿԱՑ ՄԸ

«ԿՈՏԱՅՔ»ի շրջապտոյտին ատիթ

ԽՄԲ. – «Կոտայք» իր շրջապտոյտը ընկըսաւ Մարսէյլէն եւ առաջին օրն իսկ անդրադարձաւ իր ժամանումին, ապա մեր աշխատակիցը՝ կարօ Յովսէփեան լայն տեղեկատուութիւն մը կատարեց: Նոյնը չկրցաւ ընել այլ շրջաններու համար, այդ իսկ պատճառաւ, հակառակ յապաղումին, սիրով տեղ կուտանք շրջապտոյտը սիրայօժար կազմակերպող՝ Իսիի Հ. Մ.–ի փոխ – նախագահ, արտաքին յարաբերութեանց պատասխանատու Աբրահամ Հայրապետեանի թղթակցութեան (թարգմանաբար եւ ամփոփուած):

***

Փետրուար 21, վաղանց ժամանած Ալեվեանի Կոտայքը հաւասարակշռուած հանդիպում մը ունեցաւ տեղւոյն Հ. Մ.–ին հետ ու 1 – 0 յաղթանակ տարաւ չնորհիւ խմբապետ՝ Հ. Մխիթարեանի նշանակած կօլին:

Նոյն օրը քաղաքապետարանին սրահին մէջ տեղի ունեցած ընդունելութեան ընթացքին Ալեվեանի բոլոր պատուիրակներուն մեռաղներ յանձնուեցան, ներկաները հաճոյքը ունեցան Ս. Պօղոսեանի դեղեցիկ ձայնը ունկնդրելու եւ միւս մարզիկներուն պարերը վայելելու:

Ալեվեանի մարզիկները Փետր. 23–ին հանրակառքով հասան Լիոն, հանդիպում մը ունենալու համար: Ալեվեանցի մարզիկները, սակայն, տեղատարափ անձրեւին պատճառաւ սոխպուած եղան դաշտէն հեռանալ ու խաղը տեղի չունեցաւ: Մարզական դեռնի այս անյաջող օրը, այդուհանդերձ, ընկերային հիանալի մթնոլորտի մէջ անցաւ: Մարզիկները Վիլէօրպանի քաղաքապետ՝ Շ. Էրնիւի ու անոր կցորդ՝ Ժ. Գրիգորեանի ջերմ ընդունելութեան արժանացան: Յաջորդ առաւօտ Ալեվեանի բոլոր պատասխանատուները Լիոնի օդակայանն էին ներկայ ըլլալու ընկերվարական պատուիրակութեան Հայաստան մեկնումին:

Նոյն երեկոյեան Տէսինի Մշակոյթի Տան մէջ տեղի ունեցած ընդունելութեան, Կոտայքցիները ցոյց տուին իրենց ոչ մարզական (դեղարուեստական) բոլոր ընդունակութիւնները:

Ցաջորդ առաւօտ՝ Մարտ 25–ին խումբը «Թէ – Ժէ – Վէ»ով մեկնեցաւ դէպի Փարիզ: Նոյն երեկոյեան տեղի կ'ունենար «Ռէտ Սթար»ի հետ հանդիպումը՝ Սէն – Թ'Ուէնի մէկ մարզադաշտին վրայ (հանդիսատեսներու թիւը չնչին էր եւ այդ գծով «Ռէտ Սթար»ը որեւէ ծանուցում չէր ըրած): Հետաքրքրական այս հանդիպման սկիզբը, «Կոտայք»ի խումբը կարծես կորսնցուցած էր իր ինքնավստահութիւնը, ինչ որ ակնյայտ էր անոնց խաղերուն մէջ, մինչեւ խումբին ղեկավարներն ու Իսիի Հ. Մ.–ի պատասխանատուները չարունակեցին արծարծել «Կոտայք»ի խնդիրները, Հայաստանի վիճակուած ծանր կացութենէն դուրս գալու ճամբաները:

Հինգշաբի անցաւ Փետրուար 26–ի վերջին օրը: Իսի Լէ Մուլինոյի հայկական եկեղեցիին այցելութենէն ու աւանդական մոմավառութենէն յետոյ, մարզիկները թեթեւ ճաշ մը ըրին մարզադաշտին ճաշարանը: Կարճ հանդիստ մը եղաւ հասաւ սպասուած պահը. տեղի ունեցաւ, որուն մէկ մասը կազմէ ներկայացում – ներուն:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

Զիլիի Սանթիակո քաղաքին Նիւնիոյ շրջանին մէջ, Յունուար 23–ին, տեղի ունեցած է «Փլասա Արմենիա» հրապարակի բացումը, նախագահութեամբ՝ շրջանի քաղաքապետ՝ Փ. Ս. Փիեթրոքաբրիսնայի: Բացման ներկայ եղած ու խօսք առած են նաեւ Ուրկուէյի ու Յունաստանի դեսպանները, մօտ հազար հոգի հաչուող Զիլիի հայ գաղութին կողմէ Ս. Փեհինեան, Ժ. Գարահանեան: Հանդիսութեան ատրտին գաղութի նախագահ՝ Ա. Պալոյեան լչեցուցած է «Փլասա Արմենիա» մակագրութիւնը կրող քարէ պատառը ծածկող շղարշը: Քարէ պատառը կը կրէ Ուիլեըմ Սարոյեանի հանրածանօթ խօսքերը հայ ժողովուրդի մասին:

***

ԼՈՍ – ԱՆՃԼԼԷՍԻ «Արզարեան» սրահին մէջ տեղի ունեցած է, Փետր. 10–ին, Հ. Ց. Դաշնակցութեան պատանիներու յեղափոխական երգերու մրցումի երեկոյթ մը՝ Հ. Ց. Դ. պատանեկան վարիչ մարմնի կազմակերպութեամբ: Ձեռնարկին ներկայ եղած են ինը մասնաճիւղեր, աւելի քան՝ երկու հարիւր անդամներով, որոնցմէ ամէն մէկը մասնակցած է երկու երգերով, մէկը պարտադիրը՝ «Հայաստան նէն եկած զինուոր», միւսը՝ ազատ: Յայտագրի աւարտին յայտարարուած են չահող մասնաճիւղերու անունները: Առաջին հանդիսացած է Փասատինայի «Նիկոլ Դուման» մասնաճիւղը:

***

ՊՈՍԹընի Օփերային մէջ Փետրուար 17–էն Մարտ 12 եղյթներ ունեցած է հայրենի երգիչ՝ Բարսեղ Թումանեան՝ «Այտա» օփերայի Ռամֆիսի դերին մէջ: Մինչազգային չարք մը արժէքաւոր դափնիներ չահած երգիչին այս եղյթները դրաւած են ամերիկացի երաժշտական քննադատներու ուշադրութիւնը: Այս առթիւ «Պայքար»ի խմբագրատունը այցելող արուեստագէտը յայտնած է, որ Մայիս – Յունիս ամիսներուն Միացեալ – Նահանգներ կը ժամանէ Հայաստանի Օփերայի խումբը չուրջ՝ 150 անդամներով, ներկայացնելու «Արշակ Բ.» եւ «Անոյշ» օփերաները: Բարսեղ Թումանեան եւս մաս կը կազմէ ներկայացում – ներուն:

ԱՐՑԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Աչքերը դարձուց ամօթով ու դլուխը հակեց վդին վրայ ... յետոյ համարձակութեամբ սեւեռեց Նայուածքը Ստեփանին եւ ըսաւ մեղմ ձայնով.

– Ինչ որ մեռած է, մեռած է Ստեփան ... անկախ քեզմանից եւ անկախ իմ նոր զդացումներից ... հաւատացիր ինձ, նա...

– Հաւատում եմ, Սաթիկ ջան, եւ այդ էր որ ասում էի, բայց ոչինչ. դէ՛հ ցտեսութիւն ... Սոնիկ, ամէն ինչ պատրաստ է, չէ՞ ... լաւ, Սաթի՛կ ջան...

Ոտքի ելան երկուքն ալ եւ իրենց ձեռքերը սարսուռի մը մէջ միացան իրարու, պահ մը վարանեցան եւ յետոյ Ստեփան փափկութեամբ բռնեց Սաթենիկի մէջքէն եւ կուրծքին վրայ սեղմեց զայն: Սաթենիկ դլուխը դէպի ետք հակեց, աչքերը փոցկեց եւ իր շրթներուն վրայ զդաց տաք եւ երկար համբոյրը Ստեփանին: Ուզեց պատասխանել այդ համբոյրին, բայց Ստեփանի ձեռքը թողուց զինքը եւ երբ Սաթենիկ աչքերը բացաւ՝ տեսաւ որ անիկա հրաժեշտ կ'առնէր Սոնիայէն: Բռնաղբօսիկ եւ օտարոտի բան մը կար երկու վաղեմի ընկերներու մէջ եւ անոնք, իրենց սովորութեան հակառակ, քաղաքավարական ձեւակերպութիւններու դիմեցին դուրս գալու համար դժուարին կացութենէն: Սոնիա կարմրած էր եւ աչքերուն մէջ տարօրինակ զարմացում կար, այնքան խոր զարմացում, ուրկէ կարծես երազի մէջ լսեց Ստեփանի վերջին հրահանգները, եւ վերջին խօսքը... ցտեսութիւն Սաթի՛կ, ցտեսութիւն Սոնի՛ ... վերջին վանկը ... ու անոր լոկ ստուերը անցաւ պատշգամէն:

Սոնիա եւ Սաթենիկ եռուէն զացին, տեսան որ կ'ինչնէր ամնդուխներէն եւ անցաւ բակէն: Դրանը չուքին մէջ աւելի թանձր ստուեր մը երեւալով անհետացաւ: Երկար մնացին երկու կիները պատշգամի եզերքին կռթնած ու երբ մտան սրահ, Սաթենիկ տեսաւ որ Սոնիա կը խաչա – կնքէր ...

Առաջին անգամը չէր որ Ստեփան կը մեկնէր այդպէս եւ այս անգամ չաթաթէ մը պիտի երթային դանելու զինքը: Ինչո՞ւ խռոված էին երկուքն ալ իրենց էութեան խորքերէն ... Սաթենիկ տախտին վրայ նստած կը մխրճուէր իր յուզուած զդացումներուն մէջ ... կ'ուզէր մտածել եւ ժպտիլ ապագային ... չաթաթ մը յետոյ ... բայց միտքը չուզեց սուրալ դէպի ապագայի երազները ... անիկա յամառ կերպով կը տեսնէր խուսափուկ պատկեր մը, զրանը չուքին մէջ աւելի թանձր ստուեր մը, որ դողդողալով կ'անհետի ...

Հաղար բան ունէին ընելիք, բայց երկու կիներն ալ անդամալուծուեր էին անդործութեամբ: Կը զդուչանային իրարու խօսիլ եւ նոյնիսկ իրարու նայիլ: Սաթենիկ, ձեռքերը միացուցած, զարձրած ծունկին վրայ, կ'օրօրուէր մեղմօրէն, իսկ Սոնիա հազիւ թէ կը մտնէր սենեակ, կը մեկնէր անմիջապէս չուարուն եւ խեղայեղ. առանձին կը խօսէր միօրինակ մրմնջելով:

– Ա՛յ քեզ բան ... եթէ կարող էի երբեւիցէ երեւակայել ... ա՛յ քեզ բան ... ահա թէ ինչո՞ւ ... յիմա՛ր Սոնիա ... եթէ կարող էիր երբեւիցէ երեւակայել ... ա՛յ քեզ բան, ա՛յ քեզ նորութիւն...

Զորս օր անցեր էր Ստեփանի մեկնելէն երկու հազար հանդիսատեսներու ներկայութեամբ, Քրէթէյլի Բ. խումբին հետ հանդիպումը, որ աւարտեցաւ Կոտայքցիներու յաղթանակով՝ 4 – 0, («Յառաջ» աւետին անդրադարձած էր): Խաղէն առաջ տեղի ունեցած էր Իսիի «Հ. Մ.»ի հանդիպումը՝ «Աչխարհի բժիշկներ»ուն հետ՝ որպէս երախտագիտութիւն այս վերջիններուն Հայաստանի բերած օդնութեան:

Վերջին ընդունելութեան ընթացքին բոլոր ակումբներուն յանձնուեցան բաժակներ: Իսիի Հայ Մարզականի կողմէ անձամբ յանձնեցի «Ախոյեաններու Ցաղթանչան»ը երեսփոխան Պր. Ցովհաննէսեանի: Ապա մխիթարական ջերմ խօսքերով հանդէս եկաւ քաղաքապետ՝ Ա. Սանթինի ու խոստացաւ իր քաղաքին օդնութիւնը՝ Հայաստանի: Շնորհակալական խօսքեր յայտնեց նաեւ Պր. Ցովհաննէսեան, յատկապէս «Կոտայք»ի ընդացայութեան կազմակերպիչին:

Եզրակացնելով, Ալեվեանի պատուիրակութիւնը չահեցաւ բոլորին համակրութիւնը, ընդունելով մասնակից բոլոր ընդունելութիւններուն, երգերուն ու պարերուն, զոյց տալով հրապարակայնութեան ոգի մը, որ ցարդ մեղի ծանօթ չէր:

Փարիզի մէջ Զօրավար Անդրանիկի վիրիմին այցելելէ ետք, անոնք հանդիստ սիրտով վերադարձան Հայրենիք:

Ա.ԲՐԱՀԱՄ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

(Շար. 120)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ. – *Պր. Ռոժէ Ջրբաշեան* 1000 *ֆրանք «Յառաջ մինք եւ արուեստ»ի համար :*

***

ՎԻԼԼԷՕՐՊԱՆ. – *Գասպարեան ընտանիքը* 600 *ֆրանք :*

***

ՓԱՐԻԶ. – *Տիկին Է. Տաթեւեան* 300 *ֆրանք :*

***

ՄԱՐՍԷՅ. – *Պր. Հայկազ Մարտիրոս* – *եան* 100 *ֆրանք :*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Գնէլ Կօշկարեանի *մահուան առթիւ Շա–վիլի եկեղեցին ընծրհակալութեամբ ըս–տացած է. – Տէր եւ Տիկին Պօղոս Պէք–եանէ եւ զաւակներէն* 1500 *Ֆր., նոյնպէս Պր. Մխիթար Պօղոսեանէ* 500 *Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Հաճի Դաւիթեանէ* 300 *ֆրանք :*

ՇԱՂԿԱՊ

ԹՐՔԱՀԱՅՈՑ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Նորակազմ Միութեան անդամներու եւ համակիրներու միջեւ կապերը սերտացնելու համար՝

ՔԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՔՆԹՐԻՔ

Ուրբաթ, Ապրիլ 14, *ժամը* 20–*ին :*

Restaurant JANO LE HAY
84, Quai Blanqui, 94140 Alfortville

Երաժշտական մթնոլորտ :

Ընթրիքի գին՝ 150 *ֆրանք :*

Կը խնդրուի հետեւեալ անձերէն ուել մէկուն հետաձայնելով անպայման տեղը ապահովել :

Պարէտ՝	43 – 58 – 44 – 32
Արեգնազ՝	46 – 60 – 84 – 62
Մարի՝	49 – 10 – 01 – 16
Մխիթար՝	48 – 94 – 90 – 59

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԿՆՈՋ ՄՏՔԻ ԵՒ ՏԱՂԱՆԴԻ ՓԱՌԱՏՕՆ

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ տիկնանց Յանձնախումբը Մայիս 26, 27 *եւ* 28 *թըւականներուն եկեղեցւոյ մշակութային տան սրահին մէջ կը կազմակերպէ «Հայ կնոջ մտքի եւ տաղանդի փառատօն»ը : Կը խնդրուի նկատի ունենալ յիշեալ թուականները եւ չխաչաձեւել : Մանրամասնութիւնները յետագային :*

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Արիս Գարագեանի *մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Յակիկ Քէօշկէրեան* 200 *ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին :*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Ժեռոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ թաղականութիւնը սոացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները իր պատուոյ նախագահ՝ Նուպար Տէր – Միւնասեանի մահուան առթիւ, AZNAVOUR POUR L'ARMENIE*–ի համար. –*

Տէր – Մինասեան եւ զաւակները 1000 *եւ* 1000 *եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Բիւզանդ Յակոբեան, Պր. Մարզ Տէր – Մինասեան, Պր. Ռօլան Տէր – Մինասեան* 1000*–ական, Տէր եւ Տիկին Սահակեան Տէր – Մինասեան եւ զաւակները* 1500, *Տէր եւ Տիկին Կիւլէմիրեան Մանկիեան ընտանիք, Մինասեան ընտանիք* 500*–ական Ֆրանք, Ենովքեան ընտանիք* 500 *եւ* 500 *եկեղեցւոյ, Գափլանեան ընտանիք* 400, *Մարզարեան եղբարք, Սէմէրճեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Սամուէլեան, Սուրէն Կիրակոսեան, Հրաչեան ընտանիք, Անթիպացեան ընտանիք* 300*–ական, Պիպէրեան ընտանիք, Այրի Տիկին Պէյլէրեան, Տէր եւ Տիկին Մամուլեան, Տէր եւ Տիկին Անտրէ Պաղտասարեան, Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Կիրակոսեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Յարութիւնեան, Քաֆէճեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Վարդվառ Գամպէրեան, Պր. Փօլ Գասապեան, Տէր – Զաքարեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Մարկոսեան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Գասպարեան, Այրի Տիկին Երանուհի Տէր – Կարապետեան, Ս. Սահակ – Մեսրոպ Երգչախումբ* 200 *–ական ֆրանք, Հաթթաճեան, Տէր եւ Տիկին Մինաս Աճէմեան, Այրի Տիկին Յակոբեան, Ժորժ Մելիքեան, Ռուբէն Ասարլըգեան, Այրի Տիկին Ալիս Պիւլիւրեան, Մանամ Բէկլի, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Դաւիթեան, Երուանդ Ճըրըգեան, Շալճեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հօթօթեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Սաճեան, Այրի Տիկին Արմենուհի Մարգարեան, Կարպիս Զէյթէրեան, Տէր եւ Տիկին Վարդան Փափազեան, Պաղտասարեան Նաճարեան, Ճօճոյեան ընտանիք, Յարութիւն Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Սահակեան, Այրի Տիկին Կիւլեանէ Մկրտիչեան, Տէր եւ Տիկին Հայկ Մկրտիչեան, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Կազարեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Թուֆլեան, Տէր եւ Տիկին Ռօժէ Շէհրիեան 100*–ական Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Գարեգին Մարուկեան, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Անտոնեան* 50*–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սէմէրճեան* 100 *եւ* 100 *եկեղեցւոյ, Սէն – Ժեռոմի Կապոյտ Աջ եկեղեցւոյ* 500, *Պր. Սարգիս Զէյթունցեան դպրոցին* 500 *Ֆր., Մինասեան ընտանիք, Նէվշէհիրեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Վռամ Սիմէոնեան* 100*–ական Ֆր. Եկեղեցւոյ :*

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Հայ Աբեղայներու պարտադիր երեկոյթը Մայիս 6*–ին :*

Concours Photo de l'UGAB-JEUNES

Thème : LA VILLE

L'UGAB - JEUNES organise du 11/03 au 30/04/89 un Grand Concours Photo sur le thème de *LA VILLE*.

Que vous soyez un futur grand reporter ou tout simplement un amateur profane, le Concours Photo de l'UGAB - JEUNES vous concerne.

Historique et majestueuse, moderne et fière, timide et rustique, ... votre *VILLE* nous intéresse.

Vous avez jusqu'au 30/04/89 pour nous adresser vos chef-d'œuvres.

DE NOMBREUX PRIX A GAGNER :
— Week-end pour 2 personnes (Avion+Hôtel) à *Londres*
— Platine Laser Philips, etc...

ALORS N'ATTENDEZ PLUS ET A VOS APPAREILS !

Dossiers d'inscription à retirer au Centre Culturel Alex Manoogian 118, rue de Courcelles— 75017 PARIS ou téléphoner au 42. 27. 12. 26

VIENT DE PARAITRE

GLASNOST
Revue libre et indépendante

N° 1, version française.

Spécial ARMENIE

(Moscou - Glasnost N° 17, Mai 1988)

Edité par les amis de Glasnost,
13, rue Etienne Marcel, 75002 Paris
Tél. : 45 - 08 - 50 - 75.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Աջի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը կազմակերպած է չարժապատկերի ցուցադրութիւն մը «Սիրոյ խոստումը», Կիրակի, Ապրիլ 9, *Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ :*

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Agnouni d'Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil

Mini Croisière

à bord du «VERT GALANT»

le Lundi 1er Mai

départ du Pont Neuf à 9h30
Retour vers 18 heures

Prix 300 Frs
(petit déjeuner, déjeuner, goûter compris)

Réservation: Tél.: 39. 82. 65. 91 —le soir—
— Places limitées —

COURS DE MATHEMATIQUES A L'UGAB - JEUNES

Etudiants arméniens en 1er cycle universitaire scientifique (DEUG A, ...) et en mathématiques supérieures et spéciales (sections MM', PP', ...) ce message vous concerne.

Professeur NORMALIEN et AGREGE en mathématiques vous propose au sein des activités de l'U.G.A.B. - JEUNES, des cours de mathématiques de haute qualité.

Deux formules sont à votre disposition :
— Cours de soutien (Lundi et Mercredi de 19 à 21h)
— Stages intensifs pré-examen et concours.

ATTENTION, pour une efficacité maximum, le nombre de places est limité à 5 personnes. Les cours débuteront à partir du 3/4/89. Pour tous renseignements complémentaires, s'adresser à:

Charles TOROSSIAN
au Tél. : 43. 26. 57. 41.

L'U.G.A.B - JEUNES : LES MOYENS DE LA PERFORMANCE.

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 2
DIMANCHE
2 AVRIL
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 137

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

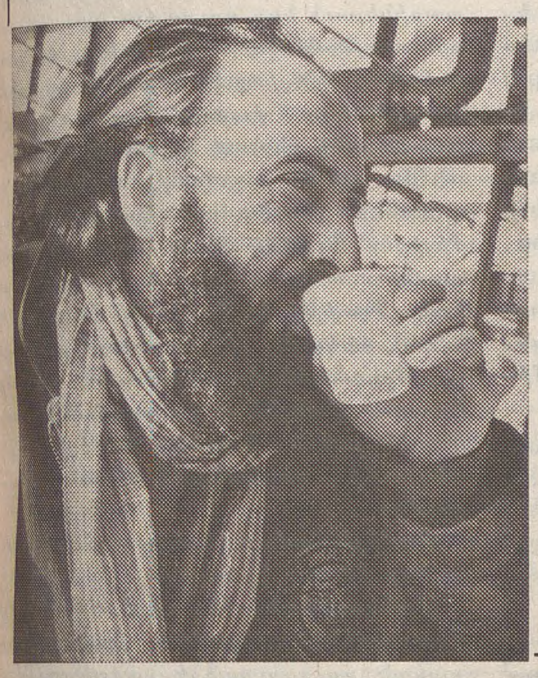
Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.984 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.984

«ՅԱՌԱՋ»ի տեսակցութիւնները

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

Հակառակ վերջին տարիներու դիմադիմութեան ջանքերուն, հայկական շարժանկարը չէ կրցած տակաւին թօթափել պարագայական ժապաւէններու անհարիճ ծանրութիւնը: Երբ յատկապէս պետական առիթներով գործեր ղրկել պէտք կ'ըլլայ Սփիւռքի, ընդհանրապէս արուեստի այս մարզին նորարար, յուսատու անուններէն չէ որ կը կատարուի ընտրութիւնը: Կու գան մեծ մասով գործեր, ուր արուեստի մտահոգութիւնը զիջած է յաճախ ազգային թեմային գերակշռութեան: Այս երկուքին համակեցութիւնը անպայման իրերամերժ բնոյթ չի կրեր անշուշտ, սակայն հարցը այն է որ զիտարկուածը այդ պարագան չէ այս մարզի հայկական բազմաթիւ օրինակներու մէջ: Մանաւանդ Սփիւռքի ղրկուածննեբուն: կարծէք չարժանկարի փառատօններ Սփիւռքի Հայութեան հայրենասիրական խանդը հրահրելու նպատակը հետապնդէին զլխաւորաբար: Ու կարծէք Հայաստանէն Սփիւռքի ակնկալութիւնը այդքանով կը սահմանափակուի, բոլորովին անտեսելով արուեստի մարզը:

Որպէս նոր անուն ու այս կացութեան հերքում, նախորդ փառատօնով (1987) ճանչցանք Բագրատ Ցովհաննիսեանն ու անոր «Հնձան», «Տէրը» ապա նաեւ «Աչեան արեւ» ժապաւէնները· իսկ այս տարուանը աւելի յաջող էր այս ուղղութեամբ, Դավլաթեանով, Եավրուեանով ու որոշ չափով «Մատենադարան»ով: Այդքանով ալ պիտի բաւարարուէին «Նորութիւն» տեսնելու փափաքները, եթէ բոլորովին անակնկալ անուն մը անոնց քով չյայտնուէր յանկարծ փառատօնին վերջին օրերուն:

33 տարեկան երիտասարդ «Նոր» մըն է Յարութիւն Խաչատրեան· հեղինակը, յըղացողը «Կոնդ» եւ «Սպիտակ քաղաքը» փառատնկարներուն· «փոխուած»ին ներկայի վկան է ան ու վաղը ստեղծուելիք արուեստի' գործերուն մէկ գրաւականը Հայաստանի չարժանկարի աշխարհին մէջ:

***

Հ·– Քանի՞ տարի է որ շարժանկարով կը զբաղիք:

Պ·– Ինսթիտուտը աւարտեցի 78 թուին· 21 տարեկան էի· 16 տարեկանում եմ դպրոցը աւարտել, բայց չէի յաջողում ընդունուել ինսթիտուտ: Աւարտելուց յետոյ Ա· Եավրուեանի օդնականն էի· չատ օգնեց ինձի· չատ լաւ ուսուցիչ է· ինձ չատ բան սովորեցրեց պատկերի, ֆիքրալի զգացողութեան մասին: Յետոյ դնացի բեմադրութիւն աշխատեցի Ներսէս Յովհաննիսեանի հետ: Ազատ Սիվազեանի հետ էլ եմ աշխատել···: Ցետոյ 85 թուին արդէն ինքնուրոյն գործի անցայ: Էլի երկրորդ բեմադիր էի, բայց ինձ թոյլ տուեցին ֆիլմ անել: Էդ Շաւարշ Կարապետեանի մասին էր որ մըրցանակ ստացաւ· «Մի եղելութեան խորհրդանիկ»ն: Ատկէ ետքը նկարեցի «Հրամանատարի յարկի տակը»:

Հ·– Ի՞նչ էր նիւթը:

Պ·– Դա Միկոյեանի անուան Ջոկատի պատմութիւնն էր· հայ զերիներից էր կազմուած այդ Ջոկատը, կուսում էր Ուկրանիայում· փախել էին զերութիւնից ու զարձել էին Միկոյեանի անուան Ջոկատ: Ատոր մասին էր: Սակայն իմ ինքնուրոյն գործերը «Կոնդ»ն ու «Սպիտակ քաղաք»ն են: Միւսները ոնց որ նախապատրաստական գործեր էին ինձ համար, որ «Կոնդ»ը ստեղծեմ: «Կոնդ»ը 1987–ին էր, «Սպիտակ քաղաքը» 1988–ին:

Հ·– Յատկապէս «Կոնդ»ը նկատի առնելով, իրականութիւններու այս ձեւով պատկերումին շատ վարժ չէինք հայկ· շարժանկարին մէջ···

Պ·– Ամէն մի արուեստագէտ պէտք է աշխատի առանց կեղծելու իրաւունքի: Մինչդեռ կ'ասեն որ իրաւունք ունեն որպէս արուեստագէտ կեանքը կեղծելու: Կեանքը որ ամէնէն փիլիսոփայական, ամենաճշդիւտ երեւոյթն է աշխարհի, յանկարծ սկսում են ուրիշ բաներ, սուտ բաներ աւելացնել վրան· չեն մտածում որ իրաւունք չունեն խաղալու բնութեան օրէնքների հետ: Կը յաջողիս, եթէ կարող ես, փիլիսոփայութեամբ, համապրելով, հակադրելով, մտածելով իրողութիւնը վերցնել որպէս նիւթ:

Հ·– Այսինքն կ'ըսէք որ պէտք չէ միջամտել իրականութեան, պէտք է տալ ինչ ձեւով որ կ'ուզես:

Պ·– Ես հիմա զեղարուեստական ֆիլմ եմ սկսել· ատոր համար տրամադրութիւնս չզրեցի· զրեցի այն մարդկանց վրայ որոնց ես զայ· ուսումնասիրեցի նրանց ապրելաձեւը, ունեցայ պատմութիւնը: Երբ տեսնեն, կ'ասեն «յօրինուած պատմութիւն է մարդկանց մասին, որոնք էդ ձեւ ապրում են, հանդիպում են իրար»· բայց ես զրել եմ ճշմարիտ պատմութիւնը մարդոց, որոնք նոյն ճակատագիրը ունեն, մի ձեւի ապրում են, տաղերը նոյն ձեւի հանդիպում են իրար, կամ չեն հանդիպում, զժուար պրոցես է:

Օրինակ իմ մի հերոսը Սիլվիր է· մին էլ լեռների վրայ: Մի ուրիշ խումբ կ'աշխատի Մոսկուայում· հոն ծնուել, մեծացել, մահացել է առանց Հայաստան տեսնելու: Կայ նաեւ որ Հայաստանից փախել, եկել է Մոսկուա, հնոցպան կ'աշխատի, ինչ է Մոսկուայում ապրի· նըրանց բոլորն էլ կը թաղեն մի զերեզմանոցում հայկական: Այսպիսի բաներով կազմում եմ մի պատմութիւն որը պէտք է բերի ինչ որ ասելիքի ազգի մասին, ազգի բնաւորութեան մասին, ճակատագրերի մասին· մի ուսումնասիրութիւն է թէ ազգի բնաւորութիւնը ինչից է գալիս· կամ հիմա, ներկայ պայմաններում ո՞վ է մեզաւոր: Ինչի՞ են գնում· ի՞նչ են կորցնում, ի՞նչ են ձեռք բերում: Պէտք է լրիւ ուսումնասիրել, մարդկանց դնել խոշորացոյցի տակ, համբերութիւն ունենալ դիտելու· նայել թէ ի՛նչ է կատարւում: Եթէ չհասկանաս էլ, մեծ յաղթանակ կը լինի եթէ մարդիկ սկսեն մտածել թէ ի՛նչ է պատճառը, թէկուզ եւ չը-դըտնեն: Բայց գոնէ մէկն ու մէկը վերջում կը հասնի մի եզրահանգման:

Հ·– Արդէն կարեւորը հարցում հարցընելու հանգրուանն է· պատասխանը, լուծումը ուշ կամ կանուխ կու գայ:

Պ·– Հարցումը ահաւոր բան է· որդի նման կրծում է մէջդ· հէնց որ հարցը ծնուեց, ժանդոտ մեխի նման ուղեղիդ մէջ մնալու է մինչեւ պատասխանը դանուի:

Հ·– Ձեր ժապաւէններուն մէջ ազգայինը շատ մեծ տեղ ունի···:

Պ·– Իմ մէջ աշխարհի ուսումնասիրութիւնը ազգի միջով է միայն· որովհետեւ ինձ չրջապատող աշխարհ–թաղանթը հայկական է, հայ է· ես իրա միջոցով եմ չփւում համաշխարհային հարցերի հետ: Չես կարող, մինչեւ այդ տարածութիւնը չհասնես, դուրս զալ աշխարհ· այդ ճանապարհը պէտք է քո մէջ զգացուի, կամ քո արուեստի մէջ: Չեմ կարող, ասենք մի ֆիլմ նկարել ափրիկեան մի ծառի մասին, որը չդիտեմ, ոչ էլ ինձ պէտք է: Սակայն եթէ իմ ազգի միջոցով հասնեմ մինչեւ էդ ծառը ու էդ ծառը բերեմ իմ ազգի մօտ, էդ ճանապարհը արդէն կապուած ծառի հետ, էլի իմ ազգի մասին կ'ըլլայ:

Հ·– Ինչ որ տեսանք ձեր ժապաւէններուն, խառնուածքին, մօտեցումին մէջ, բաւական տարբեր է հայկական շարժանկարի ընդհանուր երեւոյթներէն· ի՞նչպէս բացատրել ասիկա:

Պ·– Շարժանկարը չատ, ահաւոր անհատական երեւոյթ է· եթէ անհատական չեղաւ, կը լինի մի զորշ բան· ամենաժան բանն է չարժանկարը· եթէ կըրկնեցիր մէկին, մի մեծ արուեստագէտի նման նկարեցիր, տապալման ես դատապարտուած: Դու չես կարող Դարքովսկու նման նկարել· կարող ես նմանցընես, բայց էն մի խորհուրդը մէջը չի լինի· որովհետեւ Դարքովսկի կարեւոր է ոչ թէ իրա ձեւով որ չատ լաւ ձեւ էր, այլ՝ իր խորհուրդով: Թուում է ձեւ է, բայց խորհուրդ է, մտածողութիւն, փիլիսոփայութիւն է· նա էդ ձեւի է փիլիսոփայում· նմանակել հնարաւոր չի:

Հ·– Դարբովսկի կամ Պարաճանով իրենց լաւագոյնը տուեր են· նմանակել, կրկնել բան չի նշանակեր ալ:

Պ·– Այո· կարեւորը քո մտածողութիւնն է ժողովրդի համար, եթէ ինչ որ մըտածողութիւն, ասելիք մտքեր ունես: Պէտք է ասես քո՛ ձեւի մէջ· չարժանկարի լեզուն ահաւոր լեզու է, կարող է 800 ձեւի լինել: Բայց էն որ չարժանկարի լեզուն չէ, գրականութիւն է արած, նկարչութիւն է, պատկերի վրայ արուած, դառնում է ո՛չ հետաքրքիր, ոչ այժմէական:

Հ·– Կը կարծեմ որ վաւերագրական շարժանկարին մէջ աւելի դժուար է այդ լեզուն գտնել բան երկար, պատմութեան մը վրայ հիմնուած ժապաւէններու մէջ:

Պ·– Խորհրդային չարժանկարին մէջ միտքը արուած է տրամադրըդիային մէջ, իսկ փաստանկարների մէջ եղած նիւթով պէտք է տրամադրդիա ստեղծես:

Հ·– Յետոյ կայ նաեւ չարժանկարին անհատական ըլլալու բնոյթը· վաւերագրականը աւելի անհատական է:

Պ·– Ինձ թուում է վաւերագրական չարժարուեստը պիտի լինի միայն հեղինակային: Այսինքն, պէտք է ինքը մտածի, նկարի, բեմանիւթի հեղինակը լինի: Կամ աշխատի իրա նման մտածողի հետ:

Հ·– Այդ ալ դժուար է գտնել:

Պ·– Ես նման մարդ ունեմ· իմ նման մտածում է· բեմանիւթը իրար հետ ենք անում: Միքայէլ Ստամբուլցեանն է· ինձ իմ ձեւաւորուելուն մէջ շատ մեծ վաստակ ունի: Իմ կողքին է միշտ: Երբ ուղեղնամ դիւրինն ու ոչ լաւն անել, ասում է· «էհ, էս քոնը չէր»: Էդպիսի մարդ ունենալը շատ կարեւոր է:

Հ·– Ներկայիս ի՞նչ կը նկարէք, ինչի՞ մասին է:

Պ·– «Զուտ Թռչուններ»ը: Հայերու մասին է որ Թողնում են Հայաստանը, գնում են Ռուսաստանում ապրելու: Ի՞նչ են կորցրել, ի՞նչ են գտել, ինչի՞ կ'ապրեն, ինչի՞ կը մեռնեն հոն· իրենց բախտի կապուածութիւնն է ազգի, բախտի հետ: Ֆիլմը կը սկսի փետրուարեան օրերով, երբ ազգը ոտքի ելաւ, ու կը վերջանայ երկրաշարժի օրերով· դա մէկ տարուայ մտածողութիւն է:

Հ·– Ե՞րբ կ'աւարտի:

Պ·– Նոյեմբերի վերջը պիտի վերջացընեմ· արդէն բաւական նկարած եմ: Նիւթը սա է· երկու երգիչներ գնում են Հայաստանից, Ռուսաստանի տարբեր տեղերում ման են գալիս, ու իրանց յիշողութիւնների մէջ Բ· չերտով մը միշտ գնում է Երեւանում կատարուածը վաւերագրական ձեւով· փետրուարեան օրերը, Ժողովրդի պայքարը, Ռուբէն Երեւանցիի համերգը հրապարակում, Ապրիլ 24–ը՝ Եղեռնի օրը, Սումգայիթը, այդ ամէնը արդէն նկարուած է: Իսկ երկրորդ մի չերտով տարօրինակ բան եմ մտածել· իմ հերոսները գնում են Խաոնիա, որտեղ մի հատ ֆիլմ են նկարում Մարտիրոս Երզնկացու մասին· Մարտիրոս Երզնկացին, որը, ժամանակին Գոլոմպոսի հետ գնացել է Ամերիկան յայտնաբերելու· իսկական պատմութիւն է, Մատենադարանում կայ ձեռագիրների մէջ: Ես օգտագործած եմ այդ կտորը, ասելու համար թէ Հայը էդ գարուն էլ էլի չուզղ թռչուն է եղել: Գնացել է ուրիշ տեղ, որպէսզի երկիրը գտնի: Ի՞նչն է պատճառը ազգային էդ բնաւորութեան· հետաքրքիր է, Հայը միշտ էլ եղել է զաղթի մէջ: Իրա նեղո՞ւ են, ի՞նչ է պատճառը: Մարտիրոսը որպէսզի իրա Հայաստանը գտնի, գնացել է մինչեւ Ամերիկա:

Այս ֆիլմը կ'ուզենք համագործակցաբար անել· ճայնագրութիւնները, մոնթաժը հոս անել որ լաւ լինի:

Հոս չարժանկարի դպրոց գնացի· մեր աշխատանոցները էդպիսի թեքնիք չունեն, ոնց իրանց դպրոցը· ի՛նչպէս կը սովորենք մենք, ի՞նչ կ'ընենք, ի՞նչով կ'անենք···:

Հ·– Նոյն բաները ըսած էր նաեւ Բագրատ Ցովհաննիսեան: Տխուր է: Ի՞նչպէս ընտրեցիք այս բարդ ու ահաւոր աշխարհը որ շարժանկարն է:

Պ·– Իմ մօտ սկսուել է սուտ խօսելով· մի քիչ տարօրինակ է սկսուել: Ախալքալաքում, էդ փոքր քաղաքում որ ապրում էինք, մօրս հետ ծովափ գնացինք մի քիչ հանգստանալու: Պաթում էինք· նկարահանում էր գնում· ամէն անգամուն, կողքից նայող երեխաներից վերցնում էին ու ասում· «դու էստեղից անցի մի հատ, դու էնտեղից···»: Ես էլ ամբողջ էդ քան օրը որ ծովափում եղանք, կանգնում էի սպասելով որ մէկ էլ ինձ ասեն: Ոչ մի օր չասացին· չատ դառնացած եկայ Ախալքալաք, որ գաւառային փոքր քաղաք է: Ընկերներիս ասի· «գիտէ՞ք ես նըկարուել եմ»: Ոչ մէկը չհաւատաց· ասացին՝ «ա՛յ մարդ, դու ո՞վ ես որ, քեզ ինչի՞ նկարեն»: Ասի· «էէ՛ չէ, նկարուել եմ· գնացէք մայրիկիս հարցրէք թէ չէք հաւատում»: Սրիկաները եկան մամայիս հարցնելու· մամաս հասկացաւ որ սուտ եմ խօսել, ասաց· «ճիշդ է»: Երեխէքը մի անգամից հաւատացին: Ամէն կիրակի մանկական չարժանկար էր գալիս, որի վերնագիրը չգիտէինք· ամէն չաբաթ դըներում էինք որ տեսնենք էն ֆիլմը ուր ես նկարուել էի: Էնքան գնացինք որ ես էլ

(Շար·ը Դ· էջ)

ԴԱՐ ՄԸ ԵՐԿՈՒՆՔ...

Քանի մը տարի առաջ, հասարակաց վահանի մը ընթացքին, հաւաքորդ մը 100 Ֆր.-ի մեյան կը դնէ մարմարէ եզակի դիմաքանդակ մը, աղջնակ մը ներկայացնող, դեղեցկադէմ, «Փոքրիկ Դղեկուհին» կոչուած: Վահանակի ընթացքին, քանդակը վերադրուած էր «ոմն Քլօտէլ»ի մը...: Այս պարագան ոմանց մօտ ոսկի առիթ մը կորնգուցած ըլլալու կճոյը կրնայ յառաջացնել, երբ նկատի առնուի թէ «ոմն Քլօտէլ»ը այսօր դարձած է 19-րդ դարու քանդակագործութեան ինքնատիպ ներկայացուցիչներէն մին:

Քամիլ Քլօտէլի այս վերարժեւորումը տեղի կ'ունենայ իր եղբօրը, Փօլ Քլօտէլի անուղղակի բարեխօսութեամբ: Երկուքին միջեւ գոյութիւն ունեցող «մեղսակցութիւն»ը պարզ ընտանեկան յարաբերութեան մը ծիրէն դուրս կու գայ, դառնալու համար ճակատագրական միաձուլում: Քամիլի ներդրումը, իր եղբօրը ուղղութեամբ, իրենց պատանեկան օրերէն իսկ, դար մը յետոյ է որ կը դանէ իր ամբողջական արդասաւորումը, երբ Փօլ Քլօտէլի դրական վաստակին սերմանման ընդմէջէն մարմին կ'առնէ Քամիլի առեղծուածային կերպարը՝ երկու նուիրեալներու աչքերուն առջեւ: Քամիլ Քլօտէլ առեղծուած է նաեւ իր ժամանակակիցներուն համար: Տաղնապալից ապրանդով այս էակը, դառն ճակատագրով կնքուած, վինք մինչեւ յիմարանոց տանող ու հոն բանտարկող, անբացատրելի էութիւն մը ունի կարծէք, վիրաւորանդ եւ իրարու հակադրուող ուժերու խառնուրդ մը:

Երկրաբաններէն առաջինը, Ժակ Քոսսար, 1969-ին կ'որոշէ առքիորայի աւարտաճառ մը ներկայացնել Փօլ Քլօտէլի մասին: Հետզհետէ իր դէմ կը պարզուի մոռացութեան խաւերուն տակ ծածկուած կին մը, անսովոր: Շուտով կը դառնայ անոր երկրպագու: Քոսսար, մինչեւ իր վաղաժամ ժամը, 1981-ին, կը պրպտէ դիւաններ, կապի մէջ կը մտնէ Փօլ Քլօտէլի ընտանեկան պարագաներուն հետ, որոնք, սկիզբը դժկամակամ, յետոյ յօժարօրէն իր տրամադրութեանը տակ կը դնեն նամակներ, պատմէններ՝ երբ կը համոզուին Քոսսարի անկեղծ մօտեցումին, հետու զգայացունցի մարմաջէն:

Հակառակ որ 1951-ին, Ռօտէն թանգարանին մէջ տեղի կ'ունենայ ցուցահանդէս մը Քամիլ Քլօտէլի նուիրուած, որուն ցուցակագիրին նախաբանը կը գրէ Փօլ Քլօտէլ՝ ցուցահանդէսին միտքը յղացողը (ինչ որ այն առեն ընտանեկան ձեռնարկ մը ըլլալու տպաւորութիւնը կը ձգէ)(1) եւ հակառակ որ 1956-ին Անրի Ասթէն, Քամիլի ծանօթներէն, երկու տիտուած յայտագիրներ կը նուիրէ իրեն, յատուկ հետաքրքրութիւն մը չի ցուցաբերուիր քանդակագործուհիին նկատմամբ, մինչեւ Ժակ Քոսսարի յայտնաբերումը, որուն հատորը լոյս տեսաւ վերջերս (2):

Երկրորդ պարագան, 1981-ին Անն Տէլպէկի ներկայացուցած թատերական դործն է՝ «Կին Մը. Քամիլ Քլօտէլ» խորագրով, որ յաջորդ տարին լոյս կը տեսնէ որպէս գիրք (3), ուր հեղինակը վէպի ձեւով կը հիւսէ Քամիլ Քլօտէլի վարքն ու բարքը: Ցէլպէ նաեւ Փօլ Քլօտէլի գրական գործին ընդմէջէն է որ կը ծանօթանայ Քամիլի անձին: Հանրութեան հետաքրքրութիւնը հետզհետէ կ'աճի: Տարի մը ետք Անն Ռիվիէր կը հրատարակէ գիքդիկ մը (4): 1984-ին, երբ կրկին Ռօտէն թանգարանին մէջ ցուցահանդէս մը կը նուիրուի Քամիլի գործերուն, բազմութիւնը չարք կը բռնէ ծանօթանալու համար զգայուն քանդակագործուհիին աշխատանքներուն: Նոյն տարին լոյս կը տեսնէ Փօլ Քլօտէլի թոռնուհիին, Ռէնի-Մարի Փարիի հատորը (վերահրատարակուած անցեալ Դեկտեմբերին...), որմէ ամիսներ յետոյ Լմանուէլլ Մունիէ կը ներկայացնէ պարախաղ մը՝ Քամիլ Քլօտէլի անձէն ներշնչուած (թերեւս անտեղի չըլլայ նշելը թէ Ժակ Քոսսարէն եաք, հանդէս եկող բոլոր հեղինակները կիներ են...):

1988-ի վերջերուն երկու նոր ձեռնարկներ կու գան ալ աւելի սրելու հանրութեան հետաքրքրութիւնը: Դեկտեմբերին, չարժանկարի պատասխանատուն վրայ կը պատկերուի Քամիլ Քլօտէլի տիպարը: Ասոր կ'ընկերանայ ցուցահանդէս մը (5), որուն այցելու մը, օրինակ յետմիջօրէի ժամերուն, ականատես կ'ըլլայ ցուցասրահէն ներս խուռներամ բազմութեան մը ներկայութեան, բազկացած ամէն տարիքի կիներէ ու հատ ու կենտ տղամարդոցմէ՝ ընդհանրապէս կնոջ մը ընկերակցող: Առաւօտեան այցելութեան մը ընթացքին, կարելի էր հանդիպիլ խումբ մը զպրոցականներու, որոնց մէջ տղու մը ներկայութիւնը հարկ էր վիներելու...: Այցելուներուն խմդրումը պատճառ կը դառնար որ անձնակազմէն մանկամարդ մը միտք յայտնէր դռները ժամանակաւոր կերպով փակելու, ինչ որ քանի մը օր եաք տեղի կ'ունենար, ցուցադրութեան նախավերջին Շաբաթ օրուան յետմիջօրէին, ուր երկար չարք մը կազմուած էր ցուցահանդէսի մուտքին: Այս անգամ, սակայն, տղամարդոց թիւը նախկին օրերէն աւելի էր...: Մօտ երկու ժամ եաք, մթնչաղին, չարքը կը մնար նոյնը: Ցաջորդ չաբաթավերջին պարագան կը կրկնուէր: Այցելութիւններէն մէկուն ընթացքին երբ հարց տուի անձնակազմէն կնոջ մը թէ չարժանկարի ցուցադրութիւնը, որ կը «զուգադիպէր» ցուցահանդէսին, իր ազդեցութիւնը ունեցած էր այցելուներու թիւին վրայ, պատասխանը հաստատական էր: Քամիլ Քլօտէլի պարագան գեղարուեստականի կողքին դարձած է հետաքրքրութեան եւ դութի հարց, անիրաւութեան, ցասումի, հասարակաց խղճահարութեան հարց, կանացի համակամութեան եւ ընկերային երեւոյթ: Հանրութիւնը Քամիլ Քլօտէլի տիպարին մէջ կը տեսնէ իր կենսական հարցերուն արտացոլացումը: Վերջերս ձայնասփռումի մը ընթացքին, հարցազրոյցի ձեւով, հանրածանօթ դեկավար Ֆիլիփ Հէրվիկ կ'ակնարկէր տիւր եւ մեղմաղձոտ երաժշտութեան մարդոց վրայ թողած խոր ազդեցութեան, անոնց գոյութենական տագնապը յուզող եւ թէ՝ հանդիսականներու թիւը աւելի է՝ երբ մեկնաբանուած կտորը ողբերգ մըն է:

Ողբերգ մըն է նաեւ Քամիլ Քլօտէլի կեանքը:

ԺԱՑՈՒԵՐ...

Այս ողբերգութիւնը սկիզբ կ'առնէ Քամիլի ծնած առաջին վայրկեաններէն իսկ (Դեկ. 8, 1864): Իր աշխարհ գալը յուսախաբութիւն մը կրնայ եղած ըլլալ իր մօրը (6), Լուիզ – Ադհանայիլի համար, որ չուրջ տարի մը առաջ կորսնցուցած էր իր առաջին զաւակը, մանչ մը, միայն 15 օր բոլորած: Կը թուի թէ մայրը կրկին մանչ մը կը սպասէր (7): Իրեն համար այս նոր դրութեան հետ հաշտուիլը կը դառնայ անկարելի: Տարիներուն սահումով, յարաբերութիւնը մօր եւ իր անդրանիկ զաւակին, Քամիլի միջեւ հետզհետէ կը պրկուի, կը դառնայ վոթորկոտ, թշնամական: Իսկ երկու ամուսիններուն բուռն վէճերը ա՛լ աւելի կը լարեն տան մթնոլորտը:

Մայր – աղջիկ ուժի այս զօրաւոր յարաբերութիւնը ընտանեկան յարկէն ներս ճակատներ կը ստեղծէ ու սահմաններ կը դծէ: Քամիլ իր նեցուկը կը դտնէ յանձին իր հօրը, Լուի-Փրոսպէրի, իսկ իր քոյրը, Լուիզ, իրմէ երկու տարով փոքր, կը փարի մօրը (յետագային, մայր ու աղջիկ երբեք պիտի չայցելեն հիւանդին, Քամիլին, յիմարանոցին մէջ իր անցուցած երեսուն տարիներու ընթացքին): Այս կացութենէն, կրտսերագոյնին, Փօլ Քլօտէլի բաժին կ'իյնայ երկուութեան դեր մը, որ միշտ կը խանդարէ քանի, մօրը հակած ըլլալով հանդերձ, ինքզինք աւելի մօտ կը զգայ Քամիլի, կապուած անոր, որ միաժամանակ իր ընկերն է, իր երազներն ու ձգտումները անանոյն ու անոնց բաժնելիքը: Քամիլի յիմարանոց գտնուելու չրջանին եւ իրենց մօրը մահէն եաք, Փօլ եւ իր կրտսեր քոյրը, Լուիզ, զօրաւոր բախում պիտի ունենան իրենց երէց քրոջը նիւթական հարցերու կարգադրութեան կապակցութեամբ:

Ընտանեկան այս բարդ յարաբերութեան մէջ, Քամիլ եւ Փօլ չրջապատէն «կ'անջատուին» ու կը մղուին դէպի հեռաւոր երազներ: Քանի մը տարի եաք, որպէս ասպարէզ երկուքին կատարած ընտրութիւնը ցոյց պիտի տայ կեանքին հանդէպ իրենց դիրքորոշումին տարբերութիւնը: Քամիլ կ'ընտրէ վտանգաւոր արկածախնդրութիւն մը, որպէս կին եւ որպէս արուեստագէտ, մինչ Փօլ կ'երթայ դէպի ապահով արկածախնդրութիւն մը՝ գրական աչխատանքն ու դիւանագիտական պաշտօնը միաառեղ կիրարկելով:

Երբ գեղարուեստական ընտրութիւնը արուեստագէտի մը մօտ տեղի ունեցած է կանուխէն եւ իր մանկութեան, կամովին, այդ ընտրութեան դրդապատճառները նախ պէտք է փնտռել ընտղդային տուեալներու մէջ, քանի մանուկի մը կատարած ընտրութիւնը կամ ցուցաբերած հետաքրքրութիւնները խմացական մղումէ մը աւելի՝ պայմանաւորուած են ինքնապահպանման եւ ինքնաիրական ազդակներէն: Քամիլ Քլօտէլի ընտրութեան կապակցութեամբ, Ռ. Մ. Փարի կը դրէ. «Սէրը, զայն արտայայտող բառերը եւ ձեւերը, որոնք այնքան բացակայ էին իր կեանքէն ու զօրաւոր կերպով իրենց հետքը ձգած էին իրեն վրայ, Քամիլ զանոնք փնտռեց ստեղծագործութեան մէջ. գործելը իրեն համար բանադակել էր՝ գոյութիւն ունենալու համար, ինքնիր դերը նշդելու եւ ուրիշներուն հաղորդուելու համար» (8): Քամիլի համար արուեստը կը դառնայ ապաստան, արտա-կեղրոնացումի եւ վերացումի մի-

Գրեց՝

ԱԼԵՔՍԱՆ ՊԷՐԷՋԻԿԼԵԱՆ

ջոց, ուր ինք ի գործ կը դնէ իր ուժին առաջին կիրարկումները՝ թրծելով, ձեւ տալով ինքին, ստեղծելով ի՛ր աչխարհը:

Քամիլի եւ Փօլի համար, իրենց երեւակայութիւնը հրահրող երեւոյթներէն մին կը դառնայ ժայռերու այն կոյտը, զոր կը «յայտնաբերեն» իրենց դիւղի չըրջակայքը: Ասոնք երեւակայական ու խորհրդաւոր էակներու կը նմանին, կարծէք կախարդական ճպոտով մը անչարժացած, քարացած: Ըստ էութեան, այս «քանդակ»ներուն առթած զօրաւոր տպաւորութիւնը Քամիլի մէջ կ'արթնցնէ խորհրդաւոր պահանջներ, կերտելու մարմիններ, դպչելու քարին, չօշափելու եւ ձեւ տալու, տիրապետելու անոր, որուն ընդմէջէն՝ այդ «էակ»ներուն, անբացատրելի խորհուրդներ պարունակող, անյայտը մարմնաւորող: Ժակ Քոսսար կը դրէ թէ այդ ժայռերուն վրայ կը տիրէ կոյտ մը, «Հսկան», որ Քամիլի կը հայթայթէ քանդակային տիպարներ, յօրինուածքներ (9): Մինչ Ռ.Մ. Փարի հարց կու տայ թէ «ո՞վ կրնայ ժխտել որ աստուածներու կողմէ ձեւ ու կերպարանք ստացած այս էարերը չեն ներշնչած փոքրիկ Քամիլը» (10):

Քամիլ Քլօտէլի դէպի քանդակագործութիւն հակումը թերեւս չիրականանար կամ, կանուխէն չարգասաւորուէր, եթէ իր ծննդավայր Վիլնէօվ – սիւր – Ֆէրի չըլլանին մէջ կաւը գոյութիւն չունենար եւ կամ, իր մօրենական մեծ հայրը, տէրը չըլլար կղմինարի գործարանի մը, ուր հում կաւը կը թրծուէր ու կը ստանար ձեւ ու մարմին: Այս կարելիութիւնները առիթը կ'ընծայեն Քամիլի որ ձեռավարժ կաւը ու սկսի քանդակել: Քիչ եաք արդէն իր չուրջինները դարձած են իր աչխատանքի «պերի»ները, տեղի տալով իր բռնատիրական վերաբերմունքին, ինչ որ աւելի կը սրէ Քամիլի յամառութիւնը, ճակատելու բուռն մղումը: Շուրջ 13 տարեկան է երբ մարմին կ'առնեն յարդ յիշատակուած իր առաջին քանդակները, որոնց չարքին «Դաւիթ եւ Գողիաթ»ը: Իրենց Նոժան – սիւր – Սէն փոխադրուելէն եաք, ընտանիքին բարեկամներէն քանդակագործ Ալֆրէտ Պուչէ նկատելով Քամիլի քանդակելու յատկութիւնը, կը հետեւի անոր քայլերուն ու ցուցմունքներ կու տայ, որոնք Քամիլի առաջին գասերն են, ուր իր քանդակներուն ձեւերը կը յղկուին ու կը ձգտին կատարելագործման:

Լուի – Փրոսպէր իր կնոջմէն տարբեր վերաբերմունք ունի իր աղջկան, Քամիլի նկատմամբ: Ինք կը հաւատայ իր զաւակին կարողութիւններուն: Պուչէի խորհուրդով, Քամիլի Փարիզ անցնիլը կը դառնայ անհրաժեչտութիւն: Լուի – Փրոսպէրի որոչումով ընտանիքը կը հաստատի Փարիզ, ուր Քամիլ կը յաճախէ Քօլարոսսի արուեստանոցը, մինչ ատեաներ մը կը բաժնէ այլ ընկերուհիներու հետ, որպէս ուսուցիչ ունենալով Պուչէն:

ՆՈՒԻՐՈՒՄ ԵՒ ԿՈՐԾԱՆՈՒՄ

Քամիլի առաջին «ելոյթ»ը, որպէս խոստմնալից քանդակագործուհի, տեղի կ'ունենայ երբ Պուչէ իր աչակերտուհիին գործը, «Դաւիթ եւ Գողիաթ»ը, նոր ներկայութեամբ, ցոյց կու տայ Վարժարանի անօրէն քանդակագործ Փօլ Տիւպուայի: Վերջինիս նկատելով իրեն ներկայացուած քանդակին ոճը, հարց կու տայ Քամիլի թէ չաներտուհի՞ն է Ռօտէնի: Քամիլ թերեւս անունը լսած էր Ռօտէնի, բայց գիտէր ճանչցած պինք: Ռօտէն ալ, որ աչխարհներուն նոր դուրս կու գայ պիտի պայմաններէ, չի գիտեր, ուր պիտի չգիտնայ, թէ ինք կը նմանի ու կը մաղնաւորէ այդ ժայռակոյտը, «Հսկան»ին: Ռօտէն ունի «իշխող կոյտի մը ներկայութիւնը, որ կը պարփակէ ու չնչահեղդ կը դարձնէ» (11) Քամիլը: Ապագային, Քամիլի եւ Ռօտէնի միջեւ բախումը պիտի դառնայ անխուսափելի, ճակատագրական, Դաւիթի եւ Գողիաթի ճակատումի նման, սակայն, քիչ մը տարբե՛ր... Դաւիթ չէ, մրցանակի մը տիրանալու բերկրանքով Իտալիա կ'անցնի ու իր առաջարկին վերադարձին Ռօտէն յանձն կ'առնէ Քամիլի եւ իր անդլուխ գործակցուհիներուն ուսուցումը:

Քամիլի համար կեանքը այլեւս նոր ուղի եւ նոր իմաստ կը ստանայ:

Մանկութեան, ինչ որ Քամիլ Քլօտէլի վրայ ամէնէն աւելի հետք ձգած են, մարական դուրգուրանքի բացակայութիւնը էր ու «Հսկայ»ին խորհրդաւոր ներկայութիւնը: Ռօտէն կը հասնի չրջանի մը երբ Քամիլ կը սկսի իր ծաղիկ մին առաջին գոհունակութիւնները ապրիլ, իր ուժին տարողութիւնը չափել ու զգալ Ռօտէնի աչխատանոցին մէջ, ուր կը դառնայ ամէնէն ձեռնհաս արհեստավարժն ու վարպետի դլխաւոր խորհրդատուն: Քամիլ, ըլլալով բացարձակ պաչտ, ամբողջութեամբ կը նուիրուի Ռօտէնի ու իր բոլոր կարողութիւններն ի սպաս կը դնէ անոր արուեստին ծառայութեան ու յաղթանակին: «Բոլորը կը ոչինչ»ի իր ամբոնումը դինքը պիտի տանի անդարմանելի անկումի:

Քամիլ Քլօտէլի եւ Ռօտէնի յարաբերութիւնը անկասկած արուեստի պատմութեան ամէնէն վիպականներէն մին պիտի մնայ: Սէր, կիրք, լուռ հակամարտութիւն, վախ եւ յուսալքում որ տարբերութեան կը վերածեն յարաբերութիւն մը, որ մեայն անելի մը կրնար տանել: Փօլ Քլօտէլ, սկիզբը աւելորդաբան է որ կ'արտայայտուի Ռօտէնի նկատմամբ: Սակայն, տարիներ եաք, երբ կիրքերը կը հանդարտին, կը գրէ «Քամիլը կը հանդիսանայ ամբողջ ուժով վայրենութեան կեանքը, իմ բրոնջս կողմէ դրդռած, իր նկարագիրին անխուսափելի վայրագութենէն եւ ծաղրանքի իր կատաղի միրճէն չուշացաւ: Քամիլ մեծ մարդու մը չի կրնար տալ սովորութիւններու եւ հիմնարկութիւններու անխուսափելի ապահովութիւն մը...: Ապահարգանը մարդուն համար անհրաժեչտութիւն մըն էր» (12):

Քամիլ երբ կը ծանօթանայ Ռօտէնի քսան տարեկան գրաւիչ մանկամարդուհի մըն է: Իր դէմ առ դէմ լուսանկարը Սէզարի կողմէ առնուած, կը մնայ ամենադուդական, որպէս գերազդոյն պեղեկութեան պահ մը, անկրկնելի, քանի ոչ մայլ լուսանկարի մէջ Քամիլ նոյն լրումին ու խանդը կ'արձակէ: Ասոր վրայ անդրադառնալով իր տաղանդն ու ուչիմութիւնը, ինքնավարդութիւնը՝ բաղդատած իր կնոջ տարիքը ունեցող Ռօտէնի, կը դիտէ արդէն իսկ համբաւի ելրացած քանդակագործը, որուն յղացքն ու արուեստը կը ստանան նոր չունչ եւ նոր կերպարանք: Քամիլի աչքին, Ռօտէն կը դառնայ այն անձը որ պիտի արժեւորել կարենայ, իսկ խոստմնալից ասպարէզը, ուր ինք կը ձգտի ինքզինք հաստատելու, որպէս ինքնուրոյն արժէքով ստեղծագործող, էութիւն կայ նաեւ գործակից, գործի բերմամբ չաճախ բացակայ իր հօրը ներկայութիւնը փոխարինելու պահանջքը, իր քայլերը առաջնորդելու եւ հունաւորելու համար: Բոլոր պայմանները ձեռնտու են որ

պէսզի սկիզբ առնէ յարաբերութիւն մը որուն սահմանները, սակայն, չուտով կը գծուին:

Քամիլի առաջին ցնցումը կու գայ իր վրայ այնքան յոյս ունեցող հօրմէն: Ժամանակ մը եւք, երբ Քամիլի ծնողքը կ'իմանան իրենց աղջկան «ապօրինի» յարաբերութիւնը՝ ընտանեկան արժանապատուութիւնը խոցող, Լուի-Փրոսփէր պատուհասը կը վառէ իրեն սիրելի Քամիլը (13): Մինչ Ռօտէնի բացակայութիւնը ները, իր «կնոջ»ը, Ռոզ Պէօրէի կապուած ըլլալը, Քամիլը հեռուհեռէ կը մղեն յուսալքումի, յուսահատութեան, որ աւելի կը չեչտաւորուի՝ վիժումի մը ծնունդ տուած տառապանքէն ու ցնցումէն: Իսկ պեղարուեստական մարզին մէջ, մարզիկ, ի բաց առեալ սակաւաթիւ գնահատողներ, ինչ կը նկատեն Ռօտէնի աշակերտուհին ու չեն վարանիր անդութօրէն պարսաւելու իր աշխատանքը (14), Քամիլի կղզիացումը արդէն իսկ կը սկսի երբ դեռ չէ բոլորած 30 տարիքը:

ՔԱՆԴԱԿՆԵՐԸ ԿԸ ՊԱՏՄԵՆ

Մեծ թիւ մը չեն ներկայացներ Քամիլ Քլօտէլի մեղի հասած գործերը: Տաղանդաւոր քանդակագործուհիի մը ոստումը մնացած է կիսատ: Իր առաջին յաջողակուած գործերը, 1876 – 77 ժամանակամիջոցին յղացուած («Պիամարք», «Նափօլէօն Ա.» ու «Դաւիթ եւ Գողիաթ») իրենց իրագործումէն չրջան մը եւք վոչիի վերածուած են: Յետոյ կան իր ակնկերտական առաջին քանդակները «Տիանա», «Պատանի Հռոմէացի (Փօլ Քլօտէլ 13 Տարեկանին)», «Ծեր Էլէնը (Ծեր կնոջ Դիմաքանդակ)», «Կկղած կնոջ Իրան» եւ ուրիշներ, որոնք ցոյց կու տան իր դասական հակումները, մինչեւ որ Ռօտէնի ազդեցութեան տակ կը յղանայ ենթանիւթեր, որոնք պարզ ներկայացուցչական վիճակէն կ'անցնին միտքի եւ ներշնչարհի արտայայտութեան, մինչ ուժականօրէն Քամիլ աւելի արտայայտականութիւն կու տայ իր քանդակներուն՝ գործելով չրջապիտերու զօրացման գրոյթով, հետեւելով Ռօտէնի ցուցմունքներուն:

Այս չարքին մէջ, զօրաւորագոյն դիմաքանդակը (1888) այն է որ կը ներկայացնէ Ռօտէնը, իր հարուստ մօրուքով, դէմքին ցցուն դիծերով եւ նիւթին հիւսուածքով կարծէք Վիլնէօվի պուրակին խորհրդաւոր «Հսկան» յիչեցնէ: Քամիլ կաւը ձեռավարած է ու թրծած անոր լաւագոյն սիրապետողի ճկունութեամբ: Ինչ որ ինք ձախողեցաւ ձեռք բերել՝ կեանքը իր գլուած ձեւովը կոփելու, այստեղ հասած է անոր, կերտելով կենդանի եւ հաստատօրէն ներկայ տիպար մը, իր «մրցակից»ը: Նոյն տարին Քամիլ կ'իրագործէ «Սաքունթալա (Անձնատուութիւն)»ը որ, «Դաւիթ եւ Գողիաթ»էն ի վեր, առաջին քանդակն է որ կը համախմբէ երկու անձեր, իր ապրած փորձառութենէն ներչնչուած, նման Ռօտէնի «Յաւիտենական Կուռքը»ին, նոյն չրջանին իրագործուած: Եթէ «Դաւիթ եւ Գողիաթ»ի պարագային դեռատի չրջանի պարզ կիրքերն ու պատկերացումներն են որոնք կրնան ղինք մղած ըլլալ այդ ենթանիւթի ընտրութեան, նաեւ որպէս չարին ու բարիին, արդարութեան, անիրաւութեան եւ հակամարտութեան միտքը պարփակող, «Սաքունթալա»ով Քամիլ Քլօտէլ կը ստեղծէ սիրոյ եւ նուիրուածութեան խոհուն պահ մը, երբ երկու դերակատարները հաւասար նուիրումով, իրարու մարմիններուն եւ հոգիներուն կը վոխանցեն իրենց ամենախորին ապրումներն ու յոյզերը: Նոյնանման կապի մը արտայայտութիւնն է նաեւ 1892–ի «Վալսը», ուր երկու սիրահարները գեռնէն չրջաձեւ ոլորումով կը բարձրանան դէպի մելամաղձոտ հոգեվիճակ մը: Այս չրջանին է, որ Քամիլ կ'որոչէ դուրս գալ «Ռօտէնի աշակերտուհի»ի իրեն կպցուած կնիքէն, անկախանալ ու հեռանալ Ռօտէնէն, ըլլալու համար ինքզինք, նուիրելու համար իր արուեստի բարդաւաճման: Սակայն կ'անդրադառնայ որ իր ամբողջ էութիւնը Ռօտէնին նուիրած ըլլալով՝ այժմ մնացած է ձեռնունայն, իր զօրութենէն պարպուած ըլլալու մտահոգութիւնը կրելով իր մէջ: Այժմ մեծամաղձոտութիւնն ու տխրութիւնը կը վերածուին յոռետեսութեան, որուն արդիւնքը կ'ըլլայ վհուկային ծեր կնոջ մը արձանին իրագործումը՝ «Քլօթօ (Ճակատագիրը)»ն, ամբողջ հասակով մերկ ու ծովամայրի մը դէմու օձերուն ցանցին նման, իր երկար վարսերով փաթթուած: Գորշ ապագայի մը հեռնկարը արդէն մուռք գործած է Քամիլի ոգիէն ներս: Քանի մը տարի եւք կը սկսի քանդակի մը՝ «Պէրսէոս եւ Կորկոնայ»ին, ուր Պէրսէոս ձեռամբարձ կը բռնէ Կորկոնայի, ծովամայրի գլուխը, օձավարս, որ իսկութեամբ ինքնաքանդակ մը կը թուի ըլլալ (15):

Քամիլ Քլօտէլի յարաբերութիւնը չըրջապատին հետ հետզհետէ կը բարդանայ: Իր առանձնութեան մէջ կծկուած, երկար ժամեր կ'անցընէ իր արուեստանոցի պատուհանէն դիտելով դուրսը եռացող կեանքը, անցորդները, որոնցմէ կը քաղէ արձաններու ենթանիւթեր: Այս չրջանին կ'իրագործէ իւրայատուկ «Շատախօսները»ն, որ կը ներկայացնէ չորս նստած մերկ կիներ, որոնցմէ երեքը կ'ունկնդրեն չորրորդին պատմածները: Աւսոր կ'ընկերանան «Նկարիչը»ն, «Առաջին Քայլերը»ը, «Քաղցած Շունը»ը եւ «Աղերսողը»ն՝ ծունկի եկած մերկ կին մը, թեւերը երկարած, որմէ կը հեռանայ ներկայութիւնը՝ զոր մինչեւ այդ պահը գրկած էր: Այս քանդակը մաս պիտի կազմէ խումբի մը, որ 1895–ին պիտի իրագործուի «Հասուն Տարիքը» կամ «Կեանքի Ուղին» խորագիրին տակ, որ Քամիլի վերջին կանչն է, նախքան ամբողջական յուսալքում: Ծունկի եկած երիտասարդ, մերկ կինը ինքն է (16), որմէ Ռօտէնն կը հեռանայ՝ ենթարկուելով այլ, ծեր կնոջ մը ուղղումին: Սակայն, հակառակ այս անյոյս կացութեան, Քամիլ եւ Ռօտէնն կը վերսկսին նոր յարաբերութիւն մը, որ մօտ երկու տարի եւք, 1898–ի վերջերուն, կը հասնի իր ծայրագոյն քայքայումին, որմէ եւք կասկածամտութիւնն ու հալածախտը Քամիլի մօտ կը դառնան մտալկող հիւանդութիւն: Այժմ իր մէջ սէրը փոխարինուած է Ռօտէնի հանդէպ մահացու ատելութեամբ, առանց որ ինք կարենայ ձերբազատուիլ անոր պատկերին իր մէջ թողած ներկայութենէն:

1904–ին, երբ Ասըլէն, Քամիլի արուեստավաճառին, էօժէն Պլոյէ խնդրանքին վրայ կ'այցելէ քանդակագործուհին, կասկածով է որ կը դիմաւորուի՝ իր դէմ դռնելով կին մը որ տասը տարի աւելի ցոյց կու տայ: Ճաշորդ տարին Պլօ կը կազմակերպէ անհատական ցուցահանդէս կը Քամիլի համար, որ սակայն խանգարումի կ'ենթարկուի նոյնինքն քանդակագործուհիին կողմէ: Քանի մը ամիս եւք Քամիլ յաւելեալ վատթարացում մը կ'արձանագրէ՝ երբ ամրան կը քանդէ այն բոլոր աշխատանքը որ կատարած էր տարուան ընթացքին: Այս պարագան կը կրկնուի ամէն տարի, մինչեւ իր արգելափակումը: Քամիլ երկար օրերով փակուած կը մնայ իր արուեստանոցին մէջ, ուր աղտոտութիւնն ու զարշահոտութիւնը որջի մը տպաւորութիւնը կը ստեղծեն: Այստեղ ինք կը չրջապատուի հեռզհետէ բազմացող սարդի ոստայններով ու 12 կատուներով: Երբեմն խորհրդաւոր կերպով դուրս կը սպրդի իր «քանտ»էն ու ամիսներով կը մնայ անդրանկի: 1913–ին, իր ընտանիքը, իր «անկարգութիւն»ներուն պատճառով եւ իր դրացիներու գանգատներուն վրայ, ինչպէս եւ լուծում մը գտնելու համար կ'որոշէ զինք յիմարանոց դնել:

Արուեստագէտը կը մեռնի, քանի անկէ եւք Քամիլ երբեք ձեռք չառներ կաւը կամ մարմարը՝ քանդակելու համար: Ցիմարանոցի ցաւալի երեսուն տարիները կ'արգելափակեն միայն իր մարմինը, քանի իր ոգին արդէն իսկ խամրած էր:

Քամիլ Քլօտէլ, եթէ քանդակի լեզուական նորարարութիւն մը չէ հաստատած, սակայն ստեղծած է մաերմիկ արուեստ մը, զգայուն, որուն առաջնակարգ յատկութիւններէն մին ինքնակենսագրական բնոյթ ունենալն է, ինչ որ իր գործին կու տայ բանաստեղծական չունչ, կենդանութիւն, հաղորդականութիւն: Իր բարեկամներէն Մաթիաս Մօրարթ, Քամիլի նուիրուած երկար և հիմնական յօդուածին մէջ, կը գրէր թէ քանդակագործուհիին իր աշխատանքին յատկացուցած ժամերն ու վայրկեանները «ինչ թիւ որ ներկայացնեն, դար մը ետ իրեն պիտի վերադարձուին...» (17):

Այս, որպէս պանծացում:

Ա. Պ.

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Reine-Marie Paris : CAMILLE CLAUDEL, *Gallimard*, Paris, 1984, p.306.

2.- Jacques Cassar: DOSSIER CAMILLE CLAUDEL, *librairie Séguier/Archimbaud*, Paris, 1987.

3.- Anne Delbée : UNE FEMME, *Presses de la Renaissance*, Paris, 1982.

4.- Anne Rivière : L'INTERDITE, CAMILLE CLAUDEL (1864-1943), *Coll. Le Lieudit*, Paris, 1983.

5.- CAMILLE CLAUDEL, *Galerie H. Odermatt - Ph. Cuzeau* (2 décembre 1988-31 janvier 1989).

6.- François Lhermitte (Membre de l'Institut) et Jean-François Allilaire (Médecins de l'Hôpital de la Salpêtrière) : CAMILLE CLAUDEL MALADE MENTALE (voir : R. M. Paris, œuvre citée, p. 164).

7.- Նոյնը:

8.- Նոյն, էջ 100:

9.- J. Cassar, œuvre citée, p. 51.

10.- R. M. Paris, œuvre citée, p. 32.

11.- Bernard Howells (Maître de conférences à l'Université de Londres, King's College) : LE BOUCLIER-EN-MIROIR DE PERSEE. POSTFACE. SUR LA TRACE DE CAMILLE CLAUDEL DANS L'ŒUVRE DE SON FRERE (voir: R. M. Paris, œuvre citée, p. 330).

12.- Paul Claudel : MA SŒUR CAMILLE, Préface du catalogue de l'exposition organisée au Musée Rodin, 1951 (reproduit dans J. Cassar, œuvre citée, pp. 434, 435).

13.- R. M. Paris, œuvre citée, p. 109, note n° 6.

14.- 1895–ին, Քամիլ «Սաքունթալա»ի գաղէ օրինակը կը նուիրէ Շաթօուրի թանգարանին, ինչ որ պատճառ կը դառնայ սուր վէճերու եւ Քամիլի հասցէին ուղղուած վարկաբեկիչ գրութիւններու: 1976–ին ժագ Քասսար այս գործը կը լուսանկարէ նոյն թանգարանին մէկ անկիւնը անդամահատուած եւ ապրուած վիճակի մէջ, լքուած:

15.- P. Claudel, œuvre citée, p. 439.

16.- Նոյնը, էջ 437:

17.- Mathias Morhardt : Melle CAMILLE CLAUDEL, *Mercure de France*, mars 1893 (reproduit dans J. Cassar, œuvre citée, p. 469).

"SACRÉ PEUPLE"

par MICHEL JOBERT
Ancien ministre

le 15 mars 1989

Les fils de la nation arménienne ne peuvent lire «Le ciel était noir sur l'Euphrate» sans une émotion poignante. Depuis le génocide de 1915, accompli par les Turcs avec tant de haine implacable, le temps a passé. Les générations se sont succédé. Des vies se sont défaites; d'autres se sont faites. Loin de l'Euphrate, du Mont Ararat, du lac de Van, d'Ani et de Kharpert, de Méziré et de Morénig. Ces noms parlent au cœur, au souvenir. Des yeux ont connu ces paysages, dans leurs hivers et les étés, également durs à la peine des hommes.

Pour qu'ils demeurent ce qu'ils étaient et ce qu'ils sont toujours, pour que l'humble vie rurale crie encore sa vérité, au-delà des épreuves, des existences piétinées, un enfant de la diaspora arménienne, un Français de Valence a repris le carnet de son père, Gazaros. La fine écriture arménienne couvre des pages et des pages de papier d'écolier, rayé au millimètre. Gazaros voulait laisser, pour son frère Hovanès, installé aux Etats-Unis, un témoignage, le compte rendu d'une vingtaine d'années, terribles de 1915 à 1922, angoissantes dès 1900. Installé dans sa nouvelle patrie, la France, il écrivit par piété familiale et fidélité à son peuple, sa simple histoire, celle d'une survie parmi la violence et la mort. Jacques Der Alexanian, son fils, aidé par sa mère Nevarte, également rescapée, a traduit, travaillé le carnet de Gazaros. Sa publication en a fait une de ces œuvres cristallines, dont l'émotion et la sincérité ne peuvent se démentir.

Qu'elle frappe, au plus profond, les Arméniens, nul n'en doute. Mais elle s'empare, tout autant, du lecteur qui s'en saisit par hasard: car tout est vrai, éloquent, dans les tribulations du jeune Gazaros, encore adolescent quand monte l'horreur des massacres. Le plus dramatique est dit ou noté avec sobriété et une pudeur indicible. Gazaros sauve sa peau, au jour le jour; Arménien, il devient Turc, sur ordre comme par prudence élémentaire. Dans des paysages impitoyables, entre Kurdes et Turcs, il épuise ses loques, sa misère. Il devient fils du froid et de la faim, parmi des ombres hagardes, des enfants errants, les déserteurs, les bandits, les gendarmes et les soldats. Ce qui reste des familles décimées et dispersées rêve toujours de solidarité, de nouvelles, de retrouvailles. Mais tout ce compartiment du plateau anatolien est parcouru de fureurs, d'exactions, de pillages, de meurtres. Parfois un humain se montre tel qu'il devrait : il tend un conseil, offre un abri provisoire, glisse une nourriture.

On imagine mal, aujourd'hui, ce que fut l'extrême dénuement de ces existences en sursis, encore que la télévision, chaque jour, apesantit son regard sur tous les réfugiés et tous les traqués du monde. Mais ce qui donne au «reportage» de Gazaros le pouvoir poignant d'émouvoir, c'est que le bonheur d'hier, l'épreuve d'aujourd'hui, l'espoir d'une délivrance, voire d'un exil, sont acceptés dans la plus rustique simplicité. Cet homme ne méritait pas toute cette souffrance. Il en assume sa part, avec une paix intérieure qui confine au sublime. Ce meneur de bœufs, ce cueilleur de mûres et d'abricots, ce «meuchag» —serviteur— attaché au domaine d'un «agha» (maître) turc, est un coureur de fond, pour vivre, pour survivre, pour retrouver, ô hasard miraculeux, Nevarte, la fille du menuisier de Morénig, l'amour de sa vie.

L'Euphrate charrie la crue des montagnes, l'eau boueuse et nourricière, les cadavres mutilés aussi. Il est barrière et piège. Mais toujours, l'enfant du village de Morénig, se souvient que son peuple appartient à la nuit des temps, que cette nuit ne fut jamais douce et qu'il lui fallut bien des vertus pour s'épanouir comme pour survivre. L'Euphrate est le témoin, sans indulgence, de la lutte des hommes et Gazaros (Lazare) est comptable de l'honneur et du malheur d'un peuple, d'un village, d'une maison.

Cette maison autour de laquelle il revient rôder, désormais occupée après avoir été pillée. La présence de «mayrig» aux cheveux blanchis, y flotte éternellement. Le bonheur perdu , il en fera le compte, à Valence (France). Il signera le 24 avril 1935, Gazar Der Alexanian, la seule œuvre littéraire de sa vie, ne cherchant que la paix avec lui-même, en plaçant autour de lui tous ceux qui l'avaient entouré naguère: pays, village, enfance, voisins, famille. Les tumultes, la terreur, les exactions dansent leur ballet tragique autour de ces simples bonheurs ruraux et ne parviennent pas à les effacer.

On voudrait faire une confidence, après avoir lu cet ouvrage dû à l'obstination d'un père et à la piété d'un fils: je ne pense pas qu'il soit ridicule de le faire. Lazare, le paysan, était l'expression de la haute vertu, un de ces inconnus exemplaires, qui n'ont rien à prouver ou à démontrer. Mais qui vivent tels qu'ils sont: forts d'une certitude intérieure et naturelle.

En ces temps où l'Arménie, sur son sol, connait encore l'épreuve mais, en douce compensation, la solidarité des siens et celle de la communauté internationale, on peut lire —ou relire— Der Alexanian, père et fils— et murmurer : «Sacré peuple!».

Jacques Der Alexanian
«*Le ciel était noir sur l'Euphrate*»
Ed. Robert Laffont

(Շար. Ա. Էջէճ)

ակսեցի հաւատալ որ իսկապէս նկարուել եմ: Երկու տարի սպասեցինք, չեկաւ անշուշտ էգ ֆիլմը: Ու իմ մէջ պարզապէս հետաքրքրութիւնը ծնունդ չարժանկարի հանդէպ. ծնունդ առաւ մի սէր: Նախ ուզում էի դերասան դառնալ, յետոյ երբ աւելի կարդացի, խորացայ, բեմադրութիւնը ընտրեցի:

Հ.– Իսկ ի՞նչպէս հասաւ այս լեզուին:

Պ.– Ես զգացողութեամբ եմ չարժանկար անում. սարքել պէտք չէ. պէտք չէ չարժանկար խաղալ: Կան փելեւեան, ֆելլինի, պունուէլ... ուսումնասիրի, իմացի անպայման բոլորը, բայց աւրի զգացողութեամբ, ոչ թէ անդրադէտ, որ ինչ ստացուի, ստացուի: Չկեղծել ոչ մի բան:

Ինձ ասացին որ ֆիլմ նկարեմ Ղարաբաղի մասին. պետական պատուէր էր: Հնարաւորութիւնները չատ: Ասացի որ չեմ կարող: Զգացի որ ես իրաւունք չունեմ դրա մասին նկարելու. ես չեմ հասկանում էդ խնդիրը. այնքան զգացական եմ վերաբերում որ ես դառնում եմ հայ ազգի անդամ. չեմ կարող փիլիսոփայ դառնալ, որպէսզի ստեղծեմ մի կերպար:

Հ.– Թերեւս որոշ ժամանակ մըետոյ կարելի կ'ըլլայ:

Պ.– Զգիտեմ: Օրինակ, էս երկրաշարժի պատմութիւնը ինձ թուում էր թէ սերբասպզծութիւն է չարժանկարի մէջ օգտագործելը. սակայն յանկարծ ինձ թուաց որ իմ ժապաւէնը առանց դրան չի կարող լինի: Շատ տարօրինակ բան է: Հասկացայ որ ես պիտի բերեմ իմ հերոսներին, սպանեմ:

Հ.– «Կոնդ»ի մէջ ալ գործածած էիք երկրաշարժի թեման, 1926–ի երկրաշարժին այդ ժապաւէնի կտորով:

Պ.– Էդ կտորը ասում էր «զգոյշ եղէք, հէնց երկրաշարժ ըլլայ, էս երեխէքը նոյն վիճակի մէջ են մնալու». դա կանխապատգամում էր, բանի տեղ չդրեցին: Ֆրանսիացիները որ քանի անգամ նայեցին էդ ֆիլմը, ասացին թէ այդ տեսարանին կերացող ձայների մէջ տաղնապ կայ ահաւոր, ի՞նչ է պատճառը: Մինչեւ էդ ձայնը չգային, չհանդստացայ: Ձայները յօրինեցի. 15 ձայն խառնեցի իրար, որ առանձին. իմ մէջ տաղնապը հնչում էր:

Հ.– Ուրկէ՞ գտաք այդ հին ժապաւէնը:

Պ.– Էդ հին ֆիլմի կտորը դուս Մոսկուայում: Նոյնն է, բան չի փոխուել: Անտարներութիւնը չարունակւում է. էն երեխէքը ոնց որ կործանուել էին, հիմա նորից կործանուեցին: Լենինականը կոնդ չէ՞ր, Սպիտակը կոնդ չէ՞ր: Աւելի ահաւոր կոնդ էր: Էդ չէնքերը ո՞ւմ էին պէտք. էդ կպցրած չէնքերը ոնց որ կոնդը: Դրանք եղել են բազմայարկ խըրճիթներ:

Հ.– Կը խօսէիք երկրաշարժի տեսարաններն ընկերակցող ձայներն մասին. շատ նշանակալից էր նաեւ վերջին տեսարանին ձայները, երկունքի ահաղակը...:

Պ.– Այո, ու էլի մէկ մարդ ծնունդ այդ պայմանների մէջ. մտածող չկայ: Որեւէ մէկը ծնունդը է էդ աղբանոցի մէջ, հոդ խաղալով կը մեծանայ, կը մեռնի, կը գնայ: Մեռնելը կը լինի նրա փրկութիւն:

Հ.– Ի՞նչպէս կը տեսնէիք հայկ. շարժանկարի ներկան:

Պ.– Մակարդակը բաւական բարձրացել է արդէն:

Հ.– Ի՞նչ նկատի առած:

Պ.– Ֆիլմերը եւ եկած նոր ուժերը. մտածողութիւնը փոխուել է արդէն. թէ կիրթ են եւ թէ մտածողութիւնը ուրիշ է. համարձակ մարդիկ կան:

Հ.– Ո՞վ օրինակ. կարելի՞ է բանի մը անուն տալ:

Պ.– Օրինակ Սուրէն Բաբայեանը, փանտաստիկ ֆիլմեր է նկարում: Եկել է հիմա մի նոր տղայ՝ Վիգէն Չալդրանեան: Հետաքրքիր մտածողութիւն ունի. հետաքրքիր մարդ մըն է: «Ապրիլ» ֆիլմն է նկարած. Ապրիլ 24–ի մասին է: Նկարել է եւ «Արարման ութերորդ օրը» եւ «13–րդ առաքեալը»: Լաւ տղերք կան, պալիս են:

Արդէն Ֆ. Դովլաթեանի դեկավարութեան օրով մի քանի երիտասարդներ գործի անցան. ինձ գործ տալը օրինակ չատ անսպասելի էր: Ես Մոսկուայի կրթութիւն չունեմ:

Հ.– Իսկ վրացական շարժանկարին մասին ի՞նչ կը մտածէիք. ի՞նչպէս այդքան առաջ գացած է:

Պ.– Վրացիները արուեստագէտ մարդիկ են ընդհանրապէս. Ստալինը նրանց մեծ ուժ եւ համարձակութիւն տուեց ժամանակին: Նրանք տարին 20 ֆիլմ են նկարում, մենք՝ չորս: Քանիից չորսը կարող է լաւ ստացուին. չորսից ոչ մէկը կարող է չստացուի: Մեծ պիւտճէ ունեն: Իրենք իրենց չարժանկարի դպրոցը ունեն: Տարին կը թողարկեն տասը բեմադիր, տասը օպերատոր, տասը հատ նկարիչ: Պետական պիւտճէ մը ունեն որ ուսանողները անընդհատ նկարեն: Ունեն կազմակերպութիւն մը որ երիտասարդ բեմադիրը դայ ու փորձարկում ընէ. մենք էդպիսի բան մը չունենք:

Հ.– Հակառակ որ շատ հին է մեր «Հայֆիլմ»ին հիմնադրութիւնը:

Պ.– Ի՞նչ օգուտ որ հին է, երբ հզօր չէ: «Քամերա ռեֆլեքս» կ'ասեն, հիմա ամէնը անով կը նկարեն, մենք մի հատ չունենք:

Թետոյ Վրացֆիլմը միշտ կառավարութեան ուշադրութեան կեդրոնում է, մերը...: Ոչ մէկի պէտք չի թէ հայկ. չարժանկարը ի՛նչ վիճակում է: Անոնց մօտ մէկը փոքրիկ բան մը որ ընէ, կը բարձրացնեն, կը դարձնեն Աստուած. տուն, տեղ կը տան. ամէն ինչ կ'անեն որ հանդիսա լինի, ֆիլմ ստեղծի, կը յայտարարեն ամբողջ աշխարհով մէկ. մեր քով լաւ բան մը երի՞ր, կ'ասեն. «ո՞նց պահենք որ ոչ մէկը չիմանայ»: Փառատօն կ'ըլլայ, օրինակ Փարիզում. 15 հատ ֆիլմ ես բերել, մէկ–երկու հատ երիտասարդի գործ բեր. թարմ մտածողութիւն, նոր ուժ, նոր ոգի, նոր սխալ... ինչո՞ւ չէ: Մեր մօտ տիրողը ժողովուրդին հաճելի ըլլալու մտածումն է. առիկա կը կործանէ արուեստագէտը եթէ խոկան արուեստագէտ ես պիտի դիմադրես նրան:

Հ.– Դժուար է...:

Պ.– Ամենադժուար բանը հրաժարուելն է. եթէ մարդ չկարողացաւ հրաժարուել ինչ որ բանից, էդ մարդը կործանուած մարդ է, պրծա՛ւ:

Հ.– Կը մաղթեմ որ մեզի ու մեզի նման նոր ազուններուն չպակսի երբեմ հրաժարելու կարողութիւնը, որպէսզի հայկ. շարժանկարով եւս հպարտանալու երեւոյթը պատահականին լուսանցքին մէջ չմնայ միշտ: Յաջողութի՛ւն:

Տեսակցեցաւ՝
Ա. Թ.

ՓԱՌԱՏՕՆԻՆ ԱՆԿՈՂ ՓԱՌԲԵՐԸ

Հայկ. չարժանկարի փառատօնը որ վերջացաւ Մարտ 15–ին, ամէնէն աւելի յատկանշական պիտի մնայ անակնկալով մը: Հոն, ծրագրուած յայտագրին վրայ վերջին օրերուն յանկարծ երկու փառանկարներ աւելցան. «Կոնդ» եւ «Սպիտակ քաղաքը»: Անոնց հեղինակը, Ժ. Փոմփիտու մշակ. կեդրոնին կողմէ լորովին տարբեր մտահոգութեամբ մը կազմակերպուած փառատօնին հիւրերէն մէկն էր այս երկու գործով: Ան խորհրդային խմբակին միակ Հայն էր ու առաջին հայ արուեստագէտը որուն ժապաւէնը կը ցուցադրուէր այդ կեդրոնին մէջ, որպէս «Հայֆիլմ»ի արտադրութիւն:

Փոմփիտուի փառատօնին կազմակերպիչները մեր այս բաւական անտեսուած արուեստի մարզին պատիւ մը ընելու փափաքով տարուած չէին անշուշտ Ց. Ղաչատրեանը հրաւիրելով. անոր երկու փառատոնկարներն էին որ պարտադրեցին իրենք զիրենք, կազմակերպիչ մարմնին «իրաւ»ի ու «իրական»ի ըմբռնումին համաքայլ իրենց ընկալով:

Արդարեւ, Ց. Ղաչատրեան այն արուեստագէտն է որուն արարքը կը մեկնի իրաւը, իրականութիւնը միայն տալու սկզբունքէն: Նմանակել, կեղծել բառերուն տեղ չի տար իր բառարանը: Ու ան ունի այս ճամբուն հետեւելու անհրաժեշտ նուազագոյնը. տեսնելու, դիտելու առողջ աչք:

***

Մեծ քաղաքի մը ամէնէն արդիականին, ամէնէն «ներկայանալի»ին թեւին տակ ծուարած թշուառութեան հնոց մըն է կոնդը. ու թշուառութիւնը հոն ապրողներունը չէ: Ան կը պատկանի ժամանակին, այսօրուա՛ն, զայն «չինող»ներուն, որոնք կ'արթննան ժապաւէնին պատրաստութեան կամ ցուցադրութեան արդեօք ըլլալ փորձելու չափ միայն:

Հակասութիւններով պատմուած՝ ընդվզումին, անզօրութեան, անըմբռնելի անհեթեթութեան իրականութիւնն է կոնդը: «Վարդագոյն դեղեցկուհի»ին ճակատի մուրը. ամէնէն զաղտնի պահուելիք քաղաքը. Ց. Ղաչատրեանի ծննդավայրը: Ու հո՛ս է որ համաձայն չէ Ղաչատրեան. «մեր քայլերուն առջեւի գեհը տեսնել չուզելով է որ հոս հանդիպ» կ'ըսէ ան, մերժելով չտեսնել կոնդ – գեհը, որ ամենադառն ծիծաղ մըն է դեղեցիկին անհիմ ու անզօր նկրտումներուն դէմ:

Երեւանեան արեւուն տակ, չապրելո՛ւն պատուէն է «Կոնդ»ը. «ասիկա չի կարելի ապրել կոչել. մենք չենք ապրում» կը տրտնջայ անոր բնակիչներէն մէկը: Այդ պատուէին ամէնէն «երջանիկ» էջը առաջիկ Ղաչատրեան–աչքին տեսադաշտին մէջ ինկած ըլլալու պարագան է. սակայն եթէ կոնդը կ'ապրի արուեստով, անոր բնակիչը երեւանի արեւէն համահաւասարի բաժինը ունենալու համար կը կարօտի նաեւ լաւ ականջներու, վրդովիլ դիտցող սրտերու, մտքերու, ուր ծագի «հարցը որ որդի նման կը կրծէ էութիւնը»:

***

Երկրորդ փառատնկարը «Սպիտակ քաղաք»ն էր: Ձիւնի երկարատեւ ներկայութեամբ սպիտակած Ախալքալաքն է այդ տարիներ եաք հոն վերադառնալու փափաքին դէմ ձեւակերպութիւններ եւ վարչարարութեան պատուարէն թափուած է ժապաւէնը: Երեւանէն լաղրուած է ժապաւէնը: Երեւանէն երեք, իսկ Լենինականէն մէկ ժամու հեռաւորութեան վրայ գտնուող այդ վայրը, չատ մեծ համեմատութեամբ հայ բնակչութեամբը, անհեթեթի պատմութիւն մը կը պարզէ: Արտաքին աչխարհի ներկայի հարկադրանքներով չինուած կեղեւին տակ կ'ապրի համայնք մը, որ կեանքի ամէն երեսակներով կը պղտորուի:

Անգիտացուած ով գիտէ քանի՛ անգիտութիւններէն մէկն է Ախալքալաքը աչխարհասփիւռ սա ժողովուրդին աչխարհագրութեան: Անոր լեռներուն, զայն ծածկող ձիւնին, մրրիկով խորհրդանշուած առանձնութեան հրամայած բաժանումին իրական սակայն: «Պզտիկ Հայաստան» ներուն ամէնէն անչուքը թերեւս այսօր որ չմոռնալու մեծ դաս մը կու տայ Ղաչատրեանի արուեստին միջնորդութեամբ:

Ա. Թ.

ROUBEN MELIK

Rouben, je viens, mon nom le dit, des autres zones
Je viens de l'âge haut et clair,
Dans la bouche le goût des citrons et des chairs
Que brûlèrent les amazones.

Ces contrerimes de Rouben Mélik (né en 1921) disent son origine arménienne et son goût d'une poésie fondée sur la perfection de la prosodie. Contre toutes les modes, il restera fidèle à une forme éprouvée avec assez de souplesse et de nouveauté dans le propos pour la faire oublier. On le verra dans toutes ses œuvres, de *Variations de triptyques*, 1941, à ses divers livres parmi lesquels *Accords du monde*, 1946, *Passeurs d'horizons*, 1948, *Madame Lorelei*, 1949, *A l'opéra de notre joie*, 1950, *Christophe Colomb*, 1951, *Lynch*, 1954, poèmes antiracistes, *Où le sang a coulé*, 1957, les poèmes de la lutte clandestine, au temps où Mélik signait du nom de Musset, *Le Veilleur de pierre*, 1961, *Saisons souterraines*, 1964, *Le Poème arbitraire*, 1966, et ces grands ensemble réunissant le suc de la création : *Le Chant réuni 1 et 2*, 1960 et 1967, *La Procession*, *Poésie 1942-1984*, 1984, avec des écrits de Marie-Claire Bancquart, Jean-Claude Renard et Claude Roy.

Les exils, les souffrances des peuples, les maux de ce monde, et plus particulièrement ceux provoqués par l'homme, xénophobies et racismes, les détresses et les amours, le chant de révolte et l'élégie sont les hôtes d'une conviction et les sujets d'une inspiration généreuse chez Rouben Mélik. Il y a à la fois de l'amertume et de l'ensoleillement, de la musique des mots et de la peinture du réel, du rêve et de la raison., de la tragédie et de l'espoir.. Le réalisme rejoint la métaphysique et il court au long des strophes jamais hermétiques un frisson de mystère. Ces poèmes sont inspirés, éloquents, persuasifs. La matière en est signifiante, et, si légendaires et inattendues, voire insolites, que soient les images, on sent une confiance sans faille dans les vertus du langage. Là ou l'on s'est déshabitué de lire ces longues suites d'alexandrins qui font courir un danger de monotonie, Rouben Mélik montre qu'il sculpte dans la matière solide et durable de la langue, qu'il veut l'éprouver une fois de plus, la pousser à révéler tous ses secrets. Il connaît l'art d'utiliser les ressources de la rhétorique et d'en écarter les dangers.

En bref, cette poésie parle et chante comme aux beaux jours de son histoire. Le virtuose va même, comme dans certaines élégies, jusqu'à faire des coupes de mots arbitraires en fin de vers, à la manière de ses cadets :

Où n'était-ce que d'elle une autre déchiru
re une autre fuite une autre entrée en la
Procession de sa beauté ? Partage avec moi l'a
pprentissage de toi qu'à croire à qui j'ai cru...

Ne parlons pas que de forme. «Tout un peuple est en moi», écrit le poète. Cela lui confère un lyrisme rayonnant, celui du porte-parole qui invente sa Parole : «Peuple en moi que je porte en sa diversité...» Claude Roy le dit : «... Mélik est de ceux pour qui ni la misère des opprimés, ni la colère de ceux qui luttent, ni l'espoir d'un avenir qu'on aura fait meilleur, ne sont des choses ternes et grises. Quand il parle, au bien et au mal, du passé et de l'avenir, Mélik est émouvant, parce qu'il ne rédige pas un devoir, mais se délivre d'un sentiment...» Rouben Mélik, maître et rénovateur du haut vers l'ancien, rhapsode des opprimés, apporte mille richesses. Son œuvre, c'est bien le «chant réuni» comme le «chant général» de Neruda, celui du «veilleur de pierres» et du «passeur d'horizons» qui chante les «accords du monde» pour aider l'homme, le Christophe Colomb de sa propre découverte, à passer les caps dangereux.

ROBERT SABATIER
de l'Académie Goncourt

«Histoire de la Poésie Française»
La Poésie du XXe siècle, III Métamorphoses et Modernité

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 4
MARDI
4 AVRIL
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.985 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.985

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

*ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՊԷՅՐՈՒԹի կացութիւնը օրէ օր կը վատթարանայ տուրիստական ամրակոծութիւններու առատութեամբ: Մէկ միլիոն քրիստոնեայ պարսից եւ բնակչութիւնը նկուղներու մէջ կ'ապաստանի: Կիրակի իրիկուն մոտ 13 մեռեալ եւ 40 վիրաւոր եւս կ'աւելցնէին 14 տարիներու զոհերուն վրայ: Եւ քանի թէ Լիբանանցիք ու Լիբանահայեր իրենք վիրենք ապահով կը զգային արեւելեան զօտիին մէջ...: Ինչպէս միշտ ՄԱԿ եւ արաբական լիկայ հրադադարի կոչեր կ'ընեն: Կին մը կը խոստովանէր. - «Եթէ ռումբերէն չմեռնինք, վախին պիտի մեռնինք, երեք շաբաթ է ոչ ընթրիքով ճաշ մը կերած ենք, ոչ ալ հանգիստ գիշեր մը անցուցած»: Ֆրանսայի մէջ ալ բանավէճ մը ծագած է այս առընչութեամբ: Ի պատասխան Լէոթարի մեզադրանքներուն «Մոնտ»ի իր յօդուածին մէջ, Արտաքին նախարարը ցաւ կը յայտնէր, չեշտելով թէ այդ քննադատութիւնները ընողները աւելի մտահոգ են իրենց համբաւով քան՝ Լիբանանցիներով: Լէոթար, ի մէջ այլոց, դատապարտած էր Ֆրանսայի կառավարութիւնը, որ յանուն «ռէալիզմի»ի մը, կը խօսակցի ՀԸՐԱՆի ամէնէն արիւնարբու մենատէրին հետ»: Ի՞նչ լաւ բան է իշխանութեան գլուխ չըլլալ, կարենալ դատապարտելու համար քաղաքականութիւն մը, որ այն ալ տարաւ, առեցին...: Զօրավար Աուն հարցազրոյց մը տուած է «Լիպերասիոն»ի, ուր կը բացատրէ թէ ինչո՞ւ երկրէն կ'ուզէ վռնտել Սուրիացիք, որոնք բիրտ ուժի եւ թմրեցուցիչի չահատակութիւն կը կազմակերպեն;

ՀԱԻԱՆԱ. Ժամանեց Կորբաչով, որ չէր կրցած երթալ Դեկտեմբերին, ինչպէս նախատեսած էր, Հայաստանի երկրաշարժին պատճառաւ: Չերմ ընդունելութեան արժանացաւ, թէեւ Քասթրօ կոմունակիցներէն չէ խորհրդային նոր քաղաքականութեան:

ՍՈՖՈՒՄԻ մէջ, շուրջ տասը հազար վրացի ցոյց ըրած են բողոքելու համար Արխազներու պահանջներուն դէմ: Ասոնք կ'ուզեն որ Վրաստանի կազմած իրենց ինքնավար Հանրապետութիւնը անջատուի եւ առանձին հանրապետութեան վերածուի:

ՎԻՆՆԱ. հաւաքուած էին, Շաբաթ օր, ինչ որ աշխարհ կը հաչուէ որպէս արքայական տոհմ: Բացառիկ եւ հանդիսաւոր, դրեթէ ազգային յուզարկաւորութեան մը արժանացաւ այդ օրը, նախկին կայսրուհի Զիթա, որ մեռաւ 96 տարեկանին: Վերջերս միայն Հապսպուրկներու վերջին կայսրուհին կրցած էր իր հայրենիքը վերադառնալ տասնեակ տարիներու աքսորական կեանքէ մը ետք:

ՆԻՍի մէջ տեղի ունեցան ՀՀՀ-ի (ԷՒՓէ-ԷՒ) խորհրդարանական օրերը, ուր ուելի բացայայտ դարձան ներքին տարակարծութիւնները: Ընդդիմութիւնը ոչ միայն պառակտուած է իր 2, 3 կուսակցութիւններով, այլեւ ամէն մէկուն ծոցին մէջ իսկ: Երիտասարդացման ջանքերը կը յանգին ծերանոց ղրկելու ովկորժանութիւնն ունեցած է 40 տարեկանը անցնելու: Շիրաք եւ Փասքուա համաձայն չեն, մինչ Միշել Նուաո ցանկեր կ'ուզէ եւրոպական ընտրութեանց համար, ուրկէ դուրս մնան դեկավարները: Հաւանաբար կարծիք փոխէ, երբ ինք ալ հասնի իր վախաքին ու դեկավար դառնայ: Հաւաքոյթի աւարտին, Նիսի Սէնթքեան Միջին – Արեւելքի հարցերու պատասխանատու Սոլմազ Հանըմի հետ ըրոյցի մը ընթացքին, Սոլմազ Հանըմ հարցուցած էր թէ Արաֆաթ Քուէյթի մէջ Հայերու կապակցութեամբ բան մը արտասանա՞ծ էր: Լալու Ֆիրազն ալ պատասխանած էր որ ոչ, սուիկա անկարելի է, եթէ Արաֆաթ այդպիսի բան մը արտասանած ըլլար, Մէսուտ Եըլմազն ալ հոն էր եւ կը լսէր: Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ Մէսուտ Եըլմազ չի լսեր ու Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութիւնը 15 օր վերջ կը լսէ այդպիսի յայտարարութեան մը մասին:

Հարցը այն է որ Արաֆաթ խօսած է կարմրամորթերու (ռէտ ինտիընս) մասին եւ ոչ թէ Հայերու (Արմէնիընս): Զայներու այս նմանութիւնը կարծել տուած է որ Արաֆաթ հայկական ջարդերու մասին խօսած է: Լալու Ֆիրազ ըսած է հետեւեալը. - «Արաֆաթ, որ գիտէ թէ այս հարցը որքան փափուկ հարց է Թուրքերու համար, այդպիսի արտայայտութիւն մը կ'ունենա՞յ»:

Ցօդուածագիրը կը գրէ որ այս խնդրին մէջ, ըստ Լալու Ֆիրազի, Թիւրիմացութենէ աւելի, դիտում կայ եւ ատիկա հանրաբար գործն է հրէական լոպիին: Ինչո՞ւ Քուէյթի մամլոյ ասուլիսէն 15 օր վերջ է որ Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութիւնը այսպիսի լուր մը կը լսէ: Որովհետեւ կարգ մը չրջանակներ նոսան ու երկար մտածեցին թէ ի՞նչպէս կրնան օգտագործել Արաֆաթի յայտարարութիւնը: Վերջապէս, անոնք ձայնի նմանութենէ օգտուելով, լուր մը ղրկեցին Անգարա: Արդարեւ Հրեաները չատ գայրացած են Թուրքիոյ, Պաղեստինի Ազգային Խորհուրդին ճանչցած ըլլալուն համար: Հրէական լոպիին անդամները չարժման անցած են Թուրքիոյ ու Պաղեստինի մէջ եւ գրութիւն ստեղծելու նպատակով, թոմ Լանտոսի նման մարդիկ Անգարա եկած են, կէս – ամբաստանութեան, կէս – սպառնալիքի ոճով խօսած են Թուրքիոյ հետ: Ի վերջոյ անոնք Արաֆաթին բերնին մէջ դրած են նաեւ հայկական ջարդերու ակնարկութիւն մը, որ երբեք չէ կատարուած»:

UNIVERSITÉ
PAUL VALÉRY
Arts et Lettres
Langues et Sciences Humaines

MONTPELLIER III

Pour les membres du COMITÉ KARABAGH emprisonnés

Visiteurs récents en Arménie (peu avant le séisme et les arrestations qui ont suivi) en raison des liens de coopération universitaire qui unissent notre Université à l'Université d'Erevan, nous joignons ce témoignage et cet appel à ceux qui se sont fait entendre à l'extérieur et à l'intérieur de l'U.R.S.S. Nous pouvons témoigner que les membres du COMITÉ KARABAGH sont les interprètes d'un mouvement populaire et profond, qui s'inscrit dans la longue tradition de lutte du peuple arménien pour le maintien et la reconnaissance de son identité. Ce mouvement a pris l'ampleur que l'on connaît en raison des massacres que les Arméniens ont refusé de laisser traiter, selon une version officielle trop facile et dangereuse, comme des incidents isolés relevant du droit commun, alors qu'ils résultent de tensions exacerbées entre communautés ethniquement et culturellement différentes qu'il faut prendre en compte comme telles, et qui demandent des solutions politiques. Mais il est faux de prétendre que les membres du COMITÉ KARABAGH représentent une tendance secessionniste, et un danger pour l'union fédérative. Ils sont pour cela trop conscients des risques d'isolement, et de la protection que peut leur apporter, si elle joue son rôle, une structure de rassemblement et d'arbitrage. Il est vrai qu'ils demandent dans cette structure de rassemblement de leur peuple, une plus grande autonomie, et des formes plus directes d'expression de la volonté populaire. Mais il serait tragique de tenir pour responsables et coupables des troubles ceux dont l'action va dans le sens d'une démocratisation qui est la seule voie pouvant conduire à une solution.

MICHEL GAYRAUD,
PIERRE VITOUX
Président et ex-Président
de l'Université Paul Valéry
de Montpellier

ՆՈՐ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ուրբաթ օր, մամուլի ԹԱՍ գործակալութիւնը հաղորդեց թէ նոր երկրաշարժ մը պատահած է Հայաստան, կեդրոն ունենալով Սպիտակ, մերքալիի վրայ 7 աստիճան (12): Զոհ չկայ, ինչ որ չատ բնական է ... et pour cause, պիտի ըսէր Ֆրանսացին:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլ Մէկին, «Արարատ» հակառակորդին դաշտին վրայ 0–ի դէմ մէկ կէտով յաղթեց Զէնիթի (Լենինգրադ):

ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ՍԻՐՏԸ ՊԷՏՔ ՉԷ ԿՈՏՐԻ

ԱՐԱՖԱԹ ԸՍԵՐ Է.– «ՌԷՏ ԻՆՏԻՐՆԱ» ՈՒ ԼՍՈՒԵՐ Է «ԱՐՄԻՆԻՐՆԱ»...

Արաֆաթի (չ) ըսածը բաւական մեծ աղմուկ հանած է Անգարա եւ օրէ օր նորութիւններ կան այդ առընչութեամբ: Նախ յայտարարուեցաւ թէ ՊԱԿ-ի պարագլուխը Քուէյթ տուած մամուլի իր ասուլիսի ընթացքին պաղեստինցի ժողովուրդը նմանցնելով Հայերուն ըսած կ'ըլլայ.- «Թոյլ պիտի չտանի որ կրկնուի Հայերու պատմական ջարդը» («Յառաջ», Մարտ 23): Աւոր իրրեւ հետեւանք յայտնուեցաւ թէ Անգարայի Արտաքին նախարարութիւն կանչուած էր ՊԱԿ-ի ներկայացուցիչը, որու խիստ ազդարարութիւն մը եղած էր, Արաֆաթի փոխանցելի, որպէսզի ան չհամարձակի անգամ մըն ալ «այդպիսի սխալ ակնարկութիւններ» ընել («Յառաջ», Ապրիլ 1):

Այսօր կը պարզուի որ, ոչ միայն հարցը չէ փակուած, այլեւ այս ամբողջը (որու աղբիւրն ալ ուրիշ մէկը չէր եթէ ոչ՝ Թուրք մամուլը) բնաւ տեղի չէ ունեցած: Այսինքն, Արաֆաթ Հայու խօսք չէ ըրեր, հնչումի նմանութեան պատճառաւ (անգլերէն), երբ Արաֆաթ «ռէտ ինտիրնս» ըսեր է, չարամիտ մը «Արմէնիրնս» լսեր է...: Անգարայի պաղեստինցի ներկայացուցիչն ալ Արտաքին նախարարութիւն երբեք չէ հրաւիրուեր, Թուրքիա որեւէ ազդարարութիւն չէ ըրեր, եւայլն, եւայլն: Ահաւասիկ «Մարմարա»ի (Մարտ 23) հրատարակած մանրամասնութիւնները այս մասին եւ ուր կը յայտնուի որ մեղաւոր մըն ալ պտնըւած է...

***

«Պաղեստինի Ազատագրման Կազմակերպութեան գեկավար եասէր Արաֆաթի Անգարայի ներկայացուցիչ Լալու Ֆիրազ պնդեց, թէ Արաֆաթ հայկական ցեղասպանութեան մասին չէր որ խօսած էր անցեալ օր, երբ ըսած էր որ Պաղեստինցիները պիտի չարտօնեն որ իրենց վրայ ալ ջարդ մը կատարուի:

Այս յայտարարութիւնը կատարուեցաւ Արտաքին նախարարութեան բանբեր Ինալ Պաթուի կողմէ, որ յայտնեց թէ Լալու Ֆիրազ Արտաքին նախարարութիւն հրաւիրուած էր Արաֆաթի ըսածին մասին Թուրքիոյ հակազդեցութենէն տեղեակ պահուելու համար:

Ինալ Պաթու ըսաւ որ Լալու Ֆիրազ Անոց «դարմանել» Արաֆաթի կողմէ ըսուած նախադասութիւնը եւ պնդեց թէ Արաֆաթ ակնարկած է կարմրամորթերու ջարդին, ոչ թէ Հայերու ջարդին: Լալու Ֆիրազ աւելցուց որ Արաֆաթ «Պաղեստինցիները հայկական ցեղասպանութեան նման դէպքի մը արդելք պիտի ըլլան» նախադասութիւնը չէ գործածած:

Անցեալ օր թերթի մը մէջ երկու տողով հրատարակուած այս լուրը այսօր բաւական վէճի նիւթ դարձած է «կիւնէշ» թերթին մէջ, ուր քրոնիկ մըն ալ ստորագրուած է Միթհատ Սիրմէնի կողմէ: Միթհատ Սիրմէն այս խնդիրը կը կապէ Հրէական լոպիի մէկ խաղին:

Քրոնիկագիրը, թարգման հանդիսանալով Լալու Ֆիրազի կողմէ հեռաձայնով տրուած կարգ մը բացատրութիւններուն, կը յայտնէ թէ մամուլին մէջ եղած լուրը հիմնովին սխալ է, թէ ինք, Լալու Ֆիրազ, Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութիւն հրաւիրուած չէ Արաֆաթի մասին հաշիւ տալու համար եւ չատ զարմացած է երբ թերթին մէջ կարդացած է որ այսպիսի դէպք մը պատահած է եղեր: Հարցը այն է որ Քուէյթի մամլոյ ասուլիսէն երկու չաբաթ վերջ, Արտաքին նախարարութեան Միջին – Արեւելքի հարցերու պատասխանատու Սոլմազ Հանըմի հետ ըրոյցի մը ընթացքին, Սոլմազ Հանըմ հարցուցած էր թէ Արաֆաթ Քուէյթի մէջ Հայերու կապակցութեամբ բան մը արտասանա՞ծ էր: Լալու Ֆիրազն ալ պատասխանած էր որ ոչ, սուիկա անկարելի է, եթէ Արաֆաթ այդպիսի բան մը արտասանած ըլլար, Մէսուտ Եըլմազն ալ հոն էր եւ կը լսէր: Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ Մէսուտ Եըլմազ չի լսեր ու Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութիւնը 15 օր վերջ կը լսէ այդպիսի յայտարարութեան մը մասին:

Հարցը այն է որ Արաֆաթ խօսած է կարմրամորթերու (ռէտ ինտիրնս) մասին եւ ոչ թէ Հայերու (Արմէնիրնս): Զայներու այս նմանութիւնը կարծել տուած է որ Արաֆաթ հայկական ջարդերու մասին խօսած է: Լալու Ֆիրազ ըսած է հետեւեալը. - «Արաֆաթ, որ գիտէ թէ այս հարցը որքան փափուկ հարց է Թուրքերու համար, այդպիսի արտայայտութիւն մը կ'ունենա՞յ»:

Ցօդուածագիրը կը գրէ որ այս խնդրին մէջ, ըստ Լալու Ֆիրազի, Թիւրիմացութենէ աւելի, դիտում կայ եւ ատիկա հաւանաբար գործն է հրէական լոպիին: Ինչո՞ւ Քուէյթի մամլոյ ասուլիսէն 15 օր վերջ է որ Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութիւնը այսպիսի լուր մը կը լսէ: Որովհետեւ կարգ մը չրջանակներ նոսան ու երկար մտածեցին թէ ի՞նչպէս կրնան օգտագործել Արաֆաթի յայտարարութիւնը: Վերջապէս, անոնք ձայնի նմանութենէ օգտուելով, լուր մը ղրկեցին Անգարա: Արդարեւ Հրեաները չատ գայրացած են Թուրքիոյ, Պաղեստինի Ազգային Խորհուրդին ճանչցած ըլլալուն համար: Հրէական լոպիին անդամները չարժման անցած են Թուրքիոյ ու Պաղեստինի մէջ եւ գրութիւն ստեղծելու նպատակով, թոմ Լանտոսի նման մարդիկ Անգարա եկած են, կէս – ամբաստանութեան, կէս – սպառնալիքի ոճով խօսած են Թուրքիոյ հետ: Ի վերջոյ անոնք Արաֆաթին բերնին մէջ դրած են նաեւ հայկական ջարդերու ակնարկութիւն մը, որ երբեք չէ կատարուած»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ՝ ԱՇՈՏ ԱՍԼԱՆԵԱՆԻ

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Մարտ 19–ի թիւէն կ'իմանանք թէ մահացած է ակադեմիկոս Աչոտ Տիգրանի Ասլանեան: Ծնած էր 1919–ին, Իջեւան, 1941–ին աւարտած է Երեւանի համալսարանին երկրաբանական ճիւղը: 1945 – 1954 թուականներուն կը գլխաւորէ Հայաստանի գիտութիւններու ակադեմիայի երկրաբանական գիտութիւններու հիմնարկին չրջանային երկրաբանութեան բաժինը: 1954 – 1965 կ'աշխատի որպէս Նախարարներու Խորհուրդին երկրաբանութեան վարչութեան նախ գլխաւոր ճարտարագէտ, ապա՝ պետ: 1965ին թողած անդամ կ'ընտրուի Հայաստանի գիտութիւններու ակադեմիային, կը նշանակուի Երեւանի թեքնիք համալսարանին ռեկտոր:

1966 – 1975 կը գլխաւորէ բարձրագոյն եւ միջնակարգ մասնագիտական կրթութեան նախարարութիւնը· իսկ 1975 – 1988 թուականներուն երկրաբանական գիտութիւններու հիմնարկին տնօրէնն է: 1986ին ակադեմիկոս կ'ընտրուի: Անոր աչխատանքներուն արդիւնքները հրատարակուած են վեց մենագրութիւններու մէջ եւ 120–է աւելի յօդուածներով: Աչոտ Ասլանեան նախագահն էր Հայաստանի երկրաբանութեան ընկերութեան, փոխ նախագահը՝ մոլորակագէտներու միջազգային ընկերակցութեան. ան Միացեալ – Նահանգներու Նիւ – Եորքի ակադեմիային անդամ էր:

ԵՂՎԱՐԴԻ ՋՐԱՄԲԱՐԸ ԿԱՌՈՒՑԱՆԵԼ ԹԷ ՈՉ

Նոր չէ վէճը որ անգամ մը եւս հանդիպակաց բեւեռներու վրայ զետեղած է Հայաստանի դիտութեան մարզիկը եւ դրական մարզէն անոնները: Հարցը կը վերաբերի ջրամբարի մը կառուցումին: Ինչպէս աշխարհի ամէն կողմը, Եղվարդի ջրամբարն ալ ջուր անտեսելու նպատակին պիտի ծառայէ: Այսքանով, ոչինչ որ առարկութեան, բողոքի, վէճերու դուռ բանայ: Սակայն կան հարցին երկրորդական ծալքերը, որոնք լեցուն են վէճերու նիւթ հայթայթող առատ առատաղով:

Մարտ 11–ի «Սովետական Հայաստան» օրաթերթով տրուած են թեր ու դէմ կարծիքներու մէյ – մէկ նմոյշ, որոնց ընթերցումով կարելի է լման դաղափար մը կազմել վէճին մասին:

Մ. Ծովեան «Հայպետջրնախագիծ» հիմնարկին անօրէնն է, պաշտպանած թեզը դրութեան խորապիրէն իսկ յստակ կը յայտնուի. «Անհրաժեշտ է կառուցել»: Երկրորդ կարծիքը նոյն կտրականութեամբ կ'ըսէ. – «Կրկնում ենք, կանխել հնարաւոր արհաւիրքը»:

Առաջինը թուական տուեալներով կը պարզէ կառուցանելու անհրաժեշտութիւնը: Այդ անհրաժեշտութեան ամէնէն կարեւոր ազդակներէն մէկը այն է որ «այս գործում ամէն մի յապաղում կը յանգեցնի նրան, որ այն ջրի պաշարները որոնիք ստեղծուում են Հայաստանի տարածքում եւ ժամանակին չեն կուտակուում, կը կուտակուեն հարեւան հանրապետութեան տարածքում, ցածր բարձրութիւնների վրայ կառուցուող ջրամբարներում»:

Եղվարդի ջրամբարը կը նախատեսէ նաեւ նուազեցնել ոռոգումի համար Սեւանէն քաշուած ջուրի քանակութիւնը:

Կայ նաեւ վարելահող եւ նիւթական տնտեսելու հարցը. կառուցանուելիք ջրամբարը որքան մեծ ըլլայ այնքան կը պակսի 1 մեթր խորանարդ ջուր կուտակելուն փոխարժէքը ու ջուրերու տակ մը նալիք վարելահողի տարածութիւնը: Երկու պարագաներն ալ մեծ կարեւորութիւն ունին Հայաստանի համար ուր յատկապէս վարելահողը հազուագիւտ բան է: Այնքան որ, ջրամբարին ծածկելիք տարածութիւնէն հանուելիք 6·4 միլիոն մեթր խորանարդ բուսահող պիտի օգտագործուի այլուր, 1204 հեկտար քարքարոտ տարածութիւն մշակելի գօտիի վերածելու համար: Ու այդ գօտիին վրայ պիտի աւելնայ ջրամբարին ջուրերով ոռոգելի 1095 հեկտար հող որ ներկայիս անպտղածածելի է:

Այս բոլոր փաստարկումները ուղղուած են տարհամոզելու որ Եղվարդի ջրամբարը մեծ չափերով կառուցանել աւելի նպատակայարմար է, քանի որ մէկէ աւելի փոքր ջրամբարներ աւելի մեծ տարածքով հողի կորուստ կը պատճառեն, յետոյ նաեւ մեծ ջրամբարներու դրծածութեան պայմանաժամը աւելի երկար է եւայլն:

Մ. Ծովեան բուսական մանրամասն թուերէ հաք իր թեզը զօրացնող ազդակները, կ'եզրակացնէ. – «Այս պայմաններում անհասկանալի եւ չափազանց վտանգաւոր է մեր մտաւորականների դիրքորոշումը. նրանք լրիւ չխորանալով խնդրի էութեան մէջ եւ չլինելով այդ գործի մասնագէտներ, խանգարում են հարցի շուտափոյթ լուծմանը, թիւրիմացութեան մէջ գցում լայն հասարակայնութեանը, նրան սարսափեցնելով հնարաւոր աղէտներով»:

Եւ առաջին յօդուածագիրը ապահովութիւն տալու համար կ'աւելցնէ.– «Եթէ անգամ ենթադրենք որ կը կատարուի անհնարինը եւ Եղվարդի պատուարը շարքից դուրս կը գայ, ապա անգամ այդ դէպքում Եղվարդի բնակիչներին ոչ մի վտանգ չի սպառնայ, քանի որ 47 մետրանոց պատուարի սասանման դէպքում ջրերը կը հոսին դէպի Քասախ գետը, իսկ 25 մետրանոցի դէպքում՝ դէպի Հրազդան գետը»:

Նոյն թիւին մէջ դէմ կարծիք յայտնող մտաւորականը Վահագն Դաւթեանն է. «ան իր կասկածներն ու մտահոգութիւնը կը յայտնէ կարգ մը հարցումներով. – «Արփա – Սեւան ջրատարը կառուցելիս պաշտօնապէս հաստատուած հաշուար – կային մեթոտներ չէի՞ն կիրառուել, հաշուի չէի՞ն առնուել երկրաբանական պայմանները ... ինչո՞ւ փլուեց: Սպանդարեանի ջրամբարը կառուցելիս հաշուի չէի՞ն առնուել ... ինչո՞ւ ճեղքուեց ... Հանհատանի ջրամբարն ինչո՞ւ փլուեց, դեռ ջրի երես իսկ չտեսած: Իսկ Աբովեանի շրջանի Սեւաբերդի ջրամբա՞րը ... տասը միլիոն է ծախսուած այս կառոյցի վրայ, պիտի 1200 հեկտար ջրէր, բայց ջրում է 150–ը: «Հաշուումներով պիտի շատ ջուր հաւաքուէր, բայց չի հաւաքւում, անձրեւ չի գալիս». սա պատասխա՞ն է»:

Վահագն Դաւթեանի հակափաստերը միայն Հայաստանին չեն. օրինակները կուտայ նաեւ թէքնիքով ու միջոցներով չատ աւելի զարգացած երկիրներէ. կը յիշէ Միսիսիպիի ջրամբարին աղէտը, եւայլն: Ան ջրամբարներու կալուածէն դուրս կ'անդրադառնայ նաեւ այլ մարզի փորձանքներու. գլխաւորը աթոմակայանն էր. չինուելեան օրերուն ամէն ապահովութիւն տրուած ըլլալով հանդերձ, այսօր վակուած է: Վ. Դաւթեան նոյնքան վտանգաւոր կը նկատէ ջրամբարին համար ընտրուած վայրը, քանի որ «Հայաստանով անցնող երկրաշարժային ճեղքուածքը երկու ճիւղ ունի, մէկը գրեթէ դէպի հիւսիս՝ Լենինական, Սպիտակ, Կիրովական, միւսն անցնում է Արարատեան դաշտով, աթոմակայանի տակով ու գալիս ուղիղ դէպի Եղվարդի ջրամբարը: Իսկ այդ ջրամբարը, որ Արարատեան դաշտի՝ մեր բնօրրանի, մեր մշակութային այդ բաց թանգարանի եւ վերջապէս, մեր կենսական միակ լիարժէք տարածքի վրայ 1350 մեթր բարձրութիւնից կախուած 228 միլիոն մեթր խորանարդ ծանրութիւն ունեցող ջրային զանգուած է, յիրաւի ճնարաւոր արհաւիր է»:

Վահագն Դաւթեանի համաձայն, Արարատեան դաշտին վրայ առանց որեւէ հսկողութեան 2100 արտեզեան ջրհորներ են բացուած, «մինչդեռ 1100–ն էլ բաւական են յագեցնելու դաշտի ծարաւը ...: Եւ ամէնքի առաջ անօգուտ հոսում են այդ ջրերը եւ ամէն տարի դաշտի մակերեւոյթից տանում ու Արաքս են թափում մէկ միլիոն թոն ընտիր հող»: Եւ տակաւին, Արարատեան դաշտը ներկայիս Սեւանի ջուրին մէկ կաթիլն իսկ պէտք չունի:

Վահագն Դաւթեան կը չարունակէ բողոքը. – «ինչ համաժողովրդական ճնշուածեան մասին ենք խօսում, երբ ոչ միայն ժամանակին, այլեւ հիմա էլ շարունակւում է անտեսուել, արհամարհուել հէնց եղիվարդցիների կարծիքն ու կամքը, եւ դա աւ դէպքում, երբ նրանք են իրաւական տէրերն այն բարերեր հողերի, որ պիտի մնան ջրամբարի տակ»:

Հայաստան, իր դաժան բնութեամբ ու յատկապէս որոշ շրջաններու մէջ ջուրի ժլատութեամբ, անկասկած որ ջուր տնտեսելու անհրաժեշտութիւն ունի. ջրամբարները աւտր լաւագոյն միջոցներն են: Հարցը հոն է որ ճիշդ որոշուի վայրը, ու սա կամ նա երկրորդական պատճառներ չփակեն պիտութեան պահանջներու անթեղի բաւարարումը:

Ի վերջոյ, չմոռնանք որ Սպիտակի դրեթէ ամբողջական կործանումէն ետք եւրոպացի մասնագէտ մը կ'ըսէր. – «Կարելի՛ է նոյն իսկ երեսուն յարկնոց չէնքեր չինել Սպիտակի մէջ, միայն թէ պէտք է վայրը ճիշդ որոշել, ապա չինայել հարկաւոր չինանիւթը»:

Նախազգուշութիւն մը, որ անտեղի ու անխմաստ կը դարձնէ ամէն վէճ, կարծիքի տարբերութիւն. անշուշտ, այն պայմանով որ հանդիպի նախ լսող, ապա հակցող ականջներու:

Ա. ԹՈՓՈՉԵԱՆ

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ ԱՂԷՏԷՆ ԵՏՔ

Աւելի քան երեք ամիս անցած է երկրաշարժէն ի վեր ու աղէտեալ շրջաններէն մէկը կամ միւսը այցելող օտար լրագրողներ այն տպաւորութիւնը կ'ունենան թէ տեղւոյն վրայ մնացած բնակչութիւնը առանձին ու անօգնական է իր դիւղին կամ քաղաքին փլատակներուն հետ:

Մարտ ամսուան առաջին օրերն են երբ «Լա Վի» չաբաթաթերթին թղթակիցը կը մտնէ Սպիտակ. փլատակները տակաւին մաքուած չեն ու կիսափուլ չէնքերը չեն քանդուած: Այսուհանդերձ կեանքը վերսկսած է վազմաւորուիլ: Ձիւնհալին հետ զգալի է մօտալուտ գարունը, սակայն ցուրտ է միշտ: Վերապրողներ, որոնք չրջակայ նուազ վնասուած դիւղերը ապաստանած էին, կը վերադառնան: Կ'տպրին վրաններու կամ պատրաստի անակներու մէջ: «Իրարու կ'օգնենք» կ'ըսեն անոնք. ու իրենցմէ մէկը կը բացատրէ. – «Հայ ժողովուրդը վարժ է փոթորիկներու. չի յուսահատիր»:

Երեք ամիս հոք տակաւին կը չարունակուի մղձաւանջը. վերապրողներու մեծ մասը ամէն բան կորսնցուցած է:

Երեւանի հիւանդանոցներուն մէջ անդամահատուած ազէտեալները կը խնամեն Ֆրանսացի մասնագէտները: 428 հաչմանդամ կայ: Հաչմանդամներու միջազգային կազմակերպութենէն եօթը մասնագէտներ կ'աշխատին երախաներու եւ չափահասներու հետ. անհրաժեշտ մարզումները կատարել կուտան անոնց, զանոնք նախապատրաստելով կեղծ անդամներու գործածութեան: Մասնագէտներէն մէկը կ'ըսէ. – «Առաջին ցնցումէն ետք, կը սկսին ինքզինքին գտնել. միասին ըլլալու պարագան կ'օգնէ իրենց: Անմիջապէս որ տօնական օր մը հասնի, կ'երգեն: Իրենց ընկարագրին զօրութիւնը հրաշալի է: Ամէնէն ցաւալին այն է մեզի համար, որ կը կարծեն թէ հրաշքներ պիտի գործենիք ու շնորհիւ մեր կեղծ անդամներուն, կրկին պիտի կարենան քալել, իրենց ինքնավստահութիւնը վարել առաջուան պէս: Դժուար է իրենց ընդունիլ տալ իրականութիւնը»:

Իրենց առօրեան դիւրացնելու պայքարին զուգահեռ, վերապրողները կը գտնեն որ արտասահմանեան օժանդակութիւնը չէ հասած ժողովուրդին, զեկավարներ պահած են զանոնք իրենց բարեկամներուն համար:

Անդին, Մարթէն որ Լենինականի Ֆրանսական վարժարանին ուսուցիչն էր ու կորսնցուցած է իր կինն ու երկու զաւակները, կը չանայ վերակազմել դպրոցը որ Ֆրանսացիներու խնամատարութիւնը պիտի վայելէ: Ան կ'երազէ աշակերտներու եւ ուսուցիչներու փոխանակումի դրութիւն մըն ալ հաստատել, երկու երկիրներուն միջեւ:

270 հազար բնակիչով, 80% հաչմանդամ – տութեամբ քանդուած այս քաղաքին վերապրողները երեք ամիս ետացած են իրենց ամասվճարը. յետոյ պիտի մասնակցին վերաշինութեան գործին: Կը նախատեսուի քաղաքին հարաւի եւ հիւսիսի չրջաններուն մէջ 2000 ընտանիք բնակեցնել: Միւանները պիտի կրնան իրենք չինել իրենց տուները, քանի տարի պայմանաժամով փոխառութիւններու չնորհիւ, Լենինականցիները չեն հաւատար որ երկու տարուան ընթացքին քաղաքը պիտի վերաչինուի:

Անոնք ապաստանած նուազ վնասուած ազգականներու քով, կամ զեռնայարկերու մէջ, միակ միխիթարութիւն մը ունին. այն, որ հեռացած չեն իրենց բնաւխարհէն ու պահած են քաղաքին որբացած մանուկները: «Հայաստանի մէջ որբերը ընտանիքներու մէջ կը պահուին» կ'ըսեն անոնք:

Գերեզմանատան մէջ մեծ մայր մը, հակած երեք փոքրիկ հողակոյտերու վրայ բարձրաձայն կը խօսի իր երախաներուն հետ. կը յիշէ անոնց սիրած ճաշերը, օրօրոցները, ու կը կրկնէ «ե՛ս պէտք է ըլլայի ձեր տեղը»:

Եկեղեցիին մէջ Կիրակի առաւօտ վարդապետը կը քարոզէ պահպանել հաւատքն ու քաջութիւնը. «պէտք է վերակառուցանել մեր կեանքերը» կ'ըսէ ան, դղրդոլուն ձայնով մը: Վրաններու մէջ դործող վարժարաններու մէջ աշակերտներ դժուարութիւն կ'ունենան կեդրոնանալու: Քաղաքին մայրանոցը որ ամբողջովին քանդուած է, փոխադրուած առողջարան մը, հոն Դեկտեմբերի կէսին վեր 300 մանուկներ ծնած են: «Ամէն բան լաւ անցաւ. երկրաշարժը վնասած չէ յղութիւնները» կ'ըսէ բժիշկուհի մը ու կը չարունակէ. – «մեր կիները տպաւորուած են ինչպէս նաեւ մեր մանուկները»:

«Ինչ որ մեզ ամէնէն աւելի ոտքի պահեց, եւրոպացիներու օժանդակութիւնն եղաւ» կ'ըսեն Հայերը: Կը յիշեն յատկապէս Ֆրանսացիները ու Պելժերը:

Բժշկական օժանդակութիւնը պիտի չարունակուի մինչեւ Մայիս. «Առանց սահմանի բժիշկներ»ու կազմակերպութիւնը աւելի մասնագիտական բժշկական օժանդակութիւն կը կատարէ: Տարած է արդիական գործիքներ ու տեղւոյն վրայ կը պատրաստէ գանոնք գործածելու կարող տարրեր:

Հաչմանդամ երախաները միշտ պատահածին ծանր ցնցումին ենթակայ են. ամենափոքր ազմուկ մը խուճապի կ'մատնէ զանոնք: Անոնցմէ մէկն է Խոսրով Ներսիսեան. կորսնցած արունքով մը երկու օր վրաններուն տակ մնացած է մեռած մօրը քով: Այդ օրէն ի վեր չի խօսիր: Ուրիշ մը, Արտակ, ինը տարեկան վրան վրած պատի մը տակէն դուրս կհանած է կտրած թեւով ու արունքով: Երկու տարի յետոյ կիսքն իր վրայ կծկուած մնացած է. Հոգեբոյժը իր համբերութեան չնորհիւ յաջողած է անոր պատմել տալ պատահածը: Ցետոյ տրվեցուցած է ուղիղ կենալ: Այսօր տղեկը նոյնիսկ կը ժպտի:

Ցուսահատութեամբ դրոշմուած դէմքեր հետզհետէ կը լուսաւորուին. ինչ տրեկան մանչուկ մը առաջին օրերուն ջնջած նկարները ցոյց կուտայ. սեր կը տիրապետէ անոնց մէջ, ու մասնագիտութիւն պատճառող կերպարանքներ կսկսին Դարմանումի չրջանէ մը ետք, կը նկատուի վառ կարմիր ինքնաչարժ մը. կարմիրը մէկն է որ կը ճառագայթէ իր ժպիտին նման:

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆ՝ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ԵՕԹԸ ՅԱՒԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Թարգմանութեան աշխատանք մըն է զոր կատարած է Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան աշխարհաբարի վերածելով Գաբրիէլ Վրդ. Ասեմիքեանի (1751–1827) 1810 թուականին զրաբար զրած՝ «Խորհրդածութիւնք ի վերայ եօթն պիսաց ցաւոցն Սբ. Աստուածածնի» գրքոյկը, տպուած Վենետիկ Ս. Ղազար եւ սպառած:

Կիրակիւն Շաբաթ, քրիստոնեայն կը թելադրուի չբմեռանդութեամբ պատուել Սուրբ Աստուածամայրը որ մարմնացումն է մօր մը ցաւերուն եւ վիշտերուն հանդէպ իր որդիին:

Հոգեւոր վարդապետները ցոյց կուտան ցաւերուն մեծութիւնը եւ կը մեկնաբանեն: Կը վերածեն եօթը գլխաւոր ցաւերու: Իւրաքանչիւրը կը բաժնեն մասերու որոնց կը հետեւի ազօթք մը եւ ցուցին պատուղը, այսինքն բարոյական դաս մը: Օրինակ մը տուած ըլլալու համար առաջին ցաւին խորհրդածութիւնը Սիմէոն ծերունիին կատարած տրամախուզութեան առիթով է, երբ Ցիսուս մանուկ քառասնօրեայ տաճար կ'ընծայուի: Խորհրդածութենէն յետոյ կուտայ ազօթք մը նուիրուած Տիրամօր եւ բարոյական թելադրանք մը՝ «եթէ ուրախութեան առեն ցաւալի բան մը պատահի, սիրով ընդունիլ, հնազանդելով Աստուծոյ կամքին» եւայլն...:

Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան, այդ գրքոյկին հրատարակութեամբ, երրորդ աշխատութիւնն է որ կ'ընէ նուիրուած Աստուածամօրը: Առաջինը 1977–ին «Աստուածամայրը», եւ երկրորդը՝ 1981–ին «Գորովագութ Աստուածամայր»: Գնահատելի են Վաչէ Ծ. Վարդապետին ջանքերը, որ իր հոգեւոր հովիւի պաշտօնի անդին, ժամանակ կուտայ ընթերցումներու, ուսումնասիրութիւններու, պրպտումներու:

Այս գրքոյկին հատորը վարդապետը կը նուիրէ Հայաստանի ազգեւանիներ Ֆոնտին: Նամանաւանդ որ «եօթ վէրք Տիրամօր» Շիրակի թեմի Առաջնորդանիստ եկեղեցւոյ օծման երկրորդ անուն է ի Լենինական:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈԼՍՈՑ մէջ իր մահկանացուն կնքած է Մարի – Լուիզ Գարագաշ, այն առաջին երգչուհին որ երգած է Թուրք օփերայի թեմերուն վրայ եւ որուն յոբելեանը տօնուած էր 1984–ին «Աթաթիւրք» Մշակոյթի Պալատին մէջ։ 1901–ին ծնած ու լիքի կեդրոնին մէջ։ 1901–ին ծնած ու լիքի կեդրոնին մէջ։ 1901–ին ծնած ու լիքի կեդրոն

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պր. Արշակ Գարայեան եւ զաւակը Ժորժ, Տէր եւ Տիկին Ժերար Գարայեան եւ զաւակները՝ Հայկ եւ Ալբաքս, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Թօփալեան եւ զաւակները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով անձամբ թէ գրաւոր մասնակից եղան իրենց սուգին՝

ԱՐԻՍ ԳԱՐԱՅԵԱՆԻ

մահուան առթիւ :

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Տարեկան ճաշը
եւ
Գրական մրցանակի յանձնում

ՎԵՀԱՆՈՑՇ ԹԵՔԵԱՆԻ
«Նշանագիր» հատորին

Ապրիլ 9, կիրակի, ժամը 13-ին :

«Pizza Oskian» ճաշարանը
139, rue Saint-Honoré, 75001 Paris
métro : Louvre

Գեղարուեստական բաժին :
Մասնակցութիւն՝ 150 *Ֆր. :*
Տեղերը ապահովելու համար՝
հեռաձայնել. –
48 78 16 21 *եւ* 48 22 95 06
թիւերուն :

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԸ ԵՒ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԸ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՅՆԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՉՈՐՍ ՕՐ
Մայիս 4, 5, 6 *եւ* 7
Մեկնում Հինգշաբթի

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ ԵՐԵՔ ՕՐ
Մայիս 13, 14 *եւ* 15
Մեկնում Շաբաթ

Départ de l'autocar

Jeudi matin	Samedi matin
Mairie de Clamart	8h
Issy-les-Moulneaux, Eglise Arménienne	8h30
Gare Saint-Lazare	9h

Ազատական հիւրասիրութիւն, հայրենասիրական մթնոլորտ, օթօքարով ամէնօրեայ պտոյտներ Նորմանտիի ռեսարժան վայրերը Մանչի ափերուն, մինչեւ Մոն Սէն Միշէլ :

Ծախքերու մասնակցութիւն. –
Երթ ու դարձ, հիւրասիրութիւն եւ պտոյտները՝
Համբարձում՝ միմիայն 400 *Ֆր. :*
Հոգեգալուստ՝ միմիայն 300 *Ֆր. :*
Սենեակները ապահովելու համար՝
հեռաձայնել. –
Նաւտպարզեան՝ 39 – 85 – 36 – 53
Փոխանեան՝ 43 – 37 – 90 – 69

ՎԻԵՆ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ
ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ ՀԱՄԱՑՆՔԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

Հայոստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Վիէնի Ծխական խորհուրդը կը ծանուցանէ, թէ Կիրակի, Ապրիլ 9, *առաւօտեան ժամը* 9·45–*ին Վիէնի Սէնթ – Անարէկ Լը Պա Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի Եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ ։*

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Լիոնի «Կոմիտաս» երգչախումբի կողմէ, դեկավարութեամբ՝ Յովհաննէս Պէրպէրեանի ։

Պատարագէն յետոյ, Սէնթ –Գոլոմպի «Ռոպէն» պալրոցի հանդիսասրահին մէջ, ժամը 13–*ին, կը տրուի ժողովրդական ճաշ, ի նպաստ Հայաստանի ազէտեալներուն ։*

Սոյն ընդունելութեան մասնակցիլ ցանկացողները թող բարեհաճին իրենց տեղերը ապահովել, Ապրիլ 6–*էն առաջ, հետեւեալ թիւերուն.–*
74 – 31 – 52 – 51
74 – 85 – 72 – 34

CENTRE ARMÉNIEN A GENÈVE-SUISSE

Avis international d'appel d'offres

pour le poste de

directeur-animateur

du Centre arménien. Le (la) candidat(e) doit parler couramment l'arménien; il (elle) doit posséder une culture générale poussée, une connaissance parfaite des langues anglaise et française, une expérience de cadre;

et pour un poste d'un(e)

secrétaire

connaissant parfaitement le français, l'anglais, l'arménien et sachant écrire à la machine dans les trois langues.

L'entrée en fonction est prévue pour le début 1990.

Les offres manuscrites en français doivent être adressées à la Fondation Saint-Grégoire l'Illuminateur, case postale 171, 1211 Genève 25, Suisse, accompagnées du curriculum Vitæ et d'une photographie. Le cahier des charges sera envoyé aux candidats qui répondront à l'appel.

NDLR. - La direction de Radio Ayp nous prie d'informer nos lecteurs de cet appel.

Appel de Radio AYP

Radio AYP a lancé un appel pour le parrainage d'orphelins arméniens adoptés par des familles arméniennes soit en Arménie soit au Karabagh. Ces orphelins du séisme doivent être élevés dans notre culture selon nos traditions. Il ne faut pas augmenter le nombre des disparus par la perte d'identité de ces orphelins. Plusieurs personnes nous ont déjà répondu, en s'engageant à verser une somme déterminée aux familles qui adopteraient ces enfants.

Aussitôt que le nombre de gens de bonne volonté sera substantiel, nous engagerons des pourparlers pour mettre en application le projet. Nous en informerons le public.

A ce jour, une quarantaine de parrainages nous sont parvenus. Parmi les personnes qui nous écrivent nous trouvons des Arméniens et des Français, de toutes conditions.

Nous souhaitons que nos amis et nos compatriotes répondent massivement à cet appel. Ce sera une solidarité tournée vers l'avenir.

LA DIRECTION

Tél: (1) 45. 21. 45. 89 (1) 45. 21. 05. 05+

U.G.A.B. AIDE A L'ARMENIE
présente
une nouvelle comédie musicale pour petits et grands
d'après la pièce de SCHWARTZ tirée des contes d'ANDERSEN,
adaptation, mise en scène, paroles et musique
NAREK DOURIAN

LE ROI NU
avec pour la 1ère fois en France
RAFFY KOTANDJIAN
acteur vedette du Théâtre Dramatique d'EREVAN
venu spécialement pour cinq représentations exceptionnelles au profit des victimes du séisme

PARIS
le Dimanche 9 Avril à 17 heures
au Théâtre DES ARTS HEBERTOT
78 bis, Bld. des Batignolles — 75017 Paris (M° Villiers)

MARSEILLE
Samedi 15 Avril à 20h30
au Théâtre de l'ODEON
162, la Canebière
13001 Marseille
Réservations :
91. 47. 61. 29
91. 87. 18. 43 (après 19h)

LYON
Dimanche 16 Avril à 15h30
à la Salle VICTOR HUGO
Mairie du 6e
33, rue Bossuet
69006 Lyon
Réservations :
78. 42. 75. 95

VENTE DES BILLETS : PRIX DE 50 à 250 Frs.
—— U.G.A.B. : 11, square Alboni, PARIS 16e — Tél. : 45 20 03 18
—— TELE CONDORCET : 175, ave. Jean Jaurès, CLAMART — Tél. : 46 42 56 17
—— Epicerie NAHIRI : 8, Bld. Carnot, ALFORTVILLE — Tél. : 43 68 82 86

(Շար. Ա. էջէն)

Ռեվարաթի Մայր տաճարին մէջ հոգեհանդստեան պաշտօն կատարուեցաւ Փոմփիտուի մահուան 15–*րդ տարելիցին ի յիշատակ ։*

ՄԱՐՍԷՅԻ յաղթական քաղաքապետը յայտարարեց թէ պէտք է լուծուի Պուշտու – Ռոնի ընկերվարական դաշնակցութիւնը, չեշտելով թէ Փլըգէի պարտութիւնը «կուսակցական մեքենային» պարտութիւնն էր : Ծանօթ է որ Ճունոտարին արտաքսուեցաւ կուսակցութենէն : Իր այս տեսակէտին համամիտ է Ժ. Փ. Շեվէնմըն :

ՔՈՐՍԻԿԱ չի հանդարտիր եւ եօթնեւ – րորդ շաբաթն ըլլալով գործադուլի շարժումը կը շարունակուի եւ կը ծաւալի, քանի մը օր առաջ ծառայեց Փորսիքացիներու ներքին անհամաձայնութիւնները ջնջելու եւ սենսիքա ու ազգայնատպաշտ իրարու զօրավիղ դարձնելու : Այս երեւոյթը կը նշանակէ որ տպնաղը ընկերային բնոյթը կը փոխէ եւ քաղաքական բնոյթ կ'առնէ :

ՅՕԶԱՆ կարդ մը փոփոխութիւններ բրաւ կառավարութեան մէջ, անոր հրաժարումէն ետք : Գլխաւոր փոփոխութիւնը կը վերաբերի Ներքին նախարարին : Նոր նախագահ դահլիճը վստահութեան քուէ պէտք է ստանայ Ազգային Ժողովէն :

ՀԱՑԻԹիի մէջ պետական հարուած մը ձախողեցաւ Կիրակի օր : Սկիզբը բանտական չփոթ կացութիւն մը կը տիրէր եւ կարծուեցաւ թէ Ամրիլ ապստամբներուն ձեռքն է, բայց վերջը հաստատուեցաւ թէ երկրին դեկավարը կը մնայ : Կը թուի որ Ամրիլի մղած պայքարն է թմրեցուցիչի չհամաձայնութեան դէմ, որ պատճառ եղած է ապստամբական չարժումին :

ԳԸՐՔ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ, 72 տարեկան այս Հայը, կը գրէր «Լիպերասիոն» երկուշաբթի առտու, իր օրերը իրիկուն կ'ընէ ծախելով եւ գնելով «Մէթրօ – կոլտուին Մայէր – Եունայթըտ Արթիսթ»ի մասերը : Նոր ձեւ մը գտեր է ծախելու չարժանըկարային իր ընկերութիւնը, տէրը մնալով անոր ամէնէն համբաւաւոր խորհըրդանիչին՝ մռնչող առիւծին : Գլխաւոր բաժինը ծախեր է աւստրալիական ֆէնթէքս խումբին մէկ միլիառ տոլարի, նեբառեալ 4000 *ֆիլմեր, որոնց մէջ վերջերս բազմաթիւ օսքարներու արժանացող՝ Ռէյնմէն :*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 5
MERCREDI
5 AVRIL
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.986
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNEE — No 16.986

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՌՈՒՄԲ, ՄԵՌԵԱԼ, ԶՐԿԱՆՔ, ՎԱԽ...

ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ ՉԻ ՎԵՐՋԱՆԱՐ

40 ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐ ԼԻԲԱՆԱՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐՀՐԴԱՆՇԱԿԱՆ ԴԻՄՈՒՄ ԸՐԻՆ

Լիբանանի քրիստոնեաները այլեւս հաշտուած չեն որ զօրավար Աունի հաշիւը ծիչէ էր: Սկիզբը, համաձայն էին, քրիստոնեայ Լիբանանի դառն էր զոր կը պաշտպանէր՝ երկրէն քշել սուրիական զօրքը: Բայց···: Բայց մը կայ որ կարեւոր է, որովհետեւ ան կը վերաբերի ուժերու համեմատութեան եւ անդամ մը եւս բնակչութիւնն է, որ կը վճարէ հաշուեցոյց մը որ իրը չէ: Ի՞նչ ուժ կը ներկայացնէ զօրավար Աուն, նոյնիսկ քրիստոնեայ քաղաքացիքով ընդդէմ Սուրիոյ բանակին: Եւ կարելի չէ չհամակիլ էչրէֆիէի առեւտրականի մը սա դառն, բայց տրամաբանական խորհրդածութիւնը· – Չեմ հասկնար ինչո՞ւ, մենք որ Սուրիացի չունէինք մեր դլխուն, պէտք է վճարենք, ազատագրելու համար անոնք՝ որոնք չատ լաւ կ'ապրին Սուրիացիներուն հետ»: Արդարեւ, ցարդ արեւելեան – Պէյրութ խաղաղ եւ ապահով զօտին էր, ուր կ'ապաստանէին եւ ապաստանեցան արեւմտեան – Պէյրութի քրիստոնեաները եւ հիմա՞···: Այս իսկ պատճառով յուսալքում կը տիրէ արեւելեան – Պէյրութ, ուր սուրիական ռումբերը կը տեղան եւ օրը միայն մէկուկէս ժամ եղեկտրական հոսանք կը ընդհատի: Մարտ 14–էն ի վեր, զոհերու թիւն ալ հետեւեալն է 124 մեռեալ, 619 վիրաւոր: Այդ թուականին է որ զօրավար Աուն ձեռնարկած է «սուրիական գրաւման դէմ ազատագրման պատերազմին»:

Ֆրանսա եւ Խորհրդային Միութիւն համամիտ են որ «զինեալ բախումներու դադրեցումը անհրաժեշտ է եւ կը հրաւիրեն խնդրոյ առարկայ կողմերը որ առաւելադոյն զսպումը ցուցաբերեն, որպէսզի այս երկիրը մնայ՝ մէկ, հողային դետնի վրայ ամբողջական եւ անկախ»:

«Ֆիկարօ»ի տուած իր հարցազրոյցին մէջ, նախագահութեան նախկին թեկնածու՝ Ռեմոն Խաուէ կը զատապարտէ խորհրդային եւ սուրիական «կրկնակ դրաւումը» եւ կ'ուզէ որ Ֆրանսա միջամտէ: Կ'ըսէ թէ ցորչափ իսրայէլեան ուժերը կան, Սուրիա իր զօրքը պիտի չքաշէ: Ան Լիբանան մուտ 1976 Յունիս 1–ին, քրիստոնեաները պաշտպանելու պատրուակով, ընդդէմ միւրիներու եւ Պաղեստինցիներու, բայց ատիկա պատճառ չեղաւ որ 1978–ին չմերկայնոծէ էչրէֆիէն:

Փարիզի մէջ, շուրջ 50 մտաւորականներ որոշեցին Լիբանանեան հարցատակութիւն առանալու դիմում ընել, դոնէ «խորհրդանշական կերպով բաժնելու համար հրդեհուող հայրենիքի մը որ մահուան վտանգի տակ է»: Դիմողներուն մէջ են·– Մարինա Վլաատի, Լէոն Շվարցընպերկ, Ժան Աֆատու, Անտրէ Կլիւքման, Քլօտ Մօրիաք, Ալէն Ֆինքըլքրաութ, Վիրժիլ Կիորկիու, Ժան Լաքութիւռ, Ֆրանսուազ Ժիռու եւայլն, եւայլն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԱՆԳԱՐԱՑԻ Մշակութային Բրիտանա – կան կեդրոնը եւ անգլիացի դիւանագէտի մը կառքին մէջ ռումբեր պայթած են կիրակիէն երկուշաբթի լուսնալիք պիչերը: Նոյնը պատահած է Պոլսոյ կեդրոնները, միայն նիւթական վնասներ պատճառելով: Արարքներուն տէր եղած է անանուն խոսակից մը յանուն Տէւ – Սոլի (Յեղափոխական ձախ), հեռաձայնելով «Ճումհուրիյէթ»ի եւ յայտնելով թէ այս ձեւով կ'ուզեն ոգեկոչել «Գրզրզ տէրէյի ջարդը»: Այն տաեն 10 ահաբեկիչ սպաննուած էր, որոնք ՕԹԱՆ–ի երեք պաշտօնատարներ առեւանգած էին եւ սպաննած, երբ ապահովութեան ուժերը պիտի միջամտէին: Այս տատնձնումը վերապահութեամբ կ'ընդունուի սակայն եւ չանտեսուիր Ռըշտիի պարագան:

ԹՈՒՐՔԻԱ «խորհրդակցութեան համար» եան կանչեց Թեհրանի իր դեսպանը: Արտաքին նախարարութիւնը դիմում ըրած է Իրանի որ «վերջ տայ իր յարձակումներուն Թուրքիոյ աշխարհական վարչակարգին դէմ»:

ԹՈՒՆՈՒԶԻ ընտրութիւններու արդիւնքները անակնկալ մը չեն, քանի նախագահութեան միակ թեկնածուն էր ան՝ որ ճամբու դրաւ Պուրկիպան եւ ուրեմն Պէն Ալի կը վերընտրուի ձայներու 99%–ով: Խորհրդարանին 141 աթոռներն ալ կը դրաւէ Դեմոկրատ Սահմանադրական Համախմբումը (իշխանութեան դըլուխ դտնուող՝ նախկին Տէսթուրը):

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՄԱՐՏ 21 / 28)

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԱՍՆԱԲՈՒԾՈՒԹԵԱՆ

Երկրաշարժը հսկայական վնաս հասցուցած է Հայաստանի դիւղատնտեսութեան մեծ կորուստներ պատճառելով յատկապէս հանրային հօտին: Անասունները քանակի վերականդնումին օդնելու պատրաստակամութիւն յայտնած են Դաշնակցային Գերմանիոյ դիւղատնտեսութեան, յատկապէս անասնաբուծութեան բնագաւառի մասնագէտները:

Տեղական կարելիութիւնները, կլիմայական պայմանները ուսումնասիրելու նպատակով հինգ օր Հայաստան դտնուած է Պարէնի, Դիւղատնտեսութեան եւ Անտառային անտեսութեան դաշնակցային նախարարութեան պատուիրակութիւնը:

Անոնք որոշած են Հայաստանի տրամադրել 1000 երինջ եւ նոյնքան ոչխար, 70 ցուլ եւ խոյ, առանց հատուցման:

***

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Արեւելեան Գերմանիոյ Ընկերվարական կուսակցութեան քաղաքական Բիւրօն եւ կառավարութիւնը Հայաստանի աղէտեալներուն օդնութիւնը կը չարունակէ: Աղէտեալ շրջաններ կ'առաքուին 50 նախշէն տուներ, որոնց տեղաւորման համար Հայաստան մեկնած է մասնագէտներու խումբ մը:

Արեւելեան Գերմանիոյ նուէրներուն մէջ են նաեւ 250 բեռնատար կառքեր, խեցգ եւ ապակեայ ամանեղէն, ինչպէս նաեւ 10 պատրաստ չտեմարան: Մատակարարումներուն ընդհանուր դումարը կը կազմէ 52 միլիոն մարք:

***

ՀԱՄԱՏԵՂ ԶԵՆՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ «ՓԷՇԻՆԷ»Ի ՀԵՏ

Երեւանի մէջ ստեղծուած ծրարումի նիւթերու արտադրութեան Ֆրանքեւխորհրդային մեծ ձեռնարկութիւնը մօտ աւելին կուտայ առաջին արտադրանքը: Գործակիցներ դարձած են Ֆրանսայի «Փէշինէ» ընկերութիւնը, «Քրէտի Լիոնէ» դրամատունը եւ Երեւանի «Քանազ» ալիւմինի գործատունը:

«Փէշինէ»ի նախագահին ու համատեղ ձեռնարկութեան տնօրէն Ռ· Ենգոյեանի միջեւ քանի մը ամիս առաջ կնքուած պայմանագիրը ցարդ երկու երկիրներուն միջեւ կնքուած համաձայնագիրներուն կարեւորագոյնն է:

***

ՀԱՍԱՒ ՏԱՐԱԴՐԱՄԸ ԵՐԵՒԱՆ ԿԸ ՂՐԿՈՒԻ

Խորհրդային Միութեան Նախարարաց Խորհուրդը Խորհրդային Առեւտուրի Դըրամատան յանձնարարած է Երեւանի Դըրամատան յատուկ հաշուին փոխանցել արտասահմանէն հասած դումարները, որ– պէսզի իրենց նպատակին համար օգտագործուին Հայաստանի կառավարութեան կողմէ:

Մինչեւ Մարտ 7 դրամատան հաշուին հասած էր 19 միլիոն 849 հազար ռուբլի արժոդութեամբ տարադրամ: Ստացուած դումարները կ'օգտագործուին երկրաշարժի աղէտեալներուն օդնելու համար: Հանրային կազմակերպութիւններու (Կարմիր Խաչ եւ Կարմիր Մահիկ, Գիմութեան եւ Առողջութեան Յոնտ եւայլն) հատկով հասած տարադրամը կը ծախսուի այդ կազմակերպութիւններուն կողմէ՝ Հայաստանի կառավարութեան համաձայնութեամբ:

***

ՍՐՃԱՐԱՆ «ՍՊԻՏԱԿ» ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի «Արմէնիա» խանութին քովը հայկ· ոճով սրճարանի մը բացումը կը կատարուի Մայիսին: Տաղաւարներու կեդրոնը դտնուող տուֆէ կամարին տակ կախուած է ինքնատիպ լուսամփոփ մը, որուն վրայ գրուած է «Սրճարան Սպիտակ»:

– Մեր «Սպիտակ»ը կ'օդնէ նոր համանուն քաղաքի չինարարութեան, – ըսած է «Արմէնիա»ի տնօրէն Վ· Ազամով: – Արեւելեան անուշեղէնի ինչպէս նաեւ հայ ժողովրդական վարպետներու, քանդակագործներու եւ նկարիչներու գործերու վաճառքէն զոյացած միջոցներուն մէկ մասը կը դրկուի Սպիտակ մինչեւ անոր վերջնական վերաշինումը:

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ԳԱՂՏՆԻՔԸ ԲԱՑՈՒԵՑ...

Այս «Նամակ երգիծաւիճի»ն լոյս տեսած է «Սովետական Հայաստան»ի Մարտ 19–ի թիւին մէջ: Ընթերցող նամակագիրը լաւատեսութեան ու երգիծաւիճի գունաւորումով կը ներկայացնէ առօրեայ կեանքի երեւոյթներ, որոնք բողոքի եւ զայրոյթի արտայայտութիւններու տուն պէտք է տային: Բայց, միշտ շատ աւելին կարելի է ըսել երգիծաւիճով:

***

Յարգելի խմբագրութիւն, մենք ապրում ենք Երեւանի ամենասովորական նորակառոյց կիսաւեր մի չէնքում, որը կրում է Կիեւեան 4 / 3 համարը: Շէնքը կոոպերատիւ է, բայց վարչութիւնը այն յանձնել է ԲՇՏ–ի չահագործմանը: Դրանից յետոյ ԲՇՏ–ի աշխատողները չէնքը շահագործելու փոխարէն սկսեցին բնակիչներին համբերութիւնը չահագործել: Սկզբնական շրջանում տաք ու սառը ջրերը արեզակ ու լուսին էին զարձել· երբեք իրար չէին հանդիպում: Յետոյ սկսեցին մէկ – մէկ հանդիպել, բայց միայն ներքեւի յարկերում: Զնայած վերին յարկերի բնակիչների թախանձագին հրաւէրներին, տաք ջուրը մինչեւ օրս էլ ոչ մի կերպ չի յանկանում 6–րդ յարկից բարձրանալ: Վերելակը, աշխատանքային օրէնսդրութեանը հակառակ, չաբաթուայ մէջ երկու օր աշխատում է՝ հինդ օր հանդստանում: Երեւանի ցրտաշունչ ձմրան պայմաններում չեռուցման մարտկոցները տաքացնում են ճիշդ այնքան, որ խողովակաչարը չսառչի: Մուտքի պատերն ու առաստաղը որոնք չէնքի չահագործման օրուանից ներկարարի վրձին չի դիպել, կոտրտուած, տեզահան արուած դռները լրացնում են պատկերը:

Ինչ – ինչ, մեր բնակիչները զրել դիտեն (կոոպերատիւը Գրողների Միութեանն է): Նամակագրական աշխոյժ կապ ստեղծուեց մեր եւ շրջսովետի գործկոմի համապատասխան բաժնի աշխատողների միջեւ: Բայց չատուով այդ նամակագրութիւնն էլ միակողմանի զարձաւ ու զադարեց: Եւ այսպէս՝ մինչեւ 1989 թուականի Փետրուարի եօթը:

Փետրուարի 7–ին, վաղ առաւօտեան չէնքի բակ մտան համապատասխան գործիքներով զինուած երիտասարդներ եւ սկսեցին ջարդել – մաքրել բակի սառցէ ծածկոյթը: Դա այնքան անսպասելի էր, որ մենք նախ կմտիկնէինք մեզ՝ համոզուելու, որ երազում չենք, յետոյ բարձր տրամադրութեամբ դնացինք աչխատանքի: Բայց աւելի մեծ անակնկալ երեկոյեան էր սպասում: Աչխատողների մի մեծ խումբ կարկատում էր բակի քայքայուած ասֆալտը, մէկ այլ խումբ արագ – արագ ներկում էր մուտքի կարգին բերուած դըռները: Մուտքը վառ լուսաւորուած էր, իսկ վերելակը անխափան վեր ու վար էր անում: Շէնքի ապչահար բնակիչները անմիջապէս հաւաքուեցին բակի մի անկիւնում ու անցան սեռեզծուած իրավիճակի քննարկմանը:

Գաղտնիքը բացուեց ընդամէնը 20 – 30 րոպէ անց: Նոր էին դործն աւարտել ու հեռացել նորոգող – վարպետները, երբ արդելակները ճռնչացնելով մուտքի մօտ կանգ առաւ երկու սեւ ինքնաչարժ: Առաջինից, մեր հիւրընկալ ազգի ներկայացուցիչների ուղեկցութեամբ, իջաւ ամէնքիս քաջ ծանօթ ու սիրելի, աչխարհի առաջին կին – ութեղերաղնաց, սովետական կանանց չարժման ականաւոր դործիչ Վալենտինա Տերեչկովան: Պարզուեց, որ նա ցանկութիւն էր յայտնել այցելել մեր չէնքում բնակուող եւ սեռեզծադործող անուանի արուեստագէտին:

Մեր չէնքի բոլոր բնակիչներն անխտիր նախկինում էլ խոր յարգանք էին սած֊ում Վալենտինա Տերեչկովայի անձի հանդէպ, իսկ վերոյիչեալ այցելութիւնից յետոյ այդ յարգանքը վերաճեց խոր ակնածանքի: Եւ մենք, սիրելի խմբագրութիւն, խնդրում ենք միջնորդել որ Վալենտինա Տերեչկովան եւ սովետական այլ նչանաւոր ու պաչտօնեայ մարդիկ աւելի յաճախ այցելեն մեր չէնքն ու մեր բակը: Անցնեն բոլոր յարկերով, բակի բոլոր անկիւններով···: Դեռ այնքա՛ն հարցեր կան լուծման կարօտ···:

Շէնքի բնակիչների անունից՝
Ալեքսանդր Քալանթարեան

«ՊԵՏԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒԻՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԻԻՆ»

«Արմենփրէս»ի թղթակիցներէն Ռիտա Զօհրապեան, հարցազրոյց մը կազմա – կերպած է լեզուական մարզին մէջ պատասխանատու անուններու մասնակցութեամբ: Այս անուններուն մօտ, իրենց ըզբաղումներուն զուգահեռ, լեզուական հարցին մտահոգութիւնը հատարակաց յայտարար մը կը կազմէ· իւրաքանչիւրին արտայայտութիւնները վերոյիշեալ խոբաշրին տակ ամփոփած են Մարտ 18–ի «Սովետական Հայաստան» օրաթերթին մէկ էջին մէջ:

Գէորգ Զահուկեան *ակադեմիկոս է ու Հ. Աճառեան լեզուի հիմնարկին վարիչը: Ան կ'անդրադառնայ անմիջապէս այն երեւոյթին որ պարզուած է հայ – ըէնի ուսումնասիրութեան նախնական քայլերով· պատկերը «բաւական անմըխիթար» է, քանի որ շատ մը հիմնարկներու, գործատուներու, հիւանդանոցներու, նոյնիսկ իրենց ակադեմիայի շատ մը ինստիտուտներուն մէջ «յայտարարութիւններուն, գրագրութիւններուն, ժողովներուն լեզուն գերազանցապէս ռուսերէն է, հայերէնը գրեթէ չի օգտագործուի»: Անմխիթար այս պատկերը կը լրացնէն տակաւին Գ. Զահուկեանի հետեւեալ հատատումները· – «Այսօր հայերէն բիչ են կարդում շատ մտաւորականներ, մեծ թիւ են կազմում նրանք, ովքեր հայ գրողներին էլ են ռուսերէն կարդում»: Մեզաւոր է նաեւ մամուլը· – «Մեր լեզուի գործառական կարեւոր տարբերակներից է հրապարակախօսական ոճը, եթէ մանաւանդ նկատի առնենք այն մեծ դերը, որ մամուլն ունի գրական լեզուի տարածման մէջ: Միեւնոյն այդ ոճը օրէցօր դառնում է չոր, անհրապոյր, միօրինակ, մտքի ոչ մի առկայծում, ոչ մի նորութիւն»:

Գէորգ Զահուկեան *վերջապէս յիշելով հանդերձ «տերմինարանական կոմիտէ»ի մը գոյութիւնը, անով չի տահմանափակեր լեզուական հարցին մէջ յաջողութեան հասնելու կարելիութիւնը: Ան անդրաժեշտ կը նկատէ որ ամէն մարդ լծուի հայերէնի եղրարանութեան մշակման գործին, նախանձախնդիր ըլլայ հայերէն եղրերու մշակուելուն:*

Բանասիրական գիտութիւններու տոքթէօր, փրոֆէսէօր, Երեւանի Համալսարանի ժամանակակից Հայոց լեզուի ամպիոնի վարիչ Յովհաննէս Բարսեղեան եւս կարեւորութեամբ կը չեշտէ հայերէնի գործածութեան մարզերուն տարածուն բնոյթը – Հայաստանէն դուրս Սփիւռքի եւ Խորհ· Միութեան Հայերուն մօտ:

Եւ Հայաստան ըլլալով լեզուն ուսուցանելու խնդրին ներկայացուած բեմը, բոլորովին այլ պատկեր կը պարզէ· հոն «շատացել է ռուսական դպրոցների եւ ռուսերէնով խօսողների թիւը»: «Ժամանակն է, կ'ըսէ ան, որ հայերէն լեզուով խօսին ո՛չ միայն Հայերը, այլեւ հանրապետութիւնում ապրող բոլոր ազգութիւնների ներկայացուցիչները, առաել եւս, մեզ ղեկավարող ռուսալեզու պաշտօնեաները, այլապէս կտրւում է կապը ժողովրդի եւ ղեկավարի միջեւ: Ուրեմն, մայրենին նաեւ հոգեբանօրէն միմիանց յարգելու լեզու է»:

Շեշտելէ ետք թէ ժողովներու, փաստաթուղթերու, դրագրութիւններու լեզուն անհրաժեշտօրէն պէտք է հայերէնը ըլլայ, Յ. Բարսեղեան հայերէնի բարբառներուն կատարուած ակնարկով մը կ'ընդլայնէ – բաւական անտեղի կերպով – վիճարկելի նիւթը: Ան բարբառները կը նըկատէ «մեր լեզուի ակունքները փակող նեղ ըղջանակի հայերէնի մտածելակերպ մը»:

Յաջորդ խօսք առնողը, այս մարզին անխորտակ պայքարի մարտիկ Ռաֆայէլ Իշխանեանն է, բանասիրական գիտութիւններու տոքթէօր, փրոֆէսէօր: Ան նախ կը յիշեցնէ – ով գիտէ քանիերորդ անգամ ըլլալով – թէ Հայաստանի Սահմանադրութեան 72–րդ յօդուածով հայերէնը սահմանուած է որպէս պետական լեզու: Սակայն, ինչպէս կը չեշտէ Իշխանեան, պատկերը բաւական տարբեր է· ան կ'ըսէ· – «Պետական լեզու նախ նշանակում է, որ այդ լեզուով պէտք է վարել հանրապետութեան ներքին ամբողջ գրագրութիւնը: Միեւնոյն, ըստ մեր պետական արխիւի տուեալների, Հայաստանում ներքին գրագրութեան 90 տոկոսից աւելին արւում է ռուսերէնով»: Ասոր վրայ կ'աւելնայ առօրեայ կեանքի բազմաթիւ մարզերէն հայերէնին բացակայութիւնը, ռուսական դպրոցներու աճը եւայլն: Իր խօսքերէն հետաքրքրական համուած մըն է հետեւեալը· – «Անհանդուրժելի է որ հանրապետութիւնում շատ մինիստրներ, նրանց տեղակալներ, պետական Կոմիտէների նախագահներ, գիտահետազօտական հիմնարկների եւ գործարանների տնօրէնները հայերէն չգիտեն կամ վատ գիտեն»: Անհատատալի վկայութիւն մը պիտի թուէր այս մէկը, եթէ վերջերս ամենաբարձր մակարդակի վրայ գործնական ապացոյց մը ունեցած չըլլայինք այս մասին···:

Այս բոլորէն ետք Ռ. Իշխանեան կ'անդրադառնայ Յ. Բարսեղեանի գրական լեզուի ու բարբառներու մասին ըսածներուն, ու կը պատասխանէ· – Հայոց լեզու իմացութիւնը կը ներառնէ երկու ճիւղերով մեր գրական լեզուն, ինչպէս նաեւ ժողովրդախօսակցականը եւ բարբառները: Սեւ ծովի ափին ափռուած եւ Դոնի Ռոստովի շրջակայքը ապրող հայութիւնը հայ պահողը մայրենի բարբառն է: «Ուրեմն, նիշդ չէ որոշ լեզուաբաններ արշաւը որ կատարում է մեր բարբառների դէմ: Գրական լեզուն բարբառների գոյութեան շնորհիւ միշտ աւելի ու աւելի է հարստացել ու եռխացել»: Ան տակաւին այս ըմբռնումին վկայութեան կը կանչէ Թումանեանը, Իսահակեանը, Տէրեանը, Պարոյր Սեւակը որոնք «համագիւղացի – ների եւ հարազատների հետ խօսել են իրենց բարբառներով, բայց եւ մեր գրական լեզուի խոշորագոյն ռահվիրաներն ու մշակողներն են եղել»:

Հարցազրոյցին յաջորդ մասնակցողն է Արտեմ Սարգսեան· բանասիրական գիտութիւններու տոքթ· Հ. Աճառեան լեզուի ինստիտուտի խօսքի մշակոյթի եւ տերմինարանութեան բաժնի վարիչ: Արտեմ Սարգսեան հեղինակն է նաեւ հետաքրքիր «Մեր լեզուն, մեր խօսքը» հատորակալի: Ան եւս կը թուէ հայերէնին բացակայած մարզերը· բարձրագոյն ուսման հիմնարկներ, ուր դրագրութիւնը հայերէն չէ «հայերէն գրամեքենաներ չունենալու խեղճ պատճառաբանութեամբ», ապա նաեւ «բոլոր մինիստրութիւններում, գերատեսչութիւններում, հիմնարկ – ձեռնարկութիւններում գրագրութիւնը գերազանցապէս վարում են ռուսերէնով»:

Ներկայ կացութեան ախտորոշումը Ա. Սարգսեանը կը հատցնէ մինչեւ բուժիչ – հրամայականներու· «մայրենին ոտնահարողներին պէտք է խստօրէն պատժել սահմանադրական յօդուածներով», ու «Հայաստանի նախարարների աղբնթեր տերմինաբանական Կոմիտէի որոշումներն օրէնքի ուժ պէտք է ունենան բոլոր բնագաւառներում»:

Ան հարկաւոր կը նկատէ նաեւ լեզուական բնագաւառին մէջ համակարգիչնե – րու գործածութիւնը, որպէսզի տեղեկութիւնները փոխանցուին անթերի եւ կրելի դառնայ ժամանակի խնայողութիւն: Ա.յս գործածութիւնը կը բերէ «մէկ միասնական, յստակ որոշուած ուղղագրութեան ստեղծում»ի հարցը:

Նոյն նիւթին մասին իր տեսակէտին կ'արտայայտուի Արման Քուչուկեան, ան տեսնիական գիտութիւններու տոքթէօր է, փրոֆէսէօր, Երեւանի մաթեմատիկական մեքենաներու գիտահետազօտական ինստիտուտի գլխաւոր ճարտարագէտ: Ա. Քուչուկեան իրմէ առաջ խօսք առնողներու մտահոգութիւնները կը կրկնէ թեքնիք մարզին համար· լուրջ կը նկատէ հաշուողական թեքնիքի բառարաններու եւ հայերէն դասագիրքերու բացակայութեան խնդիրը: Հոս ալ կարեւոր աշխատանքի կը կարօտի եղրաբանական մարզը: Նոր թեքնիք եղրերու «իմաստաւորեալ եւ տարատեսակ թարգմանութիւնների դէմն առնելու համար անհրաժեշտ է ստեղծել տեխնիկական առարկաների մասնագէտներից եւ լեզուաբաններից կազմուած մի յանձնախումբ, որը լրջօրէն զբաղուի տերմինաբանական բառարանի ստեղծմամբ»:

Արդարեւ, չատ տեղին առաջարկ է Ա. Քուչուկեանի հոս ներկայացուցածը· յատկապէս թեքնիք մարզի բառերը որոնք օրէ օր կ'աւելնան եւրոպական լեզուներու բառամթերքին մէջ, անսպառ աշխատանք կը հայթայթեն բառակերտումի մասնագէտներուն: Ու այս մասնագէտները պէտք է աւելի արագ չարժին քան նորարութեան հովէն տարուածները, որոնք ամէն առիթով կամայական անճոռնի նորութիւններով «կը հարստացնեն» մեր լեզուն:

Հարցազրոյցին վերջին խօսք առնողը եղած է Յովհաննէս Զաքարեան, բանասիրական գիտութիւններու թեկնածու ու Հ. Աճառեան լեզուի ինստիտուտի տիպարանական գուգադրական հետազօտութիւններու բաժնին վարիչ: Ան նախ կը չեշտէ իրաւական պակաս մը· մեր լեզուն, ճիշդ է որ Սահմանադրական որոշումով «պետական» հռչակուած է, սակայն այդ որոշումը «լեզուի իրաւական պաշտպանութեան իրական երաշխիքներ չի տալիս»: Այնպէս որ անհրաժեշտ է լեզուական օրէնսգրքի ստեղծումը:

Յ. Զաքարեան հայերէնին գործածութեան մասին յայտնուած դանգատները կ'ընդհանրացնէ դրեթէ բոլոր ազգային լեզուներուն, քանի որ երկրին մէջ ներկայիս կը գործէ «վարչատնտեսական գերկենտրոնացուած համակարգ» մը:

Ան յետագարձ ակնարկով մը կը յիշէ անցեալը· «երկլեզուութեան զարգացման կոչի ներկայ շեշտը միակողմանի դրւում էր ռուսերէնի տարածման վրայ, յանախ՝ ի հաշիւ ազգային լեզուների: Ինտերնացիոնալացման անուան տակ ռուսերէնն ամէնուրեք աստիճանաբար դարձուում էր գործավարութեան, հիմնարկ – ձեռնարկութիւնների ներքին ու արտաքին գրագրութեան հիմնական, յաճախ էլ՝ միակ լեզուն: Դրան հակառակ ազգային լեզուների ֆարոզութեան, դրանց շահերի եւ իրաւունքների պաշտպանութեան փորձերը որակւում էին որպէս ցնցիոնալիզմի դրսեւորումներ»:

Այս ընթացքով «ուռճացաւ հայերէն չիմացող կամ գրական հայերէնին վատ տիրապետող մտաւորականների, ծառայողների եւ յատկապէս պաշտօնեաների խաւը»:

Յ. Զաքարեան կ'անդրադառնայ նաեւ ուղղագրական փոփոխութեան· «հայերէնը չի կարողացել խուսափել ուղղագրական «բարեփոխումներից» (1922 եւ 1940), որոնց պատճառով խոտանուեց ամբողջ 18 տարուայ (երկու ռեֆորմների միջեւ ընկած ժամանակահատուածում) տպագիր արտադրանքը, ժամանակակից արեւելահայերէնը պատնէշուեց թէ մեր անցեալի գրական մշակոյթից, թէ արեւմտահայերէնից»:

Ի՞նչ ընել այս պայմաններու մէջ ըստեղծուած ներկային· պատասխանը կու-տայ Յ. Զաքարեանի արտայայտութեան վերջին մասէն· «վերակառուցումը ազգային եւ լեզուական հարցերում նոր է սկսւում: Ուստի պէտք է առանց ժամանակ կորցնելու մշակել այդ վերակառուցման խնդիրները եւ սկզբունքները, հրաժարուել տասնամեակներ շարունակ մեզ պատած անտարբերութիւնից, ազգովին դառնալ մեր մայրենիի նուիրեալներ···»:

Ա. ԹՈՓՈՒԶԵԱՆ

ԵՐԱԶ ԵՐԿԻՐԸ

Ներկայիս Փէքինէն 15 օրուան ճամբորդութենէ մը եաք կարելի է Թիւլէթ հասնիլ: Դարաւակոմէն մուտքը փակած է Հիմալայան ուր լեռնանցքերը յաճախ ձիւնապատ են: Իսկ արեւելքէն անցքը կը խոչընդոտեն սառցապատ կամ հրաւկէզ անապատներ: Անցնելու համար գետերը, յաճախ, միակ միջոցը անոնց վերեւ պըըկուած պարանէն սահիլն էր:

Անվերջանալի տափաստաններէ, անապատներէ, լքուած քաղաքներէ, լեռ – նանցքներէ եաք ճամբորդը կը հասնի «աշխարհի ամէնէն վայրագ ու ամէնէն յուզիչ երկիրը»:

Այդ երկիրը կախարդական աղդեցութիւն մը կը գործէ այցելուներու վրայ· անոնցմէ մէկը կը պատմէ· – «կանգնած էի խորհուրդի մը եզերին ··· ու առանձին չէի· հոս, բոլոր Եւրոպացիները տարօրինակ համբքի մը կ'ենթարկուէին: «Թիպէթ» բառը կ'արտասանեն զրեթէ մեղմաձայն, փոքր վախով մը ··· այո՛, այդ մասին երկար տաեն պիտի երազեմ ··· ու մշտական կապ մը պիտի մնայ իմ ու ամպերու եւ ձիւնի այդ հողմամասին միջեւ»:

Կախարդանքը· բառ մըն է որ յաճախ կ'լսէինայ Թիպէթ այցելողներու դրլխին տակ: Ու կրօնքին հանդամանքը հոն ոչ մէկ ուրիշ տեղի կը նմանի: Լամայական հաւատքը Ասիոյ մէջ պուտտայականութեան ծաւալումին վերջին հանդրուանն է: Պուտտայականութենէն Թիպէթին պահած է մեծն իզձերէ ու տառապանքներէ ազատագրուելու մեծ ձըգտումը, երթը դէպի Նիրվանան, մարմնացումէն դէպի վերամարմնաւորում: Մտածումն ու խօսքը յատուկ տեղ մը ունին հոն, մարդու դոյութենէն անկախ: Անոնք կատարեալ ներդաշնակութեան մէջ են տիեզերքին հետ: Այս պատճառով լամաները սովորութիւն ունին մոգական տարողներ արձանագրելու մեծագոյն կամ կաշիէ գլաններու վրայ, որոնք հովերով կամ գետերու ջուրերով կ'ազատագրէին բառերու պարփակած գերբնական ուժականութիւնը:

Լամաները պահպանած են նաեւ կեդրոնական Ասիոյ հնագոյն կրօնքներէն լամաականութեան աւանդութիւնները: Ականատես մը սարսափով կը պատմէ այս կարգի աւանդական տպաւորիչ արարողութիւն մը: «Ամէն կոզմէ գիւղացիներ կը փութան ներկայ գտնուելու: Ուխտաւորներ կը հաւաքուէին վանքի բակին մէջ ու երբ կը հասնէր գլխաւոր «արուեստագէտը» լամաները կոչեր կ'արձակէին: Հեզհեզուկ երբ աղօթքներու արտասանութիւնը կը յառաջանար, կրօնական երաժշտութիւնը կը գողդողար իր ամբողջ մարմնով, իսկ լամաներու ձայնը հետզհետէ կ'ոգեւորուէր, իրենց երգերը իրարու կը յաջորդէին խառնակուածքի մէջ, վերջապէս վերածուելով ազաղակներու եւ ոռնոցներու: Այն տաեն լաման մէկդի կը նէր իր մարմինը ծածկող կերպասի կտորը ու առնելով սրբազան թուրը ամբողջ երկայնքով կը ճեղքէր իր որովայնը: Մինչ արիւնը կը հոսէր ամէն կողմէն, ներկաները կը տողանցէին այս սարսափելի տեսարանը դիտելով ու գուչակութիւններ խնդրելով ապագայի, կամ դէմնոց վերապահուած ճակատագրին մասին: Երբ գոհացած կ'ըլլար բազմաթիւ ուխտաւորներու հետաքրքրութիւնը, օրէնի հերոսը փութով իր ձեռքը կ'անցընէր որովայնին վէրքին վրայէն ու ամէն բան իր նախնական վիճակը կը ստանար, առանց սեմենափոքր հետք մը ձգելու···»:

Զարմանալի է նաեւ լլխանութեան վերանգումը աշխարհի այս միակ աստուածապետութեան մէջ: Գլխաւոր լաման որ չէր կրնար ամուսնանալ, իր մահով իջխանութեան պակաս մը կը ստեղծէր: Երկերը կը սպասէր որ յայտնուի անոր յաջորդը: Ան պիտի յայտնուի թափառաշրջիկի մը վրանին տակ, կամ վաճառորդի մը յարկին տակ· յաճախ անոր ծնունդին կ'ընկերանան հրաշքներ· թեւնածու նորածիններ յատուկ քննութենէ մը կ'անցուին· անոնց կը ներկայացուին բազմաթիւ առարկաներ, որոնց միջեւ պէտք է ընտրեն տալայ – լամային պատկանողը:

Թիպէթ ոչ միայն հետաւոր ու չատ տարբեր ընոյթի երկիր մըն է, այլեւ մանաւանդ փակ երկիր մը: Ամէն օտարական կը նկատուի մէկը որ միջամուխ պիտի ըլլայ այն յատերժական բախումին որ կը հակադրէ չինացի հսկան ու թիպէթցի զաճեզը, որուն կենդանի աստուածները երբեք ամբողջովին չհպատակեցան:

Ռուս գինուորական մը որ Թիպէթի արեւելեան սահմանին վրայ դտնուած է 1870–ին, կը պատմէ· – «Տալայ – լամայի հարուստ ընտանիքներու հետ յարաբերութիւն չունենալու պարագան Զինաստանի համար լաւագոյն երաշխիքն է, եթէ ոչ իրենց գերիշխանութեան, այլ գոնէ այս երկրին հանդարտութեան: Թող խլացի եւ աչխոյժ մէկը գրաւէ տալայ-լամայի գահը, ու անոր մէկ նշանին վրայ Հիմալայայէն մինչեւ Սիբերիա բոլոր քոչուորները ոտքի կը կանգնին: Կրօնական վերացումով ու գերբնակ կեդրոնի հանդէպ առելութեամբ լեցուած վարդ այս խառնուածները չուտով կրնան ամէն բան տակնուվրայ ընել Զինաստանի մէջ»:

Երկիր մուտքի արգելքը խթանիչ ազդակ մը կը հանդիսանայ ճամբորդներու համար: Նպատակի հասնելու վճռամտութիւնը բացառիկ քաջութիւն կ'ենթադրէ: Անոնք որոնք կանդ առնելու կը

պարապելուին ճամբուն վրան, քիչ մը հեռուէն կրկին ճամբայ կ'ելլեն, մարդիկ կը կորսուին լեռներու մէջ, կը շրջապատուին զինեալ մարդոցմէ, ամէն բան կ'ըսեն Զինագիներու կամ Մոնղոլներու վտահութիւնը շահելու համար:

Հետաքրքրական է որ երկրին մայրաքաղաքը Լհասա հասնիլ աւելի դիւրին եղած է ԺԹ. դարուն, քան ԺԹ.–ին:

ԺԹ. դարուն այս մարզին առաջին յաղորդութիւնը կ'արձանագրէ անգլիացի մը որ 1811–ին Լհասա կը հասնի իբրեւ պատուիրակ Պենկալի զօրավարի մը կողմէ: Սակայն հազիւ հոն հաստատուած իրեն կ'ըսուի թէ կեանքին վտանգ կը սպառնայ ու պէտք է անմիջապէս մեկնի: Յաջորդ դարուն չատեր կը փորձեն թափանցել այդ երկրէն ներս, բայց կը յաջողին:

Շատերու ալ կեանքին վերջակէտը կը դրուի թափառաշրջիկներու մոայլ վրանի մը տակ, իրենց ստացուածքը յափշտակելէ կամ հրկիզուելէ ետք: Սպանութիւններ տեղի կ'ունենան:

Հմայք կամ վախ պատճառող իր յատկանիշերով այս երկիրը որ այնքան երազ ներշնչած է, այլեւս գոյութիւն չունի: Իր ժամէն (1933) միջոց մը առաջ տասնըերկու տարի – լման դրած է իր կտաւին մէջ. «Կրնայ պատահիլ որ օր մը հոս, Թիպէթ, մարդիկը իյնան թշուառութեան ու վախի մէջ ու օրերն ու պիչերները տապանք միայն բերեն»:

1950–ին մարդարէութիւնը կ'իրականանայ. չինական ազատագրական բանակը կ'որշէ «ազատագրել» Թիպէթը աշխարհական բռնատիրութենէն, կը սկսի քանդումի շրջան մը. նախ դանդաղօրէն, ապա յայտնի բռնութեամբ մը: Լամա – ներու կեդրոնները կը քանդուին, իրենց ստացուածքը կը գրաւուի, վանականները կը հալածուին, կը սպանուին, ինչպէս նաեւ ազնուականներն ու հոզատէրերը: Տասնըչորրորդ տալայ – լաման խոյս կուտայ հարիւր հազար հետեւորդներով: 1960–ին Թիպէթի մէջ իրաւաբանները միջազգային յանձնախումբը պաշտօնապէս կը դատապարտէ ջարդերը – ոճիրներ նոյնիսկ ցեղասպանութիւն կը կոչեն – սակայն ի դուր:

Թիպէթի սահմանները այսօր բացուած են: Տախտակամներու վրայ կպրուղիներ ու օդակայաններ կան, սակայն այցելուները միայն քանի մը նորոգուած վանքեր կը նմարեն որոք գրօսաշրջիկներ համալրելու համար են: Անցեալի Թիպէթը այլեւս գոյութիւն չունի. եւ կամ ունի՝ այլուր: Ան գոյութիւն ունի աքսորեալներու յուշերուն, կարօտաբաղձ սիրահարներու եւ դիրքերու մէջ որոնք լոյս կը տեսնեն օրէ օր աւելի յաճախակի:

ՏԱՐՕՆՔ

ՏԱԹԵՒ
ԱՇԱԿԵՐՏԱԿԱՆ ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹ

թիւ 2, Մոնմորանսի:

ԼԻՈՆ

280 ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐ ՄԱՍՆԱԿՑԵՑԱՆ Հ.Բ.Ը.Մ.ԵԱՆ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐՈՒՆ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Ֆրանսայի շրջանի մարզական խաղերը տեղի ունեցան, Զատկուան օրերուն, Լիոնի կից Պրոն քաղաքին մէջ: Կազմակերպուած էին Լիոնի մասնաճիւղին կողմէ: Եռուզեռ վար երեք օր ամբողջ: Ե րկու հարիւր ութսուն աղջիկ եւ մանչ եկած էին, բոլորն ալ, յաղթելու նպատակաւ: Գոնէ այդ տպաւորութիւնը ունեցան հանդիսատեսները:

Մրցումները, արդարեւ, առիթ եղան տաք հանդիպումներու: Կրքոտ էր շրջապատն ալ. մեծ էր համակիրներու յարուցած ժխորը, երբ, մանուկներ, պայքարը հաւասար կ'ընթանար:

Այսպիսի եռօրեայ մեծ հաւաքոյթ մը կազմակերպել, պատսպարել չուրջ երեքհարիւր հոգի, ապահովել սնունդ անոնց եւ հսկել մրցումներու կանոնաւորութեան, դիւրին գործ չէ: Նախատեսուած պիւտճէն երկու հարիւր հազար ֆրանք էր, ըսուեցաւ մեզի:

Երկար անշարժութենէ մը վերջ, Լիոնի մասնաճիւղը, Սեղրակ Սանճեանի նախագահութեան տակ, ներկայիս բոլորելու վրայ է, բարեբախտաբար, բեղուն շրջան մը, եւ երեք օրերու ընթացքին, ամէն ինչ լաւ անցաւ. կը կարծենք որ այցելուները գոհ մնացին: Ընդհանուր առմամբ, յաջող կազմակերպութիւն մը, շնորհիւ Ժաք եւ Անի Էքմէքճեանի, Սաֆոան Պուտոյեանի եւ իրենց անձնուէր ընկեր – ընկերուհիներու ջանքերուն, շնորհիւ Տիկին Մարմինեան – Կուրպաթեանի եւ իր Տիկնանց յանձնախումբին աշխատանքներուն: Ու նաեւ՝ Հ. Բ. Ը. Միութեան հարաւ. Ֆրանսայի գործունէութեան պատասխանատու՝ Անդրանիկ Հերմինէ Քէչիչեան ամուլին գործակցութեանը:

***

Երկրորդ տարին է որ կը կազմակերպուին Ֆրանսայի շրջանի միջ – մասնաճիւղային մարզական այս խաղերը: Անցեալ տարի Վալանսն էր հաւաքավայրը: Ցիշենք որ Միութեան համաշխարհային մրցումները – նաւասարդեան խաղեր – նախատեսուած են յառաջիկայ Օգոստոսին, Պուէնոս – Այրէսի մէջ: Ծրագրուած է կարեւոր մասնակցութիւն մը Եւրոպայէն:

Ինչպէս կը տեսնուի Միութիւնը միայն բարեսիրական եւ մշակութային նպատակներու չի ծառայեր, այլ նաեւ թափ կուտայ, իր երիտասարդ անդամներուն մօտ, մարմնակրթանքի: Մարզական խաղերը իրարու քով կը բերեն, քանի մը օրուան համար, իրարու յաճախ անծանօթ տղաք, – աղջիկներ: Այսպէսի հաւաքոյթներ անկասկած արդիւնաւէտ միջոց են հայապահպանման: Ու ափորը, ուրիշ մակարդակի մը վրայ Հայ անունը օտարներու ծանօթացնելու միջոց է: Ինչ որ կ'ընեն երկու տասնեակ բարձր կարգի հայ մարզիկները իրենց եղոյթներով, աշխարհի զանազան մասերուն մէջ:

Այս մարզիկներէն երկուքը Սէուլի օղիմպիականի ախոյեաններ՝ Օգսէն Մխըրտչեան (ծանրամարտ) եւ Լեւոն Ջուլֆալակեան (դասական ըմբշամարտ) Լիոն էին, խաղերուն առթիւ, իբրեւ պատասխանատու, եւ հիւր Հ. Բ. Ը. Միութեան: Անոնց ներկայութիւնը առիթ տուաւ բնականաբար, խանդավառութեան եւ բազում ծափահարութիւններու:

***

Մրցումներուն մասնակցելու եկած էին Փարիզէն, Կրընոպլէն, Մարսէյլէն, Վիէննէն, Սէն – Շամոնէն, Սէն – Թիէթիէնէն, Վալանսէն, Ալփինեոնէ, Մելա – նոյէն, Հոլանտայէն: Բնականաբար, Լիոն ալ մէջտեղ հանած էր իր խումբերը:

Ահաւասիկ ասպարտական մրցումներուն արդիւնքները.–

Սեղանի թէնիս. – Իսրայէլեան (Փարիզ) — Սիմոնեան (Հոլանտա) 2 – 1
Վոլէյպոլ. – Լիոն – Սէն – Շամոն 2 – 1
Սէն – Շամոն յամառ պայքար մղեց եւ մէկ կէտով միայն եւ մնաց:
Ֆութպոլ (սրահին մէջ). – Մարսէյլ – Ալարտա (Հոլանտա) 2 – 0
Բոլոր մրցումներուն թերեւս ամէնէն հետաքրքրականը եղած է այս խաղը:

Աղջիկներուն միջեւ՝
Լիոն – Կրընոպլը 1 – 0
Պասքէթ պոլ. –
Արական՝ Լիոն – Սէն Շամոն 25 – 3
Իգական՝ Լիոն – Վալանս 14 – 1

***

Մրցանակաբաշխութեան եւ վակման հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ Կիբակի իրիկուն Վիլէօրպանի «Էսփաս Թէթ – ա'Օր» սրահին մէջ, մեծ ոգեւորութեամբ:

Ներկայ էին Ֆրանսայի շրջանային նախագահ, տօքթէօր Ադամեանի, առենադպիրը՝ Պր. Գասարճեանի եւ վարիչ – քարտուղար՝ Պր. Համբարձումեանի կողքին զանազան մասնաճիւղերու նախագահները եւ վարչականներէն շատեր:

Ծանուցուեցաւ նաեւ ներկայութիւնը Զաւիկ Վարդապետ Աւետիքեանի, Արամայիս վարդապետ Շէուկեանի (Ռումանիա) եւ Իսահակ Եզկր. քահանայ Հէքիմեանի՝ եկած քաջալերելու երիտասարդները:

Ասոք առին Միութեան վարիչները, մինչ մարզիկները, իւրաքանչիւր մասնաճիւղ խումբ կազմած իր քաղաքին անունը վրող տախտակին տակ, կը սպասէին ստանալու իրենց յատկացուած մրցանակները:

Պր. Քէչիչեանի բացման խօսքէն վերջ, նախագահ՝ Ադամեան տեղեկութիւններ տուաւ Հայաստանի ազէտին առթիւ Միութեան կատարած աշխատանքին մասին: Ցակոբ Գասարճեան չէշտը դրաւ երիտասարդութեան վրայ՝ «ապագան երիտասարդութեանն է» ըսաւ:

Անդրանիկ Քէչիչեան, իբրեւ պատասխանատու շրջանին գործունէութեան, ընդգծեց լայն աջակցութիւնը եւ աշխատանքը կամքը զորս պատճ է Լիոնի մասնաճիւղին նախագահ՝ Պր. Սաճճեանի եւ բոլոր վարչականներուն մօտ, այդ թէ կին: Ունեցաւ նաեւ երախտագիտական խօսքեր «Յառաջ»ի եւ անոր Տնօրէնութենէն հանդէպ՝ որ լայն տեղ կուտայ, թերթին մէջ, մարզական լուրերու:

Տեղի ունեցաւ յետոյ մրցանակաբաշխութիւնը: Աւարտականներու մասնակցողները ստացան բաժակներ եւ ծափահարուեցան: Սէուլի Օղիմպիականին մեր երկու ախոյեաններն ալ բեմին վրայ էին: Անոնք ալ ստացան յուշանուէրներ, ինչպէս նաեւ՝ «Յառաջ»ի Լիոնի շրջանի աշխատակիցը:

Կարդը եկաւ պարերուն՝ որոնք չարունակուեցան կէս գիշերէն շատ անցին, Հայաստանցիներէ կազմուած նուագախումբի մը առաջնորդութեամբ:

Հ. Բ. Ը. Միութեան Լիոնի մասնաճիւղին յաջորդ ձեռնարկը պիտի ըլլայ թատերգութիւն մը, «Մերկ Աբգան», Ապրիլ 16–ին, Լիոնի Վիքթոր Հիւկօ սրահը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՀՕՂԱՐՏՈՒՔ

ԱՐԻՍ ԳԱՐԱՅԵԱՆ

Մարտ 24–ին հոգին յանձնեցինք Արիս Գարայեանը: 1915–ի բարբարոսութիւնները առնել տանելէ ետք իր հայրը որբ մնացած էր եօթը տարեկանին: Դժուար ու մանաւանդ զրկանքով հարուստ շրջան մը կը սկսէր մօրը ու եղբայրներուն համար: 1918ի որբահաւաքի չարժումը գինքը կ'առաջնորդէ Լիբանանի Ձիսէյլի որբանոցը, ուր կը մնայ մինչեւ 1925: Այդ թուականին չատ մը որբերու հետ կուգայ Ֆրանսա, ապարանքներու մէջ աշխատանքու: Որոշ ժամանակ մը միայն կրնայ տակաւ այդ դժուարին կեանքին եւ կ'անցնի Փարիզ: Կը դառնէ իր բախտակիցները ու կը կազմեն Զափտհասս որբերու Միութիւնը:

Մաս կազմած էր նաեւ Հ. Յ. Դ. Զաւարեան Կոմիտէին:

Սակաւախօս, ինքնամփոփ ընկեր մըն էր. կը սիրէր բանաստեղծութիւնը. մանաւանդ կը սիրէր Յայեամի տողերը արտասանել:

Առիթ չէր փախցներ նիւթական կամ բարոյական օժանդակութիւն բերելու հայկական վարժարաններն, հաստատութիւններու, ինչպէս Կապոյտ Խաչին:

Յարգանք իր յիշատակին:

ԽԱՉԻԿ ՔԷՕՇԿԷՐԵԱՆ

տուաւ Հայաստանի ազէտին առթիւ Միութեան կատարած աշխատանքին մասին: Ցակոբ Գասարճեան չէշտը դրաւ երիտասարդութեան վրայ՝ «ապագան երիտասարդութեանն է» ըսաւ:

Անդրանիկ Քէչիչեան, իբրեւ պատասխանատու շրջանին գործունէութեան, ընդգծեց լայն աջակցութիւնը եւ աշխատանքու կամքը զորս պատճ է Լիոնի մասնաճիւղին նախագահ՝ Պր. Սաճճեանի եւ բոլոր վարչականներուն մօտ, այդ թէ կին: Ունեցաւ նաեւ երախտագիտական խօսքեր «Յառաջ»ի եւ անոր Տնօրէնութենէն հանդէպ՝ որ լայն տեղ կուտայ, թերթին մէջ, մարզական լուրերու:

Տեղի ունեցաւ յետոյ մրցանակաբաշխութիւնը: Աւարտականներու մասնակցողները ստացան բաժակներ եւ ծափահարուեցան: Սէուլի Օղիմպիականին մեր երկու ախոյեաններն ալ բեմին վրայ էին: Անոնք ալ ստացան յուշանուէրներ, ինչպէս նաեւ՝ «Յառաջ»ի Լիոնի շրջանի աշխատակիցը:

Կարդը եկաւ պարերուն՝ որոնք չարունակուեցան կէս գիշերէն շատ անցին, Հայաստանցիներէ կազմուած նուագախումբի մը առաջնորդութեամբ:

Հ. Բ. Ը. Միութեան Լիոնի մասնաճիւղին յաջորդ ձեռնարկը պիտի ըլլայ թատերգութիւն մը, «Մերկ Աբգան», Ապրիլ 16–ին, Լիոնի Վիքթոր Հիւկօ սրահը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԱՐՑԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Սաթենիկ ելաւ սեղանէն եւ գնաց մինչեւ պատչեամը: Սոնիա ելաւ եւ հետեւած չալով մը ծածկեց Սաթենիկին ուսերը:

– Օդը լաւ է, բայց պէտք է զգուշանալ, Սաթիկ ... մի՛ մոռնար որ խարդախ բան կայ մթնոլորտում, նա կարծես խաբում է,

Լուռ եւ մտախոհ մնացին բայց պատըշգամին առաջ երկինքին նայելով: Հանգարտ եւ լուին թաղին մէջ ոչ մէկ չշուկ. ամէնքը քնած են արդէն ... հարեւան – ներուն ճրագները հանգած են եւ իրենց կախ լամբարին լոյսը՝ կարմրած վարդագոյն լուսամփոփէնի՝ սիւնի մը պէս դուրս կուգայ եւ կ'երկարի մինչեւ բակը ... իրենք միայն արթուն կը հսկեն:

Եթէ իրենց ականջները սովոր ըլլային լսելու անլսելին, թերեւս արդէն զգայուելիքը ունենային քիչ յետոյ արտասուելիք բառերուն: Բայց ճիշդ այդ միջոցին իրենց հոգիները խաղաղ էին եւ անշարժ, նման փոթորիկներէ յետոյ խաղաղած ծովերու ... իրենց հոգիները անշարժ էին որովհետեւ տարօրինակ եւ իրենց համար անըմբռնելի սպասումի մը մէջ էին:

Հեռաւոր եւ լռին թաղը, ուր կը քնանկէին, քնած էր արդէն, ոչ մէկ չշուկ ... բայց ահա հեռուն չուն մը կը հաչէ եւ յետոյ յուսահատօրէն կը կաղկանձէ ... սեւ ստուեր մը կ'անցնի աստղազարդ երկինքին վրայէն եւ աստղերը արագ – արագ կը քթթեն վերագտնելով իրենց պըզտըզուն պայծառութիւնը: Կարծես մերպըզուն պայծառութիւնը: Կարծես մերկերէն ուշ ատեն վերադարձող մարդիկ են անչուշտ, քայլերու աղմուկը ցցուն քայլախաղներով սալայատակին վրայ կը մերձենայ հետզհետէ, անոնք կը յառաջանան դէպի իրենց փողոցը, կը մօտիկնան ու ահա կը կանգնին: Դռնապանը մըրմըլտալով դուրս կուգայ իր խուցէն: Սաթենիկ եւ Սոնիա նոյնպէս դուրս կուգան կը կախուին պատշգամէն. Սոնիա կը մըրմընջէ.

– Տնեցի չեն, դա ի՞նչ բան է:

Ցանկարծ կը լսեն մեզմ ռուլոց. առաջին տողը ծանօթ երգի մը ... Սա իրենց մէջ ընդունուած կարգախօս է ...

– Սաթիկ, լո՞ւմ ես ... մեզ համար է ... ի՞նչ կարող է լինել ...

Սոնիա ի պատասխան կը փորձէ սուլել:

– Սոնիկ, կը լսուի բակէն առնական ձայն մը:

– Այդ դո՞ւ ես, Սարգիս ...

– Հա՛, չէ՞ք քներ:

– Չէ՛ ... ի՞նչ կայ:

Երկու հոգի են եւ բակին մէջ իրենց մութ սիլուէթը կը ցցուի:

Այլեւս ոչինչ կը պատասխանեն եւ կը բարձրանան սանդուխներէն: Սաթենիկ կը մտնայ սենեակ եւ կը նստի տախտին եզերքը. մէկ ծունկը ծալած է եւ աչքերը սեւեռած պարապին մէջ կը սպասէ ... կը զգայ որ ամէն բան կարելի է ... ճակատագրին խորհրդաւոր զաղտնիքը իր բոլոր դռները բացած է եւ կարծես ուզբա հով մը կուգայ այդ ընծայուած կարելիութիւններէն ... այսուհետեւ նոր, անաճեական, ակամայ ժըպիտ մը կը լուսաւորէ ժպտուն դէմքը, վարձես ի պատասխան ուրիշ եւ անտես անելի ժպիտի մը ...:

Երբ Սարգիս եւ Աբրահամ, երկու վաղեմի եւ հաւատարիմ ընկերները սենեակ մտան, միայն իրենց տեսքը, միայն իրենց ներկայութիւնը արդէն խոկ յայտնարերեց դժբախտութիւնը եւ երբ Սոնիա, չփոթուած եւ յուզուած հարցուներ ուղղեց մէկը միւսին հետեւէն, առանց զրեթէ պատասխանի սպասելու, պատճառը միայն այն էր որ կ'ուզէր մանրամասնութիւններ իմանալ ... կարեւորը դիտէին արդէն, առանց դիտնալու եւ այդ էր թերեւս պատճառը որ ոչ Սոնիա, ոչ Սաթենիկ անակնկալ հարուած մը ընդունող կանանց տադնապներուն մէջ չինկան:

Երկու տղամարդիկը յառաջացան եւ նստեցան սեղանի առաջ, անոնք նոյնիսկ ուշադրութիւն չդարձուցին Սաթենիկին, որ մեկուսացած էր, իր առաջին դիրքին մէջ անշարժացած կը լսէր զրեթէ անդիմակայաբար, գլուխը դարձուցած ուրիշ ուղղութեան:

– Ես ուղղակի դուրս եմ Գարաքիլիսայից, թոթովեց Սարգիս ...

– Այո, այն իրիկուն իսկ որ հասաւ ... ես հէնց նոյն սենեակում էի:

(Շար. 122)

GROUPEMENT INTERPOFESSIONNEL ARMENIEN

Union Arménienne de France des Architectes et Concepteurs

Mission en ARMÉNIE

Une délégation du GIA s'est rendue en Arménie du 18 au 26 Mars dernier. Elle était composée de :

— Manuel DEIRMENDJIAN, *Président du GIA*
— Khatchig DARAKDJIAN, *Commerce International*
— Alain DARONIAN, *Responsable de l'UAFAC*
— Varoujan GUREGUIAN, *Architecte*
— Michel PAZOUMIAN, *Economiste*
— Aris TOPOUZKHANIAN, *Informaticien*
— Antranik ZAKARIAN, *Délégué pour la Provence-Côte d'Azur*

Elle a signé avec la Chambre de Commerce et d'Industrie de RSSA un protocole de coopération dans les domaines économiques, scientifiques et culturels;

La mission exploratoire du GIA avait pour but d'évaluer la réalité de la situation arménienne après le drame, de répondre aux interrogations de ses partenaires institutionnels français et de préparer ainsi un prochain voyage afin de concrétiser des accords bilatéraux économiques.

Sous l'égide de M. Levon SAHAKIAN, Vice Premier Ministre du Conseil, M. Karlen DALLAKIAN, Président du Spurk Comité, le GIA a rencontré à cette occasion les responsables du GOSPLAN, du GOSTROI, du Ministère des Céréales et de l'Industrie Légère, le Maire de la Ville d'Erevan, les directions du Patrimoine Historique, du Tourisme, les Architectes en Chef des villes d'Erevan, Leninakan, Spitak, le Directeur de la Banque des Relations Economiques Extérieures.

De son côté, l'UAFAC a travaillé dans le même esprit d'ouverture et de coopération avec l'Union des Architectes de RSSA et son Président M. Ardzvin GRIGORIAN.

Malgré l'étendue des difficultés économiques à surmonter, ses interlocuteurs ont témoigné d'une réelle volonté de reconstruire l'Arménie avec l'aide de la Communauté Internationale, notamment par la mise en œuvre de Sociétés Mixtes, dans les domaines les plus divers.

Pour participer à cette tâche, le GIA entend :

— favoriser l'action collective par rapport aux actions individuelles isolées, en mettant à la disposition de la Communauté et de ses Associations, ses compétences et les acquis de son analyse,

— parfaire et créer les structures **adaptées aux nouveaux** objectifs définis avec ses partenaires de RSSA, notamment par la mise en place des bureaux à Paris et à Erevan, chargés conjointement de réaliser les études indispensables **de faisabilité**, techniques, financières et commerciales, préalables à toute création de Société Mixte,

— s'ouvrir à toutes les bonnes volontés et accueillir les propositions concrètes.

Paris, le 30 mars 1989

UAFAC - GIA :
B.P. 120 — 75763 Paris Cedex 16
Tél. : 46. 03. 52. 63.

ՆԱՀԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅՑ ԿՆՈՋ ՄՏԻՒ ԵՒ ՏԱՂԱՆԴԻ ՓԱՌԱՏՕՆ

Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ տիկնանց ձանձնախումբը Մայիս 26, 27 եւ 28 թուականներուն եկեղեցւոյ մշակութային սրահին մէջ կը կազմակերպէ «Հայ կնոջ մաքի եւ տաղանդի փառատօն»ը : Կը խնդրուի նկատի ունենալ յիշեալ թուականները եւ չխանգարել : Մանրամասնութիւնները յետագային :

ՍԷՆ – ԹՐԻԹԻԷՆ · –

Այրի Տիկին Ալիս Սարաֆեան,

Տէր եւ Տիկին Ամման Մկրտիչեան եւ զաւակը,

Տէր եւ Տիկին Ալէն Կօչկակարեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Վահրամ Սարաֆեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Սարաֆեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Ամենակ Երեւանեան եւ զաւակները,

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր, եղբօր, հօրեղբօր եւ զարմիկին՝

ՏՈՔԹ · ԱՐԹԻՒՐ ՍԱՐԱՖԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 3–ին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Սէն Թրէթիէն : Մանրամասնութեանց համար դիմել տեղւոյն վրայ :

«ՅԱՌԱՋ» · – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Սարաֆեանի եւ ողբացեալին ընտանիքին :

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Տարեկան ճաշը
եւ
ԼԻԼԻԶ ԱՃՎԱՃԵԱՆ — ԳԱՎՈՒՌՃԵԱՆ
Գրական մրցանակի յանձնում

ՎԵՀԱՆՈՑՇ ԹԵՔԵԱՆԻ
«Նշանագիր» հատորին

Ապրիլ 9, կիրակի, ժամը 13–ին :

«Pizza Oskian» ճաշարանը
139, rue Saint-Honoré, 75001 Paris
métro : Louvre

Գեղարուեստական բաժին :

Մասնակցութիւն՝ 150 Ֆր· :

Տեղերը ապահովելու համար՝ հեռաձայնել · –
48 78 16 21 *եւ* 48 22 95 06

Թուերուն :

Concours Photo de l'UGAB-JEUNES

Thème : LA VILLE

L'UGAB - JEUNES organise du 11/03 au 30/04/89 un Grand Concours Photo sur le thème de *LA VILLE*.

Que vous soyez un futur grand reporter ou tout simplement un amateur profane, le Concours Photo de l'UGAB - JEUNES vous concerne.

Historique et majestueuse, moderne et fière, timide et rustique, ... votre *VILLE* nous intéresse.

Vous avez jusqu'au 30/04/89 pour nous adresser vos chef-d'œuvres.

DE NOMBREUX PRIX A GAGNER :
— Week-end pour 2 personnes (Avion+Hôtel) à *Londres*
— Platine Laser Philips, etc...

ALORS N'ATTENDEZ PLUS ET A VOS APPAREILS !

Dossiers d'inscription à retirer au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles— 75017 PARIS
ou téléphoner au 42. 27. 12. 26

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Թորոսն եւ զաւակները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նուէրներով եւ անձամբ, ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր, Շիշլիի Ֆութպոլի բերդապահ՝

ԱՐՄԵՆԱԿ ԹՈՐՈՒՆԻ

մահուան առթիւ, որ պատահեցաւ Մարտ 27, Մեհելոցի օրը :

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Հինդշարթի, Մարտ 30–ին, Արնուվիլի Վարագայ Ս· Խաչ Եկեղեցին :

ՎԻԷՆ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ
ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ ՀԱՄԱՁՆԱԿ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Վիէնի Թեմական խորհուրդը կը ծանուցանէ, թէ Կիրակի, Ապրիլ 9, առաւօտեան ժամը 9·45–ին Վիէնի Սէնթ – Անտրէ լը Պա Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցի Եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔՍԱՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Լիոնի «Կոմիտաս» երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Յովհաննէս Պէրպէրեանի :

Պատարագէն յետոյ, Սէնթ –Գոլոմպի «Ռոպէն» պարոյկի հանդիսասրահին մէջ, ժամը 13–ին, կը տրուի ժողովրդական ճաշ, ի նպաստ Հայաստանի աղէտեալներուն :

Սոյն ընդունելութեան մասնակցիլ ցանկացողները թող բարեհաճին իրենց տեղերը ապահովել, Ապրիլ 6–էն առաջ, հետեւեալ թիւերուն .–

74 – 31 – 52 – 51
74 – 85 – 72 – 34

— TELEVISION —

TF 1
Dimanche, 9 Avril à 19 heures
Anne Sinclair reçoit à 7/7
AZNAVOUR

Ս· ԾՈՒՂԱՆՆԱՒՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՌԻՋ

Ուրբաթ, 13–րդ օր Զատկի, Ապրիլ 7
Աւետումն Է Սուրբ Աստուածածնի :
Այս առթիւ, ժամը 10–ին, փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի :

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

ՄԱՐՍԷՅԼ · –
Մարսէյլի Հայ Աւետարանական համայնական խորհուրդը ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր նախկին Աւետարանականները եւ Աւետարանականները, Ապրիլ 16–ին Կիրակի օր ժամը 16–ին, Սրբոց Թարգմանչաց (փարոսի) Մայր Եկեղեցւոյ կից Ս· Զրաշեան սրահին մէջ :
Բոլորի ներկայութիւնը անհրաժեշտ է :

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Agnouni d'Asnières, Bois-Colombes Argenteuil

Mini Croisière

à bord du «VERT GALANT»

le Lundi 1er Mai

départ du Pont Neuf à 9h30
Retour vers 18 heures

Prix 300 Frs
(petit déjeuner, déjeuner, goûter compris)

Réservation: Tél.: 39. 82. 65. 91 —le soir
— Places limitées —

COURS DE MATHEMATIQUES A L'UGAB - JEUNES

Etudiants arméniens en 1er cycle universitaire scientifique (DEUG A, ...) et en mathématiques supérieures et spéciales (sections MM', PP', ...) ce mesage vous concerne.

Professeur NORMALIEN et AGREGE en mathématiques vous propose au sein des activités de l'U.G.A.B. - JEUNES, des cours de mathématiques de haute qualité.

Deux formules sont à votre disposition :
— Cours de soutien (Lundi et Mercredi de 19 à 21h)
— Stages intensifs pré-examen et concours.

ATTENTION, pour une efficacité maximum, le nombre de places est limité à 5 personnes. Les cours débuteront le 10/4/1989. Pour tous renseignements complémentaires, s'adresser à :

Charles TOROSSIAN
au tél. : 46. 54. 31. 60.

L'U.G A.B. -JEUNES : LES MOYENS DE LA PERFORMANCE.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է Զատկի առթիւ հետեւեալ նուիրատուութիւնները · – Պր· Յակոբ Ազաճեան, Տէր եւ Տիկին Ժ· Գարաճեան, Պր· Քրիսթոֆ Նաթլեան, Պր· Տէյիրնօվեան, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Շերինեան 500–ական Ֆրանք, Պր· Տէմիրճեան 200 Ֆր·, Այրի Տիկին Պատուականեան 200 Ֆր·, Տիկին Պէրբէքեան 300 Ֆր·, Պր· Նշանեան 250 Ֆր·, Ոմն 150 Ֆր·, Աւետիս Գալայճեան 150, Այրի Տիկին Թուրաճեան, Այրի Տիկին Յովհաննէսեան, Տիկին Հռիփսիմէ Ներսէսեան, Այրի Տիկին Ազատի Ձօնթուրեան, Այրի Տիկին Արտեմիս Աչըգեան, Տիկին Բէքմէզեան, Պր· Գէորգ Գէորգեան, Տիկին Անոյշ Քարաթէփէ 100–ական Ֆրանք, Տիկին Արեգնազ Քէպէլեան 50, Տիկին Վերժինէ Տէփօեան 50 Ֆր·:

Երիցկին Թագուհի Միքայէլեանի մասին առթիւ՝ Պր· Գէորգ Շերինեան 1000, Մարի Գալայճեան 600 Ֆր·, Մերձաւոր 400 Ֆր·, Պր· Աւետիս Գալայճեան 500, Պր· Ալեն Գասպարեան 500 Ֆր·:

***

Խմբի Ս· Մարիամ – Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները փոխան ծաղիկի · – Օննիկ Նալպանտեանի մահուան առթիւ Մէթաթ, Թուրք, Մօհէրս ընտանիքներ 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Ղարխեան 300 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Նիկողոս Նալպանտեան 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Աբրահամ Թուման Ալթունեան 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Կարօ Փօլատեան եւ ընտանիք 300 Ֆրանք :

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 6
JEUDI
6 AVRIL
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.987 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.987

ԵՐԵՒՈՒՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՄԱՐՏ 30 / 31)

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱԿԻ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ

Մարտ 26–ին Հայաստանի մէջ տեղի ունեցան Մորդրդային Միութեան ժողովըրդական երեսփոխաններու ընտրութիւններ:

Ութ տերիտորիալ ընտրական օկրուգներու մէջ կը քուէարկուէին ժողովրդական երեսփոխանութեան 10 թեկնածուներ եւ 32 ազգային տերիտորիալ ընտրական օկրուգները՝ (*) 53 թեկնածուներ:

1·953·809 ընտրողներու ընդհանուր թիւին 1·406·933–ը կամ 72 տոկոսը մասնակցած է քուէարկութեան: Տարբեր ընտրական օկրուգները Մորդրդային Միութեան ժողովրդական երեսփոխան ընտրած են.–

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՍՈՒՐԻՆԻ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆՑ, Մորդրդային Միութեան համամիաւար կուսակցութեան անդամ, Հայաստանի նախարարաց Մորհուրդի անդամ:

ՏԻԳԱՐ ՍԵՐԳԻՑԻ ՑՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ, Մորդրդային Միութեան համամիաւար կուսակցութեան անդամ, Երեւանի Պետական երաժշտանոցի տեսուչ:

ՍՈՒՐԻՆ ԳՈՒՐԳԷՆԻ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ, Մորդրդային Միութեան համամիաւար կուսակցութեան անդամ, Հայաստանի համամիաւար կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէի առաջին քարտուղար:

ՎԱՉԳԷՆ ԱԲՐԱՀԱՄԻ ՊԱԼՃԵԱՆ, Ամերիկայի Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա·, անկուսակցական:

ԳՐԻԳՈՐ ՍԵՊՈՒՀԻ ԽԱՆՋԵԱՆ, անկուսակցական, Մորհրդային Միութեան ժողովրդական նկարիչ:

ՖՐՈՒՆԶԻԿ ՎԱՂԻՆԱԿԻ ԴՈՎԼԱԹԵԱՆ, Մորդրդային Միութեան համամիաւար կուսակցութեան անդամ, հայկական ժանկավարժական ինստիտուտի պրոֆէսորի պաշտօնատար, «Հայֆիլմ» սղուդիայի կինոռեժիսոր:

ՍԵՐԳԷՑ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԻ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ, համամիաւար կուսակցութեան անդամ, Երեւանի համալսարանի տեսուչ:

ՆՈՐԻԿ ԳՐԻԳՈՐԻ ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ, համամիաւար կուսակցութեան անդամ, Հայաստանի համամիաւար կուսակցութեան Երջանային կոմիտէի առաջին քարտուղար:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՍՈՒՐԷՆԻ ԳԱԼՍՏԵԱՆ, համամիաւար կուսակցութեան անդամ, Արտաշատի Երջանի Քաղդրաչէն գիւղի Կոլտնտեսութեան վարչութեան նախագահ:

ԱՇՈՏ ՀԱՅԿԻ ՆՈՐՈՑԵԱՆ, համամիաւար կուսակցութեան անդամ, «Արթիկ – տուֆ» արտադրական միաւորման վարիչ:

ՎԱՐԴԱՆՈՑՇ ԱՐԱՄԻ ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ, համամիաւար կուսակցութեան անդամ, Մասիսի Երջանի «Գոֆբատար» գործատան բանուորուհի:

ՎԱԼԵՆ ՋԱԻԷՆԻ ՋԱՔՈՐԵԱՆ, համամիաւար կուսակցութեան անդամ, Հոկտեմբերեանի Երջանի հայկական գիւղի միջնակարգ դպրոցի տնօրէն:

ՎԻԿՏՈՐ ՀԱՄԱՋԱՍՊԻ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ, համամիաւար կուսակցութեան անդամ, Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի նախագահ:

եւ ուրիշներ:

***

Երեք ընտրական օկրուգները՝ թիւ 734, 393, 394 (այս վերջինը՝ Ջէյթունի Երջան, ուր թեկնածու էին.– Եուրի Բարոյեան, Սուսաննա Գալըստեան, Հրաչեայ Յովհաննիսեան, Կարէն Սիմոնեան եւ Լեւոն Խաչատրեան) ընտրութիւնները չեն ընդունուած այն պատճառով որ անոնց մասնակցած են ընտրական ցանկերու մէջ արձանագրուածներու կէսէն պակաս քուէարկողներ:

***

ՁԱՐՏՕՆՈՒԱԾ ԵՐԹ ՈՒ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ (**)

Հայաստանի Ներքին նախարարութիւնը Մարտ 26–ի ընտրութիւններու առընչութեամբ հետեւեալ բովանդակութեամբ հաղորդագրութիւն մը ըրած է:

... Այդ օրը, ցաւօք, եղան մարդիկ, որոնք օրէնքին ու ողջմտութեան հակառակ, փորձեցին չարաշահուած երթ կազմակերպել Երեւանի փողոցներու մէջ՝ քաղաքականպէս վնասակար եւ հրահրիչ ընոյթի լոզունգներով ու բացագանչութիւններով: Անկարգութեան նախաձեռնողը կրկին այսպէս կոչուած «Ազգային ինքնորոշման» խումբն էր, զոր ստեղծած էր յայտնի սովետատեաց, քանիցս դատուած, յետագային խորհրդային քաղաքացիութենէն զրկուած եւ Մորհրդային Միութենէն արտաքսուած Պարոյր Հայրիկեան: Այդ խումբին վերջնական նպատակը Մորհրդային Միութեան կազմէն Հայաստանի դուրս գալն է:

Նշուած խումբին անդամները, չենթարկուելով ոստիկանութեան օրինական պահանջներուն, խիստ յարձակողական ու յանդուգն արտայայտութիւններ ունեցան: Հանրային կարգի պահպանութեան ուժերու կողմէն այդ գործողութիւնները խափանուեցան: Անկարգութիւններու կազմակերպիչներն ու առաւել գործօն հրահրիչները վարչական կարգով կալանուեցան:

ՄՄԲ· «ՅԱՌԱՋ»ի·–

(*) Յիշեցնենք որ օկրուգը «պետութեան տերիտորիայի (հողամաս) վարչական, ռազմական, տնտեսական ստորաբաժանումն է», այլ խօսքով՝ ընտրական շրջան:

(**) Արձագանգած էինք այս երթին եւ ձերբակալութեանց Մարտ 29–ի եւ 31–ի մեր թիւերով, աղբիւր ունենալով օտար մամուլը եւ անշուշտ ոչ հոս տրուած «մանրամասնութիւններով»: Բողոքի ցոյցը կը վերաբերէր ընտրութիւններու անկանոնութեանց:

PER TE ARMENIA

Շաբաթ, Ապրիլ 1–ին, Միլանոյի մէջ, ի ներկայութեան Աղնուորի, Կառավարենցի, Այտա Աղնուր Կառավարենցի, արձանագրուածը Վատարուած է Pour toi Arménie երգին իտալական վերածման: Թարգմանութիւնը կատարած է Ա· Լօ Վէքիո, մասնակցած են աւելի քան 50 երգիչներ: Յիշենք՝ Փիցցի, Փուքսրինի, Զինքուէթթի, Սապրինա, Օրիէթթապերթի, Եանալի, Նինօ Ռէյթանօ, եւայլն, եւայլն:

Այս մասին անդրադարձած է «Քոռիէրէ Տելլա Սեռա», չեշտելով թէ կարգ մը «մեծերու» բացակայութիւնը ոչինչով վնասած է ձեռնարկին յաջողութեան:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՄԻԹԵՐԱՆ ԿՈՉ Կ'ԸՆԷ «ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԽՂՃԻՆ»

130 մեռելէն աւելի, 600 վիրաւոր, այս էր Ձորեքշաբթի օր, Ապրիլ 5–ին, Արեւելեան Պէյրութի զոհերու նոր հաշուեկշիռը: Աչխարհ սկսաւ շարժիլ, Միթերան, կոլեան ոճով, Պաւարիայէն ուր դացած էր տեսնուելու Քոհլի հետ, կոչ մը ըրաւ «ընդհանրական խղճին» փըրկելու համար Լիբանանը: Ան չեչտեց.– «Դիւանագիտական ճամբան անկարող կը թուի կասեցնելու կամքը անոնց՝ որոնք կ'ուզեն քանդել Լիբանանը: Ուրեմն, ըսի պոզական է որ միջազգային հանրային կարծիքը եւ դոնէ անոնք որոնք իրենք պիրենք պատասխանատու կը զգան եւ հաչուետու փոքրամասնութեանց մէջ մըտնեն»:

Սաոր կողքին, նոյն օրը, Երեքշաբթի, ինչպէս դրած էինք երէկ, Ֆրանսացի մասնորականներ եւ արուեստագէտներ խորհրդանչական ձեւով լիբանանեան դեսպանատուն դիմեցին հպատակութեան համար: Բարեփոխումով ողեկոչելով Քենըտիի երբեմնի (պատմական դարձած) խօսքը, անոնք ըսին՝ «Իրողութ Լիբանանցիներ ենք»: Ինչ որ առաւելաբար հետաքրքրական ընոյթ ունէր, ան էր որ տարբեր հոսանքի պատկանող անձեր միացած էին: Այլ խօսքով, ձախեր ալ կային եւ յատկանշական էր, օրինակ, «Նուվէլ – Օպսերվաթէօր»ի անօրէնութեան կը ցորդ տիկնոջ սա արտայայտութիւնը· – «Անկեղծօրէն, Աուն օրուան թէյի բաժակ չէ, բայց լրագրողներն ալ իրաւունք ունին սրտի պոռթկումներու: Եւ ի տես մոլեռանդութեան այս աճումին, Յոմէյնի, Ռըշտի, մարդ փափաք կ'ունենայ կոտրելու այս երկրին համար»: Մնաց որ, Ֆրանսացիք, իրաւացի կերպով, այն համոզումն ունին թէ Ֆրանսայի յատուկ պարտականութիւն մը կ'իյնայ Լիբանանի նկատմամբ:

Տեղւոյն վրայ, ողբերգութիւնը կը շարունակուի: Արաբական լիկան պատուիրակութիւն մը ղրկած է Դամասկոս, բայց յոյս չկայ որ մնայուն բան մը ձեռք ձգէ, առաւելագոյն՝ նոր հրադադար մը: Գալով զօրավար Աունի, վճռած է կռուիլ մինչեւ վերջ, ամէն գնով, ամէն զոհողութիւն աչք առած ան կ'ըսէ· – «Պէյրութի բնակչութիւնը պէտք է պատրաստուի երկար դիմանալու»: «Մոնտ»ի հետ ունեցած հարցազրոյցի ընթացքին, չբնդուներ թէ իր այս նախաձեռնութիւնը ռազմագիտական գետնի վրայ պատեհ չէր, հիմա՛: Իրեն համար, վճռուած դինն ալ սուղ չէ, որովհետեւ՝ «դերիչխանութիւնը, անկախութիւնը, ազատութիւնը միայն արեամբ կը գնուին»: Ինք կոչ կ'ընէ նաեւ Ֆրանսայի որ օգնէ ամէն ձեւով:

Ֆրանսա ալ եւրոպացի իր ընկերներուն կը դիմէր, Ձորեքշաբթի օր, միացեալ նախաձեռնութեան մը համար:

Արեւելեան – Պէյրութի վրայ սուրիական ռումբերը կը շարունակեն տեղալ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութեան տբնօրէն ժողովը վաւերացուց եւրոպական ընտրութեանց ցանկին գլխաւորութեան հարցը, այլ խօսքով Լօրան Ֆապիւսի անունը այդ ցանկին գլուխը ոչ մէկ վիճաբանութեան նիւթ դարձաւ: Աւելի դժուար էր սակայն միւս անուններու հարցը, վէճը բուռն ըլլալով հոսանքներու (Ժոսփէնիէն եւ Ֆապիւսիէն) միջեւ:

ԱՆՍՈՎՈՐ ԱՄՐԱՆ չերմութենէ մը հաղիւ հինգ – վեց օր յետոյ, ձիւնեց Ֆրանսայի վրայ, Ապրիլ 4–ին, անակնկալի բերելով բոլորը: Անցեալ շաբաթ, չերմաստիճանը մինչեւ 25–26 իսկ բարձրացած էր Օի իջնելու համար Երեքշաբթի օր: Ոչ մէկ օդերեւութաբան նախատեսած ըլլալով, ներկայիս ալ բացատրութիւններ կը գտնուին թէ ինչո՞ւ չէին կրցած նախատեսել, նոյնիսկ 24 ժամ առաջ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՆԻՍ ԶՕՐԱՒՈՐ ԷՐ...

Կարելի չէր յաղթանակ մը յուսալ Վալանսի Հ·Մ·–էն որ կը խաղար առաջատարին դաչտին վրայ, Նիս: Պարտուած է՝ 2 – 0: Կը մնայ 5–րդ դասաւորումի տախտակին վրայ: Պիտի ջանայ, այս շաբթու վերջը, բարւոքել իր դիրքը: Կը խաղայ, Վալանսի մէջ, Քաննի խումբին դէմ: Ասոր մէջ, ընդհանրապէս, կայ Հայ մը, Համբարձումեան՝ որ անցեալ տարի անդամ էր Սէն – Թ'Անթուանի Հ·Մ·–ին: Երթ մրցման, Վալանս յաղթուած էր Քաննէ՝ 3 – 1:

● ԿԱՐԵՒՈՐ ՀԱՂ ՄԸ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Հ· Մ· Ը· Մ· Լիոն – Տէսին կը ձգտի վերադտնելու իր տեղը լիկի պատուոյ դասակարգին մէջ: Անցեալ Կիրակի օրւան իր արդիւնքը յուսատու է: Խաղացած է Մոնբէլիարի մէջ եւ յաղթած՝ 1 – 0· միշտ առաջատար է, բայց մինչեւ վերջը չէ:

Այս Կիրակի Հ· Մ· Ը· Մ· կը հիւրասիրէ վերելքի ուրիշ թեկնածու մը Սէն – Մարթէն տ'Էրէի խումբը: Երթ մրցման՝ 1 – 1:

Այս անգամ Հ· Մ· Ը· Մ·ի յաղթանակը բոլորովին անհրաժեշտ է:

Միւս խմբակին մէջ, Վալանս Հ·Մ· (2) դրած ունէր Սէն – Թ'Էթիէնի հետ՝ որ առաջատար է: Վալանս պարտուած է՝ 1 – 0: Վերելքի իր կարելիութիւնները բոլորովին չեն անհետացած սակայն: Պարտի Կիրակի յաղթել Վիէնի Ֆրան – սական խումբին, Վիէնի մէջ: Երթ մրցման՝ Վալանս 2 — Վիէն՝ 0:

● ԴԺՕՒԱՐ, ԲԱՑՑ ԱՐԾԱՆԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿ

Փոր – ատ – Պուքի դէմ, իր դաչտին վրայ, Սէն – Թ'Անթուանի Հ·Մ·–ը մեծ դժուարութիւններ ունեցած է պահելու համար իր առաջին կիսախաղին ձեռք բերած առաւելութիւնը (1 – 0) մինչեւ վերջը: Կարեւոր յաջողութիւն մը հայանուն ակումբին համար՝ որ կը մաքառի մնալու Միջերկրականի լիկին պատուոյ դասակարգին մէջ:

Այս Կիրակի, մրցում Մարթիկի (2) դէմ՝ որմէ, Սէն – Թ'Անթուանի դաչտին վրայ, պարտուած էր՝ 1 – 0: Մարթիկ առաջատար է, Հ·Մ·–ը՝ 9–րդ:

Ուրիշ արդիւնքներ.–

Հ· Մ· Ը· Մ· Ադժիւ – Օպաւները	3 – 4
Կիրակի, Ապրիլ 9–ին, Հ· Մ· Ը· Մ· կը խաղայ Ալժէրացիներու խմբին դէմ:	
Սէն – Թ'Անթուան (2) – Քառի	1 – 2
Սէն Լու – Ադժիւ (2)	1 – 0
Շարբօ Լիոն – Վիէն Հ·Մ·	1 – 1

(Շար·ը Դ· էջ)

Գրական թերթ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲՐԻԳԱԴ

ԳՈՒՐԳԻՆ ՄԱՀԱՐԻ

Ընթերցողին արդէն ծանօթ է Գուրգէն Մահարու «Ծաղկած փշալարեր» վիպերգը (*), բայց ստալինեան ճամբարներում եւ աֆոռում ապրած իր 17 տարուայ «ոդիսականը» գրողը պատկերել է մի շարք այլ ստեղծագործութիւններում եւս, որոնց հիմնական մասն անտիպ է: «Սիբիրեան շարքից» ստորեւ ներկայացուող պատմուածքը գրուել է 1964–ին եւ հրապարակւում է առաջին անգամ:

***

Յառն էին ու բազմազգ կալանաւորական աշխատանքային բրիգադները: Նրանք կազմուած էին ըստ մեծ մասի կալանաւորների առողջական, հետեւաբար աշխատունակութեան ցուցանիշների հիման վրայ: Այսպէս՝ զօրութիւն ունէին ուժեղների բրիգադներ, ապա միջակներ, թոյլերի: Թոյլերին յաջորդում էին աշխատանքի անընդունակները, այսպէս կոչուած, «պելագրիկները»· վերջիններս մարդ լինելուց աւելի չարժուն եւ անչարժ ուրուականներ էին, ինչպէս Զամանովն էր նրանց անուանում՝ «նատուկա-զուրկներ»· մարդիկ, որոնք չունէին ոչ մի հիւանդութիւն, բայց հիւծուած էին, հալւում էին օր–օրի եւ հանդչում էին նատարանի վրայ կամ արտաքնոցում, մեռնում էին յաճախ բաղնիքի մուտքին չհասած, կամ պարզապէս փակում էին աչքերը ննջելու համար երեւի եւ այլեւս չէին զարթնում:

Յառն էին ու բազմազգ կալանաւորական աշխատանքային բրիգադները, ճամբարային կառավարչութիւնն այս դրրուածքում ինչ – որ թերութիւններ էր տեսնում, որոնք արդելակում էին «պլաններին» պերակատարմանը: Աչոտ դային այն միաքը յայտնեց, որ լաւ կը լինէր, եթէ կազմակերպուէն ազգային բրիգադները, այսպէս՝ ուզբեկական, բելոռուսական, ուկրաինական, վրացական, հրէական... պէտք էր ենթադրել, որ գործերը կը դնային աւելի լաւ: Աչոտ դայուն տուեալ դէպքում «պլաններից» աւելի հետաքրքրում էր մի ուրիշ բան, նա ուզում էր, որ Հայերն ունենային իրենց անկիւնը, հաւաքուէին իրար դէմի, միասին աշխատէին, քնէին, զարթնէին, լային ու ծիծաղէին: «Ազգահաւաքման» այս մի տումն Աչոտ դային դրեց արտաքրական, այսինքն մի տեսակ քաղաքական անիւների վրայ եւ կոմենդանտի հետ մի անգամ դրուցելիս ասաց.

– Սա գործ չէ, սա գործ լինելուց աւելի բարեկոնեան աշտարակաշինութիւն է, կալանաւորների մի մասը ռուսերէնից բոլորիկ է, իսկ խառը բրիգադների այս սիստեմը չի տալիս պէտք եղած արդիւնքը, պէտք է ստեղծել ազգային բրիգադներ եւ տալ նրանց իրաւունք ընտրելու իրենց բրիգադիրներին եւ ճաշ բաժնողներին, եւ այն ժամանակ, օ՛, այն ժամանակ...

Կոմենդանտ Ժիլիլիավսկին, որը գուրկ չէր գործնական մարդու հատկութիւններից, ներկայացաւ պետին, ի նշան յարգանքի, մի փոքր կռացաւ եւ աչքերը յառելով ուղիղ պետի աչքերին, հաղորդեց Աչոտ դայու նկատառումները եւ լռեց: Եթէ պետը հաւանութիւն տայ յիշեալ նախագծին, ապա այդ կը լինի իր սեփական առաջարկութիւնը, իսկ եթէ պետը դա համարի անընդունելի, կամ ո՞վ գիտէ, վտանգաւոր, ապա նա կ'ասի մօտաւորապէս հետեւեալը.

– Ես այդպէս էլ ասացի նրան, քաղաքացի պետ, ես գիտէի, որ նրա առաջարկութիւնը հիմնականում սխալ է:

– Ո՞ւմ առաջարկութիւնն է դա, – կը հարցնի պետը, իսկ Ժիլիլիավսկին տեղնուտեղը կը պատասխանի.

– Այդ Հայի ... բրուտ Աչոտի...

Իսկ հիմա պետը լռեց, մտածեց եւ ասաց.

– Պէտք է խօսել ճամբարի պետի, ընկեր Բիչկոյի հետ...

Երկու օր յետոյ ճամբարի պետը կանչեց կոմենդանտ Ժիլիլիավսկուն եւ կարդաց Սիդորովին: Նա յայտնեց, որ իր առաջարկութեամբ եւ ճամբարների պետի համաձայնութեամբ որոշուած է վերակազմաւորել գործող բրիգադներն ըստ ազգային պատկանելիութեան:

– Գործի անցէք, – աւելացրեց պետը, – բրիգադիրներին թող իրենք ընտրեն իրենց միջից, ինչպէս նաեւ քալանդիւրներին... դուցէ աւելի լաւ աշխատեն...

Ազգային պատկանելիութիւնը՝ ազգային պատկանելիութիւն, հասկանալի է, բայց երբ կոմենդանտը եւ կարգադրիչը նստեցին ճոճոան դրասեղանի մօտ եւ ընկերացին խաւաքարտների վրայ յուցակատրել բրիգադներն ըստ ազգային պատկանելիութեան առաջ, – իսկ կալանաւորների առողջական, ֆիզիկական ցուցանիշները՞ը: Սակայն երբ ցուցակները պատրաստ էին, նրանք վերահասու եղան եւ այն իրողութեանը, որ փաստօրէն ցոյութիւն ունեն երկու կարգի կալանաւորներ ու դեռ կենդանիներ, եւ որ այս երկու կարգի մէջ մտնում են բոլոր ազգութիւնները անխտիր...

Աշխատաւորական բրիգադները դեռ չէին վերադարձել աշխատանքից· բրիգադների վերակառուցման լուրը նոց հասաւ կարգադրիչ Սիդորովի միջոցով: Լուրը մտաւ բաղնիք, յետոյ հասաւ վարսաւիրներին եւ մնացած «ճամբարային պարազիտներին», ինչպէս անուանում էին նրանց աշխատաւորները: Լուրը ցնցող տպաւորութիւն թողեց առանձնապէս չեֆ – խոհարար կամ խոհարարապետ Մեսրոպ Ուզունեանի վրայ: Մեսրոպը, կամ, ինչպէս քրէականները նրան անուանում էին՝ դեդեայ Միշան, իսկ քաղաքացիները՝ Միխայիլ Արուսիւնովիչը, այստեղ բերուած էր սեւծովեան արեւելեան ափի հայաշատ քաղաքներից մէկից՝ Աղլերից: Ազատութեան մէջ խոհարարութեան հետ նա այնքան կապ ունէր, որքան ես՝ էինական դիւանագիտութեան հետ, բայց չնորհիւ այն հանգամանքի, որ նա անից ստանում էր դաւինու տերեւների, պղպեղի, ընտիր ծխախոտի եւ ուրիշ համեմունքների ծանրոցներ, խոհանոցի դուռը բացուեց նրա առաջ կըրունկների վրայ... Մեսրոպն իր համեմունքներով ախորժելի ճաշեր էր պատրաստում ճամբարային ձաչալատվոյի համար եւ դրա ուժով արդէն երրորդ տարին էր, ինչ իր ձեռքում ամուր բռնել էր խոհարարապետի սիրալի չերեփը...

Ցնցող տպաւորութիւն թողեց նրա վրայ բրիգադների ազգայնացման լուրը, որովհետեւ նա մինչեւ հիմա իր դէմ չէր տեսնում ոչ մի ազգութիւն, մարդկային ոչ մի առանձնացնող, տարբերանիչ կրող զանգուած: Բրիգադներին նա բաժանում էր ճաշը փակ աչքերով, ստուգելով միայն թիւը եւ ուրիշ ոչինչ: Իսկ հիմա, համեցէ՛ք, բարի եղիր կերակրել որոշակի ազգութիւններին՝ Ռուսներին, Ադրբեջանցիներին, Ուկրաինացիներին, Վրացիներին, Հայերին... դէ, ե՛կ, այնպէս արա, որ ճամբարի բոլոր մեծ ու փոքր ազգութիւնները զոհ լինեն քեզնից, չզրպտուեն բանսարկութեամբ, չընդժգոհեն...

Մինչ այս, մինչ այն՝ օրը երեկոյացաւ, բացուեցին ճամբարի դարպասները, եւ կալանաւորական յոգնած բրիգադները «տուն» վերադարձան: Ամբողջ օրուայ ընթացքում եւ վերադարձի անչափ երկար թուացող ճանապարհին նրանք բաղում էին այն պահը, երբ տուն կը հասնեն եւ կը փոխեն իրենց մի մարդաբաժին կենսական, տախտակէ տարածութեան վրայ, կը ստանան օրաբաժին հացը, հռչակաւոր քալանդաճ եւ կը քնեն, եւ կը քնեն այնպէս, որ եթէ կէսգիշերին ինքն անձամբ, ազատութեան ոգին ներս մտնի ճամբարի փակ դարպասներից, փղերը փչել տայ, թմբուկներ պայթեցնի եւ թնդանօթների զոռոցով յայտարարի՝ «Վեր կացէք, դնացէ՛ք ձեր տները, ո՛վ մարդիկ, դուք ազատ էք...»՝ միեւնոյն է, նրանք չեն զարթնի եւ կը շարունակեն քնել քաղցր քնով, մի քնով, որի ուժն ու պատիւը իմանալու համար հարկաւոր է միայն եւ միայն վատ սընուղ եւ ժուռաւ աշխատող կալանաւոր լինել...

Ահա թէ ինչու բրիգադների վերակառուցման լուրը ճամբարի եւ աշխատանքից տուն վերադարձած կալանաւորների դլխին պայթեց որպէս կայծակ՝ անամպ երկնքից: Ռուվայոյդ մրջնոցի նման ալեկոծուեց ճամբարը, արագ եւ համառօտ՝ մարդիկ ոտքի վրայ մի կերպ ոչընչացրին ընթրիքները, ապա ըստ հրահանդի վերցրին իրենց ունեցուածքը եւ դուրս եկան ընդարձակ բակը:

Մեծ ճանապարհի վրայ երեւաց կոմենդանտ Ժիլիլիավսկին.

– Ապա՝ նստե՛լ, – դոռաց նա:

Բոլոր կալանաւորները մի մարդու նման նստեցին, ոմանք իրենց իրերի վրայ, ուրիշները՝ թեթեւ պպզեցին, ձեռնասլով, թէ նստած են:

– Կանգնե՛լ... նստե՛լ... կանգնե՛լ... իսկ հիմա՝ ուշադրութիւն, Ռուսնե՛ր, իրերով թիւ 3 բարաք, մա՛րշ, Ուզբեկներ, Տաջիկներ, միջինասիական մնացած պիղծ հոգիներ թիւ 2 բարաք, մա՛րշ... Խախլնե՛ր, թիւ 4 բարաք... Վրացինե՛ր, Հայեր, Ադրբեջանցիներ՝ թիւ 5 բարաք... Լատիշներ, Լիտիշներ, Կուռաթնե՛ր՝ թիւ 6 բարաք... Չհուդներ...

Գրկած իրենց կեղտակուր ունեցուածքը, կերակրի թիթեղեայ ու փայտէ ամանները, աւելի ունեւորներն՝ իրենց տախտակէ արկղները, կալանաւորները ցրուեցին զանազան ուղղութեամբ նշանակուած բարաքները:

Ճամբարի բակը դատարկուեց: Կոմենդանտ Ժիլիլիավսկին իր պարտականութիւնը յաջող կատարած մարդու թեթեւութեամբ խոհանոց մտաւ մի քիչ ծանրանալու, իսկ կարգադրիչ Սիդորովն անցաւ բարաքից բարաք եւ հրահանդեց, որ ազգային բրիգադներն իրենք ընտրեն իրենց դեկավարութիւնը, բրիգադիր եւ բալանդեոր, եւ այն մասին, որ...

– Ճամբարի պետը կարող է հաստատել կամ չհաստատել ձեր ընտրութիւնը:

Թիւ 5 բարաքի ճակատամասի երկյարկանի տախտակամածի երկու յարկերը վիճակով ընկան Հայերին, աջ ու ձախ՝ Վրացիներին եւ Ադրբեջանցիներին: Բարաքում տիրում էր աղմուկ եւ հրմըշտուկ, փոշի, որին խառնուեց տեղաւորուածների մախորկայի կծու հոտը: Դրռների մէջ երեւաց խոհարարապետ Մեսրոպ Ուզունեանը կամ դեդեայ Միշան, կամ, վերջապէս, Մեսրոպ Արուսիւնովիչը· դռների մէջ հաճոյակատար Մամոն նրա ձեռքից խլեց նրա իրերի խնամքով կապուած կապոցը, երկաթէ կանթով «չաքմաջան» եւ արտորայ դէպի «հայկական օջախը»: Խոհարարապետի մուտքը երեք ազգութիւններն ընդունեցին ոգեւորութեամբ եւ ուրախութեան բացականչութիւններով.

– Բարի եկար, Մեսրոպ:

– Միշա դայի, խո՛շ գեղար:

– Վա՛շա, Միշա, գեներալէ՛...

Բրուտանոցի երբեակը տեղ բռնեց կողք–կողքի: Աչոտ դային իրեն յատուկ աշխոյժով զբաղուած էր այստեղ – այնտեղ մեխեր խփելով, ինչ–որ բաներ կախելով: Սանասարը Լեւոնեայի լուսանկարը խնամքով ամրացրեց պատին, իսկ ես... ես նայեցի Մեսրոպի խաւարած դէմքին: Նա տեղաւորուեց իմ ձախ կողմը:

– Մեսրոպ, դո՞ւ էլ եկար, իսկական Հայաստան եղանք, – ձայն տուեց Աչոտ դային:

– Զգիտեմ, – ասաց Մեսրոպը մռայլ ու մտացրիւ, – ըսման Հայաստան չուզեցի...

– Ինչո՞ւ, այ տղայ, – զարմացաւ Աչոտ դային:

– Ինձի վատ եղաւ:

– Ինչո՞ւ:

– Բան մ'եր ըսի ըչտէ, – նա տեղաւորեց իրերը, վար իջաւ տախտակամածից եւ առանց մէկի հետ խօսելու, վերադարձաւ խոհանոց:

Քսանչորս Հայեր էինք, որոնցից մի քանիսը՝ Երեւանից եւ Հայաստանի գիւղերից, երկուսը՝ Թիֆլիսից, պրոֆեսոր Զանփոլադեանը՝ Բաքուի համալսարանի քիմիական ամբիոնի վարիչ, Սմբատ Սարգսեանը՝ կուսաշխատող, մի քանի դրասենեկային աշխատողներ՝ դաշնակցական մեղադրանքով, եւ Լեւոն Ժամկոչեանը՝ չէկ պեհերով եւ կարգով՝ մասնագիտութեամբ նախապահ, ի՞նչ նախագահ, Լեւոն, ինչի՞ նախագահ... Թուում էր.

– Տեղեմի նախագահ, արտաքրական յանճնաժողովի նախագահ, վարչութեան նախագահ, վերատուչիչ յանճնաժողովի նախագահ...

Մի խօսքով՝ նախագա՛հ:

Բրիգադիրների եւ կերակուր բաժանողների, այսինքն բալանդեորների ընտրութիւնը բարեյաջող անցաւ վրացիների եւ Ադրբեջանցիների մօտ· վրացիները ընտրեցին վաստ Յուլուկիձէին, որն այժմ աշխարհում եղել էր կառուցող ինժեներ, իսկ Ադրբեջանցիները՝ Բաքուի ջրմուղի պատասխանատու աշխատող Ջաֆարով Մամեդին: Ընտրեցին նաեւ ճաշ բաժանողներ· հիւանդապին, կարմրաթուչ Գուրգենը՝ դուշվիլուն եւ Բաքուի առաջնակարգ ռեստորաններից մէկի դերեկտոր Շերլիեւին: Պէտք էր ենթադրել, որ միւս բաքներում նոյնպէս աւարտած էին ընտրութիւնները, մինչդեռ հայկական բրիգադում տիրում էր կառավարական անել ճգնաժամ:

(*) «Նայիրի» շաբաթաթերթէն հետ, լոյս տեսաւ «Յառաջ»ի մէջ 1972 նոյեմբեր 9–էն 1973 փետրուար 28:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՁԱՐԼԻ ԶԱՓԻԼԻՆ ԾՆՆԴԵԱՆ 100–ԱՄԵԱԿ

ՏԱՂԱՆԴԸ ՈՐ ԾԱՂԿԵՑԱՒ ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

«Այդ հեռաւոր օրերուն լինէի տիրապետողը անօթութեան ու վաղորդայնի վախի էր: Առաւօտեան ոչ մէկ աստիճան կըրնայ մոռցնել այդ վախը»:

Քսանըհինգ տարի առաջ այս տողերը ստորագրող արուեստագէտը փառքի ու յաջողութեան դափնեկիրին վրայ կը դանուէր: Իր համբաւը հասած էր երկրագունտին մինչեւ ամէնէն հեռաւոր անկիւնները ու զանգուածներու հիացումը դինքը կենդանի առասպելի մը վերածած էր: Հակառակ ասոր, Զարլի Զափլին կամ անմահն «Շարլօ»ն, կէս դար յաղթութենէ եաք իսկ չէր կրցած իր անձէն հեռու վանել անձկութիւն մը որ հեռաստենէ դինք, մինչեւ իր մահը: Ո՛չ հիացողներու ծափերը, ոչ ալ չհասած միլիոնաւոր տոլարները կրցան մոռցնել թշուառ մանկութեան մը անջնջելի ժառանգութիւնը՝ «կարօտի վախը»:

Շարլօ ծնած էր Լոնտոն, 1889, Ապրիլ 16–ին: Իր ծնողքն ալ դերասան էին: Կը խաղային կամ կ'երգէին: Իր ընտանիքին ծագումին մասին զանազան տարբերակներ պատմած է ան. ըստ է թէ ծնած է Ֆոնթէնպլօ, կը սերի Ժէր. դարու նկարիչէ մը, կամ թէ անդլիացի լորդէ մը, մինչ մեծ մայրը գնչու մը եղած է...: Նոյն հակասութիւնները նաեւ իր հրեայ պատաններուն մասին. 1940–ին կը յայտարարէ թէ հրեայ չէ, վեց տարի ետք,

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԻՆ ՄԱՍԻՆ

– Հայկական դպրոցական առաջին թատրոնը հիմնադրուած է 1668–ին Լվովի կաթոլիկէ դպրոցին մէջ:

– 1774–էն սկսեալ հայկական դպրոցական թատրոնի զարգացումը մեծապէս խթանած է Մխիթարեան միաբանութիւնը. մինչեւ 1860–ական թուականները Մխիթարեանները դրած, թարգմանած եւ բեմադրած են 250 թատերախաղ:

– 1905–ին Սիբանոյէլի բեմական դպրոցանէութեան 30–ամեակին առթիւ չուրջ 500 հեռագիր ստացուած է:

1836–ին Գ. Շիրմազանեան իր սեփական տան սրահը վերափոխած է Թիֆլիսի առաջին թատերական դահլիճին:

– Բաքուի մէջ «Մարդասիրական ընկերութեան» աջակցութեամբ հայկական թատրոնը հիմնադրուած է 1870 Փետրուար 28–ին:

– Թիֆլիսի մէջ հայկական թատրոն հիմնելու նախաձայլերը կատարած են Ներսիսեան դպրոցի աշակերտները, 1820–ական թուականներուն:

– Թիֆլիսի մէջ արհեստավարժ թատրոնի հիմը 1863–ին դրած են Գ. Զմշկեան, Պ. Պռոչեան եւ Գ. Սունդուկեան:

ՎԱՂՈՒ ՅՈՒՆԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՈՎ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՒ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՎԱՂՈՒ ՅՈՒՆԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՎԱՂՈՒ ՅՈՒՆԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ի ՑԻԾԱՏԱԿ

ՏՔՍԻՆ. – Տէր եւ Տիկին Յովհ. Հաբէլեան ընկերուհի Վիւսի Գասպարեանի եւ ընկ. Խնկիկ Կէնճեանի մահուան առթիւ կը նուիրեն 200 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Տարեկան ճաշը
եւ
ԼԻԶ ԱՑՎԱՋԵԱՆ — ԳԱՎՈՒԲՃԵԱՆ
Գրական մրցանակի յանձնում

ՎԵՀԱՆՈՑ ԹԱԹԵԱՆԻ
«Նշանագիր» հատորին

Ապրիլ 9, կիրակի, ժամը 13-ին:

«Pizza Oskian» ճաշարանը
139, rue Saint-Honoré, 75001 Paris
métro : Louvre

Գեղարուեստական բաժին:
Մասնակցութիւն՝ 150 Ֆր.:
Տեղերը ապահովելու համար՝ հեռաձայնել. –
48 78 16 21 եւ 48 22 95 06
թիւերուն:

(Շար. Ա. Էջէն)

Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն – Տէսին (2) –
Փոն–տը–Շէրիւ (2) 3 – 0

● ԱՐՄԵՆԻՕ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱ՞Ծ

Թէեւ յաղթած է համբաւաւոր Ռիվըրի (1 – 1), յաջոգ ապատ հարուածներու տարբերութեամբ (4 – 2), Պուէնոս – Այրէսի Արմենիօ ակումբը Արժանթինի բարձրագոյն դասակարգէն արտաքսուելու դատապարտուած ըլլալ կը թուի: Ներկայիս վերջնաթեր է քան ակումբներու մէջեւ: Կան խաղացուելիք տակաւին սաստ մրցումներ:

● «ԵՐԱԶԱՆՔ»Ը
ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Ֆութպոլի կեդրոնական վարիչները պէտք եղածը ըրած են, որպէսզի Յորդ. Մխիթեան երբորդ դասակարգի ախոյեանութեան մասնակցող Հայաստանի ակումբները աղբրբէջանական խումբերու դէմ խաղալու առիթ չունենան: Արցախ ալ աղբրբէջանական զօրիէն դուրս է հանուած, պիտի խաղայ ռուսական խումբերու դէմ, ինչ որ թերեւս դժուարացնէ իր դերը:

Իսկ Սեպտեմբերի երկրորդ ակումբը «Երազանք» պիտի մասնակցի Հայաստանի առաջին կարգի ախոյեանութեան, ուրիշ 16 հայկական ակումբներու հետ:

Պիտի ըլլայ սակայն հայ – աղբրբէջանական հանդիպում մը: Երկրորդ դասակարգի ախոյեանութեան մէջ, «Կոտայք» պարտի մրցիլ Բաքուի դէմ: Առաջին հանդիպումը նախատեսուած է Մայիս 6-ին, Հայաստանի մէջ, բայց հաւանական է որ, ի վերջոյ, փոխադրուի չէզոք դաշտ մը, ինչպէս որ եղաւ անցեալ տարի Արարատ – Բաքու խաղերուն համար:

ԸՄԲԱՄԱՐՏ

● ՀԱՑԵՐԸ ԿԸ ՄԱՐԶՈՒԻՆ
ԽՐԻՄԻ ՄԷՋ

Լենինականի ազէտէն վերջ, կարեւոր խնդիր է նաեւ մարզական գործունէութեան վերականգնումը: Լենինականն ունէր քանիէ աւելի մարզադպրոցներ պատանիներու համար: Այս դպրոցներուն վերապրող սանները, իրենց ուսուցիչներուն հետ, տեղափոխուած են զանազան ուրիշ Հանրապետութիւններ, ըստ «Հայաստանի Ժիզնուլտուրնիկ» թերթին: Այսպէս, աթլէթիզմով զբաղողները կը շարունակեն մարզուիլ Թիֆլիսի մէջ, ժիւտոյով զբաղողները՝ Ամմա Ամթա, մրիչները՝ Խրիմի Ալուշտա անունը կրող վայրը:

Ըմբշամարտի ոլիմպիականի ախոյեան, լենինականցի Լեւոն Ջուլֆալակեան մեզի ըսաւ որ, ինք ալ, իր կնոջ եւ երախային հետ, կը բնակի ներկայիս Ալուշտա՝ ուր յարմարութիւններ կան մարզուելու, պատրաստուելու համար յառաջիկայ մրցումներուն:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

— TELEVISION —

TF 1
Dimanche, 9 Avril à 19 heures
Anne Sinclair reçoit à 7/7
AZNAVOUR

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Agnouni d'Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil

Mini Croisière
à bord du «VERT GALANT»
le Lundi 1er Mai
départ du Pont Neuf à 9h30
Retour vers 18 heures
Prix 300 Frs
(petit déjeuner, déjeuner, goûter compris)
Réservation: Tél.: 39. 82. 65. 91 —le soir—
— Places limitées —

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

ՄԱՐՍԷՅԼ. –
Մարսէյլի Հայ Աբեղայչներու խմբապետական խորհուրդը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր նախկին Աբիները եւ Աբեղայչները, Ապրիլ 16-ին Կիրակի օր ժամը 16-ին, Սրբոց Թարգմանչաց (Փրատօ) Մայր Եկեղեցւոյ կից Ա. Ջրբաչեան սրբահին մէջ:
Բոլորի ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION LYON

Vendredi 14 Avril à 20h30
Espace Arménien, 40, rue d'Arménie
69003 Lyon

CONFÉRENCE :
L'arménien à travers les âges
par :
MARC NICHANIAN
A l'occasion de la parution de son livre:
« AGES ET USAGES DE LA LANGUE ARMENIENNE »
La conférence sera suivie d'un cocktail et de la dédicace de son livre.
— *Entrée libre* —

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

U.G.A.B. AIDE A L'ARMENIE
présente
une nouvelle comédie musicale pour petits et grands
d'après la pièce de SCHWARTZ tirée des contes d'ANDERSEN,
adaptation, mise en scène, paroles et musique
NAREK DOURIAN

LE ROI NU
avec pour la 1ère fois en France
RAFFY KOTANDJIAN
acteur vedette du Théâtre Dramatique d'EREVAN
venu spécialement pour cinq représentations exceptionnelles au profit des victimes du séisme

PARIS
le Dimanche 9 Avril à 17 heures
au Théâtre DES ARTS HEBERTOT
78 bis, Bld. des Batignolles — 75017 Paris (M° Villiers)

MARSEILLE
Samedi 15 Avril à 20h30
au Théâtre de l'ODEON
162, la Canebière
13001 Marseille
Réservations :
91. 47.. 61. 29
91. 87. 18. 43 (après 19h)

LYON
Dimanche 16 Avril à 15h30
à la Salle VICTOR HUGO
Mairie du 6e
33, rue Bossuet
69006 Lyon
Réservations :
78. 42. 75. 95

VENTE DES BILLETS : PRIX DE 50 à 250 Frs.
—— U.G.A.B. : 11, square Alboni, PARIS 16e — Tél. : 45 20 03 18
—— TELE CONDORCET : 175, ave. Jean Jaurès, CLAMART — Tél. : 46 42 56 17
—— Epicerie NAHIRI : 8, Bld. Carnot, ALFORTVILLE — Tél. : 43 68 82 86

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ուրբաթ, 13-րդ օր Զատիկի, Ապրիլ 7 Աւետումն է Սուրբ Աստուածածնի:
Այս առթիւ, ժամը 10-ին, փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

ՎԻԷՆ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ
ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցւոյ Վիէնի ծխական խորհուրդը կը ծանուցանէ, թէ Կիրակի, Ապրիլ 9, առաւօտեան ժամը 9·45-ին Վիէնի Սէնթ-Անարէ լը Պա եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի Եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Լիոնի «Կոմիտաս» երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

ՇԱՂԿԱՊ

ԹՐՔԱՀԱՑՈՑ
ՀԱՑԲԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ
ՄԻՈՒԹԻՒՆ
– Ճ Ա Ֆ –
– Իսի Լէ Մուլինօ –

Ուրբաթ Գիշերները
Իրարու Շուրջ Հաւաքուինք

Փետրուար 10-էն սկսեալ ամէն Ուրբաթ՝ ճաշարակ, նարտ (Թաւլու), բառչէն, թերթեր, երաժշտութիւն, ըմպելիներ, բարեկամական մթնոլորտ...:

Հետեւեալ պիւերները պիտի ցուցադրուին նաեւ հայկական «վիտէօ» ժապաւէնները. –

7–4–1989 – *Անոյշ Օփերա*
21–4–1989 – *Կատր մը երկինք*

Կը ժամադրուինք ամէն Ուրբաթ, ժամը 20-էն սկսեալ՝
Centre Culturel J.A.F.
12, rue Lasserre, 92130 Issy-les-Mlnx.
(M° Mairie d'Issy)

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 10 Ֆր.:

Ըմպելիներու եւայլն վաճառքէն գոյանալիք հասոյթը պիտի տրամադրուի Հայաստանի աղէտեալներուն:

COURS DE MATHEMATIQUES A L'UGAB - JEUNES

Etudiants arméniens en 1er cycle universitaire scientifique (DEUG A, ...) et en mathématiques supérieures et spéciales (sections MM', PP', ...) ce mesage vous concerne.

Professeur NORMALIEN et AGREGE en mathématiques vous propose au sein des activités de l'U.G.A.B. - JEUNES, des cours de mathématiques de haute qualité.

Deux formules sont à votre disposition :
— Cours de soutien
(Lundi et Mercredi de 19 à 21h)
— Stages intensifs pré-examen et concours.

ATTENTION, pour une efficacité maximum, le nombre de places est limité à 5 personnes. Les cours débuteront le 10/4/1989. Pour tous renseignements complémentaires, s'adresser à :

Charles TOROSSIAN
au tél. : 46. 54. 31. 60.

L'U.G A.B. -JEUNES : LES MOYENS DE LA PERFORMANCE.

ՕՐԱԹԵՐԹ
ԱՊՐԻԼ 7
VENDREDI
7 AVRIL
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՅՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.988 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNEE — No 16.988

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԸՆՏՐՈՒԱԾ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐ

Ինչպէս արդէն ծանօթ է, խորհրդային երեսփոխանութեան համագումարին 2250 անդամներէն 750–ը կ'ընտրուին անուղղակի հանրային կազմակերպութիւններու կողմէ: Այդ խումբին մէջ են նաեւ Հայաստանէն հետեւեալ երեսփոխանները.–

ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵՆԷՆ
Մկրտչեան Միսաք – *Լենինականի քաղկոմի Ա. քարտուղար*
ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ
Յարութիւնեան Մարտին – *Հայաստանի Նկարիչներու խորհուրդի նախագահ*
Թափաեան Սրբուհի – *«Մխանիկեան» կարի գործատան խմբապետ*
ՀԱՄԱՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ
ԿՈՄԵՐԻՏՄԻՈՒԹԵՆԷՆ
Կիրակոսեան Արմենակ – *Կիրովականի լուսաթեքնիք գործատան բանուոր*
ԿԱՆԱՆՑ ԿՈՄԻՏԷԷՆ
Յարութիւնեան Լիւդմիլա – *Երեւանի Համալսարանի Ընկերաբանութեան ամպիոնի վարիչ*
Մինգոյեան Մելանեա – *Կիրովականի քաղկոմի Բ. քարտուղար*
ՆԿԱՐԻՉՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵՆԷՆ
Իգիթեան Հեռիկ – *Գեղագիտական դաստիարակութեան կեդրոնի տնօրէն*
ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵՆԷՆ
Տրիգորեան Արծուին – *Հայաստանի ճարտարապետներու Միութեան նախագահ*
ԿՈՄՊՈԶԻՏՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹԵՆԷՆ
Մինգոյեան Խտուար – *Հայաստանի Կոմպոզիտորներու Միութեան նախագահ*
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ
ԳՈՐԾԻՉՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵՆԷՆ
Աբրահամեան Խորէն – *Հայաստանի Թատերական Գործիչներու Միութեան նախագահ*
ՀՈՂՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ՀՈՐՀՈՒՐԴԷՆ
Նազարեան Սպարտիոն – *Մարալիկի գիւղատնտեսական ճեռնարկութեան նախագահ*
ՍՊԱՌՈՂԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵՆԷՆ
Մնացականեան Բաւական – *Էջմիածնի շրջանի Արշալոյսի գիւղական սովետի գործկոմի նախագահ*

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՀՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52–ՐԴ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» Յ–ՐԴ

Ապրիլ 5–ի մրցումներու արդիւնքներն են.–

Արարատ – Ռոստոր (Վոլգոգրատ)	2 – 1
Դինամօ Մ· – Լոկոմոտիւ	2 – 0
Պամիր (Դուշանբէ) – Դինամօ Կ·	0 – 0
Դնեպր – Ժալգիրիս	1 – 2
Ջերնոմորեց – Դինամօ Մն·	3 – 2
Շախտեոր – Տորպեդօ	0 – 0

*

Ընդհանուր դասաւորման գլուխն է Դինամօ – Կիեւ ութ կէտով, իրեն կը յաջորդէ Նոյնքան վէտով Սպարտակ եւ 3–րդ տեղը կը գրաւէ «Արարատ» 7 կէտով։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ – ՊԷՅՐՈՒԹ

ՀԱՅ ԶՈՀԵՐ ԱԼ

Հինգշաբթի Ապրիլ 6, կէսօրուան մօտ մեր առացած լուրերուն համաձայն Պէյրութի Արաղածի շրջանին մէջ ինկած ռումբ մը 10 Հայերու մահուան պատճառ դարձած է· կան նաեւ բազմաթիւ վիրաւորներ: Մեռելներէն մէկն է ընկ· Եղիկ Գալայեան: Կարելի չէ եղած տուղել թէ ռումբերը ուրկէ արձակուած են:

Պուրճ Համուտ թաղամասը ուղղակի թիրախ չէ եղած ռմբակոծումներու, առաւել վնասուած են Ճունիի եւ Էշրէֆիէի շրջանները:

Պէյրութէն Լարնաքա (Կիպրոս) ապաստանելու համար մեկնողներու մէջ կան բազմական թիւով Հայեր, սակայն իրենց որոշ թիւը առ այժմ կարելի չէ եղած տուղել:

ԼԻԲԱՆԱՆ

ԻՆՉՈՒ ԵՒ ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԲ

ԱՇԽԱՐՀ ԶՕՐԱՎԻԳ Է ՀՈԳԵՇԱՀ ԽՕՍՔԵՐՈՎ...

ՏԵԼԻՈՅՆ ՎՐԱՑ
ԶՈՀ, ՄՂՁԱՒԱՆՋ ԵՒ ՈՉ ՄԷԿ
ՀԵՌԱՆԿԱՐ

Ամէն կողմէ հոգեչահ խօսքեր, մանաւանդ Փարնասի մէջ, ուր բոլորս ալ՝ «Լիբանանցիներ ենք», զոնէ խորհրդանշական ձեւով կողքին ըլլալու համար երկրի մը որ մահուան վտանգի տակ է: Շատերու կարգին, Շառլ Աղնաւուր ալ կը բացատրէ իր դիրքորոշումը.–

«Շատ լաւ կը ճանչնամ Լիբանանը: Շուրջ քսան անգամ գացած եմ: Պէտք է որ Լիբանան կրկին ըլլայ՝ ինչ որ էր, իր տարբեր կրօնքներով: Ջեմ դիտեր թէ մեր առած քայլը մեծ օգտակարութիւն ունի՞ տեղւոյն վրայ, բայց խորհրդանշական կարեւոր նախաձեռնութիւն մըն է: Տեսակ մը ծուլութիւն կայ մեր կողմէ, քիչ մը շատ վարժուեցանք ձեռքերը վար գնելու»:

Զորեքշաբթիէն Հինգշաբթի լուսնալիք դիւները առաջինն էր, Մարտ 14–էն ի վեր, ուր հանդարտութիւն կը տիրէր արեւելեան – Պէյրութ: Կողմերը ընդունած էին արաբական լիկայի հրադադարի կոչը Զորեքշաբթի, կէս գիւերէն, բայց օրը ամէնէն սեւը եղած էր Մարտ 14–էն ի վեր: 23 մեռեալ եւ 126 վիրաւոր, որոնց մէջ բազմաթիւ մանուկներ, եթէ դեռ մանուկ կարելի է որակել չափած հազարաւոր տղաք ու աղջիկներ, այսօր 14 – 15 տարեկան, որոնք 1975 Ապրիլէն ի վեր միայն այս գէնքի ու մահուան Լիբանանը ճանչցան:

Թնդանօթները լռեցին Զորեքշաբթի գիւեր: Մինչեւ ե՞րբ: Իրական հրադադա՞ր է, թէ ոչ ինչպէս յաճախ, չունչ առնելու համար պարզ դադար մը: Ցարդ Աւուն առանձին կը տանէր իր պայքարը, բայց Զորեքշաբթի օր իրեն միացած են լիբանանեան ուժերը, քրիստոնեայ քաղաքզօրքը: Ըստ ոմանց, տաղտկալի զինակից մը: Զօրավար Աւուն, քնատ, սպառած, կը շարունակէ կրկնել՝ «Թնդանօթները պիտի քշեն թնդանօթները» ու վճռած է միշտ մինչեւ ծայրն երթալ: Զօր· Աւուն չուզեր իսկ իմանալ թէ նոյնիսկ անոնք որոնք իրենք գիրենք կը ճանչնան իր մըզած ճակատամարտին մէջ, կ'աւելցնեն որ· – «Եթէ իրաւունք ունէր ըսելու ինչ որ ըսաւ, բայց մէջոցները չունէր իր գաղանութեան, հարկ է այլ լուծումներու մասին խորհիլ»: Սկիզբը, կը նկատեն դէտերը, ոչինչ նախատեսել կուտար որ 55–ամեայ այս զօրավարը Լիբանանի ազատարարի դերը ստանձնէ:

× Ֆրանսա, Ժան – Ֆրանսուա Տըլիօն դրկած էր Պէյրութ, որպէս լատտեղեակ, եւ սուրիական թնդանօթները դիմաւորելու իր ժամանումը ռմբակոծելով Ֆրանսական դեսպանատան բնակարանային բաժինները:

× Յատկանշական կը դտնուի նաեւ որ երկու մեծերը՝ Մոսկուա եւ Ուաշինկթըն դարձ կը լռեն եւ կոչերու նախաձեռնարկ էին Արաբական լիկան, Ֆրանսա եւ Պապը: Այս վերջինը առանց անուն տալու, չեչտած է որ «ոչ–լիբանանեան ուժերը որոնք ներկայ են ազգային հողամասին վրայ խուսափին կռիւներ հրահրելէ»: Փարիզի Արքեպիսկոպոսն ալ՝ Ժիրանտուր՝ Լիւթիժէ կը հրաւիրէ երկու աղօթքի ի նպաստ Լիբանանի, մէկը՝ Երեքշաբթի Նոթր – Տամ:

× Կը թուի որ վէնաներ կան նաեւ, ինչ որ բնական է, հայկական ճակատի վրայ, քանի Պուրճ – Համուտ եւ հարակից այլ արուարձաններ արեւելեան կողմն են, բազմաթիւ հաստատութիւններ ալ արեւմտեան կողմէն անցան՝ արեւելեան (Ազդակ, Ճեմարան եւայլն, եւայլն): Ի դէպ, «Ազդակ»ի նոր չէնքը մեծ վնաս

«ՓԱԿԱՊԻՇԸ ԲԱՑ ՉԳԵՑԷՔ, ԽՆԴՐԵՄ»

ԴՐԱՑԻ ԱԼԻՆ ԵՂԲՕՐ ՊԷՍ

Զանազան բաժիններէ բաղկացած շարժական բեմն է որ կը թաւալի շարունակ ուղեղիս մէջ, իւրաքանչիւր հարթակի վրայ, յաջորդ արարը զօրացնող, իմաստաւորող գործողութեամբ:

Աւելի քան տարի մըն է, ժխտական յաջողութեամբ, բեմերէս մէկուն վրայ, Դանիէլ Վարուժանի *Դերձակին* է, որ պատռած գլուխով կ'իյնայ մօրը թեւերուն մէջ, կսկիծ:

– *«Ի՞նչ ունիս տղաս... ըսէ՛ չուտ... մի՛ լար·*
Օ՞ձը քեզ խածաւ, թէ աքացեց ձին»:–
– *«Գլո՛ւխս պատռեց դըբացի Ալին...»*–
Դրացի Ալին...

Կը դառնայ բեմը, ևո՛յն *Ալին*, աւելի քան եօթանասուն տարի ետք, դարձած ե-բիտասարդ, Խաթանպուլէն Մոսկուա հասնելով, թէյի սալոնի մը մէջ, կը յոխորտայ լրագրողներու առջեւ·

«Ադրբէջանի մէջ պատերազմը սկսած է արդէն, ուր որ հա՛յ կայ, Ադրբէջանցին դուրս եկած է յարձակելու անոր վրայ»:

Կը շարունակէ *Ալի*, սպառնագին շեշտով կը յիշատակէ *կիրովապատ*, *Բաքու*, *Սումգայիթ* յորջորջուած *ֆաղաճեներու* անուններուն, աւանդական ճարպիկութեամբ կ'ըսէ, թէ սկսողները Հայերն են, թէ անոնք արդէն Ադրբէջանցիներու տուներ հրդեհած են, սպանած մանուկներ:

«Ղարաբաղը մերն է: Մեր նախնիները թաղուած են հոն: Եթէ Հայերը չեն ուզեր եղբօր պէս ապրիլ մեզի հետ, կրնան մեկնիլ, բայց մենք բնաւ պիտի չդիջինք մեր հողերը» կ'եզրակացնէ Ալի:

Եղբօր պէս···:

Կը շարունակէ շրջիլ բեմը, կանգ կ'առնէ աւելի քան քսանհինգ տարի առաջ, Հալէպ, ուր Հայրենիքի երգի ու Պարի Պետական Անսամբլի գլխաւոր մէկ երգիչը, իր լաւագոյն ձայնով, համոզիչ դառնալու համար ամբողջ տաղանդը գործածելով, կը ծանուցանէ·

«Եղբայր դարձան
Հայաստան Ազրբէջան»:

Մէկը միւսին ետեւէն, կը յայտնուին ուրիշ թատերաբեմեր, չարագուշակ հովի մը դիմաց կը դառնայ հայկական օրագոյցը, արիւնով կը ներկուին նոր թերթիկներ, կը կատարուին *Սումգայիթի* եւ կիրովապատի կոտորածները, մինչեւ որ կը հասնի *Դեկտեմբերը*, երբ բնութիւնն է որ կը հարուածէ մեր հայրենիքին ամբողջ հիւսիսը, կը տրորէ հարիւր հազարաւոր կեանքեր, յանկարծ նոյն *Ալին*, եղբայր դարձած նոյն Ադրբէջանցին, *Դերձակին* գլուխը պատռող նոյն *Թուրքը* ցրծութեան հեռագիր կը ղրկէ, կը շնորհաւորէ մեզ՝ աղէտին ահեղութենէն գերազանցապէս գոհունակ:

Նոր բեմ, նոր բեմադրութիւն, ամբողջ աշխարհ կը շտապէ օգնութեան, կ'առաքէ փրկարար խումբեր, սնունդով եւ հանդերձաւորմով լեցուն օդանաւեր, շէֆսիիրեան հանգոյց մը հայթայթելով ներկայացումին, կը ձերբակալուին *Ղարաբաղ Կոմիտէի* մտաւորական ղեկավարները, առանց լուրջ մեղադրանքի կը ղրկուին անանուն, անհասցէ բանտեր:

Կրկին *Ապրիլ* է, այլեւս Հայը չի գիտեր ի՛նչ տարողութիւն տալ անոր, ճահատակներու յիշատակը յարգելու համար մինչեւ ո՛ւր թեթեւ գլուխը, ի՛նչ յիշատակել աղօթքներու մէջ, ինչպէ՛ս արտայայտել ցասումը ցոյցերու ընթացքին, խմբագրականներու եւ ճառերու մէջ, երբ անոր ճակատագիրը հարուստ ճիւթ դարձուցած, անոր պատմութիւնը վերածած անգուգական դիպաշարի, արհեստավարժ բեմադիրներ կը խաղան իր հետ, կը խաղցընեն զինք:

Մտածումիս բեմը դարձեալ ամբողջութեամբ լեցուած է *Դերձակով* եւ մանաւանդ անոր *մօրմով*, որ, դժգոհ զաւկին կրաւորականութենէն, վերջապէս կը զսպէ զուրը

Եւ կը դոռայ· – «Դո՛ւրս ... մինչեւ որ յաղթած՝
Արիւններդ անոր արեամբ չլմաքրին՝
Այսօր տուն չես դար: Մտանի՛չ
խնամքներուս,
Մինչ վարսակի հացո՞վ սընար...
Դո՛ւրս»:–

Բայց, բայց ինչո՞ւ բանաստեղծը նման դէպք ներքաշած նիւթ պիտի ընէր, ինչո՞ւ, աւելի քան եօթանասուն տարի ետք կրկին պիտի ապրէի այդ վիճակը, երբ փոքրիկ ժողովուրդս պարզ, *բնական* հայրենիք մը կ'ուզէ, *բնական* ապահովութիւն, *բնական* առօրեայ կը պահանջէ, կ'ուզէ վերակառուցել ճանդուածը, ցոյց չընել փակ դուներու առջեւ, բախտաւոր պարագային, չընդունուիլ դեսպանատուներու երրորդ, չորրորդ, հինգերորդ խարտուղարներու կողմէ:

– *«Բայց մայրի՛կ, Ալին Թուրքի*
զաւակ է,
Աչքին մէջ հեռ կայ եւ մէջքը փալա»:–
– *«Իսկ դու ալ Հայ ես, եւ մէջդ ըլլա՛յ*
Թող իմ մկրատս, իլս, իւ՛նչ որ
կ'ուզես ... Դո՛ւրս»:–

Փետրուար, Մարտ, Դեկտեմբեր գարուն է կրկին, Ապրիլ է կրկին, ևոյն հարցումն է որ կը խանգարէ գիս, մեզ բոլորս·

– Մինչեւ ե՞րբ, մինչեւ ե՞րբ մեր գարնան *անժամանակ* ձիւն պիտի *տեղայ*, մինչեւ ե՞րբ մեր ամառը պիտի ողողուի *աւելորդ* անձրեւով, մինչեւ ե՞րբ աշնան մեր ծառերը պիտի ծածկուին անպէտ, *անժամանակ* տերեւներով, մինչեւ ե՞րբ ձմրան է որ արեւը ցոյց պիտի տայ *ժամանակավրէպ* իր ջերմութիւնը:

Հեռու մղձաւանջներէն, հեռու հալածանքներէն, հեռու յանախանճներէն, ե՞րբ է որ առիթը պիտի ունենանք ներկայ գտնուելու աշխարհի հանդէսին, առանց բարդոյթի, առանց տագնապի, խաղաղ դիմագծերով, պայծառ, ջինջ ճայուածքով, *սովորական* բաղաքացիի մը նման:

Մ· ՊԶԱՔՃԵԱՆ

(Շար·ը Դ· էջ)

Գրական Թերթ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲՐԻԳԱԴ

ԴՈՒՐԳԻՆ ՄԱՀԱՐԻ

(Ի. եւ վերջ)

Քանչորս հոգիանոց հայկական բրիգադը բաժանուեց երեք կուսակցութիւններէ, որոնք էին՝ կոմունիստները՝ հինգ, դաշնակցականները՝ ութ, իսկ չէզոքները՝ տասնմէկ հոգի: Դաշնակցականներէն եւ չէզոքներէն մի մասէ բլոկը միահամուռ կերպով առաջադրեց պրոֆեսոր Զանիփոլաղեանի թեկնածութիւնը, սակայն նա մի ծխախոտ վառեց, ծուխը փչեց սեփական հայկական պեխերի վրայ եւ իր փափուկ ձայնով հրաժարուեց.

– Եթէ ինձ յարդում էք, թոյլ տուէք աշխատել որպէս չարքաշին... չնորհակալ եմ վստահութեան համար...

Կոմունիստ Աբէլ Տարախչեանն այն կարծիքը յայտնեց, թէ կոմունիստը չի կարող աշխատել անկուսակցական կամ (մանաւանդ) դաշնակցականի դեկավարութեամբ եւ պահանջեց, որ բրիգադիր ընտրուի անպայման կուսակցականներէն մէկը, հակառակ դէպքում՝ դրծը կը դրուի քաղաքական սխալ հիմքերի վրայ. նա առաջարկեց կուսաշխատող Սմբատ Սարգսեանի թեկնածութիւնը: Նախկին ուսուցիչ Պօղոս Սայատեանը՝ դաշնակցական մեղադրանքով, ասաց հետեւեալը.

– Միայն զարմանալ կարելի է. Աբէլ Տարախչեանը երեւի մոռանում է, թէ որտեղ է գտնւում: Ի՞նչ կուսակցական ղեկավարութեան մասին է խօսքը: Մենք այստեղ կալանաւորներ ենք, հաւասար իրաւունքներով, այսինքն հաւասար իրաւպրկութեամբ: Ես առաջարկում եմ Ցարհատի թեկնածութիւնը:

Ցարհատը փառահեղ միրուքով, հին կալանաւոր Սարգիս Կանայեանն էր: Պէտք էր ենթադրել, որ Ցարհատը նրա կեղծանունն էր:

Թիֆլիսցի Վասիլ Կարախանովը, որն ամբողջ վիճաբանութեան ընթացքում չուարած նայում էր խօսողներին, մի-ջամտեց.

– Տօ՛, Իրակլու թաղաւորութի՞ւնն էք բաժին–բաժին անում... Անյարմար չէ՞ք զդում... Մէկին ընտրէք, վերջանայ, պնայ:

Անհանգիստ էր եւ Աչոտ դային, թէեւ նա ոչ մի բանով չէր մատնում իր անհանգստութիւնը: Այդ երեւի միայն ես էի նկատում: Մենք, բրուտանոցում աշխատողներս եւ Աչոտ դային, միայն կոմունակի դիտորդների հանդամանքով ներկայ էինք այս ընտրական սուր պայքարին, որովհետեւ մենք պատկանում էինք «գործարար բակի». համապատասխանի արհեստաւորական բրիգադին մենք, հետեւաբար եւ Աչոտ դային, այստեղ չունէինք ո՛չ ընտրելու, ո՛չ էլ ընտրուելու իրաւունք, ո՛չ էլ կարող էինք միջամտել բրիգադի ներքին գործերին: Պէտք էր ենթադրել, որ Աչոտ դային յատկապէս կարող էր ազդել խնդրի բարեյաջող լուծման վրայ, եթէ... եթէ «ձայնադուրկ» չլինէր:

– Ես չեմ մոռացել եւ զիտեմ, թէ որտեղ եմ գտնւում, – զրգռուած եւ չիկացած՝ իր ձայնը լսելի էր դարձնում Աբէլ Տարախչեանը, – բայց որտեղ էլ լինեմ, միեւնոյն է, չեմ մոռանայ, որ ես կոմունիստ եմ... Մենք գտնւում ենք սովետական ճամբարում եւ ոչ թէ ֆաշիստական: Սովետական ճամբարում դեկավար դեր կարող են խաղալ միայն կոմունիստները...

– Բանի՞ տարի ունէք, ընկեր կոմունիստներ, – հարցնում է հեղնանքով Պօղոս Սայատեանը, – տասնհինգակա՞ն. իսկ մենք, ձեր կարծած ֆաշիստներս, տասական տարի միայն... Ինչո՞ւ ես պիտի աշխատեմ ժողովրդի թշնամիների հրամանատարութեան տակ... Վե՛րջ կոմեղիային, Ցարհատը բրիգադիր է...

Բարձրացաւ աղմուկ:

– Փետրուարեան աւանտո՞ւրա էք ուզում սարքել...

– Աստո՞ղ էլ բռնութիւն...

– Թող կուստոմսերը ցոյց տան...

– Ժողովրդի թշնամինե՛ր...

– Ֆաշիստնե՛ր...

Աչոտ դային մի մախորկա փաթաթեց: Յոհանոցիկ վերադարձաւ Մեսրոպը: Նա բարձրացաւ իր տեղը. այսինքն տեղաւորուեց իմ կողքը եւ ցածը ձայնով հարցրեց.

– Ի՞նչ եղաւ, ինչո՞ւ կը բոռբոռան:

Ես բացատրեցի:

– Ամօթ, այիր է, – քրթմնջաց Մեսրոպը, – բրիդադիր, բալանդաչի... էդուր համար է՞լ իրար ղժեն...

Նա լռեց եւ աւելացրեց.

– Ես կուխնուց դուրս կու դամ... Թող ամէն ազդ, ամէն բրիդադ իր կուխնին, իր պովը ունենայ... Ես բոլոր ազդերին չեմ կրնայ կերակրէ...

Աչոտ դային չհամբերեց: Նա՝

– Տղաներ, – ասաց, – հայ ժողովո՞ւրդ ենք մենք, թէ վայ ժողովուրդ... անից, տեղից, հողից, ընտանիքից զրկուած, եկել ենք, ընկել սիրիրներն ու փոխանակ մէկ սիրտ, մէկ հոգի լինելու, իրար միան ենք ուտում: Նայենք մեր հարեւաններին եւ ամաչենք: Բա մենք նրանց չափ է՞լ չկանք...

– Քաղաքական ո՛չ մի զիջում, – տեղից գոռաց Սմբատ Սարգսեանը:

– Տօ՛, դու ո՞վ ես որ զիջես կամ չզիջես...

– Հակայեղափոխական ճահիճը չարժըւում է, ընկերներ, զգոյշ, քթով չչընչել...

Ներս մտան կոմենդանտ Ժիլիլեավսկին եւ կարգադրիչ Սիդորովը. նրանք զրեցին վրացի ու ազրբէջանցի բրիգադիրների անունն ու ազգանունները եւ մօտեցան հայկական բրիգադին.

– Ո՞ւմ ընտրեցիք, – հարցրեց Սիդորովը:

Լռութիւն:

– Ո՞վ է ձեր բրիգադիրը. ի՞նչ էք ոչխարների նման նայում, – ձայնը բարձրացրեց Ժիլիլեավսկին:

– Բրիգադիր չկայ, – լսուեց մի անհամարձակ ձայն:

– Չի էլ լինի, – լրացրեց Սմբատ Սարգսեանը:

–Քաղաքական տարաձայնութիւններ...

– Ի՞նչ քաղաքական տարաձայնութիւն, – գոռաց Ժիլիլեավսկին ամբողջ կոկորդով, – անուղղելի արմեաչկաներ... դուք դեռ չարունակում էք քաղաքակա-նութեա՞մբ զբաղուել... ես ձեզ տուգանային ճամբարներում կը փտեցնեմ... ես ձեզ... զնդակահարե՛լ...

Նա դուրս եկաւ Սիդորովի հետ եւ կէս ժամ յետոյ բարաք վերադարձաւ ճամբարի պետի կարգադրութեամբ.

– Հայկական բրիգադը ցրե՛լ... լսեցէք, թէ ով՝ որ բրիգադին է կցուած... վերցրէք ձեր իրերը եւ կորէք... Սարգիս Կանայեան, Սմբատ Սարկիսեան, Արտեուշա Դժանպոլատեան՝ ռուսական բրիգադ...

Երկու ամիս յետոյ նոր նշանակուած ճամբարի պետ Ուսաինովը ծանօթացաւ աշխատանքային բրիգադների եւ նրանց աշխատանքի դրուածքի հետ. գլուխը բարձրացրեց ցուցակներից եւ ասաց.

– Հայկական բրիգադը չեմ տեսնում:

– Նախկին պետը լուծարքի ենթարկեց, քաղաքացի պետ, ցրեց միւս բրիգադների վրայ...

– Այո՛, – խորանում է ակնոցաւորը, քաղաքացիական չորերով եւ գրեթէ բարեդէմ, նոր նշանակուած պետը, – բայց աշխատանքային բրիգադներում ոչ մի «եան» չեմ տեսնում... ահա՛ մէկը. Դրժանպոլատեան...

– Ճիշդ է, – հաստատում է Ժիլիլեավսկին, – նրանցից ոմանք ընկան անտեսական բրիգադներ, աշխատում են որպէս անիւտար, խանութի վարիչ, օրապահ, խոհանոցի աշխատող, իսկ միւս մասն անցաւ «գործարար բակ»՝ կօշկարար, հիւսն, դերձակ...

– Դա՛ա՛ա, – հաստատեց խորաթափանց պետը, – զարմանալի համերաշխ ժողովուրդ է հայ ժողովուրդը...

– Այո՛, հաստատեց կոմենդանտը, – չատ ճիշդ է ձեր դիտողութիւնը, քաղաքացի պետ. համերաշխ մարդիկ են Հայերը եւ իրար բռնող...

... Ինչում էր դիչերը: Ազգային բրիգադները քուն մտան:

ԳԷՈՐԳ ՊԱԳԸՐՃԵԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Ո՞վ է պիտի ըսէք այս մարդը, որ նըման վերնագիրով մը կը սկսիս այս յօդուածը: Պարզ Հայ մը, որ չէ վաղած որեւէ տիտղոսի եռեւէն: Չէ զբաղեցուցած որեւէ աթոռ մեր ազգային հանրային կեանքին մէջ. բայց մէկը, որ իր տղայ հասակէն այնթապցի, իր մանկութեան օրերէն երբ իր աչքերը նոր կը բանար Ս. Մեսրոպի տառերու հրաշքին, ուխտած էր քալել իր ժողովուրդի ճամբէն:

Արդարեւ, տեղահանութեան ու չարչի սեւ տարիներուն, ան, տակաւին իր կեանքին առաջին տասնմեակը չբոլորած կ'անցնի տարագրութեան ճամբաներէն, հայ դողդոջալի մահասփիւռ կայաններէն ու կը չափէ Սուրիոյ անապատներուն կիզիչ տարածութիւնները:

Զինադադար: Վերադարձ Այնթապ: Մեծ կորուստներէ եւս նոր յոյսերու բըռընկում Հայոց հողիներէն ներս: Մենք «Փոքր Դաշնակից» ենք: Ո՛վ միամտու – թիւնը Հայուն երբ հայ հարիւրաւոր եւ բիւրաւորդներ հեռուոր Ամերիկաներէն եւ Մերձաւոր – Արեւելքի գաղթակայաններէն պիտի կամաւորագրուէին դաշնակիցներու բանակներուն այն յոյսով, որ Կիլիկիոյ մէջ պիտի իրենց արուէր կազբելիութիւնը հայկական օճախի մը ըստեղծումին:

Մեր յաւիտենական յոյսերը եւ մեծ պետութիւններու չնական ուրացումը: Ո՛չ, ճիշդ չէ պատկերը: Շունը չուրանար իրեն արուածը: Մեծ Պետութիւնները միշտ ու միշտ առաջնորդուած են իրենց սեփական չահերէն, այլ մենք, միայն մենք, կառչած ենք սին խոստումներու, կարծէք ծնած ըլլայինք միայն խաբուելու համար:

Երկրորդ տարագրութիւն: Ու ահա, Պաղըրճեաններու ընտանիքը իր չունչը կ'առնէ Հալէպի մէջ. ապա, անցնելու համար Սալէմիէ գիւղը, հանկէ՝ պատմական Համա, ապա՝ Պէյրութ 1924–ի սեմին հասնելու համար Մարսէյլ ու անկէ ալ Փարիզ ուր եւ հասակ կ'առնէ Գէորգ Պաղըրճեան, կը հմայէ իր գործի հաստատութիւնը, մէկ կողմէն կը չահի ու միւս կողմէն ազգին կուտայ իր չահածը:

Փարիզի հայ գաղութը լաւ կը ճանչնայ այս պատուական Հայը: Հայրենիքի եւ Սիլիւռքի Այնթապահայերը լաւ կը ճանչնան իրենց հայրենակիցը:

Կարճ ու վախտ հասակ ու մարմինով բայց մեծ սիրտով մարդ մը որ երբեւիցէ չէ պիտցած ոչ ըսել բոլոր այն խընդրանքներուն առջեւ երբ հարցը ազգին եւ հայրենիքին կը վերաբերի:

Հիւանդի մը օգնե՞լ պէտք է, ինք պատրաստ է: Մերձաւոր – Արեւելքէն հայ տղաք կ'ուղեն Ֆրանսա հաստատուի՞լ, ինք կ'ընէ իր կարելին, հայ ուսանողներ դժուարութեան մէ՞ջ են, ինք լայն կը բանայ իր քսակը, հայրենիքէն հիւրե՞ր եկած են Փարիզ, իր տան դռները լայնօրէն բաց են, հայ մամուլին բաժանորդագրուի՞լ պէտք է, ինք արդէն բաժանորդ է բազում թերթերու, հայ գիրք մը կը ներկայացնե՞ն իրեն, միշտ մէկէ աւելին կ'առնէ թէ՛ կարդալու, թէ՛ նուիրելու համար, հայ եկեղեցին նեցուկի՞ պէտք ունի, ինք միշտ հոն է ու իր մէկ հատիկ տղան՝ Րաֆֆին եւս այդ ուղղութեամբ կը դաստիարակէ: Զորն ասեմ եւ զորն խոստովանեմ: Կը հասնի բոլորի՞ն, բոլորին:

Հայրենիքի մէջ, երեւանէն ոչ հեռու նոր Այնթապ աւանի հիմնադրո՞ւմ. ապա ժանեակներու ֆապրիքի մը հաստատո՞ւմ, ինք ներկայ է մեծ նուիրատուութիւններով: Նոյն մեծ նուիրատուութիւնները Սարդարապատի Թանգարանին. ոչ րովհետեւ, Գէորգ Պաղըրճեանը կը հաւատայ հողին: Ինչ որ կը կառուցուի Մայր հողին վրայ մե՛րն է. ինչ որ ունինք հողէն հեռու, ուշ կամ կանուխ դատապարտուած ենք կորսնցնելու: Ինչ մնաց կը խորհրդանշէ ան, Հնդկաստանի եւ Սինգափուրի մեր միլիոնատէրներէն: Ինչ մը նաց մեր երբեմնի հոյակապ պոլիսէն: Ինչպէ՞ս կը նահանջէ հայ փարիզը հաւատակ գոյատեւելու իր յամառ ձիգերուն, ինչպէ՞ս կը ճարճատի հայ Մեծաւոր – Արեւելքը պէյրութէն մինչեւ Թեհրան. ո՞ւր մնաց չքեղ եկիպտահայ գաղութը իր հայ փաչաներով...

Ու Գէորգ Պաղըրճեանը այս տարուան Մարտ ամսուն Փարիզ – Հալէպ ուղեւորը կարելով եկած է վերստին տեսնելու տագնապուած իր անցած ճամբաները:

Հալէպի օդակայանը զինք կը դիմաւորեն խումբ մը Այնթապցիներ,

Կրթասիրաց Մշակութային Միութեան վարչականները Ներսէս Գասապեանէն սկսեալ, նահապետ կը կոչեն վարիչազոկ իրենց հայրենակիցը:

Ծայր կուտան խնճոյքները, այցելութիւնները ու փոխ – այցելութիւնները: Ինք, սակաւախօս մարդ, կ'ընկճուի մեծարանքի խօսքերու տարափէն իսկ: Հաճեատ է բառին խոտագոյն իմաստովը: Ինք ի՛նչ ըրած է որ: Պարզապէս, կատարած է մարդու եւ Հայու իր պարտականութիւնները երբ օժանդակած է աջին ու ձախին ու պարզապէս կրկնած – մենք հայութիւնն է որ պիտի պահենք, ուրեմն պիտի պահենք ոչ թէ մասը, այլ՝ ամբողջութիւնը. որեւէ մաս ամբողջութիւն չէ՛, իր անունովն իսկ մաս է. ուրեմն լրիւ ճիգերը յանուն ամբողջութեան:

Առաջին օրն իսկ եւ օրերով վկան կ'ըլլամ իր խոհերուն:

Զինքը հիւրասիրող Ցարութիւնեանները բնակարանը ուխտատեղի կը վերածուի: Բոլոր կողմերէն կուգան տեսնել այս համեստ, բայց օրինակելի արքայինը: Այնթապցիները ոգեւորուած են: Ինք, տեսնելով այս ոգեւորութիւնը ամէն մայ բազդատականը կ'ընէ Փարիզի եւ Հալէպի հայ կեանքին: Կը տիրի ոգեւորուած:

Երբեմն, հայ Փարիզն ալ կ'եռանի փէր այսպէս: Իր ապրած թաղամասի մէջ լոյս կը տեսնէր «Յառաջ» օրաթերթը, «Լուսադիւր» ամսագիրը, «Ցայգ Փարիզի» եւ «Աշխարհ» շաբաթաթերթերը, «Անդաստան» դրական պարբերականը, «Զուարթնոց» պարբերականը, «Իրաւունք»ը, «Հայ բոյժը» ու տակաւին բազում այլ թերթեր երբ կային անոնց ունեցող մտաւորականներ, գրողներ:

Պաղըրճեան ծանօթ էր բոլորին: Ամէն կը նայէր Փարիզի հայ տղաք կը-ւղղ այդ խումբի բոլոր անդամներուն հետ ու կը լսէր անոնց խօսքերը, կը կարդար անոնց գիրքերը: Անոնք մեկնեցան ինք մնաց: Ինք, հիմա 83–ի սեմին է կ'աւարտէ հայ Փարիզին ամայանալը: Ու ահա եկած Հալէպ, տարագրութեան հին ճամբաներուն վրայ ընձիւղած ակումբները տեսնել կ'ուզէ, դպրոցները տեսնել կ'ուզէ, բարձրացած եկեղեցիները տեսնել կ'ուզէ, Հայուն վազքը տեսնել կ'ուզէ:

Յաջորդ օրն իսկ իրեն հետ կը բարձրանանք Հալէպի էշրէֆիէ թաղամասը: Այս անունը կրող բլուրը երկու տասնամեակ առաջ Տաւուտիէ կը կոչուէր եւ իր մէջ կը պարունակէր աւելի քան հազար տուն: Զուտ հայաբնակ չրջան էր: Ունէր իր դպրոցներն ու եկեղեցիները:

Թաղ առ թաղ կը պտրտինք: Ցոյց կուտամ իրեն Հայ Առաքելական, Աւետարանական եւ Կաթողիկէ Եկեղեցիները, որոնք թափուր են այսօր: Ինչո՞ւ, հայ բնակչութիւնը բլուրէն մեկնած է կամ հայրենիք, կամ իջած քաղաք:

Ինչո՞ւ այս թաղամասէն սկսանք մեր պտոյտը կը հարցնեմ ու կը պատասխանեմ հարցումիս – որպէսզի պարզ տեսնենք, չօշափելիօրէն տեսնենք Սիլիւռքի սպառումին մանրանկարը:

Այս բլուրի կողին Մխիթարեան Հայրերու դպրոցն է: Ութ հարիւրի մօտեցող թիւով աշակերտներ, այս դպրոցին մէջ հայերէն կը սորվին: Կը հանդիպինք դպրոցի տեսուչ՝ հայր Ցարութիւն Պտիկեանի եւ հայր Կոմիտասին, հայր Եփրեմ Տէր Ղազարեան բացակայ է. համելի ղբոյց մը կ'ունենանք:

Հայր Պտիկեան հիւրը կը ճանչնայ Փարիզէն, իսկ հայր Կոմիտասը ինք կը յիշէ Վենետիկ այցելութենէ մը:

Գէորգ Պաղըրճեան խորապէս տպաւորուած է:

Կ'անցնինք Հալէպի Նոր Գիւղ թաղամասը: Հոս, այցելութիւն մը կուտանք հայր եւ որդի Մելքոնեանի ու տառնարանին գործատան: Հայր տեղծող է: Հոն եկաւ Հալէպ, անապատէն եկաւ Հալէպ եւ ծաղկեցուց այս քաղաքը: Կը մնանենք հայ ծերանոցէն ներս: Գէորգ

Պաղըճեան սպասուած հիւր է այստեղ: Ինք նուիրած է Հայ Ծերանոցին վերելքին բոլոր կազմածները ու պարբերական հասոյթները այս համահայկական հաստատութեան:

Կը մեծարեն զինք: Կը հիւրասիրեն:

Կ'անցնինք Ս. Գէորգ Եկեղեցի եւ Մեսրոպեան վարժարան: Ահա, Հալէպ հաստատած մարաչցի Հայեր հիմնած են այս գոյգ հաստատութիւնները՝ եկեղեցի ու դպրոց – նշանակալից երեւոյթ:

Կը մտնենք վերջին Կիւլպէնկեան մայրանոցէն ներս: 1935–ին հիմնադրուած այս հաստատութեան մէջ, աւելի քան կէս դարու ընթացքին աշխարհ եկած են հարիւրաւոր հայ ու արաբ մանուկներ:

Ծննդատունը վերածուած է նաեւ հիւանդանոցի չուտափոյթ օգնութեան բաժինով մը, որ օրը 24 ժամ բաց է: Մեր այցելութեան ժամուն հոն է բժիշկ՝ Պալեոքանը, ընկերուհի Երեւանի Բժշկական հաստատութենէն: Տեղեկութիւններ կուտայ մեզի, կը հիւրասիրէ:

Ահա գործ մը, կ'ըսէ Գէորգ Պաղըճեան, սա արդէն խօսք չէ, այլ մեծ աշխատանք, ապշօգուտ ու մարդկային գործ, ես խօսքէ աւելի գործին կը հաւատամ:

Օրը կը ծանրաբեռնուի, ինչ կայ որ, Պաղըճեան յողնիլ չի գիտեր. որովհետեւ ան կը հաւատայ, որ ազգին ծառայողը երիտասարդ կը մնայ:

Յաջորդող օրերուն ամէն տեղ է Գէորգ Պաղըճեան: Կ'այցելէ Այնթապցիներու կառուցանած «Կրթասիրաց վարժարան»ն ու Ս. Աստուածածին Եկեղեցին: Կոթողային գործ: Իր սիրտը կուռէի ի տես այս հոգեկան կառոյցներուն:

Այնթապցիները եւս, ինչպէս Մարաշցիք, կառուցած են եկեղեցի ու դպրոց: Հաստատ եւ չարունակելիութեան հիմերը դրած են որուն վրայ պէտի է բարձրանայ հայ հոգիին չէնքը:

Ուրախանա՞լ, անշո՛ւշտ, Պաղըճեանը երջանիկ է այս կառոյցներով:

Վարչականներ, դպիրներ, Կրթասիրացի եւ Ս. Աստուածածին Եկեղեցիի թաղականներ երեկոյթ մը կը նուիրեն Գէորգ Պաղըճեանին: Ինք յուզուած է: Ներկաներէն մէկ քանի հոգի սիրտ խօսք կ'ուղղեն հիւրին: Ինք, գլուխը կախ մըտիկ կ'ընէ եւ ոտքի ելլելով հազիւ կը թոթովէ. – ես գործին կը հաւատամ: Պէտք է աշխատիլ: Ձեր աշխատանքը տեսնելով կ'ուրախանամ:

Ահա Պաղըճեանը կը տանին Ազգային Առաջնորդարան: Օրուան հիւրը կ'ընդունին Առաջնորդը ու ազգայիններ: Մանուկ Մահսերէճեանը որպէս այնպապցի, կ'ուրախանայ, որ կը հանդիպի հայրենակիցի մը:

Սուրէն Արքեպիսկ. Գաթարոյեան, հիւրին կը պարզէ իր ծրագիրները մեր գաղութին համար: Ահա այդ ծրագիրը – ներէն մէկը. – Ս. Քառասնից Մանկանց Մայր Եկեղեցիին չրջաբակին մէջ գըտնուող նախկին Ս. Աստուածածին Եկեղեցին, զոր ժողովուրդը կը սիրէր կոչել Այնթապցիներու եկեղեցի, պիտի վերածուի Թանգարանի:

Գէորգ Պաղըճեանը մեծապէս կը խանդավառուի այս ծրագիրէն եւ անմիջապէս մեծ գումարի մը խոստումը կուտայ թանգարանին համար:

Այս ազգայինին խոստումը գործ է այլ երեք խօսք:

Առաջնորդարանը յաջորդող օրերուն կը մեծարէ հիւրը եւ զինք կը պատուէ յուշանուէրով մը, արծաթէ ափսէ, գործ զարձեալ այնթապցի հայրենակիցի մը՝ Գալէմքէրեանի:

Պաղըճեան կ'այցելէ Հայոց զերեզմանատունը: Հոս Այնթապի հերոսամարտի զոհերուն ի պատիւ կոթող մը կանգնեցուցած են: Կը խոնարհի այդ կոթողին առջեւ:

Ձորճ Գալէմեանը հիւրը կը տանի Հալէպի նշանաւոր բերդը: Դարաւոր այս բերդը եկած է զարերէն ու կ'երթայ զարերուն իր մէջ պահելով ոտնահետքերը Մեծն Տիգրանին, որ Սուրիա եկած է ոչ որպէս նուաճող, այլ եկած է խնդրանքով սուրիացի ժողովուրդին:

Յաջորդող օրերուն, ընդունելութիւնները անպակաս են, միշտ կչռոյթին տակ հայերէն երգերու: Պաղըճեան, ինքն ալ կը սիրէ երգել ու կ'երգէ:

Ձորճ Գալէմեանի ինքնաշարժը մեր տրամադրութեան տակ է: Ձորճին առաջարկով պտոյտ մը կ'ընենք Հալէպի հին թաղամասերուն մէջ: Ահա այստեղ Պապ Նասէրէն վեր, դէպի ձախ, պղնձագործներու չուկան է: Տարազրութենէն ետք, այստեղ աշխատած է Գէորգ Պաղըճեանին հայրը: Ահա այստեղ էր իր խանութը, որ այս օրերուն փլած է: Այդ վայրատակներուն մէջ Գէորգին հօր մուրճի ձայնը կայ: Կը նկարենք: Կը նկարուինք:

Արաբ պղնձագործներ կը հաւաքուին մեր չուրջ: Տարիքոտ մարդ մը կը փորձէ յիշել Պաղըճեանին հայրը: Իսկ ինք կը յուզուի, այդ փողոցներուն մէջ կը փնտռէ իր կորսուած մանկութիւնը:

Այցելութիւն մը կուտանք Կիլիկեան ճեմարան: Աշակերտները, որոնք այդ պահուն դասանքի ելած են, մեղուներու փեթակ կը յիշեցնեն: Գէորգ Պաղըճեան դասիահակ կ'ինայ մուտծումներու մէջ: Արդեօք Այնթապի իր յաճախած դպրո՞ցը կը յիշէ, իրենց դասանքնե՞րը, որոնք հաշմուեցան Թուրքին կողմէ:

Կը մտնենք տեսչարան: Տնօրէնուհին՝ Տիկին Քիւրքճեան, մեծարանքով կ'ընդունի հիւրը: Հոն են խումբ մը հողագործական գործիքներ, որոնք մեծ ճիգերով կանգուն կը պահեն այս, տարագրութենէն ետք հիմնուած հնագոյն հայ վարժարանը:

Գէորգ Պաղըճեան օգնած է այս հաստատութեան քանի անդամներ: Այս անգամ եւս կ'օգնէ:

Դպրոց, եկեղեցի, հիւանդանոց, Առաջնորդարան, գործատուն, ակումբներ: Այս եռուն կեանքը տեսնելով, աւելի երիտասարդացած կ'ըսէ հիւրը:

Կրթասիրաց Մշակութային Միութիւնը իր հայրենակիցը կը պատուէ ոսկի մետալով: Այնթապցիներու նահապետը յուզուած է:

Համրուած օրերը չուտ կը վերջանան կ'ըսէ հիւրը: Ու ահա, նախավերջին օր, Յարութիւնեանի աղջկան Սիրանի զգոնի առաջարկով, Ճորճ Գալէմեանն ու ես կը համաձայնինք հիւրը տանիլ տարագրութեան իր կայաններէն Համա ու Սալամիէ քաղաքները: Այդ ճամբորդութեան անունը կը դնենք երեք դէպի Լաթաքիա եւ Քեսապ:

Առաւօտեան ժամը 6·30–ին ճամբայ կ'ելլենք: Սիրանը ուրախ է, որ պիտի իրագործուի իր ծրագիրը:

Ճորճը, որուն կը սկսիմ Գէորգ ըսել, հանդարտ կը վարէ իր ինքնաշարժը ու հակառակ մոլի ծխող մը ըլլալուն, կ'աշխատի չծխել:

Կը հասնինք Համա: Ցուչեր: Գաղթականի յուշեր: Կ'անցնինք Սալամիէ: Կը չրջինք քաղաքին մէջ, որ Համայէն 35 քիլոմեթր հեռու է միայն դէպի արեւելք եւ մէկ քանի քիլոմեթր երկայնքով փողոցի մը չուրջ ողկոյզուած տուներու զանգուած մըն է:

Գէորգ Պաղըճեանին աչքերը երեք քառորդ զար դէպի ետ կ'երթան: Կը փնտռէ իր մանկութիւնը, կը փնտռէ լրենց տունը: Չկայ ու չկայ ... Հոս էին 74 տարի առաջ ... ամբողջ ողբերգութիւն մը:

Փողոցներուն մէջ Արաբներ կը կանգնեցնենք ու կը հարցնենք թէ քաղաքին մէջ Հայեր կա՞ն: Ա՛յո՛, կ'ըսեն, մէկ ընտանիք, Սերոբեանները: Հայկ Սերոբեանը, Աստուած հոգին լուսաւորէ, մեռաւ, լաւ մարդ էր, կ'ըսէ Արաբներէն մէկը, բայց կայ որդին՝ Յակոբը, տունը քիչ մը քաղաքէն դուրս է:

Կ'ուղղուինք դէպի բացատրուած կողմը: Ճամբուն մէկ քանի Արաբներու կը դարձեալ կը հարցնենք թէ ուր է Սերոբեան Յակոբին տունը: Բոլորն ալ կը ճանչնան քաղաքին մէկ հատիկ Հայը:

Արար մը կ'ըսէ. – սա չէնքը, որ կը տեսնէք, Հայոց դպրոցն էր ու եկեղեցին: Հայերը զացին, ելեկտրական կեդրոնի վերածեցինք: Հիմա լոյս կուտայ մեզի:

Դպրոց, եկեղեցի, ելեկտրակայան: Ետքէն ալ լուսատու:

Կը զտնենք Սերոբեաններու բնակարանը: Յակոբը Հայաստան մեկնած է երկրաշարժէն առաջ իր ազգականները տեսնելու: Կինն ու զաւակները արաբախօս են: Պատէն մեզ կը դիտեն Հայկ Սերոբեանն ու իր կինը, որոնք Մարաչէն տարագրուած եւ հասած են Սուրիոյ Սալամիէ քաղաքը եւ հոս ալ վախճանած:

Երկրորդ յարկէն կ'իջնէ Յակոբին քոյրը՝ Տիկին Մարին: Հայերէնը լաւ դիտէ: Սորված է Սալամիէի Ազգային վարժարանին մէջ, որ փակուած է ներգաղթէն ետք, երբ քաղաքին Հայերուն մեծամասնութիւնը մեկնած է Հայրենիք:

Կը խօսինք հինէն ու նորէն: Կը հիւրասիրուինք: Կը սիրէն որ երկար մնանք: Բայց մենք չարունակելու ենք մեր ճանապարհը:

Կը հասնինք Համա: Փոքր պտոյտ մը, ապա կը բարձրանանք Սօֆեթա, ճամբան կ'այցելենք մուրիերուն, որ Ս. Գէորգն է ապա մէկ քանի դիւղերէ անցնելէ ետք Լաթաքիա: Կը չրջինք քաղաքին մէջ: Գէորգ Պաղըճեանին մանկութիւնը զարձեալ մշուշներու մէջ մնաց:

Կը բարձրանանք Քեսապ: Ապա Գալապուրուն: Ծովափնէն կը դիտենք Մուսա Լեռը: Կը նկարուինք:

Ամբողջ 15 ժամ չրջած ենք: Պաղըճեանը յողնութեան նշաններ ցոյց չի տար: Ամէնէն ուրախը Սիրանն է, որ միշտ կ'երգէ:

Քեսապցիի բնակարան մըն ալ մանենք – Զօհրապ եւ Բարուհի Այնթապլեաններ – րուն բնակարանը որոնց աղջիկը զաշնամուրի վրայ Անդրանիկին երգը կը նուագէ:

Քեսապ, զարաւոր հայ գիւղ, զաշնամուր, հայերէն երգ: Դուրս կ'ելլենք, կը դիտենք հայ երեք յարանուանութիւններու եկեղեցիները եւ մշուշուած աչքերով կ'ուղղուինք դէպի Հալէպ:

Գէորգ Պաղըճեան եկաւ Սուրիա, ուխտ: Տեսաւ իր տարագրութեան ճամբաները, տեսաւ իր հայրենակիցները, ողեւորուեցաւ, բարիք բաշխեց, ու այսօր կը մեկնի Փարիզ:

Բարի ճանապարհ ազնիւ եւ ամբողջական, իր հայրենիքով եւ աշխատանքով խանդավառ այս մարդուն որ կը կոչուի Գէորգ Պաղըճեան:

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Հալէպ
Մարտ 31, 1989

ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ԳՈՂՈՒԹ

ԼՈՍ – ԱՆՃԼԼԵՍ ժամանած են Հայաստանի երկրաշարժի պատճառաւ վիրաւորուած 14 պատանիները, որոնց տարիքը 2 — 16 է, Մարտ 21–ին, ընկերակցութեամբ՝ «Մէտիքըլ Աւութրիչ» բժշկական բարեսիրական ընկերակցութեան անդամներէն Տիկին Մ. Նաճարեանի: Զանոնք դիմաւորած են էջմիածնական Թեմի առաջնորդ՝ Վաչէ Սրբ. Յովսէփեան, Կիլիկիոյ Թեմի առաջնորդ Տաթեւ Սրբ. Սարգիսեան ու պաղութի այլ ներկայացուցիչներ: Շուրջ մէկ ամիս վիրաբուժական գործողութիւններու ենթարկուելէ ու անհրաժեշտ բժշկական խնամք ստանալէ յետոյ պատանիները իրենց ընկերացող ծնողքներու հետ կը վերադառնան Հայաստան:

***

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ Ռուզվելթ հիւանդանոցին մէջ, Մարտ 11–ին, մահացած է ազգային բարերար Գէորգ Աւետիսեան, յետ կարճատեւ հիւանդութեան: Բարերարը ծնած էր 1917–ին՝ Ռոստով (Ռուսաստան), ուր հաստատուած էր իր ծնողքը Սալմաստէն (Պարսկաստան): 1931–ին իրրեւ պարսկահպատակ Խորհրդային Միութենէն դուրս եկած ու հաստատուած են նախ Թաւրիզ, ապա՝ Թեհրան, ուր յետագային մինչ պահածոյի իրան – եան մեծագոյն հաստատութեան տէրը դարձած են: Իր բազում նուիրատուութիւններ կարզին են Թեհրանի Առաջնորդարանի «Աւետիսեան» զարմանատունը, Լինսինոյլ Նոյնանուն սրահը, Նիւ – Եորքի Ազգային առաջնորդարանը (Կիլիկեան Թեմ): 1973–ին անոր չնորհուած է Կիլիկեան Իշխանի չքանչանը: Ան վերջին տասնամեակին կ'ապրէր Նիւ — Եորք: Հանգուցեալին յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Մարտ 16–ին, Սուրբ Լուսաւորիչ Մայր Եկեղեցիին մէջ:

***

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Փրկիչ Ազգային հիւանդանոցին մէջ, Մարտ 22–ին, վախճանած է կրօնական ժողովի առենադպիր, չարաբանագէտ՝ Շնորհք Եպիսկոպոս Քահանայ Մուրատեան՝ յետ անողոք հիւանդութեան: Եկեղեցական դիտելիքներու ու երգեցողութիւններու լաւատեղեակ հոգեւորականը ծնած էր Պոլիս՝ 1922–ին եւ քահանայ ձեռնադրուած՝ 1954–ին: Անոր ախտաւորութեամբ, 1986–ին Պատրիարքարանը հրատարակած է «Կանոնագլուխք Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ» ձայնագրեալ հատոր, հայկական ու եւրոպական ձայնագրութեամբ: Օծումն ու յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Մարտ 28–ին, Գումգապուի Մայր Եկեղեցիին մէջ, որմէ ետք վախճանեալին մարմինը փոխադրուած է Շիշլիի գերեզմանատունը:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

– Սատանան տանէ այդ յիմարը ու մըննացածը ... ախր, դու չես հասկանում, Աբրահամ ... եթէ ճիշդ այդ բոպէին ըմտեփանը դեռին չհակէր ... գնդակը կը դպչէր Թերեւս իր ոտին, սրունքին, բայց ոչ կողին. այդ յիմարը արդէն դրեր էր բլթակի վրայ երբ Ստեփանը հուպ եկաւ. այդ բոլորը վատաբուեց մի եւնոյն ատեն. տղան նստեր էր դեռին, իսկ Ստեփանը աթոռի վրայ ... ատրճանակի փողը հազիւ թէ դեռնի երեսից բարձրացած էր: Եթէ Ստեփանի ձեռքից թղթերը չընկնէին ... նա չէր կարող ատանալ հարուածը ... նա երեսը մեզ էր դարձուցած եւ երբ ուզեց հատաքել, ինքը ըմտեփանը մի երկու քայլ հեռացաւ աթոռից ... Սոնի՛, ըսաւ Սարգիս դէպի ընկերուհին զառնալով, պէտք էր այնտեղ լինել հասկնալու համար ... Ստեփանը կարծես գնաց փողի դիմաց եւ հուպ եկաւ նաւ գնդակը ատանալու ... Նա չէր պիտեր եւ ուշադրութիւն էլ չէր դարձնում այն կողմը. նա զայրացած մեզ խօսում էր մի հարցի մասին ... թեւը չարժեց մէկը, բայց կայ որդին՝ Յակոբը, տունը քիչ մը քաղաքէն դուրս է:

Կ'ուղղուինք դէպի բացատրուած կողմը: Ճամբուն մէկ քանի Արաբներու կը դարձեալ կը հարցնենք թէ ուր է Սերոբեան Յակոբին տունը: Բոլորն ալ կը ճանչնան քաղաքին մէկ հատիկ Հայը:

Արար մը կ'ըսէ. – սա չէնքը, որ կը տեսնէք, Հայոց դպրոցն էր ու եկեղեցին: Հայերը զացին, ելեկտրական կեդրոնի վերածեցինք: Հիմա լոյս կուտայ մեզի:

Դպրոց, եկեղեցի, ելեկտրակայան: Ետքէն ալ լուսատու:

Կը զտնենք Սերոբեաններու բնակարանը: Յակոբը Հայաստան մեկնած է երկրաշարժէն առաջ իր ազգականները տեսնելու: Կինն ու զաւակները արաբախօս են: Պատէն մեզ կը դիտեն Հայկ Սերոբեանն ու իր կինը, որոնք Մարաչէն տարագրուած եւ հասած են Սուրիոյ Սալամիէ քաղաքը եւ հոս ալ վախճանած:

Երկրորդ յարկէն կ'իջնէ Յակոբին քոյրը՝ Տիկին Մարին: Հայերէնը լաւ դիտէ: Սորված է Սալամիէի Ազգային վարժարանին մէջ, որ փակուած է ներգաղթէն ետք, երբ քաղաքին Հայերուն մեծամասնութիւնը մեկնած է Հայրենիք:

Կը խօսինք հինէն ու նորէն: Կը հիւրասիրուինք: Կը սիրեն որ երկար մնանք: Բայց մենք չարունակելու ենք մեր ճանապարհը:

Կը հասնինք Համա: Փոքր պտոյտ մը, ապա կը բարձրանանք Սօֆեթա, ճամբան կ'այցելենք մուրիերուն, որ Ս. Գէորգն է ապա մէկ քանի դիւղերէ անցնելէ ետք Լաթաքիա: Կը չրջինք քաղաքին մէկ: Գէորգ Պաղըճեանին մանկութիւնը զարձեալ մշուշներու մէջ մնաց:

Կը բարձրանանք Քեսապ: Ապա Գալապուրուն: Ծովափնէն կը դիտենք Մուսա Լեռը: Կը նկարուինք:

Ամբողջ 15 ժամ չրջած ենք: Պաղըճեանը յողնութեան նշաններ ցոյց չի տար: Ամէնէն ուրախը Սիրանն է, որ միշտ կ'երգէ:

Քեսապցիի բնակարան մըն ալ մանենք – Զօհրապ եւ Բարուհի Այնթապլեաններ – րուն բնակարանը որոնց աղջիկը զաշնամուրի վրայ Անդրանիկին երգը կը նուագէ:

Քեսապ, զարաւոր հայ գիւղ, զաշնամուր, հայերէն երգ: Դուրս կ'ելլենք, կը դիտենք հայ երեք յարանուանութիւններու եկեղեցիները եւ մշուշուած աչքերով կ'ուղղուինք դէպի Հալէպ:

Գէորգ Պաղըճեան եկաւ Սուրիա, ուխտ: Տեսաւ իր տարագրութեան ճամբաները, տեսաւ իր հայրենակիցները, ողեւորուեցաւ, բարիք բաշխեց, ու այսօր կը մեկնի Փարիզ:

Բարի ճանապարհ ազնիւ եւ ամբողջական, իր հայրենիքով եւ աշխատանքով խանդավառ այս մարդուն որ կը կոչուի Գէորգ Պաղըճեան:

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Հալէպ
Մարտ 31, 1989

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

– Սատանան տանէ այդ յիմարը ու մըննացածը ... ախր, դու չես հասկանում, Աբրահամ ... եթէ ճիշդ այդ բոպէին ըմտեփանը դեռին չհակէր ... գնդակը կը դպչէր Թերեւս իր ոտին, սրունքին, բայց ոչ կողին. այդ յիմարը արդէն դրեր էր բլթակի վրայ երբ Ստեփանը հուպ եկաւ. այդ բոլորը վատաբուեց մի եւնոյն ատեն. տղան նստեր էր դեռին, իսկ Ստեփանը աթոռի վրայ ... ատրճանակի փողը հազիւ թէ դեռնի երեսից բարձրացած էր: Եթէ Ստեփանի ձեռքից թղթերը չընկնէին ... նա չէր կարող ատանալ հարուածը ... նա երեսը մեզ էր դարձուցած եւ երբ ուզեց հատաքել, ինքը ըմտեփանը մի երկու քայլ հեռացաւ աթոռից ... Սոնի՛, ըսաւ Սարգիս դէպի ընկերուհին զառնալով, պէտք էր այնտեղ լինել հասկնալու համար ... Ստեփանը կարծես գնաց փողի դիմաց եւ հուպ եկաւ նաւ գնդակը ատանալու ... Նա չէր պիտեր եւ ուշադրութիւն էլ չէր դարձնում այն կողմը. նա զայրացած մեզ խօսում էր մի հարցի մասին ... թեւը չարժեց

հէնց որ տեսանք արիւնը, տղերքը ցրուեցինք ... մնացինք երեք հոգի ... Յովհաննէսը գնաց հայ եւ մեղ ծանօթ բժիշկ բերելու ... հարկ էր ծածկել պատահածը եւ այդ դժուարացնում էր մեր գործը: Մինչեւ բժիշկի գալը Ստեփանը պատկեցրինք տախտի վրայ եւ չորերը հանեցինք զգոյշ: Վէրքը մեծ չէր եւ հազիւ թէ արիւն էր դուրս գալիս ... ինքը նոյնպէս հանգիստ էր սկզբում, նա մեզ քաջալերում էր եւ ասում էր. «Բան չկայ, ոչինչ...», բայց փոքր յետոյ զգաց ընչաուութեան դժուարութիւն եւ մի սոսկալի դող ... նա այսուամենայնիւ իր քաջութիւնը չէր կորցնում եւ էլի ասում էր՝ «բան չկայ, ոչինչ»: Ծածկեցինք նրան մեր չորերով եւ սպասում էինք բժիշկին ... նա դողում էր եւ ուզում էր քնել, աչքերը փակւում էին եւ երբեմն նա բաց էր անում զօրով եւ նայում էր մեզ զարմացած ... Մօտեցայ իրեն եւ հարցրի.

– Ստեփան, ցաւո՞ւմ է վէրքը:

Նա գլխով ժխտական պատասխանեց, յետոյ ժպտաց երկար ամէն մէկիս ... Սոնիա, նա երբեք ոչ ոքին չէ ժպտացել այնպէս ինչպէս այդ բոպէին ... Սիրտս որորւում էր, բայց ես էլ ժպտում էի ... նա ինձ նայեց երկար եւ յետոյ ասաց.

– Կը գնաս Թիֆլիս, կ'տեսես Սոնիային ...

– Ա՛խ, Ստեփան, հառաչեց Սոնիա, եւ յետոյ Սարգիսին դառնալով.

– Առաջին գնացքով կը մեկնեմ, կ'երթամ իր մօտ ...

(Շար. 124)

(Շար. Ա. էջէն)

կրած է Մարտ 30–ի ահաւոր պայթումէն, որ այլ աւերներ ալ գործած է: Պուրճ – Համուտի մէջ ալ քաղմաթիւ բնակարաններ քանդուած են:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՐՇԱՒԱՅԻ մէջ, պատմական համաձայնագիրը մը ստորագրուած է իշխանութեան եւ ընդդիմութեան միջեւ, որ պէտք է յանգի Սոլիտարնոսքի օրինականացման: Լեհ Վարեզա յայտարարած է այս առթիւ. – «Քայլ մըն է դէպի ժողովրդավարութիւն, բայց միայն սկիզբ մըն է: Մեր առջեւ ճամբան շատ երկար է: Կըրնամ միայն ցաւիլ որ այսքան տարիներ կորնցուցինք»: Բանակցութիւնները այնքան ալ դիւրին չեն եղած եւ մինչեւ վերջին վայրկեանը համաձայնութեան մը դալը շատ ալ ապահով չէր:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ յանկարծակի վճռականութեամբ, բանական ձգտուած վիճակ մը կը պարզեն Իրանի հետ յարաբերութիւնները: Թեհրանի թուրք դեսպանին Անգարա կանչուելէն եաք, Իրան փոխադարձութեան դիմած ու եւ կանչած է Անգարայի իր դեսպանը: Հաւանական է որ այս վերջինը անթաղձալի անճնաւորութիւն նկատուի ու Թուրքիա վերադարձին արձագանգութիւն չտուի: Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութեան մէկ կցորդին համաձայն, երկար ատենէ ի վեր ձգտուած կայունութիւնը տաղնապի մը հանդամանքը առած է այսօր, ու միմիայն Արտաքին նախարարներու կամ վարչապետներու հանդիպումով մը կարելի կ'ըլլայ լուծումի մը յանգիլ: Կցորդը հաւանական նկատած է երկու վարչապետներու մօտալուտ հանդիպում մը:

ԺԻՍՔԱՐ Տ'ԷՍԹԷՆ կը պնդէ որ ընդդիմութիւնը միացեալ մէկ ցանկով ներկայանայ եւրոպական ընտրութեանց: Նախկին նախագահը կը չեշտէ. – «Ի՞նչպէս կարելի է օժանդակել Եւրոպայի Միութեան երբ կարող իսկ չենք միասին հասկնալու նոյն հոսանքի պատկանող Ֆրանսացիներու միջեւ»: ԻՒ – ՏԷ – ԷՖ–ի նախագահը կը փափաքի որ ցանկերը պարզեն երիտասարդացման ճգտում մը չարունակականութեան մէջ:

ՖՈՒԹՊՈԼԻ ախոյեան ակումբներու բաժակի մրցումներուն արդիւնքներն են. – Ռէալ – Մատրիտ եւ Միլանօ 1 – 1, Պուքրէշ – Կալաթասարայ 4 – 0, բաժակներու բաժակին՝ Պարչելոնա Սոֆիա 4 – 2, Մալին – Ձենովա 2 – 1: ԻՒՆՖԱՄ՝ Նափոլի – Պայէրն 2 – 0, Շթութկարթ – Տրէզտէն 1 – 0:

ՓԱՄԹՕՐ հաստատութեան որոշումը այլեւս միայն անպէրէն հրատարակելու իր հռչակաւոր (հարիւրամեայ) տարեդիրքը (ալմանախը) կը չարունակէ պահել, մանաւանդ անոնց մօտ, որոնք քիչ – չատ նախանձախնդիր են Ֆրանսերէն լեզուի նկատմամբ: Հետաքրքրական է նկատել որ առաջին բողոքը Քէպեքը եղաւ, մինչ Ֆրանսայի մէջ ցարդ պաշտօնական վրդովում չկայ, հակառակ անոր որ Ֆրանսախօսութեան նախարար ալ կայ, մինչ ոչ Անգլիա եւ Նաւա՛նդ Ամերիկա նման անհրաժեշտութիւն չեն տեսած: Ճիշդ է որ դէպքերը կը հաստատեն որ պէտք ալ չունին:

ՏԷՐ եւ Տիկին Յակոբ Խաչատուրեան,
Տիկին Արփինէ Խաչատուրեան,
Տիկին Ալիս Պալըզճեան,
Տիկին Շաքէ Գրալեան (Պարսկաստան),
Տէր եւ Տիկին Վահան Նաւասարդեան եւ զաւակները,
Պր. Գրիգոր Խաչատուրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ժաք Վերժէ եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Ժերար Խաչատուրեան,
ինչպէս նաեւ Ղազարոսեան, Փէրէն, Քիւրկճեան, Թորոսեան, Գաբրիէլեան, Գասպարեան, Կրկրեան ընտանիքները եւ Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբի իր ընկերները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր, մօրեղբօր, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՂԱԶԱՐՈՍ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 3–ին, 91 տարեկանին:

Թաղումը կը կատարուի Ուրբաթ, Ապրիլ 7, ժամը 11·30–ին Կրոլէի պերեզմանատունը:

Մեկնում ժամը 11–ին Մոնմորանսիի Հանդստեան Տունէն (Ավընիւ Շաոլ Տը Կօլ):

Ոչ մէկ մահագդ ղրկուած ըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին եղբօր եւ ընտանեկան պարագաներուն:

U.G.A.B. AIDE A L'ARMENIE
présente
une nouvelle comédie musicale pour petits et grands
d'après la pièce de SCHWARTZ tirée des contes d'ANDERSEN,
adaptation, mise en scène, paroles et musique
NAREK DOURIAN

LE ROI NU
avec pour la 1ère fois en France
RAFFY KOTANDJIAN
acteur vedette du Théâtre Dramatique d'EREVAN
venu spécialement pour cinq représentations
exceptionnelles au profit des victimes du séisme

PARIS
le Dimanche 9 Avril à 17 heures
au Théâtre DES ARTS HEBERTOT
78 bis, Bld. des Batignolles — 75017 Paris (M° Villiers)

MARSEILLE
Samedi 15 Avril à 20h30
au Théâtre de l'ODEON
162, la Canebière
13001 Marseille
Réservations :
91. 47.. 61. 29
91. 87. 18. 43 (après 19h)

LYON
Dimanche 16 Avril à 15h30
à la Salle VICTOR HUGO
Mairie du 6e
33, rue Bossuet
69006 Lyon
Réservations :
78. 42. 75. 95

VENTE DES BILLETS : PRIX DE 50 à 250 Frs.
—— U.G.A.B. : 11, square Alboni, PARIS 16e — Tél. : 45 20 03 18
—— TELE CONDORCET : 175, ave. Jean Jaurès, CLAMART — Tél. : 46 42 56 17
—— Epicerie NAHIRI : 8, Bld. Carnot, ALFORTVILLE — Tél. : 43 68 82 86

COURS DE MATHEMATIQUES
A
L'UGAB - JEUNES

Etudiants arméniens en 1er cycle universitaire scientifique (DEUG A, ...) et en mathématiques supérieures et spéciales (sections MM', PP', ...) ce mesage vous concerne.

Professeur NORMALIEN et AGREGE en mathématiques vous propose au sein des activités de l'U.G.A.B. - JEUNES, des cours de mathématiques de haute qualité.

Deux formules sont à votre disposition :
— Cours de soutien
(Lundi et Mercredi de 19 à 21h)
— Stages intensifs pré-examen et concours.

ATTENTION, pour une efficacité maximum, le nombre de places est limité à 5 personnes. Les cours débuteront le 10/4/1989. Pour tous renseignements complémentaires, s'adresser à :

Charles TOROSSIAN
au tél. : 46. 54. 31. 60.

L'U.G A.B. -JEUNES : LES MOYENS DE LA PERFORMANCE.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Agnouni d'Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil

Mini Croisière
à bord du «VERT GALANT»
le Lundi 1er Mai
départ du Pont Neuf à 9h30
Retour vers 18 heures
Prix 300 Frs
(petit déjeuner, déjeuner, goûter compris)
Réservation: Tél.: 39. 82. 65. 91 —le soir—
— Places limitées —

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Մարսէյլի Հայ Աբեղայներու խմբապետական խորհուրդը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր նախկին Աբիները եւ Աբեղայները, Ապրիլ 16–ին Կիրակի օր ժամը 16–ին, Սրբոց Թարգմանչաց (Փրաւօ) Մայր Եկեղեցւոյ կից Ա. Զրբաշեան սրահին մէջ:

Բոլորի ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

— TELEVISION —

TF 1

Dimanche, 9 Avril à 19 heures
Anne Sinclair reçoit à 7/7
AZNAVOUR

A l'occasion du parrainage par la Ville de Montpellier du professeur
Babken ARATSKIAN
membre du Comité Karabagh, emprisonné à Moscou avec dix autres intellectuels arméniens

L'Amicale arménienne de Montpellier et sa région
L'Association «Solidarité Franco - arménienne»
vous invitent à une soirée de soutien pour la libération des membres du Comité Karabagh
avec la projection du film
« Arménie 88 »

le Vendredi 14 Avril,
à 20h30 précises
Salle Pétrarque,
rue de l'Embouque-d'Or,
Montpellier

sous la Présidence d'Honneur de M. Georges FRÊCHE, Député-Maire de la Ville de Montpellier
et
Monsieur l'Abbé Pierre TOULAT Secrétaire de la Commission catholique française «Justice et Paix».

Avec la participation de :
Mme Catherine KESSEDJIAN,
Professeur à l'Université de Dijon,
Avocat au barreau de Paris
M. Jacques BALP, Journaliste et écrivain
M. Gérard DEDEYAN, Président de l'Amicale arménienne de Montpellier et sa région
M. Christian DER STEPANIAN, Président de l'Assocation «Solidarité franco - arménienne».

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Տարեկան ճաշը
եւ
ԼԻԼԻԶ ՍՅՎԱՋԵԱՆ — ԳԱՎՈՒՒՃԵԱՆ
Գրական մրցանակի յանձնում
ՎԵՀԱՆՈՑՇ ԹԵՒԵԱՆԻ
«Նշանագիր» հատորին

Ապրիլ 9, կիրակի, ժամը 13–ին:
«Pizza Oskian» ճաշարանը
139, rue Saint-Honoré, 75001 Paris
métro : Louvre
Գեղարուեստական բաժին:
Մասնակցութիւն՝ 150 Ֆր.:
Տեղերը ապահովելու համար՝ հեռաձայնել. –
48 78 16 21 եւ 48 22 95 06
Թիւերուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի, Տ. Սէրգիսկիլեան մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պր. Ա. Գարայեանի, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Գարայեանի, իրենց եղբօր Արիս Գարայեանի մահուան առիթով:

Նոյն առիթով, չնորհակալութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Կարապետ Թօփալեանի որ նուիրած են 500 Ֆրանք (Հայաստանի աղէտեալներուն համար), եւ Տէր եւ Տիկին Աւետիս Քիւրմիճեանի որ նուիրած են 500 Ֆր. իսիի Կապոյտ Խաչին, փոխան ծաղկեպսակի:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 8-9
SAMEDI-DIMANCHE
8-9 AVRIL
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.989 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.989

Օրուան հարցեր

ԹՈՒՐՔԻԱ - ԻՐԱՆ ԿՆՁԻՒԸ

Երկու մայրաքաղաքներու դեսպաններուն ետ կանչուելով բացայայտ քնոյթ առաւ Թուրք եւ Իրան յարաբերութիւններու ձգտուած վիճակը:

Այսօրուան կացութիւնը հետեւանք է «նախապատրաստական» բաւական երկար շրջանի մը, ուր Իրարու դէմ լռելեայն բախեցան փոխադարձ չահեր ու հաշիւներ: Երկու երկիրներուն միջեւ ճեղքը սկսաւ զոյանալ այն օրէն, երբ Խոմէյնիի կողմնակից չարժումը բաւական ներթափանցելով հանդերձ Թուրքիոյ սահմաններէն ներս, պաշտօնական մակարդակի վրայ միշտ բախեցաւ լաիք հանրապետութեան մը սկզբունքներուն հաւատարիմ Թուրք կառավարութեան հաստատ դիրքին:

Խոմէյնի այս պատուարին դէմ, դիմած էր իր յեղափոխութիւնը մաս առ մաս դէպի Թուրքիա արտածելու հնարքներու: Ու այս չանքը վերջին տարիներուն տուաւ իր պտուղը, երբ օրէ օր Թուրքիոյ նոյնիսկ մեծ, առաւել արեւմտահայացած քաղաքներուն մէջ աւելցաւ փաթիլոցաւոր, համրիչ քաշող այրերու եւ մինչեւ քիթին ծայրը ծածկուած կիներու, երիտասարդուհիներու թիւը· բազմապատկուեցան նաեւ կրօնական, յետադիմական դաստիարակութեան բոյն «Գուրան»ի դասընթացքները:

Այս երեւոյթին վերջին պոռթկումը հազարաններու մէջ ուսանողուհիներու լաչակ կրելու արգելքին դէմ բողոքի ծաւալումն ալիքն էր: Ցոյցերու ընթացքին ձերբակալուած զրդիչ տարրերու միջեւ իրանցիներու նկատառելի դոյութիւնը ու Թեհրանի ճայնասփիւռին կրօնամոլութեան չատագով, հրահրող հաղորդումները ակնարկները անդամ մը եւս զարձուցին դէպի Խոմէյնիի իշխանութեան ներգործութիւնը:

Սակայն այս բոլորին մէջ աւելի ուշագրաւը Թուրքիոյ կրաւորական կեցուածքն էր· հակառակ ոտնձգութիւններու բացարձակ բնոյթին, հակառակ տեղական մամուլին անվերապահ հրապարակումներուն, իշխանութիւնը վճռական ո՛չ մէկ յայտնի քայլ առաւ, պատուար կանգնելու համար Թեհրանի անուղղակի միջամտութեան:

Այսօր, չանկարծական թեքումով մը, Անգարա կեցուածքի, պատահարները զսպելու փոփոխութիւն մը կ'արձանագրէ: Իր դեսպանը ետ կանչելու նախայիշէն առ «անբաղձալի անճառութիւն» կ'որակէ Իրանի դեսպանը, նոյնիսկ խնդրոյ առարկայ կ'ընէ վերադարձի անոր արտօնութեան մերժումի պարագան:

Այս վճռականութեան տանող ճամբուն վրայ Թուրքիա ուշադրութեամբ ըրած ըլլալ կը թուի իր հաշիւները. Արտաքին նախարարութեան չրջանակները յայտնած են թէ Թուրքիա չի կրնար չարունակել լուռ մնալ Իրանի ոտնձգութիւններուն դէմ. եւ եթէ այս երկիրը կը փափաքի աւելի լարել փոխյարաբերութիւնները, Թուրքիոյ համար անտեսական, առեւտրական կապերը այնքան ալ կարեւորութիւն չեն ներկայացներ: Իրան այլեւս չատ չահեկան չուկայ մը չէ Թուրքիոյ համար, որ պիջումներու ենթարկուի զայն պահելու սիրոյն:

Միւս կողմէ, Թուրքիոյ մինչեւ այսօրուան կրաւորական կեցուածքին փոխութեան պատճառ մը կը նկատուի նաեւ վերջին ընտրութիւններուն խօսքի կրած պարտութիւնը· ատիկա կը բացատրուի, ընտրողներու խօսքի չանցաւոր լռութիւնը պատժելու փափաքով:

Թուրքիոյ վճռակամութիւնը կը զուգադիպի նաեւ Իրաքի Արտաքին նախարար Թարեք Ազիզի առաջին այցելութեան նախորեակին: Ի՞նչ ազդակներ զրդած են Թուրք իշխանութիւնները, այսքան չանկարծակի կերպով ու կտրականօրէն Իրան – Իրաք պատերազմէն ի վեր բծախնդրութեամբ պահպանուած անկողմնակալութիւնը խզելու: Մինչդեռ այս անկողմնակալութիւնը Թուրքիոյ որոշ ծանրութիւն մը կուտար արեւմուտքի, եւ նոյնիսկ Խորհրդային Միութեան դիմաց:

Նկատի առած Իրանի Խորհրդային Միութեան մերձենալու, իսկ Թուրքիոյ արեւմտեան աշխարհին մաս վաղմելու փափաքը, այս վերջինին ներկայի անպիտանութիւնը, ապագայի անորոշութիւնը կընկալ զիրքափոխումը, չրջանին մէջ ուժերու նոր հաւասարակչռութեան մը նախանչաններէն մէկը չէ՞ արդեօք:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ

ԱՈՒՆ ՏՐԱՄԱԴԻՐ Է ԽՕՍԵԼՈՒ

ՋՈՀԵՐՈՒ ՄԷՋ 12 ՀԱՅ ՄԵՌԵԱԼ ԵՒ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

Չօրեքշաբթի Աուն տրամադիր է նստիլ խօսելու, այսինքն բանակցելու, պայմանաւ անշուշտ որ խօսակից ըլլայ: Մինչ այդ, «Ֆիկարօ»ի տուած իր մէկ հարցազրոյցին մէջ արդէն, կը բացատրէ որ պատերազմ մղած է բանակցելու համար: Ջէնքը՝ նպատակ չէր, կ'ըսէ, այլ՝ միջոց համոզելու համար Սուրիացիք որ ընդունին խօսակցիլ: Երբ իրեն հարց կը տրուի թէ ի՞նչպէս ճումպլաթ, որու հայրը սպաննեցին Սուրիացիք, զօրավիզ է անոնց, Աուն կը պատասխանէ· – «Չեմ կարծեր որ զօրավիզ է: Ան ճակատագրապաշտ է, տիւրզի մասյնութեան մաս կը կազմէ: Տիւրզիները, ինչ որ պատահի, այդպէս ալ կ'առնեն»:

Ինչպէս ըսինք երէկ, զոհերու մէջ կան նաեւ Հայեր, ինչ որ բնական երեւոյթ մըն է: Հինգշաբթի իրիկուն, Պէյրութէն ստացած մեր լուրերը (թելեքսով), կը հաստատեն թէ 12 մեռեալ կայ, 8–ը՝ Պուրճ – Համուտ, 2՝ Մար – Մխայել, 1՝ Անթիլիաս եւ մէկ ալ ինուսը: Ասոնց մէջէն էր ընկերը եղիա Գայայեան: Կան նաեւ 30 ծանր վիրաւորներ: Հայկական հաստատութիւններն ալ վնասներ կրած են: «Ագդակ»ի չէնքին երեք յարկերը վլած են:

Ոմբակոծութիւնները այնքան աստիճ եղած են չաբթուան սկիզբը, որ Կաթողիկոսարանի դրասենեակը փակ էր եւ Տօրթայի կազի պահեստանոցի պայթումէն

ետք, ուր կը գտնուէին Ազգային Ժողովի նախագահ Զաքարիա Քէչիչեանն ու Ազգային Առաջնորդարանի երկու չէնքերու ապահովիչները չարդուփշուր եղած են: Բոլոր չրջանները վնասուած են՝ էչրէֆիէ, Զալղա, Ճեէյմէ եւ Նագգաչ: Նուպարեան վարժարանը թեթեւ վնասներ կրած է հրազունդերէ, պայթումին եւ ռումբերուն հետեւանքով հայապատկան բազմաթիւ տուներ, խանութներ, գրասենեակներ եւ գործատուներ վնասուած են, դիւրաւորաբար Տորայի, Պուրճ – Համուտի, Մար – Մխայէլի եւ էչրէֆիէի չրջանները:

***

Ֆրանսացիք, հիւանդանոց – նաւ մը զրկեցին Ուրբաթ օր, որ խարիսխ պիտի նետէ Ճունիէի նաւահանգիստը, զար – մանելու համար վիրաւորները (90 անկողին ունի եւ գործողութեան սրահ):

Մինչեւրան, Հինգշաբթի օր, ընդունեցաւ բոլոր հոսանքները ներկայացնող խումբ մը խորհրդարանականներ խորհրդակցելու համար Լիբանանի չուրջ: Այդ առթիւ չեչտեց· – «Ֆրանսա բոլոր Լիբանանցիներու բարեկամն է, բայց այսօր քրիստոնեայ Լիբանանցիք վտանգուած են իրենց կեանքին եւ ապահովութեան մէջ, դեռ չխօսելով Լիբանանի դոյութեան մասին իսկ»:

Դամասկոս դժգոհ է Ֆրանսայի բռնած դիրքէն:

ANTENNE 2

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԷՆ ՉՈՐՍ ԱՄԻՍ ՑԵՏՈՑ

Ուրբաթ, Ապրիլ 7, առաւօտեան ժամը 8–ին, «Անթէն 2»ի լուրերու ընթացքին, կարճ հաղորդում մըն ալ եղաւ Հայաստանի մասին, երկրաշարժէն ճիշդ չորս ամիս ետք (եւ ոչ՝ 3 ամիս, ինչպէս ըսուեցաւ): Այս հաղորդումին ընթացքին ցոյց տրուեցաւ Լենինականի մայրանոցը, ուր հաստատուած են ԷՄ – ԷՍ – Էֆ–ի բժիշկները եւ որ դեռ էլեկտրական հոսանք չունի, ինչ որ բարդութիւններ կը ստեղծէ նորածիններու համար: Օրական 4 – 5 երախայ կը ծնի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ընտրութեանց համար ընդդիմութեան պատակտումը կը չեշտուի եւ ժիսքար ու Շիրաք չեն կրնար խօսք

(Շար·ը Դ· էջ)

ՈՐՊԷՍԶԻ ՓԱԿՈՒԻ ՓԱԿԱԳԻԾԸ

«Յառաջ»ի առաջին էջին «Փակագիծը բաց ձգեցէք, խնդրեմ» պարբերական սիւնակին բնակիչ ընկերս երէկ կը նկարագրէր ուղեղին շարժական բեմին թաւալումը· այդ բեմին հերոսը տարիէ մը ի վեր Դանիէլ Վարուժանի «Դերեճիկ»ն էր որ արիւնլուայ գլխով, լաց ու կոծով դիմեր էր մօրը գուբին:

Մովսէս Պէտճեան Դերեճիկը կը զետեղէր նաեւ աւելի քան 70 տարի ետքի, ներկայի՛ մեր համայնապատկերին մէջ, ուր ո՛չ Դերեճիկի դերը փոխուած էր, ոչ ալ քարով մը ամոր գլուխը պատռած Ալիին:

Եօթը տասնամեակ ետքի այս անդրադարձը Մ· Պէտճեանի գրիչին տակ կը բերէր նաեւ Դերեճիկին մօրը տիպարը· ամոր, որ կ'ըսէր իր տղուն «...Դո՛ւրս... մինչեւ որ յաղթած՝ / Արիւններդ ամոր արեամբ չմաքրին՝ / Այսօր տուն չես դար»:

Այս զուգահեռներն ու Ապրիլ ամսուան մերձաւորութիւնը, Մ· Պէտճեանի ընդվզումը, դառնութիւնը տարագել կուտան հարցումներու շարքով մը· ան կը գրէ·– «Հեռու մղձաւանջներէն, հեռու տարածանքներէն, հեռու յաճախանքներէն, ե՞րբ է որ առիթը պիտի ունենանք ներկայ պըտուղներու աչխարհի հանդէսին, առանց բարդոյթի, առանց տագնապի, խաղաղ դիմագծերով, սովորական քաղաքացիի մը նման»:

Այս հինցած ու տանջող «ե՞րբ»ը ունի՛ պատասխան· այնքան անգամ փորձուած, փաստուած ու յստակ:

Այդ առիթը պիտի ունենանք ԱՅՆ ԱՏԵՆ, երբ կարենանք մեր – ո՛չ միայն – ուղեղներու բեմերուն հերոս «Դերեճիկ»ները փոխարինել անոնց մայրերով:

ԱՅՆ ԱՏԵՆ, երբ կարենանք «Դերեճիկ»ներու լացին տեղ լսել անոնց մօրը սա՛ստը·

«Դու ալ Հայ ես, եւ մէջդ ըլլա՛յ / Թող իմ մկրատս, իլս, ի՛նչ որ կ'ուզես ... դո՛ւրս»:

ԱՅՆ ԱՏԵՆ, երբ փոփոխութիւն ակընկալող յոյսի մեր սլաքը «Ալի»ներէն դառնան դէպի «Դերեճիկ»ները···:

Թ· Արփի

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՏԻՊ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» — ԱՊՐԻԼ 4)

ՊԱՐԳԵՒԻ ՅԱՆՁՆՈՒՄ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ

Խորհրդային Միութեան Պրեզիտիումի հրամանագրով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա· պարգեւատրուած է Աշխատանքային Կարմիր Դրօշի չքանչանով: Ան այդ պարգեւին արժանացած է խաղաղասիրական գործունէութեան համար եւ ծննդեան 80–ամեակին առթիւ (*):

Հայաստանի Պրեզիտիումի նախագահին՝ Հ· Ոսկանեանի կողմէն կատարուած պարգեւի յանձնումը կը զուգադիպէր Վազգէն Ա·ի երեսփոխան ընտրուելուն:

Կաթողիկոսը, չնորհակալութիւն յայտնելով Պետական բարձրագոյն պարգեւին համար, ըսած է թէ «Պետութեան ու Եկեղեցիին փոխյարաբերութիւններուն մակարդակը միշտ միատեսակ չէ եղած, բայց անոնք միշտ զարգացած են: Չնայած տարբեր հանգամանքներուն, հայ Եկեղեցին միշտ զգացած է մեր կառավարութեան հոգատար վերաբերմունքը: Սա իրողութիւն է, իսկ վերջին երեք – չորս տարուան ընթացքին չատ բան փոխուեցաւ: Ասիկա յատկապէս կը յուսադրէ ու կ'ոգեշնչէ: Մեր Եկեղեցին առջեւ դրած նուիրումի աւելի լայն հորիզոններ բացուեցան ոչ միայն կրօնական, այլեւ հայրենասիրական ոլորտին մէջ···»:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը նչած է, որ «հարիւրամեակները չարունակ, չունենալով պետականութիւն, մենք զայն ձեռք բերինք Խորհրդային Միութեան հովանիին ներքոյ: Մայր Հայրենիք եւ հայրենի Պետութիւն հասկացողութիւն – ները անբաժանելի են, եւ այդ ոգիով ալ մենք կը լուսաւորենք մարդիկը ինչպէս մեր երկրին՝ այնպէս ալ արտասահմանի մէջ»:

(*) ԽՄԲ· – «ՅԱՌԱՋ»ի· – Ի դէպ այս պարգեւատրութիւնը եղած էր 1988 Սեպտեմբերին եւ առաջին յանձնում մրն ալ կատարուած էր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ծննդեան տարեդարձի օրն իսկ՝ Սեպտեմբեր 20–ին, Էջմիածնի մէջ, ձեռամբ Հայաստանի Խաղաղութեան Հիմնարկի նախագահ՝ Է· Միրզոյեանի (տես՝ «Յառաջ», 1988 Սեպտեմբեր 29):

«HARATCH»
TELECOPIEUR :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՆԱՄԱԿ ԵՒՊԱՏՈՐԻԱՑԷՆ

Դեկտեմբերեան արհաւիրքէն ի վեր 4 ամիս անցած է արդէն: Հայաստանի եւ Սփիւռքի վոյդ թելերով հայ մամուլին մէջ լայն տեղ կը գրաւեն հայկական եւ միջազգային օժանդակութեան մասին լուրեր, վերակառուցումի աշխատանքներու, ծրագիրներու շուրջ յարուցուած վէճեր, աղէտեալներուն ի նպաստ բազմազան ձեռնարկներու արձագանգներ ու շատ անգամ չափածոյ գրութիւններ, որոնք անպայման կը կրեն Դեկտեմբեր 8 կամ 9 թուականը...: Համաառարած նման աղէտի մը պարագային, բնականաբար, մարդ կ'ընէ ինչ որ կրնայ: Ու գերերու այս ինքնակամ բաշխումէն եաք, պարտականութիւնը կատարած մարդու մեր հանգստութիւնը պարբերաբար խռովեցին նկար մը, կամ օտար երկիրներու բուժարանները փոխադրուած վիրաւորներու, հաշմանդամներու լուրեր:

«Գրական Թերթ»ի Մարտ 17–ի թիւին մէջ համեստ անկիւն մը գրաւած «Մեզ մի մոռացէք...» խորագիրով նամակը, ուղղուած Թերթի խմբագրութեան, յանկարծ լոյսին կը բերէ զանգուած մը, որուն մասին առաջին օրերուն յայտնուած մտահոգութիւններէն եաք լուած է հայ մամուլը:

Ցաւմիկ Սարգսեան բազմահազար աղէտեալներէն մէկն է. աղէտէն եաք փոխադրուած է Ուկրանիոյ Եւտպատորիա քաղաքը, հոն սպասելով որ փլատակներէն նոր կառուցներ ծագկին ու երթայ շարունակելու կեանքին ընդմիջմուած ընթացքը: Սակայն մինչ այդ, օտար երկնքի ու ժողովուրդի մը հիւրընկալութիւնն ու խնամքը չի կրնար երեն գրել չսալ թէ ոչ միայն հացիւ կեցցէ մարդ:

«Մեզմէ իւրաքանչիւրը ամէն րոպէ սրտատրոփ սպասում է Հայաստանից որեւէ լուրի, մարդու, թերթի: Ի՞նչու մէկ անգամ գոնէ հայկական մի թատրոն, կիսօ, համերգ չի լինում, չէ՞ որ շատ ենք կարօտել մերին, չէ՞ որ հոգուս էլ է սնունդ պէտք: ... Էլ ինչո՞վ էք ուզում Հային Հայ պահել, ժողովրդի ոգին ամրապըն – դել, վերադարձնել հայրենիք, երբ մատնել էք անտարբերութեան» կը գրէ Ց. Սարգսեան: Ապա հարց կուտայ.– «Ինչո՞ւ գոնէ գրողներդ չէք գալիս: ... Ի՞նչ է, մեզ միայն ապահով տանի՞ք էր պէտք: Ո՞ւմ են պէտք ճոռոմ խօսքերը, որ գրւում են թերթերում, ո՞ւմ են պէտք այդ ճան ցաւակցութիւնները, լացը»:

Այս տողերը իրենց ահաւոր զառնութեամբ այսօրուան զգլխականին տագնապին արձագանգելէ եաք մտածել կուտան այն մեծ զանգուածին մասին որ այլեւս լուած է, չի բողոքեր, ո՛չ անտարբերութեան եւ ոչ ալ մոռացումին դէմ. խորհրդային հայ Սփիւռքին մասին է խօսքը որուն ապրած զառնութիւնը չափելու համար Ց. Սարգսեանի վիշտը պէտք է բազմապատկել ո՛վ գիտէ քանի հարիւր հազարով:

«Գիրք չկայ, տետր չկայ, հայկական ոչինչ չկայ» կը տրտնջայ նամակագիրը, ակամայ սահմանելով մոռացումին ամէնէն ազդու պատուարները: Ցեղոյ որպէս անտարբերութեան գերագոյն ամբաստանութիւն, կը յիշէ մանուկի մը մահը. «չկարողացաւ պահել մեր երեխայի, մի փոքրիկ Հայի կեանք, որն այնքան թանկ էր մեզ համար: Երեխան վերջին պահին ասաց. «կիրովական եմ ուզում գնալ, մեր սառը ջուրն եմ ուզում»:

Բժիշկները ամէն բան ըրին, բայց ուշ էր, կ'ըսէ Ց. Սարգսեան.– «երեխան դիմադրականութիւն չուներ: Պատկերացրէ՛ք, ոչ մէկը չունի եւ հաւատացէք, որ սա նոր դժբախտութեան սկիզբն է»:

Այս նոր դժբախտութիւնը հոգեկան այն բեռնումն է որ չափահասներու համար կը սեղծէ լուրերու, խօսքին, դիրքին պակասը, իսկ մանուկներուն՝ ծննդավայրի սառը ջրին կարօտը:

Մեռնողները մեռան. մնացածին, վերապրելու պայքար մղող մեծին ու պզտիկին պիտի չկրնա՞ն օգնական ըլլալ մեր ցաւած սրտերը, հանդանակուած միլիոնները:

Այնքան առեն որ պատկան մարմիններ, կազմակերպութիւններ գործով չարձագանգանդեն Ցաւմիկ Սարգսեանի աղաղակին, անոր վերջին տողերը որպէս խղճի խարան պիտի չաչեն բոլորիս համար. «Իմ երեխան չէր, սեփականը չէր, բայց հայ էր, իմն էր, մեր փոքրիկ ժողովրդի մի բեկորն էր, որին չկարողացանք պահել, որի փոքրիկ կեանքի համար պատասխանատու էինք բոլորս»:

Ու չմոռնա՛նք. մեր փոքրիկ ժողովրդի այդ բեկորը մեռաւ կիրովականի սառն ջուրին կարօտը սրտին:

Ա. ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԲԵՂՈՒՆ ԵՒ ԻՄԱՍՏԱԼԻՑ ԿԵԱՆՔ

ՓՐՈՖ. Կ. ԿԱՐԱԳԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 80ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

Մեր կողքին, մեր շրջապատը կ'ապրին ու կ'աշխատին խմաստուութեամբ օժտուած մարդիկ, իրենց գործին, իրենց ժողովուրդին հաղերուն ու կարիքներուն անսահման նուիրուածութեամբ, անցեալ ժամեշտութեան պարագային գործակիցներուն զօրավիդ ըլլալու անկեղծ մղումով:

Անոնցմէ է մեր ատակ ընկերը, մեր բարեկամն ու խորհրդատուն, հանրածանօթ գիտնականն ու մանկավարժը՝ Կարպիս Կարագեան:

Այսօր Կարպիս Կարագեան 80 տարեկան է. ան իր կեանքին վեց տասնամեակները նուիրած է Հայաստան ու այլուր անտեսապէտներու, մասնաւորապէս հաշուապահական հաշուառման եւ անտեսական վերլուծման մասնագէտներու պատրաստման, այդ բնագաւառին մէջ աշխատողներու որակաւորման բարձրացման աշխատանքին:

Հազարաւոր հայ մասնագիտներու նման Կարպիս Կարագեան եւս մանկութիւն չէ ունեցած: Անոնք, ինչպէս կ'ըսէ բանաստեղծը, մեծցան առանց մանկութեան ու պատանեկութեան քաղցր երազներու, անհոգ կեանքի: Ան 1915–ի ահեղ տարուան վերապրողներէն է: Իր մանկութիւնը անցած է սուրիական անապատները տանող, մինչեւ Տէր – Զօր հասնող ճամբաները: Բարեբախտ պատահականութեամբ կիսոտած ու տանջահար ընտանիքը հասած է Եփրատի հանդիպակաց ափը ծուարած Բաքքա գիւղաքաղաքը: Այստեղ ալ անոնք հանդիստ ու խաղաղ կեանք պիտի չունենային: Ցոյն – քեմալական պատերազմին պատճառով անոնք Պարաիզակէն կրկին կը տեղահանուին եւ կը փոխադրուին Պոլիս, ուր ուսումնատենչ պատանին բախտը կ'ունենայ կեդրոնական վարժարան ընդունուելու, այն վարժարանը ուր կրթութիւն ստացած են հայագիտութեան մեծ երախտաւորներ Հրաչեայ Աճառեան, Արշակ Զօպանեան ու Արշակ Ալպոյաճեան, Միասաք Մեծարենց ու Վահան Թէքէեան, Երուխան ու Ցակոբ Մնձուրի, ուր հայ դպրութեան շատ երախտաւորներու հետ իր ժամանակին հաչուապահութիւն դասաւանդած է մեծ երգիծաբան ու հաշտպետ Ցակոբ Պարոնեան:

1925–ին Կարպիս Կարագեան Հայաստան կը ներգաղթէ ու կը նուիրուի մայր հայրենիքի վերակառուցման ու բարգաւաճման գործին: 1933–ին աւարտելով Լենինականի անտեսագիտական հիմնարկը, ան աշխատանքի կը նշանակուի Հայաստանի սպառողական համագործակցութեան միութեան՝ «Հայկօօպ»ի կեդրոնական մարմնին մէջ՝ երկու տասնամեակներու ընթացքին ղեկավարելով կեդրոնական հաշուապահութեան աշխատանքները:

Շուտով կը բացայայտուի Կարագեան մանկավարժին ձիրքը, եւ 1937 – 1938 տարեշրջանէն սկսեալ ան դասախօսութիւններ կը կարդայ Երեւանի Համալսարանի անտեսագիտական ֆաքիւլթէին մէջ, իսկ 1953–էն կը հրաւիրուի համալսարան՝ մնայուն աշխատանքի: Գործնական աշխատանքի փորձն ու հմտութիւնը ինչպէս նաեւ տեսական հիմնաւոր պատրաստուածութիւնը կարճ ժամանակէն իրեն աւելի մեծ հեղինակութիւն կը բերեն: 1955–ին կը ստանայ անտեսագիտութեան թեկնածուի գիտական աստիճան, իսկ 1959–ին իրեն կը շնորհուի տոչենթի կոչում: Այդ բոլորը նոր թափ ու եռանդ կը հաղորդեն իր գիտական ու մանկավարժական գործունէութեան: 1957–ին լոյս կը տեսնէ երկար տարիներու իր հետազօտութեան արդիւնքը՝ «Հայաստանի սպառողական կօօպերացիայի ծագումն ու զարգացումը» ծաւալուն մենագրութիւնը, որ մեծ ընդունելութիւն կը գտնէ մասնագէտներու շրջանին մէջ:

Կարգիս Կարագեանի վարչական – կազմակերպչական կարողութիւնները առաւել ակնառու կը դառնան անտեսագիտական ֆաքիւլթէի փոխ – տեսուչի ու ապա տեսուչի պաշտօնները ստանձնած տարիներուն: 1961–էն 1975 ան ղեկավարած է հաշուապահական հաշուառման եւ տնտեսական գործունէութեան վերլուծութեան ամպիոնը իսկ 1975–էն 1977՝ հաշուապահական հաշուառման ամպիոնը: Այսօր ալ ան մեծ աշխատանք կը տանի ֆատրերու պատրաստման ու անոնց որակաւորման բարձրացման ուղղութեամբ: Գիտնականին «Հաշուապահական հաշուառման տեսութիւն» դասընթացքը, որ ունեցած է չորս հրատարակութիւն, մայրենի լեզուով առաջին ձեռնարկն է որ լայնօրէն կ'օգտագործուի տնտեսագիտական բարձրագոյն եւ միջնակարգ մասնագիտական կրթութեան հաստատութիւններու ուսանողութեան ու դասախօսներու կողմէն: Ան ունի հրատարակուած բազմաթիւ գիտական այլ աշխատութիւններ, յօդուածներ: 1979–ին պրոֆէսօրի կոչում կը ստանայ:

Վաստակաշատ գիտնական – մանկավարժը կը մասնակցի նաեւ հանրային աշխատանքներուն. 1969 – 1973 թուականներուն ընտրուած է Երեւանի քաղաքային խորհուրդի երեսփոխան: Ան Հայաստանի Եմմատական նախարարութեան հաշուապահական հաշուառման մեթոտաբանական խորհուրդի անդամ է: Հայկական հանրապետարանի խմբագրութեան անդամ ըլլալով, ան գործօն մասնակցութիւն ունեցած է հանրապետարանի հրատարակման մէջ:

Պրոֆէսօր Կարգիս Կարագեանի գիտական ու մանկավարժական բեղմնաւոր գործունէութիւնը դնահատուած է ըստ արժանւոյն. իրեն շնորհուած է Հայաստանի գիտութեան վաստակաւոր գործիչի պատուաւոր կոչում: Պարգեւատրուած է բազմաթիւ այլ մեդալներով, որոնց շարքին՝ խորհրդային Պրեզիտիումի «Աշխատանքի գերազանցութեան մեդալը»:

Այսօր 80–ամեայ գիտնական – մանկավարժը երիտասարդական աւիւնով կը շարունակէ իր բեղուն գործունէութիւնը՝ բարձրարուակ դասախօսութիւններով գիտելիքներ կը հաղորդէ ուսանողներուն, անոնց մէջ կը սերմանէ գաղափարական համոզուածութիւն, հայրենասիրական ու մարդասիրական զգացումներ:

ԱՂԱՍԻ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏՔ

ՁԱԽՈՂԱԾ ՆԿԱՐԻՉ ՄԸ ՈՐ ԿԸ ՎԵՐԱԾՈՒԻ ՑԵՂԱՍՊԱՆԻ

Հիթլէրի ծագումը լրիւ լուսաբանուած չէ. Վիէննայի հիւսիս – արեւմուտքը գտնուող շրջանէ մը կուգայ, պնդողներ կան որ մորավական ծագում ունի:

Հայրը ապօրինի զաւակ մըն էր. կը կոչուէր Ալոյիս: Երբ իր ծնունդէն եաք մայրը կ'ամուսնանայ բանուորուհի մը հետ, Ալոյիս եւս կ'առնէ անոր մական – նունը՝ Հիթլէր: Բազմաթիւ արկածախնդրութիւններէ եաք կ'ամուսնանայ Քլարայի հետ, որ 1889 Ապրիլ 20–ին ծնունդ կուտայ մանչ զաւկի մը որ կը կոչուի Ատոլֆուս:

Փոքր տարիքէն հայրը կը տեսնէ միշտ պինուորական համազգեստով. այս վերջինս սակայն կանուխէն հանդստեան կը կոչուի ու կը սկսի խմել: Գինովութեան մէջ կը խարազանէ զաւակները: Միջոց մը եաք ընտանիքը դիւզական կեանքը կը ձգէ ու կը հաստատուի Լամպախ քաղաքը: Ատոլֆ յոյժ աշակերտ մըն է. մաս կը կազմէ վանքի մը երգչախումբին: Երբեմն ինքն իրեն ճառեր կ'արտասանէ խոհանոցը: Այդ շրջանին ինք կրօնաւոր ըլլալ կ'ուզէ, սակայն ամէնէն սիրածը կարմրամորթերու եւ քաու – պոյերու խաղն է: Իսկ հայրը կ'ուզէ որ մաս կազմէ կայսերական պաշտօնէութեան: Աւելի ուշ, պատանին կ'որոշէ նկարիչ դառնալ: Լինցի արքունի վարժարանը կը դրկուի. լաւ ընդունելութիւն չի գտներ իր տարեկիցներուն կողմէ ու ինքն իր մէջ կ'ամփոփուի: Տկար թիւեր կ'ունենայ, մանաւանդ թուարանութեան դասին: Երկար տարիներ արձակուրդները կ'անցընէ քընուութիւններու պատրաստուելով: Տասնեւերկու տարեկանին Վակնէրի օփերա – ներէն Լոհէնկրինը կը դիտէ առաջին անդամ ըլլալով:

Հօրը մահէն եաք Ատոլֆ Լինց կը տաստուի. կարդալով ու գծելով կ'անցընէ իր ժամանակը: Մայրը իր ապաքակը ծախելով քաղաքին կեդրոնը յարկաբաժին մը կը դնէ, որպէսզի Ատոլֆ կարենայ լաւագոյն ուսման մը հետեւիլ: Սակայն ան բնաւ չի փափաքիր թեքնիք ուսումնասիրութ հետեւիլ: Միշտ կ'երազէ նկարիչ դառնալ: Ջինքը խրախուսող ընկեր մըն ալ ունի, Օկիւսթը, որ իր կարգին երաժիշտ ըլլալ կ'ուզէ:

Հիթլէր կը գծէ ու բանաստեղծութիւններ կը գրէ. բիրտ ու ջղային ճառեր կ'արտասանէ ընկերոջը ներկայութեան, որ բերանաբաց կը մնայ, հասկնալով որ երիտասարդ Ատոլֆ հիացումէ ուրիշ ոչ մէկ բանի կրնայ հանդուրժել:

1906–ին Քլարա կ'արտօնէ որ զաւակը Վիէննա մեկնի: Ամբողջ ամիս մը պատաներ ու թանգարանները կը շրջի ու Լինց կը վերադառնայ, վճռապէս որոշած որ նկարիչ կամ ճարտարապետ պիտի ըլլայ:

Ունկնդրելով Վակնէրի երաժշտութիւնը, խորհրդաւոր վերացում մը կ'ապրի յետոյ կ'ըսէ ընկերոջը թէ «մանուկ առաքելութիւն մը ունի կատարելիք, որ օր մը յայտնի պիտի դառնայ իրեն»: Ցաճախ կ'առանձնանայ, խնդրելով որ չանդարեն իր երազանքը:

Սակայն մօրը հիւանդութիւնը կը ընթանայնէ պինքը: Բժիշկը կ'ըսէ թէ կուրծքի քաղցկեղ է: Վիրաբուժական գործողութեան կ'ենթարկուի: Երբ քիչ մը կառողջանայ, Հիթլէր կը խնդրէ որ գրամատունէն քաշէ 700 քուրոնի հարստութիւնը: Վիէննա պիտի երթայ ու Գեղարուեստից ակադեմիային դասընթացքին հետեւի: Մայրը կը համաձայնի: Ատոլֆ կը մեկնի ու չարաչար կ'աշխատի. սակայն արդիւնքը վհատեցնող է: Ատոլֆ կ'որոշէ ճարտարապետ ըլլալ, բայց անհրաժեշտ վկայականները չունի: կը չարունակէ ընթերցումները ու կանոնաւոր կերպով Օփերա կը յաճախէ:

Մօրը մահէն եաք բոլորովին առանձին կը մնայ կեանքի մէջ: Ընկերոջը հետ կը գառնան Վիէննա: Եկամուտին մեծ մասը կը ծախսէ օփերա երթալու եւ վակնէրի երաժշտութիւնը ունկնդրելու համար: «Այտա»էն զատ, Վերտիի գործը չի հետաքրքրեր պինքը:

Անընդհատ կ'աշխատի. պիչեր մը բանաստեղծութիւններ կը գրէ, ուրիշ պիչեր մը թատերակ մը կամ երաժշտական մը: Սեռային կեանքը գոյութիւն չունի իրեն համար: Միջոց մը եաք կը բաժնուի ընկերոջմէն. աւելի ուժգն սենեակ մը կը վարձէ եւ «ուսանող» արձանագրել կուտայ ինքզինք, ոսոիկանութեան մօտ: Ցետոյ կը վերածուի «դրաղէտ»ի: Անկէ եաք հետքը կը կորսուի:

Դատարկապորտի նման կը թափառի. քաղաքէն տեսարաններով խառ – փոսթալները կը չինէ ու կը ծախէ: 1910–ին մօտ կը հետեւի Գերմանիոյ լուրերուն. կ'ատէ Վիէննան ուր Գեղարուեստից Վարժարան մտնելու վերջին դիմումին ալ գոհացում չի տրուիր: կ'ենթարկուի ամէն տեսակի ազդեցութեան, ինչպէս՝ Լիպկնֆէյնի կոչուած տեսարանի մը, որ կը խորհի թէ Եւրոպայի միակ բախտը ցեղային առանձնութիւնը պահպանելու մէջ կը գտնուի, բոլոր թշնամիներուն դէմ, որոնց կը սպառնան արիական ցեղին: Քանի որ Ատոլֆ փափաքելի ներկայութիւն չէ, կը ստանայ անտեսագիտութեան թեկնածուի գիտական աստիճան, իսկ 1959–ին իրեն կը շնորհուի տոչենթի կոչում: Այդ բոլորը նոր թափ ու եռանդ կը հաղորդեն իր գիտական ու մանկավարժական գործունէութեան: 1957–ին լոյս կը տեսնէ երկար տարիներու իր հետազօտութեան արդիւնքը՝ «Հայաստանի սպառողական կօօպերացիայի ծագումն ու զարգացումը» ծաւալուն մենագրութիւնը, որ մեծ ընդունելութիւն կը գտնէ մասնագէտներու շրջանին մէջ:

Կարգիս Կարագեանի վարչական – կազմակերպչական կարողութիւնները առաւել ակնառու կը դառնան տնտեսագիտական ֆաքիւլթէի փոխ – տեսուչի ու ապա տեսուչի պաշտօնները ստանձնած տարիներուն: 1961–էն 1975 ան դեկավարած է հաշուապահական հաշուառման եւ տնտեսական գործունէութեան վերլուծութեան ամպիոնը իսկ 1975–էն 1977՝ հաշուապահական հաշուառման ամպիոնը: Այսօր ալ ան մեծ աշխատանք կը տանի ֆատրերու պատրաստման ու անոնց որակաւորման բարձրացման ուղղութեամբ: Գիտնականին «Հաշուապահական հաշուառման տեսութիւն» դասընթացքը, որ ունեցած է չորս հրատարակութիւն, մայրենի լեզուով առաջին ձեռնարկն է որ լայնօրէն կ'օգտագործուի տնտեսագիտական բարձրագոյն եւ միջնակարգ մասնագիտական կրթութեան հաստատութիւններու ուսանողութեան ու դասախօսներու կողմէն: Ան ունի հրատարակուած բազմաթիւ գիտական այլ աշխատութիւններ, յօդուածներ: 1979–ին պրոֆէսօրի կոչում կը ստանայ:

Վաստակաշատ գիտնական – մանկավարժը կը մասնակցի նաեւ հանրային աշխատանքներուն. 1969 – 1973 թուականներուն ընտրուած է Երեւանի քաղաքային խորհուրդի երեսփոխան: Ան Հայաստանի Եմմատական նախարարութեան հաշուապահական հաշուառման մեթոտաբանական խորհուրդի անդամ է: Հայկական հանրապետարանի խմբագրութեան անդամ ըլլալով, ան գործօն մասնակցութիւն ունեցած է հանրապետարանի հրատարակման մէջ:

Պրոֆէսօր Կարգիս Կարագեանի գիտական ու մանկավարժական բեղմնաւոր գործունէութիւնը դնահատուած է ըստ արժանւոյն. իրեն շնորհուած է Հայաստանի գիտութեան վաստակաւոր գործիչի պատուաւոր կոչում: Պարգեւատրուած է բազմաթիւ այլ մեդալներով, որոնց շարքին՝ խորհրդային Պրեզիտիումի «Աշխատանքի գերազանցութեան մեդալը»:

Այսօր 80–ամեայ գիտնական – մանկավարժը երիտասարդական աւիւնով կը շարունակէ իր բեղուն գործունէութիւնը՝ բարձրարուակ դասախօսութիւններով գիտելիքներ կը հաղորդէ ուսանողներուն, անոնց մէջ կը սերմանէ գաղափարական համոզուածութիւն, հայրենասիրական ու մարդասիրական զգացումներ:

ԱՂԱՍԻ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՕՏԱՐ ՊՍՊՈՒՆԻ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՀԱՆՋԱՏԱՐԱՆԸ»

Ա. Ա. Ալեքսանյանի անվան Հայկական ֆիզիկայի ինստիտուտի գիտական խորհրդի նիստում քննարկվել է Հայաստանի Հանրապետության պահանջատարանի ստեղծման հարցը։ Ինչպես հայտնի է, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշմամբ պահանջատարանի ստեղծման գործը հանձնարարված է Ա. Ա. Ալեքսանյանի անվան Հայկական ֆիզիկայի ինստիտուտին։

Ինչպես հայտնի է, 1988-ի դեկտեմբերի 7-ին Հայաստանում տեղի ունեցած ավերիչ երկրաշարժի հետևանքով ինստիտուտի շենքերից մեկը ենթարկվել է ավերման։ Ինստիտուտի գիտական խորհրդի նիստում ելույթ ունեցողները նշեցին, որ ինստիտուտի գիտական աշխատանքների ծավալները, ինչպես նաև ինստիտուտի գիտական ներուժը թույլ են տալիս ստեղծել պահանջատարան, որը կարող է ծառայել ոչ միայն ինստիտուտի, այլև Հայաստանի գիտական մյուս հաստատությունների կարիքներին։

Ինստիտուտի տնօրեն, ակադեմիկոս Ռ. Մնացականյանը հայտնեց, որ ինստիտուտի գիտական խորհուրդը որոշել է ստեղծել պահանջատարանի կազմակերպական կոմիտե, որի նախագահ նշանակվել է ինքը։

Ելույթ ունեցողները նշեցին, որ պահանջատարանի ստեղծումը հնարավորություն կտա ինստիտուտի գիտական աշխատանքները ավելի արդյունավետ դարձնել։

Ինստիտուտի գիտական խորհրդի նիստում

(Շար. Ա. էջէն)

հաւկցնել իրենց հօտերուն: 12 «երիտասարդները» (կամ՝ քառասունոցները) վճռած են վերանորոգողներու ցանկ մը ներկայացնել, որու իր անմիջական հատանութիւնը տուած է Տիկին Սիմոնն Վէյլ, որպէսզի երրորդ տարիքի անձ մը չնկատուի, քանի որ կ'ըսէ. – «Ես արդիականներու մէջ կը զգամ ինքզինքս: Կը նախընտրեմ նորոգող, քան՝ վերանորոգող բանաձեւը: Անոնք չատ հետաքրքրական դիրքաւորում մը ունին, հոն կ'մշակութային յեղափոխութիւնը»: Համաձայն է երկրորդ դիրքի վրայ ըլլալու անոնց ցանկին վրայ: Իւ – Տէ – էֆ–ի եւ էմ – փէ – էմի այս 12 «խանդարողները» (13 Սիմոնն Վէյլի հետ) կիրակի օր վերջնական որոշումի մը պիտի յանգին: Անոնց մէջ, յիշենք՝ Միշէլ Նուառ (44 տարեկան), Ֆիլիփ Սեգէն (46), Տոմինիք Պօտիս (42), Ալէն Քարինեան (40), Ֆիլիփ տը Վիլէր (40) եւայլն:

ՀՈՐԲԱՋՈՎ Գուադալչէն Վոնտոն անցաւ, նախքան Մոսկուա վերադառնալը: Տիկին Թաչըը կարմիր վերարկուով մը (առ ի քաղաքավարութիւն) դիմաւորած է խորհրդային զեկավարը սաստիկ ցուրտ եւ դրեթէ ձիւնոտ օդով մը, որ չէ խանգարած Կորբաչովը: Ուրբաթ օր կ'ընդունուէր Էլիզապէթ Թազուհիին կողմէ, զոր Մոսկուա պիտի հրաւիրէր: Այսուհանդերձ, Կորբաչով չվարանեցաւ քննադատել Մեծն Բրիտանիոյ նախարարապետը (որու հետ, սակայն, փոխադարձ համակրութիւն կը տիրէ) եւ անոր եւրոպացի ընկերակիցները, այն պատճառաբանութեամբ թէ ընդառաջ չեն երթար խորհրդային ապազինման նախաձեռնութեանց:

ՇԱՄԻՐԻ միակ առաջարկն եղաւ, Ուաշինկթըն ուր կը տեսնուի Պուշի հետ, ընտրութիւններ կազմակերպել գրաւեալ հողերուն մէջ: Միացեալ – Նահանգները հաւանեցան «ազատ եւ ժողովրդավար» ընտրութիւններու, բայց Արաբները անմիջապէս մերժեցին:

ՌԱՄԱՋԱՆի սկիզբը բաւական քանակի նիւթ դարձած է, այս տարի, մանաւանդ Փարիզ: Օրէնքն ու աւանդութիւնը կը պարտադրեն որ ամառան մը ծոմը սկսի այն պիշերէն, երբ մահմետական կրօնապետերը լուսինը կը տեսնեն: Արդ, Զորեքշաբթի դիշեր, հարկ էր տեսնել մահիկը որ նախանշանն է լուսնային ամառան, բայց կարելի չէ պիտականօրէն զայն ճշդել 24 ժամէ ճշդութեամբ: Մնաց որ բոլոր կրօնապետներն ալ իրարու կը հեռաձայնեն ճշդելու համար թէ հոն (ամէն մէկ երկրի մէջ) տեսա՞ծ են: Ռիատէն Գահիրէ, Ալժէրէն Թունուզ, Դամասկոս, Քարաչի, Տեհրան, Ուաշինկթըն: Այս տարի ոչ ոք տեսած էր, Փարիզ եւ այլուր, բացի Սաուտի Արաբիայէն: Հարցը բարդ էր ու միայն մէկ երկրի մէջ տեսնելը ի զօրո՞ւ է: Գիրքերու մէջ կը թաղուին, հին բնագրերը ուսումնասիրելու համար, գլուխներն ալ կը տաքնան, վէճը կը ծաւալի, երբ խելօք մը, ի վերջոյ, կ'առաջարկէ որ միու-թիւն կազմուի Սաուտի Արաբիոյ որոշումին չուրջ, բայց Շէյխ Ապպաս կ'ամարկէ. – «Մարզարէն միութիւն քարոզած է, բայց ճշմարտութեան մէջ»: Հուսկ, Շէյխը կը վճռէ՝ Ռամազանը Ուրբաթ պիտի սկսի:

ՍԱՆ – ՏԻԷԳՈՅի մէջ, Շաբաթ օր սկսան Միացեալ – Նահանգներ — Ֆրանսա թենիսի Տէյվիս բաժակի քառորդ աւարտականները: Դէմ առ դէմ են, վիճակով, Նոահ — Մք. Ընբօ եւ Լըքոնթ — Ազասի: Այս վերջինը ծագումով Հայ հօրը կողմէ, ամերիկեան յոյսերէն է:

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Մարսէյլի Հայ Աւետարանական խորհուրդը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր նախկին Աբիները եւ Աբեհոյհները, Ապրիլ 16–ին կիրակի օր ժամը 16–ին, Սրբոց Թարգմանչաց (Փրատօ) Մայր Եկեղեցւոյ կից Ա. Ջրբաչեան սրբարանին մէջ:

Բոլորի ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Սէն – Ռաֆայելէն Տիկին Էլիզ Մանուեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Ցառաջ»ին իր զաւկին՝ Մանուկ Մանուեանի յիշատակին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿի

Կապոյտ Ծաչէ Իսթի Տ. Ակրէնկիւլեան մանաճիւղը չնորհակալութեամբ առած է փոխան ծաղկեպսակի՝ Տէր եւ Տիկին Կարպիս Մկրտիչեան 300 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Յարութիւն եւ Փառքալ Մկրտիչեան 300 Ֆր. Տիկին Երանուհի Օնոսեանի մահուան առթիւ:

A l'occasion du parrainage par la Ville de Montpellier du professeur

Babken ARAKTSIAN

membre du Comité Karabagh, emprisonné à Moscou avec dix autres intellectuels arméniens

L'Amicale arménienne de Montpellier et sa région

L'Association «Solidarité Franco - arménienne»

vous invitent à une soirée de soutien pour la libération des membres du Comité Karabagh avec la projection du film « Arménie 88 »

le Vendredi 14 Avril,
à 20h30 précises
Salle Pétrarque,
rue de l'Embouque-d'Or,
Montpellier

sous la Présidence d'Honneur de M. Georges FRÊCHE, Député-Maire de la Ville de Montpellier

et

Monsieur l'Abbé Pierre TOULAT Secrétaire de la Commission catholique française «Justice et Paix».

Avec la participation de :

Mme Catherine KESSEDJIAN, Professeur à l'Université de Dijon, Avocat au barreau de Paris

M. Jacques BALP, Journaliste et écrivain

M. Gérard DEDEYAN, Président de l'Amicale arménienne de Montpellier et sa région

M. Christian DER STEPANIAN, Président de l'Assocation «Solidarité franco - arménienne».

ՇԱՂԿԱՊ

ԹՐՔԱՀԱՅՈՑ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Նորակազմ Միութեան անդամներու եւ համակիրներու միջեւ կապերը սերտացնելու համար՝

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ԸՆԹՐԻՔ

Ուրբաթ, Ապրիլ 14, ժամը 20–ին:

Restaurant JANO LE HAY
84, Quai Blanqui, 94140 Alfortville

Երաժշտական միջնոլորտ:

Ընթրիքի գին՝ 150 ֆրանք:

Կը խնդրուի հետեւեալ անձերէն ոեւէ մէկուն հեռաձայնելով անպայման տեղերը ապահովել:

Պարէտ՝	43 – 58 – 44 – 32
Արեգնազ՝	46 – 60 – 84 – 62
Մարի՝	49 – 10 – 01 – 16
Միհրան՝	48 – 94 – 90 – 59

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ
(Զ.)

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՄԲ

Ն. ՍԱՐԱՖԵԱՆ • Յ. ԿՈՍՏԱՆԴԵԱՆ • Զ. ԽՐԱԽՈՒՆԻ
ՋԱՀՐԱՏ • Զ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ • Վ. ՕՇԱԿԱՆ
Վ. ԹԵՓԵԱՆ • Գ. ՊԼՒՏԵԱՆ

կը ներկայացնեն՝

Նշխեմիկ Քըրքպէշեան, Սօսի Յակոբեան, Կարապետ Տաճէսեան, Ժիրայր Զօլաճեան, Էտմոն Յարէքեան, Արփի Թոքոյեան

Նուագ՝ *Սահակ Ա կ ե ր մ ա* –սաքսոֆոն–

Կիրակի, Ապրիլ 16, ժամը 16–ին

Հ.Բ.Ը.Մ.ական Ալեք Մանուկեան սրահը՝
118, rue de Courcelles, Paris 17^e
M° : Courcelles

— Մուտքը ազատ է —

COURS DE MATHEMATIQUES A L'UGAB - JEUNES

Etudiants arméniens en 1er cycle universitaire scientifique (DEUG A, ...) et en mathématiques supérieures et spéciales (sections MM', PP', ...) ce mesage vous concerne.

Professeur NORMALIEN et AGREGE en mathématiques vous propose au sein des activités de l'U.G.A.B. - JEUNES, des cours de mathématiques de haute qualité.

Deux formules sont à votre disposition :

— Cours de soutien
(Lundi et Mercredi de 19 à 21h)
— Stages intensifs pré-examen et concours.

ATTENTION, pour une efficacité maximum, le nombre de places est limité à 5 personnes. Les cours débuteront le 10/4/1989. Pour tous renseignements complémentaires, s'adresser à :

Charles TOROSSIAN
au tél. : 46. 54. 31. 60.

L'U.G A.B. JEUNES : LES MOYENS DE LA PERFORMANCE.

Vente à Drouot

Au profit des orphelins arméniens;

le Lundi 10 Avril
à 14 heures.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Agnouni d'Asnières, Bois-Colombes Argenteuil

Mini Croisière

à bord du «VERT GALANT»

le Lundi 1er Mai

départ du Pont Neuf à 9h30
Retour vers 18 heures

Prix 300 Frs
(petit déjeuner, déjeuner, goûter compris)

Réservation: Tél.: 39. 82. 65. 91 —le soir—
— Places limitées —

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Հայ Աւետարանական պարապմունքները կը վերսկսին Մայիս 6–ին:

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Ցառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 11
MARDI
11 AVRIL
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.990
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 16.990

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՂԵՐՈՒ ՁՈՀԵՐՆ ՈՒ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

Շաբաթավերջին համեմատական հանդարտութիւն մը կը տիրէր Պէյրութի եւ շրջակայքին, երկրին փորձառութեան ամէնէն բնականութիւնը, երկին փողոց կ'իջնէր զինւոյ համար: Մինչ քրիստոնեաները խորապէս երախտապարտ են Ֆրանսայի եւ կ'ակնկալեն աւելի գործնական միջամտութիւն մ'իսկ, մահմետական աշխարհը կրակ կը թափէ Ֆրանսայի վրայ, զայն մեղադրելով նոյնիսկ որ կ'ուզէ վերականգնել գաղթատիրական իր անցեալը (Սուրիա, Ճումպլաթ, Թեհրան): Ֆրանսա «ամերիկեան քաղաքականութեան գործիք» կ'որակուի եւ Ճումպլաթ կրա՛ տայ Միթերանի որ «քաղաքական եւ զինուորականօրէն արկածախընդրութեան մէջ չենթաւի»: Միւս կողմէ, սակայն, Ֆրանսայի բանակցացը՝ Ժ. Ֆ. Տրնէօ, Փարիզ վերադարձին, կը չեչտէ թէ Ֆրանսա ամէն ինչ պէտք է ընէ թոյլ տալու համար Լիբանանի որ գոյութիւն ունենայ:

ՀԱՅԿ· ՃԱԿԱՏ

Մինչեւ Ապրիլ 7, երբ դեռ ռմբակոծումները սաստկացած էին մարդկային եւ նիւթական վնասները մեծ էին: Առջի օր, կարդ մը հակիրճ տեղեկութիւններ տուած էինք, այսօր աւելի մանրամասնութիւններ կու տանք, քաղելով Պէյրութի «Ազդակ»էն:

Արդած թաղին մէջ, հրթիռի մը պայթումին զոհ գացին, չորս անճնուէր եւրիտասարդներ· ընկերներ Եղիկ Գայայեան, Յակոբ եւ Գօգօ Աբգարեան եղբայրները եւ կարօ Տէբտէրեան; Անոնք զոհ գացին պարտականութեան ճամբու վրայ, երբ շրջանի Հ.Յ.Դ. ակումբէն եւ տուներէն օգնութեան փութացած էին թաղեցիներուն, որոնց բնակարաններուն վրայ հրթիռներ ինկած էին:

Զիւղոր մը՝ Յակոբ Գապագեան զոհ գնաց հրթիռի մը պայթումին, իր պարտականութեան ճամբուն վրայ:

Նոր Մարաշ թաղին մէջ, բնակարանի մը վրայ ինկած հրթիռ մը խլեց երեք զոհ· Իսրայէլ Քլընճեան, Ստեփան Պալպուչեքեան եւ Եպրաքսի Պալպուչեքեան:

Մար Մխայէլի շրջանին մէջ, հրթիռի մը պայթումի հետեւանքով, զոհ գնաց Նուպար Վարդանեան, իսկ Նաքքաշի մէջ, Զարուհի Սիմիթեան զոհ գնաց այլ հրթիռի մը, որ ինկած էր անոնց բնակարանին վրայ:

Հուսկ Արեւմտեան Պէյրութի մէջ, Էօճէնի Կոմուչեան զոհ գնաց հրթիռի մը:

Զոհերէն անկախ, արձանագրուած են բազմաստեղեակ վիրաւորներ, որոնցմէ ոմանք կը կարօտին միայն անմիջական դարմանումի: Շուրջ 25 վիրաւորներու վիճակը համեմատաբար աւելի ծանր էր եւ շատ աւելի լուրջ:

Նիւթական վնասներուն վերջնական գնահատումը վաստահաբար երբեք ալ կարելի պիտի չըլլայ: Պէտք է արձանագրել, սակայն, որ այդ վնասները հսկայական են եւ կը հասնին բազմաստեղեակ միլիոններու:

Անհատներու կրած վնասներու կողքին, կան նաեւ ընդհանրական վնասներ: Բատ բաւական ծար վասներ կրած են եկեղեցիները եւ դպրոցներ· վնասուած են Սուրբ Վարդանանց, Սուրբ Քառասուն Մանկանց, Սուրբ Սարգիս, Սուրբ Աստուածածին, Խալիլ Պաղտուխի եւ Ճիւնիի Սուրբ Յարութիւն եկեղեցիները, ազգային Նուպարեան, Լ՚Հրմաեան եւ Արզարեան վարժարանները: Վնասներ կրած են նաեւ ազգային Առաջնորդարանը եւ Անթիլիասի Մայրավանքին մէկ բաժինը:

Հրթիռները վնասած են նաեւ Հազմիէի Հայ Կաթողիկէ եկեղեցին եւ Մխիթարեան Վարժարանը, Պուրճ Համուտի Սուրբ Փրկիչ եկեղեցին, Մեսրոպեան Վարժարանը եւ անոնց կից գտնուող քահանայարանը եւ անոնց կից գտնուող քահանայարանը: Նոյնպէս նիւթական վնասներ կրած են Նոր Մարաշի Հայ Աւետարանական եկեղեցին, Շամլեան – Թաթիկեան երկրորդական վարժարանը եւ Սահակեան Լեւոն Մկրտիչեան քոլէճը:

***

Դեղօրայքի եւ բժշկական խնամքի պարտականութիւնը ստանձնած է Լ.Ծ.Կ.ի· վիրաւորին եւ կարիքաւորին հասնելու համար, Լ.Ծ.Կ.ի ընկերաբժշկական կեդրոնը կը գործէ օրական 24 ժամ: Կամաւորները կը գործէ օրական 24 ժամ: Կամաւորները կը ծառայեն մեր ժողովուրդին: Լ.Ծ.Կ.ի կեդրոնին մէջ մնայուն ներկայութիւն են նաեւ բժիշկները, հիւանդապահները:

ՔԵԶԻ ՀԱՄԱՐ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱԶՆԱՒՈՒՐ 7/7 ՅԱՅՏԱԳՐԷՆ

ԱՆԿԵՂԾ ԵՒ ՍՐՏԲԱՑ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ինչպէս յայտարարուած էր, Կիրակի, Ապրիլ 9–ին, Ազն Սէնքլէրի 7 / 7 յայտագրին հիւրն էր Շառլ Ազնաւուր:

Ցայտագրին պատասխանատուն, ըստ սովորութեան, նախ հակիրճ կերպով ոգեկոչեց Ազնաւուրի կենսագրականը, նոյնքան Հայ որքան Ֆրանսացի, այսօր 64 տարեկան, որ ապրեցուց, դեռ տարի մը առաջ, ամբողջ բազմութիւններ ,Փարիզի Փալէ տէ Քոնկրէսի մէջ, համերգը փակելով ա ֆափեղլա «Sur ma vie» երգով: Ապա, մարդը յայտնուեցաւ վրդոված, վիրաւորուած ի տես իր ծագումին Հայրենիքին մէկ նոր զժբախտութեան, անարդար ճակատագրին Հայաստանի, արդէն այնքան ցնցուած: Ազնաւուր յիշեց որ նախապէս ալ երբեք չէ մերժած իր մասնակցութիւնը բարեսպատակ ձեռնարկներու, երբ ուրիշներ պէտք ունեցած են իրեն: Այս անգամ, հրապարակ նետուած էր, աւելի յանձնառու ձեւով, նախաձեռնարկ իսկ ըլլալով, որովհետեւ կը խորհէր թէ Հայկական Սփիւռքի կարեւորագոյն ձայնն է: Բոլոր փոքրամասնութիւնները, ըսաւ, հրեայ, մաղրեպցի, նոյն ապրումներն ունին: Գնաց Հայաստան, որովհետեւ դիտէր թէ իրեն կը սպասէին եւ շատ աւելին կ'ակնկալէին իրմէ, քան ինչ որ կրնար: Տեղւոյն վրայ ըլլալ կը ծառայէր ուժ տալ ժողովուրդի մը, որ ծանօթ է, թէ ըստ հին ասացուածքի մը, զժբախտաբար՝ մահը նախընտրած է: Ուստացած է աւելի քան ինչ որ կրնար ընել: Գոհ էր որ խորհրդային իշխանութիւնները դիւրութիւններ ստուած էին, բայց օժանդակութիւնը դեռ պէտք է չարունակուէր: Աչխարհ իրար անցած էր, Թերեւս անդրադառնալով յանկարծ թէ բան մը կորսընցնելու վրայ է, փոքրիկ Հայաստանը, զոր չէր ճանչնար, կամ այնքան քիչ: Բազդատական մը ըրաւ Հրեաներուն հետ (երբ հարց կը տրուէր թէ ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ յաճախ Հրեաներու դեր կը խաղայ) չեչտելով թէ համայնք մըն է, զոր լաւ կը ճանչնայ, թերիներով եւ առաքինութիւններով, նոյն զժբախտութիւնները ճանչցած ենք եւ Թերեւս Հրեաներու չարդը տեղի չէր ունենար, եթէ Հայերուն չարդը եղած չըլլար (յիչեց Հիթլէրի ծանօթ խօսքը): Քիչ մը ազգական ենք, ըսաւ, այդ առընչութեամբ:

Ապա, մեկնաբանութիւններ ըրաւ չարթուան դէպքերու վերաբերեալ: Կորբաչովի առթիւ (Քուպա, Անգլիա) ոգեկոչեց իր հանդիպումը Ռիժկովի հետ եւ խոստովանեցաւ ամենայն անկեղծութեամբ թէ զոհած էր Ղարաբաղ Կոմիտէի բանտարկուած անդամներու հարցը միւս ողբերգութեան, երբ զգացած էր որ այդ նիւթը բարդութիւններ կը ստեղծէ: Հարկ էր ընտրել եւ ընտրած էր: Ըսաւ, սակայն, թէ ինչ որ Ռիժկով ըսած էր Ղարաբաղ Կոմիտէի ձերբակալութեան դրդապատճառներուն մասին չէին համապատասխաններ իրականութեան:

Ողջմիտ խորհրդածութիւններ ըրաւ Լիբանանի մասին, ապականութեան ընդհանուր հարցերուն (բոլորս՝ մեղսակիցներ ենք այդ ուղղութեամբ), իսլամի (կրօնքը զոր նոր կը դիմաւորենք Ֆրանսա), չեչտեց թէ տարբերութեան իրաւունքն ունենալով հանդերձ, պէտք է իւրացնել երկիրը ուր կ'ապրինք: Ֆաղաքական ճակատի վրայ, ունեցաւ չատ դիպուկ խորհրդածութիւն մը, ըսելով թէ չի սիրեր այ կամ ձախ որակուիլ, այ եւ ձախ ոտքեր ունինք, երկուքն ալ անհրաժեշտ են եւ ինչ ընտրութիւն ալ ընէ, երբ իշխանութիւն մը կու գայ երկրին դրլուխը, պարկեշտօրէն գայն կը յարգէ:

Վերջաւորութեան տրուեցաւ «Ազնաւուր Հայաստանի Համար» կազմակերպութեան փոստի հաշիւի թիւը՝

CCP 205 D - PARIS

***

Նոյն իրիկունը, «Ազբէճ 2», որ Ուրբաթ օր արդէն կրկնակ արձագանգներ տուած էր Լենինականէն, քանի մը պատկեր եւս սփռեց, որոնք կրնային միայն քիչ մը աւելի ցուցնել մեր սրտերը, ի տես ողբերգութեան մը, որ չորս ամիս եռք բարեբախտաբար չէ արձանագրած: Բարիկամակցողութիւններ Թերեւս չեն պակսիր, բայց կայ ուրիշ մեծ պակաս մը՝ ձեռնհասութիւնը: Կը հաստատուի որ մարդիկ միայն հնազանդիլ գիտեն եւ ինչ որ կը կատարուի, կ'ըլլայ՝ արագ ու պէշ:

***

Այլ հարցի մը պիտի անդրադառնանք յետագային, որովհետեւ հարկ է որ այն կազմակերպութիւնները (S.O.S. Arménie, AZNAVOUR pour l'Arménie, Ֆր· կապ· Խաչ) որոնք սկզբնական շրջանի մը, երբ դեռ ամէն ինչ սաղմի մէջ էր, հապճեպ եւ բնականաբար կիս – կատար տեղեկատուութիւններ կը կատարէին, կէս ճամբան չմնային: Անհրաժեշտ է որ հաշուետուութիւն կատարեն: Ի՞նչ դումար հաւաքուած է, ո՞ւր է, որքան գործածուած է, ի՞նչ բանի, ի՞նչ ծրագրեր կան, ե՞րբ պիտի գործադրուին եւայլն, եւայլն:

Նախընտրելի պիտի ըլլար որ կանխէին մեզ եւ պէտք չունենայինք ոչ յետագային անդրադառնալու ոչ ալ, Թերեւս, անտարբեր խորհրդածութիւններու մղուելու, արձագանգելով զաղութիս հարցումներուն եւ մտահոգութեանց:

ՅՈՅՑԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ ԲՈՒՌՆ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐ

16 ՄԵՌԵԱԼ, ՇՈՒՐՋ 200 ՎԻՐԱՒՈՐ

Թիֆլիսի մէջ, ցոյցերը արեան մէջ խեղդուած են եւ հաշուեկշիռը ծանր է, քանի ապահովութեան ուժերու միջամտութիւնը չատ բիրտ եղած է: Պաշտօնապէս արդէն 16 մեռեալի խօսք կար, մինչ այլ աղբիւրներ 30–էն 50 մեռեալի խօսք կ'ընէին ու մօտ 200 վիրաւոր: Լուսադրկել հաստատուած էր Կիրակի օր եւ խորհրդային նոր ուժեր ժամանած էին: Սկզբնական չրջանին ցոյցերը կը վերաբերէին տաւելաբար Աբխազիոյ, որ Վրաստանի ծոցը մահմետական ինքնավար հանրապետութիւն մըն է (աստիճան մը աւելի քան՝ մեր Արցախը) եւ որ բոլորովին անջատուիլ կ'ուզէր Վրաստանէն եւ դառնալ Խորհրդային Միութեան 16–րդ Հանրապետութիւնը: Բայց եւ այնպէս, Մարտ 29–ին արդէն, Ս· քարտուղարը՝ Գաւիշվիլի (որ յայտնուեց Շեվարնաձէի) վճռապէս մերժած էր: Ուրեմն, լաւ չի բացատրուիր այս յանկարծական բռնկումը: Մանաւանդ յատակ չէ որ ո՞վ պատասխանատուութիւնը ստանձնած է Ներքին Նախարարութեան ուժերուն միջամտութեան հրահանգը տալու Շարաթէն կիրակի լուսնալիք գիշեր: Կ'ըսուի թէ վրացի քաղաքագործը փորձած է միջամտել ապահովութեան ուժերուն եւ ցուցարարներուն միջեւ, բայց չէ կրցած դեր մը խաղալ: Հեռատեսիլը «ծայրայեղ» պարագլուխներու վրայ կը թողու եղածին պատասխանատուութիւնը եւ արդէն անկախ պաշտ չարժումներու դեկավարներ ինչպէս նաեւ Գամսախուրդիա եւ Կուստավա, որոնք «Ս· Իլիա Ընկերութեան» պատմական դէմքերը կը նկատուին ձերբա – կալուած են:

Օտար լրագրողներու մուտքն ալ արգիլուեցաւ անչուշտ, ինչպէս անցեալ տարի Հայաստան, բայց, ինչպէս կը նկատեն բոլոր դէմքերն ալ, մինչ անցեալ տարի զոհերը հետեւանք էին Ազերիներու գործած վայրագութեանց, այս անգամ բախումները ապահովութեան ուժերուն հետ են, որոնք զսպումի ձեռնարկած են արտասուաբեր ռումբերով եւ երկաթէ բահերով: Կ'ըսուի թէ զինուորները նախապէս ալ իրենց լաւ խմած էին: Լուրջ զինուորներ ալ չատ ծայրայեղ բնոյթ առած են· – «Մա՛հ Ռուսերուն», «Դո՛ւրս՝ վրաստանէն» եւ ըսել թէ Վրաստան Ստալինի, Բերիայի եւ այսօր՝ Շեվարնաձէի հայրենիքն է, ու ամէնէն բարդաւաճներէն մէկը խորհրդային Հանրապետութեանց:

Եթէ «Իմաճիք է»ի համար (Ապրիլ 10, առաջին էջ) «ողբերգական հրմշտուք» մը տեղի ունեցած է, տարբեր են անչուշտ այլ աղբիւրներու խորհրդածութիւնները:

(Շար·ը Դ· էջ)

« HARATCH »
TELECOPIEUR :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

ԲԱՐԻ ԼՈՅՍ ԱՐՑԱԽ

Ա.

Այս տողերով կը սկսի «Սովետական Հայաստան»ի Ստեփանակերտի յատուկ թղթակից Յակոբ Մարտունիի առաջին թղթակցութիւնը որ հրատարակուած է Թերթին Մարտ 18–ի թիւին մէջ։

Փոթորկումներէ տարի մը ետք, ահա՛ թէ ինչ պատկեր կը պարզէ Ստեփանակերտը այսօր։ «Ամէնուր գինուորներ են աւտոմատաւոր, պարետային ժամ է դեկտեմբեր – վարման յատուկ կոմիտէ։ Տանկն ու գինուորը սովորական են դարձել, եւ Ստեփանակերտցին ու կանաչ համազգեստով այս տղաները միմիանց ողջունում են բարեկամի պէս, ամէնօրեայ սովորական բանի պէս»։

Քաղաքին միակ պանդոկը ժամանակաւոր բնակավայրի կոչումէն տարբեր նպատակի կը ծառայէ. «այստեղից դուրս են գալիս միայն դասի գնացող թախծոտ աչքերով երեխաներ, գաղթական երեխաներ։ «Ցանը» մնում են նրանց ծնողները, պապերն ու տատերը, եղբայրներն ու քոյրերը, հարիւրաւոր հասուն մարդիկ՝ անգործ, անորոշ»։

Այս հասուն մարդիկը հազարներով են. եկած՝ Բաքուէն, Շուշիէն, Սումգայիթէն...։ Ու աշխատանքի տեղ չկայ, բնակարաններ չկան իրենց համար։

Թերթին թղթակիցը անոնց վիճակին մասին հարցում կ'ուղղէ Յաուկ կառավարման Կոմիտէի նախագահ Վոլսկիի։

– «Ի՞նչ պիտի լինի այս մարդկանց վիճակը, երկա՞ր է շարունակուելու, ե՞րբ պէտք է նրանք վերադառնան իրենց տները, յատկապէ՛ս Շուշեցիները։

– Շատ դժուար խնդիր է, հաւանաբար դեռ երկար կը տեւի։ փոխադարձ ներողամտութիւն է պէտք։ Իսկ դուք մտածո՞ւմ էք ձեր հանրապետութիւնում տուն ու տեղը թողածների մասին»։

Յաուկ կառավարման Կոմիտէ, պատերազմի ժամ, թողերով զինուած բանակայիններ, հրաապարէ, չեն կրցած տակաւին իր հողին վրայ բնականոն կեանքի պայմաններ ստեղծել Ադրպէյճանի համար։ կարելի է ըսենք, հասկնալ Սումգայիթէն, Բաքուէն կամ Ադրբեջանի այլ քաղաքներէն խոյս տուող Հայերու դըրդապատճառները։ սակայն Շուշի՞ն։ «Ստեփանակերտում պատեմեցին որ Շուշիում մնացել է ընդամէնը մի հայ պառաւ կին, մխայնակ ու անվեհեր ... ասել է։ «Թող փորձեն զալ ինձ վրայ, էնպէս կը թակեմ...» կը գրէ Յ. Մարտունի։

Իսկ «կամաւոր» այս զաղթականներու դանդուածէն երիտասարդ մը, Բաքուցի Վ. Ազալեանեան որ ապաստանած է անեղբօրը տունը, կը պատմէ։

«Մի անգամ չէր, ամէն օր կռիւ էր, վիրաւորում էին, յետոյ սպառնացին։ Իմ գործընկերներից մէկը, մի օր ասում էր։ «Գիտէ՞ք, Հայերը արհեստաւոր ժողովուրդ են, անընդհատ սրա – նրա դուռը գործ են արել, դրա համար ոչ տուն ունեն, ոչ էլ հայրենիք։ Մեզանից հող են ուզում խլել, որ հայրենիք ունենան»։ Զդիմացայ, ասի։ Մուրթուզ, յիշո՞ւմ ես, երբ շինարարութեան եկար, արհեստ չգիտէիր, աշխատել չէիր կարողանում, նոյնիսկ ասացիր հայրանուն չունես։ Ամէն ինչ սովորեցրի, քէեւ բեզնից ջահել էի, սա՞ է ձո շնորհակալութիւնը՝ ուզում ես վռնտել։ Դրա փոխարէն, երախտամոռ, լաւ կը լինի գնաս, գտնես ձո հայրանունը, որովհետեւ առանց հայրանուան մարդ չի լինում։ Ասացի ու ընտանիքս վերցրի, եկայ»։

Լրագրողը հետեւեալն կը դիտէ Շուշին, անոր «Հայկի խորհրդանիշ Ղազանչեցոց եկեղեցին, որ հիմա բանուած է մեն – միայնակ»։ Կ'ուզէ այցելել քաղաքը բայց «դեռ առաւօտեան մարզկենտրոնում խորհուրդ տուեցին հրաժարուել այդ ցանկութիւնից։ « անվտանգութիւնը չեն ե– րաշխաւորում» ասացին։ Աստուած իմ՝ օրը ցերեկով, տանկերի, աւտոմատաւոր զինուորների առկայութեամբ...»։

Ո՞վ է այս վիճակին պատասխանատուն, յանգաւորը, հարց կուտայ Յ. Մարտունի, ու կը պատասխանէ «Սովետսկայա կուլտուրա» Թերթին Դեկտեմբեր 29–ի թիւին մէկնաբանութեամբ մը։ «բոլորս՝ լրագրողներս, գրողներս, պրոպագանդիստներս թոյլ են տուել շատ տրամատիկական մեծ սխալ, իսկականից ամբողջ ժողովրդով չենք ողբացել Սումգայիթի զոհերի առթիւ՝ անկախ նրանց հայկական ծագումից, հէնց որպէս ամէն մեղ գոհուած սովետական մարդկանց։ ... Ամենավրդովական ձեւով, անվերապահօրէն չանի – ծեցինք հրահրողներին ու մարդասպաններին՝ դարձեալ անկախ նրանից, որ նրանք Ադրբեջանցիներ էին, այլ որպէս մարդկային ցեղի դահիճների»...։

Յ. Մարտունի «անիծեալ»ներու չարքին կը դասէ նաեւ ամէն անոնք, որոնք «ժուռնալիստներին ստիպում էին «զօրանոցային սոցիալիզմ»ի ժամանակների սահմոկելի կեղծիքով հէնց այդ օրերին գրել ... եղբայրութեան մասին»։

ՍԱՀԱԼԵԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՉՈՒՆԻՆՔ

ԽՄԲ. – Այս խորագրով, փիլիսոփայական գիտութիւններու տոքթ. Հրաչեայ Միրզոյեան «Գրական Թերթ»ի Մարտ 24–ի թիւին մէջ կը գրէ հարցի մը մասին, որ միւնչեւ երկրաշարժը, առաջնահերթ կարեւորութիւն կը ներկայացնէր։ Ադրբեջանէն հալածուած հայ գաղթականներու վերաբնակեցման հարցն էր ատիկա, որ աղէտին ստեղծած խառնիճաղանջ մակարդակ մղուեցաւ։

***

Յօդուածը կը ներկայացնենք արեւմտահայերէնի վերածուած ու յապաւուած։

***

Կ'ուզէինք խօսիլ երկրաշարժին պատճառաւ երկրորդական դարձած ցաւի մը մասին, որ մինչեւ Դեկտեմբեր 7 առաջնայինն էր։ Ասոնք կը վերաբերի Ադրբեջանէն Հայաստան զաղթած հազարաւոր Հայերու։ Մեր այդ ծանր ցաւը բուժելու համար քիչ են լաւագոյն դեղերն ու ժամանակակից սարքաւորումները, անհրաժեշտ է նաեւ բուժողի ու բուժուողի, այսինքն՝ մայր ժողովուրդի եւ օտարութեան մէջ ծնած Հայերու փոխըմբռնում, փոխհամբերատարութիւն ու փոխզիջում, Յաւօք, մեր այս զղուշաւորութիւնը պատմական ու արդիական հիմեր ունի եւ անոնց անտեսումը կրնայ անուղղելի հետեւանքներու յանգիլ։

Մեր ժողովուրդը շատ տեսած է զաղթ ու բռնագաղթ, ներզաղթ ու արտագաղթ։ Պատմութեան ընթացքին զործըւած են նաեւ շատ սխալներ։ յիշենք թէկուզ մօտ անցեալին Սփիւռքահայերու զանգուածային ներզաղթի կապակցութեամբ մեր սխալները։ Բ. աշխարհամարտէն յետոյ տարբեր երկիրներէ տասնեակ հազարաւոր Սփիւռքահայեր, հայրենիքը չէնցնելու երազներով թողուցին տուն, հարստութիւն, աշխատանք ու հարազատներ եւ ներզաղթեցին Հայաստան։ Հասկնալի է, իրենց հետ անոնք բերած էին նաեւ օտար երկիրներու «կենդանիքով» նիստ ու կաց, բնաւորութիւն ու հոգեբանութիւն։ Իսկ հայրենիքը ինչպէ՞ս դիմաւորեց ու ընդունեցաւ զանոնք։ Հայրենի հողին ոտք դնելուն պէս փշրուեցան անոնցմէ շատերուն վարդագոյն երազները։ Զխօսինք այն մասին, որ անոնցմէ շատերը, հայրենիքի օդն իսկ տակաւին լիաթոք չշնչած, լեցուեցան Սիպիրիա տանող կառախումբերու ապրանքատար վակոնները...։ Բայց դեռ ամէնը չէր ատիկա։ անոնք դիմացան յետ – պատերազմեան անտեսական ծանր զժուարութիւններուն, առաւելեան վարչակարգի դաժանութիւններուն ու բռնի ձուլման տարիներուն։ Արդիւնքը այն եղաւ որ, ներզաղթողներուն ու տեղացի – ներուն միջեւ զոյութիւն ունեցող տարբերութիւնները ալ աւելի խորացան։ Բաւական է յիշել Հայոց լեզուին զեղեցիկ ու հարազատութիւն խորհրդանշող «եղբայր» բառին այլակերպուած, ըստ էութեան հականիշի վերածուած «ախպար» բառը։ Ասիկա վերջին տարիներուն դանդաղային զարձած արտագաղթին հիմնական պատճառներէն մէկը չէ՞ արդեօք։ Յաւօք, պատասխանը հաստատական է...։ Բայց հիմա կարեւորը այն է, որ պէտք է պատմութենէն դաս առնել ու չկրկնել նոյն սխալը, այլապէս պատմութիւնը մեզի չի ներեր։

Այսօր նոյն սխալը կրկնելու հիմերը զօրաւոր են։ Ադրբեջանէն հազարաւոր Հայերու հարկադրական վտարուսոը, վերջին հաշուով, չուրջ մէկ տարուան պատերազմի մեր չարժման հետեւանքն է։ Իրենց տունն ու տեղը լքած զաղթականներու վէրքերուն բուժումը երկրաշարժին հետեւանքով ալ աւելի ցաւոտ ու դժուար զարձած է։ Անոնց հոգեկան ու բարոյական վիճակը աւելի լաւ չէ, քան՝ նիւթականը։ Անոնցմէ շատեր կը փափաքին աղէտեալներու օգնութեան հասնիլ, բայց հասկնալի պատճառներով ինքնաբերաբար չեն կրնար ընել ատիկա, իսկ համապատասխան մարմինները այդ բանով մտահոգուած չեն, երբեմն ալ կը մերժեն խնդրանքները։ Ատիկա, կամայ թէ ակամայ, աւելորդութեան ու թերարժէքութեան զգացում կը ներշնչէ իրենց։

Վերջապէս զաղտնիք չէ, որ անոնցմէ շատերը հանդամանքներու բերմամբ զբեթէ անտեղեակ են Հայաստանի որոշ սովորութիւններուն, ծէսերուն ու արարողութիւններուն։ Այդ բանը կ'երեւայ յատկապէս փոխ յարաբերութիւններու մէջ, պարզ չփումներու առեն։ Եւ զաղթականներէն շատերը չուտով կը սկսին, իսկ ոմանք արդէն սկսած են, զժգոհիլ իրենց նոր, անսովոր ու զժուար պայմաններէն։ Այդ զժուարութիւնները յաճախ կրնան տեղի տալ տեղացիներուս համար երբեմն նոյնիսկ խիստ վիրաւորական արտայայտութիւններու։ Ու եթէ մենք չհասկնանք, չհամբերենք, չներենք կը կատարուի անուղղելի սխալը։ Մենք պարտաւոր ենք, հակառակ մեր ծայրաստիճան պրկուած ջղերուն, հարազատի համբերութիւն ունենալ, քանի դեռ ամէն զիտակ – ցելով որ մեր կրած բոլոր չարչարանքներուն ու տառապանքներուն դուրընթաց պէտք է հոգատար ըլլալ մեղի ապաւինած մեր եղբայրներուն։ Անոնց առաջին հերթին անհրաժեշտ է արժանապատուութեան դիտակցութիւն, որ հիմնականին մէջ մեր վերաբերումէն կախում ունի։

Ադրբեջանէն զաղթած մեր Հայերուն յետագայ ճակատագիրը կը պահանջէ լուծել կարգ մը խնդիրներ։ Պէտք է բացէ ի բաց ըսել, որ Բաքուէն ու Գանձակէն, Շամխորէն, Մինգէչաուրէն եկած հայ երախաները հայերի դաստիարակութեան խիստ պէտք ունին։ Զնչին բացառութեամբ, անոնք իրենց ժողովուրդին պատմութիւնը չեն դիտեր, մայրենի լեզուին կատարելապէս չեն տիրապետեր, տակաւ է ազգային զգացումը ու մտածողութիւնը։ Մեր երախաները պէտք է դիտնան ովքե՞ր են իրենք, ուրկէ՞ կուգան եւ ո՞ւր կ'երթան։ Պարտաւոր ենք ամէն ինչ ընել, որ անոնք հայկական զպրոցներ ընդունուին։ Իսկ այլաշխարհ զպրոցներու մէջ սորվող երախաներուն համար անհրաժեշտ է կազմակերպել Հայոց լեզուի ու պատմութեան ուսուցման խումբեր, ուր կրնան դասաւանդել նաեւ զրողները, լեզուաբաններն ու պատմութեան մասնագէտները։

Ինչ չեն նաեւ այլ կարգի զժուարութիւնները։ անհրաժեշտ է անոնց մասին մտածել, խօսիլ, գրել ու զործել։ Տեղին կարծիքներն ու առաջարկութիւնները, լաւ լրացնելով, կ'օգնեն որ մեր արիւ – նակիցներու հայաստանեան կեանքը կապակերպելու զործին մէջ ճիշդ չարժինք։

ՀՐԱՉԵԱՑ ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԴԱՂԹԸ
ՎԷՐՔՈՎ ՈՒ ԵՐԳՈՎ

Գրեց՝ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Հրատարակութիւն՝ Շիրակ,
Լոս – Անճըլըս, 1989

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԾԱՆՐԱՄԱՐՏ

ՕԳՍԷՆ ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ ՊԻՏԻ ՉԱՆԱՑ ՄԱՍՆԱԿՑԻԼ 1992-Ի ՕՂԻՊԻԱԿԱՆԻՆ ԱԼ

Սէուլի Ողիմպիականի ծանրաթռչութեան ախոյեան Օգսէն Միրզոյեանի ցոլանաւ այցելութիւնը, իբրեւ պրօպաղանդիչ, Հ. Բ. Ը. Մ.ի Թեհրանի հրաւէրով, ունի առաւ մեզի ակնարկ մը նետելու այս մարզաճեմին մէջ հայ մարզիկներու դիրքին վրայ։

Ծանրաթռչութեան մէջ (փուազ'է հաթէր), Հայեր փայլած են անցեալին եւ կը շարունակեն ալ դնահատուիլ։

Պատերազմէն առաջ իսկ, Սերգօ Համբարձումեան (1910–1983), Հայաստանցի, հասած էր արդէն համաշխարհային մակարդակի։

1952–ին, Հելսինքի Զմեհեան փետուռ ծանրութեան մէջ, եղաւ Ողիմպիականի ախոյեան։ Մելպուռնի Ողիմպիականին, պուլկարահայ Նորայր Նուրիկեան, (56 քիլօկրամ) եւ չորս տարի վերջ, 1976–ին, Մոնրէալի ողիմպիականին ալ, առացաւ ոսկի մրցանակ այս մարզաճեմին մէջ։ Մոնրէալ, նորէն, Վարդան Միքայելեան (75 քիլօկրամ) երկրորդ էր։ Մոսկուայի ողիմպիականին, ոսկի մրցանակ Եուրի Վարդանեանի (82·5 քիլօկրամ), եւ արծաթ՝ Եուրի Սարգսեանի (56 քիլօկրամ), իսկ վերջին Ողիմպիականին Սէուլ, Միրզոյեան (56 քկր.) եւ Խաչիկ Միքայելեան (67·5 քկր.) առացան ոսկի եւ արծաթ մրցանակ։

Զձանձրացնելու համար ընթերցողները զանազան թուանշաններով, զանց կ'ընենք յիշելու հայ ծանրամարտիկներուն ունեցած յաղողութիւնները Եւրոպայի եւ աշխարհի ախոյենական մրցումներուն մէջ։ Այդ ախոյեաններն ալ վարեւոր են։ Հայեր ունեցած են մրցանակներ այդ երկու մակարդակներու վրայ ալ։

Իսկ ներկայի՞ս...

Եթէ Եուրի Վարդանեան՝ որուն բնակարանը, Լենինական, չէ փլած բարեբախտաբար, վերջնականապէս քաշուած է մարզական–մրցակցական գործունէութենէ եւ առացած է վարչական պաշտօններ, Եուրի Սարգսեան եւ մանաւանդ Խաչիկ Միքայելեան (Օգոստոս 18–ին՝ 21 տարեկան) աւելի քան երբեք որոշած են չրունակել իրենց մարզումները, վերսին փայլելու մտադրութեամբ, մէջազգային մրցումներու մէջ։

Անոնց եաեւ կան բաւական թիւով աւելի երիտասարդներ՝ որոնց ամէնէն աւելի յուսատու ներկայացուցիչներն են, անկատած, Խաչիկ Դաւիթեան (60 քկր.) եւ Մայիս Մաթէոսեան (52 քկր.), Մոր հերդային Միքայէլեան այս տարուան ժիւնիոր ախոյեանները։

Բնականաբար, Օգսէն Միրզոյեան ալ հեռու է տակաւին ասպարէզէն քաշուելէ։ Ըսաւ մեզի որ պիտի չարունակէ մարզուիլ մինչեւ 1992։ Ուրիչ խօսքով, կ'ուզէ մասնակցիլ Պարչելոնայի Ողիմպիականին ալ եւ խլել նոր մրցանակ մը։

Մինչ այդ՝ կան Եւրոպայի եւ աշխարհի տարեկան, կամ երկու տարին անգամ մը, ախոյենութիւնները՝ որոնց ընթացքին եւս կարելի է յուսալ որ հայ մարզիկները պիտի կրնան աչքի զարնել, նոր անդամներ, իրենց բարձր արդիւնքներով, որոնք կը մնան անհամեմատելի երկար ժամանակ։

Այդ է պարագան մինչեւ Եուրի Վարդանեանի երկամարտի համաշխարհային մրցանիշին, 405 քիլօկրամ 82·5 քլսային դասակարգին մէջ։ կը մնայ կանգուն 1984–էն ի վեր։

Աշխարհի մրցանիշին տէրն է նաեւ Խաչիկ Միքայէլեան, պոկում (առաջ) վարժութեան մէջ։ անցեալ տարի բարեբացուցած է 158·5 քիլօկրամ։

Օգսէն Միրզոյեան ալ, խօսակցութեան ընթացքին, մեզի յիշեցուց թէ ինքն ալ, 1984–էն ի վեր, Եւրոպայի մրցանիշը, նշելին տէրն է, պոկում՝ 133 քիլօկրամ։

Ամփոփ՝ ծանրամարտի մէջ հայ երիտասարդները կը մնան լաւ դիրքերու վրայ։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

Հ. Ա. ԱՅՏԸՆԵԱՆԻ «ՔՆՆԱԿԱՆ ԳԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ»Ը

Երեւանի Համալսարանին հրատարակչութիւնը «Հայագիտական հետազօտութիւնների Մատենաշար»ով լոյս ընծայած է ծթ. դարու հայ մչակոյթի մեծ սպասաւոր՝ Հայր Արսէն Այտընեանի «Քննական քերականութիւն աշխարհաբար կամ արդի հայերէն լեզուի» մեծարժէք աշխատութիւնը երկու հազար օրինակ տպաքանակով: 1866-ի տպագրութեան պատճէնահանումը եղող այս հրատարակութեան ներածականին մէջ ամփոփիկոս՝ Ե. Աղայեան կը գրէ, թէ ան լեզուին պահպանած է իր գիտական արժէքը:

Հայր Արսէն Այտընեան (1825 – 1902) կրօնաւորութեան մէջ սացած է իր նախնական կրթութիւնը, իսկ ասոր տարիքին՝ Վիէննայի Մխիթարեաններուն մօտ:

Անոր հայագիտական գործունէութիւնը աւելի մեծ ասպարէզ գտաւ, երբ 1886-ին ընտրուեցաւ Վիէննայի Մխիթարեան միաբանութեան արբահայր: Ան, 1863-ին գաղթած «Եւրոպա» չարաթաթերթին փոխարէն հիմնադրեց «Հանդէս Ամսօրեայ» ամսագիրը՝ հայագիտական ոչ հիմնական հանդէսը: Եւ գործեցան էր, որ մտածել կարենայ աշխարհի տարբեր վայրերը ու գրագէտները պատուող հայերէն ձեռագրերուն գուցակները:

Հայագիտական ամենատարբեր բնագաւառներուն նուիրուած հետազօտութիւններուն մէջ առանձնայատուկ տեղ կը գրաւէ անոր «Քննական քերականութիւն», որ ականատուր գիտնականին 20 տարիներու հետազօտութեանց արդիւնքը եղած է:

***

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԻԼԻԿԵԱՆ ԺԲ. ԴԱՐՈՒՆ

Հայագէտներուն, բիւզանդագէտներուն եւ տեսասարակ Մերձաւոր – Արեւելքի պատմութեամբ հետաքրքրուողներուն համար Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի հրատարակչութիւնը երեք հազար օրինակ տպաքանակով լոյս ընծայած է Ազատ Բոզոյեանի «Բիւզանդիայի արեւելեան քաղաքականութիւնը եւ Կիլիկիան Հայաստանը ԺԲ. դարի 30 – 70-ական թուականներին» աշխատութիւնը: Ան նուիրուած է Կիլիկիոյ հայկ. իշխանութեան եւ բիւզանդական կայսրութեան քաղաքական փոխյարաբերութիւններու ուսումնասիրութեան:

1130 – 70-ական թուականներուն բաւական լուրջ քաղաքական պայքար մղուած էր Ռուբէնեաններու եւ Բիւզանդիոյ միջեւ, եւ այդ պայքարը առաջինիներուն յաղթանակով պսակուած էր՝ 1198-ի թագադրութեան հռչակմամբ: Այդ տարին եռանդուն ծաւալած քաղաքական հակամարտութեան ուսումնասիրութիւնը կատարող հեղինակը իր աշխատութեան մէջ օգտագործած է հայկական, բիւզանդական, ասորական, արաբական եւ լատինական սկզբնաղբիւրները, յատկապէս հայ – բիւզանդական դիւանագիտական յարաբերութիւններու համապատկերին վրայ: Այդ բարդ յարաբերութիւնները մէկ կողմէն տեղի կ'ունենային բիւզանդական արքունիքի ու ռուբէնեան իշխաններու, միւս կողմէ՝ հայ եւ բիւզանդական եկեղեցիներուն միջեւ: Ռուբէնեան իշխանութիւնը եւ Հռոմկլայի կաթողիկոսութիւնը միասնաբար կը ձգտէին հայկական պետականութեան վերականգնման, որուն եւ ի վերջոյ հասան:

***

ԼԵՆԻՆԳՐԱԴ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Լենինգրադի մէջ հիմնուած է հայ մշակոյթի բարեկամներու ընկերութիւն, որ պիտի գործէ Մշակոյթի խորհրդային Ֆոնտի Լենինգրադի բաժանմունքին հովանաւորութեան ներքոյ:

Նորաստեղծ ընկերութիւնը կը կազմակերպէ Հայոց մշակոյթին ու պատմութեան նուիրուած դասախօսութիւններ, համերգներ, ցուցահանդէսներ: Նախատեսուած է նաեւ բանալ դպրոց մը, ուր մեծերն ու փոքրերը հնարաւորութիւնը կ'ունենան հայերէն սորվելու:

Բացումին հանդէս գալով, Մշակոյթի հայկական Ֆոնտի նախագահ Վարդգէս Պետրոսեան ըսած է, թէ «մինչեւ օրս մենք աւելի շատ կը խօսէինք բարեկամութեան ու եղբայրութեան մասին, քան որեւէ գործ կ'ընէինք անոնց զարգացման ու ամրապնդման համար»:

Այս առթիւ Լենինգրադի մէջ տեղի ունեցած է հայ արուեստագէտներու համերգ մը:

***

ԱԻԱՐԱՅՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՏԵԱՆԸ

449-ին Հայաստան հասաւ Պարսից Հազկերտ Բ.ի կրօնափոխութեան հրաման – նամակը: Հայերը լաւ գիտէին որ այդ պահանջին ետեւը թաքնուած էր անկախութեան վերացումը, ազգային աւանդութիւններու ոչնչացումը եւ լեզուի մոռացութիւնը: Հայոց աշխարհի բոլոր գաւառներուն եպիսկոպոսները Արտաշատ հաւաքուեցան ու նախարարներու հաւանութեամբ, մերժողական պատասխան տուին,

Ու տեղի ունեցաւ Վարդանանց պատերազմը. փրկուեցաւ լեզուն, հողն ու հաւատքը: Այդ փրկուած լեզուով է, որ մեզի հասաւ Եղիշէի Վարդանանց պատերազմի մասին հերոսամարտանքը:

Հազար հինգ հարիւր տարիէն աւելի անցած է «Վարդանանց ի Հայոց պատերազմի մասին» մատեանին գրուելէն ի վեր, սակայն այն միշտ եղած է ժողովուրդին սիրելի գիրքը, եւ հայ գրականութեան սրբութիւններէն մէկը:

Եղիշէի մատեանը դիւցազներգութիւն մըն է, ուր մանրամասնօրէն նկարագրուած են Աւարայրի ճակատամարտին նախորդող դէպքերը, ճակատամարտը ու անոր յաջորդած իրադարձութիւնները:

Այդ հռչակաւոր երկը ունեցած է բազմաթիւ ընդօրինակութիւններ, իսկ առաջին տպագրութիւնը կատարուած է 1764-ին Կոստանդնուպոլսոյ մէջ: Օրերս բերնաբերան զուգահեռ աշխարհաբար թարգմանութեամբ (Երուանդ Տէր – Մինասեան) լոյս տեսաւ Երեւանի համալսարանի հրատարակչութեան «Ուսանողի գրադարան» մատենաշարով, 30 հազար տպաքանակով:

Հաղորդակցութեան հանճար մը

Պրայլ համաշխարհային ճանաչումի արժանացած է որպէս ցցուն տառերու հնարիչը: Վալանթիէն Հաւիւ անոր չի հաւատարիր, սակայն իրեն չնորհուի է որ Լուի Պրայլ կրցած է երեւակայել ու իրագործել գրելու այն գրութիւնը որ կոյրերու որոշ ինքնավարութիւն մը պ'ապահովէր:

1784-ին Վալանթիէն Հաւիւ կոյրերու յատուկ դպրոց մը հիմնեց ուր անոնց կարդալ պիտի սորվեցնէր ցցուն տառերով: Սակայն իր այս գաղափարը իրագործուեցաւ միայն երեսուն տարի ետք երիտասարդ Պրայլի աշխատանքներով:

Մօրիս ալ լա Սիզերան լինը տարեկան հին կուբացած է Վալանթիէն Հաւիւի անձին մէջ կը տեսնէ աշխարհի տարբեր ծայրերէն գերութենէն ազատագրող մը ու 1889-ին անոր անունը կուտայ հիմնած ընկերակցութեան: Կը չարունակէ իր բարոյական հօրը սկսած աշխատանքը: Ինք համատօտ ուղղագրութեան մը հեղինակն է (1882) եւ հիմնադիրը գրադարանի մը որ նոյնպէս Պրայլի անունը կը կրէ:

Վալանթիէն Հաւիւի ընկերակցութիւնը դար մը ետք ալ կը պահէ իր աշխուժութիւնը, կոյրերու, տեսողութեամբ արկարներու օժանդակութեան նոր միջոցներու տեւական որոնումով: Այսոր թիւը այսօր մէկ միլիոն 120 հազարի կը հասնի Ֆրանսայի մէջ, ինչ որ կը նշանակէ բնակչութեան 3% համեմատութիւնը:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ 7·8 ՄԻԼԻՈՆԻ ՅԱՏԿԱՑՈՒՄՆԵՐ ԿԸ ԿԱՏԱՐԷ 1987 — 1988 ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ

Անցնող 1987 եւ 1988 տարիներուն ընթացքին Պր. Ալեք Մանուկեանի անձնական նուիրատուութեանց եւ Ալեք եւ Մարի Մանուկեան Հիմնարկութեան կողմէ կատարուած յատկացումներուն ընդհանուր գումարը հասած է 7·764·300 տոլարի:

Վերոյիշեալ յատկացումները կատարուած են կրօնական, կրթական, մշակութային եւ մարդասիրական նպատակներու եւ ծրագիրներու:

1987 թուականի վերջին հաղորդագրութեամբ տրուած գումարը կը հասնէր 38·5 միլիոն տոլարի: Ներկայ յատկացումներով այդ գումարը կը բարձրանայ 46·264·300 տոլարի:

ԱԼԵՔ ԵՒ ՄԱՐԻ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Հիմնարկութեան Գրասենեակ

Մարտ 15, 1989

ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ ԵՒ ՋՈՒԼՓԱԼԱԿԵԱՆ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Ցիշատակելի երեկոյթ մը եղաւ Մարտ 29, Ջորեքշաբթին Վիէնի Աբովեան սրահին մէջ: Հայաստանցի երկու ծանօթ մարզիկներուն հետ հանդիպելու փութացած էին շատ մը ազգայիններ, հայկական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ, ինչպէս՝ կեդրոնական Ֆրանսայի Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագահ Սեդրակ Սանճեան, Վալանսէն՝ Տէր եւ Տիկին Ա. Քէշիշեան, Հ. Ց. Դ.-ի, Կապոյտ Խաչի, Նոր սերունդի ներկայացուցիչներ եւայլն:

Վիէնի Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագահ՝ Ս. Սուքիասեան բարի գալուստի խօսքերով ողջունեց երկու հայ ախոյեանները, յիշելով Սէուլի Ողիմպիականներուն առնոց չհաց ոսկիէ մետալները: Շուտով սպառեղծուեցաւ հայկական մթնոլորտ մը:

Վիէնի Հ. Բ. Ը. Միութեան Տիկնանց կազմէն Տիկին Ք. Գուրեանեանի չնորհուի տեղի ունեցաւ նաեւ ճոխ հիւրասիրութիւն մը:

ՄԱՄԲՐԷ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Իր ընկերները, գործակիցները ստիպուր էին փոփոխութիւն մացնել իրենց գործունէութեան ծրագրին մէջ: Ստեփան անհետացումը լայն բացուածք մը կը թանար իրենց կազմակերպութեան մէջ եւ թէեւ համոզուած էին որ այդ երբեք պիտի չկրնան լեցնել, այսուամենայնիւ կը ջանային այսպէս թէ այնպէս այդ պարապը կարկտել եւ կեանքը իրհրամայականն պահանջքներով եւ սկսուած գործը իր արդէն ստացած մղումով կը ստիպէին ղիրենք քալել այն ճանապարհէն, որ ընդգծեր էին:

Սոնիա եւս համակերպած կը թուէր դժբախտութեան: Անիկա երկար ատեն դիմադրեր էր եւ կարծես մերժեր էր ընդունել պատն ճշմարտութիւնը: Բայց այժմ, յոգնած լալէ եւ ափսոսալէ, կը ձգնէր մխիթարութիւն գտնել հաւաքելով եւ պահպանելով այն բոլոր առարկաները, նոյնիսկ ամէնէն չնչինները, որ վերաբերած էին Ստեփանին: Իր յիշատակները եւ որոնք իր մահուան պատճառ եղեր էին ... կար նաեւ իր ժամացոյցը՝ պարզ, ճերմակ, մետաղեայ, որ ղրպանէն պաեր էին մեռած իրիկունը:

Ընկերները պիտնալով Սոնիայի այդ տենդագին ախորժակը Ստեփանի պատկանած իրեղէնները հաւաքելու, կը ջանային զինքը ուրախացնել եւ յաճախ կուգային իր մօտ, բերելով հին նամակ մը կամ ոեւէ ձեռագիր ... Այն հանգամանքը թէ Ստեփան իր մեռնելէ առաջ միայն ակնարկեր էր Սոնիային, թէ անիկա մի բան ունէր ասելիք Սոնիային, զինքը կը զարճնէր առանձնապէս հետաքրքրական: Անիկա կերպով մը մանակից էր Ստեփանի յետ մահու փառքին. Ջերմեռանդութիւնը, որ յառաջ կը բերէր Ստեփանի յիշատակը, այն հոգածութիւնը, որ ունէին իր ընկերները եւ աշակերտները վերյիշելու իր արտասանած բոլոր բառերը նոյնիսկ առօրեայ եւ չնչին բառերը եւ մանաւանդ իր կեանքի վերջի օրերուն արտասանածները, կարեւոր եւ ահագին նշանակութիւն մը կ'ընծայէին Սոնիային:

Սոնիա զգալի կերպով փոխուած էր Փիզիքապէս: Իր մորթը խորշոմեր էր յանկարծ եւ ադուաւի թելի նման սեւ եւ ոլորկ մազերը թէեւ կը յամառէին չսպիտակնալ բայց կը թափէին: Իր մանր աչքերը ամէն տեղ եւ ամէնուն վրայ կարծես կ'որոնէին Ստեփանի պատկանող իրեղէններ: Անիկա նման էր մէկու մը, որ այլեւս կեանքի մնացեալ տարիները առաջուց եւ մէկ անգամէն նուիրած է նպատակի մը եւ այլեւս մնացեալը մեռած է իրեն համար:

Ցաճախ կ'երթար Յովհաննէսի գերեզմանատունը, բայց հակառակ իր բուռն փափաքին չէր համարձակեր նոյն-իսկ չորցած տերեւիկ մը վերցնել Ստեփանի գերեզմանին վրայէն: Անիկա կը կենար քանի մը քայլ հեռու, կը նայէր, գլուխը կը չարժէր ափսոսալով եւ կարծես գիմադրելու համար իր ցանկութեան, որ ընչաքաղցութեան նման մանրիկ աչքերը կը վառէր տենդով, եւ կը դառնար եւ տալճեպով կը մեկնէր:

Օր մը վերջապէս անդրադարձաւ որ Ստեփանի ամէնէն կենդանի յիշատակը Սաթենիկն էր: Կը չարունակէին միասին ապրիլ, բայց այլեւս հոգեպէս բաժնուած իրարմէ, որովհետեւ երկուքն ալ ամբափակուած էին իրենց առանձին սեւեռեալ գաղափարին մէջ:

Մարդոց ընդհանուր հայեցողութեամբ Սաթենիկ այս սոսկալի օրերուն պահեր էր իր պատշաճութիւնը: Մնայ որ բացի Սոնիայէն ոչ ոք գիտէր այն խորհուրդը, որ գոյութիւն ունէր Ստեփանի եւ Սաթենիկի մէջ: Ընկերները եւ բարեկամները զայն տեսնելով կրկին իրենց չրջանակին մէջ, միշտ Սոնիայի հետ, վերակսեր էին վարուիլ սիրալիրութեամբ եւ ջերմութեամբ:

(Շար. 126)

(Շար. Ա. Էջէճ)

Շատեր դիպուածներ ալ կը տեսնեն (նախօրեակ ընտրութեանց Բ. Շրջանի, կորքաջովի բացակայութիւն տաղնապին ընկիզբը) եւ չեն անտեսեր նաեւ որոշ զբաղմունքներ, որովհետեւ միջամտութեան բրտութիւնն ու յանկարծակի բնոյթը չեն համապատասխաններ անցուդարձին (հայցադուլ և համախմբում):

Անկասկած կորքաջով դժուարութեանց կը բախի: Դեռ նկատի պէտք է առնել նաեւ թէ այս միջոցները կը պատահին ապրումներու լիակատարէն քանի մը շաբաթ առաջ մխայն: Ուրեմն, կ'ըսեն մասնագէտները, եթէ յետին մոքով չէ եղած ինչ որ եղաւ, կը մնայ գոյն վերապրել ճախող գործի մը, խուճապի հետեւանք:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԸՆԴՀԻՄՈՒԹԵԱՆ վերանորոգողները 12 էին, երբ ճամբայ ելան անցեալ շաբթու եւ 32–ի հասած էին Կիբրակի, հակառակ անոր որ նախորդ օրը, Շիրաք կանխահաս նիստ մը գումարելով, որու մասնակցած էին այս «կրտսերները», 87%–ի մեծամասնութիւն մը ապահոված էր ի նպաստ միակ ցանկի մը, զոր պիտի ղեկավարէր Ժիսքար եւ երկրորդը Ա. Ժիւիէ: Կիբակի, սակայն, փարիզեան զաղոնի պահուած բնակարանի մը մէջ, կրտսերները կոչ մը չարադրեցին, ուղղուած Ժիսքար տ'Էսթէնի եւ որու քաղաքավար բնաբանն է՝ «քաչուեցէ՛ք»:

ՆՈՐՎԵԿԻՈՑ թացը, մէջազգային ջուրերու մէջ, խորհրդային հիւլէական ընդծովեայի մը հրդեհը, ապա՝ ընկղմումը կը շարունակէ մտահոգել ապականութեան տեսակէտով, թէեւ Ռուսերը ամէն ապահովութիւն կուտան որ վտանգ չկայ: Սկզբնական փոքր թիւէ մը եաք, ԹԱՍ յայտնեց թէ 42 նաւատոի մեռած է:

ՎԻԼՆԱՅի հիւանդանոցի մը չորս հիւանդապահուհիները ձերբակալուեցան, հինգերորդ մըն ալ կը փնտռուի: Առնք տարիներու երկայնքին 44 տարեց կամ անկար եւ անբուժելի հիւանդներ սպաննած են, երբեմն պարզ ներարկումներով, երբեմն ալ՝ խեղդելով: Ոչ մէկ նիւթական չահ կայ իրենց այս արարքներուն ետին, պարզապէս ուզած են ազատիլ զիրենք ըլլայացնող, սպառիչ խնամք պարտադրող հիւանդներէ: Մէկը խոստովանած է. – «Երբ հիւանդ մը զիս չատ ըզայնացնէր, ձրի անկողինի մը իրաւունքն ունէր Աստուծոյ մօտ»:

ՔՈՐՍԻԿԱՅի սենեակները գործադուլի իրենց ութերորդ չարաթը սկսան, մերժելէ եաք կառավարութեան նոր առաջարկները: Բանակցութիւնները չեն խզուած սակայն:

ՆՈԱՀ ԵԻ ԼԸՔՈՆԹ (թէնիս, Տէյվիս բաժակ) պարտուեցան Մք. Ընդոյէ եւ Ազասիէ: Կէս – աւարտականներուն մնացին՝ Միացեալ – Նահանգները, արեւմտեան — Գերմանիա եւ Եուկոսլաւիա — Շուէյտ:

***

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52–ՐԴ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ԵՐԿՐՈՐԴ

Ապրիլ 9–ի մրցումներու արդիւնքներն են. –

Արարատ — Տորպեդօ	1 — 0
Դինամօ Մ. — Դինամօ Կ.	1 — 1
Պամիր — Լոկոմոտիւ	1 — 0
Դնեպր — Դինամօ Մն.	2 — 1
Չերնոմորեց — Ժալգիրիս	1 — 0
Շախտեոր — Ռոստոր	0 — 0
Սպարտակ Մ. — Մետալիստ	3 — 0

Այս հանդիպումներէն եաք, դասաւորման պլուխն է Սպարտակ 10 կէտով, իրեն կը յաջորդէ Արարատ 9 կէտով եւ երրորդ դիրքի վրայ է Դինամօ Կ.:

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Մարսէյլի Հայ Աւետարանական խմբակներու խորհուրդը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր նախկին Աւետարանականները, Ապրիլ 16–ին Կիբրակի օր ժամը 16–ին, Սրբոց Թարգմանչաց (Փրատօ) Մայր եկեղեցւոյ կից Ա. Ջրբաշեան սրահին մէջ:

Բոլորի ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Ակրի Տիկին Էթիլ Պարթալեան եւ զաւակը,

Տէր եւ Տիկին Յովհ. Նիկողոսեան,

Պ. Ռուժէ Եօրեան,

Տէր եւ Տիկին Ալպէր Սերոբեան եւ զաւակները

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր եւ մեծ–հօր՝

ԱՐԱՄ ԵՈՒԲԵԱՆ–ի

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 7–ին, Քրէթէյլի Անրի Մոնտոր հիւանդանոցը 92 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Ապրիլ 13, ժամը 10·30–ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս–Պետրոս եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Շուազի–լը–Ռուայի գերեզմանատունը:

Մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խընդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

***

«ՅԱՌԱՋ». – Ողբացեալը «Յառաջ»ի վաստակաւոր գրաշարը եղած է աւելի ծնած օրէն մինչեւ իր յառաջացած տարիքը: Կ'անդրադառնանք առանձին:

***

Մեր ցաւակցութիւնները իր զաւակներուն:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Agnouni d'Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil

Mini Croisière

à bord du «VERT GALANT»

le Lundi 1er Mai

départ du Pont Neuf à 9h30
Retour vers 18 heures

Prix 300 Frs
(petit déjeuner, déjeuner, goûter compris)

Réservation: Tél.: 39. 82. 65. 91 —le soir—
— Places limitées —

ԵՆԹԱՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Սէն – թ'Անթուանի Սուրբ Թադէոս եկեղեցւոյ թաղականութիւնը չնորհակալութեամբ առացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները՝ Սրբուհի – Ժանին Թորոսեանի (ծնեալ՝ Քէչէճեան) մահուան առթիւ.– Սարգիս Թորոսեան եւ զաւակները, Հնազանդ Պաթմաղեան, Տէր եւ Տիկին Ալէն Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Յովսէփ Պաթմաղեան, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Թաչեան, Տէր եւ Տիկին Արթին Թորոսեան 200–ական ֆրանք, Այրի Տիկին Մարկրիթա Թորոսեան եւ զաւակները ԷՍ – Օ – ԷՍ – Արմէնի 300 Ֆր., ընտանիքներ՝ Պէի Արտիէն 100 Ֆր., Յարութիւն Սալպաչեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մարկոսեան – Եթէրեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Ղազարոս Ասլիկան 100, Տէր եւ Տիկին Լուսաբեր Շաոյեան, Տէր եւ Տիկին Կիւլխադիր Ազարեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Սանթուրեան, Տէր եւ Տիկին Ղազարոս Գարբիճլեան, (Օպանեը) 200–ական ֆրանք, Այրի Տիկին Մանուչակ Թիւրիկեան, Պր. Նիկողոս Թորոսեան, Այրի Տիկին Արաքսի Մարկոսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Եանի Եողուրթճեան 100–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ղազարոս Մըսըրլեան 200 Ֆր., Այրի Տիկին Նուրիձա Մարկոսեան, Տէր եւ Տիկին Համբ. Աղէն Այրի Տիկին Մարի Ազարեան եւ զաւ. 100–ական Ֆր.:

***

Ասնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները՝ Արմենակ Թորոսեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Վարդան Մանկասարեան 800 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Լեւոն Մանկասարեան 500 Ֆր., Տիկին Նուարդ Խաչատուրեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Սիմոնեան 250 Ֆր.: Անժէլ Մինասեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Գալաֆեան 100 Ֆր., Տիկին Մայոտ Ալեանաք 200 Ֆր.:

«ՅԱՌԱՋ»ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Հ. Զիլինկիրեան 300 Ֆրանք:

Programme musical
de
France Culture

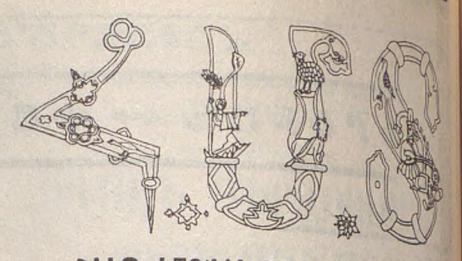
EUPHONIA L'ARMENIE

du lundi 10 au vendredi 14 avril
14h30 — 15h30

productrices déléguées :
Martine Cadieu et Karoline Zaidline
chargée de réalisation: Colette Chemama

En cinq émissions, un portrait de l'Arménie, de sa musique et de ses déchirures, à travers une civilisation et la revendication d'une culture qui ont traversé les siècles et les catastrophes.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES

15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

LES 13, 14 et 15 MAI

RETENEZ VOTRE

Week-end de PENTECOTE à la mer et au soleil

au VILLAGE VACANCES DE RAMATUELLE

Tennis — Natation — Planche à voile – Volley ball — Ping-pong — randonnées...
Prix de participation en pension complète:
600 Frs. Adultes
450 Frs. Enfants 6-12 ans
335 Frs. Enfants 2-6 ans
——Option autocar pour le voyage—
Renseignements et inscriptions:
à la Maison de la Culture Arménienne de Décines au 78. 49. 42. 97.

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ
(Զ.)

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՄԲ

Ն. ՍԱՐԱՖԵԱՆ • Յ. ԿՈՍՏԱՆԴԵԱՆ • Զ. ԽՐԱԽՈՒՆԻ
ՋԱՀՐԱՏ • Զ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ • Վ. ՕՇԱԿԱՆ
Վ. ԹԵՔԵԱՆ • Գ. ՊԸԼՏԵԱՆ

Կը ներկայացնեն՝

Նոյեմիկ Քըրքպէշեան, Սօսի Յակոբեան, Կարապետ Տաճէսեան, Ժիրայր Զօլաճեան, Էտմոն Յարէքեան, Արփի Թորթոյեան

Նուագ՝ *Սուրէն Ա կ ե ր տ* –սաքսոֆոն–

Կիրակի, Ապրիլ 16, ժամը 16–ին
Հ.Բ.Ը.Մ.ական Ալեք Մանուկեան սրահը՝
118, rue de Courcelles, Paris 17e
M° : Courcelles

— Մուտքը ազատ է —

A l'occasion du parrainage par la Ville de Montpellier du professeur

Babken ARAKTSIAN

membre du Comité Karabagh, emprisonné à Moscou avec dix autres intellectuels arméniens

L'Amicale arménienne de Montpellier et sa région

L'Association «Solidarité Franco - arménienne»

vous invitent à une soirée de soutien pour la libération des membres du Comité Karabagh
avec la projection du film
« Un hiver en Arménie »

le Vendredi 14 Avril,
à 20h30 précises
Salle Pétrarque,
rue de l'Embouque-d'Or,
Montpellier

sous la Présidence d'Honneur de
M. Georges FRÊCHE,
Député-Maire
de la Ville de Montpellier
et
Monsieur l'Abbé Pierre TOULAT
Secrétaire de la Commission catholique française «Justice et Paix».

Avec la participation de :
Mme Catherine KESSEDJIAN,
Professeur à l'Université de Dijon,
Avocat au barreau de Paris
M. Jacques BALP, Journaliste et écrivain
M. Gérard DEDEYAN, Président de l'Amicale arménienne de Montpellier et sa région
M. Christian DER STEPANIAN, Président de l'Assocation «Solidarité franco - arménienne».

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն Ժեռոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ թաղականութիւնը ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները զանազան բարեպաշտական հաստատութեանց:

Արշալոյս Հաճի Վարդանեանի մահուան առթիւ՝ ողբացեալին զաւակները եկեղեցւոյ, Կապոյտ Խաչին 1000–ական Ֆր., Դպրոցին եւ «Յառաջ»ի բարեգործման 500–ական Ֆր., ժապ. Կարապետեան 1000 եւ դպրոցին 500, Պր. Ալպէր Մխրքեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պետրոս Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Պլուքճեան, Տէր եւ Տիկին Ռուժէ Շէհրիեան, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Անտոնեան, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանտիկեան 500ական Ֆր., Տիկին Եղիսաբէթ Նիկողոսեան, Արթիւր Մամալեան, Գրիգոր Գըլըճեան, Սէն-Ժեռոմի Կապոյտ Խաչ, Տէր եւ Տիկին Պոյաճեան, Տէր եւ Տիկին Ժապ. Ալպէն, Տէր եւ Տիկին Կարօ Ճովսէփեան, Պր. Գալուստ Չարճեան 200ական Ֆր., Մարզարեան եղբայրք 300, Այրի Տիկին Մերսինեան 100 Ֆր. «Յառաջ»ի բարեգործման, Տէր եւ Տիկին Անարէտ Ժիւլիէն, Այրի Տիկին Եւա Զուքուրեան, Անահիտ Կրտսվճեան, Ալեքսան Ենովքեան, Դաւիթ Գալընպանեան, Տէր եւ Տիկին Պօնիֆէյ, Տիկին Տէր Մինքայէլեան, Տէր եւ Տիկին Ժապ. Գասպարեան, Տէր եւ Տիկին Արթօ Տէր – Մինասեան, Այրի Տիկին Արմենուհի Մարգարեան, Տէր եւ Տիկին Ռուբէր Ժամկոչեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Կրասեան, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Սվաջեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Դաւիթեան, Պետրոս Սահակեան, Ռուբէն Ասատուրեան, Ենովքեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Հայկ Մկրտիչեան, Տէր եւ Տիկին Ժապ. Գասպարեան, Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Պէշկէօղեան 100–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Աբրիէն Տէր – Մինասեան, Պետրոս Չիչէքեան (Ազնաւուր Հայաստանի) 200–ական Ֆր., Մանկլեան եղբայրք եւ Մեսրոպեան ընտանիք 100–ական Ֆր., Արթիւր Սպիճհիրեան 60 եւ 60 Եկեղեցւոյ:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 12
MERCREDI
12 AVRIL
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.991 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.991

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆԸ

ՍԻՐԵԼԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐ,

Վաղուց էի ուզում ձեզ դիմել մի հարցով, որ իմ վերջին ամիսների ամենամեծ ապրանքն է, ամենախոր մտատանջութիւնը եւ, իմ կարծիքով, այս օրերին պիտի ոչ միայն հայրենի ժողովրդի, այլեւ սփիւռքահայութեան հարցերի հարցը լինի: Վաղուց էի ուզում, այո՛, դիմել Ձեզ, բայց այդ իրաւունքը ինձ չէի վերապահում, քանի որ մտածում էի, թէ Սփիւռքում կը գտնուեն մարդիկ, որոնք իրենց ուշադրութիւնը կը սեւեռեն յատկապէս այդ հարցին եւ բոլոր ջանքերը կ'ուղղեն դրան: Բայց, դժբախտաբար, ես նկատի չէի ունեցել մի հանգամանք. միշտ չէ, որ հեռուից երեւում է ամենակարեւորը, միշտ չէ, որ տեղական խնդիրների մօտիկից ծանօթ չլինելով, կարելի է տարբերակել հարցերի հարցը:

Կասկածից, անշուշտ, որ խօսքս երկրաշարժի հետեւանքները վերացնելու, դահի վերքերը դարմանելու մասին է: Ձեմ ուզում այդ մեծ ողբերգութեան մանրամասներին անդրադառնալ, քանի որ այդ ամէնը վերյիշելը չատ ծանր է: Բայց, այնուամենայնիւ, իմ եւ ինձ նման չատ – չատերի ներկայիս հոգեկան վիճակը մօտաւորապէս ներկայացնելու համար, պ'ուզէի մի քառեակ արտադրել վերջերս դրած իմ մի բանաստեղծութիւնից:

Եւ չգիտէ ոչ ոք, որ երբ մութն է
իջնում, մենակ փակւում,
Հանգցնում եմ լոյսն իմ, որ չխառնի
յանկարծ շողը՝ սուգիս,
Ինքս իմ մէջ փլւում, տապալւում եմ
իմ մէջ, ճահատակւում,
Բաց եմ թողնում հեղեղն
արտասուքիս...

Սուգի մէջ ենք, այո, առանձնանում, իրարից թաքուն սգում ենք եւ այդպէս սգալով, մեր հոգեկան զաղտնարաններից կրկին ու կրկին հանում ցաւին ու տառապանքին:

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

(Շար·ը Դ· էջ)

ՏԽՐՈՒՆԻ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԱՐԱՄԸ

Վերջին վկան «Յառաջ»ի 64-ամեայ պատմութեան, Արամը իր մահկանացուն կնքեց Ապրիլ 7-ին, ճակատագրական զուգադիպութեամբ մը, «Յառաջ»ի յետպատերազմեան վերհրատարակութեան 44-րդ տարեդարձին օրը: Թերեւս տարբեր ալ չէր կրնար ըլլալ, այնքան սերտ եղած էր իր կեանքը «Յառաջ»ի հետ:

Շաւարշ եւ մանուանդ՝ Հրանտ – Սամուէլ կը պատմէին թերթին առաջին օրերու կեանքը, նախ Ներսէսեանի տպարանը, 1925-ին, մութ ու խոնաւ երկու սենեակներու մէջ, ապա՝ Հրաչեայ Տէր – Ներսէսեանի Մասիս տպարանը, ուր թերթը ձեռքով կը չարուէր, մինչեւ 1932, երբ Յակոբ Տէր – Յակոբեանի տպարանը կը փոխադրուէր եւ Արամ կը սկսէր տողաչարի վրայ աշխատիլ: Մինչեւ վերջը մնաց պատնէշին վրայ: Երբ, փոխադրութեան միջոցներու զործադուլ պատահէր, փոխանակ առաւօտեան 5-ին համբայ ելլելու Շուազիլ իր բնակարանէն, կ'ելլէր 3ի չուրջ, որպէսզի սթոփով, բեռնակառքերով եւ քալելով մեքենային դլուխը ըլլար ճիշդ ժամուն: Կեանքին մէջ հիւանդացած ալ չէր եւ սրտին մեծ ցաւն էր, որ միակ չրջանը, երբ ստիպուեցաւ բացակայել վիրաբուժական զործողութեան մը պատճառաւ եւ զրաչարային տաղտկալի կացութիւն մը ստեղծուեցաւ թերթին համար, Շաւարշ յանկարծամահ եղաւ ու իրեն չվիճակուեցաւ շարել անոր վերջին խմբագրականը՝ 1957, Յունուար 25-ին «Լռութիւնը տակի չէ»:

Ինք դեռ պիտի չարունակէր երկար տարիներ: Նոյնիսկ ութսունամեայ, 1976-ի ամառը, երբ այնքան տկարացած էր տեսողութիւնը, ներկայ պատասխանեց մեր դիմումին, փոխարինելու համար արկածահար Լեւոնը: Միակ վախն այն էր, որ պիտի չկարենայ նոյնքան արագ, նոյնքան լաւ չարել ու թերթը կրնար ուշ մնալ: Ուրեմն, ալ աւելի կանուխ կուգար ու թերթը ճիշդ ժամուն կը հասցնէր, անսահման գոհունակութեամբ:

«Յառաջ»ը իր տունն էր, իր ընտանիքը նման իր հարազատներուն: Շէն տրամադրութեամբ, ծայրայեղ աշխատասիրութեամբ տոգորուած, Արամ համակ կեանք ու եռանդ էր, քալել իսկ չէր դիտէր, կը վազէր, իր այդ խառնուածքին իսկ պատճառով չէր կրնար մոքէն անցընել թէ կրնայ, օր մը, տարիքը առնել ու դադրիլ աշխատելէ: Ի՞նչպէս կրնար հանդստեան փչուիլ, ինք որ չէր գիտցած թէ ի՞նչ է հանդիստը:

Բայց, կեանքը անողոք է, ու Արամ ալ ճանչցաւ ծերութիւնը, այլ մանուանդ՝ տեսողութեան անդարմանելի կորուստը որ իրեն արտակարգ յուզում պատճառեց: Ան որ, չուրջ 6 տասնամեակներ հայ գիրեր չարած էր այնքան սիրով ու խնամքով, այլեւս չէր տեսներ զանոնք: Անկասկած այդ եղաւ կեանքին մեծագոյն վիշտը, զոր այնքան զուրգուրանքով չանգիստ մեղմացնել իր նուիրուած զաւակները:

Երկար տարիներէ ի վեր հեռու էր «Յառաջ»էն, բայց, միշտ հոն էր իր յիշատակը եւ Ֆրանսացի մեր տպագրիչը, որ իրեն հետ աշխատած էր մօտ 20 տարի, մինչեւ այսօր, կը սիրէ կրկնել անոր մէկ խօսքը, իրեն ուղղուած, երբ կը զանգղէր փորձերը կատարած առեն՝ «էրերա՛»:

Ինք ա՛լ պիտի «չերերայ» եւ իր մահով, այսօր, «Յառաջ»ի հին պատմութեան մէկ էջն է եւս որ կը փակուի:

ՎՐԱՍՏԱՆ

ՋԻՆՈՒՈՐՆԵՐԸ ԻՍԿԱԿԱՆ ԶԱՐԴ ՄԸ ԳՈՐԾԱԾ ԵՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ՝ ՍՈՒԳԻ ՕՐ

ԵՐԿԻՐԸ ՓԱԿ Է ԲՈԼՈՐԻՆ

Երիթէ վարագոյրը իջած է Վրաստանի վրայ: Միայն Արտաքին նախարարն էր՝ Շեվարնաձէ որ իր ճամբորդութեան ուղին կը փոխէր եւ արեւելեան Գերմանիոյ փոխարէն Թիֆլիսի ճամբան կը բռնէր, ոչ միայն նոր իր պաշտօնին բերմամբ, այլ մանուանդ որպէս նախկին Ա· քարտուղարը իր հայրենիքին:

Հակառակ երկրին կղզիացումին, հեռաձգային կապերու անկարելիութեան, երկուշաբթի օր կարելի եղած էր հաստատել թէ ոուս զինուորական մի կը հաստատուէր թէ ոուս զինուորներու միջամտութիւնը իսկական ջարդ մը եղած է, զինուորական բահերով խուժած են երիտասարդներու վրայ եւ ծեծի տակ սպաննած: Մեռելներու պաշտօնական թիւը 18-ի բարձրացած էր, բայց կը թուի որ կրնայ հարիւրաւորներու հասնիլ եւ որոշ է թէ զոհերու մեծամասնութիւնը երիտասարդներ են, 16 – 18 տարեկան, կան նոյնիսկ կիներ եւ աղջիկներ:

Վրացիները սուգի օր եւ ընդհանուր գործադուլ հռչակեցին, բայց մթնոլորտը չատ լարուած է, մինչեւ իսկ մայրաքաղաքին դուրս, ըստ կեդրոնական Կոմիտէի յայտարարութեան:

Վրաստանի ազգայնական չարժումին մէջ, երկու հոսանքները կան: Մէկը՝ Իլիա Ճաւճաւաձէ ընկերութիւն, այսօր, չափաւորներու ապաստանն է եւ անկէ հեռացածներու կողմէ «գործակցութեան» մեղադրանքին տակ է, գործակցութիւն, անշուշտ, իշխանութեան հետ եւ ուրեմն՝ կռնակն ալ ՔԱ – կէ – Պէ: Ի դէպ, յիշենք որ Ճաւճաւաձէ (1837 – 1907) վրացական գրականութեան եւ յեղափոխական ժողովրդավար ուղղութեան մեծ դէմքն է, որու գրական գործունէութիւնը դադահեռ ընթացած է իր պետական եւ հանրային աշխարհին: Ան եղած է Վրաստանի Ազգային ազատագրական Շարժումին ականաւոր ներկայացուցիչը: Սպանուած է ցարական պահակազօրքի վարձկաններու կողմէ Թիֆլիսէն Սագուրամօ ճամբուն վրայ:

Ինչպէս անցեալ տարի Հայաստանի պարագային, այս անգամ ալ աշխարհն ու մեծխները կը ծանօթանան Վրաստանի: Ան աւելի ծանօթ է մեզի, քանի որ աւելի «բախտակից» 69·700 քառ· քմ· տարածութեամբ եւ 5 միլիոն 300 հազար բնակիչով, Վրաստան իր արեւմուտքը ունի՝ Սեւ ծովը, հարաւը՝ Հայաստան եւ Թուրքիա եւ հիւսիսը՝ Ռուսաստան: Բնակչութեան համեմատութիւնն է՝ 69% Վրացի, 9% Հայ, այլ խօսքով, 477 հազար, նաեւ 7% Ռուս, 5% Ազերի, 2% Օսէթ եւ 91 հազար Աբխազ: Բուն Վրաստանէն զատ, հոգամասին մաս կը կազմեն Աբխազիոյ ինքնավար Հանրապետութիւնը (որու ցոյցերը դեր խաղացին վերջերս) եւ որու մայրաքաղաքն է Սոխում, Աճարիոյ ինքնավար Հանրապետութիւնը (մայրաքաղաք՝ Պաթում) եւ հարաւային Օսէթիա, ինքնավար մարզ:

Միջամտութեան դրդապատճառը, ըստ ԹԱՍ-ի, «Հակընկերվարական եւ հակախորհրդային լոզունգներն են», բայց այդքան պարզ պիտք չէ ըլլայ: Անկարելի չէ որ Հայաստանի օրինակը անհպատհեռանք ունեցած ըլլայ Վրաստանի համար, Այսինքն՝ կրեմլինը նախընտրէ, այս անգամ, առաջին օրէն դասը տալ զլուխ ցցող այս Հանրապետութեան: Ո՞մանք հարց կուտան թէ ինչո՞ւ Մոսկուա կը հանդուրժէ պալթեան Հանրապետութեանց մէջ, ինչ որ անընդունելի կը դտնէ Հայաստան եւ այսօր՝ Վրաստան: Կը խորհինք պէտք չէ անտեսել կէտ մը: Պալթեան Հանրապետութեանց մէջ, իշխանութիւնը ազգային չարժումին կողքին է ոչ՝ դէմ, ինչպէս մեր մինուճարին եւ մեր դրացիին մօտ:

**

ՊԱՏԺԱԿԱՆ ԽՍՏԱՑՈՒՄ

Մորհրդային Միութիւնը խստացուց «Պետութեան դէմ ոճիրներու» վերաբերեալ պատժական օրէնսդրութիւնը: Ապրիլ 8-ին, Գերագոյն Մորհուրդի Պրեզիտիումը հրովարտակ մը հանած է որ յատելութեան կը բերէ: Այսպէս կը սահմանուին նոր պարագաներ, ենթակայ բանտարկութեան, օրինակ՝ «խմբով զործուած» սարքեր, զրգռում մէջ – ազգային թշնամանքի: Հրովարտակը կը նախատեսէ մինչեւ 10 տարի բանտարկութիւն:

Կը թուի որ այս հրովարտակը «չափի վրայ» պատրաստուած է «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի մեր տղոց համար եւ թէ Մորհրդային Միութիւնը դեռ չատ համբայ ունի կտրելիք դէպի ժողովրդավարութիւն: Առ այժմ, հին մեթոտները միչտ ի զօրու կը մնան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԵԴՎԵԴԵՒ, պատմաբանը եւ Զերնիչենկօ լրագրողը, որոնք Պերեստրոյկայի առաջնորդ դէմքեր կը նկատուին երեսփոխան ընտրուած են Կիրակի օր: Մորհրդային Միութեան 64 ընտրաշրջանի մէջ ընտրութիւն տեղի ունեցած է Ապրիլ 9-ին: Քանի մը օրէն վերջնապէս պիտի նչանակուին մնացեալ 199 ընտրաշրջաններու թեկնածուները: Միւս կողմէ, Սախարով ընդունուեցաւ իբրեւ թեկնածու Գիտութեանց ակադեմիայի:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ՇՐՋԱՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՄԱՅԻՍ 14-ԻՆ

Երեքշաբթի առաւ, կարելի չէր յստակ տեղեկութիւններ ստանալ Երեւանէն, ինչ կը վերաբերի Կիրակի, Ապրիլ 9-ի ընտրութեանց արդիւնքին: Ծանօթ է որ կարգ մը ընտրաշրջաններու մէջ, կրկին հարկ էր քուէարկել Ապրիլ 9-ին, երբ թեկնածուներէն ոչ մէկը ստացած էր հարկ եղած մեծամասնութիւնը: Ասոնց կարգին էին երեք օկրուգներ թիւ 734, 393 եւ 394 (այս վերջինը՝ Զէյթունի շրջան, ուր թեկնածու էին Եուրի Բարոյեան, Սուսաննա Գալստեան, Հրաչեայ Յովհաննիսեան, Կարէն Սիմոնեան եւ Լեւոն Յասչարեան) որոնց ընտրութիւնները չէին ընդունուած այն պատճառաւ որ անոնց մասնակցած են ընտրական ցանկերու մէջ արձանագրուածներու կէսէն պակաս քուէարկողներ: (Տե՛ս Հեռաձիպ, «Յառաջ» Ապրիլ 6), այդ, միայն այս ընտրաշրջաններուն վերաբերեալ մեր ստացած լուրն այս է որ ընտրութիւնը յետաձգուած է Մայիս 14-ին եւ 14-ի բարձրացած է թեկնածուներու թիւը:

ԲԱՐԻ ԼՈՅՍ ԱՐՑԱԽ

Բ.

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթի յատուկ թղթակից Ցակոբ Մարտունիի Ստեփանակերտէն ղրկած երկրորդ թղթակցութիւնը կը կրէ «Ցայտնութիւն. Լոյս» խորագիրը: Այս էջերուն ամէնէն ուշադրաւ մասը կը կազմէ մարզային Կոմիտէի նախկին Ա. քարտուղար Հենրիկ Պօղոսեանի ընտրութիւններու թեկնածու ներկայացուելու պարագան:

Արցախի կուսակցութեան քաղաքային Կոմիտէի նիստերու դահլիճին մէջ 300 հոգի հաւաքուած է· ամպիոնին մօտ կ՚թխի 726 չրջանի միակ թեկնածուն՝ Հ. Պօղոսեան: Ցակոբ Մարտունի կը գրէ·– «այդպիսի գովասանք, ծափողջոյն հազուադէպ է լինում՝ քնաքուխ, երկարօրէն, չմիջարկուող»: Հենրիկ Պօղոսեան ամպիոնին մօտն է, համոզելու համար ընտրողները որ համաձայնին իրեն հետ մէկ երկու թեկնածու եւս առաջարկելու: «Ոչ՝ միաբերան լինում է պատասխանը»: Թեկնածուն կը յամառի, չարունակելով·– «պէտք չէ այդպէս···»: Սակայն «խըզնդ – րանիք – պահանջը մերժուեց ··· ծափահարութեամբ»:

Այդ ընտրաչրջանէն առաջարկուած ութ թեկնածուներէն երեքը կը քաշուին, իսկ մնացեալները Փետրուար 17–ի նախընտրական ժողովին 50%ի համեմատութեամբ քուէ չստանալով, բացարձակ մեծամասնութեամբ թեկնածու կը նշանակուի Հենրիկ Պօղոսեան: Սակայն հոս չի վերջանար նոր թեկնածութեան այս պատմութիւնը· «շուտով ահազանգում են ընտրական յանձնաժողովին որ ստացուել են բողոքներ, իբրեւ ժողովում թոյլ են տրուել «խախտումներ», պէտք է նոր ժողով կայացնել: Ինչպէս եւ սպասւում էր, հաւանականապէս հիանալի կոփուած Ստեփանակերտցիները մերժեցին այդ առաջարկը՝ այն համարելով օրէնսդրական խախտում: Եւ ընկ· Ա· Ի· Վալսկու եզրյթը, յայտարարութիւնն այն մասին, որ 13 հեռագիր – բողոքներ են ուղարկուել կեդրոնական յանձնաժողովի հասցէով, որեւէ բան չփոխեց»:

Պատուիրակները անդրդուելի կը մնան· նոյնիսկ չրջանային ձեռնարկութիւններու անտեսութեան անօրէնը՝ Բ. Դաւամեան կը յայտնէ հետեւեալ միտքը·– «Մէկը, թէ մի բանիսը, Հենրիկ Պօղոսեանի հետ, միեւնոյն է, Ստեփանակերտցիներ եւ առհասարակ Ղարաբաղցիները իրենց պահանջին մէջ պիտի չափազանցեն, ուստի կարելի կ՚ըլլայ իրագործել Դ· Անդրանիկի ծննդեան 1500–ամեակի յոբելեանի օրերուն ունենալ նաեւ երկրորդ հրատարակութիւն: Վերջապէս, այս յոբելեանին առիթով Սէն Արեւչատեան ծանօթագրած ու ծաւալուն յառաջաբանով հրատարակած է նաեւ անտառապետ Ա. Յարութիւնեանի կազմած եւ Սէն Արեւչատեանի խմբագրութեամբ 1980–ին Երեւան հրատարակուած մատենագիտական ցանկին վրայ:

Հայ փիլիսոփայական, գեղագիտական ու բնագիտական ազգութիւններու թարգմանութեան ու հրատարակութեան մարզին մէջ Ս· Արեւչատեանի ներդրումը կրնայ համեմատուիլ հայ փիլիսոփայութեան պատմութեան կարեւորագոյն հարցերուն եւ մտածողներու հայեացքներուն հետազօտութեան ու գիտական լուսաբանումին հետ: Այս առումով գիտական լուրջ արժէք կը ներկայացնեն «Գր· Տաթեւացու փիլիսոփայական հայեացքները» (Երեւան 1957), «Փիլիսոփայական գիտութեան ձեւաւորումը Հին Հայաստանում» (Երեւան, 1975), «Միջնադարեան Հայաստանի փիլիսոփայական դպրոցների պատմութեան չուրջ» (Երեւան, 1980), «Դաւիթ Անյաղթ» (Մոսկուա, 1980), «Գլաձորի համալսարանը միջնադարեան Հայաստանի լուսաւորութեան կենտրոն» (Ա· Մաթեւոսեանի դրծակցութեամբ, Երեւան, 1984) մենագրութիւնները ու բազմաթիւ յօդուածները: Այդ մենագրութիւններուն

Ս. ԱՐԵՒՇԱՏԵԱՆ

Վաստակաշատ գիտնականին ու հաղարացին

Փիլիսոփայական գիտութիւններու տոքթէօր, Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի անդամ ու Մ· Մաշտոց Մատենադարանի տնօրէն՝ Սէն Արեւչատեանը լաւ կը ճանչնան ոչ միայն բուն հայագէտները, այլ նաեւ բոլոր անոնք, որոնք նոյնիսկ հարեւանցի կերպով կը հետաքրքրուին հայ փիլիսոփայութեան ու հոգեւոր մշակոյթի պատմութեան հարցերով: Ան հեղինակ է աւելի քան 120 գիտական աշխատութիւններու, որոնց մաս կը կազմեն իր 25 մենագրութիւնները, որոնք լոյս տեսած են ոչ միայն Երեւան ու Մորտրդային Միութեան այլ քաղաքներու մէջ, այլեւ Փարիզ, Վարշաւա, Շտուտկարտ եւայլն: Այս բոլորը վկայելով հանդերձ գիտնականին երեսունհինգ ամեայ ծանր, ուքնալան ու յամառ աշխատանքին մասին, պէտք է ըսել նաեւ որ ատոր համար հարկաւոր է լաւ գիտնալ ինչպէս հայկական այնպէս ալ Արեւելքի ու Արեւմուտքի հին ու միջնադարեան փիլիսոփայութեան ու մշակոյթի պատմութիւնը, բայց ժամանակակից կենդանի լեզուներէ (հայերէն, ռուսերէն, անգլերէն) սիրապետել նաեւ դասական լեզուներու (գրաբար, հին յունարէն, լատիներէն) եւ ամենակարեւորը՝ ունենալ պատմութեան ներքին զգացողութիւն:

Սէն Արեւչատեան ծնած է 1928–ին Երեւան· 1951–ին աւարտած՝ Երեւանի Համալսարանի պատմութեան բաժինը եւ 1951 – 1954 մասնագիտացած է հայ հին եւ միջնադարեան փիլիսոփայութեան պատմութեան մէջ: 1956–ին ներկայացուցած է իր աւարտաճառը ԺԴ· – ԺԵ· դարերու Տաթեւի համալսարանի ուսուցչապետ Գրիգոր Տաթեւացիի փիլիսոփայական հայեացքներուն մասին: 1954 – 1959 Սէն Արեւչատեան եղած է Գիտութիւններու ակադեմիայի փիլիսոփայութեան եւ իրաւունքի բաժնի գիտաշխատող: 1959–ին անցած է Մատենադարան, որպէս ակըզնադրիւներու գիտական թարգմանութեան բաժնի վարիչ: 1982–ին նշանակուած է նոյն հաստատութեան տնօրէն:

Իր գիտական գործունէութեան ընթացքին փիլիսոփայութեան պատմաբանի, աղբիւրագէտի, թարգմանիչի բազմակի հմտութիւններով Սէն Արեւչատեան փիլիսոփայապատմական ու աղբիւրագիտական հիմնարար աշխատանքներով ընդլայնած է հայագիտութեան ուսումնասիրութեան չրջանակները· ան յատկապէս ամրագուցած է հայ փիլիսոփայութեան պատմութեան աղբիւրագիտական հիմքը: Առանց չափազանցութեան կրնանք ըսել, թէ անոր հրատարակումներուն ու թարգմանութիւններուն չնորհիւ հայ փիլիսոփայութեան պատմութիւնը ոչ միայն իր արժանի տեղը գրաւած է մեր հանրապետութեան հասարակական առաջատար գիտութիւններու չարքին մէջ, այլեւ մասամբ դուրս եկած է մի՛ութենական ու միջազգային ասպարէզ: Մինչեւ վերջերս հայ բազմազարեան փիլիսոփայական ու բնագիտական բարձրարժէք սկըզնադրիւները ձեռագիր վիճակի մէջ գտնուելով զրեթէ անյայտ կամ քիչ յայտնի էին նոյնիսկ հայ ընթերցողներու· Սէն Արեւչատեանի թարգմանութիւններուն չնորհիւ անոնց զգալի մասը մտած է գիտական լայն չրջանառութեան մէջ, դարձած՝ հայ եւ օտարազգի մասնագէտներու սեփականութիւն: Ան անձամբ կամ ուրիչներու հետ աշխատասիրած, ռուսերէն թարգմանած ու հրատարակած է հայ եւ համաշխարհային մշակոյթի կարեւորագոյն յուշարձանները, կազմած, թարգմանած ու մեկնաբանած է զանազան ժողովածուներու հայկական բաժինները: Այս բոլորը Սէն Արեւչատեանի հետազօտութիւններուն ու հրապարակումներուն մէկ մասն են միայն· իսկ կեդրոնական մասը կը կազմէ Դ· Անյաղթի փիլիսոփայական հարուստ ժառանգութիւնը, անոր երկերուն քննական բնագիրներու պատրաստութիւնը՝ ռուսերէն զուգահեռ եւ աշխարհաբար հայերէն թարգմանութիւնն ու հրապարակումը: 1960 – 1980 ական հրատարակած է Դ· Անյաղթի երեք աշխատութեան քննական բնագրերը՝ ռուսերէն զուգահեռ թարգմանութեամբ, համապատասխան յառաջաբանով ու արժէքաւոր ծանօթագրութիւններով: Կազմած ու աշխարհաբար թարգմանութեամբ հրատարակած է նաեւ Դ· Անյաղթի երկերու մէկհատորեակը: Սէն Արեւչատեանի յառաջաբանով ու ծանօթագրութիւններով 1975–ին Մոսկուա ռուսերէն լոյս տեսաւ հայ մատենագրի երկերու մէկ հատորեակը: Ու Դ· Անյաղթի ծննդեան 1500–ամեակի յոբելեանի օրերուն ունեցաւ նաեւ երկրորդ հրատարակութիւն: Վերջապէս, այս յոբելեանին առիթով Սէն Արեւչատեան ծանօթագրած ու ծաւալուն յառաջաբանով հրատարակած է նաեւ անտառապետ Ա. Յարութիւնեանի դրչին պատկանող փիլիսոփայական չորս երկերու դրաբար մէկ հատորեակը: Սխալած չենք ըլլար եթէ ըսենք որ առանց այնոր աւելի քան քսան տարուան նախապատրաստական ուքնալան աշխատանքին, հազիւ կարելի կ՚ըլլար իրագործել Դ· Անյաղթի ծննդեան 1500–ամեակի յոբելեանի տօնակատարութիւնը միջազգային չափերով: Գիտական այս հանդիսութիւնը մեծապէս նպաստեց հայ փիլիսոփայութեան ու մշակոյթի պատմութեան նկատմամբ հետաքրքրութեան աչքառժացումին, ոչ միայն Հայաստանի ու Մորտրդային Միութեան, այլեւ արտասահմանի մէջ: Բաւական է ըսել որ 1983–ին Միացեալ – Նահանգներու մէջ անդլերէն լոյս տեսաւ Դ· Անյաղթի «Սահմանք իմաստասիրութեան» երկը, 1960ին Սէն Արեւչատեանի հրատարակած գրաբար քննական բնագրին հետ: 1986ին Քալիֆորնիայի համալսարանը առանձին ժողովածուով հրատարակեց նաեւ Անյաղթի ծննդեան 1500–ամեայ յոբելեանին առիթով Երեւան գումարուած գիտաժողովին արտասահմանեան հիւրերու կարդացած զեկուցումները: Գիրքին վերջաւորութեան տրուած է նաեւ Անյաղթի աշխատութիւններուն հրատարակութեան եւ անոր մասին եղած հետազօտութիւններուն գրեթէ ամբողջական մատենագիտութիւնը, որ հիմնուած է Ա· Յարութիւնեանի կազմած եւ Սէն Արեւչատեանի խմբագրութեամբ 1980–ին Երեւան հրատարակուած մատենագիտական ցանկին վրայ:

Հայ փիլիսոփայական, գեղագիտական ու բնագիտական ազգութիւններու թարգմանութեան ու հրատարակութեան մարզին մէջ Ս· Արեւչատեանի ներդրումը կրնայ համեմատուիլ հայ փիլիսոփայութեան պատմութեան կարեւորագոյն հարցերուն եւ մտածողներու հայեացքներուն հետազօտութեան ու գիտական լուսաբանումին հետ: Այս առումով գիտական լուրջ արժէք կը ներկայացնեն «Գր· Տաթեւացու փիլիսոփայական հայեացքները» (Երեւան 1957), «Փիլիսոփայական գիտութեան ձեւաւորումը Հին Հայաստանում» (Երեւան, 1975), «Միջնադարեան Հայաստանի փիլիսոփայական դպրոցների պատմութեան չուրջ» (Երեւան, 1980), «Դաւիթ Անյաղթ» (Մոսկուա, 1980), «Գլաձորի համալսարանը միջնադարեան Հայաստանի լուսաւորութեան կենտրոն» (Ա· Մաթեւոսեանի դրծակցութեամբ, Երեւան, 1984) մենագրութիւնները ու բազմաթիւ յօդուածները: Այդ մենագրութիւններուն երկրորդին համար 1971–ին անոր շնորհուած է փիլիսոփայական գիտութիւններու տոքթորի աստիճան:

Սէն Արեւչատեանի աշխատութիւնները մէջ կը քննուին աղբիւրագիտական ու փիլիսոփայապատմական կարեւոր խնդիրներ, կը վերլուծուին հայ փիլիսոփայական – տեսական մտքի չորք մեծ ականաւոր ներկայացուցիչներու գրչական, իմաստաբանական, դէպպէտական, բարոյագիտական ու հասարակական – քաղաքական հայեացքները:

··· Սէն Արեւչատեան գործօն մասնակցութիւն ունեցած է նաեւ հայ ժողովուրդին պատմութեան ակադեմական ութհատորեակի պատրաստութեան: Ան փոխելով հայ փիլիսոփայական պատմութեան ուսումնասիրութեան մարզի վերջին տասնամեակներու կարեւորագոյն նուաճումները, Սէն Արեւչատեան գրած է Ե· — ԺԲ· դարու փիլիսոփայութեան պատմութիւնը որ լոյս տեսած է այդ հրատարակութեան Բ·, Գ·, եւ Դ· հատորներուն մէջ: Որպէս դիտական խմբագիր, դիտնական լուրջ օգնութիւն ցոյց կուտայ հայոց փիլիսոփայական, իրաւունքի, քժշկութեան, պատմական ու գեղարուեստական երկերու հրատարակիչներուն ու ռուսերէն թարգմանիչներուն: Անոր խմբագրութեամբ լոյս տեսած են Ցովհան Որոտնեցիի «Վերլուծութիւն տասրոգութեանցն Արիստոտէլի», Սմբատ սպարապետի «Դատաստանագիրք» եւ Վահրամ Ռաբունիի «Մեկնութիւն տասրոգութեանցն Արիստոտէլի» երկերը՝ իրենց քննական բնագրերով ու ռուսերէն թարգմանութիւններով: Ան խմբագրած է նաեւ մեր նշանաւոր միջնադարագէտներու Մ· Աբեղեանի «Հայոց հին գրականութեան պատմութիւն» եւ Վ· Զալոյեանի «Հայոց փիլիսոփայութեան պատմութիւն» ռուսերէն մէկհատորեակները: Եղիշէի «Վարդանանց պատմութեան» Ց· Օրբելիի ռուսերէն թարգմանութիւնը Վերջերս անոր խմբագրութեամբ մոսկուա հրատարակուեցաւ Ս· Վարդանեանի արժէքաւոր մենագրութիւնը Թե· դրու նշանաւոր քժշկապետ Ամիրդովլաթ Ամասիացիի կեանքին ու գործունէութեան մասին:

Սէն Արեւչատեանի օգնութեան կարիքը զգացած են ու կը չարունակեն զգալ ուելի միջին ու կրտսեր սերունդի հայագէտները: Ան կը զեկավարէ եւ կ՚ընդլայնէ մանախօսէ թեկնածուական եւ տոքթորական ատենաճառներ, կուտայ օգտակար խորհուրդներ, կ՚ընդունի արժէքաւոր դիտողութիւններ՝ չկորսնցնելով դիտական խղճմտանքը, չմոռնալով հայագիտութեան չահն ու արդի պահանջները:

Սէն Արեւչատեան բազմիցս գտած է ինչպէս Հայաստանի ու Միութեան այլ հանրապետութիւններուն մէջ, նոյնպէս նաեւ արտասահմանեան չարք մը երկիրներու մէջ (Ցորդանան, Սուրիա, Լիբանան, Ֆրանսա, Լեհաստան), դիտական զեկուցումներով ու հաղորդումներով մասնակցած է միջազգային ու համամիութենական չարք մը նստաչրջաններու եւ գիտաժողովներու: 1980 Նոյեմբեր – Դեկտեմբերին Փարիզի համալսարանին հրաւէրով ան նախագահած է Դաւիթ Անյաղթի 1500–ամեակին նուիրուած դիտական նստաչրջանին, զեկուցումներ կարդացած ու ելոյթ ունեցած Ֆրանսական հեռատեսիլէն: Իսկ վերջերս ան կրկին գտնուեցաւ Ֆրանսա, մասնակցելու Սորպոնի կազմակերպած բիւզանդագիտական միջազգային գիտաժողովին, որ նուիրուած էր հայ – բիւզանդական պատմական, գիտական մշակութային յարաբերութիւններու հարցին: Հոս, ան հանդէս եկաւ «Դաւիթ Անյաղթ եւ Դիոնիսիոս Արիոպագացի» խոշոր հետաքրքրական զեկուցումով, որ ըստ էութեան կը խորացնէ ու գիտական նոր փաստերով կը հիմնաւորէ 1980–ին իսկ առաջադրած այն վարկածը, թէ նկատի Դիոնիսիոս Արիոպագացի անունով նօթ փիլիսոփայական – աստուածաբանական գրութիւններու հեղինակը կամ անոնց ստեղծման գործօն մասնակիցներն էին Դաւիթ Անյաղթ: Զեկուցումը եղած է Դաւիթ Անյաղթ: Զեկուցումը պէս համոզուած ենք որ այս վարկածը հաստատուելու պարագային էապէս կը հարստանան մեր պատկերացումները ինչպէս Դաւիթ Անյաղթի տեսական ժառանգութեան, այնպէս ալ հին եւ միջնադարեան հայ փիլիսոփայութեան մասին, ու առիթս կ՚ըլլայ հայագիտութեան լուսաւոր նուաճումներէն մէկը:

ՀՐԱՉԻԿ ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ
Փիլիսոփայական Գիտութիւններու Տոքթ·, Պրոֆեսոր

գործերէն ինչքան ալ ծանօթ ըլլանք, անոնց ամբողջական ընթերցումը մեզի կը պարգեւէ նոր ու նոր զգացումներ, կը հարստացնէ մեր հոգեկան աշխարհը, կ՚ընդլայնէ մեր մտածողութեան հորիզոնները: Ասիկա իրական տեսիլքը, լոյսը կ՚ըլլայ Ցակոբ Մարտունիի համար: Ու կը չարունակէ·– «Հայ ժողովրդի պատմութիւնը Արցախում: Չէ որ այս առարկան եւս, շատ հայեցի ու հայկական բաների նման, «փակ գօտի» էր, արգիլուած երէկուայ տեղական «միապետ»ի կամայականութեամբ, նրա բազմաշխանշան «տիրոջ» շովինիստական հրահանգով: Գէորգովի ամենակարող հովանաւորի՝ Հէյտար Ալիեւի հրամանով»:

Ցակոբ Մարտունիի թղթակցութենէն կը տեղեկանանք տակաւին թէ «ընդմիշտ իրենց պապենական օճախներ տեղափոխուած բանի՛ բանի երեխաներ կան» եւ թէ անոնք «մայրենի լեզուն վատ գիտեն կամ գրեթէ չգիտեն: Եւ ոչ միայն նորեկների մէջ, այլեւ հէնց քնիկ ստեփանա – կերտցի···»:

Արցախի մէջ դիտարկած նորութիւնները, հակառակ ամէն բանի, լաւատեսութիւն կը ներշնչեն Ցակոբ Մարտունիի: Ան ամենակարեւոր պարտականութիւն կը նկատէ երախաները ճիշդ դաստիարակել, դաստիարակել՝ սեփական լեզուի, մշակոյթի ու պատմութեան իմացութեամբ ու արժանապատուութեամբ: Ու ասիկա «վաղուայ համար, գալիքի, յատկապէս Արցախ աշխարհի այն երեխաներին, ովքեր նոր – նոր պիտի հեգեն մեծարգոյ տատերը, եւ նրանց մատաղ հոգիներում դեռ պիտի ճառագի Հայոց մեծ պատմութեան լոյսը»:

Ա· ԹՈՓՈՉԵԱՆ

ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԶՈՀԵՐԸ

Իրան – իրաք պատերազմին անուղղակի զոհը եղաւ իրաքի քիւրտ բնակչութիւնը, որուն թունաւոր կազի ռմբակոծութիւնները վերջին վրկուած հատուածը ապաստանեցաւ Թուրքիա: Մշոյ դաշտին իբրեւ յատկացուած մէկ շրջանին մէջ վակուած այս մարդիկը ձմեռնային խստացնչ եղանակին ու ամէն կարգի չդոյութեան պայմաններուն մէջ կը ճգնին փրկել նուազագոյնը. կեանքը:

Այդ ճամբարին մուտքը լրագրողներու համար իսկ յատուկ արտօնութեան կը կարօտի. հոն ապրողները Քիւրտեր չեն, այլ՝ փէշմէրկէները: Լրագրողին «ինչո՞ւ այս գանգատութիւնը» հարցումին Մշեցիները, կը պատասխանեն. – «որովհետեւ մենք ալ Քիւրտ ենք. անոնցմէ կը գանգատինք անով որ մենք Իրաքէն եկած չենք ու փէշմէրկէ չենք»:

Ճանապարհը ամէն բանէ առաջ ցուրտով կը յատկանշուի: Երկինքը կապոյտ է, արեւը կը շողայ, բայց առանց ջերմացնելու. կը լուսաւորէ միայն: Ապաստանեալները ցուրտէն ծալուած են իրենց վրայ, երախաները բոպիկ են ու դիմաքոյ: Կան որ պատռտած ղեկտանները ու ծակած ոտնամաններ ունին:

Անոնց մէկ մասը կ'ապրի անակներու, իսկ ուրիշներ՝ վրաններու տակ: Տեսա – բանը կը նմանի Պէյրութի պաղեստինեան ճամբարներուն: Ամէն կողմ ցեխ է, աղբերը ազմաբաններէն դուրս թափած են: Ամէն անկիւն ապրուած թշուառութենէն պատկեր մը կը պարզէ:

«Ցուն»երուն մէջ չուրջ 30 քառ. մեթրոց տարածութիւն մը քանի – երեսուն հոգի կը պատսպարէ. յաճախ երկու – երէք ընտանիք: Բաժանումները պատերով կամ զուռներով չեն. ձեղունէն կախուած ծածկոցներով սահմանուած է իւրաքանչիւր ընտանիքի բնակավայրը: Թիթեղէ վառարանի մը չուրջ հաւաքուած են մեծ ու փոքր: Տեղական անկազնութիւնը տարբեր են իրենց վարժուածներէն, սակայն համակերպելէ ուրիշ ճար չունին:

Ջրենք ամէնէն աւելի տառապեցնողը անաւոր ցուրտն է. մարդիկ կը մեռնին ցուրտէն: Անկէ ետք կուգայ առողջապահական տուեալներու անբաւարարութիւնը ու դեղօրայքի պակասը: Արտաքին աշխարհէն մէկուսացումն ալ ամէն բանի օսար կը դարձնէ զիրենք:

Ներկայիս ապաստղական վիճակ մը ունին. «եթէ Իրան – Իրաք պատերազմը վերկսի, կամ եթէ Քիւրտերը ռազմական նախաձեռնութիւն ունենան, կը վերադառնանք» կ'ըսեն. Դիմում ալ չեն կատարեր Թուրք կառավարութենէն ապաստանեալի իրաւունք խնդրելու համար. կան նաեւ որ կը պնդեն թէ Թուրք

ՄԱՐԳԱՐԻՏԸ

Առանձնաշնորհեալ առարկաներու մաս կը կազմեն մարգարիտները: Աստուածաշունչը կը խօսի անոնց մասին ու չինական շատ հին պատումներ կը դովաբանեն անոնց գեղեցկութիւնը:

Հեթանոսական շրջանի աւանդութիւնները կ'ուզեն որ մարգարիտները յառաջ եկած ըլլան նայադներու արցունքի շիթերէն. իսկ քրիստոնէութիւնը Նայադները կը փոխանակէ հրեշտակներով: Առաջին «գիտնականները» զանոնք արեգակնային շողերու խտացումը նկատած են: Գեղեցիկն կղէոպատրա մեծ չափով մարգարիտ կը սպառէր, քացախի մէջ լուծելէ եւս զանոնք, ինչ որ դիւրին բան չէր: Արեւելքցիները միջոցը գտած էին յախճապակիէ փոքրիկ պուտաններ գետեղելու ծովային խեցիներու մէջ, որոնք ժամանակ մը եւս սառափով կը պատէին: Մարգարիտ մանեակները բազմաթիւ ողբերգութիւններու պատճառ դարձած են. նախ չանաճուկերու արհամարհանքը չատ անգամ սուգուղները տարած է դէպի մահ. ապա անոնք մարդիկը մղած են բազմաթիւ խարերայութիւններու: Մարգարիտը միշտ եղած է ապրուստի միջոց մը զայն որսացողներու համար: Ամէնէն գեղեցիկ մարգարիտներու ծագումը կը պարտինք մանր որդերու, զորս չէզոքացնելու համար ոստրէն սատափի խաւով մը կը պատէ, ստեղծելով հազուագիւտ զոհարներ:

իշխանութիւնները տրուած ազերսագիրները չեն ընդունիր ու ճնշում կը բանեն գրնեն որպէսզի Իրաք վերադառնան:

Թուրքիոյ փէշմէրկէները ունին այլեւս նաեւ իրենց հիւանդանոցը. ցուրտէն ու աննդանիւթի պակասէն մեռնողներու թիւը իշխանութիւններու համաձայն 103, իսկ ապաստանեալներու համաձայն՝ 135 հոգի է: Մեծ մասով մանուկներ են:

Շրջանի բժիշկները կ'ըսեն թէ վատառողջ հաւաքականութիւն մըն է իրենցը ու շատ տկարակազմ են. մինչդեռ իրենք կը պնդեն թէ լեռներու վրայ լաւ սնունդ կը ստանային ու հազուագիւտ բժիշկ երես կը տեսնէին: Պատերա՞զմն է, թէ ապաստանեալի վարկաբեկող կացութիւնը, որ տկարացուցած է զիրենք:

Ցաւուկ արտօնութեամբ մը իրենց բերկավայրը մուտք գործած թուրք լրագրող մը կը զրէ թէ թէեւ ինք ականատես չէ, սակայն եղած են պարագաներ, ուր տարեց ու տկորական անհատներ ապահոված ու տղորերու հետ գործակցութեան բռնադատուած են:

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ԹԱԳՒՈՐ ԹԱԳՒՈՐԵԱՆ ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՑ ԻՐ ՆՈՐ ԳԻՐՔԸ

Ուրբաթ, Մարտ 31–ին, Թագուր Թագուրեան, իր կնոջը հետ, հիւրն էր, Հայ Տան սրահին մէջ, Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին: Այդ անունը ծանօթ է Ցբրանահայերուն, զոնէ անոնց՝ որոնք քիչ շատ կը կարդան Հայերու մասին Ֆրանսերէն գիրքեր: Հեղինակ է վեցեակ մը հատորներու, ինչ որ կ'ենթադրէ նախ, իր մօտ՝ արտադրելու յարատեւ ճիգ մը եւ գրելու հաճոյք ու նաեւ՝ ընթերցող – ներու մօտ, համակրանք իր հանդէպ:

Եկած էր դասախօսութիւն մը տալու 1987–ին Արեւմտեան Հայաստան իր կատարած ճամբորդութեանը մասին եւ, բնականաբար, ներկայացնելու այդ ուղեւորութեան առընչութեամբ վեր – ջերս հրատարակած Ֆրանսերէն գիրքը՝ «Ani, Aghtamar, et les villes de l'Arménie historique».

Եօթանասուն հոգի միայն ներկայ էին:

Ֆրիչ, մանաւանդ երբ նկատի առնենք որ դասախօսութենէն վերջ, հիւրասիրութեան մը հրապոյրն ալ կար...

Պր. Թագուրեան խօսեցաւ կամ կարդաց աւելի քան ժամ մը: Ընդհանուր պահ մը իր դասախօսութիւնը, որպէսզի երիտասարդ օրիորդներ մեկնաբանեն, քանի մը վայրկեան, նիւթին յարմար բանաստեղծութիւններ, Ֆրանսերէն:

Հեղինակը ընկերացած է Ֆրանսացի հնախօսներու խումբի մը, գացած է Անի, Աղթամար եւ ուրիշ շրջաններ ալ, ի խնդիր հայկական հետքերու, աւերակներու: Գացած է իր ծննդավայրը, Խվերիկ, Կեսարիոյ մօտ, մտած մզկիթի վերած – ուած հայկական եկեղեցին. հիւր ա՛լ եղած, իր կնոջը հետ, Թրքուհիի մը՝ որ ունեցած է Հայ հարս...

Այս բոլորը դիրքին մէջ պատմուած են պարզ ոճով մը: Ճանչիչ դիրուպները չեն պակսիր 260 էջնոց հատորին մէջ՝ ուր տեղ ունին նաեւ քանի մը դիմաւոր, տպաւորիչ պատկերներ Անիէն, Աղթամարէն: Հետաքրքրական է նաեւ հեղինակին Անդարա Հալէ Քիւթիւփհանէ (Մատենադարան) կատարած այցելութեան նկարագրութիւնը: Փնտռած ու գտած է իր «Գրիգոր»ը՝ զոր ղրկած էր Անդարա քանի մը տարի առաջ: Ճանճանած է գայն տեղւոյն վրայ թուրք օրիորդի մը ուր հետաքրքրուած է թէ ինչ էր եղած Հայերու անցեալը...

Հակառակ ունկնդիրներու համեմատաբար քիչ թիւին, «Անի, Աղթամար» գիրքը լաւ ընդունելութիւն գտաւ, Լիոն, այդ իրիկունը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՒՐԿԱԶԻ «Երեւան» ակումբին մէջ Մարտ 19–ին տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը, նուիրուած՝ 1904ի Սասունի հերոսամարտին 85–ամեակին: Դասախօսած է Պետրոս Տատուրեան, վառառանելով քաջարի Սասունցիները որոնք թոյլ չտուին օտարներու տիրապետութեան: Ան ոգեկոչած է Սասունի հերոսները. Աբաբոն, Աղբիւր Սերոբը, Գէորգ Չաուշը, Մուրատը եւ ուրիշներ:

*

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՑ «Երեւան» մշակութային կազմակերպութեան կեդրոնական վարչութեան գործադիր Կոմիտէի նիստը տեղի ունեցած է Մարտ 24–ին: Նիստին, լայնօրէն քննարկուած է կնոջական Մորհուրդին գործունէութիւնը՝ օգնութիւն ցոյց տալ տարեցներու, հիւանդներու, մենաւորներու: Գործադիր Կոմիտէն ընդունած է տարեկան գործունէութեան ծրագիրը ու վաւերացուցած վարչութեան տարեկան պիւտճէն: Քննուած է նաեւ «Երեւան»ի Շումէնի եւ Սիլիսթրայի մասնաճիւղերուն գործունէութիւնները:

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՈՒՏ

Հանրածանօթ կատակերգակ դերասան Ֆերնանտէլ Տան Քամիլլոյի գերը խաղալու համար քահանայի զգեստով կը չրջէր Հռոմի մէջ: Աղջնակ մը, պուպրիկը թեւին տակ, կը մօտենայ անոր եւ կը խնդրէ որ օրհնէ գինքը: Ֆերնանտէլ կը յայտնէ որ ինքը ոչ թէ իսկական քահանայ, այլ դերասան է: Այն ատեն աղջնակը կ'ըսէ.

– Այդ պարագային կը խնդրեմ, օրհնեցէք պուպրիկս:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ «ԾԱՌԱՋ»Ը ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Անիկա կարող էր այլեւս անհնարելի մնալ, այնքան կատարելապէս կորսընցուցեր էր իր երիտասարդ կնոջ հրապոյրը եւ վայելը ... կարծես բոլոր լոյսերը մարեր էին իր մէջ. իր դէմքն իսկ անճանաչելի դաճեր էր մանաւանդ մկանային ցնցումի մը պատճառաւ, որ կը կծկէր յաճախակի աջ այտը ճակատէն մինչեւ ծնօտը եւ որ ունեցեր էր առաջին անգամ այն իրիկուն, որ լսեր էր Սարգիսի պատմութիւնը:

Սաթենիկ, Սոնիայի յաճախակի բացակայութիւններուն պատճառաւ, գրեթէ միշտ առանձին էր: Անկեղծան, անատրեր ամէն բանի, անկիւ կը նստէր տախտին վրայ եւ աչքերը սեւեռած տատրամկեթի մը՝ կը ջանար մխքը կեցնել կըցկըտուր յիշողութիւններու վրայ: Այդ բոլոր սոսկալի օրերէն իր յիշողութեան մէջ պատռտուն բեկորներ մնացեր էին... կը յիշէր այն օրը երբ Սահակի մարմինը փոխադրեր էին Թիֆլիս ... կը յիշէր այն ջերմեռանդ յոյսը, որ գինքը ոգեւորեց կարծելով թէ պիտի վերադառնէր Սահակը, պիտի տեսնէր զայն ... բայց այդ անչունչ մարմինը տարածուած մահուան անկողնի վրայ, Սահակի անչուք սենեակին մէջ, ուր երբեք ոտքը չէր դրած ... այդ չէր Սահակը ... աւելի ճիշդ, Սահակը այլեւս այնտեղ չէր: Սաթենիկ մնացեր էր երկայն, մոռցուած ամէնէն եւ չոր աչքերով տեսեր էր ընկերներու տողանցքը ... հազար – հազարներով եկեր էին, վերջին անգամ Սահակը տեսնելու: Անմիջապէս որ դուժը լսուեր էր, նոյնիսկ հեռաւոր վայրերէ ընկերներ գունդ առ գունդ եկեր էին անոր մահուան մահճին մօտ ... լսեր էր հուժկու տղամարդոց հեծեծանքը, մարդոց, որոնք իրենց մանկութենէն ի վեր լաւ սովորութիւնը կորսնցուցեր էին եւ որոնք միայն Սահակի անչունչ մարմինին քով կը մոռնային իրենց կարիճ տղամարդու բոլոր հպարտութիւնները: Սաթենիկ կը յիշէր որ ինքը նոյնիսկ զբաղեր էր անոտի քաներով. սեղանին սըփռոցը կը յարդարէր ամէն անգամ որ մարդիկ քաուելով կ'անցնէին եւ կը խանգարէին, կը յիշէր Սոնիան եւ իր հեծկլտանքները, կը յիշէր պառաւ կնոջ մը ողբագին երգը, դեմինը նստած ծալապատիկ եւ որ ձեռքերը ծունկերուն զարնելով կ'երգէր ու կուլար, կուլար երգելով ... ու Սահակի տեղ հետզհետէ կ'արտասանէր իր որդուն անունը, որ կուրծքէն զարնուած մեռեր էր սահմանապահին անդին:

Կը յիշէր մոմերուն լոյսերը, որ կը ժպտունէին օրուան լոյսին եւ յետոյ հետզհետէ ուժգնութիւն կը ստանային եւ րեկոյեան սուսերներուն մէջ:

Երբեք արեւը այդպէս մայրը չէր մտած ... խաւարը, որ կ'իջնար երկրիս վրայ, լեցուն էր սպառնալիքներով եւ անյաղթելի մռայլով ... կարծես երբեք այլեւս արեւը պիտի չծագէր, սա վախճանն էր ամէն բանի եւ Սաթենիկ կը յիշէր որ սիրտը քարացած, աչքերը չոր արձանացեալ մնացեր էր Սահակի մահիճին մօտ, ոտքերուն կողմը:

Անոր դէմքը հետզհետէ, զգալիօրէն կը փոխուէր, այտերը կը խոռոչանային եւ ճակատը կը կազապարուէր ... արեան փրփուրի նման պղտոր հեղուկ մը մազձով խառն պղծեց անոր չրթները եւ մեռելի դէմքին վրայ կարծես անշարժ ու քարացած ժպիտը անհետացաւ ... այն տեղ Սաթենիկ դողդոջ խռովքով մօտեցաւ դէմքին ... կը յիշէր որոշապէս ... այդ պահուն բազմութիւնը անցեր գացեր էր եւ միայն սենեակի խորքին մէջ քանի մը ընկերներ հազիւ լսելի շշուկով կը խօսէին: Սաթենիկ մօտեցաւ Սահակի եւ իր թաշկինակով սրբեց անոր չրթները... մատներուն ծայրերը նուրբ կտաւին ընդմէջէն զգացին ցուրտ խոնաւութիւնը եւ նաեւ մեռելական սառնութիւնը եւ կարծրութիւնը չրթներուն:

Ծունկի եկաւ անկողնին քով եւ ահա կիսադէմքը յայտնուեցաւ իրեն ընտանի, եւ նման այնքան ... ո՞ր օրն էր ... ա՛հ Աստուած ... այն իրիկունը, Բաքու, սենեակին կիսաստուերին մէջ ... այն իրիկունը արդէն տեսեր էր այս կիսադէմքը, թուխ, խիստ եւ ուրուականային ... ինչպէս եղաւ ինքն ալ չէր գիտեր ... կարօտը անոր կենդանի ճարնին, ցաւը ըսած չըլլալուն այն բառերը, որ Սահակ կ'ակընկալէր, անդարմանելի վիշտը անոր վերջին համբոյրը փոխարինած չըլլալուն ... այդ բոլորը եւ նաեւ անզսպելի, անդիմադրելի, բնազդական զգացումը մասնակցելու անոր մահուան ... Սաթենիկ ոտքի ելաւ ու կրկին տեսաւ անոր ժպտուն դէմքին վրայ գերմարդկային ժպիտը, աչքերը փակեց եւ իր տաք չրթները խարխափելով սուան Սահակի չրթները ... Անկէ այսօր կը պատասխանէր Սահակի հրաժեշտի համբոյրին ...:

(Շար. 127)

(Շար. Ա. Էջէճ)

պանքին դիմանալու կամքն ու Հային յաւուրք համբերութիւնը:

Երախտապիտաբար ասեմ, որ երկրաշարժի հէնց առաջին օրերից մեզ հետ էիք դուք, սիրելի հայրենակիցներ, մեր սպի, մեր ողբի հաւասար կիսողներն էիք, հաւասար տառապողները, երկրաշարժի հետեւանքների վերացմամբ հաւասարապէս մտահոգուողները: Ականատեսը չեմ, բայց դիտեմ, որ մէկ մարդու պէս ոտքի ելաք, մոռացաք Ձեր ներքին հակասութիւնները, կուսակցական, խմբակցական ներհակութիւնները, եւ Ձեզ համար գաղափար դարձրիք Հայրենիքը: Իր մէկ երրորդով աւերուած, փլատակուած, կրկին գոհեր տուած Հայաստանը դարձաւ Ձեր տառապանքների, տագնապների, մտատանջութիւնների կիզակէտը:

Ինչ որ է: Շատ չեմ ուզում տրուել մարդկային միաքն ու հայեացքը մշուշող զգացմունքներին ու յոյզերին, որպէսզի կարողանամ յստակօրէն ու համառօտակի ձեւակերպել բուն ասելիքս: Ասելիքս, ինչպէս ասացի, երկրաշարժի հետեւանքները վերացնելու մասին է, բայց ոչ ընդհանրապէս, այլ յատկապէս մի բնագաւառի, որ, կրկնեմ, իմ կարծիքով, ամենագլխաւորն է, հիմնականը:

Դի՛ւղն է դա:

Հայկական դիւղը:

Աւերուած դիւղերը անյապաղ վերականգնելու խնդիրը:

Երբ վերջերս Հայաստանում էր Արքեպիսկոպոս Շահէ Ա.Ճէմեանը եւ ես նրա հետ յուզուած ու տագնապած այդ մասին էի զրուցում, նա ինձ հետեւեալը պատմեց. – 1946–ին, երբ Հրեաները Պետութիւն ստեղծելու հնարաւորութիւն էին ստացել եւ Իսրայէլի հիմքերն էին դնում, նրա առաջին վարչապետ Պէն – Կուրիոնը դիմելով հայրենակիցներին, ասել է, որ ամէն ինչ պիտի դիւղից սկսել, որովհետեւ առանց դիւղի ժողովուրդ դոյութիւն չունի:

Կրկնենք, այո՛, առանց դիւղի ժողովուրդ դոյութիւն չունի:

Դիւղում են ժողովրդի ոչ միայն կենսական, այլեւ կենսունակութեան արմատները: Ոչ միայն բերք ու բարիք, հաց ու կարագ, միս ու խաղող չէ, որ ստեղծում է դիւղը: Մեր ժողովրդի բանաստեղծ – նեերի, գրողների, նկարիչների, երգահանների, նաեւ ազգագրագէտների, պատմաբանների, լեզուաբանների հիմնական ծննդատունն է դիւղը: Փաստերով չեմ ուզում հաստատել ասածս, դա յայտնի է բոլորին: Այդպէս է եղել առաջ, այդպէս է նաեւ հիմա, որովհետեւ իսկական արուեստը բնութեան չարունակութիւնն է, հողում են նրա արմատները: Ձուր չէ Զարենցը Թումանեանի մասին ասել. – «Նա մեծ էր հողով, արիւնով, արմատներ ուներ նա հողում»:

Աւֆալտի վրայ արմատ արձակել հնարաւոր չէ: Շատ – շատ ասֆալտը ըզծուրութեամբ ճեղքելով հաստուկենտ ծիլեր կարող են դուրս գալ, բայց, իրրեւ կանոն, ժպտոյն են լինում այդ ծիլերը: Ձեն բոցկլտում վառ կանաչով:

Մխով բանիս, ՀԻՄՆԱԿԱՆՈՒՄ ԳԻՒՂՆ Է ՄԵՐ ՈԳՈՒ ԿՐԱԿԸ ՄՇՏԱՊԻՍ ԲՈՐԲՈՂՆ ՈՒ ՎԱՌ ՊԱՀՈՂԸ: Ահա թէ ինչու առանց դիւղի ժողովուրդ դոյութիւն չունի:

Դեռ երկրաշարժից առաջ էլ ինձ շատ էր մտահոգում հայկական դիւղի հարցը: Յօդուածներ եմ գրել, նոյնիսկ «Գիւղը» վերնագրով մի փոքրիկ պոէմ, որ այլ բան չէ, քան մի լքուած ամայացած դիւղի տխուր նկարագրութիւն:

Այո, դեռ երկրաշարժից առաջ Հայաստանում աւելի քան 300 լքուած, ամայացած դիւղ կար: Շատերը կարող են ասել, որ դա ժամանակակից աշխարհում համընդհանուր, բնական երեւոյթ է: Գուցէ: Բայց բանն այն է, որ Հայաստանի համար անբնական երեւոյթ է դա, մեր կեանքի բազում անբնական երեւոյթների անմիջական հետեւանքը: Նամակս շատ չձգձգելու համար չեմ ուզում անդրադառնալ այդ երեւոյթի պատճառներին ու հետեւանքներին: Ասեմ միայն. եղել եմ որոշ լքուած դիւղերում եւ մտածել, թէ լքուած դրախտը երեւի յար եւ նման է եղել այդ դիւղերին: Ձրքնաղ բնութիւն կանաչի ու ծաղիկների հեզեզ, հարիւրամեայ ընկուզենիներ ... Մի խօսքով՝ լքուած դրախտ...

Եւ ահա երկրաշարժը այդ աւելի քան 300–ին դամարեց եւս 400–ը ճիշդ է, այդ 400–ից բոլորը չէ, որ հիմնովին աւերուած են. կան կիսով աւերուածներ, մասնակի աւերուածներ, բայց, ամենամեծ – նայնիւ, աւերուածներ: Խստաշունչ է Հայաստանի հիւսիսային, այսինքն երկրաշարժի հիմնական հարուածին ենթարկուած, չրջանների ձմեռը: Եւ չատերը հեռացան այդ դիւղերից՝ ով ուր կարող էր, ցրուեցին, ապաստանեցին նաեւ Հանրապետութեան սահմաններից դուրս:

Ճիշդ է, Հայաստանի կառավարութիւնը, խորհրդային միւս Հանրապետութիւնների օգնութեամբ, անում է կարելին, վերականգնելու այդ դիւղերը, բայց աւերածութիւնների չափերը շատ են ահռելի, խնդիրները դժուարին, եւ ամէն տեղ չէ, որ կարողանում է հասնել վերականգնող փրկարար ձեռքը: Դրութիւնը դժուարանում է նաեւ նրանով, որ Ադրբեջանից մօտ 200 հազար Հայեր են եկել, որ մշտապէս ապաստանեն Հայաստանում:

Ուրեմն, բնակարանները, բնակարանները եւ կրկին բնակարաններ են պէտք Հայաստանին:

Հանրապետութեան սահմաններից դուրս, յատկապէս հիւսիսային կողմում հրաշալի, բերքառատ հողերի ընդարձակ տարածութիւններ կան, որ կորբաջովեան վերակառուցման ընկղմունքներով անարդել բաշխում են ամէնքին: Եթէ երկրաշարժից տուժած չրջանների դիւղացիութիւնը ժամանակին չապահովուի բնակարաններով, հասանարար չատերը դնան այդ հողերում նոր տուն ու տեղ, նոր անտեսութիւն ստեղծելու: Կ'անցնի ժամանակ, եւ անհրնար կը լինի նրանց հաւաքելը, եւ դիւղաթափուող Հայաստանը առաւել եւս կը դիւղաթափուի ... իսկ դրա հետեւանքները կարող են չատ ճակատագրական լինել մեզ համար:

Երկրաշարժին անմիջապէս յաջորդած օրերին աշխարհի տարբեր ծագերից մեզ առաքուող օգնութեան մէջ ինձ համար ամենասրբազանը, թանկը մարդկային արիւնն էր, որ դալիս էր կենդանութիւն տալու ջախջախուած մարդկանց: Դրանից յետոյ ինձ համար ամենաթանկը, ամենամխիթարականը Իտալացիների բերած այն դեղեցիկ, բարեչէն, բոլոր յարմարութիւններն ունեցող մենատներից ստեղծուած դիւղն էր, որ դրուեց Սպիտակի չրջանում:

Մի ամբողջ դիւղ, այո: Եւ կրկին են բերելու Իտալացիները:

Ինձ մամուլից յայտնի է, որ յատկապէս ԱՄՆ–ում, նաեւ Ֆրանսիայում, Անգլիայում եւ այլուր, Հայաստանի երկրաշարժից տուժած չրջաններին օգնելու նպատակով բաւականին մեծ դումարներ են հաւաքուած, բայց որոնք դեռ չրջանառութեան մէջ չեն դրուում:

Իմ խորին համոզմունքով, դրանց առաւել արդիւնաւէտ, առաւել չնորհակալ ու ազդօգուտ օգտագործման ձեւը հէնց այն է, ինչ արել են Իտալացիները(*):

Համոզուած եմ Լենինականը, Կիրովականը, Ստեփանաւանը, չատ չուտով կը վերականգնեն, կը լցուեն բնակչութեամբ, թերեւս նաեւ այդ դիւղերի բնակչութեամբ, բայց այդ քաղաքներն իրենց կողքին չատ քիչ դիւղեր կ'ունենան եւ, ինչպէս ասացի, կը նուաղեն ոչ միայն բերքն ու բարիքը, որ այնքան պէտք են Հայաստանին, այլեւ հայ ժողովրդի հոգում խրուած արմատների մի մասը կը կորուի, կը պակասի նրա կենսական ուժը:

ԱՄՆ–ում եւ այլուր հայ հրաշալի չատ ճարտարապետներ կան:

Համոզուած եմ, դիտեմ, նրանք չեն պատրաստ նախագծել հայկական ոճի մի քանի սենեականոց մենատներ, իրենց յարմարութիւններով, դիւղացիներին անհրաժեչտ օժանդակ կառոյցներով:

Միօրինակութիւնից խուսափելու համար, կարելի է նախագծել նման տների տարբեր նմոյչներ:

Եւ եթէ այդպիսի տներ, այդպիսի դիւղեր բարձրանան մեր աւերակների տեղերում, համոզուած եմ, սիրով, իրար առաջ կարելով, ոչ միայն դիւղացիներ կը դան ապրելու եւ աչխատելու այդ վայրերում, այլեւ չատ քաղաքացիներ դէմ չեն լինի փոխելու իրենց բնակավայրերը, ինչ–որ չափով թեթեւացնելով մեր գերբնակուած քաղաքները:

Ահա, այս էր, որ յանկացայ Ձեզ ասել, այս մտատանջութիւնները էր, որ ուզեցի Ձեզ հետ բաժանել, սիրելի հայրենակիցներ: Ձգիտեմ, խօսքս համոզիչ եւ առաջարկս ողջամիտ թուաց Ձեզ, թէ ոչ, բայց կը խնդրէի, որ վերանայիք Ձեր ապրած երկրների, յատկապէս ԱՄՆ–ի կենսապայմանների ուր դիւղի (ֆերմայի) նշանակութիւնը նոյնը չէ, ինչ Հայաստանում:

Վերջում կ'ուզէի աւելացնել, որ սա սոսկ իմ տագնապն ու մտահոգութիւնը չէ, այլեւ չատ ու չատ մտաւորականների, արուեստագէտների, իսկ առաւել եւս հէնց այդ չրջանների դիւղացիների, որոնք ոչ մի գնով չէին ցանկանայ հեռանալ իրենց հազարամեայ դիւղերից, սրբազան աւանդոյթներով խմաստաւորուած իրենց չէներից, կիսաւեր վանքերից, մատուռներից, սառնորակ աղբիւրներից, երկնքի կապոյտին կպած իրենց լեռնաչխարհից...

Հայրենական թախծալի, բայց ջերմ ողջոյններով՝

Վ. Դ.

(*) Դժբախտաբար, ես չգիտեմ իտալական այն փիրմայի անունը որ պատրաստում է այդ տնակները: Դա, անչուշտ, դժուար չէ իմանալ եւ հէնց նրանց պատուիրել այդ գործը, բանի որ դրանք նաեւ նպատակի կարեւորեան պատճառով կարող են աւելի էժան լինել:

Վ.Դ.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Պր. Համբարձում Մուրատեան,
Սիրանոյշ Մուրատեան,
Ալիս Մուրատեան,
Տէր եւ Տիկին Զատիկ Մուրատեան եւ զաւակները,

ինչպէս նաեւ Պր. Գրիգոր Աճէկեան, Տիկին Մկրտիչ Աճէկեան եւ զաւակը, Տիկին Մարկրիթ Վըլէն եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Միսաք Տիւրկերեան, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Աճէկեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Աճէկեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Փիէր Շահինեան եւ զաւակը.

յաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ – մօր եւ ապզականին՝

ՄԱՐԻ (ՇԱՔԷ) ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 8–ին, 78 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Ապրիլ 14, ժամը 15·45–ին Իսիի Ս. Մարիամ – Աստուածածին եկեղեցին, 6 Ավընիւ Պուրկէն:

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ: Փոխան ծաղիկի նուէրները՝ S.O.S.–ARMENIE–ի, AZNAVOUR pour l'Arménie–ի:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Մուրատեան ընտանիքին:

A l'occasion du parrainage par la Ville de Montpellier du professeur

Babken ARAKTSIAN

membre du Comité Karabagh, emprisonné à Moscou avec dix autres intellectuels arméniens

L'Amicale arménienne de Montpellier et sa région

L'Association «Solidarité Franco - arménienne»

vous invitent à une soirée de soutien pour la libération des membres du Comité Karabagh
avec la projection du film
« Un hiver en Arménie »

le Vendredi 14 Avril,
à 20h30 précises
Salle Pétrarque,
rue de l'Embouque-d'Or,
Montpellier

sous la Présidence d'Honneur de M. Georges FRÊCHE, Député-Maire de la Ville de Montpellier
et
Monsieur l'Abbé Pierre TOULAT Secrétaire de la Commission catholique française «Justice et Paix».

Avec la participation de :
Mme Catherine KESSEDJIAN, Professeur à l'Université de Dijon, Avocat au barreau de Paris
M. Jacques BALP, Journaliste et écrivain
M. Gérard DEDEYAN, Président de l'Amicale arménienne de Montpellier et sa région
M. Christian DER STEPANIAN, Président de l'Assocation «Solidarité franco - arménienne».

Ալբի Տիկին Էթիլ Պարթալեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Յովհ. Նիկողոսեան,
Պ. Ռոժէ Եորեան,
Տէր եւ Տիկին Ալպէր Սերոբեան եւ զաւակները

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հոր եւ մեծ–հօր՝

ԱՐԱՄ ԵՈՒԲԵԱՆ–ի

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 7–ին, Քրէթէյլի Անրի Մոնտոր հիւանդանոցը 92 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգչաբթի, Ապրիլ 13, ժամը 10·30–ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս–Պետրոս եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Շուազի–լը–Ռուայի գերեզմանատունը:

Մահագդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Յանճեան, Գուլումճեան, Բապուքճեան եւ Պործաքեան ընտանիքները կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուի իրենց քրոջ եւ մօրաքրոջ՝

ՕՐ. ՄԵԼԻՆԷ ԷՋՏԵԱՆի

մահուան տարելիցին առթիւ, կիրակի, Ապրիլ 16, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Թուրսարգիսեան ընտանիքին փափաքին համաձայն հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, կիրակի, Ապրիլ 16, յաւարտ պատարագի Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ՎԱՀԱԳՆ ԹՈՒՐՍԱՐԳԻՍԵԱՆի

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Արփինէ Աւետիսեան իր ամուսնոյն՝ Արամ Աւետիսեանի մահուան 13–րդ տարելիցին ի յիշատակ 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ANTENNE 2

Հեռատեսիլի Բ. կայանէն, կիրակի, Ապրիլ 16, ժամը 9·30–ին հայկական յատուկ տպագիր. – Ֆրանսահայ մամուլ (Ա. մասը Փարիզի թերթերը): Կը մասնակցին – Փէչը Մահէ, Անրի Փափազեան:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԸ ԵՒ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԸ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՅՆԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՁՈՐՍ ՕՐ
Մայիս 4, 5, 6 եւ 7
Մեկնում Հինգշաբթի

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ ԵՐԵՔ ՕՐ
Մայիս 13, 14 եւ 15
Մեկնում Շաբաթ

Départ de l'autocar

Jeudi matin	Samedi matin
Mairie de Clamart 8h	
Issy-les-Moulneaux, Eglise Arménienne 8h30	
Gare Saint-Lazare 9h	

Ազանդական հիւրասիրութիւն, հայրենասիրական մթնոլորտ, օթօքարով ամէնօրեայ պտոյտներ Նորմանդիի տեսարժան վայրերը Մանչի ափերուն, մինչեւ Մոն Սէն Միչէլ:

Ծախքերու մասնակցութիւն. –
Երթ ու դարձ, հիւրասիրութիւն եւ պտոյտներ՝
Համբարձում՝ միմիայն 400 Ֆր.:
Հոգեգալուստ՝ միմիայն 300 Ֆր.:
Սենեակները ապահովելու համար՝
Հեռաձայնել. –
Նաւադարպեան՝ 39 – 85 – 36 – 53
Փոխանեան՝ 43 – 37 – 90 – 69

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 13
JEUDI
13 AVRIL
1989

LE NUMERO : 4.00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.992 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.992

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՕԳՆՈՒԹԻԻՆԸ ԿԸ ՄԵՐԺՈՒԻ

Լիբանանի այն կառավարութիւնը, որու մէջ պուրեն է վարչապետ՝ Սելիմ Էլ – Հէօս (սուրբմամիտ) բացարձակապէս կը մերժէ որ Ֆրանսական երկու նաւերը, որոնք մարդասիրական օժանդակութիւն կը բերեն բոլոր Լիբանանցիներուն խոթիթի նեռին Ճունիէի նաւահանգիստը: Գլուխի փութացած է ենթանախարար Գերնար Քուշնէր համոզելու համար մահմետական Լիբանանցիները, որ Ֆրանսա խորհանութիւն չի դներ Լիբանանցիներու մէջեւ, բայց եւ այնպէս խոստովանեցաւ թէ· – «Ֆրանսա չի կրնար նաւեր ղրկել եւ պարտադրել մարդասիրական օժանդակութիւն մը, եթէ ան բոլորին կողմէ չուզուիր»: Քուշնէր կարդով հանդիպած է զօր· Աունի (վարչապետ նշանակուած ձեժայէլի կողմէ, երբ նախագահական ընտրութիւնը կարելի չեղաւ) Հէօսի եւ կ'ուզէր նաեւ տեսնել Պերրին ու Ճումպլաթը: Թէև Հէօսի յայտարարութիւնը յստակ է՝ ցորչափ Ֆրանս-դիրքը չյստականայ օժանդակութիւնը կը մերժուի: (Սպառնալիքը՝ ամրակոծութիւն ?, անշուշտ): Գալով Ճումպլաթի, ոեւէ Ֆրանսացի տեսնելէ առաջ, կը պահանջէ որ «Ֆրանսա ներողութիւն խնդրէ Լիբանանի արաբ ժողովուրդէն»: Ասիկա կը վերաբերի Ժ· Ֆ· Ընթոյի մէկ յայտարարութեան, ըստ որուն Ճումպլաթի քաղաքագօրքին ձեռքն եղող նաւահանգիստը, զոր Աուն ուզած էր փակել կը ծառայէր· – «Զէնք ներածելու եւ թմրեցուցիչ արտածելու»: Կը թուի որ Զորեքշաբթի օր, Ֆրանսական նաւերը Լառնաքայէն եաք, պիտի մնային Պէյրութի բացը, մինչեւ որ կարգադրութիւն մը ըլլայ: Լիբանանցի այն կառավարիչը լրագրողը, որ կ'ըսէ· – «Քրիստոնեայ Լիբանանը քիչ մը յատուկ կղզի մըն է, միայն մէկ կողմէն ծովով եզերուած եւ միւս բոլոր կողմերով Սուրիացիներով չրջապատուած» դիպուկ պատկերը կուտայ կացութեան:

Այս ամբողջը, անգամ մը եւս կրնան մղել զառն խորհրդածութեան մը, հասատելու համար թէ կ'ապրինք ժամանակաշրջան մը, ուր դէպքերը աւելի մեծ են քան դէմքերը եւ այդ իսկ պատճառով, քաղաքագէտներ չեն նախատեսեր պատահելիքը: Այսօր, յստակ է որ Աունի հաշիւները սխալ ելան: Շատ բարձրէն ճառեց, պահանջելով սուրիական զօրքին քաշուիլը, կարծելով թէ իրեն զօրավիղ կ'ըլլան թէ որոշ մահմետականներ եւ թէ միջազգային հաւաքականութիւնը: Ինքզինքը նկատեց որպէս միակ ներկայացուցիչը Լիբանանեան օրինաւորութեան, բոլորովին արհամարհելով Հէօսի կառավարութիւնը, որ կը վայելէ Դամասկոսի նեցուկը:

Հաւանաբար Ֆրանսա ալ սխալ հաշիւ ըրաւ, քանի այսօր «ապտակ» մը կ'ուտէ եւ չատեր կը մղուին հարց տալ· – «Ֆրանսա արտաքին քաղաքականութիւն ունի՞»:

× Երեքշաբթի իրիկուն, շուրջ 4000 հոգի եւ Ֆրանսացի քաղաքական դէմքեր Նոթր – Տամի մէջ, ազօթակից եղան Էքիւմէնիք հակումին:

ՎՐԱՍՏԱՆ

ՏԵՂԻՈՅՆ ՎՐԱՑ
ՃՆՇԻՋ ՄԹՆՈԼՈՐՏ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ
ՅՈՅՑ ԵՒ ԱՂՕԹՔ

Դժուար է ճշդրիտ տեղեկութիւններ ունենալ Թիֆլիսի կացութեան մասին եւ միայն պաշտօնական լուրերէն է որ կարելի է որոշ գաղափար մը կազմել: Հանդարտութիւն կը տիրէ: Պարզ է, հրաժայլ, բանակ, զէնք կը բաւեն, ընդհանրապէս որեւէ ժողովուրդ հանդարտեցնելու համար եւ Ստալինի հայրենիքն ալ կրնայ այդ լեզուն հասկնալ:

Մեռեալներու թիւը 19–ի հասած է եւ Երեքշաբթի օր, Հանրապետութեան մէջ սեւ դրօշակներ կը ծածանէին, ձայնասփիւռ ու հեռատեսիլ ալ սուգի երաժշտութիւն սիրած են: Ա· քարտուղարը՝ Պաիաշվիլի խոստովանած է թէ պատահաբար են· – «Աննախատեսելին պատահեցաւ: Զինուորները չքաշուեցան եւ զժբախտաբար անմեղներ որոնք չէին մասնակցեր ցոյցին մեռան: ... Որովհետեւ զինուորները միայն թոպեր եւ վահաններ ունէին, ոչ ոք կը սպասէր որ զոհեր պատահին: Բայց, պատահեցաւ եւ կը մասնակցինք ընդհանուր վիշտին, որու պատասխանատու ենք»:

Քննիչ յանձնախումբ մըն ալ նշանակուած է...: Պաշտօնական մամուլն ալ ինչպէս անճնաւորութիւններ չեն վարանիր օգտագործելու, յիշելու համար նաեւ Հայաստանը: «Պրաւդա» կը պատապարտէ· – «Ամէն տեսակի խմբակներէն, որ ժողովրդավարացումը եւ կլասնոսթ կ'օգտագործեն հակապերեստրոյկա նպատակներու: ... Ծայրայեղ, ազգայնապաշտ, խաբեբայ պարագլուխները իրենց խղճին վրայ ունին Հայաստանի եւ Ադրբեջանի զոհերը, որոնց վրայ կ'աւելնան Թիֆլիսի զոհերը»:

Ալլ խօսքով ոչ Ազերիները Հայ ջարդած են, ոչ ալ խորհրդային զինուորները՝ վրացի...: Պատասխանատուները անոնք չեն, վերջ:

Տեղւոյն վրայ ձերբակալութիւն եւ խուզարկութիւն, զէնք կը ժողվեն (6000 հրացա՞ն): «Իզվեստիա» կը գրէ թէ 464 հոգի ձերբակալուած է, Գերասիմով, բանբերը, 600–ի խօսք ըրած է:

***

ՓԱՐԻԶԻ ՅՈՅՑԸ

Շուրջ 200 հոգի (Վրացիներէ զատ, քանի մը Հայեր ալ) ցոյցի մը մասնակցեցան Երեքշաբթի իրիկուն, ժամը 18–ին, խորհրդային դեսպանատան առջեւ: Վրաստանի դրօշակները սեւ շղարշով եւ պաստառներ՝ կեցցէ՛ ազատ Վրաստանը (վրացերէն եւ ֆրանսերէն) կը պարզէին ցուցարարներու վիշտն ու ցասումը: Երեք հոգինոց պատուիրակութիւն մը կ'ընդունուէր դեսպանատան Գ· քարտուղարին Գէորգ Գէորգեանի կողմէ (ի՜նչ «անմեղ» ընտրութիւն...): Տեսակցութիւնը կը տեւէր քան վայրկեան եւ ելքին, պատուիրակութեան մէկ անդամը կը հաղորդէր խօսակցութեան բովանդակութիւնը: Ի պատասխան պատուիրակութեան դրած հարցերուն, Պր· Գէորգեան ըսած է որ սպաննուած կիներն ու երիտասարդները զոհ գացած են ամբոխային հրմշտուքներու, թէ քննիչ յանձնախումբ նշանակուած է: Երբորդ հարցը կը վերաբերէր դրամ ղրկելու, Պր· Գէորգեան ճշդած է որ բնական աղէտներու պարագային՝ կրնայ, քաղաքական՝ ո՛չ:

Աւելցնենք թէ Թիֆլիսի զոհերու յիշատակին հոգեհանդստեան պաշտօն կը կատարուի, Շաբաթ, Ապրիլ 15–ին, ժամը 18–ին, Ս· Նինօ Եկեղեցին, ռիւ տը լա Ռոզիէռ, Փարիզ 15–րդ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԻԱՅՆ ՀԱՅԻՐ

Կանխելով փրանսական ընդդիմութեան վերաւորգողներու շարժումը, երկու տարի առաջ, փրանսահայ գրողներու ընկերակցութեան վարչութիւնը անցաւ «կրտսեր»ներու ձեռքը, այսինքն Միշէլ Նուառներու եւ Տոմինիք Պոտիսներու սերունդին: Անկասկած քան մը փոխուեցաւ, առնուազն որակի գետնի վրայ եւ երկու տարիներու ընթացքին, այս վերաւորգողները մեզի հրամցուցին հերթական խնամքով պատրաստուած յայտագրեր, ներառած Հայաստանի թէ Սփիւռքի մեր գրագէտներուն:

Դադարը գնահատե՞ց այս աշխատանքը: Ըստ երեւոյթին՝ ո՛չ, քանի որ վերամուտէն ի վեր, ամէն մէկ ձեռնարկի ներկաներուն թիւը տատանեցաւ 30–էն 40–ի միջեւ, հակառակ անոր որ ընտրուած նիւթերը – Զապէլ Եսայեան, թարգմանական հարցեր, Մատենադարան, Յարութ Կոստանդեան – պէտք չէ անտարբեր ձգէին մեր երբեմնի մշակութասէր գաղութը, որու ճաշակը այլեւս այնքան խթարուեցաւ, որ սրահ կը լեցնէ երբ իրեն կը հրամցուի Հայ երգ անունին տակ ներարտոյտ անճոռնի երգացանկ մը, իսկապէս վնասակար մեր հարազատ երգին:

Անարդար չըլլանք սակայն: Միայն այդ պարագային չէ որ սրահ կը լեցնէ: Այլ ձեւ ալ կայ զինքը հրապուրելու: Ճաշ կազմակերպել: Փաստ՝ Կիրակի օր, Գրողներու ընկերակցութիւնն ալ ճաշ մը կազմակերպած էր Գավուճեան – Այվազեան գրական մրցանակին առթիւ ու շուրջ 70 հոգի ներկայ էին: Այսինքն՝ կրկինը գոնէ սովորական հանդիպումներու հասարակութենէն:

Ուրե՞մն: Թելադրե՞լ Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան որ անպայ – ման ճաշ մը «կցէ» իր ձեռնարկներուն: Օրինակ, այս Կիրակի, երբ իր հանդիպումը կ'որակէ՝ «բանաստեղծութեամբ» ու կը նախաձեռնէ ինքնատիպ յայտագրի մը:

«Բանաստեղծութիւնը կ'ուտուի՞» պիտի ըսէր Թէֆէեան, ու Շահնուր ալ անմիջապէս կ'աւելցնէր· – «Կան ծածկամիտ հարցումներ, որոնց հաստատական պատասխանը հարցումին մէջ իսկ է»:

Ուրեմն, հրամեցէք, Կիրակի, այս անգամ ալ բանաստեղծութիւն «ուտելու»:

ԱՐՓԻԿ

ՔԵԶԻ ՀԱՄԱՐ ՀԱՑԱՍՏԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ
ԿԱԶԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Կազ տը Ֆրանսը կը հաղորդէ որ Հայաստանի երկրաշարժի վաղորդայնին, խորհրդակցաբար Հայաստանի կազի Կոմիտէին պատուիրակութիւն մը ղրկած էր տեղւոյն վրայ, ուսումնասիրելու համար այն օժանդակութիւնը, զոր Ֆրանսական կազի ճարտարարուեստը կրնար բերել կազի ցանցերու վերանորոգման: Արդարեւ, աւելի քան 1000 քիլո – մեթր խողովակ փճացած էր (որոնք կ'ապահովէին Լենինականի բնակարաններու եւ գործատուներու հայթայթումը): Գործօն օժանդակութեան ծրագիր մը մչակուեցաւ եւ համաձայնութիւն մը ստորագրուած Ճունուար 20–ին Հայաստանի կազի Կոմիտէի նախագահ՝ Ռ· Ամիրեանի հետ:

Ապրիլի սկիզբը, ըստ այդ համաձայնագրին Մոսկուա կը մեկնէր կառավար մը, որ կը տանէր մեծաքանակ ապրանք:

***

ԱՆԳԼԻԱՑԻՆԵՐՈՒ ՇԻՆԵԼԻՔ ԴՊՐՈՑԸ
ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ

Անգլիական «Ֆայնէնշըլ Թայմզ» օրաթերթի Ապրիլ 7–ի թիւէն կը տեղեկանանք թէ բրիտանական կառավարութիւնը, «Էյա Սրմենիա»ի ու խումբ մը այլ ընկերութիւններու օժանդակութեամբ, որոշած է Լենինականի մէջ դպրոց մը կառուցանել՝ բոլոր սարքաւորումներով:

Համաձայնագրութիւնը ստորագրուած է Լոնտոնի մէջ՝ Մեծն Բրիտանիոյ Արտաքին նախարար՝ Ճ· Հօուի ու Խորհրդային Արտաքին նախարար Է· Շեվարնատզէի կողմէ:

Դպրոցին յատակագիծը պիտի մշակուի Կրթութեան ու Գիտութեան նախարարութեան, իսկ շինարարութիւնը պիտի իրագործուի անգլիական ընկերութեան մը կողմէ: Զորս հարիւր հոգիի համար նախատեսուած դպրոցը կը բացուի 1990 – 1991 տարեշրջանին:

Այս առթիւ Կրթութեան նախարար՝ Ք· Պէյքըր ըսած է, թէ «դպրոցը ալ աւելի պիտի ամրապնդէ ուսուցիչներու եւ աշակերտներու փոխանակման կապերը, զորս հաստատած էինք անցեալ աշնան Խորհրդային Միութիւն այցելութեանս ընթացքին»:

× Ի դէպ, այս մասին խօսած էր Հայաստանի Արտաքին նախարարը՝ Ա· Մելքոնեան, ԻՒՆԷՍԿՕ տուած մամուլի իր ասուլիսին ընթացքին («Յառաջ», Մարտ 31):

Ի ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ

Ռոնի Երեսփոխան եւ Լիոնի Նորընտիր քաղաքապետը՝ Միշէլ Նուառ հետեւեալ նամակը ղրկած է Մ· Կորբաչովի, Մարտ 23–ին·–

Monsieur le Président,

Votre pays et le mien, cosignataires des accords d'Helsinki portant sur la libre circulation des hommes et des idées, se sont engagés à faire respecter les droits de l'homme auxquels tout citoyen du monde peut aspirer.

Cette notion, confirmée par les traités internationaux recouvre un caractère universel qui ne peut être mis en cause pour des motifs de non ingérence dans les affaires d'un pays tiers.

Dans une Arménie encore sous le choc du terrible tremblement de terre, onze membres du Comité Karabagh ont été emprisonnés sans qu'aucun chef d'inculpation n'ait été précisé à leur endroit, et transférés à Moscou pour, semble-t-il, y être jugés.

Mon attention a été appelée sur ces hommes qui font partie de l'élite intellectuelle de l'Arménie et qui incarnent l'espérance en un renouveau pour leur pays.

J'ai pris la décision de parrainer jusqu'à sa complète libération, M. Raphaël GHAZARIAN, estimant que sa détention constitue une atteinte aux droits de l'homme, une atteinte d'autant plus inacceptable alors même que le principe d'une conférence internationale sur les droits de l'homme en URSS semble être acquis.

Je vous demande de bien vouloir me préciser la situation de M. Raphaël GHAZARIAN ainsi que le sort qui lui est réservé.

Je vous prie de croire, Monsieur le Président, à l'assurance de ma haute considération.

MICHEL NOIR

« HARATCH »
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

ԲԱՐԻ ԼՈՅՍ ԱՐՑԱԽ

Գ.

Յակոբ Մարտունիի արցախեան թղթակցութիւններու չարքին վերջին հրատարակուած է «Սովետական Հայաստան»ի Մարտ 22–ի թիւին մէջ: Անոր տողերուն կը տիրապետէ յոյսը, թէ լռութեամբ, համայնքային տասնամեակներէ ետք Արցախ աշխարհը պիտի վերադառնայ իր կենսունակութիւնը ու հայ կեանքը անարգել վերսին պիտի ծաւալի հոն:

Յակոբ Մարտունի իր ձեռքն ունի Արցախի Մարտունիի շրջանին լռուած տուներուն ցուցակը. մօտ հազար տուներէն 150–ը արդէն բնակիչ ունին այսօր. «կեանք է, շուտով այդքան էլ օրօրոցներ կը ծանրանան մանկիկներէ տաք ու փափուկ գոյութեամբ»:

Սակայն ամէն մարդի համար ի զօրու չէ այս լաւատեսութիւնը. – «Հադրութի շրջանում ուսուցիչներ չկան, ինը դպրոց է փակուել միայն այդ պատճառով»:

Մտահոգիչ սով կայ նաեւ առողջական բնագաւառին մէջ. «այս լուսաւոր դարում վիրաբոյժ չկայ, որ գոնէ կոյր ապի վիրահատի» կ'ըսէ Թղթակիցը: Այս կացութիւնը կը պարտադրէ որ Մտեփանակերտէն բժիշկներ հերթով գան, երբ-ժըշկութիւն ընեն, հոն ձգելով իրենց վիրահատուած, կամ վիրահատուելիք հիւանդները: Գլխաւոր բժիշկ չկայ ուրիշ դիւղ մը, մասնագէտ չի գտնուիր: Հայաստանէն մասնագիտական գործիքներ ղրկուած են, սակայն գործածող չկայ: «Իսկ Երեւանում, ուրիշ – ուրիշ բաղաքներում ով գիտի բանի – բանի դարաբաղցի (եւ ոչ միայն դարաբաղցի) մանկավարժներ ու բժիշկներ, ուրիշ մասնագէտներ աշխատանքի են հերթագրուած անվերջանալի ցուցակներում եւ անյոյս սպասում են»...:

Արցախէն նեղող այլ պարագայ մը, ճամբաներու վիճակն է: Տեղացին ու նոր վերադարձողները դիտակից այդ իրականութեան պատրաստ են աշխատանքի. «դեկավարները, Յատուկ Կոմիտէն ձեռնարկեն այդ գործը, մնացեալ աշխատանքները մենք կ'անենք» կ'ըսեն երիտասարդները:

Ասկէ զատ պէտք է լուծել տակաւին բնական կազի, հացի փուռի, խմելու ջուրի հարցերը: Եւ դժուար է մտածել որ արագ լուծումներ կարելի կ'ըլլան առանց Հայաստանի օժանդակութեան. «Մեր գլխին եկած աբհասիրբում, անշուշտ, մեզ շատ նեղ վիճակի մէջ է դրել, բայց չպիտի մոռանանք Ղարաբաղն ու Ղարաբաղցիներին, կը գրէ Յակոբ Մարտունի ու կ'աւելցնէ. Թէեւ Արցախցիները ներքանկատօրէն այդ մասին ոչինչ չեն ասում, ամենապատկառելի պաշտօնեայից մինչեւ հասարակ շինական»:

Մարտունիէն Մտեփանակերտ տանող ճամբուն վրայ, Զորալանջէն, յանկարծ դեղեցիկ չէներ կը տեսնուին. 7 – 8 հիւղակներով բնակատեղի մըն է: «Մերը չէ, կ'ըսէ Թղթակիցին ուղեկցող Ղարաբաղցին, հարեւան շրջանին է պատկանում: Մի 10 – 12 տարի առաջ եկան քնատուրուեցին, դպրոց էլ չունեն, այդպէս ճոմադային ձեւով ապրում են: Կարծեմ ասում էլ չունի: Այդպիսի մի քնակավայր էլ Ճարտարի ներբեւում ստեղծուեց, Ճարտարի հողերի վրայ, հիմա մեծ գիւղ է դարձել՝ վեսալու անունով: Խաղողի հրաշալի այգիներ կան, Ճարտարի նախկին նախագահը շատ օգնեց...»: Իր ուղեկիցին պատմածները մտածել կուտան Յակոբ Մարտունիի. – «տեսնես ուրիշ տեղերում կա՞ն այսպիսի անհեթեթ, տարտահմանային քաշխումներ, որ գիւղը ճո ջրով ու քնական ամէն ապրուստով, բայց տէրը՝ հարեւանդ»:

«Սովետական Հայաստան»ի Թղթակիցը կ'այցելէ նաեւ Մատկալաշէն. ցեխոտ, անրարեկարգ փողոցներով գիւղ մը այս մէկն ալ: Երկու դպրոցական աղջիկներ կը հանդիպի կամրջակին վրայ. – «հագնուած են խնամքով, գոգնոցները ներմակաթոյր, կոկիկ: Եւ կրկնակօշիկներ, մեր կեանքից վաղուց անհետացած կալոշներ...:

– Ո՞ր դասարանում էք:

– Ութերորդում, ես էլ, Նարինէն էլ, անունս էլ Ռուբինա է, – լեռնուհու քովիչ նազանքով պատասխանում է խոշորաչք սեւուկը:

– Հայ գրականութեան դասը ո՞րն էր:

– Պետրոս Դուրեանի «Տրտունջք»ը, անգիր գիտեմ:

Եւ արտասանում է...:

Ապա հարազատի պէս, ուրիշ մի կարօտով.

– Երեւանում ի՞նչ կայ, լա՞ւ ա ժողովուրդը, երազում եմ տեսնել»:

Արցախի մէկ գիւղը. այդ գիւղէն ղըղըոցական պարմանուհի մը որ կը հանդիպի Հայաստանէն Թղթակիցի մը, ու նախան են եւ մեզի չատ բան կը սորվեցընեն:

Գրասէրը բարեկամս խնդաց.

– Զէ, պատասխանեց: Ո՛ր բաժինը կ'ուզեն, Թող կարդան, միայն թէ կարդան:

Պահ մը լռութիւն տիրեց սենեակին մէջ:

Անշուշտ գրասէրը մեր բարեկամը նշդըրակը դրած էր բուն իսկ վէրքին վրայ: Բոլորս ալ համաձայն էինք: Առաջին էջով ըլլայ կամ չորրորդով, երկրորդ էջով ըլլայ կամ երրորդով, թերթը թերթ է, եւ թէ հայերէն թերթ: Այդ էջերէն որեւէ մէկուն հանդէպ ցոյց տրուած հետաքրքրութիւն մը հայերէն թերթի հանդէպ ցոյց տրուած հետաքրքրութիւն կը նշանակէ: Եւ չորրորդ էջի մը ընթերցողն ալ մեզ այնքան կ'ուրախացնէ, որքան երկրորդ կամ երրորդ էջի ընթերցող մը: Եւ անոնք մեզի համար պաշտելի էակներ կը դառնան եթէ բաղդատուին այն միւռնուն հետ, որոնք երբեք հայերէն թերթ չեն կարդար եւ որոնք, երբ կը հարցուի թէ ինչո՞ւ չեն կարդար, կը պատասխանեն որ հայերէն թերթի մը մէջ կարդալիք բան չկայ:

Կասկած չկայ որ չինարէն ընթացող մէկու մը համար չինարէն թերթի մը մէջ կարդալիք բան չկայ:

Կասկած չկայ նաեւ որ, չինարէնը սորող մէկը իր ճակատի մատն իսկ պիտի չշարժէ չինարէն թերթ մը հայթայթելու եւ կարդալու համար:

Կասկած չկայ վերջապէս, որ ինքզինք ամերիկացի կարծող չինացի մը, միայն ամերիկեան թերթի մը մէջ կարդալիք բան պիտի գտնէ:

Իսկ այն Հայը, որ ոչ միայն պարտականութիւն պիտի նկատէ հայերէն թերթ կարդալը, այլ նաեւ մանուանդ հաճոյք պիտի առնէ զայն կարդալէ, պիտի նայի թերթին առաջին, չորրորդ կամ ներքին երկու էջերուն եւ պիտի զարմանայ, թէ ի՞նչպէս ուրիշներ կարդալիք բան չեն գտներ անոնց մէջ:

Մեր բարեկամը մեր նուիրած թերթին ներքին էջերուն վրայ ակնարկ մը պատըղնելէ վերջ, թերթը մեզի վերադարձուց ու ըսաւ.

– Շնորհակալ եմ, ասիկա հոս թող մնայ, իմ թերթս արդէն իրիկունը ինծի պիտի սպասէ տանս մէջ:

Ռ. Հ.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՑԵՐԷՆ ԹԵՐԹԻՆ ԶՈՐՍ ԷՋԵՐԸ

Գրասէրը ընկեր մը իմբագրատուն եկած էր: Իսկական գրասէր մը, որ բազմաթիւ լեզուներով կը հետեւի մշակութային նորութիւններու, որ չատ մաքուր հայերէնով թարգմանութիւններ կ'ընէ, եւ որ ուշի ուշով կը հետեւի մեր մամուլին: Այս անգամ ալ եկած էր թարգմանութիւն մը բերելու:

– Շնորհակալ եմ, ըսի, ես ալ քեզի թերթ մը նուիրեմ:

Թերթը նոր տպուած էր տակաւին, հազիւ քանի մը վայրկեան առաջ էր որ տեսած էի առաջին օրինակը: Այդ առաջին օրինակը իրեն տուի:

– Շնորհակալ եմ, ըսաւ:

Եւ անմիջապէս բացաւ թերթին ներքնամասը, ակնարկ մը նետեց երկրորդ ու երրորդ էջի յօդուածներուն վրայ: Այս կէտը ուշադրութիւնէս չէր վրիպած: Ինդացի ու դործակից ընկերներէս մէկուն դիտել տուի.

– Տեսա՞ր իսկական գրասէրը: Ո՛չ առաջին էջին նայեցաւ, ոչ ալ վերջին: Ամէնէն առաջ նայեցաւ ներսի էջերուն:

Ընկերս ալ խնդաց, մինչեւ իսկ կարծես ամօթով մնաց:

– Ես միշտ այդպէս կ'ընեմ, ըսաւ: Բայց միւսներուն ալ պիտի նայի:

– Գիտեմ, պատասխանեցի: Բայց ինծի համար կարեւոր է հետաքրքրուիլ թէ ընթերցողը ամէնէն առաջ թերթին ո՞ր մասին պիտի ուղղէ իր ակնարկը:

Արդարեւ այս մէկը չատ չահեկան է մեզի նման իմբագիրներու համար: Տարօրինակ փորձառութիւն մըն է ան: Կէտ մըն է, որ մեր ուշադրութիւնը կը գրաւէ մեր կամքէն անկախ: Այդ կէտը այն է, թէ ամէն ընթերցող թերթը ձեռք առնելու տարբեր կերպ մը ունի: Այս տարբերութիւնը յառաջ կուգայ բնականաբար իր հետաքրքրութիւններուն ծիրէն: Օրինակի համար մէկը, երբ թերթը ձեռք կ'առնէ, ամէնէն առաջ առաջին էջին կը նայի: Ուրիշ մը, երբ թերթը ձեռք կ'առնէ, անմիջապէս չորրորդ էջին կը նայի տեսնելու համար օրուան մահազդները կամ այլ ծանուցումները: Ոմանք ալ, թէեւ չատ ցանցառ, անմիջապէս կը շահագրգռուին ներքին էջերու բովանդակութեամբ:

Կարգ մը ընթերցողներ առաջին էջէն վերջ, արագ ակնարկ մըն ալ կը նետեն վերջին էջին վրայ, յետոյ թերթը վար կը դնեն: Ոմանք հակառակ ուղղութեամբ կուգան, այսինքն չորրորդէն առաջին կ'անցնին, ու հոն կը մնան, թերթը վար կը դնեն: Ամէնէն հաւասարակշռուածները բնականաբար անոնք են, որոնք կարդով աչք մը կը նետեն թերթին չորս էջերուն ալ վրայ եւ անկէ վերջ է որ թերթը վար կը դնեն:

Անշուշտ ընթերցողներու կարեւոր թիւ մը կայ, որ այդ առաջին ակնարկով կը գոհանայ, կամ կը գոհանայ խորագիրը – ներու ընթերցումով եւ տակէ վերջ իր չահագրգռութիւնը կը կորսնցնէ թերթին նկատմամբ: Ուրիշներ ալ, առաջին այդ ակնարկը ախորժարեր մը կը նկատեն, եւ ուզիլ վերջ, յարմարագոյն ժամուն կը սպասեն, որպէսզի թերթին մէջ կուշտ ու կուռ կարդան այն ինչ որ գիրենք կը չահագրգռէ ամէնէն չատ: Ցաճախ ուրեմն թերթին վրայ աճապարանքով նետուած առաջին ակնարկները իրենց լրումին պիտի հասնին թերթին ընթերցումով:

Այս բոլորին մասին արտայայտուեցայ դրասէր բարեկամիս ու ըսի.

– Բայց սա առաջին ակնարկները հիմնական են եւ մեզի չատ բան կը սորվեցընեն:

Գրասէրը բարեկամս խնդաց.

– Զէ, պատասխանեց: Ո՛ր բաժինը կ'ուզեն, Թող կարդան, միայն թէ կարդան:

Պահ մը լռութիւն տիրեց սենեակին մէջ:

Անշուշտ գրասէրը մեր բարեկամը նշդրակը դրած էր բուն իսկ վէրքին վրայ: Բոլորս ալ համաձայն էինք: Առաջին էջով ըլլայ կամ չորրորդով, երկրորդ էջով ըլլայ կամ երրորդով, թերթը թերթ է, եւ թէ հայերէն թերթ: Այդ էջերէն որեւէ մէկուն հանդէպ ցոյց տրուած հետաքրքրութիւն մը հայերէն թերթի հանդէպ ցոյց տրուած հետաքրքրութիւն կը նշանակէ: Եւ չորրորդ էջի մը ընթերցողն ալ մեզ այնքան կ'ուրախացնէ, որքան երկրորդ կամ երրորդ էջի ընթերցող մը: Եւ անոնք մեզի համար պաշտելի էակներ կը դառնան եթէ բաղդատուին այն միւռնուն հետ, որոնք երբեք հայերէն թերթ չեն կարդար եւ որոնք, երբ կը հարցուի թէ ինչո՞ւ չեն կարդար, կը պատասխանեն որ հայերէն թերթի մը մէջ կարդալիք բան չկայ:

Կասկած չկայ որ չինարէն ընթացող մէկու մը համար չինարէն թերթի մը մէջ կարդալիք բան չկայ:

Կասկած չկայ նաեւ որ, չինարէնը սորող մէկը իր ճակատի մատն իսկ պիտի չշարժէ չինարէն թերթ մը հայթայթելու եւ կարդալու համար:

Կասկած չկայ վերջապէս, որ ինքզինք ամերիկացի կարծող չինացի մը, միայն ամերիկեան թերթի մը մէջ կարդալիք բան պիտի գտնէ:

Իսկ այն Հայը, որ ոչ միայն պարտականութիւն պիտի նկատէ հայերէն թերթ կարդալը, այլ նաեւ մանուանդ հաճոյք պիտի առնէ զայն կարդալէ, պիտի նայի թերթին առաջին, չորրորդ կամ ներքին երկու էջերուն եւ պիտի զարմանայ, թէ ի՞նչպէս ուրիշներ կարդալիք բան չեն գտներ անոնց մէջ:

Մեր բարեկամը մեր նուիրած թերթին ներքին էջերուն վրայ ակնարկ մը պատըղնելէ վերջ, թերթը մեզի վերադարձուց ու ըսաւ.

– Շնորհակալ եմ, ասիկա հոս թող մնայ, իմ թերթս արդէն իրիկունը ինծի պիտի սպասէ տանս մէջ:

Ռ. Հ.

ԱՂԷՏԻՑ ՅԵՏՈՑ

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ ՓԼԱՏԱԿՆԵՐՈՒՄ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Մասնագիտական մի յանձնաժողովի կազմում սրտամորմոք դեգերում եմ լենինականի աւերակներում, փլատակների վերածուած թաղամասերում: Դառնօրէն մտորում եմ այն մասին, թէ ինչպէս այս քաղաքը միեւնոյն դարում երկու անգամ կործանարար երկրաշարժի ենթարկուեց, երկուսն էլ մարդկային զոհերով, բազում տապալուած շէնքերով: Սակայն 1926 թ· երկրաշարժն իր հետեւանքներով, ի հարկէ, անհամեմատ զիջում է այս վերջինին: Այսպիսի աւեղ երկրաշարժ հազուադէպ է երկրաշարժերով «հարուստ» Հայաստանի եւ, ընդհանրապէս, երկրաշարժերի պատմութեան մէջ:

Այս ի՞նչ դաժան պատիժ էր, որ կրեց իմ տարաբախտ ժողովուրդը, այն էլ ալեկոծուած տարուայ վերջում: Ո՛ր մեղքերի համար: Մի՞թէ 1915 թ· եղեռնից յետոյ (որին ականատես սերնդին եմ պատկանում), սա էլ պիտի բարդուէր հայ ժողովրդի գլխին, մի մեծ դժբախտութիւն, որ յիրաւի երկրորդն է մեծ եղեռնից յետոյ:

***

ԱՆԵԼԻՔՆԵՐ,
ԱՆԵԼԻՔՆԵՐ

Ամենակործան երկրաշարժը խորտակեց չի ղրել չէնքերի մէջ, ինչ կարացել է՝ տապալել է կամ վնասել· պատկերն աւելի ահաւոր են նաեւ Լենինականի եկեղեցիները, «Կումայրի» արդեղոյի ժողովրդական ճարտարապետութեան ստեղծին յուշարձանները: Ահա կանգնած ենք Ս· Ամենափրկիչ եկեղեցու աւերակների մօտ: Քաղաքի հին հասարակական կեանքին հոյակապ զարդը հանդիսացող այս յուշարձանը անճանաչելի է դարձել երկու երրորդի չափով հիմնովին աւերուել է: Պահպանուել է միայն եկեղեցու արեւելեան մասը՝ աւազ խորանով ու սեանղատաներով հանդերձ, մէկ էլ արեւմտեան պատի կենտրոնական հատուածը: Տապալուած գմբէթի ու պանդխտան ծանրութեան տակ վլուել է աղոթասրահի ողջ թաղածածկը: Որպիսի մեծադոյն ծախսեր ու ջանքեր են պահանջուում, որպէսզի Ս· Ամենափրկիչ եկեղեցու հոյակերտ ծաւալը, Անիի Մայր տաճարի նմանակը, վերստին դրաւի իր պատուաւոր տեղը Մայիսեան ապստամբութեան հրապարակում, քաղաքի համայնապատկերում: Սակայն ամէն գնով դրան պիտի գնալ, որովհետեւ վերաշինուղ Լենինականը անհնար է պատկերացնել առանց նրա գլխաւորող այս յուշարձանի:

Քաղաքի կենտրոնի միւս եկեղեցիները՝ Ս· Աստուածածինը («Եօթ Վէրք») եւ Ս· Նշանը, համեմատաբար քիչ են տուժել: Առաջինը ամբողջովին կանգուն է նրբերս վերականգնուած գմբէթի հետքերն: Տապալուել են միայն կողմնային փոքր եւ արեւմտակողմի մեծ պատկառները՝ որոշ աւերումներ պատճառելով կարասանջերում: Եկեղեցում առաջացել են որոշ ճեղքեր, մեր կարծիքով պակաս վտանգաւոր: Իսկ Ս· Նշան եկեղեցու չէնքը, որն օգտագործում էր որպէս թատրոն, թէեւ լիովին պահպանած է, սրա գմբէթն ու թմբուկն է փլուել, լցուել ներս: Այս երկու յուշարձանների վերականգնումը համեմատաբար պակաս ջանքեր ու ծախսեր կը պահանջէն:

Մեկնում ենք քաղաքից ծանօթանալու համար մեր ճակատագրի յուշարձանների վիճակին: Լենինականից ոչ հեռու գտնուող Մայիսեան գիւղում է գտնում 7–րդ դարի մի եկեղեցի՝ Տիրանաւոր անունով: Կիսաւեր վիճակում գտնուող այդ յուշարձանը մեր ընկերութեան միջոցներով ու Լենինականի գիտա–արտադրական արուեստանոցի մասնագէտների ու վարպետների ջանքերով տարիներ առաջ սկսեց վերականգնուել: Աչքի առաջ անքներն աւարտեցին ահեղ երկրաշարժից մէկ ամիս առաջ: Եթէ գրանք չհիմնէին, հնարաւ այն լիովին տապալուած կլինէր: Բարեբախտաբար, արուածի բարերարութեան որպէս ապացոյց, այն լիովին կանգուն է մնացել, միայն որոշ ճեղքեր են յառաջացել, առանձին տեղերից քարեր են փլուել ու թափուել: Վնասը մեծ չէ:

Գալիս ենք դիտելու Մարմաշէնի վանքը, սակայն այնտեղ հասնելու համար պատրաստներ ենք կատարում, շրջանցում այն ճանապարհները, որոնց մերձակայքում գտնուող վթարուած չէնքերի պատճառով թեցումներ պիտի կատարուեն: Վարդաձոր մատերդ գիւղից ներքեւ, Ախուրեանի ձորերանին է լցուում քաղաքի մաքրման հետեւանքով դուրս թերուղ չինարարական աղբը, եւ հսկայական կոյտեր գոյացել այստեղ: Ի հարկէ, խոշոր ուժով է բնութեան պեղեցկութիւնն այստեղ, բայց ինչ արած, չէ՞ որ գրանցում չպէտք է գրաղեցնել հողօգտագործման ու քաղաքաշինութեան համար պիտանի հողերը, ինչպէս սկզբում դա սխալմամբ արուեց ու յետոյ դադարեցուեց:

Ողորմելի ճանապարհով լինում ենք Ախուրեանի հովիտը, որի համապատկերում երկնից յաղթ ծառերով կանգուն են մնացել Մարմաշէնի վանքի յուշարձանները: Մենք անցած ուղում էինք նշել վանքի մեծ եկեղեցին կամ, ինչպէս ասում են, վահրամաշէնի (կառուցել է տուել Հայոց զօրքերի սպարապետ իշխան Վահրամ Պահլաւունին), հիմնադրման 1000ամեակը: Սա բարեպատ ժամանակաց թագաւորութեան ժամանակներին Հայ ճարտարապետութեան լաւագոյն գլուխգործոցներից է, իր ճարտարապետական ձեւերով, ինչպէս եւ Թորոս Դուրեան կ'արտասանէ անոր, յետոյ ամենասովորական բանը հարցնողի չէշտով կը շարունակէ.

– «Երեւանում ի՞նչ կայ, լա՞ւ ա ժողովուրդը, երազում եմ տեսնել»:

Լա՛ւ է ժողովուրդը Ռուբինա, եւ ոչ միայն Երեւանում: Այնքան աւելն որ հոս, Սփիւռքի մէջ եւս կը կարդանք այս բոլորը, անկարելի է որ լաւ չըլլանք: Ու համամիտ՝ «Մակոր Մարտունիի, կը կրկնենք. – «Յոյսի Հայրենիք ... առայժմ առաջին բայլն է, բանգի մեր ուղին անկազ է անթեմ...»:

Ա· ԹՈՓՈՅԵԱՆ

բապետա – գեղարուեստական արժանիք– ներով ամենեւին չի զիջում Անիի Մայր տաճարին: Եթէ այն, ինչպէս ոմանք, նեւ ես, ենթադրում ենք, կարող է լի– նել հանճարեղ Տրդատ Ճարտարապետի կարողութիւնների բարձրադոյն ժամա– նակի արդիւնք է (եկեղեցու կառուցու– մը աւարտուել է 1029 թ.): Ցայտնի է, որ բազմաքանակ ճարտարապետը (որի անունը տարածուել էր Հայաստանից դուրս) հրաւիրուեց Կոնստանդնուպոլիս երկրաշարժից աւերուած Ս. Սոֆիա հըս– կայական տաճարի գմբէթի վերականգ– նման համար, այնուհետեւ, վերադառ– նալով հայրենիք, Գագիկ առաջին Բագ– րատունու պատուէրով Անիում կանգնեց– րեց Զուարթնոցի կրկնակը, որի շինա– րարութիւնն աւարտուեց 1014 թ.: Հետե– ւաբար գտամեալ տարիքում Տրդատը դեռ կարող էր կենդանի լինել:

Հանելով Մարմաշէնի վանքային հա– մալիր, տաղնապով դիտում ենք յուշար– ձանների վիճակը՝ մէկից անցնելով միւ– սին: Հարաւակողմեան փոքր եկեղեցին գրեթէ կանգուն է մնացել. աւերման ոչ մի հետք: Նոյնը կարելի է ասել մեծ ե– կեղեցու հիւսիսային կողմի կիսաւեր կեղեցու մասին, եթէ նկատի չունենանք նրա հարաւ – արեւելեան կողմի խորշի վերնապակից ընկած քարը: Ցաւօք, երկ– րաշարժի նենգ հարուածը վնասաբեր է ե– ղել մեծ եկեղեցու համար, առաջացրել է ապականիչ մի ճեղք: Այն անցել է հիւ– սիս-արեւմուտքից դէպի հարաւ – արե– ւելք՝ ընդգրկելով նաեւ գմբէթի թմբ– լուկը, որի հարաւային նիստի երեսպատ– ման մեծաչափ մի սալաքար իր տեղից պոկուելով, տապալուել է կտուրին: Հարաւային ճակատում ճեղքերն իջնում են դէպի ներքեւ, անցնելով պատի կենս– բանական հարթութեան վրայ տեղաւոր– ուած վահրամ Պահլաւունու չինարարա– կան դեղեցիկ արձանագրութեան մէջտե– ղով, ինչպէս նաեւ արեւմտեան անկեան մօտ նրա ողջ երկարութեամբ:

Չնայած մեծ եկեղեցու կանգուն մնա– լուն, նրա առանձին մասերի, յատկապէս գմբէթի թմբուկը վթարային վիճակում է, իսկ չինքի արեւմտեան մասը ամբող– ջովին կարիք ունի, թէ ինչպէ՞ս եւ ի՞նչ մեթոդով, դա դեռ լրջօրէն մշակման կարիք ունի, ի հարկէ, նաեւ անյապաղ իրականացման:

Աներիւ երկրաշարժը լուրջ խնդիրներ է առաջադրել բազում ընդատաւառների ժանապէհներին, նաեւ՝ յուշարձանների վերականգնման: Առայժմ սկսուած են նախապատրաստական աշխատանքները: Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների Խորհըր– դին առնթեր պատմութեան եւ կուլտու– րայի յուշարձանների պահպանութեան եւ օգտագործման գլխաւոր վարչութեան համակարգի աշխատողները զբաղուած են երկրաշարժի ազդեցութեան ընդար– ձակ (Հանրապետութեան 19 շրջաննե– րի) տարածքում գտնուող յուշարձաննե– րի վիճակի ուսումնասիրութեամբ:

Իրօք, անելիքները շատ ու շատ են, ես կ'ասէի, մեր այժմեան հնարաւորու– թիւններից վեր: Նախատեսւում է 1989 թ. վերականգնել 65, իսկ յաջորդ տա– րում՝ 83 յուշարձան: Այդ մեծածաւալ պլանի կատարումը ոչ միայն կը պա– հանջի վարչութեանը ենթակայ գիտատա– տաղրական արուեստանոցների մասնագի– տական կազմի լրացում, քարտաշ վար– պետների թուի զգալի աւելացում, շինա– րարական բազայի հզօրացում, այլեւ Սո– վետական Միութեան եւ արտասահման– եան երկրների մասնագէտների ու մաս– նագիտացուած կազմակերպութիւնների լայն աջակցութիւն, որպիսին բարեբախ– տաբար սիրայօժար առաջարկուած է:

Նորից անդրադառնալով Լենինականի յուշարձանների հարցին, դոհունակու– թեամբ պիտի նշենք, որ համեմատաբար աւելի տոկուն են եղել «Կումայրի» արգե– լոցի սահմանների մէջ մնացող նախապա– վետական շրջանի եւ 1926 թուից յետոյ, 1930 – 1960–ական թուականներին կա– ռուցուած չէնքերը, թէեւ դրանց մէջ էլ կան զգալի թուով վթարային վիճակում գտնուող կամ նոյնիսկ աւերուածներ:

Տոկուն պահպանուածների թւում են թանգարանների վերածուած Զիթողց– եանների եւ քանդակագործ Սերգէյ Մեր– կուրովի տները, որոնք ժամանակաւորա– պէս դադարել են իրենց դերը կատարե– լուց:

Մերկուրովի տուն–թանգարանի ըն– դարձակ դահլիճն այժմ վեր է ածուել նախագծային արուեստանոց–հանրակա– ցարանի, ուր ապրում եւ աշխատում է երիտասարդ ճարտարապետների մի մեծ խումբ: Նրանք զբաղուած են «Կումայրի» արգելոցի կիսաւեր զարճած կամ վթա– րային վիճակի հասած յուշարձանների վերականգնման եւ ամրացման նախա– գծերի մշակմամբ, որպէսզի գարունը բացուելուն պէս սկսեն կիրառութեան մէջ դնել: Ցաջողութիւն նրանց:

Վ. ՑԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ
Պրոֆեսոր

Հեղինակի խնդրանքով յօդուածի հոնորարը փոխանցւում է 70412 փոնդին:

«Երեկոյեան Երեւան»
Մարտ 4, 1989

Publications Reçues

LES CROYANCES POPULAIRES ARMENIENNES
Fascicule III

La démono - mythologie d'après les sources anciennes

Extrait de la revue «Bazmavep» 1987 N°s 1-4 pp. 316 - 336

Venise - St. Lazare.

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԶԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՂ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ԶԵԿՈՅՑԷՆ

Այս կազմակերպութեան գլխաւոր նը– պատակն է արեւմտեան Հայաստանի, Կի– լիկիայի եւ Պարսկաստանի հայկական ճարտարապետութեան յուշարձանները գտնել, նկարել, չափագրել եւ յատուկ արխիւներու մէջ դասաւորել:

1988–ի ընթացքին դէպի արեւմտեան – Հայաստան կատարուած երեք չարթուան ճամբորդութեամբ մը նկարուած են Բա– բերդի, Կարինի, Կարսի, Անիի, Վանի, Հայոց Զորի, Տիգրանակերտի, Ուրֆայի, Մարաշի հայկական կոթողները:

Նոյն տարուան ընթացքին կազմակեր– պութիւնը կրցած է գտնուիլ Ասրպատա– կանի Ալչամուք եւ Սոհրուլ գիւղերը եւ նկարել ու չափագրել տեղւոյն եկեղեցին: Այս շրջանին մէջ աշխատանք կը տարուի նաեւ տեսագրելու ազգագրական եւ պատ– մական տուեալներ, վերապրողներու յուշեր եւ վանքերու նորոգման զանազան փուլերը:

Նոր Զուղայի մէջ ալ, աշխատողները լրացուցած են 13 եկեղեցիներու չափագը– րութիւնները, իսկ Փարիզէն Ց. Ցաչա– սըրեան լուսանկարած է Զուղայի գե– րեզմանատան դամբանաքարերը:

Հայկական ճարտարապետութիւնը ու– սումնասիրող կազմակերպութենէն այլ խմբակ մըն ալ Պարսկաստանի այլ շըր– ջաններուն մէջ հայկական համայնքներու ազգագրական տուեալները հաւաքելու գործին լծուած է:

1988ին Եգիպտոսի մէջ ևս հիմնադրուած է կազմակերպութեան մասնաճիւղը:

Տպագրական աշխատանքներու բաժնին մէջ, կազմակերպութիւնը մասնակցութիւն բերած է մանրաժապաւէններու հատոր– ներուն հրատարակութեան, 1988ին լոյս տեսած է այս չարքին վեցերորդ հատորը:

Յատկապէս Ասրպատականի աշխա– տանքներուն տնտեսապէս օժանդակու– թիւն բերած է Փարիզի «Երկիր եւ մշա– կոյթ» կազմակերպութիւնը:

1988–ի ամրան վերսկսած են նաեւ Ս. Թադէոս Առաքեալի վանքին նորոգութեան աշխատանքները: Արտաքին պատին քա– րերը վար առնուած, թուազրուած եւ կրկին զետեղուած են:

Ասրպատականի Ստեփանոս նախավը– կայի վանքն ալ որ ամէնէն աւելի վնաս– ուածն է չրջանին մէջ, 1988ի ամրան կարգ մը նորոգութիւններու ենթարկուած է:

Նորոգութեան աշխատանք կատարուած այլ վանք մըն է Ծործորինը, զոր 1968–ին յայտնաբերած է ճարտարապետ Արմէն Հախնազարեան: Այս վանքը կառուց– ուած է ԺԴ. դարուն ու գրական, թարգ – մանական աշխոյժ միջավայր հանդիսա– ցած, մինչեւ ԺԹ. դարու քաղաքական դէպքերը:

ՀՈԳԵՎՐՏԻՔ

ՕՆՆԻԿ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ոչ եւս է Օննիկ Նալպանտեան: Բոլորի կողմէ սիրուած ու յարգուած այդ եկե– ղեցականէր ու հայրենասէր, կատակախօս ու ընկերասէր անճանաչելիութիւնը:

Անցեալ Մարտ 10–ին անողոք ու ներ– կար հիւանդութենէ վերջ իր մահկանա– ցուն կնքեց ան. խոր վշտի մատնելով իր հարազատները ու բարեկամները:

Դժուար է այս մի քանի տողերով ներ– կայացնել հաւատարիմ ամուսինն ու պա– տանեկան հայրը, զաւեշտախօս ու միշտ զուարթ մարդը, ու մանաւանդ բա– րեկամը: Այս նիւթապաշտ ու ինքնա – կեգրոն աշխարհի մէջ, Օննիկ դիտէր գնահատել ու գերադասել մնայուն ու բա– րոյական արժէքները, ժամանակաւոր ու հասարակ բաներէ:

Օննիկ իր եռանդուն եւ անշահախնդիր նկարագրով իր ամբողջական աջակցու– թիւնը բերած է Իսի լէ Մուլինոյի եկե– ղեցւոյ շինութեան աշխատանքներուն, մաս կազմելով Եկեղեցւոյ Շինութեան Յանձնախումբին:

Իր վաղաժամ մահուամբ Իսի լէ Մու– լինօն ու շրջանին Հայութիւնը կորսըն – ցուցին պատուական ու ազնիւ անձ մը եւ բացառիկ հոգի մը:

Թող իր յիշատակը անմար մնայ ու իր նման հոգիներ միշտ անպակաս ըլլան մեր մէջէն: Ցիշատակ արդարոց օրհնութեամբ եղիցի:

Այս տխուր առիթով Իսի Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւն ու հոգաբարձութիւնը իր– ենց խորին ու սրտագին ցաւակցութիւն– ները կը յայտնեն Նալպանտեան եւ Գո– ստոյեան ընտանիքներու, մաղթելով բոլո– րի Ս. Հոգու մխիթարութիւնն ու քաջա– ռողջութիւն:

ՄԻՒՌՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ
ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐ

ԼՍԱԿԱՏ ԱԿՏԵՍԻՍ

Ծանօթ արձանագործ՝ Րաֆֆի Սար– դիսեանի գործերը կը ներկայացնէ կա– լլերի Էոլիան (*) Ապրիլ 11–էն Մայիս 6:

Արուեստագէտը, որ Պէյրութ ծնած է 1945–ին, 1970–ին եկած է Փարիզ եւ 1975–ին ստացած արձանագործութեան Գեղարուեստից բարձրագոյն վկայականը: Ցարդ բազմաթիւ ցուցահանդէսներ ըս– ւած է եւ հաւաքական ցուցահանդէսնե – րու ալ մասնակցած:

(*) Galerie Eolia, 10, rue de Seine, Paris 6e (du mardi au samedi de 11 à 13h et de 14h30 à 19h.

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Զեռքերը ուսէն բռնած մեղմօրէն հե– ռացուցին վինքը ... անծանօթ ընկերը մըն էր, հեռու տեղէ եկած ... անոր թախծալի աչքերը կը նայէին իրեն: Սա– թենիկ կ'ուզէր դիմադրել ու մնալ ու խելայեղ աչքերը կը փնտռէին Ստեփա– նը: Ակնթեղ մեռել մը կար պառկած, բայց այլեւս Ստեփանը չէր, Սաթենիկ, որ խուսափուկ պատրանքի մը մէջ վե– րջապէս գտեր էր գայն, զգաց որ անիկա կրկին բացակայ կ'այդ վայրերէն: Ակն, որ տարածուած է մահուան մահիճին վը– րայ, անասրբերը է իր յուզումին, իր սի– րոյն, իր հրէշային տարփանքին, բայց ուրիշ անչօջափելի եւ անտեսանելի բան մը, անգոյ խոկութիւն մը կը պատաս – խանէ իր հրայրքին եւ հոգին ափոփուեցաւ այդ որոնումով:

Ակնթեղ հնազանդ եւ հլու հեռացաւ. ան– ծանօթ ընկերը իր ձեռքէն բռնած էր եւ երբ անիկա բան մը կը հարցնէր իր ըն– կերուհիներուն Սաթենիկ վերջին անգամ մը եւս նայեցաւ Ստեփանին ... պիշերատան տուներին մէջ, մոմերու երերուն լոյսով, անոր այտոսկրերը եւ ճակատը կը ցըց– ուէին ա՛լ աւելի խոռոչացնելով ականջնե– քը եւ այտերը ... անիկա այլեւս անճա– նաչելի էր եւ ժպիտը անհետացած ... անիկա այլեւս նման էր բոլոր մեռելնե – րուն, խոկուն իր անշարժութեան մէջ եւ դաժան տառնութեամբ:

Սաթենիկ, բուռն տենդէ մը բռնուած, չմասնակցեցաւ յուղարկաւորութեան, յե– տոյ նկատի առնելով Ստեփայի հոգեկան դրութիւնը, պինքը փոխադրեցին Ակամեան հիւանդանոցը: Կը յիշէր միայն վերա– դարձը Ստեփայի հետ եւ անոր արցունք– ներէ կարմրած վոպերը: Իրեն խօսեր էին նաեւ ճամբորդութեան մը մասին դէ– պի արտասահման: Այդ մէկ այտի մը– կանունքային կծկումը կը կարծէին բու– ժել էլեկտրականութեամբ: Սաթենիկ ոչ համաձայներ էր, ոչ ալ մերժեր: Քեռկի– նը զգացուած իր ֆիզիքական վիճակէն, սկսեր էր զբաղուիլ իրմով: Կը պատրաս– տէին հարկ եղած փողը եւ անցագիրը – նները: Ստեփա պիտի ընկերանար իրեն եւ յետոյ վերադառնար՝ Սաթենիկը յանձ– նելով արտասահման տեղաւորուած ըն– կերուհիներու:

Օրերը կ'անցնէին սակայն, անդոյն, մոայլ եւ Սաթենիկի համար լիքը ար– հաւիրքով: Առ երեւոյթ հանգարտու – թիւնը պահած էր անիկա եւ իր հոգեկան տաղնապը կը յայտնուէր միայն իր ան– կենդան անշարժութեամբ եւ նայուածքի սեւեռումով, որ իրապէս ուրուականա – յին երեւոյթ կուտար իրեն: Կարծես ա– նիկա ստուերի մը պէս պիտի անհետա – նար աշխարհիս վրայէն, միակ կենդանի բանը իր վրայ աչ այտի մկանունքի կըծ– կումն էր որ չափազանց անախորժ եւ ան– հանգստացնող տպաւորութիւն կ'ընէր: Ստեփա զբաղած էր իր յիշատակներու թանգարանով, ընկերները անճնաւոր էին իրենց հոգերուն եւ քեռկինը ջանքեր կ'ընէր հարկ եղած փողը ամբողջացնե– լու, այնպէս որ հարեւանցի ուշադրու– թիւն մը կը դարձնէին Սաթենիկին:

Բժիշկը կուգար այցելութեան եւ ամէն անգամուն մտահոգ դլուխը կը շարժէր եւ կ'ըսէր Ստեփային:

– Պէտք է որքան կարելի է շուտ մեկ– նիլ ... ճամբորդութիւնը, փոփոխու– թիւնը, նոր կեանքը կարող է հակազդե– ցութիւն յառաջ բերել...

– Ի հարկէ, ի հարկէ, կը պատասխա– նէր Ստեփա եւ չտապով դուրս կուգար, հեռաձգելու ընդունմարուած հետք մը:

Իրիկուն մը երբ Սաթենիկ կը ջանար կայուն վիճակ մը ստեղծել իր հոգեկան խռովայոյզ տրամադրութեան մէջ, յան– կարծ արեւը մայրը մտնելէ առաջ դուրս ելաւ կուտակուած ամպերէն եւ ճաճան– չեց: Վարդագոյն լոյս մը ողողեց մոայլ հեռանկարը եւ տանիքներու վրայ յե– տամնաց ցոլքեր փայլփլացին ... կարծես կենսատու եւ տաք ալիք մը խուժեց Սա– թենիկին ներքին էութեան մէջ: Ցուլօրէն յօրանջեց եւ աչքերը կրկին բացաւ, տես– նելու համար լուսաւորուած մթնոլոր– տը: Տարօրինակ թմբուքիւն մը ծան – րացուց իր անդամները եւ դէմքը դու– նատորուեցաւ: Տարտամ եւ հաճոյալի ըզ– գացումով մը զգաց սրտին բարախումը եւ ինքզինքը մտիկ ըրաւ կարծես սթա– փելով խոր քունէ: Կարծես հիացիկ ու– շադրութեամբ կը զգար իր ներքին զար– ձարանաւորութեան կենդանի ձայները եւ ապրելու բնազդական հաճոյքը ողողեց իր մտածողութիւնը: Վարդագոյն լոյսը տանիքներու վրայ կը տժգունէր եւ ծը– խանոցներէ ձիւդ բարձրացող ծուխերը նախ կանդուն եւ յետոյ կը հակէին քամիին ուղղութեամբ:

(Շար. 128)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Օր· Էլիզապէթ Մուսէեան, Տէր եւ Տիկին Կի Մուսէեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Ապրիլ 16, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՌՈԶԱ ՊԱԳԸՐՃԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Սապունճեան)

մահուան տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

***

Իրենց սիրեցեալ մօր յիշատակին 700 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

***

Նոյն տխուր առթիւ Թագուհի եւ Շուշանիկ Մուսայեան 500 Ֆր·, Տիկին Տիրուհի Կելկելեան 100 Ֆր· կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

***

Պր· Գէորգ Պագըրճեան, Տէր եւ Տիկին Բաֆֆի եւ Անիէս Պագըրճեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Ապրիլ 16, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՌՈԶԱ ՊԱԳԸՐՃԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Սապունճեան)

մահուան տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

***

Այրի Տիկին Հմայեակ Յարեթնապով – եան եւ Թորոսեան ընտանիքը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Ապրիլ 16, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ՀՄԱՅԵԱԿ ՅԱՐԵԹՆԱՊՈՎԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

***

Թուրաարգիսեան ընտանիքին փափաքին համաձայն հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Ապրիլ 16, յաւարտ պատարագի Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ՎԱՀԱԳՆ ԹՈՒՐՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՏԱՐԱՔՈՒՄՆ
ԱՐԱՄ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆԻ

Եղերական մահուան (բանտին մէջ, Ֆլէօրի – Մերոժիս, 1984 Ապրիլ 12) 5–րդ տարելիցին առթիւ, Պասմաճեան ընտանիքը եւ Հայ Ազգ· Շարժումը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան Կիրակի, Ապրիլ 16, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին։ Յետ արարողութեան համախմբում երիտասարդ մարտիկին հիւրիմին, Փէռ – Լաշէզ, ժամը՝ 13–ին։

ԱՌ Ի ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

Գարուն երգչախումբի վարչութիւնը կը հաղորդէ որ Մարտ 5–ի իր համերգին չահը 22·000 ֆրանք յանձնուած է «Ազնուր Հայաստանի Համար» կազմակերպութեան։

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Դաշնակահարուհի
ՅՕԺԻՆԻ ԱԼԵՄԵԱՆ

Ապրիլ 17, *ժամը* 20·30

Salle Cortot, 78, rue Cardinet, Paris 17e

Bach — Beethoven — Brahms

ANTENNE 2

Հեռատեսիլի Բ· կայանէն, Կիրակի, Ապրիլ 16, ժամը 9·30–ին հայկական յայտագիր· – Ֆրանսահայ մամուլ (Ա· մաս՝ Փարիզի թերթերը)։ Կը մասնակցին՝ Ժան – Փիէր Մահէ, Անրի Փափազեան։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանը շնորհակալութեամբ առացած է՝ Արմինէ Թուրքմանեանի մահուան առթիւ, Տիկին Կլաուիս Քէֆճեանէ 1000 Ֆր·։

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

Նահատակ գրագէտներուն

Շաբաթ երեկոյեան, Ապրիլ 19, ժամը 20·30–ին

կազմակերպութեամբ՝
Սահակ — Մեսրոպ Մշակութային Տան

Եկեղեցւոյ Ա· Ջրբաշեան սրահը։
339, avenue du Prado

Կը մասնակցին· –
Հիլտա Թուրաճ, Միհրան Ալիքեան, Արթօ Պէքճեան եւ Փարիզէն՝ Սարգիս Գոսեան։

Մուտքը ազատ է։

U. A. A.

31ème Vendredi pour l'Arménie
Vendredi 14 Avril à 19h30
Consulat d'U.R.S.S. de Marseille
Square Monticelli
SOUMGAïT,
KIROVABAD,
TBILISSI.

Le 31ème Vendredi pour l'Arménie sera également dédié à la GEORGIE, et marquera la solidarité du peuple arménien avec les victimes de Tbilissi.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION LYON

Vendredi 14 Avril à 20h30

Espace Arménien, 40, rue d'Arménie
69003 Lyon

CONFÉRENCE :

L'arménien à travers les âges

par :
MARC NICHANIAN

A l'occasion de la parution de son livre:

« AGES ET USAGES
DE LA
LANGUE ARMENIENNE »

La conférence sera suivie d'un cocktail et de la dédicace de son livre.

— Entrée libre —

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Հայ Աբեղայներու պարտադիր երեկոյթը Մայիս 6–ին։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ
(Զ·)

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՄԲ

Ն· ՍԱՐԱՖԵԱՆ • Յ· ԿՈՍՏԱՆԴԵԱՆ • Զ· ԽՐԱԽՈՒՆԻ
ՋԱՀՐԱՏ • Զ· ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ • Վ· ՕՇԱԿԱՆ
Վ· ԹԵՔԵԱՆ • Գ· ՊԸԼՏԵԱՆ

Կը ներկայացնեն՝

Նոյեմիկ Քըրքպէշեան, Սօսի Յակոբեան, Կարապետ Տաճէեան, Ժիրայր Զօլաճեան, Էտմոն Յարէթեան, Արփի Թորթոյեան

Նուագ՝ *Մեհեան Ա կ ե ր ա –*սաքսոֆոն–

Կիրակի, Ապրիլ 16, ժամը 16–ին
Հ·Բ·Ը·Մ·եան Ալեք Մանուկեան սրահը՝
118, rue de Courcelles, Paris 17e
M° : Courcelles

— Մուտքը ազատ է —

A l'initiative de *SOLIDARITE FRANCO-ARMENIENNE* et dans le cadre de l'opération de parrainage par 11 grandes villes de France des membres du Comité Karabagh emprisonnés à Moscou

REUNIONS DE SOUTIEN POUR LA DEFENSE DU COMITE KARABAGH

A MONTPELLIER, organisée par l'**Amicale Arménienne de Montpellier et de sa région,** le **Vendredi 14 avril** à 20 h 30, Salle Pétrarque rue de l'Embouque-d'Or.

A ISSY-LES-MOULINEAUX organisée par **Solidarité Franco-Arménienne,** le **Mardi 18 avril** à 20 h 30, Palais des Arts et des Congrès, salle Molière; 25, avenue Victor Cresson.

A MARSEILLE, organisée par la **Maison des Jeunes et de la Culture Arménienne,** le **Vendredi 21 avril** à 20 h 30, 12-14 rue Saint Bazile.

A GRENOBLE, organisée par la **Maison de la Culture Arménienne de Grenoble et du Dauphiné,** le **Samedi 22 avril** à 20 h 30, 15, cours de la Libération.

A BORDEAUX, organisée par l'**Association Culturelle Arménienne de Bordeaux Aquitaine,** le **Vendredi 28 avril** à 19 h 30, Salle de la Renaissance du Vieux Bordeaux, rue des Faussets.

A TOULOUSE, organisée par l'**Amicale des Arméniens de Toulouse,** le **Samedi 29 avril** à 20 h 30, Salle du Sénéchal, rue de Rémuzat.

A VALENCE, organisée par l'**Union Nationale Arménienne,** le **Vendredi 12 mai** à 20 h 30, Maison des Jeunes et de la Culture du Polygone de Valence 32, ave. Georges Clémenceau.

EN PRESENCE DES AUTORITES LOCALES
ET DE NOMBREUSES PERSONNALITES
(projection de film)

U.G.A.B. AIDE A L'ARMENIE
présente
une nouvelle comédie musicale pour petits et grands
d'après la pièce de SCHWARTZ tirée des contes d'ANDERSEN,
adaptation, mise en scène, paroles et musique
NAREK DOURIAN

LE ROI NU

avec pour la 1ère fois en France
RAFFY KOTANDJIAN
acteur vedette du Théâtre Dramatique d'EREVAN
venu spécialement pour cinq représentations exceptionnelles au profit des victimes du séisme

MARSEILLE

Samedi 15 Avril à 20h30
au Théâtre de l'ODEON
162, la Canebière
13001 Marseille
Réservations :
91. 47.. 61. 29
91. 87. 18. 43 (après 19h)

LYON

Dimanche 16 Avril à 15h30
à la Salle VICTOR HUGO
Mairie du 6e
33, rue Bossuet
69006 Lyon
Réservations :
78. 42. 75. 95

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 14
VENDREDI
14 AVRIL
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.993 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.993

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՎՐԱՍՏԱՆ

ՇՎԱՐՆԱԾԷ ՊՈՆ ՁԵՐԹԱՐ

ՄԱՄՈՒԼԻ ԲՈՒՌՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐՈՒ ԴԷՄ

Կացութիւնը բաւական ծանր կը նկատի, որպէսզի Արտաքին Նախարարը՝ Շեվարնաձէ, ոչ թէ յետաձգէ այլ՝ ջնջէ գոնէ կատարելիք իր այցելութիւնը: Միւս կողմէ, ինչպէս զրած էինք մեր նախորդ թիւով, խորհրդային մամուլը չատ բուռն յարձակումի անցած է եւ առիթէն օգտըւելով, կը յիշուի նաեւ Հայաստանը, թէեւ ան այլ փէրքեր ունի ներկայիս ըսպիացնելու, Սպիտակէն Մոսկուայի խուցերը:

Ըստ «Իզվեստիա»ի, հանրակառքերու վարորդները սոխպուած են աշխատելու ոստիկաններու պաշտպանութեան ներքեւ, որովհետեւ «խուլիկաններ» արդէլք կ'ըլլան որ անոնք աշխատին: Գալով զոր – ծուած վայրագութեանց բանակին կողմէ, թերթեր կան, որոնք կը փորձեն բացատրութիւններ դտնել: Օրինակ՝ բանակը ուզած է վրէժ լուծել վրացի Ստալինի կործած ոճիրներէն ռուս ժողովուրդին դէմ: «Կրասնայա Զվեզդա» թերթին (բանակին թերթը՝ կարմիր դրօշակ) խմբագրականը խիստ է Վրաստանի «խռովարար» տարրերու նկատմամբ: Գաղտնիք չ'ըլլար, որ ժողովրդավարութեան եւ պատուիրանց ընդլայնումը կը չահագործուի Պերեստրոյկայի թշնամիներուն կողմէ ու կը յիշէ Հայաստանն ալ: Կորսուած ալ ելոյթ մը ունեցած է, ուր նախ կը չեշտէ այն մեծ յարգանքն զոր ունի վրացի ժողովուրդին աւանդութեանց ու բարձր եւ ազնիւ առաքինութեանց հանդէպ, աւելցնելու համար սակայն եւ դատապարտելու այն ջանքերը, որոնք կը ծախուին քայքայելու համար խորհրդային Պետութիւնը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՍԻԱ իր ամէնէն սեւ օրն ու գիշերը անցուց Զորեքշաբթիէն Հինգշաբթի: Ութերորդ չաբաթն է որ կը չարունակուին գործադուլը եւ բողոքի ցոյցերը, բայց երբեք այս սաստկութեան չէին հասած: Բախումները այնքան բուռն եղած են ապահովութեան ուժերու հետ, որ այս վերջինները 30 վիրաւոր ունին: Փոթիի մէջ, Ազգ· ժողովին առջեւ, Ռոջար Հաւատարիմ իր «մեթոտին», աւելի քան երբեք վճռականութիւն ցոյց կուտար, մինչ Պասթիայի մէջ 12 հազար ցուցարարներ կը տողանցէին եւ ցոյցը չուտով կը վերածուէր բրտութեանց, թալանի եւ բուռն խռովութեանց: Ամբոխին մէջ, խռովարար տարրեր, դէմքերը ծածկուած, խուճապ կը ստեղծէին եւ կը չարձակէին ոստիկանական ուժերուն վրայ: կը թուի որ «Ռոջար մեթոտ»ը այս անգամ դրական արդիւնք չի տար եւ մանաւանդ այս անգամ, իր չյաջորդութիւնը. – «Ժամանակն է, որ վերջ դնենք այն երեւոյթը որ երբ ընկերային դասակարգ մը փղոց իջնէ, Պետութիւնը պիտի վճարէ որ դադրեցնէ բողոքը»:

Լիբանանի մասին, նախագահ Միթերանի Զորեքշաբթի օրուան յայտարարութիւնը, որ ձեւով մը կը սրբագրէր նախորդ դիրքորոշումը եւ «սիրտը կ'առնէր» ձնամպլաթներու, գոհացում տըւած ըլլալով, Ֆրանսական նաւերը պիտի կարենային խարիսխ նետել լիբանանեան նաւահանգիստները, օժանդակութիւնը բաշխելու համար թէ քրիստոնեայ եւ թէ մահմետական կողմը: Նախարարաց Խորհուրդի հերթական նիստի ընթացքին է, որ Միթերան չեչտած էր· – «Ֆրանսան է՛ եւ կ'ուզէ այդպէս ըլլալ, բոլոր յարգանութեանց եւ բոլոր համայնքներու Լիբանանցիներուն բարեկամը»: Իրեն համար, գոհերու մէջ ընտրութիւն ընելու հարց չկայ: Նախագահը չմոռցաւ նաեւ գնահատանքի իր խօսքն աւելցնելու արաբական Լիկայի կատարած դերին: Այս ամբողջը լաւ ընդունելութիւն գտաւ Հիսի մօտ, մինչ քրիստոնեաները այն տպաւորութիւնն ունին, որ Ֆրանսա զիրենք երեսի վրայ կը ձգէ (որոշ դեր մը կը վերապրուի այս առընչութեամբ, Ուաշինկթընի): Զորեքշաբթի, ռմբակոծութիւնները վերսկսած էին, կրկին մեռեալ եւ վիրաւոր կար: Ցիշենք եթէ հարկ է, որ Ապրիլ 13–ին, 14–րդ տարեդարձն է, Լիբանանի այս պատերազմին, որուն ոչ մէկ ածական կարելի է կցել (քաղաքացիական, յարանուանական, միջ–համայնական, միջ–ազգային, եւլն· եւլն·) քանի որ բոլոր տեսակները եղան եւ կը թուի որ դեռ անկարելի չէ նոր տեսակներ ալ դտնել: Առաջին դէպքը կը վերաբերէր Պաղեստինցիներու հանրակառքի մը վրայ գործած յարձակման փիէր ճեմայէլի քաթայէպներուն կողմէ:

ՅՕՐՀ· ՄԻՒԻԹԵԱՆ ԳԵՐԱԳՈՑՆ ԱՏԵԱՆԻ նախագահը՝ Վլադիմիր Տերեբիլով «արտօնութիւն ստացած է հանդստեան կոչուելու իր իրաւունքները օգտագործելու»: Ինչ որ խորհ· բառամթերքին մէջ, կը նշանակէ որ ենթական քաղաքավարօրէն ճամբու դրուած է: ԹԱՍ մասնաւոր բացատրութիւն մը չի տար այս մեկնումին մասին: Ծանօթ է որ Տերեբիլով կը նախագահէր Ատեանին, Բրեժնեւի փեսային դատավարութեան ընթացքին, բայց վերջին ընտրութիւններու նախօրեակին, խիստ կերպով քննադատուած էր, նոյնիսկ ամբաստանուած որ «անկանոնութիւններ» գործած է· ամբաստանողն էր հարցաքննիչ դատաւորը՝ Տելման Կոլլեան որ Մարտ 26–ին ձայներու 80%–ով երեսփոխան ընտրուեցաւ:

ԷՕԶԱԼ վստահութեան քուէ ստացած է, կառավարութեան փոփոխութենէն եօթ 450–ի վրայ 289 ձայնով:

ԵՐԵՒՈՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՄԱՐՏ 31 / ԱՊՐԻԼ 11)

ԶՐՕՍԱՇՐՋԱՅԻՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ

Ի մօտոյ աշխարհի տարբեր երկիրներու գրօսաշրջիկները կարելիութիւնը կ'ունենան ծանօթանալու հնադարեան Արցախին: Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի մէջ ստեղծուած է Խորհրդային Միութեան Արտասահմանեան գրօսաշրջութեան պետական կոմիտէի բաժանմունքը:

Հաստատուած է բաժանմունքին կանոնադրութիւնը, որուն համաձայն ան կրնայ ինքնուրոյն կերպով մը մշակել իր ծրագրերը, համագործակցիլ ձեռնարկութիւններու, կազմակերպութիւններու հետ, ինչպէս նաեւ պայմանագրեր կնքել

(Շար·ը Դ· էջ)

ԳԻՒՄՐԻ՞ Է ԱԼ, ԹԷ ԲԱՔՈՒ

«Մենք պարտաւոր ենք ապրելու երաշխիք ստեղծել իմքիներս մեզ համար այլապէս հոգու երկրաշարժն անխուսափելի է»:

«...Հոգեւոր արժէքների ու սուրբ յիշատակների ոտնահարումը նոր վէրքերն են մեր կաթուածահար մարմնի, նոր ճաթերը՝ ազգային սրտի պատերի...»:

***

Այս մէջբերումները առնուած են այն բաց նամակէն, զոր ստորագրած են Հայաստանի Գրողներու Միութեան Լենինականի բաժանմունքի քարտուղար Շիրակ Մանուկեան եւ Հայաստանի Նկարիչներու Միութեան Լենինականի բաժանմունքի նախագահ՝ Խաչատուր Վարդապարոնեան: Բաց նամակը որ ուղղուած է Լենինականի քաղաքի իշխանութիւններուն, հրատարակուած է «Գրական թերթ»ի Մարտ 17–ի թիւին մէջ:

Անհնարին, անհաւատալիին պատումն է այդ նամակը· ցաւին, զժբախտութեան ամէնէն կոպիտ արհամարհանքը: Բաց վէրքերու վրայ թափ տրուած աղաման մը որ չփոթել կուտայ Գիւմրիի ու Բաքուի մը սահմանները:

Ահա պատահածը·

«Գիւմրեցին անդարմանելի մորմոքի մէջ անգամ անանձնական եղաւ· ծաղիկներ էր տանելու պուրակներից մէկում տեղադրուած Սումգայիթի եղեռնագործութեան զոհ ազգակիցների յիշատակի խաչերին: Դեռ Փետրուարի 28–ը չէր, մի խումբ երիտասարդներ գնացին մաքրելու երկրաշարժի հետեւանքով փշրուած խաչերի շրջակայքը: Նո՞ւ–ի Բաղաբա–յին վարչութեան աշխատակիցները շուրջկալեցին տղաներին, կոպտեցին նրանց, ապա եւ դիմեցին փիզիկական բռնութեան: Հաւաքուած աղբը շպրտուեց խաչարի մասունքների վրայ: Ձմռռանանիւ նշել որ խաչքարը տեղադրուած է Լենինգադգործկոմի որոշմամբ: Ինչ այն կողմ վրանիներում ապաստանած Յակոբեանի անուան դպրոցի աշակերտները համր վրկաներն էին այդ սրբապղծութեան: Ու ի՞նչ ստացուեց՝ վանդալիզմի դա՞ս: Իսկ հերթական, աւելի «խորացուած դաս»ը գիշերով մատուցուեց· Մարտի 1–ի առաւօտեան, Բաղաբի սակաւաթիւ բնակիչներն այնտեղ սապոգներով տրորուած ծաղիկներ գտան, իսկ վիրաւոր խաչքարն իր մասունքներով անյայտացել էր»:

Խաչքար մաքրող երիտասարդներու վրայ Ֆիզիքական բռնութիւն կիրարկել, այդ խաչքարին բեկորներուն վրայ հաւաքուած աղբը թափել, յետոյ, գիշերով, անյայտացնել խաչքարը, տեղը ձգելով սապոգներով տրորուած ծաղիկները...: Ու այդ խաչքարը որեւէ խաչքար մը չէր, ան կը խորհրդանշէր նոր օրերու մեր նահատակները:

Դէպքին վայրը եթէ ըլլար Պոլսոյ հայկական գերեզմանատուներէն մէկը, կամ Աղբրեջանի, նոյնիսկ Ղարաբաղի մէկ անկիւնը, վայրագութեան, բարբարոսութեան մեր բառամթերքին թափ տալով պայրոյթ ու անէծք պիտի տեղայինք անարժան հեղինակներուն վրայ: Անգամ մը եւս պիտի պախարակէինք զժբախտութեան այն մշտակայ փոթորիկը որ ամէն առիթով կը սանձազերծուի հարուածելու համար Հայը:

Մինչդեռ Գիւմրին Հայաստանի այն քաղաքն է, որ երկկ, մարզկային այլասերումին, անտարբերութեան թափով դրեթէ մահատանի վերածուեցաւ· իսկ հոն այսօր հայրենի իշխանութեան ներկայացուցիչներ նահատակներու յուշարձան – խաչքար կը խորտակեն...:

Սակայն այս բոլորին մէջ ծուռը մեր ընդվզումը, պայրոյթը, դառնութիւնը չէ՞ն արդեօք· ինչո՞ւ կը չարունակենք այդ զգացումները ունենալ, տեսնելով տակաւին գործօն սապոգներ, կոտրատած, անյայտացած խաչքար· դեռ երէկ չէ՞ր որ նոյն մտայնութիւնը ազէտն իսկ չհամագործելով խորտակեց ոչ թէ խաչքար, այլ՝ ամբողջ ժողովուրդի մը կամքը:

Ա. ԹՈՓՈՋԵԱՆ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ՝ ԱՍՏԻՃԱՆ ՄԸ ՎԵՐ

Ցաղթելէ վերջ (3 – 1), իր դաշտին վրայ, Քաննի արհեստավարժ ակումբին երկրորդ կազմին, Վալանսի Հ· Մ·ը կ'ելլէ աստիճան մը վեր դասաւորումին մէջ, 5–րդէն 4–րդ: Դժբախտաբար, իր երկու դէմաւոր մրցակիցները, Ամիենան եւ Վալորիս կը մնան միշտ իր առջեւը, վերելքի համրան վրայ: Ցառաջիկայ մրցումը, Քանէ – Վալանս, Ապրիլ 22ին:

● Հ·Մ·Ը·Մ· ՄԻՇՏ ԱՌԱՋԱՏԱՐ

Տէսինի մէջ, Հ·Մ·Ը·Մ· յաղթած է Սէն Մարթէն ա'էրի՝ 2 – 0· կարեւոր յաջողութիւն մըն է այս: Կը հաստատէ Հայաստան ակումբին դիրքը իբրեւ իր խմբակին առաջատարը:

Նոյն մակարդակին վրայ կայ նաեւ Աննեսի (2)· ասոր հետ պայքարը պիտի տեւէ հաւանաբար մինչեւ վերջը, թէեւ իրարու հետ հանդիպելիք չեն այլեւս: Մնացեալ չորս մրցումներուն արդիւնքները պիտի որոշեն թէ ո՛վ պիտի մանէ, Սեպտեմբերին, լիկի բարձրադոյն դասակարգին մէջ: Ցառաջիկայ խաղը՝ Ապրիլ 23–ին Վէնհիէօյի մէջ

Նոյն օրը, նոյն դասակարգին մէջ, Վալանս Հ· Մ· (2) պիտի խաղայ Վիլէօրպանի հետ: Անցեալ Կիրակի՝ Վիէն – Վալանս՝ 0 – 0: Պէաք էր յաղթանակ մը:

● ՍԷՆ ԹՈՒԱՆԹՈՒԱՆ՝ ԴԺԲԱԽՏ ԿԻՐԱԿԻ ՄԸ

Սէն Թ'Ուանթուանի Հ· Մ·ը կը խաղար Մարթիկի մէջ տեղւոյն պահեստի խումբին դէմ՝ որ առաջատար է լիկի այս պատուոյ դասակարգի ախոյեանութեան մէջ:

Երկու կողմերը նպաստաւորուած են, իւրաքանչիւրը, փէնալթիով մը· Սէն Թ'Ուանթուան չէ յաջողած կոլի վերածել, Մարթիկ յաջողած է, ան ալ 85–րդ վայրկեանին: Դժբախտ պարտութիւն մը ուրեմն, 1 – 0, որ սակայն չի փոխեր հայանուն ակումբին տեղը դասաւորումին մէջ· միշտ 9–րդ է 14 մրցակիցներու միջեւ:

Այս Կիրակի, Ապրիլ 16–ին, Սէն Թ'Ուանթուան կը հիւրընկալէ Քաննէի խումբը որուն յաղթած էր երթի մրցման՝ 3 – 0:

Ուրիշ արդիւնքներ· –

Իսի Հ· Մ· – Նանթէր	0 – 0
Ալֆորվիլ Հ· Մ· – Օրլի	4 – 1
Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն–Տէսին (2) – Ալժերիական ակումբ	1 – 4
Վիէն Հ· Մ· – Պէսքնէ	0 – 0
Ալժերիական ակումբ – Հ·Մ·Ը·Մ· Արթիւ Մարսէյլ	9 – 0
Արթիւ (2) – Ռոնեաֆ	3 – 4
Մերլան – Սէն Թ'Ուանթուան (2)	3 – 0

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՐՃԵԱՆ

ՀԱՅՐ ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆԸ

Միխթարեան դասընթացի մը ողեւորող խոհեր

– Վենետիկ –

Յաճախակի կը խօսինք Հայ ինքնութեան մասին:

Յայտնի իրողութիւն է եւ միշտ ուելի խթանիչ ամէն Հայու համար պիտնալ հայերէն, արտայայտուիլ անով ինքնաբուխ ու անմիջական ձեւով եւ հեշտօրէն լմընցնել զայն: Աւելի իրը յայտարար նշան, էական կազմիչ տարր ազգային ինքնութեան եւ պատկանելիութեան:

Նամանաւանդ այսօր, երբ Հայը ձգած Մէջին – Արեւելքի, ժամանակով հաստատած, հայեցի գործօն կեդրոններ, խուճապահար կը գաղթէ դէպի եւրոպական ու ամերիկեան հողամասերը:

Սակայն հոս եւս, հակառակ թափուած մեծ աշխատանքին նորեկ Հայը ընկալելու կառոյցները դեռ տակաւ են, գուցէ պիտի բանք ոմանք, որովհետեւ չափազանց պահպանողական են եւ հետեւաբար այլեւս անհաղորդ նորեկին: Անկասկած: Պէտք է սակայն միշտ նկատի ունենալ թէ նոր միջավայրն ալ իր ընդարձակութեամբ հակապատկերն է Հայուն ամփոփ չրջապատին որ անպատրաստ է դիմագրաւելու այդ միջավայրը: Հետեւաբար, դժուարութիւն՝ պատրաստելու ընդունելին արժէքներու մէջէն որ կրնայ նպաստել իր աճումին իբր մարդ առանց խթարկելու իր մէջի Հայը: դժուարութիւն՝ հակազդելու վճռականօրէն այն ուժերուն որոնք իրենց ճոխ առկայութեամբ կը փորձեն անհատասարութիւն ստեղծել Հայուն մէջ տեսակ մը բարդոյթ ստորակայութեան: տակից ճիգ՝ ըլլալու ուրիշը եւ անտարբերութիւն՝ հանդէպ իր ինքնութեան որ, սակայն, կը փնտռէ տեղատուրուիլ ամէնու համար:

Հայը, նման ամէն մարդու, պէտք է ամրողջապէս գետեղուի եւ իրագործուի աշխարհի վրայ, ընկերութեան մէջ:

Պէտք է նաեւ նման ամէն մարդու, իր այս ներգործումի ընթացքին բացայայտուի իր ազգին փորձառութեան ընդմէջէն եւ արտայայտուի նո՛յն ազգի լեզուով, իբր հարազատ ու եզական յայտնութիւն միջոց ազգին ձեռք բերած նուաճումներուն, եւ կեանքի առաջարկած բազմաճիւղ երեւոյթներու իմաստին ըմբռնումի աշխատանքին մէջ հասած իր հանդրուանին:

Հոս է մեր ժամանակներու ողբերգութիւնը: Հայը օտար մշակոյթներու հանդիպին տակ կը հեծէ: Հայերէնը կը գտնայ անդործածելի. ոմանց համար մեկնաբանումի պատճառ. ուրիշներու համար, վերջ ի վերջոյ, այնքան ալ անհրաժեշտ չի նկատուիր սորվիլ հայերէնը: Յաւելին տակայն այն է որ, կարեւոր մեծամասնութեան մը համար ալ, օտար լեզուներու ծանօթութիւնն ու անոնց գործածութիւնը կը մնայ առօրեայի գիտելիքներու ծիրին մէջ, սահմանափակելով արտայայտչական երկրորդ մակարդակի ձգտումները, եւ կամ նոյնիսկ առյատ անհաղորդ պահելով դիրքնք, ժաքի ու սրտի ներշնչումներուն, խեղդելով կամ աւելի վէշ, վիժեցնելով բնութեան մղիչ ուժերու ծնունդ՝ փափաքներն ու տեսլականները մարդ զոյութիւնը յատկանշող: Հայերէն լեզուի տարտամ ներկայութիւնը եւ օտար լեզուին անբնականութիւնը Հայուն մէջ կը ըստեղծեն նաեւ հոգեբանական տանկնուիլ-բայութիւն. ըլլալու իմաստը կը վրիպի իրմէ· ասկից տարտղնում բնածին ձիրքերու եւ փնտռտուք ե՛ւ կառչում օտարպաշտ քաղքենի վիճակին, տնտեսական ապահովութեան, իբր ձեւ տուեալ ընկերութեան մը մէջ ըլլալու իրաւունքին:

Պէտք է սակայն ընդունիլ թէ այս երեւոյթը երբ կը պարտադրուի Հայուն լոկ իր արտաքին անմիջական չրջապատէն, դեռ, հակազդելու կարելիութիւնը կը մնայ: Սակայն, երբ կը յայտնուին իր մէջ ենթարկուածի եւ կացութեան յանձնուելու կրաւորական տրամադրութիւնները, այն ատեն կը կորնչի վատահութիւնը ոչ միայն դիմադրողական իր ուժերուն, այլ ողբերգակօրէն կը գաղրի իր մէջ, տակաւ այդ դիրքերէն դուրս գալու ամէն յոյս:

Հայ Սփիւռքը այսօր իրողութիւն է եւ մշտական լինելութիւն· պայքարողներու կողքին կան նաեւ պարտուողներ: Ցարդ պայքարողներու որակը եղած է ընտիր, եւ պարտուողները մնացած անշուք:

Այսօր Հայ – Սփիւռքը կա՛յ եւ նոր սերունդ կը յայտնուի ամէն տարի: Մեր դարձն է, պայքարողներուս, այս սերունդին տալ հաւասար հանդէպ իրենց բնածին կարողութիւններուն· զօրացնել զիրենք ազգային իմաստութեամբ, ոգիով: Օտարի չգացուցիչ ու չիոթիչ ազդեցութեան դիմաց՝ ներշնչել Հայուն համոզում՝ թէ ինք եւս, ազգային ի՛ր մշակոյթով ու փորձառութեամբ ունի բոլոր հնարքները ապրելու ուրիչ ազգերու կողքին – նոյնիսկ եթէ անոնք հզօր են բանիւ, գործով, ու թիւով – եւ ստեղծագործել եւ առաջարկել զաղափարներ աշխարհի վրայ ապրող մարդուն վիճակը բարւոքող: Հուսկ, թէ ի՛նք եւս ուրիչ վազողներու կողքին կրնայ վազել եւ թէ պէտք է վազէ հանրու համար վեհին, գեղեցիկին ու ճշմարիտին:

Այսօրուան Հայը պէտք չէ ինքզինք զգայ ընկերութեան լուսանցքին վրայ:

Հայեցի եւ ոչ հայեցի կենցաղին ու մշակոյթին ստեղծած երկուութիւնը պէտք է դերազանցուի հոգեկան ու մտային ազատ ու դիտակից յանձնառութեամբ:

Անհրաժեշտ է հետեւաբար դասախօսական հակառակ «անտարբերութեան» ըստեղծած տկար դիրքերուն եւ ասոր նահանջող քայլերուն:

Սակայն դասախարակել եւ ոչ թէ պարտադրել: Դասախարակել եւ ոչ թէ լայ ողբալով ներկայի ժխտական երեւոյթներու վրայ՝ ամուլ հռետորութիւններով: Դասախարակել, ստեղծելով Հայուն մէջ ազգային տեսակէտին առաջարկած՝ դրական արժէքներու հանդէպ, արամադրելիութիւն, եւ նոյնին մէջ հրահանգում, որպէսզի համապատասխան նեքին ուժերու յայտնաբերումով ձեռք ձգէ վստահութիւն հանդէպ իր անձին, վերացում հայեցի ի՛ր գոյութեան եւ նոյնքան գրական կեցուածք:

Հայ ըլլալը եթէ ժողովուրդի մը պատկանելիութեան գիտակցութիւնն է, հայ մնալը (յարատեւութեան իմաստով) նոյնին գործօն յանձնառութիւնն է որ կը բացուի դէպի նոյն գոյութեան ապագան, միշտ աւելի աճելով, միշտ աւելի խոր արմատներ ձգելով:

Հայ դասախարակին խթանիչ զսպանակները, պարտականութիւն մը ըլլալու գոհունակութենէն անդին ու բոլորովին տարբեր բան է: Հայ դասախարակին գործը ճեռնարկ մըն է պատասխանատու որ պէտք է փոխանցէ ամբողջ մշակոյթ բաւին իրաւութիւնը իր թէ՛ սեղմ եւ թէ՛ ընդարձակ իմաստով, որ կ'ընդգրկէ եւ չէ ուրիչ բան, եթէ ոչ, մեր ժողովուրդի ընկէ ազգային աշխարհահայեացքը ուր կայ բանալին՝ Հայու ինքնութեան յատուցած հարցերու բացատրութեան եւ դաստիրքը՝ բարոյական ուժին, որ, դիտէ քալել, յառաջանալ կոթողել միշտ նոր ու վերանորոգուած ինքնութիւն ի հեճուկս թուլացումին, անտարբերութեան յուսալքիչ պատկերին, որուն, աւա՛ղ արձագանգ կ'ըլլայ մեր մամուլը ամէնուրեք:

. . . . . .

Ահա ոգին եւ ահա նպատակը Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի գոյութեան, անոր ճեռնային զպրոցական լրիւ տարբերչքանի գաստաւանդութիւններուն, վեց տարիներու տեւողութեամբ, ուսումնական ամբողջական ծրագրերի մը պահանջքին համաձայն, վաւերացուած իտալական Պետութենէն, ընթացատրանք ընդունելով վկայական մը ամբողջական Համազօր իտալական վկայականին՝ տալով երաւունք համալսարանական ուսումներու թէ՛ Եւրոպայի եւ թէ՛ ամերիկեան երկիրներու մէջ: Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարան կրնան արձանագրուիլ բոլոր երկիրներէ նախակրթարան աւարտող աշակերտներ: Իբր օտար լեզու կ'ուսանին անդլերէն, Ֆրանսերէն եւ իտալերէն: Հայերէն լեզուի դրական եւ թեան ու պատմութեան դասաւանդումը կը կատարուի Մխիթարեան վարդապետներ: Աշակերտներու խոսակցական լեզուն Հայերէնն է· մինակը այս տեսակէտով Սեբաստիոյ ամբողջ տարածքին (անշուշտ բացի Մէջին – Արեւելքէն):

Հինգ տարիէ ի վեր Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի տեսչութիւնը հովանաւորութեամբ Մխիթարեան Միաբանութեան Սուրբ Ղազարի Հայկական Ճեմարանին, կը կազմակերպէ նաեւ ամառնային դասընթացք Հայերէն լեզուի, պատմութեան եւ դրականութեան: Ուսուցումի աշխատանքներուն գուգընթաց վարժարանի տեսչութեան նպատակն է նաեւ մօտեցնել իրարու հայ պատանիները ու երիտասարդները մանչ ու աղջիկ, որպէսզի անոնք ծանօթանան իրարու, խանդավառուին իրարմով, տեսնեն թէ աշխարհի զանազան հողամասերու վրայ ապրող հայ երիտասարդութիւն կայ, որ մաս կազմելով հանդերձ դերմշակոյթի մը կ'ուզեն պահել իրենց ինքնութիւնը, տարվիլ իրենց լեզուն ու պատմութիւնը: Հաւաքական կենցաղ մը հետեւաբար, Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանէն ներս, որ կը ստեղծէ միջավայր մը ուր ներկայ Հայաստանը իր տեսակական կրելիութիւններով ու պահանջքով: Գրական տեսակէտով՝ չանք պիտի թափուի դուրս ցայտեցնել, մեր երկու նահատակ դրագէտներու՝ Ռուբէն Զարդարեանի եւ Սիամանթոյի ստեղծագործութիւններուն ազգային տեսակէտի այժմէականութիւնը· Ռուբէն Զարդարեան՝ երգիչը՝ մանուկ ու ազատ բնութեան, Հայոց լեռներու ու դաշտի չունչին ծնունդ մեր ժողովուրդի առնմիկ հոգեբանութեան բարքերուն ու նկարագրին· ինչպէս նաեւ կատարել մեկնաբանական վերլուծում Զարդարեանի առաջարկած այլաբանութիւններուն: Սիամանթոյի մօտ յատկապէս քննել քննել «Հայրենի հրաւէր» երգին չարժառիթն ու հետապնդած նպատակը· հայրենիք վերադարձի պաղատագին խօսութեան իմաստը եւ ասոր արձագանգը այսօր· Հայաստանի հողը Հայերը զօրացնելու եւ Հայը Հայով ամրապնդելու:

*Հայը իր ինքնութեամբ ու ազգի մը պատկանելիութեամբ՝ այս աշխարհիս վրայ է եւ կապուած՝ տուեալ եզերքի մը որ պատմական է· այնքան որքան իր ազատ ընտրութեամբ կը ջանայ ինքզինք պնդել, նոյնքան պատմական իր արժէքը ըլլալ, նոյնքան պատմական իր արժէքը ըլլալ, նոյնքան պատմական իր արժէքը ըլլալ

ցաղներգութիւնը եւ անհատաւորի վէ– պը՝ որ Հայկական Յեղափոխութիւն կը կոչուի:

***

Սիմոն Զաւարեան մին էր անոնցմէ, որոնք ամբողջ կեանքի մը ընթացքին պահեցին միայն. կրօնքներէն աղը– թիւնը պաշտելու համար մայր հայրենիքը, ազգային կապուած մնալ՝ Ազգմտանքին. աչքերուն ամէնէն գեղեցիկը ունենալ՝ Ազգի սէրը:

Միշտ իր պարտականութիւնը կատա– րելով գրաղած գտանք զինքը՝ այնքան որ տեղ չունենալ իր իրաւունքին վրայ մտածելու. իրաւունքը ուրիշներունն էր. պարտականութիւնը՝ իրենը. ահա բոլոր Զաւարեանը:

Եւ սուրբ համոզմունքով մը որուն տա– կից դժուար է չխոնարհիլ, անվիկա ընչա– զրկներուն կեանքովը ապրեցաւ, ա– նանց որոնելի, գուարթութեամբ եւ այդպէս ալ մեռաւ: Մեր գարը հակադը– րութիւնները կը սիրէ, կարծես. car– ièrisme–ի եւ սորբին զրամապաշտու– թեան արատոյթներուն դէմ յանկարծ Զաւարեան մը կը հանէ:

Տարօրինակ հակադրութիւն մը նաեւ որ այս մարմնապէս վախկոտ մարդը մեծ Յեղափոխութեան պատկառանքն էր: Իր արդութիւնը եւ համեստութիւնը ցոյցէ եւ արմունկ հեռու մնաց ամէն տեղ. աչ– խատիլ՝ այս եղաւ իր նշանաբանը, աչ– խատիլ մինչեւ վերջը, մինչեւ յետին րո– պէն:

***

Վերջը, վերջը այս զրկանքի կեանքը հիւծեր, մաշեցուցեր էր զինքը. արտա– քուստ իր աշխոյժը կը պահէր տակաւին, բայց իր առողջութիւնը երեսին վրայ կը խորտակուէր: Բժիշկներ հանգիստ կը պատուիրէին իրեն. անվիկա իր գործը չա– րունակեց. մօտաւոր ազէտի մը կանխա– յայտ նշանները բազմապատկուեցան. Զա– ւարեան իր աշխատասիրութեանը մէջ էր. օր մը սակայն, էն վերջերը, ա՛լ, պարտաւորուեցաւ խոստովանիլ բարեկա– մի մը.

– Շատ տկար կը զգամ ինքզինքս:

Մահամերձ էր, բայց չզիջեցաւ անկո– ղին մտնել ու նորէն աշխատութեան դա– ռած պահուն, ճիշդ Աշխատանքի տան առջեւ, որ այսպէս խորհրդանիշը եղաւ իր կեանքին, մեռաւ Հոմէյացի կեսարին պէս, ոտքի՛ վրայ:

Նոյեմբեր 19, 1913
(«Ցուշապակ Սիմոն Զաւարեանին», Պոսթըն, 1933, էջ 12 – 13)

Գ. ՎԱՐՈՒԺԱՆ

«ՊԱՆԸ»

Պանը մեռա՛ւ, ողբացէ՛ք Պանը:

Անոր հոգին՝ կազմուած Լոռիի կանան– չող բարձունքներուն վրայ՝ օր մը ձիաւորի երեւոյթով իջաւ վար, լսեց ողի աղաղակը մայրենի երկրին ու առաւ հոտը ծովացած արեան: Ծովացաւ անոր հոգին, փոթորկեցաւ այդ իր փոքրիկ մարմնին մէջ: Ու գնա՛ց, գնա՛ց դժուա– րագոյն արահետներէ իր սիրած երկիրը, իր սիրած յեղափոխական գործին դլուխը...

Ընկե՛ր Ջան, այլեւս կը տեսնէինք քեզ բոլոր տառապողներուն, խոնարհներուն հետ: Դուն Պանն եղար մեր հայրենիքին, արիւնապատ հոգին հսկայական որովիւ– նին մէջ արթնցուց քու սիրդ, դուն անոր ակռաները իտէալիդ կայծերովը սերմա– նեցիր: Դուն հայ մշակներուն Մշակը, անոնց սորվեցուցիր հրաշքները խոփին, դաշտնիքը սերմնացանին եւ անոնց քըր– տինքովը քրտնեցար եւ միշտ ու միշտ տառապեցար ու գործեցիր անոնց դեր– մարդկային ջանքերուն արդիւնքին կո– դոպուռը տեսնելով: Ու նաեւ ճակատդ խոնարհեցիր դեռ միւս խոնարհներուն վրայ, հայրենքին լոյսի ու հացի քաղ– ցով գալարուող մանուկներուն սիրտին վրայ, տալով ի՛նչ որ ունէիր, տալով մա– նաւանդ իտէալիդ բոցը որ խրճիթէ խըր– ճիթ, թոնիրէ թոնիր կանդնեց բոլորը, բորբոքեց դերմարդկային յոյսերուն եւ կարելի յաղթանակին հրդեհովը:

Գնացի՛ր, գնացի՛ր, եւ օր մըն ալ, երբ ամէն չունչդ տուած էիր, երբ չունչդ եւ քու դողտրիկ մարմինդ արիւնը սըփ– ռած էին եղբայրներուդ երակներուն մէջ՝ յանկարծ զգացիր որ սրիտիդ մէջ քեզի համար ոչինչ մնացեր է ու ընկա՛ր Աչ– խատանքին չեմին վրայ: Որչա՛փ բարի էիր, դոնէ մեզի մխիթարութիւնը տուիր քու յուզարկաւորութիւնդ տեսնելու. միւսնե՛րը, անոնք որ ընկան անձանօթ հովիտներու եւ ձորերու մէջ, անոնք այդ ալ չէնորհեցին մեզի: Բարձրաբերձ լեռ– ներու փէչին տակ կծկուած մանիչակին պէս խոնարհ եղար դուն, որուն բոյրը սակայն կը յաղթահարէ միւս բոլոր բոյ– րերը: Դուն տեսա՞ր արդեօք, ընկե՛ր Ջան, թէ քու մարմինդ ինչ բազմութեամբ բե– րինք հոս՝ մեռելներու ոստանը անցնելով վերջաւորութեան Մինաս Լազարեան իր ծնողքին յիշատակին տունը կը նուիրէ ճեմարանին: Շինարարական աշխա– տանքները կ'ընդհատուին սակայն, երբ 1812–ին Ֆրանսացիները Մոսկուա կը մտնեն:

Կը պատմուի թէ Նափոլէոնի զօրավար– ներէն մէկը տեղատուրած է այդ չէնքին մէջ: Մօտաւորապէս 1850–ին ճեմարանի կառոյցը ունեցած է վեց չէնք, երեք քակ ու մեծ պարտէզ մը: Դասաւանդութիւն– ները սկսած են 1815–ին: 1921 – 1953 ճե– մարանի չէնքը գործածուած է որպէս Հա– յաստանի Մշակոյթի Տուն:

Այսօր ճեմարանը նոր կեանք կ'ապրի. կեդրոնական չէնքը յանձնուած է Հայաս– տանի Մշակութային կեդրոնին: Հոն հա– յերէն կը սորվին մոսկուացի Հայերու զաւակները, չափահասներ. հոն է նաեւ հայկական արամաթիկական թատրոնին աշխատանոցը. բացուած է Լազարեան– ներու եւ հայ – ռուսական բարեկամու– թեան թանգարան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԼԱԶԱՐԵԱՆՆԵՐՈՒ ՏԱՆ
«ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ»

«Մոսկովսկի ռաբոչի» հրատարակչու– թիւնը լոյս ընծայած է նոր գիրք մը Լա– զարեան ճեմարանին մասին, ուր կ'ըլլայ անոր պատմականը: Գրքին հեղինակն է մոսկուացի լրագրող Յարութիւն Ամիր– խանեան: Լազարեաններու տունը կը դտնուի Մոսկուայի ԺԲ. դարէն ի վեր «Հայկական» կոչուած փողոցը:

ԺԲ. դարու սկիզբին հայ վաճառական Իգնատի Շերիմանեան կերպասեղէնի ար– հեստանոց ունէր Մոսկուա: Տուն մը չհինել տուաւ այն տեղ Ստոլպովի կոչ– ուած փողոցը: Տունը ժառանգեց որդին: 1758–ին զայն գնեց Հարուստ վաճառական մը Ազազար Լազարեան որ Շերիմանեանի նման Սպահան քաղաքէն էր: ԺԲ. դարու վերջաւորութեան Մինաս Լազարեան իր ծնողքին յիշատակին տունը կը նուիրէ ճեմարանին: Շինարարական աշխա– տանքները կ'ընդհատուին սակայն, երբ 1812–ին Ֆրանսացիները Մոսկուա կը մտնեն:

Կը պատմուի թէ Նափոլէոնի զօրավար– ներէն մէկը տեղատուրուած է այդ չէնքին մէջ: Մօտաւորապէս 1850–ին ճեմարանի կառոյցը ունեցած է վեց չէնք, երեք քակ ու մեծ պարտէզ մը: Դասաւանդութիւն– ները սկսած են 1815–ին: 1921 – 1953 ճե– մարանի չէնքը գործածուած է որպէս Հա– յաստանի Մշակոյթի Տուն:

Այսօր ճեմարանը նոր կեանք կ'ապրի. կեդրոնական չէնքը յանձնուած է Հայաս– տանի Մշակութային կեդրոնին: Հոն հա– յերէն կը սորվին մոսկուացի Հայերու զաւակները, չափահասներ. հոն է նաեւ հայկական արամաթիկական թատրոնին աշխատանոցը. բացուած է Լազարեան– ներու եւ հայ – ռուսական բարեկամու– թեան թանգարան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀՌՈՄ
(ԺԷ. Դար)

Գրեց՝ Հ. ՍԱՀԱԿ ՃԵՄՃԵՄԵԱՆ

Հայագիտական Մատենադարան
«Բազմավէպ»
Վենետիկ, 1989

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Թիւ. — 1

-ՎԵՆԵՏԻԿ-

ԱՄԱՌՆԱՑԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Զ. ՏԱՐԻ
– 1989 –
ՅՈՒԼԻՍ 9 — ՕԳՈՍՏՈՍ 4

ԵՐԿՈՒ ՍԵՌՒՔ ՀԱՅԱՃԾԻՆ
ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ

Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանի Տեսչութիւնը, հովանաւորութեամբ Ս. Ղազարի Մխիթարեան Միաբանութեան Մայրավանքի Հայկական ճեմարանին, կը կազմակերպէ ամառնային դասըն– թացք, նուիրուած յատկապէս Հայերէն աշխարհաբար լեզուի ուսուցումին ու նոյն լեզուին մէջ դրաւոր հրահանգում – ներու եւ համապատասխան հսկուած ու առաջնորդուած ընթերցումներու:

Դասընթացքներու դասարանային բա– ժանումները պիտի ըլլան համաձայն մասնակցող աշակերտներու հայերէնի մակարդակին: Եւ որպէսզի դիւրանայ խումբերու բաժանումը, կը խնդրուի այս ընթացքին մասնակցիլ փափաքողնե– րէն, փութով ղրկել վարչութեանս իրենց դիմումները, մէկ լուսանկարով եւ հա– մառօտ կենսագրական նօթերով – ծնընդ– եան թուական, յաճախած ղպրոց, ներկայ ղրաղանք եւայլն:

Նախատեսուած են, Գրաբար լեզուի, Հայ Գրականութեան եւ Պատմութեան դասաւանդութիւններ, աշխարհաբար լեզ– ուի մէջ յառաջացած աշակերտներուն:

Ընթացքի մասնակցութեան սակն է 5000 ֆրանսական ֆրանք կամ 1000 ամե– րիկեան տոլար, բոլոր երկիրներու հա– մար, որ կը ներփակէ անդրեղէնի եւ կե– ցութեան բոլոր ծախքերը:

Սրճանագրութեան կամ յաւելեալ այլ տեղեկութիւններու համար, դիմել հե– տեւեալ հասցէին.–

Collegio Armeno - Direzione Armenologia
Dorsoduro 2596 30123 Venezia/ITALIA
Tel. : 41/5228770

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀՌՈՄ
(ԺԷ. Դար)

Գրեց՝ Հ. ՍԱՀԱԿ ՃԵՄՃԵՄԵԱՆ

Հայագիտական Մատենադարան
«Բազմավէպ»
Վենետիկ, 1989

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Ցիշողութիւններ այցելեցին իրեն. անցեալ ժամերը, ուրախ եւ տխուր բայց ամէնքն ալ դունաթափ եւ կարծես նոյն ղորշութեան մէջ համարժէք ... սիրտը աւելի արագ կը բաբախէր, կարծես կը ջանար իր ներքին էութեան դռներուն եւ անոնք ահա բացուեցան լայն եւ Սահ– կան ներկայացաւ կենդանի, ժպտուն եւ դէմքը վառուած խաղաղ ուրախութիւ – նով...

Սաթենիկ իր մաքի աչքերով կը նայէր այդ յայտնութեան եւ կը զգար որ անվիկա աւելի կենդանի էր քան որեւիցէ տեղն ... անոր անհատական ներկայութիւնը լոյսի մը պէս կը պլպլար եւ իր հոգեկան խաւարը կը լուսաւորէր. Սաթենիկի զալ– կահար ըղձերը չարժեցան եւ ուզեց խօ– սիլ, բայց հոգին մէջը լուութիւնը հրա– մայական տիրապետեց եւ հետզհետէ լսեց Սահկան մրմունջը ... յետոյ ամէն ինչ լսեց եւ մաքրագործող բուրումի նման բան մը տարածուած մնաց մթնոլորտին մէջ .. Սաթենիկ զգաց որ ան պիտի վե– րադառնար եւ այլեւս իր տկար մարմինը չզղայնար ու անհամբեր չսպասէր անոր գալուստին:

Սաթենիկ այդ գիտէր արդէն: Անվիկա այդ մասին մտածեր էր առանց որոշ կեր– պով մտածելու ... այդ գաղափարը ու– նեցեր էր ինք այն առաջին երեկոյին իսկ, երբ Սարգիս պատմեր էր պատահածը: Գիտէր նոյնիսկ թէ ինչ ըսել կ'ուզէր Սահ– կան: Գիտէր առանց կարենալ բանա – ձեւելու: Անոր մահամերձի գերագոյն մտածմունքը հոսանուտի մը նման հասեր էր իրեն, առանց սահմանուելու բառե – րով ... բայց այդ մասին չխօսեցաւ Սա– նիային:

Աչքերը լեցուեցան տաք արցունքներով, եւ խոշոր կաթիլներով լնկան այտերուն վրայ: Այլեւս Սաթենիկ չտաքե դիմու – թեամբ կ'արտասուէր եւ այդ յորդող ար– ցունքները մեծ ամոքում յառաջ կը բե– րէին իր վիրաւոր սրտին:

Իր առանձնութիւնը լիքն էր Սահկանի յարատեւ ներկայութեամբ: Այդ թաքուն երջանկութեամբ վերստին կ'ապրէր անց– եալը, եւ կը հիւսէր տեսակ մը երեւա – կայական ներկայ ու ապագայ: Իր պատ– մութիւնը կը սկսէր իրենց հանդիպման առաջին օրէն, ճիշդ այն սենեակին մէջ ... կը յիշէր անծանօթ ճամբորդը եւ ա– նոր դժուարին ժպիտը ... յետոյ երեկո – յին իրենց մեկնումը միասին դէպի հե– ռաւոր թաղ մը ... կը յիշէր իր հիւան – դութեան շրջանը քեռկնոջ տանը մէջ եւ Սահկանի ամէնօրեայ այցելութիւնները ... այն իրիկունը ... համբոյրը ճակտին վրայ ... յետոյ Դիլիճան մեկնումի ժամը .. յետոյ Բաքու...

(Շար. 129)

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գուլումճեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Եսայեան եւ զաւակները (Ուաշինկթըն),

Տէր եւ Տիկին Փօլ Թոմասեան եւ զաւակները,

Այրի Տիկին Սիրարփի Ուստայեան եւ զաւակները (Պէյրութ),

ինչպէս նաեւ Տէր – Նահապետեան, Քէօֆթէճեան, Շիրինեան (Մոնրէալ), Նահապետեան (Նիւ – Եորք), Այանեան (Ամերիկա) եւ Թոմասեան, Արապեան, Հասէն ընտանիքները յաւուվ կը յանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԱՃՐԻ ՏԻԿԻՆ
ԲԵՐԿՐՈՒՀԻ ՀԱՅՈՑԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Տէր – Նահապետեան)

մահը, որ պատահեցաւ Փօռ – Կրիմօ (Վատ), Ապրիլ 12–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շաբաթ, Ապրիլ 15–ին, ժամը 10–ին Քրիսթ Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փալէզոյի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գուլումճեանի:

ԿԱՑՈՑՏ ԽՍՋ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Ֆրանսահայ կապոյտ խաչի Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մանուճիւղը կը տեղեկացնէ որ դասընթացքը կը վերսկսի Ապրիլ 15, ժամը 15–էն սկսեալ:

ՓՈԽԱՆ ՇԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Մարի (Շաֆէ) Մուրատեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Համբարձումեան փոխան ծաղկեպսակի 2000 Ֆր. կը նուիրեն «Ցառաջ»ին:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Գէորգ Փափազեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Ցառաջ»ին Արամ Աւետիսեանի մահուան 13–րդ տարելիցին ի յիշատակ:

***

Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փափազեան 300 Ֆրանք կը նուիրեն «Ցառաջ»ի Տիկին՝ Երանուհի Օնոսեանի Թարմ յիշատակին:

***

Տէր եւ Տիկին Թիրայր Օնոսեան, Տէր եւ Տիկին Ժան – Քրիսթիան Օնոսեան իրենց սիրելի մօր մահուան քառասունքին (16 – 4 – 1989 Թ.) ի յիշատակ հետեւեալ նուէրները կ'ընեն.–

«Ցառաջ»ին, Իսիլ Եկեղեցւոյ Միօրեայ վարժարանին, Իսիլ Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ, Դպրոցասէր վարժարանին, Մխիթարեան վրժ.ին, Կապոյտ Խաչի Իսիլ մասնաճիւղին, Ռատիօ ԱՅԲ–ին, Ա.Մ.Ա.–ի Հայ մարզիկներուն (Իսիլ) 500–ական Ֆրանք: (Վերջին հինգ նուէրները առանձին «Ցառաջ»էն):

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՏԱՐԱԲԱԽՏ
ԱՐԱՄ ՊԱՄՄԱՃԵԱՆԻ

եղերական մահուան (բանտին մէջ, Ֆլէօրի – Մերոժիս, 1984 Ապրիլ 12) 5–րդ տարելիցին առթիւ, Պամմաճեան ընտանիքը եւ Հայ Ազգ. Շարժումը հոգեհանդիսեան պաշտօն կատարել կուտան Կիրակի, Ապրիլ 16, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին: Ցետ արարողութեան համախմբում երիտասարդ մարտիկին հիրիմին, Փէռ – Լաշէզ, ժամը՝ 13–ին:

ALÉCIAN
DESSINS — PEINTURES
GALERIE BARM'S
Rive Gauche (face à Notre-Dame)
5, quai de Montebello, 75005 PARIS
Tél. : 43. 25. 61. 11
Exposition du 17 Avril au 1er Mai
Heures d'ouverture 14h — 19h30
sauf le dimanche
Vernissage
le Jeudi 20 Avril de 18 à 21h.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Վ.Վ. – Պր. Քերոսլեան 500 Ֆր.:

***

Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբ 1000 Ֆրանք առ ի չնորհակալութիւն իր երկ համերգներուն «Ցառաջ»ի բերած օժանդակութեան:

ՄԱՐՍԻԼԻԱ

ԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

Նահատակ գրագէտներուն

Շաբաթ, Ապրիլ 19, ժամը 20·30–ին

կազմակերպութեամբ՝
Սահակ — Մեսրոպ Մշակութային Տան

Եկեղեցւոյ Ա. Զրբաչեան սրահը:
339, avenue du Prado

Կը մասնակցին. –
Հիլտա Թուրաճ, Մխիթար Աւիքեան, Արթօ Պեքճեան եւ Փարիզէն՝ Սարգիս Պոզոեան:

Մուտքը ազատ է:

A l'initiative de *SOLIDARITE FRANCO-ARMENIENNE* et dans le cadre de l'opération de parrainage par 11 grandes villes de France des membres du Comité Karabagh emprisonnés à Moscou

REUNIONS DE SOUTIEN POUR LA DEFENSE DU COMITE KARABAGH

A ISSY-LES-MOULINEAUX organisée par **Solidarité Franco-Arménienne,** le **Mardi 18 avril** à 20 h 30, Palais des Arts et des Congrès, salle Molière; 25, avenue Victor Cresson.

A MARSEILLE, organisée par la **Maison des Jeunes et de la Culture Arménienne,** le **Vendredi 21 avril** à 20 h 30, 12-14 rue Saint Bazile.

A GRENOBLE, organisée par la **Maison de la Culture Arménienne de Grenoble et du Dauphiné,** le **Samedi 22 avril** à 20 h 30, 15, cours de la Libération.

A BORDEAUX, organisée par l'**Association Culturelle Arménienne de Bordeaux Aquitaine,** le **Vendredi 28 avril** à 19 h 30, Salle de la Renaissance du Vieux Bordeaux, rue des Faussets.

A TOULOUSE, organisée par l'**Amicale des Arméniens de Toulouse,** le **Samedi 29 avril** à 20 h 30, Salle du Sénéchal, rue de Rémuzat.

A VALENCE, organisée par l'**Union Nationale Arménienne,** le **Vendredi 12 mai** à 20 h 30, Maison des Jeunes et de la Culture du Polygone de Valence 32, ave. Georges Clémenceau.

EN PRESENCE DES AUTORITES LOCALES
ET DE NOMBREUSES PERSONNALITES
(projection de film)

(Շար. Ա. էջէն)

քիչ օտարերկրացի ու խորհրդային զբօսաշրջիկներու ծառայութիւններ մատուցելու վերաբերեալ:

– Նոր կազմակերպութեան ստեղծումը, – ըսած է բաժանմունքի կառավարիչ Ս. Սարգսեան, – թոյլ կուտայ ժամանակի ընթացքին մեր երկրամասը դարձնել միջազգային զբօսաշրջութեան Անդրկովկասի աշխոյժ կեդրոններէն մին: Մենք պէտք է լրջօրէն մտածենք յուշանուէրներու ու գրքոյկներու արտադրման, ծանուցումի մասին: Այս մարզին մէջ մտադիր ենք օգտուիլ Հայաստանի փորձառութենէն: Մեր հիմնական դժուարութիւններէն մէկը զբօսաշրջային հարստութիւններ չունենալն է. Ստեփանակերտի մէջ արդիական պանդոկ մը խակ չկայ: Միւս կողմէ նման բաժանմունքի մը բացումը բնակչութեան համար արտաքսահ – ման այցելելու նոր կարելիութիւններ կը ստեղծէ:

***

ԱԽՍՏՐԻԱ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ
ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի հետ սերտ յարաբերութիւններու մէջ գտնուող Աւստրիոյ Ֆոռարլպերկի չրջանի բնակիչները Հայաստանի օգնութեան Ֆոնտին համար հանգանակած են 4·5 միլիոն շիլինկ (աւելի քան՝ 2 միլիոն Ֆրանք): Չէքը յանձնուած է Աւստրիոյ խորհր. դեսպանութեան:

Երեւանի մէջ պայմանագիրը ստորագրուած է 150 հոգինոց մանկական հիւանդանոց մը կառուցանելու Վենինականի մէջ, աւստրիացի մասնագէտներու կողմէ: Միջոցները հանգանակուած են Աւստրիոյ կառավարութեան նախաձեռնութեամբ: Հիւանդանոցը պիտի չինուի երեք հեկտար տարածութեան վրայ ու պիտի ունենայ բոլոր բաժինները:

***

ՁԱՅՆԵՐԻԶԻ ՈՒ ՏԵՍԵՐԻԶԻ
ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսական «Սորմէլ» ընկերութիւնը առաջարկած է ստեղծել Հայաստանի մէջ ձայներիզ (fասէթ) եւ տեսերիզ (վիտէօ-fասէթ) արտադրող համատեղ ձեռնարկութիւն մը:

Ընկերութեան նախագահ Ժերար Լեվի այս առթիւ հանդիպում մը ունեցած է վարչապետ Վ. Մարգարեանցի հետ ու անոր հաղորդած՝ համագործակցութեան պայմանները:

Համատեղ ձեռնարկութիւնը կը նախատեսէ առաջին չրջանի մը համար արտադրել երեք միլիոն fասէթ: Ֆրանսական կողմը կը տրամադրէ թեքնիք փաստաթուղթերը, պայմաններ կը ստեղծէ սարքաւորումներ ձեռք բերելու համար, կ'ապահովէ վաճառքի չուկան:

***

ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳ
ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի Երաժշտանոցի մեծ դահլիճը վերջերս տեղի ունեցած է Հայաստանի օգնութեան Ֆոնտին համար նախատեսուած բարեսիրական երեկոյթ մը, մասնակցութեամբ՝ Դաշնակցային Գերմանիոյ, Մեծն Բրիտանիոյ եւ Խորհրդային Միութեան երաժիշտներու: Գերմանացիներու կողմէ նախատեսուած համերգին յայտագիրը կազմուած է Մոցարթի գործերով:

Բարձր մակարդակով անցած համերգին մասնակցած են խորհրդային սէնֆոնիք նուագախումբը եւ խորհրդային Մշակոյթի նախարարութեան սէնֆոնիք նուագախումբը՝ Եհուտի Մենուհինի ղեկավարութեամբ, ռուսական երգչախումբը՝ Ս. Գաւսեւի ղեկավարութեամբ, ինչպէս նաեւ մենակատարները. գերման դաշնակահար Ե. Ֆրանց, խորհրդային չուխտակահար Վ. Սպիվակով եւ չորս խորհրդային երգիչներ:

***

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ
ԼԱՏՎԻՈՅ ՄԷՋ

Լատվիոյ Ցեսիսի եւ Տուկումի չրջաններուն մէջ ապրեցող հայ երախաներու համար երկու հայկական եւ մէկ ռուսական դպրոց բացուած է:

Աբթիկի չրջանէն հեռացուած 250 աչակերտներն ու անոնց ուսուցիչները տեղաւորուած են «Ալպաթրոս» պիոներական ճամբարը, որմէ քիչ մը անդին բացուած է նաեւ դպրոց: Հայ ուսուցիչներուն հետ տեղի ունեցած հանդիպման ընթացքին, Լատվիոյ Կրթութեան նախարարը յայտնած է որ Հանրապետութեան բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններն ու թեքնիք ուսումնարանները պատրաստ են ընդունիլ հայկական դպրոցներու չրջանաւարտները:

***

ՄԱՐԶԱԽԱՂԵՐ՝ ՀԱՑԱՍՏԱՆՑԻ
ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒՆ

Կրասնոդարի Սեւծովեան առողջարանին մէջ ուր ներկայիս հայաստանցի երախաներ կ'ապրին, բացուած է մինի – պասքեթպոլի մրցաշար մը. կը մասնակցին ինը տարեկանէն վեր պատանիներ: Մրցաշրջանը մարզական այլ մրցումներ եւս կազմակերպել:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ
(Զ.)

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՄԲ

Ն. ՍԱՐԱՖԵԱՆ • Յ. ԿՈՍՏԱՆԴԵԱՆ • Զ. ԽՐԱԽՈՒՆԻ
ՋԱՀՐԱՏ • Զ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ • Վ. ՕՇԱԿԱՆ
Վ. ԹԵՔԵԱՆ • Գ. ՊԼՂՏԵԱՆ

Կը ներկայացնեն՝

Նոյեմիկ Քըրքպէշեան, Սօսի Յակոբեան, կարապետ Տաճէեան, Ժիրայր Զօլաճեան, Էտմոն Յարէքեան, Արփի Թոքոյեան

Նուագ՝ Ստեփան Ա կ ե ր ա –սաքսոֆոն–

Կիրակի, Ապրիլ 16, ժամը 16–ին
Հ.Բ.Ը.Մ.եան Ալեք Մանուկեան սրահը՝
118, rue de Courcelles, Paris 17e
M° : Courcelles

— Մուտքը ազատ է —

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 15-16
SAMEDI-DIMANCHE
15-16 AVRIL
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԱՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.994
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 16.994

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԶԻՋՈՒՄՆԵՐԸ ՉԷԻՆ ԲԱՒԱԾ

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՆԵՐԸ ՅՈՒՍԱՀԱԲ, ՄԱՀՄԵՏԱԿԱՆՆԵՐՆ ԱԼ ԱՁՈՒԲԴԸ ԿԸ ԲԱՐՁՐԱՅՆԵՆ

Մոսկուա եւ Ուաշինկթըն կը դիտեն, ռումբերը կը տեղան, մարդիկ – ընդհանրապէս անմեղ, այսինքն կապ չունեցող զոհ – անոր հաշիւներուն հետ – կը մեռնին, մէկը՝ փարիզ կը փորձէ անտարբեր ցնալ, «բան մը» ընել եւ մեզաւորը ինք կ'ըլլայ: Երեք օր է լուտանք կը թափի իր գլխուն: Նախ մահմետականները, որ չնայեցին Ֆրանսայի, երբ ան որոշեց օգնութեան փութալ, ապա՝ քրիստոնեաները, որոնք «գնա՛ կորսուէ, գո՛ւն եւ նաւդ» կը պոռան Ֆրանսայի, որու նախագահը նոր յայտարարութեամբ մը ջանայ «սիրտը առնել» Հէօսի: Դառնացած են քրիստոնեաները, զօրավար Աուն, չուզելով հանդերձ իւղ լեցնել կրակին վրայ, կը յայտարարէ· – «Ան որ կ'ուզէ զոհին օդնել, դահիճին արտօնութիւնը չուզեր»: Ուրիշ, հասուն տարիքի լիբանանցի մը կ'ըսէ Ֆրանսացիներուն· – «Ինչո՞վ Ի-րաքցիները զորս զինեցիք Իրանցիներուն դէմ, մեզմէ աւելի արժանի էին ձեր հետաքրքրութեան: Գոնէ մենք, ձեզի հետ փոխանակէն կը խօսինք, ձեր երկրին պատուիրիւնն է զոր մեր տղաքը կը սորվին: Ինչո՞ւ, առանց վաղորդայնի, յոյս տալով»:

Ճշդը հոն է, որ Ֆրանսա յաջողեցաւ երկու ճակատներն ալ լրեն դէմ լարել: Il faut le faire! Արդարեւ, Միթերանի յետ – քայլը չբաւեց: Հէօս զոհացած էր եւ նաեւերն ալ Լարնաքայէն ճամբայ ելան, բայց յանկարծ Քուէյնէր՝ սթո՛փ ըսաւ: Ձոմպլաթ Դամասկոս գացած էր եւ վերադարձին յայտնած թէ Ֆրանսայի նոր յայտարարութիւնը չի բաւեր: Խորքին մէջ, պատճառ չկայ աճուրդը չբարձրացնելու եւ Ուրբաթ առաւու, Ֆրանսական նաւերը կը սպասէին ճունթիէի բայերը:

Մինչ այդ, Հինգշաբթի օր, մեռեալներու թիւը 33–ի հասած էր եւ 100 վիրաւոր կար: Միայն արեւելեան կողմը 6000 հրդեհ էր: Պելժիական եւ Ֆրանսական դեսպանատան չուրջն ալ ռումբեր ինկած են եւ Քուէյնէր իսկ ստիպուած եղած է ապաստան մտնել: Ուրիշ ենթ նաեւ՝ երկու իտալական եւ մէկ յունական ռումբերու թիրախ եղած են:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Իւ – Տէ – Էֆ – Էֆ–ին մեծամասնութեամբ մնաց Ժիսքար դը կղզին. Ազգային Ժողովրդի նիստը, արդարեւ, 62–ի վրայ 42 պատուիրակներու ձայնով վաւերացուց Ժիսքարի դըլուորած ցանկը եւրոպական ընտրութեանց համար: Վերանորոգողներու այս բ. պարտութիւնը դիրենք ձեռնթափ չըրաւ սակայն եւ վճռապէս կը պատրաստին՝ վաղը: Այս քուէարկութեան հետեւանքն այն է որ կեդրոնը (Մենըռի) առաջին ցանկ ներկայացնէ՝ Չի վարանիր յայտարարելու որ, – «ընդդիմութիւնը, ինչպէս որ կազմակերպուած է 3 ընտրութիւն կորնցուց մէկ տարուան մէջ»: Ասելի խնամ է, վերանորոգողներու պարագլուխներէն՝ Միլոնի ամբաստանաճառը, ան չի վարանիր չեշտելէ թէ 1981–էն ի վեր· – «Կորնցուցած ենք նախաձեռնութիւնը: Զախողութեան ծիրին մէջ մտած ենք: Ընդդիմութիւնը անկարող եղաւ դէպքը կանխելու: Միշտ, մէկ պատերազմ ուշ մնացած է»: Վերանորոգողները առանձին ցանկ պիտի չներկայացնեն (հաւանաբար Սիմոնն Վէյլ, որ մէջտեղ կը մնայ Կեդրոնի ցանկն անցնի) այլ ապագայ մը պատրաստեն, սկզբունքով մնալով կուսակցութեանց մէջ: Այս էր Ֆ· Սեկէնի յայտարարութիւնը:

ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Արտաքին փոխ նախարարներէն մէկը՝ Անատոլի Սդամիչին վերջերս Հարաւի – Ափրիկէ գացեր է: Այս մասին, Մոսկուայի մէջ, Արտաքին նախարարութեան բաժանմունքի պետը՝ Եուկալով յայտարարած է որ Խորհրդային Միութեան եւ Հարաւի Ափրիկէի միջեւ դիւանագիտական յարաբերութեանց վերահաստատումը կրնայ տեղի ունենալ այն «միակ պայմանաւ որ այդ երկիրը յարգէ մարդկային իրաւունքները»···: Բարեբախտաբար նոյն պայմանը չի դրուիր Խորհրդային Միութեան···:

ԹԻՖԼԻՍԻ մէջ, մթնոլորտը ծանր կը մնար եւ Ուրբաթ օրուան համար (Ապրիլ 14) որոշ մտահոգութիւններ կը տիրէին: Այդ օրը, արդարեւ, կը զուգադիպի 1978–ի ցոյցերու տարեդարձին: Այդ ցոյցերու ընթացքին (որոնցմէ, ի դէպ, ուժ առաւ Երեւան···) Վրացիները բողոքած էին կեդրոնական իշխանութեան այն ծրագրին դէմ, որ ռուսերէնը ազգային լեզուն կ'ուզէր դարձնել Հանրապետութեան, Սահմանադրութեամբ: Այն ատեն Շեվարնաձէ որ Ա· քարտուղար էր կրցած էր մաքերը հանդարտեցնել, Մոսկուա ալ հրաժարած էր իր գաղափարէն: Միւս կողմէ, Շեվարնաձէի տեսակցութիւնը, առջի օր, տեղւոյն ներկայացուցչական դէմքերուն հետ, ներառեալ անկախապաշտները, փոխարկելից եղած է, ըստ Արտաքին Նախարարութեան բանբերին յայտարարութեանն իսկ: Ան կ'ըսէ·– «Վիճաբանութիւնը չատ բուռն եղած է: Շարժումին բանբերները 8 պահանջ ղրած են, որոնց կարդին Վրաստանի կառավարութեան հրաժարումը, Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ նիստ, յանցապարտներու պատիժ եւայլն: Մաքերու փոխանակութիւնը տեղի ունեցած է Գիտութեանց Ակադեմիա եւ չորս ժամ տեւած: Պահանջուած է նաեւ որ կառավարութեան անդամները քաշուին քննիչ յանձնախումբէն, որովհետեւ կարելի չէ կողմ եւ դատաւոր ըլլալ: Պատիճ արձակուած է հրաժարիլ: Ծօսք առնելով այս հանդիպումին առթիւ, ըսած է· – «Վերջին ճառս է»: Այս ամբողջը ուղղակի սփռուած է հեռատեսիլէն: Ամէն պարագայի մէջ, Վրաստանի Ա· քարտուղարը պատասխանատուութեան դիտակցութիւնն ունի եւ ըստ երեւոյթին, նաեւ՝ ազգային արժանաւորութեան մասին որոշ գաղափար: Շեվարնաձէ յայտներ է որ բանակի մէջամտութեան մասին լուր չէր տրուած Մոսկուայի: Ուրե՞մն, որոշումը տեղւոյն վրայ տրուած է եւ պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ Պաթիաշվիլիի ուսերուն:

ՎԱՆԱՆՍԻ մօտ Չախչախուած օդանաւին 22 զոհերուն մէկն էր՝ Անի (Անպինէ) Գիզիրեան, երիտասարդ հայուհի մը, որ պատասխանատու պաշտօն կը վարէր Միութ – իսթի մէջ, արձակուրդի պատճառով, վանայ կ'երթար, ուր է ընտանիքը:

«HARATCH»
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՄՇԱԿՈՑԹԻ ԼԱՅՆԱԽՈՀ ՆԱԽԱՐԱՐ ՄԸ

Թուրքիոյ Մշակոյթի նախարարը Թիւրքէշլի աղպյնամոլ չարժումին հետեւորդ մըն է· Սեպտեմբեր 12ին փակուած «Ազգ· Շարժում» կուսակցութեան նախկին անդամ մը, որ ներկայիս անցած է ԱՆԱՓ–ի շարքերը: 1980 Սեպտ· 12–ի պետական հարուածէն ետք ձերբակալուած ու երկու տարի բանտարկուած է:

«Իֆիպինէ Տօղրու» չաբաթաթերթը տեսակցութիւն մը հրատարակած է Ն· Ֆ· Զէյլէքի հետ, ուր ան կը ջանայ համոզել խօսակիցը, թէ փոխուած են իր բերոնումներն ու տեսակէտները:

Նախարարը նախ կը յայտնէ թէ մտադիր է ներումի առաջարկ մը ներկայացնելու դաշափարական յանցանքներով դատապարտուածներու համար: Ան նաեւ կոմունակից է որ ընդհանուր մտածումի ազատութիւնը կաշկանդող պատժական տրամադրութիւնները: Իսկ Ռըշտիէ դէմ արձակուած մահավճիռին մասին կ'ըսէ·– «Ես հաւատացեալ մարդ եմ· մահմետական հաւատքը հզօր հաւատք է ու վախնալիք բան չունի Ռըշտիներու դրածէն: Իսկ մահավճիռը սխալ է թէ որպէս սկզբունք, թէ՛ որպէս կրօնական հակազդեցութիւն»:

Զէյլէքի լայնախոհութիւնը սակայն այնպէս կը թուի թէ կը սահմանափակուի այգքանով, երբ լրագրողը կը բանայ Քիւրտերու, եւ քրտերէնի նիւթը: Ան կը հարցնէ·

– Մշակոյթի խնդիրը այլ երեսակ մըն ալ ունի, Թուրքիոյ մէջ տարբեր ծագումներով մարդիկ կան· ինչպէս՝ Չերքէզներ, Ցոյցեր եւ անշուշտ, յատկապէս Քիւրտեր:

– Թուրքիոյ մէջ, թրքերէնէն զատ որ բոլորիս հասարակաց լեզուն պէտք է ըլլայ, տեղական լեզուներ կան, կը խօսուին· արդեօք չկայ անոնց:

– Գիտեմ թէ Սեպտեմբեր 12–էն ետք օրէնք հրապարակուեցաւ որ կ'արգիլէ միւս լեզուները:

– Չեմ դիտեր, քննեմ, տեսնեմ: Սեպտեմբեր 12–ի՞ն հրապարակուած է: Ո՞ւր կ'արգիլուի անոնց գործածութիւնը:

– Ընդհանրապէս կ'արգիլէ· «մտածումը թրքերէնէն տարբեր լեզուով արտայայտել, հրատարակել» կ'արգիլուի:

– Ահիկա չեմ դիտեր: Շիտակը, չեմ կարծեր որ նման օրէնք գոյութիւն ունենայ: Թուրքիոյ մէջ ուրախալի երեւոյթ մը կայ· իր մայրենին, տանը մէջ խօսած լեզուն, մեծ հօրը լեզուն տարբեր ըլլալու պատճառաբանութեամբ ոչ ոք օրէնքով զրկուած չէ իր քաղաքացիական կամ քաղաքական իրաւունքներէն:

– Սեպտեմբեր 12–ի նախօրեակին ու անկէ ետք բռտերէն խօսողներ, Քիւրտեր, զինուորական ու ոստիկանական վարժարաններէ արտաքսուեցան, փաստաթուղթեր կան այս մասին:

– Ահիկա չէ մեր Պետութեան քաղաքականութիւնը: Եթէ նման բան կատարուած է, սխալ կիրարկումներու հետեւանք է: Չեմ հաւատար թէեւ որ նման բան տեղի ունեցած ըլլայ: Գալով ձեր ըսած քրտական ծագում ունեցողներու, ըստ իս Թուրքիոյ բոլոր բնակիչները Թուրք են: Ժողովուրդին մէջ այս տեսակ բաներ չկան, ժողովուրդը չուզեր· ես արեւելեան շրջաններու մէջ ալ պաշտօնավարեցի:

– Ես յաճախ ունկնդիր կ'ըլլամ հայրենակիցներու· նախարարներու մասին ալ գանգատներ լսեցի: Չեն վաւերացներ արեւելեան շրջաններու մէջ Պետութեան կոպիտ վերաբերումը:

– Սապէս ըսենք· Թուրքիոյ մէջ կան մարդիկ որոնց մայրենին քրմանջերէն, զազայերէն է···

– Դուք այս լեզուները թրքերէնի բարբառնե՞րը կը նկատէք:

– Անշուշտ պիտական հարց մըն է սիկա· չեմ ուզեր տեսակէտ յայտնել: Կը խորհիմ թէ կրնայ օսմանեերէնին կազմութեան նման երեւոյթ մը յառաջ գալ: Չեմ ուզեր այս նիւթին մէջ խորանալ: Ազգութիւնը հետաքրքրական բան մըն է· երբեմն կրօնքի, երբեմն ալ լեզուական ազդակը կը գերիշխէ· դիւրին չէ վերլուծել, Շրջանի մը մէջ, երբ նոյնիսկ Եւրոպա կը ջանայ միութիւն մը կազմել, անհամասեռ բան է Թուրքիոյ մէջ կազմաւորուող երեւոյթ մը պահպանել, բաժնելու աշխատանք տանիլ:

– Այսինքն, դուք կը տեսնէ՞ք շրջան մը ուր ժողովուրդները դէպի միութի՞ւն կը դիմեն:

– Այո, այդ տեսակ բաներ կը պատահին:

ԵՐԵՒՈՒՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՄԱՐՏ 31 / ԱՊՐԻԼ 11)

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Վրաստանի Նախարարաց Խորհուրդը յատուկ որոշում տուած է երկրին կոմպ Հայաստանի մէջ կատարուելիք աշխատանքներու մասին: Այսպէս, Վրաստան վաթսուն հազար քառ· մեթր բնակելի տարածութիւն կը կառուցանէ: Վրաստանի չինարարները կը կառուցանեն նաեւ 1176 հոգինոց դպրոց, 320 հոգինոց նախապրոցական հիմնարկներ, 250 մահճակալով հիւանդանոց եւ 600 հոգինոց թատրոն:

***

ՆՈՒԷՐ ՀԱՑԱՍՏԱՆԻՆ

Միացեալ – Նահանգներէն խորհրդային նաւով Հայաստան ղրկուած են երկու չարժուն բժշկական մեքենաներ, որոնք սարքաւորուած են երկրաչարժի աղէտեալներուն մանկաբուժական օգնութիւն ցոյց տալու համար:

Այդ զործիքները, որոնցմէ իւրաքանչիւրին արժէքը 148 հազար տոլար է (900 հազար Ֆրանք), գնած ու Հայաստան ղրկած են Միացեալ – Նահանգներու հայ հազար Ֆրանք), գնած ու Հայաստան ղրկած են Միացեալ – Նահանգներու հայ Բարեգործական կազմակերպութիւնները:

***

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ

Սպիտակի մէջ Մօր եւ Մանուկի հանրային – բժշկական համալիր մը կառուցանելու պայմանագրութիւն ստորագրած են Իտալիոյ եւ Հայաստանի կառավարութիւններուն ներկայացուցիչները:

Այդ համալիրին չինարարութիւնն ու կառավարումը ստանձնած է Իտալիոյ Համամալսարանական Համագործակցութեան Հիմնարկը: Առաջին կիսամեակին աւանին մէջ կը ծառայեն իտալացի բժիշկները, հիւանդապահուհիները ու այլ մասնագէտներ: Այնուհետեւ, ինչպէս նըշուած է պայմանագրութեան մէջ ան կ'անցնի Հայաստանի ամբողջական տնօրինութեան տակ:

Բժշկական կեդրոնը կ'ունենայ մանկաբուժութեան, արագ օգնութեան բաժիններ, մայրանոց, աչխատորոշման սրահ եւայլն:

Համալիրին հանրային կեդրոնը կ'ունենայ խորհրդատուներ, ճաշարաններ եւ-

(Շար·ը Դ· էջ)

մարդիկ որոնց մայրենին քրմանջերէն, զազայերէն է···

– Դուք այս լեզուները թրքերէնի բարբառնե՞րը կը նկատէք:

– *Անշուշտ պիտական հարց մըն է սիկա· չեմ ուզեր տեսակէտ յայտնել: Կը խորհիմ թէ կրնայ օսմանեերէնին կազմութեան նման երեւոյթ մը յառաջ գալ: Չեմ ուզեր այս նիւթին մէջ խորանալ: Ազգութիւնը հետաքրքրական բան մըն է· երբեմն կրօնքի, երբեմն ալ լեզուական ազդակը կը գերիշխէ· դիւրին չէ վերլուծել, Շրջանի մը մէջ, երբ նոյնիսկ Եւրոպա կը ջանայ միութիւն մը կազմել, անհամասեռ բան է Թուրքիոյ մէջ կազմաւորուղ երեւոյթ մը պահպանել, բաժնելու աշխատանք տանիլ:*

– Այսինքն, դուք կը տեսնէ՞ք շրջան մը ուր ժողովուրդները դէպի միութի՞ւն կը դիմեն:

– *Այո, այդ տեսակ բաներ կը պատահին:*

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԱՂԷՏԻՆ

1909 Ապրիլ 1 / 14–էն սկսեալ գրեթէ ամբողջ ամսուան ընթացքին երեսուն հազար հայորդիներ զոհ գացին ոճրագործ Թուրքի ցղտասպանութեան դիւային ծրագրին, օսմանեան Սահմանադրութեան հռչակումէն ութ ամիս եւ 21 օր ետք:

Ջարդի քաղաքականութեան հիմնադիրն էր Ապտիւլ Համիտ, որ 1894–էն մինչեւ 1896, երեք տարուան ընթացքին երեք – հարիւր հազար անմեղ Հայերու արիւնը խմեց՝ Սասունէն սկսեալ հայկական վեց նահանգներուն մէջ, յետոյ նաեւ՝ Տրապիզոնէն մինչեւ Կիլիկիա:

Արեւմուտքի քաղաքակիրթ ազգերը ընդվզեցան Թրքական բարբարոսութեան դէմ: «Կարմիր սուլթան» մականունը փակցուցին Եըլտըզի հրեշին անուան: Ֆրանսական Մորհրդարանին մէջ հայանպաստ ճառեր արտասանեցին յայտնի ազատամիտ մտաւորականները, ինչպէս Քլէմանսօ, Ժօռէս, Մարսէլ Սանյա, Տրնի Քոչէն, Ալպէր որ Մէօն եւ ուրիշներ:

Անգլիոյ մէջ Կլէտսթընի խաւիւ խարանեց զահիճը: Եւրոպացիք որբա – նոցներ բացին ազէտեալ քաղաքներու մէջ:

Սակայն բարենորոգումներու երաչխաւոր վեց մեծ Պետութիւնները ո՛չ մէկ լուրջ ձեռնարկ ըրին՝ նախ դադրեցնելու համար ջարդերը, յետոյ՝ արժանի պատիժը տալու անասնացած սուլթան – խալիֆային:

1915–ի մեծ եղեռնը այնքան ահաւոր էր իր ատրոզութեամբ եւ արդիւնքով, որ ապշովին գրեթէ մոռացութեան տուինք համիտեան համահայկական մեծ կոտորածներն ու 1909–ի կիլիկեան ազէտը:

Ծանօթ իրողութիւն է, որ 90–ական թուականներու ջարդերը կազմակերպողն էր Ապտիւլ Համիտ կոչուած զազանը, որ միահեծան կ'իշխէր օսմանեան հսկայ կայսրութեան վրայ, բռնապետական ամենազաժան վարչաձեւի տակ ճնշելով բազմազան ազգեր եւ իր սպրմին մէջ խեղդելով ազատական ամէն չարժում:

Մորամանկ սուլթանին թեւ – թիկունք կը կանգնէին մեծ Պետութիւնները, որոնցմէ իւրաքանչիւրը առիթը կ'օգտագործէը իւղոտ պատառներ խլելու համար անսպառ աւարէն:

Շնորհիւ «կապիթիւլասիոն»ներուն, որոնք ամէն հնարաւորութիւն ունէին ազդեցութիւն, նոյնիսկ ճնշում բանեցնելու Համիտի վրայ: Կրնային լուրջ ազդարարութիւնով մը անպայման արգիլել հայկական ջարդերը եւ պարտադրել բարենորոգումներու դրծադրութիւնը:

Եւ սակայն Սասունի Քննիչ Յանձնախումբին եւ «Մայիսեան Ծրագրէն» զատ ուրիչ ո՛չ մէկ ձեռնարկ կատարեցին պատժելու համար ջարդարարը:

Պատմութիւնը իրրեւ «մեղսակից» կ'ամբաստանէ դիրենք:

Ո՞վ էր հեղինակը 1909–ի Կիլիկիոյ ապրիլեան ջարդերուն: Կարմիր սուլթա՞նը թէ ոճրագործ Իթթիհատը:

Սահմանադրութիւն հռչակուած էր 1908 Յուլիս 10 / 23ին: Բացարձակ միապետութեան յաջորդած էր սահմանադրական կառավարութիւն մը: Սուլթան Համիտ կը մնար գահին վրայ, սակայն վարագոյրի ետեւէն բուն իշխանութեան գլխի Իթթիհատի ձեռքն էր:

Մարտ 31 / Ապրիլ 13–ին յեղափոխական (շերիաթ-ճիհական) չարժում մը ծայր տուաւ Պոլսոյ մէջ, առաջնորդութեամբ սոֆթաներու եւ մոլլաներու, որոնք կ'ուզէին ջնջել Սահմանադրութիւնը եւ վերականգնել սուլթանի բռնակալութիւնը: Օրերով արիւնալի կռիւներ տեղի ունեցան Պոլսոյ փողոցներուն մէջ, ի վերջոյ յանգելու համար Ապտիւլ Համիտի գահընկեցութեան, Ապրիլ 14 / 27–ին:

«Մարտ 31»ի դէպքէն օր մը ետք կը լսուէր Կիլիկիոյ ջարդը՝ Ադանայէն, տոլորովին անակնկալ կերպով:

Մութ կը մնայ այն կէտը թէ որեւէ կապ կա՞ր Պոլսոյ եւ Ադանայի դէպքե – րուն միջեւ: Սուլթան Համի՞ան էր ջարդը կազմակերպողը թէ Իթթիհատը:

Նախընթաց պարագաները կ'ամբաստանեն Իթթիհատի քարոզիչները, որոնք Սահմանադրութեան խանդավառ օրերուն կը վխտային Կիլիկիոյ մէջ, իբրեւ թէ օսմանեան կայսրութեան այլազան տարրերուն, խալամներուն եւ քրիստոնեաներուն միջեւ «եղբայրութիւն» հաստատելու նպատակով:

Սահմանադրութիւնը որոշ ազատութիւններ չնորհած էր Հայերուն, որոնք կը կարծէին միամտօրէն թէ կարելի պիտի ըլլար հաշտ ապրիլ Թուրքերուն հետ նոր վարչաձեւին տակ:

Չէին նկատեր թէ Թուրքերը, մանաւանդ Կիլիկիա բնակողները, որոնց մոլեռանդութիւնը հանրածանօթ է, ինչպիսի՛ մախանքով եւ ատելավառ աչքերով կը դիտէին Հայոց ցոյց տուած խանդավառութիւնը հանդէպ Սահմանադրութեան:

Կիլիկիոյ Ջարդը կանխամտածուած էր մութին մէջ գործող դաշնակի վարիչներու կողմէ եւ ունեցաւ ծրագրուած օրը:

Կիլիկիոյ մէջ Զատիկը կը տօնուի երեք օր (Ծնունդն ալ՝ երկու օր): Զորրորդ օրն է միայն, որ Հայերը չուկայ կ'իջնեն եւ կը բանան իրենց խանութները: Ջարդարարները սպասեր էին Զատկի չորրորդ օրուան՝ Ապրիլ 1 / 14 Զորեքշաբթիին՝ ջարդը սկսելու համար չուկային, Հայերը յանկարծակիի բերելով խուճապի մատնելու եւ չատ թիւով մարդ ջարդելու դիւային ծրագրով:

Նախօրօք չրջակայ գիւղերէն քաղաք բերուած էին հազարաւոր Թուրքեր, Քիւրտեր, Չէրքէզներ եւ Ճէլլահներ, որոնց զէնք էր բաժնած կառավարութիւնը, զինուորական մթերանոցէն: Թուրք զինուորներ ալ ապաօրէն զէնք կը հայթայթէին խուժանին:

Ջարդը՝ սկսած Զորեքշաբթի առաւօտ, պիտի տեւէր երեք օր – Շուկայի խանութները աւարի կը տրուէին: Արիւնարբու չարդարարները հանդիպած Հայը կը սպաննէին:

Կառավարութեան կարգադրութեամբ, խաղաղութիւնը վերահաստատելու համար քրիստոնեայ եւ իսլամ երեւելիներու պատուիրակութիւն մը փողոց կ'իջնէր: Անոր մէջ էր քաղաքական ժողովի ատենապետ – վերաքննիչ ատեանի անդամ պատկառելի դէմք մը՝ Դաւիթ Ուրֆալեան որ առաջին զոհը կ'ըլլայ:

Հայերը չուռով կը տկսին կազմակերպել ինքնապաշտպանութիւնը եւ հերոսաբար կը կռուին խուժանին դէմ:

Այս առաջին չարչին կորուստները երկուստեք հաւասար կ'ըլլան Ատանա քաղաքին մէջ:

Սակայն անպաշտպան Հայեր մեծ թիւով զոհեր կուտան չրջակայ գիւղերու, աւաններու, ագարակներու եւ ամարանոցներու մէջ,

Անոնք որ մինչոցը կը զանեն, կառնիւմ կը նետուին՝ ապաստանելու համար Մէրսինի, ուր եւրոպական մարտանաւեր անտարբեր ականատես կ'ըլլան թըրքական նախճիրներուն: Ծովային սպաներ եւ նաւապետներ Ատանա կ'երթան՝ աւերակները լուսանկարելու համար:

Առաջին օրն իսկ չարչի լուրերը կը հասնին Տարսոնի ամերիկեան քոլէճի ակերտներուն: Անմիջապէս առտղաշարդ մեծաղիը դրօչակ մը կը պարզենք մուտքի մեծ դրան վրայ: Ու հազարաւոր Հայեր, այր, կին ու երախայ, իրենց հրդեհուած տուներէն փախչելով կ'ապաստանին դլուխ:

«Սոֆոմոր» դասարանի աշակերտները Ատանա գացեր էին Զատկի արձակուրդին՝ «Համլէթ» խաղալու համար: Իրենց կ'ընկերանար ինօրէն տոքթ. Թոմաս Քըրիսթիի նորապսակ փեսան՝ մխիթարէր Մայրը Բոճըրս, որ զոհ կ'երթայ չարդարարներու դաւաճան մէկ զնդակին: Կը սպանուի նաեւ մխիթարէր Մաուըրը:

Օսմանիչէի ճամբուն վրայ խժդժօրէն կը սպաննուին հայ աւետարանական փըրոֆէսօրներ ու վերապատուելիներ, որոնք Ատանա կ'երթային մասնակցելու համար իրենց միութեան ժողովին:

Քանի օր կը չարունակուին Հայաջինջ կոտորածները Ամանոսի (Կեավուր տաղ), Ձէյթունի Պէրէքէթի եւ Այնթոփի չրջանները մէջ: Զոհերու թիւը կը հասնի եօթանասուն հազարի: Անոնց մէջ կարեւոր թիւ մը կը կազմէին անոնք, որ Մարաշի, Հաճընի, Նոյեմբեկ Սեբաստիոյ եւ Խարբերդի չրջաններէն Զուռբար Օվա եկեր էին իրենց մշակ աշխատելու համար:

Ատանայի երկրորդ ջարդը չատ դարհուրելի եղաւ: Այս անգամ խուժանը չէր պարապայ մը որ յանկած է յաւակի հանելու: «... Մոսկուայում վիրահատեղանին մահանում էր մեր հիանալի ժամանակակիցը՝ Զոռն Կիրակոսեանը եւ հիւանդանոց մտնել թոյլ չտուեցին շատ յայտնի փրանսիական(*) բժշկին, միայն բանի համար որ իշխանութիւնները ճնշում էր ամպիցիան. ինչպէս կարելի է, որ սովետական բժիշկները վատը համարեն»:

Զ. Բալայեան ապա կ'անցնի յօդուածին նիւթին. Ղարաբաղի քաղ դարու ներկան քանիերորդ դար փոխադրելու ջանքով, հոն այցելած է «Աչխարհի բժիշկներ» կազմակերպութենէն պատուիրակութիւն մը: Քանի որ ներկայիս Ադրպէյճան մէջ ապաստան գտած են Լոռիի ու Շիրակի իրենց տուն ու տեղէն զրկուած հարիւրաւոր մարդիկ, «Աչխարհի բժիշկներ»ու գործիչները հոն եւս կը չարունակեն աղէտեալ գօտիներու իրենց մարդասիրական գործը: Բժիշկները խումբին ընկերացած է Ճարտարապետ Օչին Եղիազարեանց. անոնք քանի մը օր չրջած են Արցախի մէջ, հանդիպում ունենալով յատուկ կոմիտէի նախագահ Վ. Վոլսկիի, ու անդամ վ. Մ. Մչչինի հետ: Ծրագիր մշակած են մարզի առողջական հաստատութիւնները ժամանակակից սարքաւորումներով օժտելու. առանձին ուչադրութեան առարկայ եղած է մարդին մէջ ախտորոշումի կեդրոն մը սահմանելու գործը:

Սակայն միայն առողջապահական գործնի վրայ չէ որ լուծելի հարցեր ունի Ղարաբաղ. քաղ դարու մակարդակի վրայ է նաեւ ճամբաներու վիճակը: «Եօթանասուն տարուայ ընթացքում չի կառուցուել ոչ մի մեթր նոր ճանապարհ, իսկ հինները ամբողջովին շարքից դուրս են եկել»:

Իսկ այս յօդուածին ամէնէն տխուր մասը կը վերաբերի Ղարաբաղի տասնեակ ու տասնեակ գիւղերու ոչնչացումին: «Եւ դրանց ոչնչացումը սկսուել է նրանից որ վերեւից տրուած ցուցումով, պլեոլամոլութեան եւ հարթեցողութեան դէմ պայքարի պատրուակով կրճատել են բոլոր թթի ծառերը, որոնք դարաբաղցիների համար իսկական դեղատներ են եղել»:

Ալքոլամոլութեան ու հարբեցողութեան ամբաստանութիւն, երբ արձանագրուած ոչ մէկ քրոնիկ հարբեցող եղած է, ինչպէս կը չեշտէ Բալայեան. այս ամբաստանութիւնը որպէս պատրուակ կը ծառայէ կարելու համար բոլոր թթի ծառերը, որոնք եթէ նոյնիսկ որպէս օդի նախանձախնդիր կը ծառայէին, կարեւոր բժիշկոյ էին նաեւ այդ մարզին մէջ քրէ դար ապրող չրջանին բնակչութեան համար: Ու այսօր «նախկան նոր հիւանդանոցներ ու դեղատներ կառուցանելու պէտք է վերականգնել բոլոր թթի այգիները»:

Ահա քանի մը նչումներ այն մասին թէ ինչպէս դարերնուէցաւ ժողովրդական պոռթկումը ու ի՛նչ հիմնաքարերու վրայ կեանք, դարձաւ չատ պահանջկարելի է նաեւ դառն քմծիծաղով մը կարդալ ու կրկին անդրադառնալ այդ պարագայ մը որ յանգած է յաւակի հանելուն քի. «... Մոսկուայում վիրահատեղանին մահանում էր մեր հիանալի ժամանակակիցը՝ Զոռն Կիրակոսեանը եւ հիւանդանոց մտնել թոյլ չտուեցին շատ յայտնի փրանսիական(*) բժշկին, միայն այն բանի համար որ իշխանութիւնները ճնշում էր ամպիցիան. ինչպէս կարելի է, որ սովետական բժիշկները վատը համարեն»:

Զ. Բալայեան ապա կ'անցնի յօդուածին նիւթին. Ղարաբաղի քաղ դարու ներկան քանիերորդ դար փոխադրելու ջանքով, հոն այցելած է «Աչխարհի բժիշկներ» կազմակերպութենէն պատուիրակութիւն մը: Քանի որ ներկայիս Ադրպէյճան մէջ ապաստան գտած են Լոռիի ու Շիրակի իրենց տուն ու տեղէն զրկուած հարիւրաւոր մարդիկ, «Աչխարհի բժիշկներ»ու գործիչները հոն եւս կը չարունակեն աղէտեալ գօտիներու իրենց մարդասիրական գործը: Բժիշկները խումբին ընկերացած է Ճարտարապետ Օչին Եղիազարեանց. անոնք քանի մը օր չրջած են Արցախի մէջ, հանդիպում ունենալով յատուկ կոմիտէի նախագահ Վ. Վոլսկիի, ու անդամ վ. Մ. Մչչինի հետ: Ծրագիր մշակած են մարզի առողջական հաստատութիւնները ժամանակակից սարքաւորումներով օժտելու. առանձին ուչադրութեան առարկայ եղած է մարդին մէջ ախտորոշումի կեդրոն մը սահմանելու գործը:

Սակայն միայն առողջապահական գործնի վրայ չէ որ լուծելի հարցեր ունի Ղարաբաղ. քաղ դարու մակարդակի վրայ է նաեւ ճամբաներու վիճակը: «Եօթանասուն տարուայ ընթացքում չի կառուցուել ոչ մի մեթր նոր ճանապարհ, իսկ հինները ամբողջովին շարքից դուրս են եկել»:

Իսկ այս յօդուածին ամէնէն տխուր մասը կը վերաբերի Ղարաբաղի տասնեակ ու տասնեակ գիւղերու ոչնչացումին: «Եւ դրանց ոչնչացումը սկսուել է նրանից որ վերեւից տրուած ցուցումով, պլեոլամոլութեան եւ հարթեցողութեան դէմ պայքարի պատրուակով կրճատել են բոլոր թթի ծառերը, որոնք դարաբաղցիների համար իսկական դեղատներ են եղել»:

Ալքոլամոլութեան ու հարբեցողութեան ամբաստանութիւն, երբ արձանագրուած ոչ մէկ քրոնիկ հարբեցող եղած է, ինչպէս կը չեշտէ Բալայեան. այս ամբաստանութիւնը որպէս պատրուակ կը ծառայէ կարելու համար բոլոր թթի ծառերը, որոնք եթէ նոյնիսկ որպէս օդի նախանձախնդիր կը ծառայէին, կարեւոր բժիշկոյ էին նաեւ այդ մարզին մէջ քրէ դար ապրող չրջանին բնակչութեան համար: Ու այսօր «նախկան նոր հիւանդանոցներ ու դեղատներ կառուցանելու պէտք է վերականգնել բոլոր թթի այգիները»:

Ահա քանի մը նչումներ այն մասին թէ ինչպէս դարերնուէցաւ ժողովրդական պոռթկումը ու ի՛նչ հիմնաքարերու վրայ կեանք, դարձաւ չատ պահանջկարելի է նաեւ դառն քմծիծաղով մը կարդալ ու կրկին անդրադառնալ այդ պարագայ մը որ յանգած է յաւակի հանելուն քի. «... Մոսկուայում վիրահատեղանին մահանում էր մեր հիանալի ժամանակակիցը՝ Զոռն Կիրակոսեանը եւ հիւանդանոց մտնել թոյլ չտուեցին շատ յայտնի փրանսիական(*) բժշկին, միայն այն բանի համար որ իշխանութիւնները ճնշում էր ամպիցիան. ինչպէս կարելի է, որ սովետական բժիշկները վատը համարեն»:

«ՔԱՐԷ ԴԱՐԻՑ՝ 20-ՐԴ ԴԱՐ»

Յօդուածը մը որ կը խոսացնէ յօդուածին մայր գաղափարը. յօդուածը հրատարակուած է «Սովետական Հայաստան»ի Մարտ 31–ի թիւին մէջ. կը կրէ Զօրի Բալայեան առորագրութիւնը: Այքանէն եւք դժուար չէ գուչակել թէ հոն կը խօսուի Արցախի մասին:

Զ. Բալայեան կը յիչէ տարի մը առաջ «Լիտերատուրնայա գազետա»յի մէջ հրատարակուած իր զրոյցը Մարկ. Միութեան առողջապահութեան նախարարին հետ: Այդ զրոյցով կը պարզուի թէ «քըննիկչութեան առողջութեան պահպանման գործը, բժշկութեան, բժշկական գիտութեան, բժշկական տեխնիկայի գործը այնպիսի բարձի թողի վիճակում է որ այն շտկել չի լինի ոնչինիկ միչեւ երկու հազար թուականը: Հիւանդանոցների մօտ եօթանասուն տոկոսը գուրկ է ջրամատարակարարումից»:

Ամբողջ Միութեան առողջապահական կացութեան վերաբերող այս հաստատումին, նոյն զրոյցէն քաղելով կրնանք աւելցնել մանկաբոյժ, դեղերու, սարքաւորումներու պակասը, մանկական մահերու չատ բարձր համեմատութիւնը:

Այս համայնապատկերին մէջ զետեղել Լեռնային Ղարաբաղի պարագան. ատիկա է Զ. Բալայեանի առաջին նպատակը: Հոն կացութիւնը պարզապէս «ողբերգական» է: Մարզի յատուկ կառավարման կոմիտէի անդամ Վիկտոր Միչին որ կը զբաղի առողջապահութեան հարցերով, «մամուլում ուղղակի ասել է որ մարզի բուժապահովման մակարդակը յիշեցնում է հարէ դարը»:

Այս քարէ դարուն մէջ մանուկներու մահերու եւ վարակիչ հիւանդութիւններու համեմատութիւնները քանի մը անդամ բարձր են Ղարաբաղի մէջ, քան երկրին մնացեալ չրջանները: «Մարզային հիւանդանոցն այսօր յիշեցնում է անասնաչէնիճ: Ապշեցուցիչ է թէ ինչպէս նման պայմաններում բժիշկները, անտեսելով առողջապահական ախտագերծման, մաքրութեան բոլոր օբէնքները, փրկում են մարդկանց»:

Երբ այս էր կացութիւնը, տասնամեակներով, «մենք կարծել ենք թէ մեզ մօտ ամենալաւ դեմոկրատիան է, թէ մեզ մօտ ամենալաւ բժշկութիւնն է, թէ սովետական հիւանդը ամենաառողջ մարդն է աշխարհում» կը զրէ, զրեթէ յանցաւոր միամտութեամբ մը Զ. Բալայեան:

ԻՄ. դարու չեմին քարէ դարու պայմաններու մասին խօսելէ ետք, ան կը չեշտէ յատաջդիմական ամէն բանի կատարելու անհրաժեչտութիւնը, կարենալ դարակից դառնալու համար նուաճումներով այնքան հարուստ մեր ժամանակներուն: Մեր չունեցածը ուրիչէն առնելու մէջ «ամօթալի ոչինչ չկայ» կ'ըսէ յօդուածագիրը. ապա նոյն անկեղծութեամբ կը յիչէ սին ու վտանգաւոր մեծամտութեան

ջարդարարը: Մահմուտ Շէվքէթ փաչայի «Ազատարար բանակի» սահմանադրութեան պաչտպան զօրագունդներն էին, որ հազիւ կառավարումէն իջած՝ մասնիկներով կը յարձակէին Հայոց տուներուն վրայ, հուրի եւ սուրի մատնելով հայկական բոլոր թաղերը: Կառավարութիւնը Հայոց զէնքերը հաւաքած եւ ինքնապաշտպանութեան վարիչները ձերբակալած ըլլալով:

Պոլսոյ պատրիարքարանին կողմէ քըննիչ մարմին մը ղրկուեցաւ Կիլիկիա: Պէյրութէն հայ բժիշկներ անճնուիրաբար այցելեցին աղէտեալ չրջանները խնամելու համար հիւանդները:

Պատասխանատուները գտնելու համար Օսմանեան Երեսփոխանական ժողովին կողմէ Ատանա ղրկուեցաւ Ռոտոսթոյի երեսփոխան Ցակոբ Պապիկեան, որ ոճրագործ Իթթիհատի կողմէ թունաւորուելով սպանուեցաւ իր տեղեկագրի ընթերցման նախօրեակին:

Զապէլ Եսայեան, Արչակուհի Թէոդիկ եւ Սուրէն Պարթեւեան Կիլիկիա երթալով իրենց տպաւորութիւնները գրի առին առանձին հատորներով:

Սիմանթօ այդ առթիւ հրատարակեց Կարմիր լուրեր բաբեկամէսը:

Կիլիկիոյ աղէտով անդամ մը եւս ապացուցուեցաւ սիւնին գամուեցաւ Թուրքը, համաչխարհային հանրային կարծիքին առջեւ: Եւրոպական լեզուներով գրքեր լոյս տեսան ականատեսներու կողմէ:

Իսմայիլ Հաքքը Տանիչմէնտ «Օսմանեան պատմութեան մեկնաբանեալ մատենագրութիւնը» անուն քառատոմար գրքին մէջ կը գրէ թէ «Ատանայի խռովութեանց նիւթական ու բարոյական ամբողջ պատասխանատուութիւնը կը փաթթուի Իթթիհատ վէ Թերաքքը կուսակցութեան վիզին» Իսթանպուլ, 1955, (Հատոր ,էջ 373):

Այս հատատումը ընելէ առաջ սակայն պատմութիւնը չարափոխող Թուրք մեծապետութիւնները, եւ Ատանայի առաջնորդ Մուչեղ Եպիսկոպոս Սերոբեանը որոնց նպատակն է եղեր Կիլիկիոյ անկախ Պետութիւն մը հիմնել (?):

Ըստ իրեն, Թուրքերու կորուստն է եղած 1850 հոգի, Հայերունը՝ 17·000: Թուրք պատերազմական ատեանը իրենց թէ Ատանայի մէջ երեսուն, էրզինի մէջ 17 խլամներ մահուան պատասխանատու կախաղան հաներ է, իսկ Հայերէն 850 հոգի միայն (?) կախուեր է (Անդ, էջ 374): Ու կ'ապտանէ պատասխանը, որ Հայու դիմաց 47 Թուրք կախեր է...:

Վերջն վար առա:

Այս ոդեկոչման առթիւ վերստին յիչենք Հայոց պատմութեան ողբերգական մէկ էջը՝ հինգերորդ յիչողութիւնները թարմացնելու եւ նորերուն ծանօթացնելու համար գայն:

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

1969, Ապրիլ 18
(Վաթսունամեակին առթիւ)

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ՀԱՊՍՊՈՒՐԿՆԵՐՈՒ ՎԵՐՋԻՆ ԿԱՅՍՐՈՒՀԻՆ ԿԱՄ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԻ ՄԸ ՎԱԽՃԱՆԸ

Հին օրեր յիշեցնող վերջին արարողութիւն մը Վիէննա համախմբեց, վերջերս, կայսերական թէ արքայական շարուիղի մը մնացորդացը։

20.000 հաւատարիմներ, աւարեւհուն– դար հին միապետութեան պատկանող եկած էին Վիէննա վերջին յարգանք մը մատուցանելու անոր՝ որ երկու տարի միայն եղաւ կայսրուհին, ճակատագրական դիպուածով մը, Աւստրիոյ։ Արգանդի բերդատիպ մը Պուրգոն Փարմի այս 17–րդ դարակը, 1911–ին, երբ կ'ամուսնանար Շառլ մը Հապսպուրգի հետ կոչուած չէր կայսրուհի դառնալու։ Մայչը– լինկի ողբերգական դէպքն է, ապա Սարայեվոյի սպանութիւնը, որ դահ պիտի բարձրացնէ իր ամուսինը 1916–ին, բայց զայն պիտի զրաւեն միայն երկու տարի, մինչեւ 1918։ Անկէ ետք միայն չորս տարի պիտի ապրի ոսկեզօծ աքսոր մը իր ամուսնոյն հետ, որ զոհ կ'երթայ թոքատապի մը, երբ ինք կը սպասէ իր ուղեւորդի զաւակը։

Այնուհետեւ երբեք պիտի չլքէ սեւ հագուստը եւ զաւակները պիտի դաստիարակէ, բոլ կայսերական աւանդութեան եւ հապարտութեան դպրոցներու ծրագրե– րուն, աքսորէ աքսոր։ Նախ՝ Պելժիա, ապա Իսպանիա, Միլանեզ – Նահանգներ, Բէյէք, Հուսկ՝ Զուիցերիա Բ. աշխարհամարտի վաղորդայնին։ Աւստրիոյ տրոյ չէր կրնար ըլլալ, հարկ էր որ հրաժարէր զահի իրաւունքներէն, ինչ որ չէր համապատասխաներ իր աչխարհա– յեացքին։ Պիտի սպասէր մինչեւ 1982 եւ Սպանիոյ թագաւորին միջամտութեան վարչապետ Քրայսքիի մօտ, որ արտօնութիւն ստանայ կրկին – եւ վերջնականապէն – ոտքը դնելու աւստրիական հողին վրայ։ Եօթը տարի եւք, մոռնալով հին հաշիւները, աւստրիական կառավարութիւնը «ժողովրդական յուզարկաւորութիւն» մը կը չնորհէ իրեն, նոյնիսկ եթէ վարչապետ Ֆրանիցքի մեռտասաներորդ ժամու ատիպողական ճամբորդութեան մը պատրուակը կը գտնէ, ներկայ չըլլալու համար Սուրբ Ստեփանոս Մայր տաճարը եւ երգելու. – «Կոթ Էհալթը...» (Աստուած պահէ կայսրը)։

Բոլոր մանրամասնութիւններով կը յարգուի հինաւուրց արարողութեան աւանդութիւնը։

«Ո՞վ կ'ուզէ մանել»։ Ծէսն է ֆափուչինեներու Եկեղեցւոյ, ուր 145 Հապսպուրկներ գտած են իրենց վերջին հանդիստը 1633–էն ի վեր։ Երեք հարուստ զաւազանին արծաթեայ ծայրով եւ պահակին հանդիսաւոր հարցումը կ'արձագանգէ կղզուած ծանր դրան ետին։

«Յիթա, կայսրուհի Աւստրիոյ եւ թագուհի Հունգարիոյ» կը պատասխանէ արարողապետը։ «Թագուհի Պոհեմիոյ, Տալմասիոյ, Խրուաթիոյ, Սլովենիոյ, Կալեսիոյ, Լոթոմեռներու եւ Իլիւրիի»։ Անվերջանալի թուումը չատոնց կորսուած հողերու. – Երուսաղէմ, Թոսքանա, Սալցպուրկ, «դքսուհի Աուշվիցի» նաեւ։ Նախագահ Վալտհայմ մտիկ կ'ընէ, անտարբեր։ Հապսպուրկներու աւանդութիւնը միայն իր տրամաբանութիւնն ունի, ի դին անտեսելու աւելի ժամանակակից պատմութիւնը։ Բայց, օգուտ չունի, Քափուչին վանականը կը պատասխանէ. – «Զեմ ճանչնար զինքը»։

Երկրորդ փորձ. – «Ո՞վ կ'ուզէ մըտնել»։

«Յիթա, կայսերական եւ արքայական վեհափառութիւնը»։

«Զենք ճանչնար»։

Թոք, թոք, թոք...

– «Ո՞վ կ'ուզէ մանել»։

– «Յիթա, մարդկային էակ մը, մեղաւոր եւ մահկանացու»։

– «Թող մտնէ»։

1989–ին, դեռ պահ մը, ամբողջ անցեալի մը փառքը կը վերածնի։

Թ. Ա. Թ.

(*) «Ֆրանսիական» այդ բժիշկը Պուժոն միւնդհանոցի բժշկապետ, սրտի, թոքերու վիրահատումի մեծ մասնագէտ փրոֆ. Պեռնար Անդրէասեանն էր։

ԸՆԹԱՑՔ ՈՐՁԵՐԷՆ

ԳԱՂՈՒԹԸ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՍԹՐՆԻ հայկ. անկախ ձայնասփիւռին հիմնադրութեան 9–րդ տարեդարձը նչուած է Ուաթըրթաունի, հայ մշակ. եւ կրթական կեդրոնին մէջ, Մարտ 18ին։ Օրուան պատուոյ հիւրերը եղած են Հայաստանի աղէտեալներուն օժանդակութեան փութացած բժիշկներ՝ Վարդգէս Նահապետեան եւ Կարօ Դերձակեան։ Ասոնք առած են ձայնասփիւռին վարչութեան ատենապետ Կարպիս Զէրտէլեան, վարիչ– անօրէն Փիրայր Ղարիպեան եւ Ռոզին Փաթըրսըն։ Նիւ Ճըրզիէն յատկապէս հրաւիրուած Զուարթ Պալըքճեանի արտասանութիւններէն ու Լենա Տէր Գէորգեանի դաշնակէն ետք խօսք առած է Նահ. Աբիի Պալեան որ ձայնասփիւռին ա. չրջանի խօսնակներէն է ու ներկայիս ՀՕՄ–ի կեդր. վարչութեան ատենապետուհին։ Տարեդարձի այս հանդիսութեան ներկայ գտնուած են նաեւ աղէտահար երկու փոքրիկներ որոնք կը դարմանուին Պոսթընի մէջ։ Սայեաթ Նովա պարահանումբին հայկ. պարերէն ետք, Մեսրոպ արք. Աչճեանի խօսքերով փակուած է հանդիսութիւնը։

**

ՊՈԼՍՈՑ Խաեան վարժարանի տանուց մխութեան մէջ, Ապրիլ 2–ին, կիրակի օր, տեղի ունեցած է աւանդական բաժակի օրը։ Առաւօտուն Ս. Ցարութիւն եկեղեցւոյ մէջ կատարուած եկեղեցական արարողութենէն ետք տանուց մխութեան սրահին մէջ գեղարուեստական յայտագրով մը, ներկաները ոտնած են բաժակի օրը։ Երիցադոյն Խաեանցիներ՝ Արմենուհի Մուպարէքեանի ու վաստակաւոր ուսուցչուհի Արմենուհի Շահինեանի հետ իսկ բարձրացած են կրասեր Խաեանցիներ Սէվի Նչան ու Արաս Ունճու։ Ապա ներկաները ողջունած են այս տարուան յոբելեար դասարանին՝ 1963 – 64–ի չըրջանաւարտները, որոնցմէ կարեւոր թիւ մը ներկայ գտնուած է սրահին մէջ։ Զանոնք մի առ մի ներկայացուցած է հայերէնի իրենց ուսուցիչը՝ Վ. Շիկահեր։ Ներկայ Խաեանցիներու արտասանութիւններէն ետք խօսք արուած է «Մարմարա» օրաթերթի խմբագրապետ Ռ. Հատտէճեանի։ Ապա իսկ բարձրացած է ծանօթ Խաեանցի մը, Սիլվա Կոմիկեան, որ արտասանած է Գ. Էմինէ, Զահրատէ, Սրմախունիէ ու Ռ. Հատտէճեանէ կտորներ։ Հանդէսին աւարտին խօսք առած է Պէյօղլուի Թաղականութեան նախկին ատենապետը Ա.րամ Ֆընտըք։

**

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐՆԻ խորհ. դեսպանատան եւ Նիւ Եորքի ՄԱԿ–ի խորհ. պատուիրակութեան կեդրոնատեղին առջեւ, Մարտ 21 եւ 22–ին բողոքի երկու ցոյց տեղի ունեցած է, կազմակերպութեամբ Հ.Յ.Դ.–ական Աբեւելեան Ամերիկայի կեդր. կոմիտէին։ Ցոյցերուն նպատակը եղած է բողոքել խորհ. իշխանութեանց կողմէ Երեւանի մէջ մտաւորականներու եւ հանրային գործիչներու ձերբակալութեան դէմ։ Երկու ցոյցերն ալ համախմբած են չուրջ 150ական հոգի։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԵԾԱՐԱՆՔ ՆԿԱՐԻՉԻՆ

Հայկական կերպարուեստի զարգացման գործին բերած ծառայութիւններուն համար նկարիչ՝ Մհեր Մանուկի Աբեղեան պարգեւատրուած է Հայաստանի Գերա – գոյն Խորհուրդի նախագահութեան հրամանագրով։ Նկարիչին պատառներուն մէջ յատուկ տեղ կը գրաւեն Հայաստանի բնութիւնը, մարդիկը, բարիքները։ Մհեր Աբեղեան աւարտած է նախ Երեւանի պերուեստի դպրոցը, ապա Մոսկուայի բարձրագոյն գեղարուեստա – թեքնիք հիմնարկը, հետեւած նաեւ Լենինկրատի պրոլետերական կերպարուեստի հիմնարկի դասընթացքներուն։

Ուեթունամեայ արուեստագէտը երկար տարիներ դասաւանդած է այսօր Փանոս Թերլեմէզեանի անունը կրող գեղարուեստի ուսումնարանը, գեղարուեստա– թատերական հիմնարկը։ Ունեցած է բազմաթիւ ցուցահանդէսներ։ Երկար տարիներ եղած է Հայաստանի նկարիչներու միութեան նախագահը։

«Մեր տան մշտական հիւրն էր պաշտելի Կոմիտասը։ Նա իմ կնքահայրն էր։ Էջմիածնում Կոմիտասն ու Մանուկ Աբեղեանը միասին հաւաքւում եւ մշակում էին հայկական ժողովրդական երգերը։ Այդ ժամանակներից բարեկամութիւն էինք անում Սպիրիտոն Մելիքեանի, Թոմասոնս Մելիքեանի, Ալեքսանդր Սպենդիարեանի, Զարենցի, Աւետիք Իսահակեանի, Թումանեանի հետ։ Նրանց մեր օջախում հանդիպելով իմ մէջ սկիզբ առաւ հայրենասիրական կրակը։ Այդ կրակը չարունակուեց, երբ ուսանում էի Սար. Աղաջանեանի, Սեդրակ Առաքելեանի մօտ եւ ի հարկէ հիանում էի մեր սիրելի Մարտիրոս Սարեանի նկարներով։ Այդպիսի ընտանիքում, այդպիսի մարդկանց չրջանում իմ հոգին թափանցեց Հայաստանի իր ամբողջ հմայքով ու խորութեամբ» կը պատմէ ալեհեր նկարիչը։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿԱՏԱՐԵԼՈՒԹԵԱՆ ՈՒՂԻՆ
Հեղինակ՝ Սրբուհի Թերեզա Ալիլացի
Թարգմ. Հ. Աւետիք Վրդ. Թալաթինեան
Մխիթարեան Ուխտէն
Վենետիկ — Ս. Ղազար 1989

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Ինչո՞ւ այդքան երկար տանն մնացեր էր խուլ եւ կոյր ... կարծես թանձր քօղով մը կապուած մնացեր էին իր աչքերը... տեսեր էր առանց տեսնելու, լսեր էր առանց լսելու եւ ժլատ կեանքի ընծայած ուրախութիւնները, բուն ուրախութիւնը ներկայացեր էր իրենց, բայց իրենք անկարող եղեր էին իւրացնելու զայն։

Դառն կսկիծ մը, խառն անզսպանելի կարօտով կը զալարէր իր սիրտը, բայց ահա իր յուզուած էութեան կը ներկայանար Սահակն իր հոգեկան անանցանելի դոյութիւնովը։

Եւ հիմակ այլեւս անոր հոգեկան մըրմունջին կը պատասխանէր իր հոգին կարծես ողոքելու համար զայն։

Երբեմն Սաթենիկ իր ոգեւորութեան մէջ կանգ կ'առնէր, որովհետեւ յանկարծ կը զգար որ Սահակն հեռացեր է իր մտածողութեան հորիզոններէն ինչպէս լոյս, որ մեղմիւ կը հանգի։ Այն ատեն լուռ եւ ուշադիր կը սպասէր մինչեւ որ ան վերադառնար կրկին։

«Երբոր թառամին, հոգի՛ս, այն ծաղիկները, որ ծաղկեցան սրտիս մէջ...»։

Կը չարունակէին խօսիլ սենեակին մէջ բայց Սաթենիկ մտիկ կ'ընէր առանց հեսչելու խօսակցութեան, կարծես քաղցր տեւելու խօսակցութեան, կարծես քաղցր եւ տխուր լար մը, միակ լար մը կը հնչէր իր հոգւոյն մէջ...

Առաւօտուն Սոնիային հետ բժիշկին այցելութեան գացին եւ անիկա յայտնեց.

– Այլեւս պիտի չդանդաղիլ ... պէտք է մեկնիլ որքան կարելի է չուտով։

Երբ դուրս կ'ելլէին, բժիշկը յետ կանչեց Սոնիան եւ բան մը փսփսաց անոր։ Սոնիա դուրս եկաւ մտահոգ. անիկա ակընյայտի ջանքեր կ'ընէր իր մտահոգութիւնը ծածկելու համար, բայց Սաթենիկ հասկացաւ։ Ինքը իր կարգին Սոնիան հանդգնացնելու համար, ձեւացաւ անփոյթ եւ ինքնավստահ ... նոյնիսկ վերադարձին երկու անգամ կառքը կեցնել տուաւ զբոսնումներ ընելու համար։ Երբեմն կ'ընդհատէր Սոնիայի խուզարկու եւ յուսահատ նայուածքը իր վրայ եւ հոգին կը բացուէր նոր ակնկալութեանց։

Հաւանական մահուան գաղափարը ներկայացաւ իրեն ընտանի եւ դիւրին եւ պահ մը նոյնիսկ կարծեց յուսալ թէ մահը դինքը կը մօտիկցնէր Սուրբ Ստեփանին ... Բայց անոր ժժգոյն դէմքը երեւցաւ իրեն եւ նա զոհ չէր ... ո՛չ, այդ չէր ճանապարհը։ «Նա ապրում է տակաւին ինձ մով, իր մէջ ... եւ եթէ թառամին այն ծաղիկները, որ ծաղկում են սրտիս մէջ... նա եւս կը մեռնի երկրորդ անգամ ...»։

Երբ հիւրերը մեկնեցան Սոնիա ըսաւ լրջութեամբ.

– Ահա՛, Սաթիկ, պէտք է որոշել ... պէտք է գնալ արտասահման, դարմանելու ...

– Այստեղ թէ այնտեղ մի՞թէ նոյնը չէ՞, Սոնիա՛...

Սոնիա հասկցաւ ակնարկութիւնը եւ տխրած նայուածքը հեռացուց Սաթենիկէն. երկուքն ալ այլեւս լուռ մնացին. Սոնիա իր մտքին մէջ հասկցաւ.

– Ճշմարիտ է ... բժիշկները ոչինչ չեն հասկնում. այստեղ թէ այնտեղ նոյն բանն է...

Քանի մը օր յետոյ երբ այլեւս յուսահատած ոեւէ կարզադրութենէ, Սոնիա վերսկսած էր իր յիշատակներու որոնումին եւ կեանքը կը քաշքշէին այսպէս մըտայլ տրամադրութիւններով ... իրիկուն մը Սաթենիկ անհամբեր կը սպասէր իր ընկերուհիին վերադարձին։

Անմիջապէս որ Սոնիա սենեակ մտաւ, դղաց որ Սաթենիկ մոտաւանջ էր եւ ջղային։ Սոնիա դեռ դլխարկը չէր հանած երբ Սաթենիկ հարցուց.

– Ե՞րբ մեկնում ենք արտասահման։

– Երբ որ ուզում ես, Սաթիկ, ըսաւ Սոնիա փղձկած ձայնով եւ նայուածքը դարձաւ հարցական։

Սաթենիկ դնաց պատուիրելու ազա – խինին, որ սամաւարը բերէ։ Երբ սեղանի առջեւ տեղաւորուեցան, Սաթենիկ յայտնեց բեկուած ձայնով.

– Սոնիա, նամակ եմ ստացել...

– Ա՛հ, ո՞րտեղից...

Սոնիա արդէն հասկցաւ եւ հակառակ Սաթենիկի վարանումին հարցումը չկրկնեց։

– Նա ինձ գրում է...

Սաթենիկին ձայնը խզուեցաւ եւ կարծես մտքովը դիմաւորեց անցեալ եւ մեռած ժամեր ... այդ բոլորը կարծես կատարուեր էին ուրիշ աշխարհի մէջ եւ ուրիշ մարդոց համար ... Սաթենիկ զլուխը ցնցեց վանելով անհարկի զգացումները եւ ոտքի ելաւ։

– Պէտք է պատասխանել ... անհրաժեշտ է ... կը տամ քեզ նամակը, կարդա ու կը տեսնես...

(Շար. 130)

(Շար. Ա. Էջէն)

այլ սենեակներ՝ նախատեսուած երեքէն մինչեւ վեց տարեկան մանուկներու համար:

***

Եւրոպական Հասարակապետութեան անդամ երկիրներու մէջ հանգանակու – թեան ձեռնարկած Ֆրանսական «Աչխարհի բժիշկներ» կազմակերպութիւնը Հայաստանի յանձնած է 28 պատրաստ շինութիւն՝ «Շուտով օգնութեան կ'եմ», բժշկական սարքաւորումներով: Այդ կեդրոնները կը բաշխուին Սպիտակի ու Կիրովականի մէջ, ինչպէս նաեւ Գուգարքի շրջանի պիւղերը: Անոնց տեղադրումը կը կատարեն Ֆրանսացի մասնագէտները:

«Աչխարհի բժիշկներ»ը ծրագրած են նաեւ հիւանդանոց կամ բազմարուժարան կառուցանել Կիրովականի մէջ:

***

ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐԸ ԱՐՑԱԽ ԿԸ ՀԱՍՆԻՆ

Արդէն Սեպտեմբերա քաղաքի, Մարտակերտի ու Մարտունիի շրջաններուն հինգ դպրոցներու մէջ բացուած են համակարգիչներու աշխատասենեակները: Այդ արժէքաւոր սարքերը տրամադրած են Հայաստանի կարգ մը գիտական հիմնարկներ, որոնց մասնագէտները բանանձնած են նաեւ դասարաններու մէջ դասընթացներ տեղաւորելու հոգը:

Արցախի կրթութեան բնագաւառի պատասխանատուները ծանօթ չեն համակարգիչներու օգտագործման, անոնց ծրագրաւորման լեզուին: Տնտեսութեան ու մարդկային գործունէութեան մէջ հիւղերու յառաջդիմութիւնը մեծապէս կախում ունի համակարգիչ թեքնիքի ներդրումէն: Ասոր համար անհրաժեշտ է պատրաստել խատրեր՝ սկսելով դպրոցական նստարանէն: Մարզին, երեք տարիէ ի վեր գոյութիւն ունեցող միակ համակարգչային աշխատանոցը մինչեւ հիմա որոշ չափով կրնար բաւարարել Սեպտեմբերի ուսումնական հաստատութիւններու պահանջները: Այժմ Հայաստանի օգնութեան շնորհիւ համակարգիչը սկսած է հասնիլ նաեւ գիւղական շրջաններէ: Շուտով Լ. Ղարաբաղի քանի մը դպրոցներ եւս կ'օժտուին նման սարքերով:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՔԱՐԿԱՄԱՐՏ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆՑԻՆԵՐ ԱԽՈՑԵԱՆ

Խորհրդային Միութեան դասական ոճի բմբիշներէն ոմանք մասնակցած են, վերջերս, Արեւմտեան – Գերմանիոյ «Կրան Փրի»ին: Անոնց մէջ՝ Հայեր ալ. յաջող: Լենինականցի Մնացական Իսկէնտէրեան ախոյեան է հռչակուած 68 քիլօկրամ քաշային դասակարգին մէջ: Վարդան Քալքիչեան (էջմիածին), 52 քկր. երկրորդ հանդիսացած է:

Ռիկայի մէջ, 31 հայ բմբիշներ պայքարած են Խորհրդային Միութեան պատուհական (1971 – 72–ին ծնածներ) ախոյեանութեան իւ խնդիր: 46 քիլօկրամ դասակարգին մէջ, երկու Հայեր հասած են աւարտականին: Արշակ Գնունեան (Երեւան) յաղթած է Մխիթար Մանուկեանի (Լենինական):

Ուրիչ Լենինականցի մը, չհասած է տիտղոսը, Արմէն Յակոբեան 54 քիլօկրամ կշռող մարզիկներու մէջեւ,

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

ՌՈՊԻՐ ԷՄՄԻԵԱՆ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԻ

Ծանօթ է որ հեռացատկի վարպետ, Եւրոպայի մրցանիչին տէր (8·86 մեթր, 1987, Մայիս 22–ին, Ծաղկաձորի մէջ) Լենինականցի Ռոպէր Էմմիեան ոչ մէկ յաջողութիւն ունեցաւ անցեալ տարի, որովհետեւ կը տառապէր վնասուածքէ մը:

Դեկտեմբերի աղէտը, իր քաղաքին մէջ, յաւելուածական եւ աւելի մեծ դժբախտութիւն մը եղաւ հայ ախոյեանին համար: Իր բնակած շէնքը փլած է, հայրն ալ՝ մահացած:

Այսուհանդերձ, Ռոպէր Էմմիեան չէ հրաժարած մարզական կեանքէն, կը մարզուի, կը պատրաստուի մասնակցելու միջազգային մրցումներու: Պիտի կրնա՞յ վերստին տեղ գտնել Խորհրդային Միութեան ներկայացուցչական կազմին մէջ: Անկասկած, դիւրին պիտի չըլլայ այդ, որովհետեւ, անցեալ տարի, նոր կարող երիտասարդներ մէջտեղ եկան այս մարզաճեւին մէջ:

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

«ՀԱՅԻՍ» ԹԻՓԼԻՍԻ ՄԷՋ

Խորհրդային Միութեան իգական պասքէթպոլի առաջնութիւնը՝ որուն կը մասնակցի Աբովեան քաղաքի «Հայուհի» ակումբը, մօտ է աւարտին, իր նախնական փուլին մէջ: 40 խաղերէ վերջ, «Հայուհի» հինգերորդ էր:

Հայկական խումբը իր մրցակիցները կը հիւրընկալէ Թիֆլիսի մէջ՝ ուր, վերջերս, յաղթած է Վոլկովկրատի՝ 87 – 80, եւ, երկրորդ խաղին՝ պարտուած է՝ 83 – 78:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ա. Յարեթնագովեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն՝ Համայեակ Յարեթնագովեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

BELGIQUE

Les artistes pour S.O.S. Arménie

COMMUNIQUE DE PRESSE

195 artistes plasticiens offrent leurs œuvres qui seront mises en vente publique au profit de «S.O.S. Arménie».

Les artistes, par leurs donations, ont fait preuve d'une grande générosité, mais l'opération humanitaire pour aider les victimes du séisme ne peut prendre tout son sens que si les acheteurs sont nombreux et également généreux.

Cette grande vente aux enchères d'Art Contemporain au profit de «S.O.S. Arménie» aura lieu le mardi 25 avril à 19h30

à la
GALERIE MODERNE,
31, rue Caroly, 1040 BRUXELLES

Elle sera précédée de 3 jours d'exposition à la même adresse.

Merci d'y venir nombreux.

S.O.S. ARMENIE

CHAVILLE

Dimanche 23 avril à 20 h 30
Salle des Fêtes
Ave. de Stalingrad, 92370 CHAVILLE

CONCERT

AU PROFIT DES SINISTRÉS D'ARMÉNIE

sous la Présidence d'Honneur de
M. Marcel HOULIER, *Maire de Chaville*

avec la participation de:

Astrig DEDEYAN — Soprano de l'Opéra d'Erevan
Hasmig SURMELIAN — Piano
Philippe AICHE — Violon solo de l'Orchestre de Paris
Claire DESERT — Piano
Sona PAPAZIAN — Piano
STEPAN AGUERT — Santour
Gerard MADILYAN — Danse
Seda PAPAZIAN — Danse

ENSEMBLE INSTRUMENTAL DES BALLETS ARMENIENS

Armand SARIAN — Doudouk
Aram SARIAN — Tar
Ara MADILYAN — Dehol
Garabed DER HAGOPIAN — Kamantcha

ENSEMBLE VOCAL «PIOURAG»

Billets :

Eglise arménienne: 6, rue Père Komitas les dimanches 10h30 - 12h30
Cordonnerie Raffi: 30, rue Carnot - Chaville
Saga: 783, ave. Roger Salengro - Chaville

Entrée 100 Frs.
Tarif réduit pour les étudiants

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՄԱՐՍԻԼԻ

ԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

Նահատակ գրագետներուն

Զօրեքշաբթի, Ապրիլ 19, ժամը 20·30–ին

կազմակերպութեամբ՝
Սահակ — Մեսրոպ Մշակութային Տան

Եկեղեցւոյ Ա. Զբրաչեան սրահը:
339, avenue du Prado

Կը մասնակցին. –
Հիլտա Թուրաճ, Մխէրան Աւետեան, Արթօ Պեքճեան եւ Փարիզէն՝ Սարգիս Պօղոսեան:

Մուտքը ազատ է:

Concours Photo de l'UGAB-JEUNES

Thème : LA VILLE

L'UGAB - JEUNES organise du 11/03 au 30/04/89 un Grand Concours Photo sur le thème de *LA VILLE*.

Que vous soyez un futur grand reporter ou tout simplement un amateur profane, le Concours Photo de l'UGAB - JEUNES vous concerne.

Historique et majestueuse, moderne et fière, timide et rustique, ... votre *VILLE* nous intéresse.

Vous avez jusqu'au 30/04/89 pour nous adresser vos chef-d'œuvres.

DE NOMBREUX PRIX A GAGNER :
— Week-end pour 2 personnes (Avion+Hôtel) à *Londres*
— Platine Laser Philips, etc...

ALORS N'ATTENDEZ PLUS ET A VOS APPAREILS !

Dossiers d'inscription à retirer au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles— 75017 PARIS
ou téléphoner au 42. 27. 12. 26

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԸ ԵՒ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԸ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՅՆԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ԶՈՐՍ ՕՐ
Մայիս 4, 5, 6 եւ 7
Մեկնում Հինգշաբթի

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ ԵՐԵՔ ՕՐ
Մայիս 13, 14 եւ 15
Մեկնում Շաբաթ

Départ de l'autocar

Jeudi matin	Samedi matin
Mairie de Clamart 8h	
Issy-les-Moulneaux, Eglise Arménienne 8h30	
Gare Saint-Lazare 9h	

Ազանդական հիւրասիրութիւն, հայրենասիրական մթնոլորտ, օթօքարով ամէնօրեայ պտոյտներ Նորմանդիի տեսարժան վայրերը Մանչի ափերուն, մինչեւ Մոն Սէն Միշէլ:

Ծախքերու մասնակցութիւն. –
Երթ ու դարձ, հիւրասիրութիւն եւ պտոյտներ՝
Համբարձում՝ միմիայն 400 Ֆր.:
Հոգեգալուստ՝ միմիայն 300 Ֆր.:
Սենեակները ապահովելու համար՝
Հեռաձայնել. –
Նաւաղարդեան՝ 39 – 85 – 36 – 53
Փոխանեան՝ 43 – 37 – 90 – 69

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 18
MARDI
18 AVRIL
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐԺ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.995
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 16.995

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՍՊԱՆԻՈՅ ԴԵՍՊԱՆԸ ԵՒ 36 ՈՒՐԻՇ ՄԵՌԵԱԼՆԵՐ ՈՒ ՀԱՐԻՒՐԱՒՈՐ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

ԱՊՐԻԼ 24–Ի ԱՌԹԻՒ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԷՋՄԻԱԾԻՆ Կ'ԵՐԹԱՅ, ԵԹԷ...

ԱՆԳԼԻԱ

ՇԵՖԻԼԻՏԻ ՄԱՐԶԱՐԱՆԸ 94 ՄԵՌԵԱԼ ՀՐՄՇՏՈՒԿԻ ՀԵՏԵՒԱՆՔՈՎ

ՎՐԱՍՏԱՆ

ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

Ալեւս ածական չկայ որակելու համար Լիբանանի ժողովուրդին տառապանքը: Նոյնիսկ եթէ կարելի է պատերազմին իսկ վարժուիլ»: Շաբաթ եւ Կիրակի ամէնէն աւելի օրերը ապրած է կրկին արեւելեան – Պէյրութի բնակչութիւնը, որ ցարդ նահանջ ալ չարժած էր միւս – արմատեան – կողմին, քանի հազարաւորներ ապաստան գտած էին հոն, որոնց կարգին մեր ազգային հաստատութեանց դպրեւորները (ձեմարան, մամուլ, եւայլն):

Այս չաբաթավերջին զոհերու թիւ 36 մեռեալ է եւ 180 վիրաւոր: Մեռեալնե – րուն մէջ է Սպանիոյ դեսպանը, որու բը – նակավայրին վրայ ինկած է հրթռիռդ մը եւ տեղնուտեղը սպաննած դեսպանը, ծանրօրէն վիրաւորած կինը: Մեռած են նաեւ աներհայրն, քեռկինը, մինչ երկու զաւակները թեթեւօրէն վիրաւորուած են: Մեռեալներու մէջ է նաեւ՝ նախկին դես – պան, զրագէտ՝ Եուսէֆ Աւուատ, 78 տա – րեկան, ծանօթ իր նորավէպերուն եւ քերթողական ստեղծագործութեան հա – մար: Կէս դար, իր գործը դրոշմած է լի – բանանեան արարագիր արտադրու – թիւնը:

Եւ ինչպէս դիտել կուտայ «Լիպերա – սիոն»ի թղթակիցը, վատթարագոյնը այն պահը չէ, երբ ամբողջ թաղ մը ռազմա – դաշտի կը վերածուի, սաստիկ ռմբակո – ծութեանց հետեւանքով, այլ առանձին, հաւուկներ հրթռիռդները, որոնք յան – կարծ կ'իյնան հոս ու հոն, խաղաղած ժամանակաշրջանի մը ընթացքին: Տեսակ մը մահուան վիճակահանութիւն: Այդ – պիսի պահու մըն է որ մեռած է քրիս – տոնեայ – մարոնի երեսփոխան՝ Աբու – Շարաֆ: Այս ամբողջ զոհերուն զուգըն – թաց, դեռ կայ քաղաքական ճակատը: Ռ. Հուլնէր չանք չի խնայեր, արեւել – քէն արեւմուտք տեսակցութիւնները կը բազմապատկէ, առաւելաբար, կը ստիպ – ի նաեւ ապաստանիլ Ֆրանսական դես – պանատան ներքնամասերը, բայց եւ այն – պէս, այսօր, Ֆրանսա իրեն դէմ ունի լի – բանանեան բոլոր ճակատները, յատկա – պէս՝ Սուրիա: Ֆրանսա միս – մինակ նետուեցաւ օգնելու համար Լիբանանի: Աւելի քան երբեք մինակ է եւ Սուրիա վճռած է դաս մը տալ Ֆրանսայի: Շա – բաթ առաւօտեան 2–ի մօտ է, որ հակա – ռակ բոլոր վտանգներուն Ֆրանսա յա – ջողեցաւ 12 վիրաւոր փոխադրել եւ ա – պահովել Ֆրանսա, ինչ որ ալ աւելի ջղաձգած է սուրիական եւ սուրիամիտ չրջանակները: Ներկայիս, անկասկած, Ֆրանսա ծուղակը ինկած է եւ դժուար է ելք ալ գտնել պատուով դուրս ելլելու համար այսքան կնճռոտ կացութենէ մը:

Դեռ մահուան սպասափէն զատ, կայ այլ ղղեդրուքիւն մը, որ կը վերաբերի ե – լեկտրականութեան ու մանաւանդ ջու – րին: Սուրիացիք այնքան սաստկութեամբ եւ չարաչարութեամբ ռումբեր տեղա – ցուցած են Զուքի ելեկտրակայանին վը – րայ, որ դադրած է բանելէ: Ելեկտրակա – նութենէն աւելի ծանր է սակայն ջուրի պարագան: Կարելի է առանց ելեկտրա – կանութեան ձեւով մը ապրիլ, բայց առանց ջուրի՞...:

Լիվըրփուլ, քաղաք մը որ արդէն ծանր տագնապի մէջ է տարիներէ ի վեր, զոհ՝ դործազրկութեան, տնտեսական վատթա – րացման, հետեւանք դործատուներու փակման: Այսօր, Լիվըրփուլ ընտրութիւնը անհիծուած քաղաք մը կը նկատէ:

***

ՎՐԱՍՏԱՆ
ՆՈՐ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐ ՈՒՆԻ

Մաքրագործումը արագ եղաւ: Կեդր· Կոմիտէի Ա· քարտուղարին հրաժարակա – նը անմիջապէս ընդունուեցաւ լիակա – տար արտակարգ նիստի մը ընթացքին, ուր այլ ղէմքեր ալ հեռացուեցան: Թիֆ – լիսի կուսակցապետն է այլեւս, յաջոր – դելով Պատիաշվիլիի, տեղւոյն ԿԱ – ԿԷ – Պ–ի պետը՝ (երկու ամիս է) Ժիվի Կում – պարիձէ, 44 տարեկան: Բայց, ինչպէս ը – սինք այլ անձեր ալ պաշտօնազրկուեցան, ինչպէս վարչապետը՝ Զխէյձէ եւ Հանրա – պետութեան նախագահը՝ Զերկեձիա:

Նոր վարչապետն է՝ Նոտարի Ջիտա – նաւա: Բայց, այս փոփոխութիւններով չէ որ հարցերը կրնան լուծուիլ: Շեմ – նածէ միշտ Թիֆլիս է, համալսարան դա – ցած է եւ մտքերու փոխանակութիւն ու – նեցած ուսանողներու հետ: Միւս կող – մէ, Շաբաթ եւ Կիրակի տեղի ունեցած է զոհերու յուղարկաւորութիւնը: Պաշտօ – նական թիւը 19 է եւ հաւանաբար հոդ ալ մնայ, ինչպէս անցեալ տարուան մէկ ու – րիշ թիւը (28, Սումգայիթ): Փարիզի վրացական եկեղեցւոյ մէջ սակայն, Շա – բաթ օրուան հոդեհանդստեան արարո – ղութեան աւարտին, վրացի համայնքին պատուոյ նախագահը՝ Նասկիդաշվիլի 48 մեռեալներու անունները կարդաց:

Այլ հարց մըն ալ կը չարունակէ մըտ – քերը պղտորել տեղւոյն վրայ, անկախ միջամտութեան հրահանգին պատասխա – նատուութենէն: Ան կը վերաբերի դոր – ծածուած կազերուն, որոնք ըստ տեղա – կիներուն, արտասուաբեր սովորական ձեռնառումբեր չէին:

Վրացուհի մը կ'ըսէ· –

«Իշխանութիւնները իրենք զիրենք ան – կարող կը հռչակեն ըսելու թէ ի՞նչ նիւթ էր եւ այդ պատճառով անկարելի է հա – կաթոյն գտնել»: Ամէն պարագայի մէջ, կը թուի որ Ապրիլ 9–ի արիւնալի դէպ – քերը յանպատրաստից չեն եղած: Կ'ըսուի թէ ապահովութեան ուժերու յարձակումը այնքան ծրագրուած էր, որ ժամեր առաջ բժիշկները զօրակոչի ենթարկուած էին հիւանդանոցներու մէջ եւ անկողիններ ալ պարպուած տեղ բանալու համար...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱՌԼ ՎԱՆԷԼ, ֆրանսական չարժանա – կարի նահապետը մեռաւ Շաբաթ օր, Քանի հիւանդանոցը, պարզապէս ծե – րութենէ: 97 տարեկան էր եւ միշտ արթ – նամիտ ու աշխոյժ: Դարձուցած էր ա – ւելի քան 250 ֆիլմեր, բոլոր «մեծերուն» հետ, բայց, կը խոստովանէր թէ միայն հինդ – վեց հատ կայ որոնցմէ գոհ էր: Աստղ կարգին կարելի չէ հիւիել՝ լա պէլ էֆիփ, լը սալէր տը լա փէօր: Ծագումով պրըթոն, ծնած սինեմայէն երեք տարի առաջ, իր կեանքի վերջին տարիները ան – ցուց Քոթ տ'Ազիւր, Մուանս – Սարթու, ուր այնքան ընտանի դէմք մը դարձած էր:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆՑ համար, ինչպէս կը նախատեսուէր կեդրոնը ա – ռանձին ցանկով կը ներկայանայ, հրա – ւէր ալ կարդալով վերանորոգողներուն: Հաւանական է որ Մեհէնըրիի ցանկը դըլ – խաւորէ Տիկին Սիմոնն Վէյլ:

ՔՈՐՍԻԿԱՑԻ բանթողներու վիճակը կը ծանրանայ 9–րդ չաբթու սկիզբը: Բազմա – թիւ ընտանիքներ պարտքերով կամ ա – պառիկ կ'ապրին: Փորձեր կան բանակ – ցութիւնները վերսկսելու:

ՄՈՍԿՈՒԱՑԻ մէջ ալ, Մայիսին պարե – նաչափեր պիտի հաստատուին: Մարդ ղլուխ ամիսը երկու քիլօ չաքար նախա – տեսուած է:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԱԲԽԱԶԻԱ

ՄԻԱՊԵՏՈՒԹԵՆԷՆ «ԻՆՔՆԱՎԱՐ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ»

Վրաստանի խորհուրդեան հրահրիչ ազ – դակներէն նկատուեցաւ Աբխազիոյ «փա – փաքը» անջատուելու Վրաստանէն: Այս հողմամասը, ձեւով մը Վրաստանի «Ղարա – բաղն» է, այն տարբերութեամբ սակայն, որ կրօնական դեմի վրայ, հակառակ պատկերը կը պարզէ: Աբխազիան մահ – մետական հողմամաս մըն է քրիստոնեայ Պետութեան մը ծոցը: Անցեալին, ան ե – ղած է անկախ միապետութիւն մը, ապա բազաղրիչ մէկ տարրը Անդրկովկասի Վր – րաստանի համահաւասար կանոնադրով մը, նախքան այս վերջնոյն կցուիլը վար – չականօրէն, 1922–ին: 1930–ին է, որ ան եղած էր «ինքնավար Հանրապետութեան» կանոնադիր վայելող:

Աբխազները, Ա· դարէն ի վեր նոյն հողմամասը կը գրաւեն Վրաստանի հիւսիս – արեւմուտքը: Կազմած են Աբխազիոյ միապետութիւնը, որ ի վերջոյ ենթար – կուած է Բիւզանդիոնի Զ· դարուն, ապա իր ինքնավարութիւնը կը գտնէր Զ· դարու վերջաւորութեան: 978–ին, կը մտնէ Վր – րաստանի միապետութեան մէջ, որպէս իշխանապետութիւն եւ կրկին անկախ կը դառնայ ԺԵ· դարէն 1864:

1829–էն սկսեալ Ռուսաստան կը ձեռ – նարկէ հիւսիսային Կովկասի վերջնական նուաճումին: Հիւսիս – արեւմուտքի կով – կասցիները – Զէրքէզ, Ուբիխ եւ Աբխազ – բոլորն ալ մահմետական դարձած ԺԷ· դարու կիսուն, կը դիմադրեն մինչեւ բը – նաջնջում: Ուբիխները քարէդէն վերցած են 1764–ին (ցարդ ներկայացուած է քանի մը ծերունիներու կողմէ, որոնցմէ միայն մէկը դեռ լեզուն կը խօսի, կ'ապրին Թուրքիոյ երեք գիւղերու մէջ): Աբխազ – ներու մեծ մասը կ'անհետանայ – սպան – նուած կամ տեղահանուած Թուրքիա, ուր 50·000 են դեռ այսօր: Այս ձեւով իրենց ամայացած հողին վրայ, կը տեղաւոր – ւին ռուս, ուկրանացի «դաղթատէրէր» մինչ որ կը բացատրէ Աբխազիոյ ազգաբը – րական ներկայի անհաւասարակշռութիւ – նը (17·1%) Աբխազներու եւ ազգերու միւս տարրերուն միջեւ (վրացի 43·9%, ռուս 16·4%):

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլ 15–ի խաղերու արդիւնքներն են· –

Լոկոմոտիւ – Արարատ	1 – 0
Փալգիրիս – Դինամօ Թ·	1 – 0
Դինամօ Կ· – Սպարտակ	1 – 4
Դինամօ Մն· – Շախտեոր	1 – 1
Ռոտոր – Դինամօ Մ·	2 – 0
Ձէնիք – Պամիր	1 – 0
Մետալիստ – Ձերնոմորեց	2 – 1
Տորպեդօ – Տնեպր	2 – 2

Այս հանդիպումներէն ետք, դասաւոր – ման ղլուխն է·–

Սպարտակ Մ· 12 կէտով իրեն կը յա – ջորդեն· – Տնեպր (9), Արարատ (9):

ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ԱՇԽՈՒԺԱՑՈՒՄԸ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Գ. ՍԱՖԱՐԵԱՆ

ԺԹ. դարու երեսունական թուականներուն Արեւմտեան Հայաստանի մէջ սկսաւ չարժում մը որուն հիմնական նպատակն էր դպրոցներ բանալ ու հայ երախաները դաստիարակել մայրենի լեզուով ու հայ ժողովուրդի հերոսական անցեալին ոգիով, որպէսզի արեւմտահայ ազգային ինքնագիտակցութեան զարգացումը:

Մինչ այդ, Հայաստանի մէջ գրեթէ չկային կանոնաւոր դպրոցներ. եղածները վանքերու կից էին, ուր կրօնական ոգիով ուսուցում կը տրուէր: Անոնց հիմնական նպատակը հոգեւորականներու պատրաստութիւնն էր:

Հայ իշխող խաւին ներկայացուցիչները՝ ամիրաներ, սեղանաւորներ, վաճառականներ, արքունիքին մէջ ազդեցիկ դիրք զբաւողներ ոչ միայն չէին նպաստեր լուսաւորութեան գործին, այլ «կատարեալ փորձանք, ազէտք զարձած էին իրենց հասարակութեան համար» (Ա. Զօպանեան, «Մ. Պէշիկթաշլեանի կեանքն ու գործը»):

Այս ազէտալի վիճակը, բնականաբար, ժողովուրդին մէջ մտաւորական ու բարոյական ծայրայեղ խաթարում յառաջ բերաւ: Արեւմտեան Հայաստանը «ընկղմած էր տարկուէտեան եւ տգիտութեան թանձր խաւարի մէջ» (Անահիտ» ամսագիր, 1907, Յունուար, Փարիզ):

Կացութիւնը սակայն որոշակի կերպով կը փոխուի ԺԹ. դարու 40–ական թուականներուն: Արեւմտեան Հայաստանի մէջ թանզիմաթի մանակի իրականացումը, քրտական աւատապետական իշխանութիւններու ոչնչացումը, եւրոպական Պետութիւններու հետ Թուրքիոյ յարաբերութիւններուն աշխուժացումը, ինչպէս նաեւ եւրոպական համալսարաններու մէջ ուսանած հայ երիտասարդներու հայրենիք վերադարձը կարեւոր նախադրեալներ կ'ըլլան լուսաւորութեան գործի վերելքին համար:

Մշակութային ու լուսաւորական այս չարժումը սկիզբ առած է Պոլիս, ուր աւելի քան 200 հազար Հայեր կ'ապրէին:

1828–էն սկսեալ մեծ ուշադրութիւն կը դարձուէր հայ մանուկներու ուսումն ու դաստիարակութիւնը կանոնաւորելու գործին: *Եթէ 1846–ին Պոլիս 25 հայկական դպրոց կար, 1859–ին կը գործէր 42 դպրոց, 4376 աշակերտ եւ 1155 աշակերտուհիներով: Առանձնապէս նշանաւոր էին Պէզճեան (հիմնուած՝ 1830–ին), Հռիփսիմեան (1830), Բեթայի (1832), Թասլիէլի Ներսիսեան (1836) եւ Սկիւտարի (1838) դպրոցները:*

Մշակութային – լուսաւորական գործը Պոլսոյ մէջ կը ղեկավարէին մշակութային ընկերութիւնները: 1846–ին հոն կը հիմնուէր «Համազգեաց ընկերութիւն»ը որ ունէր 76 անդամ. այդ թիւը 1848–ին կը հասնէր 600–ի: Անոնց մաս կը կազմէին հասարակական – քաղաքական տարբեր դաւանանքներով անձեր: Ընկերութեան նպատակը «առանց կրօնքի խորութեան Հայաստանի մէջ դպրոց բանալ եւ ազգին մէջ կիրթութիւն, ուսում արհեստ եւ մանուանդ երկրագործութիւն տարածելն էր» («Հայաստանի կոչնակ» 1926):

Այս ընկերութեան ջանքերով կը հիմնուին հանրակրթական եւ արհեստագործական դպրոցներ: Ընկերութիւնը նպաստած է նաեւ ազգային տպագրութեան, ազգային հմտութիւններու եւ ձեռագրերու ուսումնասիրութեան, հին դրամներու եւ ձեռագրերու հաւաքման գործին: Այնուհետեւ կ'ըսեղծուին «Ուսումնական ընկերութիւն»ը, «Արամեան ընկերութիւն»ը, «Հայկական Թանգարան»ը, «Վերածնութեան ընկերութիւն»ը եւայլն:

1853 Հոկտեմբերին Պոլսոյ մէջ կը ստեղծուի ուսումնական խորհուրդը, Ն. Ռուսինեանի նախագահութեամբ: Անդամները եւրոպական համալսարաններու մէջ ուսանած երիտասարդներ էին որոնց նպատակն էր իրենց ազատագրական, հայրենասիրական, լուսաւորական գաղափարներով անկիւնադարձ մը կերտել արեւմտահայ հանրային – քաղաքական ու մշակութային կեանքին մէջ:

Այս չարժումին վրայ բարերար ազդեցութիւն ունեցած են նաեւ Պոլիս ծնունդ առած պարբերական մամուլն ու հրապարակախօսական միտքը: Եթէ «Մասիս»ը քիչ տեղ կը յատկացնէր հայկական դաւանութեան քաղաքական, մշակութային աննախանձելի վիճակը պատկերելու, խուսափելով Թուրք կառավարութեան հակահայկական քաղաքականութեան դէմ հրապարակաւ պայքարելէ, ապա «Մեղու» պարբերականը (խմբագիր՝ Յ. Սըվաճեան) բազմաթիւ յօդուածներ, նիւթեր կը հրատարակէր հայութեան քաղաքական, տնտեսական, մշակութային կեանքին մասին. կը պայքարէր յետադիմական դաղափարներու դէմ: Անոր գործունէութեան հիմնական առանցքը ժողովուրդին կեանքին ու հայկական գաւառներու ծանր վիճակին ճշմարիտ արտացոլումն էր: «Մեղու»ն բացայայտ պայքարի կոչ կ'ուղղէր արեւմտահայութեան, տապալելու համար թրքական անորդ բռնակալութեան լուծը:

ԺԹ. դարու 40 – 60–ական թուականներուն պոլսահայ հրապարակագիրները, յատկապէս Ստ. Ոսկան, Յ. Սվաճեան, Մ. Մամուրեան իրենց հրապարակախօսական, յեղափոխական գործունէութեամբ, գաւառի հայութեան հանդէպ իրենց մտահոգութիւններով անհաչտ պայքար մղեցին արեւմտահայ իրականութեան մէջ դերիչխող աւատապետական ուժերու եւ անտեսական ախրապետութեան հասած քաղքենիութեան դէմ, պաշտպանելով այն միտքը որ լուսաւորութիւնը միջոց է հայրենիքի նիւթական եւ քաղաքական բարեկեցութեան համար: Անոնք չարունակեցին Մ. Նալբանդեանի յեղափոխական ուղին:

Եւրոպական կրթութեան տէր Պոլսոյ հայ երիտասարդութիւնը այդ չրջանին լայն գործունէութիւն ծաւալած էր նաեւ գաւառներու մէջ:

Բուն Արեւմտեան Հայաստանի մէջ մշակութային, լուսաւորական չարժումին աշխուժացումը նախ տեսնուած է Տարօնի եւ Վասպուրականի մէջ: Հակառակ որ ժողովուրդը հոն ընկերա – տնտեսական ծանր պայմաններ ունէր, սակայն կրթութեան ու հայրենիքի սէրը, ինչպէս նաեւ գործիչներու եռանդուն գործունէութիւնը բարերար պայմաններ կը ստեղծէին մշակութային, լուսաւորական չարժումին ակզբնաւորման ու զարգացման համար:

Յակոբ Թօփուզեան 1828–ին Պոլիսէն եկաւ Մուշ, Ս. Կարապետ վանքին մէջ դպրոց բացաւ. 1833–էն եաք գործունէութիւնը կը չարունակէր Վասպուրականի մէջ:

Այդ թուականէն եաք մինչեւ 40–ական թուականներու վերջը լուսաւորական – կրթական չարժումը Մուշի եւ Բաղէշի մէջ կանգ կ'առնէ երբեմն տեղական թուրք պաշտօնեաներու կամայականութեամբ, երբեմն հայ հոգեւորականութեան մէկ մասին կողմէ կրթական գործին յատկացուած գումարներու վատնումին ու առհասարակ այս գործին հանդէպ իրենց յետադիմական կեցուածքին, եւ երբեմն ալ բնակչութեան կրաւորական կեցուածքին պատճառով: Այսպէս, 1849–ին Ս. Կարապետ վանքի միաբանները բազմաթիւ ստորագրութիւններով հանրագիր մը կը յղեն Պոլսոյ Ազգային ժողովին, խնդրելով որ Բ. դուռը յատուկ դրութիւն ղրկէ Մուշի կառավարիչին, որպէսզի առանց ձգձգելու գործադրէ Թանզիմաթի բարենորոգումները: Այդ հանրագիրէն կը տեղեկանանք որ Կարապետ Զաքարեան հոն դպրոց բացած է, սակայն տասնորդական տուրքին պատճառով դժուար կացութեան մատնուած է:

1854–ին Մուշի հայութիւնը քանի մը բողոքագիր ղրկեց Յակոբ Պատրիարքին, Ս. Կարապետի առաջնորդ Մկրտիչ վարդապետին արարքներուն դէմ: Վանայ դառնալէ եաք ան ապօրինի կերպով վտաներ էր վանքի ամբողջ եկամուտը, հատաքեր էր վանքի հասոյթներէն տարեկան 14 հազար ղրուշը, որմէ կաշառք տրուած էր թուրք պաշտօնեաներու, միաբաններն ու բնակչութիւնը թշուառ կացութեան մատնելով:

1840–ական թուականներէն սկսեալ Տարօնի մէջ աշխուժացած է լուսաւորական – կրթական կեանքը: Այդ նոյն ժամանակամիջոցին Կարապետ Զաքարեանի նախաձեռնութեամբ կը բացուի Առաքելոց վանքի դպրոցը, որուն ընդարձակ կառոյցը կ'աւարտի 1856–ին:

1849–ին Մուշի 24 իշխաններ Պոլսոյ Հայոց Ազգային Ժողովին կը դիմեն, պատրաստակամութիւն յայտնելով գործօն մասնակցութիւն բերել ազգօգուտ գործերու. ժողովուրդին ծառայելու, հոգ տանելու անոր զրկանքներուն ու վնասներու հատուցումին: Անոնք նաեւ կը խնդրեն որ բոլոր գիւղերուն մէջ դպրոցներ բացուին:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀՈԳԵՎԻՐՏԻՔ

ՍԷՆ – ԹԷԹԻԷՆԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ ԿԸ ԿՈՐՍՆԱՑՆԷ ԻՐ ԱՄԵՆԱԾԱՆՕԹ ԱՆԴԱՄՆԵՐԷՆ՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Բժիշկ Յարութիւն Սարաֆեանի մահով Ապրիլ 3–ին, Սէն – Թէթիէնի Ազգային Միութիւնը կը կորսնցնէ իր նախկին նախագահը, յետոյ պատուոյ նախագահ, Հ. Բ. Ը. Մ.–ը՝ համակիր մը եւ պաշտպանը՝ իր ամենածանօթ մկն անդամը:

Արդարեւ Յարութիւն Սարաֆեան ծանօթ դէմք մըն էր չրջանին մէջ, որովհետեւ երկար տարիներ աշխատած էր նպատակ համայնքին, չնայելով զայն լաւագոյնս կազմակերպել. ինչ որ չեչտեցին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, յետ յուզարկաւորութեան, յաղորդարար, Զաւրիկ Վարդապետ, Նորվան Եպիսկոպոս եւ Ազգային Միութեան ներկայ նախագահ՝ Պր. Ա. Մկյմարեան:

Հանդուցեալը ծնած էր, գարուս սկիզբը, տարապրութեան չրջանին, Թարսուս կիլիկեան Հայաստանի մայրաքաղաքը: Դժուար պատանեկութիւն մը, ինչպէս ամբողջ ազգին երախաներունը: Ըսուեցաւ թէ կեանքի երեք տասնարեակներ կը պարզեցնէին երիտասարդ Յարութիւնին միտքը ըլլալ հոգեւորական, ըլլալ ծովային, ըլլալ բժիշկ: Ի վերջոյ ընտրած էր բժշկութիւնը, որովհետեւ միւս երկու ապարեզները կ'ենթադրեն ընտանեկան կեանքի չգոյութիւն:

Բժշկութիւնը ուսած էր – տովորական ճամբան առնելի չատաչրջած տարիքի մը մէջ դպրեվանքի պայմաններու բերումով. Լիոնի համալսարանը: Մասնագիտութիւնն էր մանկաբարձութիւնը: Աչխատած էր մանաւանդ Սէն – Թէթիէնի մէջ:

Տօքթ. Սարաֆեանի մահով կ'անհետանայ նաեւ մէկը՝ որ չնայացած է լաւագոյն կերպով ճանչցնել Հայ անունը տեղական իշխանութեանց մօտ, Ֆրանսացիներուն, օտարներուն ալ: Ու այն ժամանակներուն այդ անունը այնքան ալ ծանօթ եւ գնահատած չէր, ինչպէս ներկայիս: Մեծ է եղած Ֆրանսայի մէջ Յարութիւն Սարաֆեանի եւ իր նմաններուն արժանիքը այս տեսակէտով ալ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ ՄԸ ՈՒ ԱՆՈՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Յունուար 20–ի «Գրական թերթ»ին մէջ հրատարակուած էր բաց նամակ մը (տե՛ս «Յառաջ», Փետրուար 2) Մաշտոց Մատենադարանէն ուղղուած Հայաստանի Ժողովրդական Կրթութեան նախարարութեան:

Նամակը գանգատ էր Հայաստանի դպրոցներուն մէջ հայերէնի ուսուցումին ցած մակարդակէն, դասագիրքերու անբաւարարութենէն, հայերէնի դասերու նկատմամբ երբեմն քամահրական վերաբերումէն:

Ու մեկնելով այլալեզու թեքումով դպրոցներու մէջ հայերէնի դասաւանդութեան անբաւարար վիճակէն, դասաւանդութիւնը բարելաւելու խնդիրէն ու նըպատակ ունենալով հայերէնի դասատուներուն պատասխանատուութիւնն ու մասնագիտական պատրաստութիւնը բարձրացնել, նամակագիրները կոչ կ'ուղղեն նախարարութեան որ հայերէնի բաց դասեր կազմակերպուին: Այս բաց դասերը պիտի տրուին բոլոր քաղաքներուն եւ դիւղերուն մէջ, մասնակցութեամբ՝ Երեւանի համալսարանին, բարձրագոյն ուսման այլ հաստատութիւններու, Հ. Աճառեան լեզուի հիմնարկին, մանկավարժական թեքումով դիտական հաստատութիւններու, Մատենադարանի, կրթութեան նախարարութեան, Գրողներու Միութեան, «Մաշտոց» հասարակական կազմակերպութեան մասնագէտներուն ու անդամներուն:

Հայաստանի Կրթութեան նախարարը՝ Ս. Հախումեան իր կարդին պատասխանած է այս բաց նամակին, «Գրական թերթ»ի Մարտ 17–ի թիւին մէջ:

Իր դրութիւնը նախ ունի թուական կարգ մը տուեալներ, երկրին կրթական օճախներուն մասին. այսպէս, երկրաչարժէն տուժած չրջաններու կրթական 917 հաստատութիւններէն 199–ը հիմնովին, իսկ 420–ը մասնակի քանդուած են: Լենինականի, Սպիտակի, Կիրովականի, Ստեփանաւանի մէջ վրաններու տակ ու վակոններու մէջ ուսուցումը կը չարունակուի: Արտասահման գրկուած մանուկներն ալ Ռուսերու, Ուկրանացիներու, Վրացիներու, Լատիչներու հոգին վրայ «այր, բեն, գիմ» կը սերտեն:

Այս նչումներէն եաք, նախարարը իրատեսի կը դանէ ներկայացուած առաջարկը. այո՛, ժամանակն է որ հայերէնի դասաւանդութեան առընչուած հարցերը ձեռք առնուին ու աւելի եւս չուչանայ բարեփոխումը:

Ան այս մասին եւս կուտայ կարգ մը տեղեկութիւններ. ներկայ դասաչրջանին սկիզբէն «Հայոց լեզուի եւ գրականութեան դասաժամերին կիսուում է դասարանը, եթէ սովորողների թիւն անցնում է 25–ից: Միաժամանակ, այդ դպրոցներում հայ ժողովրդի պատմութեան դասերը տարուում են մայրենի լեզուով: Վերջապէս, այս տարուայ Մարտի 1–ից, հայկական բարձրագոյն դպրոցներում, որտեղ պայմանները ներում են, 25–ից աւելի սովորողների դէպքում Հայոց լեզուի ու գրականութեան ժամերին նոյնպէս կը կիսուեն դասարանները»:

Բարեփոխումներու համար, Նախարարը անհրաժեչտ կը նկատէ որ գրողներ, լեզուաբաններ, դիտնականներ, արուեստագէտներ, արուեստարաններ մեկտեղեն մանկական հիմնարկներ, դպրոցներ: Սակայն ան կը չեչտէ նաեւ թէ «մեր գրքերը Հայոց լեզուի ու գրականութեան ուսուցիչներ պէտք է լինեին: Կոչումնական Հնոց ժամանակ այդպէս է եղել»: Սակայն այսօր նոյնը չէ պարագան. այսօր, «գուօք էլերն են հանդուրժում Հայոց լեզուի ուսուցչի կոչումը՝ գերադասելով այդ խիւներում կամ զանազան «անգործունեայ հիմնարկներում պատսպարուել՝ «ստեղծագործելու» ժամանակ ունենալու միտումով»: Եւ վերջն ալ չատ յոյս չկայ որ կացութիւնը դիւրաւ դիմէ դէպի բարեփոխում, քանի որ «մեր շնորհալիները ոչ էլերն էլ որոնիք այսօր, վաղը պիտի մանկավարժական բուհերն աւարտեն, արդէն մտմտում են, թէ ինչպէս խուսափեն պարտադիր նչանակումից ու չմտնեն դպրոց»:

Ս. Հախումեան կը չարունակէ թուել դրողներու, լեզուաբաններու, դիտնականներու «մեղքը»: «այսօր արդէն յայտնի են գրուել տարրական դասարանների ուսումնական պլանների նախագծերը, բայց մեր գրողների, լեզուաբանների, գիտնականների չէզոք դիրքորոշումը վկայում է, որ նրանց ոգեւորութիւնը կրճոտ ելոյթներից այն կողմ չի անցնում...»:

Կայ տակաւին մեր մանկական գրականութեան անմխիթար վիճակը, որուն պատասխանատուն եւս գրողներու «չէզոքութիւն»ն է:

Ի վերջոյ, կը չարունակենք հայտնաբերել մամուլը թերթել, միշտ այն համոզմամբ որ տեղին ու ճիշդ ախտորոշումները ամէնէն ապահով ճամբան են նպատակին հասնելու: Ու Ս. Հախումեանի դիտողութիւնները ունին այդ յատկանիչը. կը մնայ սպասել որ թօթափին չէզոքութեան կաչկանդումները ու բարեփոխումը աւելի չուչանայ...:

Ա. ԹՈՔՈՑԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՁԱՇԸ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան համար սովորութիւն դարձած է ներկ Գաւուքճեան – Այվազեան զրական երգանակը յանձնել տարեկան ճաշի մեզամբ մը չուրջ: Այս տարի այդ հաւաքոյթը տի մը չուրջ: Այս տարի այդ հաւաքոյթը տեղի ունեցաւ Ապրիլ 9, Կիրակի օր, Փարիզի «Փլեցա Ոսկիան» ճաշարանը: Ընկերակցութեան վարչութեան նախագահ՝ Գ. Պըտեանի բարի գալուստի խօսքերէն եաք անդամակիցներուն խօսք ուղղեց Սամուէլ Մատեան վարժարանի տեսուչ՝ Հայր Վարդան Քէշիշեան. ան անդրադարձաւ Ընկերակցութեան գործունէութեան, մըշակութային չարժումներու կարեւորութեան: Օրուան զրական բաժինը սկսաւ արուան մրցանակին արժանացած «Նըշանադիր» հատորէն էջերու ընթերցումով, զոր կատարեց Կարապետ Տաքէսեան: Ապա այնքան տպաւորիչ ու հաղորդական ձեւերամբ արդէն չուտով ասնկին կամուրջ մը հաստատուեցաւ ներկայ ունկնդիրներու եւ զրագիտուհի՝ Վահանոյշ Թէքեանի գործին միջեւ: Այդ կամուրջը աւելի ամրապնդուեցաւ Մարկ. Նշանեանի համառօտ ներկայացումով, որուն սկսաւ Վահանոյշ Թէքեանի տողերով մրցանակը առանալուն առիթով գրուած նամակի մը մէջ ան կ'ըսէր թէ զրականութիւն մշակողի համբուն վրայ միշտ այսօր ունեցած էր փշէ պսակներ, ու չէր գիտեր ինչպէս համադրել զանոնք, էլզի Գաւուքճեան – Այվազեան ներկայ դափնեպսակին հետ: Ապա Մարկ. Նշանեան պէտրութէն Ամերիկա, հետագծելով զրագիտուհիին կեանքի հանգրուանները, այդ ընթացքին չուշկապ անոր զրական գործը: Այդքան ամփոփ եւ նաեւ այդքան հանգամանալից ծանօթացում մը դժուար էր որ անունի մը հանդիպ անտարբեր ձգէը ներկաները, եթէ նոյնիսկ ան ֆրանսահայ ընթերցողներու մեծ մասին մօտէն ծանօթ զրողի մը չէր պատկաներ: Ու անմիջապէս սպասնցան «Նշանադիր»ի տակաւաթիւ այն քանի մը օրինակները որոնք տրամադրուած էին Ընկերակցութեան:

Ճաշը չարունակուեցաւ ուրախ մթնոլորտի մը մէջ ուր խօսք առին զրական մրցանակի դատակազմէն՝ Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեան, Պր. Ա. Կլորիկեան, որուն խանդավառ արտայայտութիւններով բացուեցաւ հանդանակութիւնը:

Օրուան զեղարուեստական բաժինը ապահովեց կիթառահոս Յովհ. Տէմիրճեան որ նուագեց դասական ու սպանական եղանակներ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԱՂՄԱՐԻ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍԸ ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Երեւանցի երիտասարդ նկարիչ Վալմարի – Վլադիմիր Մարգարեան – գործերը ցուցադրուած են Տիլբուրկի եւ Լոս – Անճըլըսի մէջ, կազմակերպութեամբ «Լիբերունի» հրատարակչութեան: Բացումին ելոյթ ունեցած է նաեւ գրող Վարդգէս Պետրոսեան որ այդ չրջանին կը գտնուէր Միացեալ – Նահանգներ: Վալմարի կարգ մը պատառաներուն մասին յատուկ նչումներով անդրադարձած է ամերիկեան մամուլը: Վալմար կը զրաղի նաեւ նոր սերունդի դաստիարակութեան գործով, ան կը զեկավարէ երեւանի նկարչական զպրոցին զեղանկարչութեան խմբակը:

**

ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳՆԵՐ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մայիս 19–էն մինչեւ 23 Մոսկուայի «Ողիմպիական» մարզահամերգային համալիրին մէջ տեղի կ'ունենան ժամանակակից երաժշտութեան աչխարհահռչակ կատարողներու բարեսիրական համերգները: Ամբողջ հասոյթը կը յանձնուի Հայաստանի:

Զեռնարկը կը կազմակերպէ «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա» թերթը, խորհրդային Հեռատեսիլի ու Ձայնասփիւռի Պետական Կոմիտէի, խորհրդային Պետհամերգի, Ռուսաստանի թատերական զործիչներու միութեան հետ համատեղ: Որպէս արտասահմանեան զործակիցներ հանդէս կուգան Ա.Ֆոխս, Ա.Յ – Թի – Պի, Ա.Յ – Սի – Էմ, Պի – Պի – Սի 1 եւ այլ միջազգային ընկերութիւններ: Համերգները կը ցուցադրուին աչխարհի աւելի քան վաթսուն հեռատեսիլներու կողմէ: Նախնական հաչուումներով այդ հեռարձակումներու չափը կը հասնի քանի մը տասնեակ միլիոն տոլարի: Որոչուած է այդ միջոցներով Հայաստանի մէջ կառուցանել մանկական վերականգնողական կեդրոն կամ հիւանդանոց:

**

ԹԵՀՐԱՆԻ «ԱՐԱՐԱՏ» ՄԱՐԶԱՍԱՆԻ «ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ» ՄԱՐԶԱՍԱՀԱՐԻՆ ՄԷՋ

Մարտ 20–ին բացումը կատարուած է 13–րդ համամզպրոցական խաղերուն: Մրցումներուն տղանցքէն եաք Արարատ Արք. Մանուկեան խօսք ուղղած է ներկաներուն: Ապա զանազան զպրոցներէ աշակերտներ մարզական չարժումներ, մրցումներ կատարած են: Բացման յայտագրին Բ. մասին մէջ տեղի ունեցած են պասքէթպոլի եւ ֆութպոլի մրցումներ: Համամզպրոցական խաղերուն կը մասնակցին 661 մարզիկներ, 23 զպրոցներէ. 250–ը եկած են աղկանց վարժարաններէն:

**

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐՆԻ ՄԷՋ, Մարտ 29ին ՓՈՆԿԷԼԻ 127 անդամներու կողմէ ստորագրուած նամակ մը ղրկուած է Միխայիլ Գորբաչովի. նամակը Ղարաբաղ Կոմիտէի բանտարկուած անդամներուն ազատ արձակումը կը պահանջէ: Ստորագրութիւններու 87 հատը կը պատկանին զեմոկրատ, իսկ քառասունը՝ հանրապետական դէմքերու:

**

ԼՈՍ – ԱՆՃԼԼԷՍԻ Հ.Օ.Մ.–ի մայր մասնաճիւղին միջինքի ճաշը տեղի ունեցած է Մարտ 5–ին, Հոլիվուտի «Կարապետեան» սրահին մէջ: Վաչէ Ա. քահանայ Նազարէթեան ամփոփ տեղեկութիւնները տուած է միջինքի մասին, ըսելով թէ ան Մեծ Պահոց 24–րդ օրն է, ու թէեւ եկեղեցական որեւէ նչանակութիւն չունի, սակայն անցեալին հայկական զաղութներու մէջ այդ օրուան առընչուած զանազան սովորութիւններ զոյութիւն ունեցած են: Գեղարուեստական բաժինէ մը եաք Հ.Օ.Մ.–ի չրջանային վարչութեան տեսնապետուհին՝ Վարսենիկ Տէր – Մկրտիչեան անդրադարձած է Միութեան ընդհ. զործունէութեան, յատկապէս երկրաչարժի աղէտեալներուն օգնելու աչխատանքներուն:

**

ԱԹԷՆՔԻ մէջ, Մարտ 28–ին մամլոյ ասուլիս մը տեղի ունեցած է յոյն քաղաքական կուսակցութիւններու երիտասարդական ճիւղերուն ու Հ.Յ.Դ. երիտ. Միութեան կազմակերպութեամբ: Բացումը կատարած է ընկ. Դաւիթ Պօղոսեան, անդրադառնալով անցեալ տարուան կլոր սեղանին, որուն ընթացքին առաջարկուած էր տարին օր մը նչել որպէս յոյն ժողովուրդին կողմէ Հայերու հանդէպ «Համակամութեան օր»: Ապա ան խօսած է հայկական պահանջներու, երկրաչարժին, կատարուած օժանդակութեան մասին: Մամլոյ ասուլիսին ներկայ եղած են յունական մամուլին ու օտար զրծակալութիւններէ չուրջ քսան թղթակիցներ:

**

ՍԱՆ – ՖՐԱՆՍԻՍԿՈՅԻ Ս. Յովհաննէս ԵկեղեցիՄարտ 2–ին կատարուած հոգեհանդիսաէն եաք, սրահին մէջ տեղի ունեցած է Սուդայիթի զոհերուն յիչատակին նուիրուած հանդիսութիւն մը: Նախ խօսք առած են Հ.Յ.Դ. «Քրխտափոր» Կոմիտէի հերթապահ եւ Ղարաբաղի միացեալ յանձնախումբի անդամ՝ Ռոստոմ Ա.Ղեթաթլեան եւ ՌԱԿ–ի ներկայացուցիչ Կարօ Այալթինի: Պատանուհի՝ Մարալ Գասպարեանի ականատեսի վկայութիւններէն եաք, բանախօսած է Անդրանիկ Ուրֆալեան, չեչտելով Արցախը Հայաստանին միացնելու, ձերբակալուած զեկավարները ազատ արձակելու եւ ադէտեալ բազմութիւնները հոգալու պահանջներուն անհրաժեչտութիւնը:

**

ԶԱՐՄԱՀԱԼԻ (Պարսկաստան) Հայ ուսումնական միութեան «Յ. Թումանեան» սրահին մէջ Մարտ 13–ին, հովանաւորութեամբ Արտակ Արք. Մանուկեանի, նչուած է Թեհրանի Հայ կանանց եկեղեցասէր միութեան 60–ամեակը: Բացումը կատարած է Միութեան նախագահուհի՝ Տիկին Նուարդ Մատաթեան, անդրադառնալով միութեան վաթսուն տարուան անցեալին: Գեղարուեստական բաժինն ելոյթ ունեցած են «Ուրարտու» երգչախումբը, արտասանողներ եւ մեներգողներ:

**

ԱՀԻՍՋԻ (Պարսկաստան) Հայոց Ազգային սրահին մէջ, Մարտ 29–ին տօնուած է Զուղայի Ս. Ամենափրկիչ վանքի տպարանին հիմնադրութեան 350–ամեակը: Հանդիսութեան ներկայ գտնուած են Իրանա – Հնդկաստանի թեմի առաջնորդ՝ Կորիւն Արք. Պապեան, Խորհրդարանի հարաւային իրանահայութեան պատգամաւոր Ա. Բաղումեան եւ թեմական Խորհուրդի ներկայացուցիչներ: Բանախօսած է Ժերմէն Բաբայեան, ապա երգած է վանքի երգչախումբը եւ Ա.Հւսադէն զպրոցական ներ արտասանութիւններ կատարած են:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Անսովոր աչխոյժով Սաթենիկ ոտքի եղաւ եւ նամակը բերաւ. հակառակ իր առեւտրի տհաճութեան տեսակ մը ոգեւորութիւն կար դէմքին վրայ, աչքերը կը փայլէին եւ այտերը թեթեւ մը վարդագունած էին: Սաթենիկ զանգուրները մատի ծայրովը կը զարձնէր մեքենաբար երբ Սոնիա բացաւ նամակը եւ կարդաց.

«Իմ սիրելի եւ անմոռանալի Սաթիկ,

«Իմ վերջին նամակիս յետոյ այլեւս չերեցի ... օրերը անցան զարերի ծանրութեամբ, որովհետեւ սպասեցի քո երկտողին, այդ քո յամառ լռութիւնը ինձ սպաննեց, բայց քեզ համար ունեցած ըզգացումներս անխախտ մնացին ... ի՞նչ եմ ասում, Սաթի՛կ ... նրանք աճեցան հետզհետէ եւ այլեւս մահը ինձ համար աւելի հեշտ է քան այս բաժանումը:

«Դու ինձ ղէմ վշտացեր ես եւ չես ուզում ներողամիտ լինել ... միթէ այդքան երկար ժամանակում, մեր միասին անցուցած օրերի միայն վատ ժամե՞րը նեղ կայացան քո յիշողութեանը: Միթէ այնքա՞ն անբախտ եղայ ես որ մեր զեղեցիկ բոպէներից ոչ մէկը անցեալի մոռացութիւնից դուրս չեկաւ եւ չղիմաւորեց քեզ ...

«Ինձ թւում է որ հասկացայ քո անհաչտ վարմունքի պատճառը եւ վճռեցի դրել կամ ներկայանալ քեզ միայն այն ատեն երբ ամէն ինչ վերջնականապէս որոշուած կը լինի ... այն ինչ որ կարծեցի թէ օրերի խնդիր է, ամիսներ տեւեց ... բայց ահա վերջապէս ամէն ինչ կատարուած է:

«Նաթալիա Վասիլիեւնա երէկ երեկոյ ստորագրեց ապահարզանի խնդիրքը: Իմ բարեկամներից մի փորձառու եւ ճարպիտ փաստաբանի յանձնեցի զործը. նա ամբողջ անմիջապէս մեկնում է Էջմիածին եւ յոյս ունեմ վճիռը կը ստացուի չուտով:

«Ի հարկէ այլեւս չեմ կարող մնալ այստեղ եւ մեկնում եմ վաղ առաւօտից: Մի չարաթ կը մնամ Բաքու, ուրկից յետոյ գալիս եմ Թիֆլիս ...

«Ձափազանցութիւն կը լինի եթէ քեզ ասեմ որ յոյսով եւ ուրախութեամբ լիքը գալիս եմ քեզ ... մի ինչ որ անյաղթելի նախազգացում ջլատում է իմ ապագայ երազները ... բայց գալիս եմ, Սաթի՛կ ջան, եւ թող լինի այնպէս որ քո սիրելի չրթներից լսեմ իմ դատավճիռը ... ինչքան էլ ծանր լինեն իմ յանցանքները, այսուամենայնիւ մտածում եմ: Մեղապարտն իսկ չէ կարելի դատապարտել առանց լսելու:

«Անխախտ զգուցումներով համբուրում եմ քո ձեռքը»:

Սոնիա նամակը դրաւ սեղանի վրայ եւ մտախոհ մնաց: Անիկա կարծես ինքն իրեն կը վճռէր եւ կը ջանար յաղթահարել մտանաւոր զգացումի մը: Ցետոյ կողմնակի նայուածք մը նետեց Սաթենիկի վրայ, այս վերջին օրերը Սաթենիկ կարծես զարդարուեր էր կրկին կանացի չըքնորհներով եւ հրապոյրով: Իր մէկ այտի մկանունքային կծկումը, որ բոլորովին կ'այլանդակէր անոր սիրուն դէմքը, քանի օրերէ ի վեր անհետացեր էր: Շրթները դունատուրեր էին եւ սեւ հագուստին բաց օձիքէն ճերմակ վիզը չնորհալիօրէն կը կրէր յարդարուած գանգուրներու ոլորտները: Սոնիա մտածեց՝ «ճահիճ կին է եւ կարօտ ունի կեանքի ... նա չէ կարող երկար մնալ անմխիթար ... հէնց բըժիչկը նոյն բանն է ասում: Նա կամովին դուրս է եկել կեանքից եւ ինքն իրան կըրծում է ... պէտք է նրան կրկին մղել կեանքի ճանապարհի վրայ»:

– Պիտի գրել նրան, ըսաւ Սաթենիկ վհատած ձայնով:

– Ի հարկէ պիտի գրել ... Սաթի՛կ ջան, ըսաւ վերջապէս Սոնիա, լսիր ինձ եւ մի անգամ զոհէ քո կեանքումը խելօք բան արա:

Սաթենիկ զարմացած նայեցաւ Սոնիային:

– Ես զղում եմ չատ լաւ քո հոգեկան թշուառ դրութիւնը ... մեր Ստեփանի մահից յետոյ ...

Սաթենիկ ընդոստ չարժում մը ըրաւ եւ հետաքրքրուած երեսը դարձուց Սոնիային, իր պայծառ ու կապոյտ աչքերը լոյսով ողողուած կրկին սեւեռեց Սոնիային:

– Գարեգինը քեզ սիրում է անկեղծ ... նա քանդեց իր տունը եւ ընտանիքը քեզ համար ...

– Հէնց հարցը դրանումն է Սոնիա ... հաւատացիր ինձ, անկեղծ եմ ասում, բոլոր սրտովս յաւում եմ ... դա մի ահռելուա զոհողութիւն է ...

– Ինչպէ՞ս թէ, Սաթիկ ... լաւ մտածիր ... նա քեզ դրել է ամիսներ առաջ, դու ոչինչ չես պատասխանել. նա ամիսներ չարունակ պայքարել է ու հասել իր նպատակին ... պէտք է հաչուել թէ այդ բոլորը եղեր են ի պին սոսկալի եւ անտանելի անախորժութեանց:

– Ի հարկէ ... իրաւունք ունես ... ես հէնց այն բոպէին պէտք էր զրէի ... նախ որ չհաւատացի. այնքան, այնքան ամիսներ լսեր էի նոյն բանը ... եւ յետոյ այս վերջի ամիսները, իմանում ես չատ լաւ, Սոնիա՛, որ չատ հեռի էի մտածելուց Գարեգինի եւ նրա ընտանեկան կընճռոտութիւնների մասին ... Ես անկեղծ յաւում եմ, Սոնիա ... դեռ եւս ուշ չէ, պէտք է անմիջապէս զրել ... Նաթալիա Վասիլիեւնա եւ կ'առնէ իր խնդիրքը ...

(Շար. 131)

Այրի Տիկին Գրիգոր Գազանճեան,
Աբրաքսի Գազանճեան,
ինչպէս նաեւ Պալեան, Գալատայեան, Աբելեան, Գալիքեան, Բելֆանեան, Յովակիմեան, Կրանժելար, Փարատեան եւ Պարաթեան ընտանիքները յաւուր կը յայտնեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ պապականին՝

ԳՐԻԳՈՐ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 15–ին, 83 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շաբաթ, Ապրիլ 19, ժամը 10·30–ին Իսիի Ս· Մարիամ – Ասուածածին եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մէօռոնի Թրիվոյի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը, ժամը 11·45–ի չուրջ։

Ըստ ողբացեալին փափաքին ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ, փոխան ծաղիկի նուէրները ընել բարեսիրական հաստատութեանց։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ»· – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Գազանճեանի եւ զաւկին։

⁂

Տիկին Գրիգոր Գազանճեան եւ Աբաքսի Գազանճեան իրենց ամուսնոյն եւ հօր փափաքին համաձայն հեռուեալ նուէրները կ'ընեն· –

1000 Ֆր· «Յառաջ»ին, 1000 Ֆր· կարպոյտ Մաշէ Իսիի մանուճիւղին, 1000 Ֆրանք «Աղնաւուր Հայաստանի Համար», 500 Ֆր· Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանին, 500 Ֆր· Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին եւ 500 Ֆր· Իսիի Եկեղեցիին (սառնալ «Յառաջ»էն) եւ 1000 Ֆր· «988 Դեկտեմբեր 7 Մխիթեան»։

A VENDRE

CLAMART RESIDENTIEL

Superbe maison, très luxueusement décorée, 300 m² environ sur deux niveaux, grand salon ouvrant sur beau jardin paysagé, salle à manger, trois chambres, 2 bains, 2 dressings, fumoir, salle de billard, cuisine entièrement équipée, piscine chauffée, garage 2 voitures, pavillon gardien : 2 pièces, cuisine, salle d'eau sur jardin parfait état.

tél.: 42 65 62 25

⁂

A Louer

CLAMART RESIDENTIEL

Maison ancienne à décoration contemporaine 160 m² environ, Rez de chaussée, 2 étages, réception, 3 chambres, possibilité de 5, 2 bains, 3 WC, cuisine équipée, terrasse sur jardin de 600 m². Exposition plein sud. Parfait état. Prix 12.000 Frs. net.

tél.: 42 65 62 25

BELGIQUE

Les artistes pour S.O.S. Arménie

COMMUNIQUE DE PRESSE

195 artistes plasticiens offrent leurs œuvres qui seront mises en vente publique au profit de «S.O.S. Arménie».

Les artistes, par leurs donations, ont fait preuve d'une grande générosité, mais l'opération humanitaire pour aider les victimes du séisme ne peut prendre tout son sens que si les acheteurs sont nombreux et également généreux.

Cette grande vente aux enchères d'Art Contemporain au profit de «S.O.S. Arménie» aura lieu le mardi 25 avril à 19h30

à la
GALERIE MODERNE,
31, rue Caroly, 1040 BRUXELLES

Elle sera précédée de 3 jours d'exposition à la même adresse.

Merci d'y venir nombreux.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆԻՍ 4–ԻՆ

Մանրամասնութիւնները յետագային։

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Իրենց եղբօր՝ Ղազարոս Խաչատուրեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Խաչատուրեան 200 Ֆր· կը նուիրեն Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (առանձնալ «Յառաջ»էն) եւ 300 Ֆր· «Յառաջ»ին։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԱՐԳԱՒԱՒՃԱՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ· – Պր· Արսէն Տէր – Զաքարեան 300 Ֆրանք։

LA MAISON ARMENIENNE
DE LA
JEUNESSE ET DE LA CULTURE
12-14, rue Saint Bazile, 13001 Marseille
Tél. : 91. 50. 15. 09

organise
le vendredi 21 avril à 21 heures
UNE REUNION PUBLIQUE

« DEFENSE DU COMITE KARABAGH »

Intervenants :
— Jean-Pierre MAHÉ,
Directeur d'Etudes à l'Ecole Pratique des Hautes Etudes
— Yves TERNON, *Historien*
— Christian DER-STEPANIAN,
Président de Solidarité Franco - Arménienne.

Projection du film de la Télévision belge :
« UN HIVER EN ARMENIE »

Sous l'égide
du Comité de Commémoration
du Génocide Arménien à Lyon
La Maison de la Culture Arménienne de Décines
présente

UN CONCERT DE MUSIQUE ARMENIENNE

le Samedi 22 avril à 20 h 30
— à l'Abbaye d'Ainay —
rue des Remparts d'Ainay, Lyon 2e

Programme:
1ère partie :

Introduction
Soliste: Hagop **BOYADJIAN** (doudoug)
Berceuse
d'**Avédis NAZARIAN**
Chants mystiques
Soliste: **Angèle GARABEDIAN-SAGE**
Loussadzak d'**Alain HOVHANESS**
Soliste: **Hasmig SURMELIAN.**
2ème partie:

Rapsodie sur des airs anciens
d'**A. HAROUTUNIAN**
Soliste: **Sergueï MARKARIAN**
Chants populaires de **KOMITAS**
Soliste: **Angèle GARABEDIAN-SAGE**
Miniatures de **KOMITAS** et **ASLAMAZIAN.**
ENSEMBLE INSTRUMENTAL DE ROMANS
Direction **Alexandre SIRANOSSIAN**

——Entrée gratuite——

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՋԻ Մարսէյլ քաղաքի վարչութիւնը Սօսէ Մայրիկ կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Հինգշաբթի, Ապրիլ 20, ժամը 14·30, Մշակոյթի Տան մէջ ընդհանուր ժողովին։

Կարեւոր օրակարգ։

ԱՊՐԻԼեԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ 1915 – 1989

ԻՍԻ

Կազմակերպութեամբ՝ Իսիի Հայ Առաքելական եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու ու Չրջանի Կուսակցութիւններու, միութիւններու ու կազմակերպութիւններու՝

Կիրակի Ապրիլ 23–ին· –
Ժամը 10–ին Պատարագ եւ Հոգեհանգստեան մասնաւոր արարողութիւն,
Ժամը 11·30–ին Համախմբում Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ առջեւ,
Ժամը 11·45–ին Թափօրի մեկնում,
Ժամը 11·50–ին Համախմբում Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ առջեւ,
Ժամը 12·10–ին Համախմբում Ապրիլեան Եղեռնի Յուշարձանի առջեւ,
Ժամը 12·30–ին Ծաղկեպսակներու դետեղում,
Ժամը 12·50–ին Ճառերու ւսարտում —Վեր· Լեւոնեան, Միւռոն վրդ·, Պ· Անտրէ Սանթինի—,
Ժամը 13–ին Ւսարտ Սպահանդէսի։

Նոյն օրը, ժամը 15–ին Իսիի Եկեղեցւոյ Միօրեայ Վարժարանի աշակերտութեան կազմակերպութեամբ ու մասնակցութեամբ Օր· Հերմինէ Երիցեանի սպահանդէս Իսիի Օսիթորիումի սրահին մէջ, ի յիշատակ հայ նահատակներու եւ ի նպաստ Հայաստանի երկրաշարժի տրբերուն։ Տոմսերը վաճառքի են։

ԼԻՈՆ

Լիոնի կրօնական երեք յարանուանութեանց (Առաքելական, Կաթողիկէ, եւ Աւետարանական) հովանաւորութեան ներքեւ, Երկուշաբթի Ապրիլ 24–ին, կէսօրէ ետք ժամը 3–ին, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հոգեհանգստեան յատուկ պաշտօն։

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆ

Կիրակի, Ապրիլ 23, առաւօտեան ժամը 9·30–ին
Սէն Թ'Էթիէնի «*Արմենի*» հրապարակին վրայ
կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ։ Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Պատարագի երգեցողութեան կը մասնակցի Լիոնի «Կոմիտաս» երգչախումբը։

Պատարագէն յետոյ կը կատարուի 1915–ի աւերի գան 1·500·000 նահատակներու յիշատակին յաւերժացնող Յուշարձան – Կոթողի բացման հանդիսաւոր արարողութիւնը, նախագահութեամբ Ս· Էթիէնի քաղաքապետ՝ ՖՐԱՆՍՈՒԱ ՏԻՄՊԱՆԵԼ–ի եւ ներկայութեամբ պաշտօնական այլ անձնաւորութեանց։

NICE

Programme des cérémonies du souvenir qui se dérouleront les 23 et 24 Avril
sous la Présidence d'Honneur de Monsieur Jacques MEDECIN
Maire de Nice, Président du Conseil Général des A. M.

Dimanche 23 Avril à 20 heures

Veillée — Office Religieux en l'Eglise Arménienne Ste. Marie de Nice.
Conférence de M. Jiraïr MIRIDJIAN à la salle Ochagan, «*Le Génocide et ses conséquences destructives dans l'évolution culturelle des Arméniens de la partie occidentale de l'Arménie*».

Lundi 24 Avril

—— 9 h 45 : Rassemblement Promenade des Anglais (face Hôtel Méridien) Marche du souvenir jusqu'au Monument aux Morts.
—— 10 h 30 : Dépôt de gerbes à la mémoire de nos Martyrs et des Anciens Combattants français d'origine arménienne morts pour la France 1914-1918, 1939-1945.
—— 11 h 30 : Messe de Requiem en l'église arménienne Sainte - Marie, 281, boulevard de la Madeleine à Nice.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Շաւիլի Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է· – Իր վեհայրին ժամի Մարթենի մահուան առթիւ, Այրի Տիկին Ընծայ Վարդանեանի բարեկամուհիները 500 Ֆր· Հայաստանի աղէտեալներուն համար եւ 200 Ֆր· Եկեղեցւոյ։

⁂

Գնել Կոշկարեանի մահուան քառասունքին առթիւ 250 Ֆր· Տէր եւ Տիկին Կարօ Տէր – Գալուստեանէ եւ 250 Ֆր· Տէր եւ Տիկին Յովսէփ Պօյաճեանէ։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

-MESSE-

Notre-Dame de Paris

Dimanche 23 Avril, à 15 heures 30

Messe en rite arménien
en souvenir des victimes
de 1915

Célébrée par
Mgr. G. GABROYAN
Evêque de l'Eparchie de Ste. Croix de Paris des Arméniens Catholiques de France

L'homélie sera prononcée par
Mgr. ROBERT COFFY
Archevêque de Marseille

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 19
MERCREDI
19 AVRIL
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.996
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 16.996

ԵՐԵՒԱՆ

«14ի ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ»

1989 Մարտ 9–ին ստեղծուած է Արցախեան չարժումին «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամներ՝ Բաբկէն Արաքցեանի, Համբարձում Գալստեանի, Սամուէլ Գէորգեանի, Ալէքսան Յակոբեանի, Ռաֆայէլ Ղազարեանի, Սամսոն Ղազարեանի, Վազգէն Մանուկեանի, Աշոտ Մանուչարեանի, Վանիս Սիրադեղեանի, Լեւոն Տէր–Պետրոսեանի, Դաւիթ Վարդանեանի, ինչպէս նաեւ «Կռունկ» խորհուրդի նախագահ Ալիկ Ստամբոլցեանի պաշտպանութեան խորհուրդ, «14–ի պաշտպանութեան խորհուրդ» անունով:

Խորհուրդին միասնական կարծիքով նշուած անձերու ձերբակալութիւնը, քէական օրէնսդրքի յօդուածներուն ադաղրումով փորձ մըն է քօղարկելու Պաքուեան չարժումին հետ ամէն գնով նուկայարդար վերաբերելու քաղաքական նպատակները, ուստի խորհուրդին նպատակն է ապահովել բոլոր ձերբակալուածներուն ազատ արձակումը եւ անոնց բարի անուան վերականգնումը:

«Խորհուրդին» նպատակն է յարաբերութիւն պահել ձերբակալուածներու ընտանիքներուն, պետական եւ դատաքննիչ մարմիններու, լրատուիւններու հետ, նոյն հասարակութիւնը տեղեակ պահելու համար հարցի հանգամանքներուն եւ ընթացքին:

«Խորհուրդ»ը կը դործէ Խորհրդային Միութեան եւ օրէնսդրութեան, երկրին կողմէ ընդունուած միջազգային պարտաւորութիւններու ոգիին ու տառին համապատասխան, ըմբռնում ակնկալելով պետական եւ իրաւական մարմիններէ: «Խորհուրդը» կոչ կ'ուղղէ դործին առընչակից բոլոր պաշտօնատար անձերուն, որ առաջնորդուին արդարութեան եւ պետական սկզբունքով:

«Խորհուրդ»ը կը դիմէ բոլոր անոնց, որոնք ձերբակալուածներու դործունէութեան վերաբերեալ, ինչպէս նաեւ տարբեր հիմնարկ – ձեռնարկութիւններու եւ անհատներու կողմէ անոնց պաշտպանութեան ուղղուած փաստաթուղթեր ունին, զանոնք տրամադրեն «14–ի պաշտպանութեան խորհուրդ»ին:

Կազուած է խորհուրդին սկզբնական անդամներուն ցուցակը: Խորհուրդի անդամ կրնան դառնալ հետաքրքրուած անձեր, ինչպէս նաեւ ընդունուած ձեւով նշանակուած հանրային պաշտպաններ:

***

«14ի ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ»ԻՆ ԴԻՄՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՈՒՆ

Մարտ 29 թուակիր դրութեամբ մը վերոյիշեալ խորհուրդը Հայաստանի ներկայ քաղաքական իրավիճակին մասին խոր մտահոդութիւն յայտնելէ ետք – լուսարձել, դանդուածային բռնութիւնները, ժողովուրդի ազատ կամքի արտայայտութեան արգելք, քաղաքացիներու սահմանադրական իրաւունքներու ոտնահարում – կը խնդրէ ամէն բան ընել իրավիճակը առողջացնելու համար:

Ցատկապէս կը չեշտուի երկու երես – փոխաններու անձեռնմխելիութեան անտեսումը, որ կրնայ վտանգաւոր սովորութիւն դառնալ եւ կիրարկուիլ անցանկալի ամէն երեսփոխանի:

ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ կը յայտնէ թէ որպէս ժողովուրդին կողմէ լիազօրուած իշխանութիւն, Գերագոյն Խորհուրդին պարտականութիւնն է պահանջել որ սրբագրուին վերջին ամիսներու սխալները: Անոնց ամէնէն ծանրակշիռներէն մէկն է Գերագոյն Խորհուրդի նոյեմբերեան նստաշրջանի պատմական որոշումներուն – 1915–ի ցեղասպանութիւնը ընդունելու – առկախումը:

ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ հարկաւոր կը նկատէ նաեւ որ Գերագոյն Խորհուրդը իրաւական պաշտպանութեան տակ առնէ «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամներն ու չորժումին դործօն տարրերը:

ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ կոչ կ'ուղղէ՝

Պահանջել Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ դումարում, մինչեւ Ապրիլ 24, հետեւեալ օրակարգով.–

1.– Հայաստանի մէջ զինուորական զօրամասերու, յատուկ դրութեան եւ լուսարձելի դոյութեան անհրաժեշտութեան հարցը.

2.– Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխաններ Ա. Մանուչարեանի եւ Ս. Ստամբոլցեանի երեսփոխանական անձեռնմխելիութեան ջնջումին եւ չարժումի մասնակիցներուն նկատմամբ քրէական կիրարկելու հարցը.

3.– Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի 1988 Նոյեմբեր 24–ի նիստը անօրինական յայտարարելու մասին Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան Նոյեմբեր 27–ի որոշումին իրաւական հիմերուն եւ 1988 Նոյեմբերեան նիստին որոշումները հրապարակելու հարցերը:

«14–ի պաշտպանութեան խորհուրդը» հարկաւոր կը նկատէ Ապրիլ 24–ին հրապարակաւ ժողովուրդին յայտնել այս ժողովին արդիւնքները:

ՄՈՍԿՈՒԱ

«ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ» ԿՈՄԻՏԷՆ

Հայաստանի եւ Ադրբեջանի ոչ պաշտօնական չարժումներու ղեկավարներուն եւ դործօն տարրերուն բանտարկութիւնները վրդովում պատճառած են այս անձերուն ճակատագրին մասին, անոնց համար խախտած են արդարութեան եւ մարդկայնական սկզբունքները, որով վտանգաւոր նախընթացներ կը ստեղծուին վերակառուցման ապագային համար:

«Մոսկովեան ամպիոն» ակումբը 1989 Փետրուար 4–ին իր հիմնադիր ժողովին ընթացքին որոշեց ստեղծել «Արդարութիւն» Կոմիտէն, հարցերուն ընթացքին մասին հանրութիւնը տեղեակ պահելու եւ բանտարկեալներու հարազատներուն եւ պետական մարմիններուն, հանրային կազմակերպութիւններու եւ մամուլի միջեւ կապ պահելու համար:

Կոմիտէն ստեղծուած է 1989 Մարտին· մաս կը կազմեն դիտնականները, արուեստի եւ դրականութեան դործիչները, իրաւաբաններ, կրօնաւորներ: Կոմիտէն յոյս ունի համադործակցելու բոլոր այն անձերուն եւ կազմակերպութիւններուն հետ, որոնք վրդոված են ստեղծուած իրավիճակով, ըմբռնում ակնկալելով պետական եւ իրաւական մարմիններուն կողմէ:

Կոմիտէն մտադիր է դործելու, սերտօրէն պահպանելով խորհրդային օրէնսդրութիւնը, մեկնելով մեր երկրի կողմէ ընդունուած միջազդային պարտաւորութիւններէն եւ յատկապէս, վերջին՝ Վիէննայի համաձայնադրին ոդիին ու տառին համապատասխան: Կոմիտէն կը դիմէ ամէն անոնց՝ որոնք մասնակցութիւն ունին բանտարկեալներու ճակատադրին վերաբերող որոշումներու կայացման մէջ, որ արդարամտութիւն եւ դթասրտութիւն ցուցաբերեն:

Կոմիտէն կը պահանջէ անմիջապէս փոխել կանխարդել միջոցները, այսինքն՝ ազատ արձակել բանտարկեալները եւ նախնական քննութեան ընթացքին դործը յանձնել դատապաշտպաններուն:

Կը տրուի անդամներու ցանկը: Կոմիտէին անդամ կրնան ընտրուիլ հետաքրքրուած այլ անձեր եւս:

«Արդարութիւն» Կոմիտէի անդամներ՝

1·– Ա.Ֆանասեւ Եու· Ն·
2·– Ա.Աբելինցեւ Ս· Ս·
3·– Բատկին Լ· Մ·
4·– Գելման Ա· Ի·
5·– Գոդման Լ· Եա·
6·– Զոլոտուխին Բ· Ա·
7·– Իսկանդեր Ֆ· Ա·
8·– Կապուտիկեան Ս· Բ·
9·– Գասպարով Գ· Կ·
10·– Կորոտիչ Վ· Ա·
11·– Հայր Մարկոս (Սմիռնով Վ· Ա·)
12·– Հուսէյնով Գ· Զ·
13·– Մարգարեան Մ·
14·– Մաթեւոսեան Հ·
15·– Մուրադեան Ս·
16·– Եարլոկով Ա· Վ·
17·– Նիկոլին Եու· Վ·
18·– Շէյնիս Վ· Լ·
19·– Զալիկովա Վ· Ա·
20·– Զուբիկովա Ի·
21·– Պրիստավկին Ա· Ի·
22·– Սախարով Ա· Դ·
23·– Սավիցկի Վ· Եա·
24·– Սարգսեան Ս·
25·– Սիմոնեան Կ·
26·– Ստարովոյտովա Գ· Վ·
27·– Ստրելեանօ Ա· Ի·
28·– Վակսբերգ Ա· Ի·
29·– Վասիլեւ Բ· Լ·
30·– Վոլկենշտէյն Մ· Վ·
31·– Ռիազանով Է· Ա·
32·– Ռոսա Եու· Մ·
33·– Օկուջավա Բ· Շ·
34·– Ֆրանկ – Կամենեցկի Մ· Ա·

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՌՈՒՄԲԵՐԸ ԿԸ ՏԵՂԱՆ

ԱՇԽԱՐՀ ԿԸ ԴԻՏԷ

Հարցը, այլեւս, հոն չէ թէ ո՞վ էր յանցաւորը, լիբանանեան ողբերդութեան այս նոր էջին Աունի հաչիւները, պարզ է, սխալ էին: Կը թուի որ քաղաքական միամտութիւնը միայն Հայերու մենաչնորհը չէ: Մնաց որ, այլ միամտութիւն մըն ալ, կամ առնուազն բարեմտութիւն ցոյց տուաւ Ֆրանսան, մխրճուելով հարցի մը մէջ, առանց նախապէս քննելու անոր բոլոր երեսները եւ ասոր առաջին հետեւանքն այն է, ինչպէս կը տեսնուի, որ տոքթ. Պերնար Քուչնէր, դիւանագէտի կը վերածուի եւ քաջաբար կը վարէ բանակցութիւններ, որոնց բնաւ պատրաստուած չէր: Երկուշաբթի օր, մթնոլորտը աւելի ծանր էր: Ճունիէի նաւահան – դիստէն, որ այլեւս միակ ելքի ճամբայ է արեւելեան – Պէյրութէն, նաւերը որոնք փոխադրէին փախուստի դիմող տար – սափահար ժողովուրդ մը, թիւրթս էին ռումբերու: Հաղիւ ճամբայ ելած խաղաղութեան մէջ, յանկարծ ամբողջ շըրջապատը ռումբերը կը տեղային: Ի՞նչ է նպատակը, չատ պարզ է՝ խուճապ ըստեղծել ժողովուրդին մէջ: Սուրիացիք վճռած են քրիստոնեայ տարրը սարսափի մատնել: Մնաց որ Սուրիացիք, կ'ըսուի, երկու կողմն ալ կը ռմբակոծեն աւելի ծանր բնոյթ տալու համար բախումնե – րուն: Օրինակ, երբ Ֆրանսայի դեսպանը եւ Քուչնէր դացած էին, անդամ մը եւս, հէօսը տեսնելու, այս վերջինը ցոյց տըուած է խոշոր հրադունդ մը ինկած իր բնակարանին քով: Սակայ մըն ալ ըսեր է «ահա թէ ի՛նչ կը դրկէ մեզի զօր· Աունն», քանի մը լրագրողներու: Բայց, օտար մասնադէտ մը դիտել տուած է որ ցոյց տրուած յատակը – 240 Միլիմեթր – միայն սուրիական բանակի զինքերն ունին:

Սպանիա, որ իր դեսպանը կը թաղէր, դատապարտութեան ոչ մէկ խօսք ըրաւ ոչ ոքի, մարդու սիրտ պէտք չէ կոտրել, այդ հրադունդը հաւանաբար ինքնադլուխ ճամբայ ելած ու «ընտրած էր» արեւմըտեան դեսպանատուներու թաղը ու բնակավայրերը···:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՈԼԻՏԱՐՆՈՍԻ օրինականացաւ եւ ի մօտոյ իր թերթն ալ պիտի ունենայ: Վարչապետի դատարանը սակայն բանաձեւեց այս կարեւոր որոշումը· – «Սոլիտարնոսը Աղդային սենտիքան, Կառնակի իր կեդրոնատեղիով, արձանադրուած է»: Այս յաղթանակը ողջունեց նաեւ Ֆրանսայի Արտաքին Նախարարը, որ կարճ այցելութիւն մը կը կատարէր Վարշաւա:

ԹԻՖԼԻՍԻ մէջ լուսադրելը պիտի վերնար Երեքշաբթի օր, կեանքը վերստացած ըլլալով իր բնականոն ընթացքը: Ուսանողները վերսկսած են իրենց աշխատանքները Երկուշաբթի, մինչ նախորդ օրը հանդիպումը Շեվարնաձէի հետ չատ բուռն եղած էր: Փարիզի վրացական շրջանակները կը հաստատեն որ Թիֆլիսի Մայր տաճարին մէջ, Սիոնի Եկեղեցի, 46 մեռեալներէ զատ, 44 «անհետացած»ներու ցանկ մը կայ: Նոր Ա· քարտուղարը՝ Կիվլի Կումբարիձէ կոչ մը ըրած է մտաւորականներուն որպէսզի պինքը շրջապատեն, որովհետեւ, ըսած է, իր երիտասարդութիւնը (44 տարեկան է) եւ կացութեան դժուարութիւնները կը պահանջեն որ, Վրաստանի ազդեցիկ ինտելիկենցիայի խորհուրդներն ունենայ:

«ԻՍԼԱՄԻ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽՆԵՐԸ» խրատչրին տակ, Անի Քրիկէլ յօդուած մը ստորագրած էր Երեքշաբթի օր (Ապրիլ 18) «Ֆիկրօ»ի մէջ, ուր կը ծանրանայ դլխաւորաբար այն իրողութեան վրայ, որ Աբեմմուտքը պարտի նկատի առնել իսլամականութեան մը գոյութիւնը, որ կ'ուզէ ինքզինքը պարտադրել: Թուած յայտորդականութ պարագաներու կարգին, կը յիշէ Ղարաբաղը, ու կը դրէ· – «···1988–ին Ղարաբաղի կանոնադրին առթիւ էր, պոկրոմները – չուրջ 100 մեռեալ սարսափազդու պայմաններու մէջ – զորս չիի Ազերիները մղեցին քրիստոնեայ Հայերուն դէմ»:

ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ԱՇԽՈՒԺԱՑՈՒՄԸ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Գ. ՍԱՖԱՐԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

1855–ին Մուշի մէջ կը հիմնուի «Բարեսիրաց ընկերութիւն»ը, իսկ 1856–ին՝ «Թարգմանչաց ընկերութիւն»ը: 50–ական թուականներու վերջաւորութեան Մուշի մէջ կը բացուին Ս. Մարմնէի, Վերին եւ Ջորս թաղերու դպրոցները, 1858–ին կը բացուի Ցովհաննու վանքի դպրոցը:

Վանի գեկավարութիւնը կը գտնուէր 12 հայ իշխաններու ձեռքը, Վանի Հայոց հոգեւոր առաջնորդին գլխաւորութեամբ: Հայութեան վերաբերող հարցերը (նաեւ լուսաւորութեան գործը), լուծում եւ ուղղութիւն կը ստանար անոնց կողմէ ու 1840–ական թուականներուն լուսաւորութեան գործը յետին դիրքերու վրայ կը գտնուէր: Կացութիւնը արմատապէս բարելաւուեցաւ Ժ.Թ. դարու կիսուն, երբ կառավարական բարենորոգումներով կարծես թէ նպաստաւոր պայմաններ ստեղծուած էին:

Մատթէոս Պատրիարքի գործունէութեան տարիներուն (1844 – 1849) Վասպուրականի գրեթէ բոլոր գաւառներուն մէջ դպրոցներ բացուեցան: Երջանի մը–չակութային, կրթական գործին մեծապէս նպաստած էր Ժ.Թ. դարու 40–ական թուականներու վերջաւորութեան հիմնուած «Արծրունեաց ընկերութիւն»ը: Անոր, եւ Ց. Թօփուզեանի ջանքերուն շնորհիւ Վանի մէջ բացուեցան Ցիսուսեան, Տիրակառոյց, Մատթեոսեան, Մարկոսեան, Ղուկասեան եւ Ցովհաննիսեան վարժարանները, որոնք 750 աշակերտ ունէին: Իսկ 1860–ին Վանի դպրոցներուն մէջ 1000 հայ աշակերտ կ'ուսանէր:

Տարօն – Վասպուրականի մշակութային, լուսաւորական վերածնունդը սերտօրէն կապուած է ազգային, հասարակական յայտնի գործիչ Խրիմեանի հայրենասիրական ու լուսաւորական եռանդուն գործունէութեան:

1840–ական թուականներու վերջաւորութեան Խրիմեան չրջագայելով Հայաստանի, յատկապէս Վասպուրականի գաւառները, անցեալի յիշատակներով ոգեւորուած, կը գրէ «Հրաւիրակ Արարատեան» պոէմը, որ կը հրատարակուի 1850–ին, Պոլիս: Իսկ 1851–ին կը հրատարակէ «Հրաւիրակ երկրին աւետեաց»ը: Առանց մէջ յառաջ քշուած հայրենասիրական – լուսաւորական գաղափարներով Խրիմեան ձեռք կը բերէ գրական նշանակալի համբաւ:

1852–ին ան կը վերադառնայ Վան ու կը լծուի արական եւ իգական դպրոցներ բանալու գործին, սակայն յետագէմ վերնախաւին ու հոգեւորականութեան դիմադրութեան պատճառով կը յետաձգէ զայն: Որպէսզի կարենայ իր նպատակները կենսագործել, 1854–ին Աղթամարի մէջ Վանի հոգեւոր հովիւ կը ձեռնադրուի: Վերահին կ'երթայ Պոլիս, ուր իր ծաւալուն հայրենասիրական եռանդուն գործունէութեան շնորհիւ այնտեղի հայութիւնը կը սկսի հետաքրքրուիլ գաւառի հայութեան հարցերով: Ան յաճախ հանդիպումներ կը կազմակերպէ Հայոց ազի եւ այլ գաւառի հայրենակիցներուն օգնելու համար:

Այս գործունէութեան արդիւնքը պէտք է համարիլ 1855 Յունիսին Սկիւտարի Աբապեան տպարանին մէջ Խրիմեանի խմբագրութեամբ «Արծուի Վասպուրական» պարբերականին հրատարակութիւնը: 1857–ին Վարագայ վանքին մէջ ան տպարան կը հիմնէ ու պարբերականին հրատարակութիւնը կ'իրագործէ մայր հայրենիքի մէջ (Արեւմտեան Հայաստանի առաջին պարբերականը): Նոյն վանքին մէջ Խրիմեան կը բանայ նաեւ «Ժառանգաւորաց վարժարան» ուր 30 աշակերտ կ'ուսանէր: Առաջիններուն մէջ էին Գաբրիէլ Եպիսկոպոս Սրուանձտեանց, Արսէն Թոխմախեան, Ոսկանիկ Տէր – Մարգարեան, Ցուսիկ վարդապետ եւ ուրիշներ:

Առաջին թիւով իսկ «Արծուի Վասպուրական»ը նշեց իր ազգային գործունէութեան սահմանները: 50–ական թուականներու վերջաւորութեան եւ 60–ական թուականներու սկզբին հայ բնակչութեան ցաւերն ու յոյզերը կը սկսին վերջապէս արժանաւոր տեղ գտնել արեւմտահայ մամուլի էջերուն մէջ: «Արծուի Վասպուրական»ի իր յօդուածներով Խրիմեան նպատակ ունեցած է պայքարելու դաղթի եւ պանդխտութեան դէմ, բացայայտելու անոնց վնասակար ու ծանր հետեւանքները, հոգ տանելու գաւառներու տնտեսական եւ մշակութային բարդաւաճման:

Խրիմեանի ու իր աշակերտներուն գործունէութիւնն ու պաշտպանած ազգային – ազատագրական գաղափարները քիչ դեր չխաղացին Վասպուրականի հայութեան մօտ ազատագրական շարժումներու գաղափարական պատրաստելու գործին մէջ:

Խրիմեան առաջինը եղաւ արեւմտահայ իրականութեան մէջ որ պատռեց կրօնական, եկեղեցական նեղ չրջանակները ու որպէս հրապարակագիր գործաւ ժողովրդական չահերը մարմնաւորողը: Ան կոչ կ'ուղղէր պայքարելու թուրք տիրապետութեան դէմ, «արթնացէք, մեծ Հայաստանի թմրեալ եւ ինքնասէր որդիք, մեր հայրենի տան պատիւ ճանչնանք ու պաշտպանենք» («Արծուի Վասպուրական» Վան, 1862, թիւ 10):

1840 – 50–ական թուականներուն մշակութային կեանքի զգալի աշխուժացում նկատուած է Կարին: Լուսաւորութեան գործը կազմակերպելու, հայ եւրախանները կրթելու նպատակով 1843–ին հոն ժողով մը կը գումարուի, որ Յարութիւն Ղազարեանը գպրոցներու վերատեսուչ կը նշանակէ:

1851–ին Կարինի Հայոց հոգեւոր առաջնորդին՝ Զօրաբաբալեան Եպիսկոպոսի նախաձեռնութեամբ կը հիմնադրուի «Արծրունեան ընկերութիւն»ը որ չուրջ 600 անդամ ունէր: Ընկերութիւնը հիմնած է համանուն գպրոց, գրադարան եւ ընթերցասրահ: Այս ընկերութիւնը որուն հիմնական կոչումը դեկավարել էր Բարձր Հայքի հայութեան մշակութային չարժումը, անդրադարձած է նաեւ ժամանակի հայ կեանքի ցաւերուն՝ տարագնացութեան, պանդխտութեան, ու բացայայտած անոնց ծանր հետեւանքները:

Մինչեւ 1858 Կարինի մէջ կը բացուին քանի մը դպրոցներ որոնք կը կառուցուին հայութեան հանգանակութիւններուն եւ նուիրատուութիւններուն միջոցաւ: 1858ին դպրոց կը բացուի նաեւ Բաբերդի մէջ: Նոյն չրջանին (մինչեւ 1859) առաջին դպրոցները կը հիմնադրուին Գղի գաւառին մէջ՝ Տարման, Շեմրամ, Առեղ գիւղերուն մէջ Մամբրէ վարդապետին ծաւալած գործունէութեան չնորհիւ: Այդ դպրոցները հիմնելով ան պայքար մղած է Բարձր Հայքի մէջ կաթողիկէութեան ու բողոքականութեան տարածման դէմ:

1856–ին Տիգրանակերտի մէջ կը կազմուի «Աչխատասիրաց ընկերութիւն»ը, որ աղքատ ու որբ երախաները խնամելու, նաեւ նահանգի հայկական գիւղերուն մէջ դպրոցներ ստեղծելու նպատակ ունէր:

1847–ին Յակոբ Աբգ.ի կողմէ Եւդոկիայի Ս. Աննա վանքին կից քանի աշակերտով գպրոց կը բացուի: Շուտով, կրթական գործին զարկ տալու նպատակով մշակութային, կրթական կամաւոր ընկերութիւն կը կազմակերպուի:

1849 Յունուար 1–ին Կեսարիոյ մէջ կը կազմուի «Մամիկոնեան» մշակութային, կրթական ընկերութիւնը, որ նոյն տարին Թալասի մէջ կը հիմնէ Վարդ – Պատրիկեան գպրոցը: Նոյն ընկերութեան ջանքով գպրոց կը բացուի նաեւ Մանճուսու գիւղին մէջ: Այս ընկերութիւնը 29 կէտէ բաղկացած կանոնագրութիւն մը ունէր (հայերէն եւ թրքերէն) որ հաստատուած էր 1849 Յուլիս 1–ին՝ Յակոբ պատրիարքին կողմէ: Ընկերութեան նպատակը եղած է մայրենի լեզուի տարածումն ու պարզացումը հայ բնակչութեան չրջանին մէջ, գպրոցներ բանալն ու հայ մանուկները գաստիարակել: Անընդհատ հալածուած հայութիւնը առիթ չէր ունեցած լեզուի պահպանման հարցերով զբաղելու:

Ուչադրաւ է որ «Մամիկոնեան» ընկերութեան հիմնադիր անդամներուն չարքին եղած են նաեւ Կիւլպէնկեան (Վարդ – Պատրիկեան) առհմին զաւակները: Այդ նոյն առհմին չառաւիղներէն Գալուստ Կիւլպէնկեան 19–րդ դարու վերջին եւ Ի. դարու առաջին կէսին միջազգային հըռչակի տէր արդիւնաբերող դարձաւ ու երբեք իր կապը չկտրեց հայութեան հետ:

1849–ին Կեսարիոյ մէջ կը կազմուի ուրիշ «Հայկազեան ընկերութիւն» մը, որ չուտով իր անունով գպրոց կը բանայ:

1851–ին Սեբաստիոյ մէջ Փոքր Հայքի առաջնորդ Կարապետ Արքեպիսկոպոսի նախաձեռնութեամբ կը հիմնադրուի «Սիւնեաց ընկերութիւն»ը: Ան մշակութային, լուսաւորական լայն գործունէութիւն ծաւալած է մինչեւ Ի. դարու սկիզբը: 1850–ական թուականներուն ընկերութեան չանքերով Փոքր Հայքի տարբեր վայրերուն մէջ, Բրգնիկ, Շապին – քարահիսար, Կամխ, Պահչէճիք եւայլն գպրոցներ բացուած են:

Նոյն թուականին Եդեսիոյ մէջ կը կազմուի «Աբգարեան ընկերութիւն»ը, բաղկացած 40 հոգիէ: Անդամները մտաւորականներ կամ մշակոյթի գործիչներ չէին, այլ արհեստաւորներ: Ժ.Թ. դարու կիսուն ընկերութիւնը հայրենասիրական, կրթական աչխոյժ գործունէութիւն ծաւալած է Եդեսիոյ եւ անոր հայաբնակ գիւղերուն մէջ, լուսաւորութիւն տարածելու եւ գպրոց բանալու ուղղութեամբ:

1848–ին Ակնայ մէջ ստեղծուած է «Երախտեան ընկերութիւն»ը որուն հիմնադիր անդամները 120 հոգի էին եւ գպրոց բացած են. ընկերութեան գեկավարն էր Մըկրտիչ Վարդապետ:

Նոյն ժամանակաչրջանին մշակութային, լուսաւորական բազմաթիւ ընկերութիւններ գործած են նաեւ Իզմիր («Սիւնեաց ընկերութիւն»՝ 1858), Կիլիկիա («Մարզասիրաց ընկերութիւն»՝ 1858), Այնթապ, Պարտիզակ, Հաճըն, Տրապիզոն եւ այլուր:

Այս բոլոր ընկերութիւններն ու գպրոցները նպաստած են գիւղերու եւ քաղաքներու մշակութային, լուսաւորական, նաեւ հայկական ազգային – ազատագրական չարժումներու վերելքին: Հակառակ որ հայ գործիչները յատակօրէն ընդգծուած քաղաքական, ազգ – ազատագրական պայքարի ծրագրեր չեն ունեցած, կարելի չէ ըսել թէ այդ չարժումը արեւմտահայութիւնը թրքական դարաւոր լուծէն ազատագրելու նպատակ չունէր: Անոնք իրաւացի կերպով կը նկատէին որ հայ ժողովուրդը տակաւին պատրաստ չէր ազատագրական գինեալ պայքար մղելու. ուստի առաջնահերթ խնդիր համարեցան ժողովուրդը լուսաւորելը, բնակչութեան մէջ ազգային ինքնագիտակցութիւն արթնցնելը: Իսկ 50–ական թուականներու կէսին ու անկէ ետք արեւմտահայ յառաջդիմական մտաւորականութիւնը (Ս. Ոսկան, Յ. Սվաճեան, Մ. Խրիմեան, Գ. Սրուանձտեանց եւ ուրիշներ) թրքական տիրապետութենէն ապատագրուելու միակ ելքը կը նկատէին ազգ. – ազատագրական պայքարը:

Բազմաթիւ պարագաներու մէջ այդ ընկերութիւններն ու գպրոցները նիւթական ու գրամական միջոցներու բացակայութեան հետեւանքով չկրցան իրենց գոյութիւնը երկար տարի պահել:

Ժ.Թ. դարու 40 – 50–ական թուականներուն Արեւմտեան Հայաստանի մշակութային ընկերութիւնները, գպրոցները, մամուլը եւ աստիճանաբար ձեւաւորուող մտաւորականութիւնը հոգ պատրաստած եւ գաղափարական անունդ տուած են Ժ.Թ. դարու երկրորդ կէսին օսմանեան կայսրութեան ուղղուած հայ ժողովուրդին ազգ. – ազատագրական պայքարին սկզբնաւորութեան եւ յետագայ վերելքին համար:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՆՈՂՈՔ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԽՄԲ. – Հետեւեալ վկայութիւնները բաւտի կեանքի վկայութիւններ են. մեր ստորագրուած է Լենինականի նախկին Ա. Բարտուղար Դոնարա Յարութիւնեան, իսկ միւսը՝ «Գրական թերթ»ի ձեւաւորման բաժնի վարիչ Վաչագան Պետրոսեանի կողմէ: Երկուքին ալ վկայութիւնները կ'օգնեն գաղափար մը կազմելու թէ ի՛նչ վերաբերում տեսած ու ինչ պայմաններու մէջ գտնուած կրնան գտնուիլ տակաւին ժողովուրդի հարազատ ներկայացուցիչները:

***

1988 թ. Դեկտեմբերի 10–ին, ժամը 18·45–ին ձերբակալուեցայ Հայաստանի Գրողներու Միութեան չէնքում Հայաստանի Ղարաբաղեան չարժման վեց կամաբներուն հետ:

Բոլորս նոյն երթուղով. «Օփերա» կոմիսարներուն չրջանէն պարետատան, նոր չրջանի միլիցիայի բաժանմունք, Օրջոնիկիձէի միլիցիայի բաժանմունքին կից զաքային մեկուսարան եւ վերջապէս զաքային մեկուսարան – բանտ՝ Սովետական չէն:

Գետնի մակերեւոյթէն 2 մեթր խորութեամբ 30 քառ. մեթրնոց պատերի մէջ տեղադրուած են 12 բանտարկեալներու համար նախատեսուած երկյարկանի մահճակալներ, սեղանը անչարժ ամրացուած է յատակին, իսկ ցանցապատ պատուհանը գետնի հարթութեան վրայ է: Ցետոյ վերեւում, ցանցի տակ, պատի մէջ տեղադրուած է էլեկտրական լամպ, որը վառուում է գիշեր – ցերեկ և ոչ մի անգամ չի մարում: Ցետոյ ես իմացայ, որ Սեներակի ձախ անկիւնում զուգարանի ջրի ծորակ եւ արտաքնոց՝ սենեակից ցածանում մէկ մեթր բարձրութեամբ պատով: Արտաքնոցում ջուր չկայ, կոյուղու անցքը փակուում է ասպէ ձիկով: Չի գործում ջեռուցման սիստեմ մը, պատուհանից փչում է սառը քամի եւ բնականաբար քնում էինք չորեքսով: Իմ բանտարկութեան 10 օրուայ ընթացքում մէկ անգամ տարել են բժիշկի մօտ, չդիտես ինչու չափել հնաոճ եւ հնամաշ ապարատով: Բացի թիւ բողոքներիս, որ ձեռքերս ծածկում են անկային բշտիկներով, պատասխանում են, թէ դեղ չունեն: Այդ 10 օրուայ ընթացքում չի փոխուել 40·50 չափով սրբիչը եւ մէկ էլ դեղնաւուն սպիտակեղէնը, որն արդէն կոչտ էր, որ զրզռում է երեսի եւ ձեռքերի մաշկը: Չեմ սափրուել, սպիտակեղէնն չեմ ստացել, որովհետեւ առաջին իսկ օրը բանտի պետը խոստացաւ եւ տեղեկացրեց, որ արգիլուած է ծխելը, սափրուելը, պատմութիւնը կամ գրիչ ունենալը, բարձրանալ լուսամուտի եւ այլն: Բանտում գտնուելու երկրորդ օրը բողոք եմ գրել գրաքննչական պարետին իմ ապօրինի ձերբակալման կապակցութեամբ, բայց պատասխան չեմ ստացել:

Կերակրում էին օրական երեք անգամ առաւօտեան չաքարաւազ՝ մէկ գդալ 200 կ. սեւ հաց եւ մէկ բաժակ տաք ըմպելիք՝ կէսօրին՝ նոյնքան հաց, ըմպելիք կարգով ինչ–որ ճաշ, որի մէջ կար մաղադանոսի խոզի ճարպ, երեկոյեան՝ 200 կ. սեւ հաց, խոզի ճարպ (չմոռանամ ասել, որ վատ թխուած հացերը) եւ տաք ըմպելիք: Պատուհանի ապակեայ աչքը չէր փակուում, որը նշանակում էր տալիս տեսնելու միայն երկինքը. բանտարկութեան 5–րդ օրը ինձ ջանգըը. բանտարկութեան 5–րդ օրը ինձ մօտ մի կին համար 25 խոշոր դուրս թափեց միջանցք եւ պատկեց յատակին: Ինչպէս նրա զոռում–գոչիւնից հասկացայ, ձերբակալուել էր ապօրինի՝ Ղարաբաղեան չարժմանը մասնակցելու համար: Չորս թապահ բանտապահի հետ միասին խուզարկութիւն կատարեցին պարզել ձերբակալման պատճառը: Աւելի ուշ իմացայ, որ պատճառ չի եղել: Յաջորդ օրը մի երիտասարդ բանտապահ, որ ըստ հերթապահների՝ սիմուլեանս, ոչ

PUBLICATIONS REÇUES

LE COMPORTEMENT
DES CHRETIENS
VIS-A-VIS DES MUSULMANS

ARMEN GESSARENTZ, traduit de l'allemand par Susanne Garabédian.
Ed. A. Gessarentz - Montélimar 1989.

ՖԷՐԻԳԻՒՂՅԻՆԵՐՈՒ ԵՐԳԻ-ՊԱՐԻ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Ֆէրիգիւղցիներու Մխիթեան երգի — պարի տարեկան երեկոյթները ժողովըրդական արուեստի արտայայտութիւն մը ըլլալէ աւելի կարծես կը դառնան ծաւալուն համախմբումի մը առիթը: Այդ երեկոյթներուն սրահը կը լեցնէ զանգուած մը որ յաճախ կը մնայ զաղութի կեանքին լուսանցքին վրայ. մեծ մասով Թրքահօս է այդ բազմութիւնը, որուն զաւակները սակայն հայերէնով կը դիմեն իրենց ծնողքին, կամ հայերէնով կը պատասխանեն հայերէն հարցումներու:

Ցաճախ, հիւսուածեղէնի կամ կարի մեքենաներու, ու իրենց Թոզածէն բաւական տարբեր միջավայրի մը պայմաններուն մէջեւ տաքին հաստատ կռուան ճարելու մտահոգութեամբ լեցուած է այս զանգուածը, ու տարեկան այս համախմբումը կ'ըլլայ առիթ մըն ալ, օտարութիւնը, մայրութիւնը քիչ մը նուազ զգալու:

Երեկոյթը սկսաւ մխիթեան քարոզչապար Թանիա Եափարի (Ֆրանսերէն) եւ առենապետ Հայկազ Կէօրէչպաքի (հայերէն) ուղերձներով. անոնք անդրադարձան միութեան հինգ տարուան ընթացքին տարած աշխատանքին որուն դլխաւոր նպատակն էր հայ մշակոյթի պահպանումը:

Օրուան յայտադիրը կազմուած էր ժողովրդական պարերէ ու երգերէ: Կարպիս Բիւրի մարզած պարախումբը նկատելի յառաջիմութիւն արձանագրած էր անցեալ տարուան երեկոյթէն ի վեր. աւելի հնդիկա միասնականութիւն մը ու չարժուձեւերու, արտայայտութեան մէջ աւելի ինքնավստահութիւն նկատելի էր:

Երկրորդ մասին մէջ հաճելի էր լսել մանկական խումբը, որ ապացոյցը կուտայ, թէ Ֆէրիգիւղցիներու Մխիթիւնը այսօրուընէ ունի նաեւ վաղուան մտահոգութիւնը: Հաւանօրէն այդ փոքրիկները աւելի դիւրաւ ու մանաւանդ հաճոյքով պիտի երգեն հայերէն երգեր, եթէ անոնց տրմցուած երգացանկը իրենց տարիքին ու կարողութեան աւելի յարմար երգերէ կազմուի. մինչդեռ այդ չէր պարագան, օրինակ՝ «Գարուն ա»ին...:

Ֆէրիգիւղցիներու երգչախումբը եւ նուագախումբը կը ղեկավարէր Ստեփան Յարհանճեան:

Հինգ տարիներու չարունակականութիւնը Իսիի հայութեան կեանքին մէջ մնայուն տեղ մը տուած է Ֆէրիգիւղի Մխիթեան երգի ու պարի խումբին. անոր հանդէպ ցոյց արուած ծաւալուն հետաքրքրութիւնը անկասկած պիտի դիւրացնէ խումբին աշխատանքն ու յաջողութիւնը:

Ա. ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ

«ՅԱՌԱՋ»Ը

ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ

1989 Յունուար 28 եւ 29–ին Փարիզի մէջ գումարուեցաւ Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութեան (Organisation Terre et Culture) Ժէ. ընդհանուր ժողովը, որուն ընթացքին քննուեցան 1988 տարեշրջանի արդիւնքները, եւ որոշուեցաւ 1989–ի ծրագիրը: Նախապէս, բացառիկ ժողով մը գումարուած էր արդէն Դեկտեմբեր 18–ին, խորհրդակցելու համար Հայաստանի դէպքերու մասին:

Բաւական ատենէ ի վեր կազմակերպութեանս գործունէութիւնը տարածուած ըլլալով Ամերիկայի մէջ, Միացեալ – Նահանգներէն ներս եւս պաշտօնապէս հիմնուած է Երկիր եւ Մշակոյթ Կազմակերպութիւնը, Land and Culture Organization անուան տակ: Այս վերջինիս երկրորդ ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենար Լոս – Անճըլըսի մէջ (Փասատինա), Փետրուար 24 – 25–ին, միեւնոյն օրակարգով:

1988 տարեշրջանի ընթացքին կազմակերպութիւնս չարունակեց Ադրպատականի մէջ տարած իր աշխատանքը, ի նպաստ Ս. Թադէի, Ս. Ստեփանոս Նախավկայի եւ Ծործորի Ս. Աստուածածնայ պատմական վանքերու փրկութեան: Այս վանքերը եւ անոնց կալուածները կը պատկանին Ադրպատականի Հայոց Առաջնորդարանին (Թաւրիզ), եւ անոնց նորոգութիւնը կը վերադիտէ հայկական յուշարձաններու պաշտպան Միջխեմական Յանձնախումբ մը, որուն մէջ կարեւոր դեր կը խաղան ճարտարապետներ՝ Վարուժան Առաքելեան, կարապետ Կարապետեան, եւ Արմէն Հախնազարեան: Վերջինս կազմակերպութեան գործադիր պատասխանատուն է Ադրպատականի համար: Աշխատանքները կը տարուին, բնականաբար, հովանաւորութեամբ եւ դործակցութեամբ Պարսկաստանի պատմական յուշարձանները պահպանող պետական մարմնին (Երկրի Մշակութային ժառանգութեան Կազմակերպութիւն):

Նախորդ տարիներու ընթացքին կարեւոր միջամտութիւններ եղած էին Ս. Թադէի վանքին պարիսպներուն եւ մեծ եկեղեցւոյ վրայ, որուն կամարները ամբողջապէս նորոգուած էին երկաթեայ մոյթերով եւ տանիքը մասամբ նորոգուած: 1988–ին վար առնուեցաւ նոյն եկեղեցւոյ հիւսիսային թեւի քանդակազարդ արտաքին պատը, որ փլելու վիճակի մէջ էր, որպէսզի կարելի ըլլայ զայն ուղիղ վերականգնել, ներքին չաղախը նորոգելէ յետոյ: Իսկ Ս. Ստեփանոս Նախավկայի վանքին մէջ, որուն վիճակը չատ աւելի ծանր է, կարգ մը անյետաձգելի աշխատանքներ տեղի ունեցան, ամրացնելու համար պարիսպին հիւսիս արեւմտեան մասը, որուն վրայ կրթնած է եկեղեցին: Այսուհանդերձ մեծագոյն աշխատանքը տարուեցաւ Ծործորի Ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյ ի նպաստ: Ցայտնի է որ Ս. Թադէի վանքէն ոչ հեռու կանգնած ԺԴ. դարու սոյն եկեղեցին պիտի կործանէր ամբարտակի մը չինութեան հետեւանքով: 1987–ին արդէն, յետ կարճատեւ պեղումներու, եկեղեցին քակուած էր եւ քար առ քար փոխադրուած աւելի բարձր դիրքի վրայ: Այս նոր դիրքը կը գտնուի նոյն լեռնալանջին վրայ, Մակուա դեմ արեւմտեան ափին, Ակի կոչուած ծործորին մուտքը, պատմական Պարոն գիւղի մօտ: 1988–ի ամրան տեղի կ'ունենար հիմնարկէքը, ձեռամբ Թեհրանի առաջնորդ Արտակ Աբգ. Մանուկեանի եւ Ադըրպատականի առաջնորդական տեղապահ Բաղրատ Աւագ քահանայ Մելքոնեանի: Եկեղեցւոյ վերականգնումը աւարտեցաւ այնուհետեւ, իսկ տանիքի եւ զմբեթի պակասաւոր մասերու վերաշինութիւնը կը մնայ 1989–ի համար: Բազմաթիւ ամերիկահայ եւ Ֆրանսահայ նուիրատուներ ուղած են իրենց մասնակցութիւնը բերել Ծործորի եկեղեցւոյ փրկութեան այս գործին. իսկ Պարսկաստանի մէջ կարեւոր նուիրատուութիւն մը ըրած են Տէր եւ Տիկին Վարուժան Առաքելեան:

Քեսապի մէջ կազմակերպութիւնս 1988ի ամրան կազմակերպեց երկու ամառօթայ նոր արշաւ մը, որուն մասնակցեցան 91 հոգի: Ի տարբերութիւն նախորդ տարիներուն, Քեսապի հայաչունչ մթնոլորտին օգտուելու համար, խումբին մէջ կային նաեւ օգափոխութեան եկած քանի մը ամերիկահայ եւ Ֆրանսահայ ընտանիքներ: Տեղւոյն վրայ չարունակուեցան նորոգութեան եւ վերարժեւորման զանազան աշխատանքներ, գլխաւորաբար ճարտարապետ Տիգրան Կարապետեանի եւ տեղացի մասնագէտներու ցուցմունքներով (հայկական ատենդական տուներ, Գալատուրան ձորի գլուղական Ս. Ստեփանոս եւ Ս. Գէորգ մատուռները, լքեալ հողերու վերամշակութիւն, ջրաբաշխութիւն, եւայլն): Ամրակ մըն ալ ժամանակաւոր կերպով տեղաւորուեցաւ Քեսապի շրջանէն դուրս գտնուող Արամօ գիւղին մէջ, ուր նախնական աշխատանքներ կըրցաւ տանիլ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ վրայ: Տարեշրջանիս գլխաւոր ձեռնարկութիւններէն մէկը եղաւ Քեսապի մէջ նոր թաղամաս մը կառուցելու ծրագիրը, որ բազմաթիւ խորհրդակցութիւններու նիւթ պէտք է դառնայ տակաւին: Նախագծի մը պատրաստութիւնը յանձնուած է ճարտարապետ Սարգիս Գիւտնեռեանի:

1989–ի ծրագիրը կը բազկանայ երեք գլխաւոր մասերէ (նկատի չենք առներ հոս Երկրէն դուրս եղած գործունէութիւնը, եւ ոչ ալ վաւերագրական աշխատանքները):

ա.– Ադրպատական

Ադրպատականի մէջ գլխաւոր ճիգը պիտի կեդրոնանայ Ս. Ստեփանոս Նախավկայի վանքին վրայ: Ցիշենք որ վանքս կառուցուած է Նախիջեւանի դիմաց եւ Մաղարեաց լերան ստորոտը՝ Արաքսի հարաւային ափին տարածուած ազգապատկան ընդարձակ կալուածի մը մէջ, ուր չատ մը ուրիշ յուշարձաններ ալ կը գտնուին: Սակայն հակառակ 80–ական տարիներուն սկիզբներն եղած կարգ մը ժամանակաւոր միջոցառումներուն եւ անկէ ի վեր տարուած քանի մը նորոգութիւններուն, չատ մտահոգիչ զարձած է վանքին եւ մանաւանդ անոր եկեղեցւոյն վիճակը: Վերջինիս տանիքը սկսած է տեղ տեղ քակուիլ եւ կարգ մը ճեղքեր ալ բացուած են կառոյցին մէջ: Միւս կողմանէ տկարութեան նշաններ ցոյց կուտայ պարիսպին հիւսիս արեւմտեան մասը, որուն վրայ յենած է տաճարը ամբողջովին, ինչպէս արդէն նշեցինք: Բնականաբար, երկարատեւ եւ ծանր աշխատանքներ անհրաժեշտ պիտի ըլլան առաջքն առնելու համար աւերածութեանց:

Ս. Թադէի վանքին նորոգութիւնները 1989–ին պիտի չարունակուին նոյն թափով: Կը նախատեսուի լրացնել վերականգնումը մեծ եկեղեցւոյ հիւսիսային պատին, որ վար առնուած էր 1988–ին, եւ նոյն աշխատանքը տանիլ անոր քովնտի մասերուն վրայ, եթէ նիւթական յատկացումներ ապահովուին: Մեծ դժուարութիւն կը յարուցանէ քանդակազարդ քարերու պարագան, որոնցմէ չատեր վնասուած են եւ մանրակրկիտ նորոգութեան կը կարօտին:

Գալով Ծործորի Ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյն, նախատեսուած է՝ ինչպէս ընսինք, տանիքի եւ զմբեթի պակասաւոր մասերը վերաշինել մինչեւ տարեվերջ: Պեղումներուն ընթացքին յայտնաբերուած կարգ մը քարեր ցոյց կուտան թէ զմբեթին ունեցած է տասմասնաւոր եզերք, հետեւաբար արդիւնք աւելի ուշ ժամանակի վերակառուցման: Շատ մը քարեր պէտք է նոր տաշուին: Այս երեք գլխաւոր վայրերու մէջ տարուած աշխատանքներուն առօրեայ հսկողութեան համար նշանակուած է Թաւրիզահայ ազգային մը, համաձայնութեամբ տեղւոյն առաջնորդարանի եւ Միջխեմական Յանձնախումբին: Ծրագրուած է նաեւ 1989ին արտասահմանի մէջ գոյացնել Ադրպատականի հայկական յուշարձաններու փրկութեան նուիրատուած հիմնադրամ մը:

բ.– Քեսապ

Քեսապի աշխատանքները կը չարունակուին ամառնային արշաւներու շրջանէն դուրս ալ՝ ամբողջ տարին: 1989–ի կարեւորագոյն ծրագիրն է քաղաքաչինութեան հարցը: Այսուհանդերձ իրենց տնային ընթացքին մէջ կը մնան չինարարական եւ հողագործային միւս ծրագրերը, որոնց այս տարի եւս իրենց մասնակցութիւնը պիտի բերեն ամառնային նոր արշաւի մը մասնակիցները, Օգոստոս ամսուն: Առաջին անգամ ըլլով խումբին մաս պիտի կազմեն 15 Հայաստանցի երիտասարդներ ալ, ըստ Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի փափաքին: Ուրախալի երեւոյթ մըն է Հայաստանի եւ արտասահմանի միջեւ հաստատուած այս փոխադարձ օժանդակութիւնը:

գ.– Ներքին Հայաստան

Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի հետ զոյացած պայմանագրութեան համաձայն, յառաջիկայ Յուլիս եւ Օգոստոս ամիսներուն կազմակերպութիւնս 30 հոգինոց երկու խումբեր պիտի տեղաւորէ Սպիտակէն դէպի հիւսիս գտնուող Գոգարան դիւղի մէջ, մասնակցելու համար վերականգնման գործին: Ներկաները պիտի աշխատին տեղական եւ Ներքին Հայաստանի այլ վայրերէ եկած խումբերու հետ միասին: Կը նախատեսուի չինել նախակրթարան մը դիւղին համար, Յուզահեռաբար երկու ուրիշ խումբեր, իւրաքանչիւրը երեսուն հոգինոց զարձեալ, պիտի մասնակցին Ամբերդի վերանորոգման, կարպատրուելթեամբ Հայաստանի Յուշարձաններու Պահպանութեան Պետական Կոմիտէին: Կը յիշեցնենք, որ Ամբերդը երկրաչարժէն վնասուած պատմական յուշարձաններու ցանկին մաս կը կազմէ: Ի հարկ է, կազմակերպութիւնս կ'ուսումնասիրէ օգնութեան զանազան ձեւերը, որոնք այս ծրագրերու կապակցութեամբ պիտի կարենան գործադրուիլ, կամ անմիջապէս, եւ կամ յաջորդ տարիներու ընթացքին:

Բացի տարեկան ծրագրի եւ հաչուետրկոչի վերաբերեալ որոշումներէն, Փարիզի եւ Լոս – Անճըլըսի ժողովները ընարեցին իրենց նոր վարչութիւնները:

Ֆրանսական վարչութիւն՝

Գեղամ Գեւոնեան (նախագահ), Թիրայր Լուսինեան (փոխ – նախագահ), բժիշկ՝ Յովհաննէս Թաշճեան (քարտուղար), Արաքսի Անդրէասեան (դանձապահ), Ստեփան Պարաքեան (փոխ – դանձապահ), Պետրոս Պետիկեան (փոխ – դանձապահ), անդամներ՝ Արմէն Հախնազարեան, բժիշկ՝ Արամ Ղազարեան, Սեդա Մալեան, տեղապահ անդամներ՝ Յովհաննէս Գեւոնեան, Նշլլի Էօրամէքեան:

Ամերիկեան վարչութիւն՝

Մեսրոպ Արք. Աշճեան (նախագահ), բժիշկ՝ Հայկ Մանճիկեան (փոխ – նախագահ), Գէորգ Մրմրեան (քարտուղար), Արթիւր Համբարեան (դանձապահ), անդամներ՝ Գեղամ Գեւոնեան, բժիշկ՝ Հայկազ Գրիգորեան, Թիրայր Լուսինեան, Արմէն Կարապետեան, Սրբուհի Հայրապետեան:

Բացառապէս ծանր այս ծրագիրը լ ի գործ դնելու համար, վարչութիւններս կը վստահին թէ կազմակերպութեան անդամներուն՝ եւ թէ հայ հասարակութեան դիտակցութեան. կ'ուզեն նաեւ մատնանշել, թէ հիմնական տարբերութիւն գոյութիւն չունի Ադրպատականի, Քեսապի եւ Մորհրդային Հայաստանի ծրագիրներուն միջեւ, որոնք, երբեմն ալ կը վերաբերին Երկրին եւ Հայ մշակոյթի ու ժողովուրդի պաշտպանութեան: Այս նպատակաւ կը պատրաստուին կարգ մը ձեռնարկներ, Եւրոպայի եւ Ամերիկայի տարբեր քաղաքներու մէջ: Իսկ ամառնային արշաւներու մասնակցութեան համար մօտ օրէն պիտի ցրուին հարցարաններ, որոնց քննութեան հիման վրայ կազմուելու են Հայաստանի եւ Քեսապի խումբերը:

Հարցարան առանալ ուզողները կրնան դիմել կազմակերպութեան. նմանապէս, այն ազգայինները, որոնք կը փափաքին օժանդակել Ադրպատականի վանքերու հիմնադրամի՝ եւ կամ պարզապէս տարեկան հաչուետրկոչի կազմութեան կրնան արդէն իսկ կապ հաստատել վարչութեան հետ,

ORGANISATION TERRE ET CULTURE
16, rue Notre Dame de Lorette, Paris 9e
tél. : (1) 43. 68. 53. 38.

ՎԱՉԱԳԱՆ ԱՐՏԱՒԱԶԴԻ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

«Գրական Թերթ»ի իլիւստրացիայի եւ ձեւաւորման բաժնի վարիչ

Վերոյիշեալ 10 օրուայ ընթացքում խրճղնկերս է եղել Մովսէս Գէորգի Գորգիսեանը, որ եւս հաստատում է ստորագրութեամբ:

***

1988 թ. Դեկտեմբերի 12–ին ձերբակալուեցի տանից: Առանց ինձ լսելու կամ որեւէ բացատրութեան, Սովետական չորրորդ մի[illegible] տարան նախնական քաշկռտուքի կայան, ապա՝ Սովետաչէնի բանտ: Բանտում ինձ նման անհիմն ձերբակալուածներին կերակրում էին մարդամուկ-աղաղակով պահանջեց բժիշկ: Նրան ծեծեցին: Մի քանի անգամ տեսել են Ղարաբաղեան չարժման ղեկավարներին չափրուած, ճմրթուած չորեքով՝ հարցաքննութեան տանելիս:

Կային նորմալ քիմքի համար արդահատելի կերակրատեսակներով՝ ինչ-որ անհամ չիլաներ եւ բորչ համարուող թթուաջրով, որի մէջ լինում էր երկու կտոր կարտոֆիլ ու մի կտոր խոզի ճարպ, հացը՝ սեւ եւ այնքան չոր, որ առանց ջրի մէջ թրջելու անհնար էր ծամել: Սանիտարական պայմանները բանտում նորմալ մարդուն չէին կարող բաւարարել: Նոյնիսկ 30 օր վարչական կալանքի ենթարկուածներին լողանալու հնարաւորութիւն չէր տրւում: Ջերի թոյլ լուսաւորութիւնը եւ ներքին ռադիոհանդոյցով օր ու դիշեր հնչող անկապ երաժշտութիւնը դրանից էլ ծանր էին: Ցանկ մը քարեր պէտք է նոր տաշուին: Այս երեք գլխաւոր վայրերու մէջ տարուած աշխատանքներուն առօրեայ հսկողութեան համար նշանակուած է Թաւրիզահայ ազգային մը, համաձայնութեամբ տեղւոյն առաջնորդարանի եւ Միջխեմական Յանձնախումբին: Ծրագրուած է նաեւ 1989ին արտասահմանի մէջ գոյացնել Ադրպատականի հայկական

12 փետրուարի 1989 թ.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Վ. Պայրամեան իր ամուսնոյն՝ Հայկ Պայրամեանի մահուան 12–րդ տարելիցին ի յիշատակ կը նուիրէ 100–ական Ֆրանք Կարմիր, Կապոյտ Խաչերուն, Փարիզի Հայոց Եկեղեցւոյ, 200 Ֆր. «Ազնաւուր Հայաստանի Համար» (ստանալ՝ «Յառաջ»էն) եւ 300 Ֆր. իր սիրելի «Յառաջ»ին:

⁂

ՄԱՐՍԷԼ. – Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Տէրոյեան ի յիշատակ՝ Սահակ Գաբրիէլեանի մահուան 7–րդ տարելիցին, կը նուիրեն 300 Ֆր. «Յառաջ»ի բարեգործման:

ALÉCIAN

DESSINS — PEINTURES

GALERIE BARM'S

Rive Gauche (face à Notre-Dame)
5, quai de Montebello, 75005 PARIS
Tél. : 43. 25. 61. 11

Exposition du 17 Avril au 1er Mai

Heures d'ouverture 14h — 19h30
sauf le dimanche

Vernissage
le Jeudi 20 Avril de 18 à 21h.

LA MAISON ARMENIENNE
DE LA
JEUNESSE ET DE LA CULTURE
12-14, rue Saint Bazile, 13001 Marseille
Tél. : 91. 50. 15. 09

organise
le vendredi 21 avril à 21 heures
UNE REUNION PUBLIQUE

« DEFENSE DU COMITE KARABAGH »

Intervenants :
— Jean-Pierre MAHÉ,
Directeur d'Etudes à l'Ecole Pratique des Hautes Etudes
— Yves TERNON, *Historien*
— Christian DER-STEPANIAN,
Président de Solidarité Franco - Arménienne.

Projection du film de la Télévision belge :
« UN HIVER EN ARMENIE »

ԲՈՑԻ ԱՐԾԱՐԾՈՒՄ

Ինչպէս ամէն տարի, Ապրիլ 24–ին, Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Կամաւորներու Միութիւնը կ'արձարձէ Անձանօթ Զինուորի բոցը երկուշաբթի, Ապրիլ 24, ժամը 18–ին:

Ժամադրավայրը Շան չ'Էլիզէի եւ ոիւ Պալզաքի անկիւնը:

Concours Photo
de l'UGAB-JEUNES
Thème : LA VILLE

L'UGAB - JEUNES organise du 11/03 au 30/04/89 un Grand Concours Photo sur le thème de *LA VILLE*.

Que vous soyez un futur grand reporter ou tout simplement un amateur profane, le Concours Photo de l'UGAB - JEUNES vous concerne.

Historique et majestueuse, moderne et fière, timide et rustique, ... votre *VILLE* nous intéresse.

Vous avez jusqu'au 30/04/89 pour nous adresser vos chef-d'œuvres.

DE NOMBREUX PRIX A GAGNER :
— Week-end pour 2 personnes (Avion+Hôtel) à *Londres*
— Platine Laser Philips, etc...

ALORS N'ATTENDEZ PLUS
ET A VOS APPAREILS !

Dossiers d'inscription à retirer au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles— 75017 PARIS
ou téléphoner au 42. 27. 12. 26

– ԱՊՐԻԼ 24 –

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երկուշաբթի օր, Ապրիլ 24.–

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը հինգ 3.30ին, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ հոգեհանգիստ կը կատարուի մեր ասելի քան 1.500.000 նահատակներուն համար:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊՍԿ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ.– Կը յիշեցնենք մեր ժողովուրդին՝ թէ՝ Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը՝ դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր կամ ուրիշներ, այսօր կրնան բացակայիլ՝ իրենց կրօնա – կան պատասխանատուութիւններուն համար:

⁂

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Ապրիլ 23, *Կիրակի օր, Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ապրիլեան Եղեռնի 74–րդ տարելիցին առթիւ:*

-MESSE-

Notre-Dame de Paris

Dimanche 23 Avril, à 15 heures 30

Messe en rite arménien
en souvenir des victimes
de 1915

Célébrée par

Mgr. G. GABROYAN
Evêque de l'Eparchie de Ste. Croix de Paris des Arméniens Catholiques de France

L'homélie sera prononcée par

Mgr. ROBERT COFFY
Archevêque de Marseille

ՄԱՐՍԷԼ

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՁՈՐԲՈՐԴ
ՄԻՋՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅԻՆ
ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ

Կիրակի, Մայիս 7, ժամը՝ 16–ին՝ Սուրբ Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ (Փրատօ), Ա. Ջրբաշեան սրահին մէջ:

Մուտքը ազատ է:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԸ ԵՒ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԸ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՑՆԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՁՈՐՍ ՕՐ
Մայիս 4, 5, 6 եւ 7
Մեկնում Հինգշաբթի

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ ԵՐԵՔ ՕՐ
Մայիս 13, 14 եւ 15
Մեկնում Շաբաթ

Départ de l'autocar

Jeudi matin	Samedi matin
Mairie de Clamart 8h	
Issy-les-Moulneaux, Eglise Arménienne 8h30	
Gare Saint-Lazare 9h	

Ազանդական հիւրասիրութիւն, հայրենասիրական մթնոլորտ, օթօքարով ամէնօրեայ պտոյտներ Նորմանտիի տեսարժան վայրերը Մանչի ափերուն, մինչեւ Մոն Սէն Միշէլ:

Ծախքերու մասնակցութիւն.–
Երթ ու դարձ, հիւրասիրութիւն եւ պտոյտներ՝
Համբարձում՝ մէկ հատի 400 Ֆր.:
Հոգեգալուստ՝ մէկ հատի 300 Ֆր.:
Անհետկները ապահովելու համար՝
Հեռաձայնել.–
Նաւադարդեան՝ 39 – 85 – 36 – 53
Փոխանեան՝ 43 – 37 – 90 – 69

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ 1915 – 1989

ԻՍԻ

Կազմակերպութեամբ՝ Իսիի Հայ Առաքելական եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու ու Ընկերային կուսակցութիւններու, միութիւններու ու կազմակերպութիւններու՝

Կիրակի Ապրիլ 23–ին.–

Ժամը 10–ին Պատարագ եւ հոգեհանգստեան մանաւանդ արարողութիւն,
Ժամը 11.30–ին Համախմբում Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ առջեւ,
Ժամը 11.45–ին Թափօրի մեկնում,
Ժամը 11.50–ին Համախմբում Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ առջեւ,
Ժամը 12.10–ին Համախմբում Ապրիլեան Եղեռնի Յուշարձանի առջեւ,
Ժամը 12.30–ին Ծաղկեպսակներու զետեղում,
Ժամը 12.50–ին Ճառերու ասպարեզում —Վեր. Լեւոնեան, Միւռոն վրդ., Պ. Անտրէ Սանթինի—,
Ժամը 13–ին Ազգ. Սգահանդէսի:

Նոյն օրը, ժամը 15–ին Իսիի Եկեղեցւոյ Մխիթեան Վարժարանի աշակերտութեան կազմակերպութեամբ ու մասնակցութեամբ Օր. Հերմինէ Երիցեանի սգահանդէս Իսիի Օսիթորիումի սրահին մէջ, ի յիշատակ հայ նահատակներու եւ ի նպաստ Հայաստանի երկրաշարժի որբերուն: Տոմսերը վաճառքի են:

ALFORTVILLE

Dimanche 23 Avril :

—— 10h à 12h Messe de requiem en l'église Sourp Boghos - Bedros, rue Komitas;
—— 12h30 Rassemblement devant le Khatchkar dédié aux victimes du génocide de 1915
Dépôt de gerbes,
Prises de parole.

ԼԻՈՆ

Լիոնի կրօնական երեք յարանուանութեանց (Առաքելական, Կաթողիկէ, եւ Աւետարանական) հովանաւորութեան ներքեւ, Երկուշաբթի Ապրիլ 24–ին, կէսօրէ եւ քառ. ժամը 3–ին, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի հոգեհանգստեան յատուկ պաշտօն:

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆ

Կիրակի, Ապրիլ 23, առաւօտեան ժամը 9.30–ին
Սէն Թ'Էթիէնի «Արմենի» հրապարակին վրայ
կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Պատարագի երգեցողութեան կը մասնակցի Լիոնի «Կոմիտաս» երգչախումբը:

Պատարագէն յետոյ կը կատարուի 1915–ի ասելի քան 1.500.000 նահատակներու յիշատակին յաւերժացնող Յուշարձան – Կոթողի բացման հանդիսաւոր արարողութիւնը, նախագահութեամբ Ս. Էթիէնի քաղաքապետ՝ ՖՐԱՆՍՈՒԱ ՏԻՊԱՆՇԷ–ի եւ ներկայութեամբ պաշտօնական այլ անձնաւորութեանց:

NICE

Programme des cérémonies du souvenir qui se dérouleront les 23 et 24 Avril sous la Présidence d'Honneur de Monsieur Jacques MEDECIN
Maire de Nice, Président du Conseil Général des A. M.

Dimanche 23 Avril à 20 heures

Veillée — Office Religieux en l'Eglise Arménienne Ste. Marie de Nice.
Conférence de M. Jiraïr MIRIDJIAN à la salle Ochagan, «*Le Génocide et ses conséquences destructives dans l'évolution culturelle des Arméniens de la partie occidentale de l'Arménie*».

Lundi 24 Avril

—— 9 h 45 : Rassemblement Promenade des Anglais (face Hôtel Méridien) Marche du souvenir jusqu'au Monument aux Morts.
—— 10 h 30 : Dépôt de gerbes à la mémoire de nos Martyrs et des Anciens Combattants français d'origine arménienne morts pour la France 1914-1918, 1939-1945.
—— 11 h 30 : Messe de Requiem en l'église arménienne Sainte - Marie, 281, boulevard de la Madeleine à Nice.

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Վալանսի Աղուհեթ մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկ. Անդրանիկ Պօյաճեանի, ընկ. Րաֆֆի Պօյաճեանի եւ զաւակներուն վէթերան ընկերուհի՝ Մօրանի Պօյաճեանի մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղիկի 500 Ֆր. կը նուիրէ Վալանսի Մշակոյթի Տան:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլ քաղաքի վարչութիւնը Սօսէ Մայրիկ կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները հինգշաբթի, Ապրիլ 20, ժամը 14.30, Մշակոյթի Տան մէջ ընդհանուր ժողովին:

Կարեւոր օրակարգ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 20
JEUDI
20 AVRIL
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.997 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.997

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՎԵՐՋ՝ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ

ՄԻԹԵՐԱՆ ԿԸ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԻ

Պէյնար Քուշնէր Փարիզ կը վերադառնար Զորեքշաբթի առաւօտ, յայտնած էր նաեւ 75 մահմետական վիրաւոր փոխադրել տալ հիւանդանոց – նաւով, մինչ Փարիզի մէջ, Նախագահ Միթերան կը խորհրդակցէր հեռաձայնով Պուշի, Թաթչըրի, Կորբաչովի հետ, որպէսզի ՄԱԿ-ը միջամտէ: Կը թուի որ Միացեալ – Նահանգները որոշած են դուրս ելլել իրենց կրաւորական դիրքէն եւ միանալ անոնց որոնք կ'ուզեն Ապահովութեան խորհուրդին դիմել: Հրաղադարի կոչ ըրած են նաեւ լբանանցի 23 երեսփոխանները, պահանջելով «բանակցուած լուծում մը»: Աֆֆը պատրաստած նիստի մը աւարտին է որ այս կոչը եղած է, մարդոց կողմէ, որոնք կը խորհին որ միայն զէնքով չկայ Լիբանանցիներու փրկութիւնը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Թիֆլիսի մէջ, լուսարձակը վերջ դուաւ երեքշաբթի առաւօտ (թերեւս աւելորդ չէ յիշեցնել թէ Նոյեմբեր 24էն ի վեր ի զօրու կը մնայ երեւան, ուր նման բան չէր պատահած...): Ով որ բանակը ամբաստանած էր իր բերած միջամտութեան համար, չէ դատապարտուած, Շեւարնաձէ լսելու եկած է անոնց խօսքերը եւ նախընտրած նստիլ, խօսիլ ուսանողներու հետ եւ ապահովութիւն տալ որ յանցաւորները պիտի պատժուին:

ՄԵԾՆ – ԲՐԻՏԱՆԻՈՑ Ներքին նախարարը եւ կառավարութիւնը ընդհանրապէս կը պահանջեն ԻՒՖԱ-ի (Ֆութպոլի Եւրոպական Ընկերակցութեանց Միութիւն) Ֆրանսացի նախագահին հրաժարումը, բաւարար չհամարելով ներողութիւն խնդրելը: Արդարեւ, ժաք Ժորժ պայրընի կենդանիները» որակած էր Վոլերիուլի զօրավիզ հանդիսատեսները: Այս առնչութեամբ, Շեֆիլտի ոստիկանները փ'ըսեն նոյնիսկ որ դինով խուլիկաններ դիակները կը կողոպտէին ու կը միջին անոնց վրայ: Շեֆիլտի ողբերգութիւնը պատճառ եղաւ նաեւ որ, մօտ 9 տարուան յապաղումով յայտնուի թէ նման դէպք մըն ալ պատահած էր 1982 Նոյեմբեր 1–ին Մոսկուայի Լուժնիկի մարզարանը: Սպարտակ – Հաարլէմ (Հոլլանտա) հանդիպումին ընթացքին չուրջ 100 հանդիսական մեռած է:

ՎԱՐՇԱՒԱՅԻ մէջ, եօթը տարի ետք, զօրավար Ժարուզելսկի ընդունեցաւ Լէք Վալեսան եւ ողջունելով այս հանդիպումը, ըսած է.– «Լեռներն իրարու չեն հանդիպիր, մարդիկ, վերջ ի վերջոյ միշտ կը հանդիպին»: Վալեսա պատասխանած է.– «Կը յուսամ որ, այս անգամ պիտի չենք բաժնուիր»:

ՅՈՆԱՆ ՔԱՇՈՒՆԻ, աշխարհի ամէնէն հարուստ անձերէն մէկը, որ 3 մեթր լայնք ունեցող եւ պիպըլինով ծածկուած անկողիններու մէջ կը քնանար եւ ոսկեզօծ մարմարներով բաղնիքներով կը պարծենար, բանտ փոխադրուեցաւ Պերնի ոստիկանութեան կողմէ, Միացեալ – Նահանգներու ձերբակալման միջազգային հրամանագրին իրրեւ հետեւանք: Սառուցիկ մեծահարուստը կը մեղադրուի իր բերած օժանդակութեան համար Մարքոսի, որպէսզի «մէկ կողմ դրուի» անոր հարստութիւնը քան տարիներու մենատիրութեան ընթացքին (թանգարաններէ վերցուած պատառներ, Մանհաթան պնուած չինքեր եւայլն, եւայլն միլիոնաւոր տոլարներու արժէքով): Քաշոկի չուրջ 12 բնակարաններու տէր (Նիւ – Եորք, Փարիզ, Քանն, Մարպելա, Քենիա եւայլն) ոչ մէկուն դուռը կը չարժէ այսօր, համակրութիւն չվայելելով: Ուանչինկթըն պիտոմ կատարած է որ իրեն յանձնուի:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՍԷՆ–ԹՈՒԱՆԹՈՒԱՆ ԳՐԵԹԷ ՓՐԿՈՒԱԾ

Սէն – Թուանթուանի Հ· Մ·–ը, իր դաշտին վրայ, յաղթած է Քանելի՝ 3–1: Այս յաջողութիւնը կը թոյլատրէ հայանուն ակումբին եթէ ոչ վերջնականապէս վտարելու պատուոյ դասակարգէն արտաքսուելու վտանգը, գոնէ զայն բաւական հեռացնելու:

Սէն – Թուանթուան աստիճան մը վեր կ'ելլէ դասաւորումին վրայ· ութերորդ է: Կը մնան տակաւին չորս խաղեր: Ցառաջիկայ կիրակի, մրցում Քանիի մէջ՝ ուր հաւասարութիւն մը գոհացուցիչ կ'ըլլայ:

Ուրիշ արդիւնքներ· –

Հ· Մ· Ը· Մ· Ազթիւ Մարսէյլ – Մազարկ	1 – 5
Շամփիոնի – Ալֆորվիլ Հ·Մ·	1 – 0
Իսի Հ·Մ· – Անթոնի	1 – 1
Ռօշվիլ – Սէն Թ'Անթուան Քատէ	1 – 1

Սէն – Թ'Անթուան երրորդ է:

● ՅԱՌԱՋԻԿԱՑ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

Շաբթուան մը ընդմիջումէ յետոյ, ախոյենական մրցումները կը վերսկսին Վալանսի եւ Լիոն – Տէսինի համար: Առաջինը կը խաղայ Քանելի մէջ, Հ· Մ· Ը· Մ· Վէնիսիէօյի, Վալանս (2) Վիլէօրպանի մէջ:

Մարսէյլի «Ազթիւ»ն ալ կը մօտենայ իր այս դժբախտ մրցաշրջանին վերջաւորութեան, հիւրընկալելով Ամիքալի խումբը՝ որմէ պարտուած էր երթ մրցման՝ 1 – 0–ով:

● ԱՐՄԵՆԻՕ ԿՐՆԱՑ ՅՈՒՍԱԼ

Թէեւ, դասաւորումին վրայ, միշտ վերջընթեր, Պուէնոս – Այրէսի Արմենիօ ակումբը կրնայ տակաւին պահպանել իր դիրքը Ազթանթինի բարձրագոյն դասակարգին մէջ: Իր երկու վերջին մրցումներուն մէջ չհաճած է չորս կէտեր: Հեռաւորութիւնը մեծ չէ վերջընթերին (19–րդ) եւ (15–րդին) միջեւ. երեք կէտեր միայն:

● ՀԱՑ ԱՂՋԻԿՆԵՐ ԳՆԴԱԿԻՆ ԵՏԵԻԷՆ

Իգական Ֆութպոլը նորէկ է Խ·Մ·եան մարզական յայտագրին մէջ: Երկար ատեն, Մոսկուայի վարիչները հակառակ էին աղջիկներու Ֆութպոլ խաղալուն: Ներկայիս վերցուած կ'երեւի ընդդիմութիւնը եւ խումբեր մէջտեղ կ'ելլեն Խորհ· Միութեան զանազան քաղաքներուն մէջ: Կայ հատ մըն ալ Երեւան: Անունը՝ Նայիրի:

Նայիրի պիտի մասնակցի Խորհրդային Միութեան առաջին ախոյենութեան՝ որ կը սկսի այս շաբաթ:

Երկար ճամբորդութիւններ պիտի չպակսին հայ աղջիկներուն· պիտի երթան խաղալու Մոսկուա, Կիեւ եւ նոյնիսկ հեռաւոր Վլիւնիւս, Պալթիկ ծովուն մօտ, ինչպէս նաեւ ուրիշ քաղաքներ:

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

● ՀԱՏԻՍ ԿԸ ՄՆԱՑ ԲԱՐՁՐԱԳՈՑՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻՆ ՄԷՋ

Աբովեան քաղաքի «Հատիս» իգական խումբը վերջացուցած է 1988 – 1989 մրցաշրջանի իր ախոյենական մրցումները: Վերջնական դասաւորում՝ 5–րդ: Խաղացած է 44 անգամ· յաղթանակ՝ 25, պարտութիւն՝ 19:

Գոհացուցիչ մրցաշրջան մը Աբովեանի խումբին համար, հակառակ որ, այս տարի, Հատիս ստիպուած եղած է խաղալ միշտ հեռու իր համակիրներէն, Հայաստանի մէջ յարմար մարզասրահի մը չգտնելու պատճառաւ:

Բնականաբար Հատիս կը մնայ 1989 – 1990–ին ալ բարձրագոյն դասակարգին մէջ որ կը պարփակէ 12 ակումբներ, Խորհրդային Միութեան ընտրանին:

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

● ՍՏԵՓԱՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ ՄԻՇՏ ՅԱՋՈՂ

Միացեալ – Նահանգներու Թոլեամօ քաղաքին մէջ, յաղթելով մանաւանդ, ամերիկեան զօրաւոր խումբին, Խորհրդային Միութիւնը չահած է ազատ ոճով ըմբշամարտի աշխարհի բաժակը:

Խորհրդային Միութեան խումբին մէջն էր կիրովականցի Ստեփան Սարգիսեան՝ որ ուժեղագոյնը հանդիսացած է 62 քիլո· քաշային դասակարգին մէջ:

Սարգիսեան նորեկ մը չէ բարձր մակարդակի վրայ: Երկրորդ էր, իր դասակարգին մէջ, Սէուլի Ողիմպիականին: Անցեալ տարուան Եւրոպայի ախոյեանն է: Այս տարուան ախոյենական մրցումները յայտարարուած են Մայիս 12 – 14–ին Անգարայի մէջ: Սարգիսեան մասնակցի հաւանաբար անոնց ալ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ԱՊՐԻԼ 4 / 14)

«ԽՈՐՀՈՒՐԴ» ԲԱՌԸ ՎԵՐԱՐԺԵՒՈՐՈՒԱԾ

Հայերէնի մէջ գործածուող խորհուրդ բառը ունի նաեւ ներկայացուցչական մարմինի, ժողովի իմաստ: 1905–էն այդ բառը սկսաւ օգտագործուիլ բանուորներու պատգամաւորներու խորհուրդ իմաստով: 1917–էն սկսեալ շրջանառութեան մէջ մտան նաեւ խորհրդային, խորհրդարանական, նախագահական բառերը, որոնք երկար տարիներ կը գործածուէին հայատառ մամուլի, դիրքերու, անուանումներու, ինչպէս նաեւ բանաւոր խօսքին մէջ:

1940–ին Տերմինաբանական Կոմիտէի որոշմամբ յիշեալ բառերը, ինչպէս նաեւ քանի մը ուրիշ բառեր՝ կուսակցութիւն, յեղափոխութիւն, սահմանադրութիւն, հանրապետութիւն, գործածութենէն հանուեցան եւ փոխարինուեցան պարտիա, ռեւոլիւցիա, կոնստիտուցիա, ռեսպուբլիկա բառերով:

1966–ին Տերմինաբանական Կոմիտէն վերարժեւորեց վերոյիշեալ բառերը, իսկ 1977–ին որոշեց Միհնիստրների Սովետ բառակապակցութեան փոխարէն Միհնիս – տրրների Խորհուրդ օգտագործել:

Ասոր հետեւանքով ժամանակակից Հայոց լեզուին մէջ առեղծուեցաւ վիճակ մը, ուր սովետ եւ խորհուրդ եզրերը կը գործածուէին զուգահեռաբար:

**

«Խորհուրդ» եւ «սովետ» եզրերու գործածութեան անհարկի զուգահեռականութիւնը վերցնելու նպատակով Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Բիւրօն նպատակայարմար գտած է ընդունիլ Տերմինաբանական Կոմիտէի առաջարկութիւնը՝ վերարժեւորել հայերէն խորհուրդ բառին գործածութիւնը եւ սովետ ու անկէ կազմուած սովետական եւ այլ բառերու փոխարէն այսուհետեւ ամէնուրեք գործածել խորհուրդ, խորհրդային եւ այլ բառաձեւերը:

**

ՀԻՒՐԵՐ ԱՐՑԱԽԷՆ

Ստեփանակերտի «Արցախ» ժողովրդական նուագարանները համոյքը երկու շաբաթ հանդէս եկած է Էջմիածնի ու Երեւանի դիւղերուն մէջ: Վ· Մելիքսեթեանի ղեկավարած խումբը ներկայացուցած է Արցախի ժողովրդական երգերու եւ պարերու լաւագոյն նմոյշները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՆԱՄԱԿԸ Մ. Ս. ԿՈՐԲԱՋՈՎԻ,

Յարգելի Միխայիլ Սերգեեւիչ,

Հայ ժողովուրդին համար այս ամէնէն ողբերգական, թերեւս նաեւ վերակառուցման ճակատագրին համար ամէնէն պատասխանատու ժամուն, երբ ամբողջ խորհրդային ու համաշխարհային ընկերակցութիւնը եկած է հայ ժողովուրդին օգնութեան, երկրաշարժի հետեւանքները ջնջելու համար, ձերբակալուած են «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամները, որոնք 10 ամսուան ընթացքին խաղաղ ժողովրդավար ուղիով կը ձգտէին հասնիլ ղարաբաղեան հարցին արդարացի քաղաքական լուծումին:

Շարժումի ղեկավարները երկրաչարժէն անմիջապէս ետք անմիջական կերպով միացան փրկարար աշխատանքներուն, փալատակներու տակէն ողջ մնացածները հանելու եւ օգնութիւն կազմակերպելու: Մինչդեռ վերակառուցումի հակառակորդները, չճանչնալով ժողովուրդին իրական ակնկալութիւնները, նենգափոխումներու եւ չարաբաստիկ ժամանակներէն քաջ յայտնի մեթոտներու դիմելով, փորձեցին երկրին մէջ ծաւալած ժողովրդավարութեան եւ հրապարակայնութեան պայմաններէն ծնունդ առած չարժումը խեղդել:

Կարեւոր է դիտակցիլ որ ոչ թէ «Ղարաբաղ» Կոմիտէն է չարժումին նախաձեռնողը, այլ չարժումը ինք յառաջ բերած է առաջնորդները, մարդիկ, որոնք աղնուօրէն ձգտած են օրինականութեան եւ իրաւակարգի հունը մղել մարդկային զանգուածներու չարժումը: Կոմիտէի ղեկավարներուն գործունէութիւնը նպատակ ունէր կանխելու մէջ – ազգային ջարդը, հակիրաւական գործողութիւնները եւ միշտ կ'ընթանար, բացայայտօրէն, կուսակցական եւ կառավարական պատասխանատու մարմիններու դիտակցութեամբ:

Հանրապետութեան ստեղծագործական կազմակերպութիւնները քանիցս հաստատած են եւ ներկայիս ալ կը հաստատեն իրենց գործօն մասնակցութիւնը Լեռնային Ղարաբաղի հարցին արդարացի քաղաքական լուծումի գործին:

Տուեալ իրադրութեան մէջ, «Ղարաբաղ» Կոմիտէի ղեկավարներուն ձերբակալութիւնը կ'ընկալուի որպէս ժողովրդավարութեան դէմ չարժում:

Մենք կոչ կ'ուղղենք ձեր պետական իմաստութեան եւ արդարութեան զգայունին: Անցեալին կատարուած սխալները կրնան ուսումնասիրուիլ ու վերլուծուիլ· այսօրուան սխալները անհրաժեշտ է սրբագրել այսօր: Միայն ատոր մէջ է ժողովրդավարութեան եւ վերակառուցման անընդելի յաւակնութիւնը:

Կը խնդրենք ձեզմէ որ ազատ արձակուին ղարաբաղեան համաժողովրդական չարժումին առաջնորդները, որոնք ոչ իրենց կեանքին, ոչ իրենց գործունէութեան մէջ յարաբերութիւն ունեցած են հասարակութեան վատասերած շերտերուն հետ· անոնք աշխատած եւ ապրած են համեստ, ազնիւ, արժանավայել, օգուտ բերելով հասարակութեան:

Հայաստանի

Գրողներու Միութիւն
Հ· ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Նկարիչներու Միութիւն
Ա· ՇԻՐԱԶ

Կոմպոզիտորներու Միութիւն
Ի· ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ

Ճարտարապետներու Միութիւն
Ա· ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Թատերական Գործիչներու Միութիւն
Խ· ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

Կինոմատոգրաֆիստներու Միութիւն
Ս· ԻՍՐԱՑԵԼԵԱՆ

«ՊԱՏՃԱՌ ԵՒ ՀԵՏԵՒԱՆՔ»

«Ժամանակների կուտակած դաժան բառապաշարի սեւ ամպը սեւ կարկուտ թափեց անսահմանօրէն փոխրացած Հայաստան աշխարհի վրայ գաղթականներ, փախստականներ, որբեր, անտուն – անտիրականներ, հաշմանդամներ, ապրակներ, արտագաղթ, հանգանակութիւն, կալանուածներ, ձերբակալուածներ» ... *Հայաստանի ներկայի ա՛յս իրավիճակին մէջ, անարդարօրէն վիրաւորուած արժանապատուութեան մը հաչուեյարդարն է Ա.Մէն Ցովհաննիսեանի ծաւալուն յօդուածը, հրատարակուած՝ Մարտ 23–ի «Երեկոյեան Երեւան» թերթին մէջ:*

Այդ հաչուեյարդարին մղող ազդակը խորհրդային կեդրոնական մամուլին ծրագած հայելին է որ ամէն առիթով, տեղի անտեղի կը զետեղուի հայաստանեան ներկայ իրականութեան դէմ:

Ա. Ցովհաննիսեան կը զրէ թէ այդ մամուլը չատ խօսեցաւ ու կը խօսուի «ազգամիջեան պատակտումներ ու բախումներ հրահրելու վտանգի, ուստի եւ պատժելիութեան մասին»: Սակայն այդ նիւթին «տեւական արձարձումները, իրազեկութեան տարաեռ մակարդակներով, պաշտօնական «թորած» լրատուութիւնները կամայ թէ ակամայ, ազգամիջեան զգալի չընբռնողութիւն, թիւրիմացութեան ծալքեր են գոյացրել սովետական միւս ժողովուրդների եւ հայ ժողովրդի, ինչու չէ՝ նաեւ ադրբեջանցի ժողովուրդի միջեւ»:

Այս կարգի «լրատուութիւն» մըն է որ դրիչը ձեռք առնել տուած է Ա. Ցովհաննիսեանին. Մարտ 15–ի «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»ն հարցազրոյց մը հրատարակած է Խորհրդային Միութեան դատախազութեան դլխաւոր քննչական վարչութեան պետ Ա. տեղակալ Վ. Իլեուխինի հետ: Ան պատասխանելով առաջին իսկ հարցումին, «ողջունում է ընդունուած որոշումը (Ղարաբաղի համար յատուկ կառավար – ման ձեւ սահմանելու մասին) եւ միաձայն գամից յայտարարում. «1988 թ. Յուլիսին երկրի Գերագոյն Սովետը մէկ անգամ եւս հաստատեց, որ Լեռնային Ղարաբաղը հանդիսանում է Ադրբեջանի անբակտելի մասը»: Այս վճռական պատասխանը յօդուածագրին կը յիշեցնէ այն տրամադրութիւնը, որ առենին «ամենահեղինակաւոր ամպիոններից հնչեց, թէ տուեալ խնդրում յաղթողներ ու պարտուողներ չպէտք է լինեն»: Ու ան Իլեուխինի արտայայտութեան մէջ ճիշդ այս կէտին ժխտումը կը նշմարէ, ու կ'ըսէ. – «ահա պարզւում է որ յաղթող էլ կայ, պարտուող էլ. «...անբակտելի մասն է»: Երբուանի՞ց, ինչո՞ւ, ինչպէ՞ս՝ էական չէ»:

Դատախազութեան դլխաւոր քննիչի Ա. տեղակալին պատասխանները իրականութենէն միշտ նկատուելի հեռաւորութեան մը վրայ են. այսպէս, նաեւ երբ կը խօսի «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի մասին. «տխրահռչակ Կոմիտէի գործունէութիւնն ամենեւին էլ անմեղ չէ, ինչպէս սկզբում թւում էր շատերին: Իսկ «ղարաբաղեան շարժում»ը չի հանդիսանում «վերակառուցման զաւակը», ինչպէս փորձում են հիմա ներկայացնել ռմանիֆ: Այդ մասին Ա. յիշատակումները առընչւում են 40 – 50–ական թուականներին: Ներկայումս բանի դեռ հետաքննութիւն է գնում, վաղ է խօսել մանրամասների շուրջ: Բայց արդէն շատ բան պարզւում է մեզ համար»,

Այս արտայայտութիւնը, ինչպէս կը չեշտէ Ա. Ցովհաննիսեան, չի կրնար այլ հետեւութեան յանդիլ, քան այն թէ «ղարաբաղեան Շարժումը, ամբողջութեամբ, դատապարտելի, բրէպէս հետապնդելի իրողութիւն է»: Ու ան աւելորդ չի նկատեր նախ լրացնել ըսուածը, կրկնելով թէ «1936 թուականի Օգոստոսի 19–ի համարում «Պրաւդա»ն զետեղել էր Լ. Բերիայի յօդուածը, ուր հեղինակը մեղադրում էր հայ կոմունիստների դեկավար Աղասի Խանջեանին ազգայնամոլութեան մէջ այն պատճառով որ առաջիկայ զոհը ձգտել էր վերամիաւորել Լեռնային Ղարաբաղը Սովետական Հայաստանին»:

Այս ճշդումէն եառք Ա. Ցովհաննիսեան կը շարունակէ. – «ամենեւից էլ «ռմանք» չեն փորձել Ղարաբաղեան Շարժումը ներկայացնել որպէս «վերակառուցման զաւակ»: *Վերակառուցումին հանդէպ հայ ժողովուրդին երախտապիտութիւնը, հաւատքը, նուիրումը նախ կուգայ այն իրողութենէն որ տասնամեակներու ընթացքին առաջին անգամ առիթը ունեցաւ բարձրաձայն, աչխարհին ներկայացնելու իր ցաւը: Ցետոյ, անոնք «ռմանիֆ» չեն, այլ վերակառուցմանը հաւատացած քիւրատր մարդիկ: Եթէ բոլորին ճնշելու հնարաւորութիւնը բացառւում է, ստորագրութիւնների տասնեակ հատորներ կան, եւ ես չէ որ բարձրաստիճան էքեագէտին պիտի բացատրեմ, թէ «ծայրագեղական»ների կամ «արկածախնդիր»ների մի խումբ եւ ոչ մի դէպքում, ոչ մի ժամանակ ի վիճակի չէ պրկուած պահել ամբողջ ժողովրդի կամքը, նուիրական ու արդարացի նպատակին հասնելու ձգտումը» յատակօրէն կը ճշդէ յօդուածագրիը: Ապա իր կարդին ինչ հարց կուտայ. –* «ինչպէ՞ս եղաւ որ զանգուածային լրատուութեան միջոցները, իրաւական հունը բռնած պետութեան մէջ, նախճան դատավճիռը ամէն կարգի բնորոշումներ փակցրեցին բնութեան տակ գտնուող մարդկանց ճակտին: Եւ ինչպէ՞ս եղաւ, որ սումգայիթեան գործիք – դահիճների վոհմակի մասին կէս տող իսկ չտպագրուեց կեդրոնական մամուլում ոչ դատավարութիւններից առաջ, ոչ մանաւանդ յետոյ, ոչ էլ ընդհատուելու կապակցութեամբ»:

Մինչ այս է իրականութիւնը, դժուար չէ մեկնաբանել «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»ի ու անոր գրուցակից Իլեուխինի մտումը, երբ օրինակ կը խօսի 150 հազար փախստականներու հարցին մասին ու կ'ըսէ. – «...միջավայրը պայթիւնավտանգ է, հետեւաբիները կարող են անկանխատեսելի լինել, աւելի ծանր, քան մեկ տարի առաջ, Սումգայիթում»: Ինչպէս կ'ըսէ Ա. Ցովհաննիսեան, հոս «էականն այն է որ արդէն բանիերորդ անգամ բոլորին ահաբեկում են նոր Սումգայիթներով: Կարծես Սումգայիթը միայն մեր կորուստն էր ու պիտի լինի եւ ոչ թէ իրաւունքի ոտնահարման, բաղաքակրթութեան, օրինականութեան բացակայութեան ապացոյցը»:

Կարդալով այս հարցազրոյցը, ի՞նչ պիտի մտածէ «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»ի ընթերցողը, կ'ըսէ Ա. Ցովհաննիսեան ու ինք կուտայ պատասխանը. – «Մօտաւորապէս այսպէս պիտի մտածի. «յղփացած» Հայերը, որոնց ամբողջ աշխարհն ու Միութիւնն օգնում են նիւթապէս, միլիոններ են հոսում Հայաստան, տասնեակ հազարաւոր Ադրբեջանցիների վռնտել են իրենց տներից, որոնք իրենց հերթին, ճարահատեալ պիտի դիմեն ... նորանոր պահանջների, թալանի, բռնաբարութիւնների, հրկիզումների»:

Կարելի չէ կարդալէ եառք այս բոլորը չմայնակցիլ Ա. Ցովհաննիսեանի. «այդպէ՞ս կը մեղմուի ազգամիջեան լարուածութիւնը, այդ ճանապարհո՞վ կը կայուանայ վիճակը, կը հարթուի կնճիռը»: *Կարելի՞ է «անմեղ» մակագրութեամբ հրամցնել նման ծանրութիւններով հարցազրոյց մը. ու ինչպէ՞ս կարելի է մտածել որ այդքան բարձրաստիճան պաշտօնատար մը անտեսելով պատճառի եւ հետեւանքի յարաբերութիւնը, այդպէս կոմմնակալ արտայայտութիւններով լեցնէ կեդրոնական մամուլին էջերը: Եւ ըսել թէ նման տրամադրութիւններով տոգորուած դատախազի մը կրնայ յանձնուիլ «Ղարաբաղ Կոմիտէի» ամբաստանադիրը պատրաստելու, անոնց «մեղք»ը կշռելու եւ «արդարութիւն» տնօրինելու դործը...:*

Ա. ԹՈՒՐՈՅԵԱՆ

ՏԱՏԱՍԱՆՔ

ԱՐՑԱԽԵԱՆ
ՏԱՐԵԳՐՈՒԹԻՒՆ
1988

Խմբագիրներ՝

ԱՒՕ ՊՈՂԻԿԵԱՆ, ԵԴՈՒԱՐԴ ԱԲԵԼԵԱՆ

Հրատարակութիւն՝ «Ասպարէզ»ի
Լոս – Անճըլըս, 1988

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՄԱՄՈՒԼԻ ԷՋԵՐԸ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԹԵՐԹԸ ՋՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Կովկասի Արձագանգներ» *թերթը, որ լոյս տեսած է Արմաւիր (Ռուսաստան), 1917, Հոկտեմբեր 17–ի իր թիւին մէջ հրատարակած է Անդրանիկին նուիրուած յօդուած մը (հեղինակ՝ Ն. Ռոսլեաննով): Սառեւ գլխաւոր մասերը:*

Արմաւիր եկած է եզակի հիւր մը՝ Անդրանիկ, Հայերուն մէջ բացառիկ ժողովրդականութիւն վայելող հերոսը: Զկայ դիւղ մը, քաղաք մը, չկայ Հայերու այնպիսի լքեալ դաղութ մը, աչխարհի որ ծայրն ալ որ ըլլայ, վերջապէս չկան այնպիսի այր մարդիկ, կանայք, ծերուներ ու մանուկներ, որոնք չդիտնան Անդրանիկի անունը եւ չխոնարհին անոր վեհ անունին առջեւ: Անոր անուան չուրջ դեղեցիկ չատ առասպելներ հիւսուած են, անոր անունը կը դովերդուի բազմաթիւ երդերու մէջ, որոնք արդէն ժողովրդական դարձած են, թէ աղքատի տնակին մէջ եւ թէ միլիոնատէրերու պալատներուն մէջ: Անդրանիկը Հայ Կարիպալտին է: Ինչպէս որ Կարիպալտի իր ամբողջ կեանքը նուիրաբերեց Աւստրիոյ լուծէն իր հայրենիքին՝ Իտալիոյ փրկութեան, այնպէս ալ Անդրանիկ պատանեկան տարիներէն իսկ կը պայքարի յանուն իր բազմաչարչար Հայ ժողովուրդին, Թուրքիոյ բռնապետութենէն անոր փրկութեան: Անդրանիկ ազնիւ ասպետ է: Անդրանիկ Հայ ժողովուրդին մարմնաւորումն է, այն ժողովուրդին փառքն ու պատիւը, որ այդպիսի հերոսներ կը ծնի: Հազար անդամ փրոֆէսէօր Քերովբէ Պատկանեան անիրաւ կերպով դրած է որ «24 դար չբռնկաւ Հայերը իրենց հայրենի երկրի դէշ տէրեր են եղած, բայց ուրիշ ժողովրդի լաւ ծառաներ»: Քանի դեռ Հայերը տանելի պայմաններու մէջ կ'ապրին, անոնք չափին աւելի օգտակար խաղալ եւ արդասաւոր տարր են, բայց անարդարութեան, բարբարոսութեան եւ բիրտ ուժի հանդէպ Հայը նոյնպէս կրնայ ցոյց տալ իր սարսափազդու ճանկերը: Նման օրինակները չատ են. Հռոմէացի զօրավար Կրասոս եւ Մեծն Տիգրան, Պարսիկները եւ Մեծն Վարդան, վերջապէս Հայ – Թաթարական անյիշարժան կռիւները:

Ժողովուրդը առանց որեւէ ծանուցման, Կիրակի, Հոկտեմբեր 15–ի առաւօտուն սկսաւ հաւաքուիլ Հայկական դպրոցին, ինչպէս նաեւ եկեղեցիին առջեւ ու սպասեց Անդրանիկի գալուն: Ան եկաւ ժամը 12–ի մօտերը. հազարաւոր մարդոց զանգուածը գայն դիմաւորեց «կեցցէ՛ Անդրանիկ» հիացական բացագանչութիւններով: Հայկական դպրոցին գահլիճը նկատ դամարուեցաւ, ողջոյնիճառեր արտասանեցին քաղաքացի Թունեանց եւ քահանայ Երիցեանց, որոնց ի պատասխան Անդրանիկ հետեւեալը ըսաւ. – «Հայ ժողովուրդը, երկար դարեր ճնշուած ըլլալով, պահպանած է իր ազգային կերպարը միայն իր եկեղեցիին, լեզուին ու մշակոյթին չնորհիւ:

«Երբ Հայոց ողբերգութիւններուն ընթացքին ամբողջ աշխարհը ցնցուեցաւ, մենք՝ Հայերս, դժբախտաբար, չըրինք ինչ որ պարտաւոր էինք ընել, հարկ եղած օժանդակութիւնը չցոյանեցինք, որ մեզմէ ակնկալելու իրաւունք ունէին մեր արեւնակից եղբայրներն ու քոյրերը: Բոլոր Հայերը որպէս մէկ ամբողջութիւն պէտք է սահմռկէին եւ զգային այն անտանելի ցաւը, որ պատճառուեցաւ Թրքահայերուն: Ցաւօք, ես այդ բանը չտեսայ...: Զէնքի դէմ կարելի է զէնք հանել, կարելի է ռազմի դաշտին վրայ պատուով մեռնիլ յանուն հայրենիքի, ինչպէս, որ ըրին մեր քաջարի ընկերները՝ Քեռին եւ միւսները, բայց բնական, տարերային ապտին դէմ զէնքն ու քաջութիւնը անպօր են: Ներկայիս մեր դլխուն եկած դժբախտութիւնը սոսկ է. ի՞նչ կրնանք ընել ատոր դէմ: Հայերու դժբախտութիւններուն ամբողջ ընթացքին մերոնց բոլոր նուիրատուութիւններուն դումարը 1 միլիոն չորս հարիւր հազար ռուբլին չանցաւ, համաձայնեցէք որ այդ դումարը քիչ է նոյնիսկ այդ ողորմութենէն զատ իրաւունք ունէր առանալ արիւնաչաղախ ու տառապած ազգը իր առողջ եղբայրներէն ... Ռազմաղաչային ու ռազմաճակատին վրայ մենք Հայերս ռուսական զօրքին կողմէ այնպիսի վերաբերմունքի ժամանացանք, որ երբեք չի մոռցուիր: Ֆրանսացի զաքներուն հետ մենք այնքան սերտօրէն մերձեցանք, որ հարազատ եղբայրներ կ'սեպուինք: Մենք զիրար կը հասկնանք, կը գնահատենք: Ռուսերը տեսան որ մենք միշտ առաջինը մարտի կ'երթայինք եւ երբեք չէինք նահանջեր: Ես ամբողջ ոգիով կը բացագանչեմ. – կեցցէ՛ ռուսական զօրքը, կեցցե՛ն Ռուս Քաղաքները եւ կեցցե՛ն կուրանցի Քազաքները»:

Ամբողջ հասարակութիւնը անոր ոտքի ձագանգեց երկարատեւ «կեցցէ՛» բացագանչութիւններով եւ ծափերու որոտով, իսկ զոհերու յիշատակը յոտնկայս կատարուեցաւ:

(Արմէնիկէս)

ՔԵԶԻ ՀԱՄԱՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

– *Կը յուսամ որ օր մը երջանիկ պիտի ըլլաք.*

– *Եթէ նոյնիսկ չատ քիչ ունինք, Ձեզ հետ ենք՝ մեր սրտով.*

– *Ընտանիքիս մէջ, բոլորս՝ մեր կրցածին չափ, մեր բաժինը բերինք: Պզտիկ մասնակցութիւն մըն է, որպէսզի դիտնաք որ Ձեզի հետ ենք.*

– *Կը յուսամ որ շուտով, Ձեզ պիտի մայրիկ ու հայրիկ մը պիտի վերադարձնէ.*

– *Տուն չունիմ. «կարաւան»ի մը միկ'ապրիմ. այս նամակը Ձեզի կը դրկէ որպէսզի տխուր չըլլաք:*

Այս քանի մը տողերը քաղուած են համակրանքի այն հարիւրաւոր նամակներէն, որ զորս Ֆրանսացի մանուկներ դրած են դժբախտութեան մատնուած Հայաստանի իրենց ընկերներուն, Բայց այս երախաները միւսներէն տարբեր են. կը պատկանին այսպէս կոչուած «Քառորդ Աչխարհ» մանկութեան. ըսել է որ իսկապէս զրկեալ եւ թշուառ ընտանիքներու զաւակներ են, եւ իրենց համակրութեան այս արտայայտութիւնը ալ աւելի նշանակութիւն ու արժէք կ'առնէ:

Այս աղքատ մանուկները բոլորուած են դթութեան միութեան մը չուրջ (ATD-QUART MONDE (*) որ ներկայ է աչխարհի 21 երկիրներու մէջ. ան ունի նաեւ իր պարբերաթերթը՝ «Թափօրի» (հնդկական բառ մը որ կը նչանակէ «մուրացկան ողայ»), որ կը սիրուի Եւրոպայի ֆրանսախօս վեց հազար ընտանիքներու մէջ. «Թափօրի»ի 1989 Մարտի թիւը ամբողջութեամբ յատկացուած էր Հայերուն, վերը նչուած նամակներու կողքին կը ներկայացուէր Հայոց պատմութիւն (Շաւիլի հայկական դպրոցին աչակերները մասնակցեցան անոր նկարազարդման եւ չարադրութեան):

Կոչ կ'ըլլար նաեւ Հայաստանի օգնութեան դանձանակի մը ստեղծման:

Ապրիլ 2–ին, Փարիզի Թոռքաեռոյ «Մարդկային իրաւանց եւ ազատութեանց» հրապարակին վրայ տեղի ունեցաւ պաչտօնական յանձնումը այն դումարին որ հաւաքուած էր «Թափօրի» թիւին միջոցով՝ Հայաստանի մանուկներուն համար: Արարողութեան ներկայ էին «Քառորդ աչխարհ»ի ներկայացուցիչներ եւ երախաներ, Շաւիլի հայկական դպրոցէն քանի մը աչակերտներ, իրենց ուղղութեամբ եւ «Ազնուաւոր Հայաստան Հայեր» հիմնարկին անդամներէն: Գանձանակը յանձնուեցաւ Լենինականէն փախած ժամանած հայ ուսուցչուհիի մը որ ներկայացնէր Հայրենի բոլոր պզտիկ մանուկները: Քանի մը չնորհակալական խօսքերէ եառ կարդացուեցաւ հետեւեալ ուղերձը (զանազան լեզուներով, ու նաեւ հայերէն):

«Մարդկային ու քաղաքացիին իրաւանց երկիրներու պաչտպաններ՝ այսօր հրապարակին վրայ հաւաքուեցան: Իրենց յարդանքի տուրքը մատուցանելու ազատութեան եւ բռնութեան զոհերուն Հայասատեցին իրենց համոզումը որ ԲԸՀ տառութիւնը ճակատագրական չէ, եւ տարաբախտին իրենց համակրութիւնը անոնց հետ որոնք կը պայքարին աչխարհի մէկ, գայն ջնջելու համար»:

Ամբողջ ժամանակ երկու պզտիկ աղջիկներ, Ալիս եւ Ռոզա, կը նկարէին մեծ թուղթերու վրայ, իսկ ներկայացուցիչը կը շարունակէր.

*«Ալիս եւ Ռոզա կը նկարեն ինչ որ կը տեսնեն իրենց շուրջ: Ալիս կը նկարէ ծառեր, ծաղիկներ, ամպեր, արեւ, ինչ որ կը տեսնէ իր պատուհանէն: Ռոզա կը նկարէ ինչ որ կը տեսնէ իր պատուհանէն:

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՁԱԿԱՓՔ

ԵՐԵՒԱՆԻ «ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ» ԽՈՒՄԲԸ ՓԱՌԻԶ

«Երիտասարդ արուեստագէտներու խումբերուն եւրոպական առաջին հանդիսութիւնը» տեղի կ'ունենայ Ապրիլ 30–էն Յուլիս 9, «Ժարտէն» (*) թատրոնին մէջ: Հանդիսութիւններու այս ծրագրին մասնակցութիւն կը բերէ նաեւ Երեւանի «Բարեկամութիւն» խումբը, հայկական երգերու, երաժշտութեան ու պարերու յայտագրով մը. հակառակ Դեկտեմբերին պատահած ողբերգութեան, «Բարեկամութիւն»ը առաջին խումբն է որ ընդառաջած է եւրոպական հանդիսութիւններու ծրագրին: Այս պատճառով ալ երեսնց կը պատկանի հանդիսութիւններու չարքին բացումը կատարելու մեծաշնորհը: Այդ յոյսը տեղի պիտի ունենայ եւրոպայի չորս ծագերէն երգերու, երաժշտութեան եւ պարերու բացառիկ յայտագրով մը:

«Բարեկամութիւն» կը բաղկանայ 12–15 տարեկան 32 պարողներէ եւ 7 երաժիշտներէ. դեղարուեստական ղեկավարն է Յովսէփ Շամամեան: Ապրիլ 30–էն մինչեւ Մայիս 12 անոնք 20 ներկայացում պիտի տան «Ժարտէն» թատրոնին մէջ:

(*) Théâtre du jardin — dans le Jardin d'Acclimatation. M° Sablons.

Նպատակի համար կատարուած օգնութիւնը ներկայացնելու եւրոպական շրջագայութեան ընդհանուր քարտուղարին:

Հ. Հ.

(*) ATD - QUART MONDE (AIDE A TOUTE DETRESSE) Միութիւնը հիմնուած է 1957–ին, Հայր Ժոզէֆ Վռեզինսկիի կողմէ՝ ծագումով լեհ, Ֆրանսա ծնած վարդապետ մը: Ան իր ամբողջ կեանքը պայքարած է թշուառութեան եւ աղքատութեան դէմ եւ փորձած է դրժոխքներուն ցաւերը մեղմացնել: Իր մանկութեան հանի մը ամիս առաջ (պատահած 1988՝ Փետրուար 14, 71 տարեկանին), ան թախտաւորութիւնը կ'ունենայ իր աշխատանքին համաշխարհային ճանաչումը տեսնելու: Այսպէս, 1987 Հոկտեմբեր 17–ին, Փարիզի Թրոքատերոյի հրապարակին վրայ, Հայր Ժոզէֆ ներկայ կը գտնուի պաշտօնական բացումին, բարէ այն սալին, ուր առ յաւէտ փորագրուած են իր այս հետեւեալ տողերը· – «*Հոն ուր մարդիկ դատապարտուած են ապրելու թշուառութեան մէջ, մարդկային իրաւունքները բռնաբարուած են:* Միանալ զանոնք յարգել տալու համար սրբազան գործ մըն է»:

Այդ օրէն ի վեր, այս վայրը կը կոչուի մարդկային իրաւանց եւ ազատութեանց հրապարակ» եւ դարձած է բողոքներու եւ պայքարի հանդիսութիւններու հաւաքատեղին:

à Monsieur M. S. GORBATCHEV
Secrétaire Général du Parti Communiste de l'Union Soviétique
Président du Soviet Suprême du l'U.R.S.S.

NDLR. - Nous avions publié dans notre numéro du 18/19 Février la lettre adressée à M. Gorbatchev pour protester contre l'emprisonnement des membres du Comité Karabagh et des intellectuels arméniens, avec les trois premières listes des signataires (professeurs, universitaires, chercheurs et spécialistes d'études arméniennes de différents pays d'Europe et d'Amérique).

Ci-dessous une quatrième, et dans notre prochain numéro une cinquième liste.

LISTE DES SIGNATAIRES(*) POUR LA LIBERATION DES MEMBRES DU COMITE KARABAGH
(liste n° 4)

J. M. ALEXANIAN	Chairman, Department of Biblical Studies. Trinity College DEERFIELD, Illinois	U. S. A.
R. DERMERGUERIAN	Docteur ès lettres. Université de Provence. AIX-EN-PROVENCE	FRANCE
N. DUTRAIT	Maître de Conférences de chinois. Université AIX-EN-PROVENCE	FRANCE
N. G. GARSOIAN	Professor of Armenian Studies. Université Columbia, Laureate of the Anania Sirakaci's Price of the Armenian S.S.R. Academy, NEW-YORK	U. S. A.
A. GIACOMI	Maître de Conférences. Université de Provence. AIX-EN-PROVENCE	FRANCE
G. M. GOSHGARIAN	Dr. Chercheur. Université Champagne-Ardennes. REIMS	FRANCE
V. GREGORIAN	President. The New York Public Library, University Professor of History. NEW YORK	U. S. A.
A. HULTGAARD	Professeur titulaire. Institut d'Histoire des Religions. Université de Bergen. BERGEN	NORVEGE
G. IMART	Professeur Dr. Université de Provence. AIX-EN-PROVENCE	FRANCE
F. JOUANNET	Professeur Dr. Université de Provence. AIX-EN-PROVENCE	FRANCE
D. M. LANG	Dr. of Letters, Dr. of Literature, Dr. Honoris Causa (University of Tbilissi, S.S.R.). University of London. LONDON	ANGLETERRE
J. NAUDOU	Professeur Dr. Professeur de Civilisation Indienne Université de Provence, AIX-EN-PROVENCE	FRANCE
V. N. NERSESSIAN	Revd. B.D.; PH. D.; F.R.A.S. Curator, Christian Middle East Collections. The British Library. LONDON	ANGLETERRE
M. NICHANIAN	Docteur en Philosophie. PARIS	FRANCE
Abolgassemi PARVIZ	Professeur Dr. Professeur de Persan. Université de Provence. AIX-EN-PROVENCE	FRANCE
A. PISOWICZ	Docent Dr. Hab. CRACOVIE	POLOGNE
D. SAKAYAN	Dr. Associate Professor. Dpt. of Russian and Slavic Studies, Mc Gill University, MONTREAL	CANADA
A. K. SANJIAN	Prof. Dr. Narekatsi Professor of Armenian Studies. University of California. LOS ANGELES	U. S. A.
P. L. SCHOOHEIM	Dr. Zeeuwse Bibliotheek. MIDDELBURG	PAYS-BAS
A. SIRINIAN	Dr. Université de Bologne, Dpt. di Paleografia e Medievistica. BOLOGNA	ITALIE
A .TERIAN	Professeur à l'Université Andrews Berrien Springs. MICHIGAN	U. S. A.
L. TER-OHANIAN	Professor Emeritus of the English Department. Université VARSOVIE	POLOGNE
J. M. THIERRY	Dr. Historien de l'Art. Chargé de cours à l'I.N.A.L.C.O. PARIS	FRANCE
N. THIERRY	Docteur-ès-lettres. Chargée de Conférences à l'EPHE. PARIS	FRANCE
C. TOURATIER	Professeur Dr. Professeur de Linguistique générale. Université de Provence. AIX-EN-PROVENCE	FRANCE
R. VAN ROMPAY	Prof. Dr. Prof. de langue et littérature araméennes. Université de Leyde, LEIDEN	PAYS-BAS
D. VERONIQUE	Maître de Conférences. Université de Provence. AIX-EN-PROVENCE	FRANCE
C. BONFANTE	Professeur de philosophie. STRASBOURG	FRANCE
M. F. BONNIN	Professeur, STRASBOURG	FRANCE
M. HENRIOT	CNRS, STRASBOURG	FRANCE
L. MILLOT	Université Strasbourg II, STRASBOURG	FRANCE
J. M. ROSENSTIEHL	Chargé de Recherches. CNRS, STRASBOURG	FRANCE
H. ROUILLARD	Université Strasbourg II, STRASBOURG	FRANCE
F. VINEL	Professeur, STRASBOURG	FRANCE

(*) noms reçus à la date du 1er mars 1989.

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Սոնիա պահ մը մտածելէ մնաց եւ յետոյ աւելցուց.

– Լաւ մտածէր, Սաթիկ ... դու սիրում էիր Գարեգինին անկեղծ եւ քուրն սիրով:

Սաթիկ զլխով հաստատական պատասխան տուաւ:

– Դու այժմ էլ, թէկուզ անգիտակցաբար սիրում ես նրան ... ախր մի ոեւէ հնաք մնացեր է այդ անցեալից ... եթէ չես զղում այդ այժմ, հասկնալի է, բայց չէնց որ նրան տեսնես անձամբ:

Սաթիկ ժպտեցաւ տխրութեամբ:

– Ինձ անկարելի է նրան տեսնել անձամբ...

– Չէնց դրանից յայտնի է որ դու վրաս չես զղացումների վրայ:

– Թերեւս ... մրմնջեց Սաթենիկ խորհրդաւոր, թերեւս Սոնիա ... ո՞վ կարող է յանճնապատասխան յանդգնութեամբ վճռել: «Ես երբեք այսպէս, երբեք այնպէս, ո՞վ կարող էր երեւակայել ինչ որ պատահեց...»:

– Ա՛յ, տեսնո՞ւմ ես...

– Ես վչտացած եմ Գարեգինի դէմ ... այդ կ'ուզէի որ դու զրկիր նրան ... ես նոյնիսկ խղճալով մտածում եմ Նաթալիա Վասիլիեւնայի մասին...

– Շատ ուշ մնացած խղճահարութիւն – ներ են դրանք, Սաթի՛կ, ինչ որ լինելու էր կատարուեց: Դու ուզենաս թէ չուզենաս, նրանց ընտանիքը քանդուեց ... նրանք այլեւս չեն վերադառնել իրենց ընտանեկան կեանքի անդորրութիւնը ... սա վերջացած պատմութիւն է, չարժէ խօսել այդ մասին:

– Հարցը նրանումը չէ, Սոնիա, դու ինձ չես հասկանում:

– Ես մի քան եմ հասկանում ... Գարեգինը զալիս է, լա՛ւ թող զայ ... դուք չէք կարող ամուսնանալ մէկ օրից միւսը ... արդէն այդ անկարելի է օրէնքով...

կը դնաք արտասահման, նա կը հասկանայ քո հոգեկան դրութիւնը, նա քեզ կը խնամի քնքշութեամբ եւ ժամանակի ընթացքում դուք վերստին կը դառնաք ձեր անցեալի երջանկութիւնը ... քանի որ այլեւս ոչ մի արգելք չկայ:

– Սխալւում ես, Սոնիա ... եւ էս անգամ արգելքը ուրիշ է. նա անյաղթելի է...

– Ես հասկանում եմ թէ ինչ բանի եւ որի ես ակնարկում ... նա ինքը դոհ կը մնար...

Սաթենիկ ներշնչուած նայեցաւ պարապին մէջ եւ յետոյ ինքնաբուխ ոգեւորութեամբ.

– Ես ներան տեսնում եմ աւելի կենդանի եւ աւելի մօտ ինձ ... դու չես կարող երեւակայել, Սոնի՛կ, թէ ինչ յստակութեամբ եմ տեսնում նրան եւ լսում եմ իր ձայնը...

Սոնիա ժպտունեցաւ ... կարծես իր աչքերն ալ տեսան ուրուականի մը խուսափուկ անցքը...

– Դու չես կարող երեւակայել, Սոնիա, թէ իմ ներքին եւ առանձին կեանքս ինչպէս լեցուած է նրա ներկայութեամբ: Ես նրան կրում եմ սրտի մէջ, իմ հոգու մէջ ... ես երբեմն նոյնիսկ զղում եմ նրա չրթները իմ չրթների վրայ:

(Շար. 132)

ԶԱՒՆԵՐ
ԳԱՒԱՌԷՆ

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ ԱՃՅԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՎԻԷՆԻ ԾՈՒԽԻՆ

Կիրակի, Ապրիլ 9–ին, Աչխարհամատրան տօնի օրը (Կանաչ Կիրակի) Վիէնի Ծուխը ուրախութիւնն ունեցաւ ընդունելու Լիոնի եւ Ռոն – Ալփ շրջանի հայրապետական պատուիրակի փոխանորդ՝ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանը:

Նորվան Եպիսկոպոս Վիէնի ժամանեց առաւօտեան ժամը 9·30–ին եւ դիմաւորուեցաւ հոգեւոր հովիւ՝ Զաւիկ Վարդապետ Աւետիքեանի եւ հոգաբարձութեան անդամներուն կողմէ:

Օրուան հանդիսութիւնները բացուեցան պատարագով, Սէնթ – Անտրէ լը Պա Եկեղեցւոյ մէջ, (այս տաճարը չինուած է Թ. դարուն եւ կը հանդիսանայ որպէս Ռոմանական շրջանէն մնացած գեղեց – կագոյն գոհարներէն մին):

Սրբավայրի կամարներուն տակ հաւաքուած էին մօտ երկու հարիւր յիսուն հայ եւ Ֆրանսացի հաւատացեալները: Դահլիճին մէջ կողք կողքի նստած էին Վիէնի թեմի առաջնորդ՝ Միշէլ Եպիսկոպոս Մոնտեղէր, իր փոխանորդը, հայր Ժան Սեւը եւ համայնքիս հոգեւոր հովիւը: Աչխարհական հիւրերուն չարքին կը դանուէին Վիէնի թաղապետութեան պատգամաւորներէն Տիկին Մ. Մուլէն եւ Պր. Օտէ ինչպէս նաեւ քաղաքապետ – երեսփոխան Լուի Մերմաղի խորհրդարանական կցորդ՝ Պր. Քրիստոուլեոէս:

Իր քարոզին մէջ, Նորվան Եպիսկոպոս իր ուրախութիւնը յայտնեց այն պատեհութեան համար, որ տրուած էր իրեն, Վիէնի այցելելու եւ լայնօրէն անդրադարձաւ քաղաքի հաւատացեալներուն եւ ծխական խորհուրդին եկեղեցի մը չինելու փափաքին մասին: Իր խօսքին աւարտին, չնորհակալութիւն յայտնելով հանդերձ Կաթողիկէ առաջնորդին, որ չորս տարիներէ ի վեր Սէն – Թէօոր Եկեղեցին կը տրամադրէ հայ հաւատացեալներուն, Նորվան Եպիսկոպոս մաղթեց որ մօտ ապագային Վիէնի համայնքը ունենայ իր սեպհական աղօթատեղին: Այս առթիւ, յիշեցնելով քաղաքապետին եւ հայ գաղութին միջեւ ստեղծուած սերտ եւ ջերմ կապերը, ան թուեց մինչեւ այսօր կատարուած բոլոր իրագործումները (Ապրիլ 24–ի փողոց, նահատակաց յուշարձան, Մշակութային տուն) ... եւ յոյս յայտնեց որ այս համագործակցութիւնը կը շարունակուի նաեւ հայանը – պատ այս նոր ձեռնարկին առթիւ:

Պատարագէն ետք տեղի ունեցաւ գատկական խմորեղէններուն եւ ներկուած հաւկիթներուն աւանդական օրհնութիւնը:

Ժամը 13–ին, եկեղեցական արարողութիւններուն յաջորդեց համայնական ճաշ մը, ի պատիւ Նորվան Եպիսկոպոսի:

Շրջանի քոյր գաղութներէն ներկայ էին Վալանսի եւ Փօն տը Շէրիւիի եկեղեցիներուն վարչական անդամները լինչպէս նաեւ տեղական միութիւններուն ներկայացուցիչները (Կապոյտ Խաչ, Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւն, Մշակութային Տուն), Ֆրանսական Աւետարանական Եկեղեցւոյ հովիւ՝ վերապատուելի Ժ. Փիէր Կաղտէլ եւ Պր. Վրէժ Գալուստեանը, թաղապետական խորհուրդի անդամ:

Ճաշին ընթացքին «Կոմիտաս» երգչախումբը անդամ մը եւս յաջողեցաւ իր երգերով ստեղծել հայաչունչ մթնոլորտ մը: Եղան նաեւ բազմաթիւ ճառեր:

Օրուան հանդիսութիւնները վերջ գտան ժամը 17–ին Նորվան Եպիսկոպոսի փակման խօսքով եւ Պահպանիչով:

Հոգաբարձութեան որոշումով ճաշէն զոյացած գումարը կը յանձնուի Մայր Աթոռին, երկրաշարժին հետեւանքով աւերուած քաղաքներուն վերաշինութեան հիմնադրամին:

ԿՈՐԻԻՆ

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Գոհարիկ Սալլագեան 200 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիկին Տիրուհի Մու–սէեանի մահուան տարելիցին առթիւ։

LA MAISON ARMENIENNE
DE LA
JEUNESSE ET DE LA CULTURE
12-14, rue Saint Bazile, 13001 Marseille
Tél. : 91. 50. 15. 09

organise
le vendredi 21 avril à 21 heures
UNE REUNION PUBLIQUE

« DEFENSE DU COMITE KARABAGH »

Intervenants :
— Jean-Pierre MAHÉ,
Directeur d'Etudes à l'Ecole Pratique des Hautes Etudes
— Yves TERNON, *Historien*
— Christian DER-STEPANIAN,
Président de Solidarité Franco - Arménienne.

Projection du film de la Télévision belge :
« UN HIVER EN ARMENIE »

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ· Սերենկիւլեան մանուճիւղի բոլոր ընկե–րուհիները իրենց խորին ցաւակցութիւն–ները կը յայտնեն ընկ· Շաքէ Շիրվան – եանի եւ համայն ընտանեկան պարագա–ներուն իրենց չատ սիրելի զարմուհիին եւ ազգականին՝ Անի – Անգիճէ Գիզիր–եանի զառնակսկիծ կորուստին առթիւ։

Այս առթիւ մանուճիւղս չնորհակալու–թեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները.– Ռու–բէն եւ Րաֆֆի Շիրվանեան 500 Ֆր·, Տի–կին Եղիսաբէթ Սարխոչեան 500 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Մուրատ Սարխոչեան 1000 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Մանուէլ Մանուկեան 200 Ֆրանք։

ԲՈՑԻ ԱՐԾԱՐԾՈՒՄ

Ինչպէս ամէն տարի, Ապրիլ 24–ին, Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Կամաւոր–ներու Միութիւնը կ'արձարծէ Անծանօթ Զինուորի բոցը երկուշաբթի, Ապրիլ 24, ժամը 18–ին։

Ժամադրավայրը Շան զ'Էլիզէի եւ ռիւ Պալզաքի անկիւնը։

S.O.S. ARMENIE
CHAVILLE

Dimanche 23 avril à 20 h 30
Salle des Fêtes
Ave. de Stalingrad, 92370 CHAVILLE

CONCERT
AU PROFIT DES SINISTRÉS D'ARMÉNIE

sous la Présidence d'Honneur de
M. Marcel HOULIER, *Maire de Chaville*
avec la participation de:

Astrig DEDEYAN — Soprano de l'Opéra d'Erevan
Hasmig SURMELIAN — Piano
Philippe AICHE — Violon solo de l'Orchestre de Paris
Claire DESERT — Piano
Sona PAPAZIAN — Piano
STEPAN AGUERT — Santour
Gerard MADILYAN — Danse
Seda PAPAZIAN — Danse

ENSEMBLE INSTRUMENTAL DES BALLETS ARMENIENS

Armand SARIAN — Doudouk
Aram SARIAN — Tar
Ara MADILYAN — Dehol
Garabed DER HAGOPIAN — Kamantcha

ENSEMBLE VOCAL «PIOURAG»

Billets :

Eglise arménienne: 6, rue Père Komitas
les dimanches 10h30 - 12h30
Cordonnerie Raffi: 30, rue Carnot - Chaville
Saga: 783, ave. Roger Salengro - Chaville

Entrée 100 Frs.
Tarif réduit pour les étudiants

– Ա Պ Ր Ի Լ 24 –
ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երկուշաբթի օր, Ապրիլ 24·–

Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը ճիշդ 3·30ին, հան–դիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ հո–գեհանգիստ կը կատարուի մեր ազգի քան 1·500·000 նահատակներուն համար։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ·– Կը յիշեցնենք մեր ժողովուր–դին՝ թէ՝ Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը՝ դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր կամ ուրիշներ, այսօր կրնան բացակայիլ՝ իրենց կրօնա – կան պատասխանատուութիւններուն համար։

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս· ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Ապրիլ 23, կիրակի օր, Վարագայ Ս· Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ապրիլեան Եղեռնի 74–րդ տարելիցին առթիւ։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ-ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՍ

Երկուշաբթի, Ապրիլ 24, ժամը 10–ին պատարագ եւ հոգեհանգիստ։

ՌՈՄԱՆ

Կիրակի, Ապրիլ 23–ին, երեկոյեան ժամը 6–ին, առաջին անգամ ըլլալով Ռո–մանի Ս· Նիկողայոս Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ· ԱԽԵՏԻՔԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի հո–գեհանգստեան պաշտօն։

Երգեցողութիւնը կը կատարէ Վալանսի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ երգ–չախումբը։

ՓՈՒԼՎ· OSSO — Ս· ՅԱԿՈԲ

Կիրակի, Ապրիլ 23–ին։

-MESSE-
Notre-Dame de Paris
Dimanche 23 Avril, à 15 heures 30
Messe en rite arménien
en souvenir des victimes
de 1915
Célébrée par
Mgr.. G. GABROYAN
Evêque de l'Eparchie de Ste. Croix de Paris des Arméniens Catholiques de France
L'homélie sera prononcée par
Mgr. ROBERT COFFY
Archevêque de Marseille

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պր· Ժիրայր Գազանճեանի մահուան սխուր առիթով Իսիի Եկեղեցւոյ հոգա–բարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստա–ցաւ սոյն նուէրները փոխան ծաղիկի.– Գասպարօղլու ընտանիք (Պոլիս) 1000, Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Սայրին (Իսի) 250, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Սայրին (Ալ–Ֆորվիլ) 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Մօսիկ Համբարձում (Իսի) 200 Ֆր·, Արէթ Պալ ընտանիք (Իսի) 250, նաեւ «Յառաջ»ին՝ Համէլ ընտանիք (Լէ Փէք) 300 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Արեւ Սայրին (Պուլոյն) 150 Ֆրանք։

***

ՍԷՆ – Թ'Լէթիէնի Հայաստանեայց Առա–քելական Եկեղեցւոյ Հայ Ազգային Միու–թեան վարչութիւնը, Միութեան պատուոյ նախագահ՝ Յարութիւն Սարաֆեանի մահուան առիթով, փոխան ծաղկեպսակի, չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.–

Լիոնէն՝ Տէր եւ Տիկին Արման Մկըր–տիչեան 1500 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան 300 Ֆր·, Մանոսլիէօէն՝ Տէր և Տիկին Ռոպէր Սարաֆեան 500 Ֆր·, Վալանսէն՝ Տէր եւ Տիկին Ժան – Նօէլ Կոշկարեան 250 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Մու–շեղ Ճերանեան 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժօրժ Ճերանեան 100 Ֆր·, Վիէնէն՝ Տէր եւ Տիկին Ժան Կոշկարեան 250 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ա· Նաճարեան 100 Ֆր·։

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ
1915 – 1989

ԼԻՈՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ԱՊՐԻԼ 24
ՀԱՅ ԴԱՏԻ ԱԶԳԱՅԻՆ Օ Ր

Լիոնի կրօնական երեք յարանուանութեանց (Աւետարանական, Կաթողիկէ, եւ Առաքելական) հովանաւորութեան ներքեւ, Երկուշաբթի Ապրիլ 24–ին, կէսօրէ հաք ժամը 3–ին, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կա–տարուի հոգեհանգստեան յատուկ պաշտօն։

Պատուոյ նախագահութեամբ՝
Պ· ՄԻՇԷԼ ՆՈՒԱՐ–Ի
Նախկին Նախարար, Լիոնի Քաղաքապետ եւ Երեսփոխան
եւ Պ· ՇԱՒԼ ԼՈՒՆԻԻ–Ի
Նախկին Նախարար, Վիլէօրպանի Քաղաքապետ եւ Երեսփոխան

Ժամը 16–ին ՀԱՄԱՅԱՐՀՈՒՄ եւ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ ՁԵՏԵՂՈՒՄ Լիոնի Ս· Յակոբ Եկեղեցւոյ առջեւ
Ժամը 16·30–ին ՏՈՂԱՆՑՔ դէպի Պուրս տու Թրավայ
Ժամը 17·30–ին ՄԻԹԻՆԿ
— «Հայաստան 88» ժապաւէնի ցուցադրում — ելոյթներ
— Յայտարարութիւն «Փրօ Արմենիա» շարժումի ստեղծման

Մանակցութեամբ՝
Եւրոպացի Ծանօթ անձնաւորութիւններու։

ՄԱՐՍԷՅԼ

Հովանաւորութեամբ՝
ՀԱՅՑ· ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ, ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵՒ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
կազմակերպութեամբ՝
ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԻՆ
ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՅՈՒՇԻ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ՀԱՅՑ· ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ Ս· ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ
339, Ավընիւ տու Փրատօ, Մարսէյլ
Կիրակի, Ապրիլ 23, ժամը 21–ին
ԱՂՕԹՔ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ եւ ՀՍԿՈՒՄ Յուշարձանին առջեւ
Երկուշաբթի, Ապրիլ 24, ժամը 10–ին
ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ձեռամբ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ· ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ
մասնակցութեամբ
ՀԱՅՐ ՆՇԱՆ ՎՐԴ· ՔԱՐԱՔԻՀԻԱԵԱՆԻ եւ ՎԵՐ· ԴԱՆԻԷԼ ՍԱՀԱԿԵԱՆԻ
Ժամը 11·30–ին ԾԱՂԿԵՊՍԱԿՆԵՐՈՒ ՁԵՏԵՂՈՒՄ Յուշարձանին առջեւ
Ժամը 12–ին ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ։

ՍԷՆ-ՄՕՐԻՍ

Կազմակերպութեամբ՝
Կապոյտ Խաչի « Անահիտ » մանուճիւղի
Կիրակի, Ապրիլ 23, կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին՝
ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՔԱՌԱՋԱՑՆ ՊԱՏԱՐԱԳ եւ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
տեղւոյն Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ մէջ։ Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԹԶԿՐ· ՔՀՆԱ· ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Յետ պատարագի, ընդունելութիւն՝ խաչուհիներու կողմէ։

VILLE DE MONTFORT - L'AMAURY
ROTARY CLUB
de MONTFORT - L'AMAURY

CONCERT
au profit de l'Association
AZNAVOUR POUR L'ARMENIE
le Dimanche 23 Avril à 17 heures
au
Centre Municipal des Loisirs
de
Montfort - L'Amaury
avec le gracieux concours de :
Christophe BOULIER
Grand Prix Jacques Thibaud
— Violon —
Miklos SCHON
— Piano —
Au programme:
Mozart — Beethoven — Paganini
Debussy — Ravel
Prix des places : 60 Frs.
Réductions scolaires - étudiants: 30 Frs.
Réservation: Mairie de Monfort l'Amaury
Tél. : 34. 86. 00. 40
Centre Municipal des Loisirs
Place Ernest May
Tél. : 34. 86. 14. 70
Places à l'entrée, le jour même, une heure avant le concert.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Իսիի Տ· Սերենկիւլեան մանուճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները եւ ան–դամուհիները, Շաբաթ, Ապրիլ 22, ժամը 15–ին, Մշակոյթի Տունը, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ։

Sous l'égide
du Comité de Commémoration
du Génocide Arménien à Lyon
La Maison de la Culture Arménienne de Décines
présente

UN CONCERT DE MUSIQUE ARMENIENNE

le Samedi 22 avril à 20 h 30
— à l'Abbaye d'Ainay —
rue des Remparts d'Ainay, Lyon 2e
Programme:
1ère partie :

Introduction
Soliste: Hagop **BOYADJIAN** (doudoug)
Berceuse
d'**Avédis NAZARIAN**
Chants mystiques
Soliste: **Angèle GARABEDIAN-SAGE**
Loussadzak d'**Alain HOVHANESS**
Soliste: **Hasmig SURMELIAN.**
2ème partie:

Rapsodie sur des airs anciens
d'**A. HAROUTUNIAN**
Soliste: **Sergueï MARKARIAN**
Chants populaires de **KOMITAS**
Soliste: **Angèle GARABEDIAN-SAGE**
Miniatures de **KOMITAS** et **ASLAMAZIAN.**
ENSEMBLE INSTRUMENTAL DE ROMANS
Direction **Alexandre SIRANOSSIAN**
——Entrée gratuite—

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 21
VENDREDI
21 AVRIL
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.998 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.998

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ԱՊՐԻԼ 4 / 18)

ԿԱՐԿՈՒՏԻՆ ՊԱՏՃԱՌԱԾ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

Ցորդառատ տեղատարափներու այս եղանակին Հայաստանի լեռնային շրջանները նոյնիսկ ձիւն եւ կարկուտ կը տեղայ: Այս երեւոյթները մեծ վնաս պատճառած են գիւղատնտեսութեան: Անոնց պատճառը զուգադիպած է պտղատու ծառերու ծաղկման ժամանակաշրջանին: Մասնագէտներու դնահատմամբ ներուն համաձայն բերքին կորուստը կը կազմէ 56 հազար թոն ծիրան, դեղձ եւ խաղող, գլխէն նոյն քանակութեամբ վնասուած կեր: Վնասուած են ոչ միայն Արարատեան դաշտի այլեւ Նոյեմբերեանի ու Նաւաղինի շրջանի տնտեսութիւնները:

***

ԱՆԳԼԻԱՀԱՅ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

«Այ – պի – պի – էս Թրլէտ» ծանօթ գիտարուեստական կազմակերպութիւնը տասնեակ է Անգլիոյ մէջ Հայաստանի երաժշտական դանազան խումբերու ներկայացումներ ու նկարիչներու ցուցահանդէսներ կազմակերպել: Համաձայնագիրը կը տորագրուած է արդէն «Այ – պի – պի – էս Թրլէտ»ի տնօրէնին եւ Հայաստանի «Նոր Դար» մշակութային – համերգային կեդրոնի նախագահ Ռոպէրթ Յակոբեանի միջեւ: Համաձայնագիրը կը նախատեսէ նաեւ արտասահմանէն արուեստագէտներու ելոյթներ կազմակերպել Հայաստանի մէջ:

***

ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՆ

Մեփրանակերտի մէջ սկսած է նոր տարիի վառուցումը ուր պիտի գործեն պղիական սարքաւորումներ: «Սովետական Ղարաբաղ» օրաթերթը տպագրական բարձր որակով պիտի հասնի մարզի սահմաններէն դուրս 300 քաղաքի եւս բաժանորդներուն: Մօտերով նորութիւններու մասին, տեղւոյն խմբագրական – արտադրական միաւորումին տնօրէնը ե· Ներսիսեան պարզած է իրենց ծրագիրները· մօտ ատենէն Արցախի մարզային եւ հինգ շրջանային թերթերուն կ'աւելնան հանրային — քաղաքական եւ գրական — գեղարուեստական ալմանախը, ապա նաեւ հանդէսը, տարեկան վեց թիւ ու հինգ հազար տպաքանակով: Գլխաւոր խմբագիրն է Արցախի Գրողներու Միութեան նախագահը՝ Վարդան Յակոբեան: Թերթերէ ու հանդէսներէ զատ տեղւոյն բանասեղծներուն եւ գրողներուն լոյս կը նարաւորութիւն պիտի տրուի իրենց գործերը հրատարակելու:

***

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ՆԻՍՏԸ

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի նիստը քննարկած է ընտրութիւններու արդիւնքները· Նշուած է որ ընտրութիւնին մասնակցած են 1·406·933 ընտրող, կամ ցուցակներու վրայ արձանագրուած անուններուն 72%–ը: 40 ընտրաշրջաններու 63 թեկնածուներէն ընտրուած են 36 երեսփոխաններ· անոնց 13–ը բանուորներ են, չորսը կոլտնտեսականներ, 19–ը ծառայողներ· 32 հոգի կուսակցականներ են, հինգը՝ վիներ, երկուքը՝ 30 տարեկանէն վար:

Քննարկուած է երկրաշարժէն տուժած բնակչութեան բնակարանի հարցը· Նշուած է որ բոլոր հանրապետութիւններուն, նախարարութիւններուն եւ գերատեսչութիւններուն օժանդակութեամբ վերակառուցումի լայն ճակատ բացուած է, սակայն տուժած ամբողջ բնակչութեան մինչեւ յաջորդ ձմեռ բնակարան ապահովելը անկարելի է: Ներկայիս պատրաստի տնակներու կամ վագոններու մէջ տեղաւորուած են անօթեւան 530 հազար հոգիէն միայն 30 հազարը· իսկ կը նախատեսուի մինչեւ Նոյեմբեր այդ թիւը բարձրացնել երկու հարիւր հազարի:

Կուսակցութեան Կեդրոնական Բիւրոն քննարկած է նաեւ աղէտի շրջանէն կրասնոդար փոխադրուած քաղաքացիներու վիճակը· անոնք 26·327 հոգի են, 16·045ը՝ երախաներ: Բոլորն ալ ունին բնակավայր, անունդ, բժշկական խնամք: Ամէն տեղ ստեղծուած են կուսակցական ժամանակաւոր կազմակերպութիւններ ու ինքնակառավարման մարմիններ, որոնք կը գործակցին տեղական մարմիններու:

***

ՆՈՐ ՅԱՏԱԿԱԳԻԾԵՐՈՒ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄ

Լենինականի ու Կիրովականի վերակառուցման ծրագիրները քննարկուեցան Ապրիլ 3–ին, կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի քաղաքական Բիւրոյի յանձնաժողովին երեւան դումարուած նիստին, զոր կը վարէր Մերձդրային Միութեան փոխ – վարչապետ՝ Ի· Սլեաեւ: Յանձնաժողովը մտիկ ընելէ ետք պատասխանատու կազմակերպութիւններու ճարտարապետական – շինարարական լուծումները, չարք մը դիտողութիւններ ու ամբողջացումներ կատարած է որոնք պէտք է նկատի առնուին գլխաւոր յատակագիծերու պատրաստութեան ընթացքին:

Յանձնաժողովի աշխատանքին կը մասնակցէին Հայաստանի կուսակցութեան Կեդր· Կոմիտէի Ա· քարտուղար՝ Ս· Յարութիւնեան, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան նահագահ՝ Հ· Ոսկանեան եւ վարչապետ Վ· Մարգարեանց:

ՏԻԿԻՆ Տ. ՄԻԹԵՐԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ Կ'ԵՐԹԱՅ

Ֆրանս – Լիպերթէ կազմակերպութեան նախագահուհին՝ Տիկին Տանիէլ Միթերան շրջապտոյտի մը կը ձեռնարկէ ամսուս վերջ: Պիտի այցելէ Թուրքիա եւ Իրաք Քիւրտերու վիճակով հետաքրքրելու համար, ապա կ'անցնի Մոսկուա, ուր պիտի տեսնուի Ա· Սախարովի հետ, հուսկ՝ Հայաստան, ուր կը մնայ Մայիս 3–էն 6, այցելելով Լենինական, Սպիտակ եւ ընդհանրապէս աղէտեալ վայրերը: Իրեն կ'ընկերանայ Ռաֆայէլ Տուէպ:

ՀԱՑԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Ինչպէս ամէն տարի, Ապրիլ 24–ի մերձաւոր Զորեքշաբթին (բերանացի հարցումներու օրը), յանուն համայնավար խմբակին կի Հերմիէ առաջարկած է կառավարութեան երկու օրինագիծ արձանագրել երեսփոխաններու աշխատանքներու օրակարգին վրայ:

Առաջինը, զոր ներկայացուցած էր կի Տիւքոլոնէ, կը պահանջէ՝ «Ֆրանսայի կողմէ ճանաչումը Օսմանեան կառավարութեան զործած ցեղասպանութեան հայ ժողովուրդին դէմ 1915–ին, ապահովութիւնը անոր ոդեկոչման, ամէն տարի, ազգային հողմամասի վրայ եւ հետապնդումը անոր ճանաչման միջազգային հաստաքականութեան կողմէ, մարդկութեան դէմ այս ոճիրին»: Երկրորդ առաջարկը կը վերաբերի հայերէնի եւ հայ մշակոյթի ուսուցման Ֆրանսայի մէջ:

ԲՈԼՈՐ ՆՐԱՆՑ, ՈՎՔԵՐ ԻՐԵՆՑ ԱԶՆԻՒ ԵՆ ՀԱՄԱՐՈՒՄ

Մի սովորական հայկական դիւղ էր մինչեւ 1988 Թուականի Դեկտեմբերի 7–ի ահաւոր արհաւիրքը մեր հայրենի Նալպանդը: Մենք էինք, Նալպանդցիներս, որ դաժան ճակատագրի բերումով յայտնուել էինք երկրաշարժի էպիկենտրոնում, մեր բանին էինք, մեր հողից ու ջրից դոհ: Ապրում էինք մեծ քաղաքների աղմկից հեռու, շատ բանի անհաղորդ, ականջներս սրած, աչքներս յառած մամուլին ու հեռուստացոյցին, ակնապիշ հետեւելով ամբողջ 1988 Թուականի լարուած իրադարձութիւններին: Գիտէինք, որ Երեւանի Թատերական հրապարակում բազմահազարանոց ցոյցեր են, գիտէինք, որ Հանրապետութեան մայրաքաղաքը, միւս քաղաքներն ու շրջանները ալեկոծուում են: Աղրբեջանի քաղաքներից ու շրջաններից ,Լեռնային Ղարաբաղից ծանր ու տագնապալի լուրեր էինք ստանում: Սակայն միեւնոյն է, այս ամէնը մեզ համար մի տեսակ վերացական էր: «Ղարաբաղ» կոմիտէն էլ էր վերացական, թէեւ նրա անդամների մասին լեգենդներ էինք լսում:

Բայց ահա երկրաշարժի հէնց յաջորդ օրը, երբ ստորդետնեայ հարուածից մեր դիւղը փոշիացել էր, իսկ նրա հրաշքով փրկուած մի բուռ բնակիչներս ու Հանրապետութեան այլ շրջաններից եկած նախկին Նալպանդցիները բնաւեր ու մոլոր պարտուում էինք աւերակների չուրջը, մեզ հաց ու ջուր, տաք հագուստ, գօտեպնդող ու յուսադրող խօսքեր, վերջապէս, «արտաքին աշխարհի» մասին լուրեր բերեցին, մեզ հետ սկսեցին աւերակոյտերը փորփրել ու մեր զոհուած զաւակների ու հարազատների, մերձաւորների դիակները հանել, վիրաւորներին փրկել մի խումբ երիտասարդներ: Նրանց ներկայութիւնը մի տեսակ թօթափում էր մեզանից անտէր, մոռացուած, կորած լինելու ծանր զղացումը: Զգում էինք որ մեր ցաւին դարման անող կայ, որ մեր ճակատագիրը մարդկանց մտահոգում է, որ կայ արտաքին չէն աշխարհ, որը մեզ ձեռք է մեկնում:

«Ղարաբաղ» կոմիտէի կազմակերպիչ յանձնախումբն էր դա՝ մի ազնիւ ու անձնուէր երիտասարդի, կոմիտէի անդամ (ինչպէս իմացանք) Դաւիթ Վարդանեանի գլխաւորութեամբ, որ օր ու գիշեր, քուն ու դադար մոռացած, ծարաւ ու կիսաքաղց, ինչպէս մենք, աատար էր մեզ: Եւ այսպէս՝ մի քանի օր: Իսկ յետոյ լուրեր ստացուեցին, թէ կոմիտէի տղաներին ձերբակալել են, եւ մեր յոյս ու ապաւէն երիտասարդները Երեւան մեկնեցին: Ճիշդ է, նրանց անմիջապէս փոխարինելու եկան մեր հարեւրաւոր հայրենակիցները, մեր վրայ եղբայրները, երկրի տարբեր ապդութիւնների չատ ներկայացուցիչները, սակայն մեր յիշողութիւնից անջինջ են մնացել Դաւիթ Վարդանեանն ու նրա ընկերները: Այդ անվեհեր, աղնուագոյն ու մաքուր մարդիկ, որոնք մեզ թիկունք եղան այն սոսկալեցուցիչ առաջին օրերին:

Ցետոյ մենք մի ոչ պակաս սոսկալեցուցիչ լուր ստացանք· Ձերբակալուել են մեր փրկարարները՝ Դաւիթն ու նրա ընկերները: Եւ ինչպիսի մեղադրանքներ: Մարդկութիւնը նման դէպքերում մի չատ դիպուկ բառ է օգտագործում՝ ՍԸՐԲՈՒԹԻՒՆ: Այո, մենք ահաւոր սրբապղծութիւն ենք համարում այդ տրդաներին իշխանութեան ձգտող, կաշառակեր, պաշտօնամոլ անուանելը: Անխիղճ, թող թոյլ տրուի ասել՝ նաեւ անպարկեշտ բան է այդպիսի զուլալ ու ազնիւ մարդկանց հասցէին նման յերիւրանքներ տարածելը: Եւ ինչ խօսք, սա չի կարող ցաւ չպատճառել մեզ:

Այս ցաւալի, երիցս դժբախտ պահին մենք՝ Նալպանդցիներս, զայրոյթով ու հիասթափութեամբ բացագանչում ենք· աւելի լաւ է այն ազնիւ տղաների՝ Դաւիթ Վարդանեանի ու նրա ընկերների հետ ուրուականների նման թափառէինք աւերակների վրայ, հողը ճանկռտէինք, բայց հաւատով, քան թէ նրանց ազատութիւնը խղդների հետ կողք-կողքի ապրէինք չէն օճախով, լիքը դաշտով, բայց հաւատից զրկուած...

Սգաւոր Նալպանդցիներս երախտագիտութեամբ ենք յիշում Դաւիթ Վարդանեանի ու նրա ընկերներին եւ պահանջում ենք ազատ արձակել նրանց, խաչ չքաշել մեր, ամբողջ խորհրդային ժողովրդի այնքան փայփայած, այնքան բաղձալի ու երկար սպասած ղեմոկրատիայի վրայ:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՑ ՓՐԿՈՒՄԸ ՆԱԼՊԱՆԴՑԻՆԵՐ (*)

(*) Կոչը ստորագրած են 14 Նալպանդցիներ, որոնց ստորագրութիւնները վաւերացուած են «Շերակամուտի (Նալպանդ) աւանային սովետի գործկոմ»ին կողմէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ սուրիական դեսպանատան մօտ, 5000 Լիբանանցիներ եւ Ֆրանսացիներ ցոյց մը ըրին, ցուցատախտակներով, որոնք դլխաւորաբար Սուրիան կը դատապարտէին: Լէոթարի ուղերձը, հեռաձայնով փոխանցուած Պէյրութէն մեծ խանդավառութիւն ստեղծած է· ան չեչաելով թէ քրիստոնեայ ու մահմեդական Լիբանանցիները աղատութեան համար կը պայքարին, աւելցուցած է թէ պէտք է որ Ֆրանսական կառավարութիւնը ետ կանչէ Դամասկոսի իր դեսպանը: Տեղւոյն վրայ համեմատական հանդարտութիւն մը կը տիրէ: Պ· Քուչնէր դեկուցում տուած է Նախագահ Միթերանի, բացատրած նաեւ Ազգային ժողովին առջեւ թէ ինչո՞ւ մայն 13 քրիստոնեայ վիրաւոր փոխադրուած էր առջի գիշեր եւ 102 մահմեդական:

ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ հարաւը չատ բուռն խռովութիւններ ծագած են եւ հինգ մեռեալ կայ: Ցոյցերը տեղի կ'ունենային քաղաքը քելու համար ապրուստի սղութեան դէմ: 48 ժամ առաջ յայտարարուած էր թէ վառելանիւթի եւ ուտեստեղէնի գիները պիտի բարձրանան: Հիւսէյն Ամերիկա կը դտնուի:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ զրահանաւու մը մէջ պայթում մը տեղի ունեցաւ եւ առաջին հաշուեկշռի մը համաձայն 47 նաւաստի մեռած են: Պայթումին յաջորդած է հրդեհ մը: Ամերիկեան ծովուժի ամէնէն ծանր արկածներէն մէկն է:

ՔԱԹԻԱ ԿՐԱՆՈՖ, Փարիզի արուեստի աշխարհին մեծ անուններէն մին, մեռաւ 93 տարեկանին: Ծնած էր Օտեսա եւ Փարիզ եկած 28 տարեկանին: Իր առաջին աշխատանքը ճակատագրական դեր պիտի խաղար, քանի քարտուղարուհի եւ վաճառորդուհի Թիւիլըրիի ցուցահանդէսին, Արուեստին կը հանդիպի ու այլեւս չի բաժնուիր անկէ: Իր համբաւաւոր կալըռիներէն զատ, գրած է նաեւ քերթուածներ:

ԻՏԱԼԻՈՑ ֆութպոլը աննախընթաց յաջողութիւն մը արձանագրեց Եւրոպայի եւրոպական առարտականներուն համար: Արդարեւ Ախոյեաններու բաժակին Միլանեօ պիտի խաղայ Պուքրէշի դէմ, բաժակներու բաժակին՝ Ճենովա Պարչելոնայի եւ Իվիցա-ի բաժակին Նափոլի կը մրցի Շթուտկարտի հետ:

ՏԱՖՆԷ ՏԻ ՄՕՐԻԷ անդլիացի դերասուհին, որ համբաւի տիրացաւ «Ռեպեքքայի» եւ «Ճամայիքայի իշխանը»ի նման վէպերով գրոս Հիչքոք ֆիլմի վերածեց, մեռաւ 82 տարեկանին:

ԿՈՒՐՏ ՏԸ Լ'ԷՍԹ–ի պիծին վրայ գործադուլի մասնակի չարժումի մը դիմած են արուարձաններու ուղեվարները, մինչեւ Շարաթ օր: Իրենց մեկ գործակիցին դէմ առնուած պատժական միջոց մըն է դրպապատճառը: Մեծ պիծերուն վրայ, չարժումը հետեւանք չունի:

ՏԱՐԱԿՈՒՍԱՆՔ ԱՌԹՈՂ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մարտ 23ի «Երեկոյեան Երեւան» թերթին մէջ Ամէն Յովհաննիսեանի «Պատճառ եւ հետեւանք» դրուագէնէն եառք (տե՛ս՝ «Յառաջ», Ապրիլ 20) Ապրիլ 6–ի «Սովետական Հայաստան» օրաթերթին ալ կ'արձագանգէ «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա» թերթին թղթակից Ա. Մուրսալիեւի հարցազրոյցին, Մորհրդային դատախազու – թեան գլխաւոր քննչական վարչութեան պետին Ա. տեղակալ Վ. Իլեուխինի հետ:

Թերթը հրատարակած է «Արմէնփրէս»ի թղթակից Ս. Ղարիբեանի հարցազրոյցը, Իլեուխինի ըսածներուն մասին, Հայաստանի Ներքին նախարար Յ. Յարութիւնեանի հետ:

«Սովետական Հայաստան» նախքան հարց – պատասխանները, կ'անդրադառնայ այն տարակուսանքին որուն մատնուեցան «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»ի Հայաստանցի ընթերցողները: Անոնք հարց կուտային պատկան մարմիններու, թէ «ինչու առարկայականութիւն չի պահպանուած իրադարձութիւնների գնահատման եւ ժամանակագրութեան հարցում» եւ յետոյ, նաեւ, «արդեօք «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»ի հարցազրոյցը արջի ծառայութիւն չի՞ մատուցի ընդհանուր գործին, էլ աւելի բորբոքելով կրքերը»:

Յ. Յարութիւնեան արդար կը գտնէ հայ ընթերցողներու վրդովմունքը ու անդրադառնալով Իլեուխինի «Ադրբեջանի մէջ Հայաստանէն աւելի քան 150 հազար գաղթականներ կան. պէտք եղած ուշադրութիւնը չեն վայելեր. իսկ մինչեւ այրը պայթիւնավտանգ է, հետեւանքները կըրնան անդառնալի, շատ աւելի ծանր ըլլալ, քան տարի մը առաջ Սումգայիթը»: Ասոնցմէ, կ'ըսէ. – «Աւելի նպատակայարմար կը լիներ ընթերցողներուն լայն շրջաններուն աւելի մանրամասնօրէն ծանօթացնել այն կոնկրետ միջոցներուն, որ, ինչպէս ինձ յայտնի է, ձեռնարկուած են Ադրբեջանում, իրադրութեան կայունացման համար»:

Յ. Յարութիւնեանի պատասխաններէն յայտնի կը դառնայ թէ Ադրբեջանէն գաղթականներու հետ միասին Նոյեմբերեանի շրջանին մէջ խնդիր եղած է ապօրինի կերպով գրաւուած տուները վերադարձնելու:

Ադրբեջանի մէջ եւս կայ նոյն հարցը. անոր չինուչ լուծումներ գտնելու համար կազմուած է համատեղ յանձնաժողով մը, երկու Հանրապետութիւններու Նախարարներու Մորհուրդներու փոխ – նախագահներուն ղեկավարութեամբ:

«Արմէնփրէս»ի թղթակիցը կը հարցնէ.–

– Ընկեր նախարար իսկ ի՞նչ կարող էք ասել «Հայաստանի ճանապարհները հրսկող սպառազէն խումբերի եւ մեծ բանակութեամբ ապօրինի զէնք պահելու» մասին: Համապատասխանո՞ւմ է դա արդեօք վիճակին, թէ ճշմարտութեան աղաւաղում է:

– *Եթէ հարցազրոյցը տպագրուած լինէր անցած տարուայ Նոյեմբերին ապա եւ այն չէր հերքի: Որոշ վերապահում – ներով դա կը համապատասխաներ իրականութեանը:*

Պատկերը նկատելիօրէն փոխուեց 1988 թուականի Դեկտեմբերի սկիզբին: Անցած ժամանակաշրջանում Հայաստանի երթուղիներում ու ճանապարհներին ինչպէս սպառազէն խմբերի, այնպէս էլ առանձին դիմուած անձանձ յայտնուելու ոչ մի դէպք չի գրանցուել:

... Մեր Հանրապետութիւնում մեծ քանակութեամբ զէնք ապօրինի պահելու մասին հարցազրոյցի հեղինակի փաստարկների առընչութեամբ ուզում եմ ամենայն պատասխանատուութեամբ յայտարարել որ մենք նման տեղեկութիւն չունենք:

– *Իսկ ինչպէ՞ս էք վերաբերում Հայաստանի տարածքում, ադրբեջանական խոշոր գիւղերում զինուորական, պարէ – տային ծառայութիւններ մտցնելու առա–*

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԶՂՋԱԼՈՒ ՀԱՃՈՑՔՆ ՈՒ ԴԱՌՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի ամէնէն նշանաւոր դիւանագիտին, աշխարհահռչակ աստղագէտ Վիքթոր Համբարձումեանին հետ կատարուած զրոյցի մը ընթացքին, երբ հարցուեր էր թէ կեանքին մէջ չկայի՞ն բաներ, որոնց համար զղջում կը զգար, մեծ դիւանագիտը պատասխաներ է սակայն.

– «Այո՛, կան: Առանք քանի մը յօդուածներ են, զոր գրած եմ առենօք: Ցետագային չատ ղղջացած եմ զանոնք գրած ըլլալուս համար: Աչխարհի վրայ մարդ այնպէս մը ապրելու կ, որ մեռնելէ առաջ, ղղջում պատճառելիք ոչինչ ունենայ»:

Վիքթոր Համբարձումեանը միայն տաղանդաւոր աստղագէտ մը չէ, այլ նաեւ չահեկան միտքեր յայտնող խմաստասէր մը: Իրեն հետ կատարուած հարցազրոյցներու մէջ ան միշտ գիտցած է չահեկան միտքեր արտայայտել:

*Նոյնքան չահեկան յիչեցում մըն է վերջինը: Այնպէս մը ապրէ՛, որ յետագային ղղջալիք բան չունենաս: Բայց կարելի՞ է, Մարդու մը կեանքը լեցնող անհամար օրերու, այդ օրերը լեցնող անհամար ժամերու ու վայրկեաններու ընթացքին, կարելի՞ է երբեմն չսայթաքիլ, սխալ քայլ մը չառնել: Կա՞յ աչխարհի վրայ այնքան խմաստուն մարդ մը, որ երբեք չգիտնայ թէ ինչ կը նչանակէ ղղջում: Ղղջումը ապրելու անբաժան մէկ մասնիկն է: Մարդուն սիրտը անհունօրէն քաց է ամէն տեսակ ղղջումի, մեծ կամ փոքր, կարեւոր կամ անկարեւոր: Աւելին կայ: Մարդը պարբերաբար պահանջքն ու կարօտը կը զգայ ղղջալու: Պէտք է վստահ ըլլանք որ, մարդ, նոյնիսկ եթէ ղղջալիք բան չգտնէ իր ըրածներուն մէջ, կը ստեղծէ, որովհետեւ ղղջումն ալն ու պըղպեղն է կեանքին: Որովհետեւ մարդ, ղղջումին մէջ կը գտնէ միաժամանակ թէ՝ մխիթարութիւն, թէ ինքնագոհացում: Ղղջումը անպայման տառապանք չէ մարդուն համար: Ղղջումներ կան, որոնք երբեմն մը պէս, անցեալին վերցուած քաղցր յուչի մը պէս, կամ անցեալին մէջ մնացած սիրոյ մը նման, կը ջերմացնեն մարդուս սիրտը, մինչեւ իսկ ապրելու ուժ կը պարգեւեն մարդուն: Ղղջումներ կան, որոնք անպայման ղղջում չեն միշտ: Օրինակի համար, մարդ օր մը կրնայ ղղջալ ու ափսոսալ բանի մը համար զոր ըրած է, եւ ուրիչ օր մըն ալ կրնայ ուրախանալ նոյն բանը ըրած ըլլալուն համար: Նոյն սխալին համար՝ «երանի թէ չընէի» կ'ըսէ օր մը, «վաւ որ ըրեր եմ» կ'ըսէ ուրիչ օր մը: Որովհետեւ եթէ այսօր կ ղղջանք սա բանը ըրած ըլլալնուս համար եւ եթէ «երանի թէ ըրած չըլլայի» կ'ըսենք առոր համար, պէտք է պիտանք որ օր մը նոյնպէս պիտի ղղջայինք եթէ այդ բանը իսկապէս ըրած չըլլայինք մեր կեանքին մէջ: Անտարակոյս լաւ բան է կեանքի մէջ հետու մնալ սխալներէ, բայց ո՞վ է ըսեր որ մարդս երջանկացնող կեանքը անսխալ անցած կեանքն է: Դէպքերը, ինքնին, չեն կրնար սխալ կամ ուղիղ ըլլալ: Այդ դէպքերուն յաջորդող ուրիչ պատահարներն են որ դէպքը սխալ կամ ուղիղ կը դարձնեն: Ենթադրենք որ բարձրագոյն ուսումը առացանք երկար տարիներու զոհողութիւնով, բայց այդ ուսումը առանձին վերջ կեանքի մէջ չյաջողեցանք: Ո՞ւր էր որ սխալ գործեցինք: Բարձրագոյն ուսումը ընտրելո՞ւ առեն, թէ ոչ այդ բարձրագոյն ուսումը կիրարկելու առեն: Թերեւս պիտի յաջողէի, եթէ տարբեր կերպով կիրարկէի բարձրագոյն ուսումը զոր առացած էի: Այս հարցումին չենք կրնար պատասխանել: Նաեւ այն միւս հարցումին, թէ արդեօք աւելի երջանիկ պիտի կարենա՞ինք ըլլալ եթէ բարձրագոյն ուսում ըրած չըլլայինք: Այո՛, չենք կրնար վստահ ըլլալ: Միայն կրնանք ենթադրել, երեւակայել, երազել: Ահաւասիկ ասիկա ղղջում մըն է, որ ուղղուած է դէպի անորոշ սխալ մը, որ գոյութիւն չունի իրականութեան մէջ, զոր մենք չենք գործած:

Մենք մեր կեանքին մէջ միայն մեր սխալներէն չէ որ կը տուժենք: Կը տուժենք նաեւ ուրիչներուն սխալներէն: Հայրդ սխալ քայլ մը կ'առնէ ու կը տուժես: Զաւակդ սխալ քայլ մը կ'առնէ ու կը տուժես: Կ'ափսոսաս, կը ղղջաս: Բայց ի՞նչ բանէ է որ կը ղղջաս: Հայր մը, զաւակ մը ունենալո՞ւդ համար, թէ ոչ անոր գործած սխալին համար:

Ղղջումը կեանքի մէջ այնքան անխուսափելի է, որքան անխուսափելի է ծերութիւնը: Ղղջումը, իրականութեան մէջ, մեր չարժումներուն ծերանալն է: Եւ ղղջումներ կան, որոնցմէ այնքան միայն պատասխանատու ենք, որքան մեր ծերանալէն:

Ռ. Հ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«14ի ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ»Ի ԴԻՄՈՒՄԸ Մ. Ս. ԿՈՐԲԱՋՈՎԻՆ

Մարտ 9–ին ստեղծուած Արցախեան չարժումին «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամներուն պաչտպանութեան «14–ի պաչտպանութեան Խորհուրդը» հետեւեալ նամակը ուղղած է Մ. Կորբաջովի.

Հայ մտաւորականութեան չարք մը ներկայացուցիչներուն ձեզի ուղղուած դիմումները անպատասխան մնացած են եւ մենք կը համարձակինք կրկին մեր վրդովմունքը արտայայտել հետապնդումներու ծաւալող ալիքին եւ համաժողովրդական Ղարաբաղեան չարժումին ղեկավարներուն ձերբակալութեան դէմ, երբ ամբողջ աչխարհը ցնցած սարսափելի երկրաչարժին կսկիծը դեռ մեղմացած չէ:

Հայ ժողովուրդը կը հաւատայ ժողովուրդին կողմէ առաջադրուած եւ ընտրուած կոմիտէի անդամներուն, որոնք կը զործէին ժողովուրդին առջեւ եւ անոր կամքով:

Երկրաչարժին առաջին օրն իսկ Կոմիտէի անդամները ամբողջովին փրկարար աչխատանքներու անցնելու կոչ ուղղեցին ժողովուրդին: Զգաեւով կառավարութեան հետ համագործակցութեան, անոնք կազմակերպուած ու անձնուրաց գործողութիւններու բազմաթիւ օրինակներ ցոյց տուին;

Ճակատագրական աղէտին պատճառած ողբերգական կացութենէն օգտուելով, հանրապետութեան խումբ մը ղեկավարներ, միաբանած միութենական յեղափոխական ուժերուն հետ, համաժողովրդական, ժողովրդավարական չարժումի վրայ հետապնդում ծաւալեցին, զանազան տեղեկատու միջոցներով պղտիկ յերիւրանքներ տարածելով մոլորեցուցին հանրութիւնն ու երկրին կավարութիւնը:

Մենք կը նկատենք որ Հայաստանի Ղարաբաղեան չարժման Կոմիտէին ձերբակալութեան համար մեղաւոր են անոնք որոնք վախէն եւ անօգնականութենէ մոլորեցուցած են ձեզ, չարժումին ընդյայնային ուղղութեան մէջ նչմարելով իրենց սպառնացող վտանգը, չարժումի մարտահրաւէր կարզացած է ամենաբոլոր յետադիմական ուժերու ամենաբուռն թութեան: Այդ պատճառով մենք համոզուած ենք որ Կոմիտէի ձերբակալութիւնը թելադրուած է կամայական զգացական դատողութիւններէ եւ ոչ թէ վերահսկողութեան տրամաբանութենէն: Ասիկա զիջողութիւն կը հանդիսանայ հակաերակառուցողական ուժերուն, որ անթոյլատրելի է: Մենք չենք կրնար թոյլ տալ որ բնական աղէտին յաջորդ քաղաքական – բարոյական աղէտը: Մենք ժողովուրդը չենք կրնար տակալ երկրորդ սարսափելի հարուածին. այսինքն՝ բանծնունդի փոխարէն տասնեակ տարիներ ետ գլորիլ բարոյական, հոգեւոր բարձունքէն, ուր հասած էր ժողովրդավարական իրական չարժումին շնորհիւ որ հակառակ Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի մէջ տարածուած իրադարձութիւններուն ու սոսկութեան ջարդերուն առթած վրդովմունքին, կատարեալ սահմանադրական բնոյթ ունեցած է, չնորհիւ Կոմիտէին խելամիտ, զուսպ ու քաղաքականապէս հասասարակչռուած գործունէութեան:

Շարժումի ղեկավարներուն ազնուութիւնն ու անչահախնդրութիւնը կասկածէ դուրս է. անոնք կը ներկայացնեն ամբողջ ժողովուրդը, եւ մենք բոլորս պատասխանատու ենք, ամբողջութեամբ անոնց հասասար ձեւով բաժնելու պատասխանատուութիւնը: Այդ պատճառով զանոնք դատել, կը նչանակէ դատել ամբողջ ժողովուրդը:

Անոնց համար սրտաճմլիք վճիռը, ինչպէս ըլլայ, կը համարինք վճիռ՝ մեր ամբողջին: Մենք՝ հայ հասարակականութեան ներկայացուցիչներս, կը պահանջենք ազատ արձակել Կոմիտէի անդամները եւ դադրեցնել «Ղարաբաղեան չարժում»ի գործօն տարրերուն հետապնդումները եւ վերականգնել անոնց բարի անունը:

Անկարելի է իրաւական Պետութիւն կառուցանել, հասնիլ հանրային կեանքին զանդուածային մասնակցութեան, հետեւելով հետապնդումներու ճամբուն, ազգայնական, քաղաքական եւայլ պիտակները վակցնելով ու օգտուելով միակողմանի հրապարակայնութենէն:

Ստորագրութիւն՝

ՀԱՅԱՐԱԿԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Հրանտ Մաթեւոսեան, Սիլվա Կապուտիկեան, Պերճ Զէյթունցեան, Գառնիկ Մանասեան, Սօս Սարգսեան, Մարօ Մարգարեան, Ռոպմիկ Դաւոյեան, Թաթուլ Յովսէփեան, Կարէն Սիմոնեան, Տիգրան Ազաթկեան, Սամուէլ Պօղոսեան, Բեյուկ Յարութիւնեան – Կոզակ, Հայկ Ղազարեան, Լեւոն Յեան, Յարութիւն Փանոսեան, Վլադիմիր Հինեան, Արմէն Մարտիրոսեան, Պարոյր Կիրակոսեան, Աչոտ Դաբաղեան, Թաթուլ Յակոբեան, Լիւդվիկ Խաչատրեան, Վարդան Օրդեան, Հրաչեայ Թոմասեան, Գէորգ Բադալեան, Լուսինէ Ալեքսանեան, Գագիկ Բաղդասարեան, Ալբերտ Մելքումեան, Լեւոն Գրիգորեան, Վարդան Սարգսեան, Մկրտիչ Մաթեւոսեան, Արմէն Շեկոյեան, Վարդազարեան, Արմէն Նիկոլա Գէորգեան, Սերօ Խանզադեան, Անահիտ Սահինեան:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՍՈՖԻԱՅԻ «Պուլկարիա» սրահին մէջ, Ապրիլ 3–ին, «Երեւան» կազմակերպութեան տեղական վարչութեան նախաձեռնութեամբ համերգ մը տեղի ունեցած է ի նպաստ Հայաստանի աղէտահար մանուկներուն, Մասնակցած են Սոֆիայի օպերային մենեջրուներ Մարի Գրիգորեան եւ Պ. Յվեթանով. միջազգային մրցանակ ստացողներ Սեզա Պալեան (թաւջութակ), Եսթեր Պետրոսեան (դաշնակ), պատանի երաժիշտներ՝ Ափրսեակ (ջութակ) եւ Սարգիս Պալթայեան (դաշնակ), «Երեւան» երգչախումբը եւ «Կոմիտաս» նուագախումբը:

***

ՍՈՖԻԱՅԻ «Երեւան» թերթի խմբագրի տեղակալ Մխէրան Պօղոսեան թատրոնի միջազգային օրուան առիթով դասախոսած է «Երեւան» կազմակերպութեան մանաճիւղի կինակտիւխաններու հաւաքին, Մարտ 29–ին: Ան գծած է հայ ժողովրդական ու արհեստավարժ թատրոնին ուղին հնադոյն չրջաններէն մինչեւ ներկան: «Սունդուկեան» թատերախումբի անդամուհիներ՝ Սիրուհի Ցարութիւնեան եւ Ժանէթ Շիրինեան հանդէս եկած են արտասանութիւններով:

***

ՊՈՒԿԱՐԻԱ. այցելած է Հայաստանի գործարար չրջաններու պատուիրակութիւն մը, ուսումնասիրելու համար ապիւրի գործատուներու մեքենաներ ու սարքաւորումներ, Հայաստանի մէջ եւս նման գործատուն մը հիմնելու նպատակով: Ներկայութիւնը հանդիպում ունեցած է Պուլկարիոյ «Երեւան» կազմակերպութեան կեդրոնական վարչութեան նախագահ Տիրան Բարիքեանի հետ: Կեդրոնական վարչութիւնը օժանդակած է պատերազմութեան աշխատանքին, հարկաւոր կապերը ստեղծելով պուլկար գործի չրջանակներուն հետ:

***

ՊՈՒՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ «Մխերիքորախա» սրահին մէջ, Մարտ 31–ի երեկոյեան, ի նպաստ Հայաստանի համերգ մը տուած է արժանթինցի ծանօթ երգչուհի՝ Լոլիթա Թորրէս: Երգահանդէսին բացումը կատարած է Ռիթա Մկհէմեան. ապա երգչուհին ներկայացուցած է 17 երգերէ բաղկացած յայտագիր մը. աւարտին ներկաներու ափսեքին ընդառաջելով երգած է նաեւ հայերէն, «Քուն եղիր բալաս»: Երգահանդէսը որ կազմակերպուած էր Հայ Տիկնանց Միութիւններուն համագործակցութեամբ, մեծ խանդավառութիւն ըստեղծած է ու հասոյթը յատկացուած է Հայաստանի Օգնութեան Ֆոնային:

***

ՊՈԼՍՈՑ կեդրոնական Սանուց Միութեան սրահին մէջ Ապրիլ 7–ին բացումը կատարուած է քանդակագործ – նկարիչ՝ Էրոլ Սարաֆեանի նկարչական ցուցահանդէսին: Մեծ բազմութիւն մը ներկայ գտնուած է բացումին: Ցուցահանդէսը կազմակերպուած է առաւելապէս նկարիչին դիմանկարներէն, որոնց մէջ մասնաւոր ուչադրութիւն գրաւած է Սայաթ – Նովայի դիմանկարը:

***

ՊՈԼՍՈՑ Մխիթարեան Սանուց Միութեան մէջ, Ապրիլ 7, Ուրբաթ իրիկուն տեղի ունեցած է ազատ ասուլիս մը: Մասնակցած են թատրոնի վաստակաւոր արուեստագիտուհի՝ Թօթօ Գարագաշ, ներքին հիւանդութեանց մասնագէտ եւ պատրիարքարանի խորհրդական տոքթ. Կարապետ Արման, ճատրակի միջազգային իրաւարար Ժիրայր Օհանեան եւ փաստաբան Տիրան Պաքար: Ասուլիսը վարած է դրագէտ Մկրտիչ Մարկոսեան: Մասնակցողները պատասխանելով հանդիսաւարին հարցումներուն, պատմած են իրենց անցեալի չահեկան անցքերէն:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ (Գանատա) Հայ կեդրոնին մէջ, Ապրիլ 2–ին տեղի ունեցած է Հայ Օգնութեան Միութեան Գոլոլեան նախակրթարանի եւ Պապայեան մանկապարտէզի հիմնադրութեան տասնամեակը ճաշով եւ գեղարուեստական յայտագրով: Օրուան հանդիսավարը եղած է Վարուժան Պասթաճեան, որ անդրադարձած է վարժարանի հիմնադրութեան եւ անոր տասնամեայ գործունէութեան: Կրթական մարմնի կողմէ խօսք առած է Մատթէոս Տէրտէրեան, որ չեչտած է դիւրաւորաբար այն երեւոյթը, որ տասը տարի առաջ, ղպրոցը սկսած է 75 աշակերտով եւ այսօր ունի 355 աշակերտ եւ 28 հոգինոց ուսուցչական եւ վարչական կազմ: Յանուն ՀՕՄ–ի Ռուբինա մասնաճիւղին խօսած է Տիկին Զեփիւռ Տորնա, ապա՝ չրջանաւարտներու խօսքը բերած է Յովիկ Շիթիլեան: Գեղարուեստական յայտագրէն ետք, փակման խօսքը արտասանած է Խաժակ Ծ. Վրդ. Յակոբեան: Այս տարեդարձին առթիւ, լոյս տեսած է ճաշակաւոր դրքոյկ մը, որ դրուագներով, նկարներով եւ գնահատանքի տողերով կը պարզէ վարժարանին պատկերը:

***

ՊՐԱՈՒՆԻ (Փրովիտէնս) համալսարանի նախագահութիւնը պաշտօնապէս ըստանձնած է, Ապրիլ 9–ին, փրոֆ. Վարդան Գրիգորեան: Արարողութեան մասնակցած են համալսարանի անձնակազմի դասախօսները եւ կրթական հիմնարկներու նախագահները: Ծանօթ է որ, փրոֆ. Գրիգորեան Պրաուն համալսարանի նախագահ նշանակուեցաւ երկու հարիւր թեկնածուներու մէջ:

à Monsieur M. S. GORBATCHEV
Secrétaire Général du Parti Communiste de l'Union Soviétique
Président du Soviet Suprême du l'U.R.S.S.

LISTE DES SIGNATAIRES POUR LA LIBERATION DES MEMBRES DU COMITE KARABAGH
(liste n° 5)

Le R. P. Peter Hans KOLVENBACH, Supérieur Général de la Compagnie de Jésus, a fait savoir, par lettre du 10 mars 1989, son vœu de participer, lui aussi, à «la restauration des droits de l'homme en Arménie».

K. BELKE	Dr. Österreichische Akademie des Wissenschaften; Tabula Imperii Byzantini. VIENNE	AUTRICHE
D. BERTRAND	Directeur de l'Institut des Sources Chrétiennes. LYON	FRANCE
L. BIEBUYCK	Chercheur, orientaliste. BRUXELLES	BELGIQUE
M. BRONZE	Chercheur; égyptologie. Université Libre de Bruxelles, Membre du Centre de philosophie ancienne; Membre de la société philosophique Dialogos. BRUXELLES	BELGIQUE
B. COMTE	Maître de Conférences à l'Institut d'études politiques. LYON	FRANCE
L. DELVAUX	Chercheur; égyptologie. Bibliothécaire à l'Université Libre de Bruxelles. BRUXELLES	BELGIQUE
B. DER MUGRDECHIAN	Lecturer in Armenian Studies. Acting Director: Armenian Studies Program, California State University. FRESNO	U. S. A.
H. ELLCHACHEM	Chargé d'enseignement à l'Université Libre; Assistant au Centre National d'Histoire des Sciences; Rédacteur en chef de «Technologia»; Secrétaire du Comité belge d'Histoire des Sciences; Directeur du Département d'Histoire des Sciences à la Bibliothèque Royale Albert 1er. BRUXELLES	BELGIQUE
N. FANIEL	Chercheur à l'Université Libre. BRUXELLES	BELGIQUE
P. GAUTIN	Chercheur à l'Université Libre. BRUXELLES	BELGIQUE
A. GRIGORIAN	Université Paris IV. Chercheur. PARIS	FRANCE
M. GUIRAUD	Docteur-ès-lettres. Maître de Conférences; Université de Provence. AIX-EN-PROVENCE	FRANCE
Hervé HASQUIN	Président du Conseil d'Administration de l'Université Libre de Bruxelles. BRUXELLES	BELGIQUE
Me HEATHER STONNARD KARMAY	Maître de Conférences de Tibétain à l'I.N.A.L.C.O. PARIS	FRANCE
J. HERBAUTS	Chargé de cours à l'Université Libre. BRUXELLES	BELGIQUE
F. HILD	Dr. Österreichische Akademie des Wiessenschaften; Tabula Imperii Byzantini. VIENNE	AUTRICHE
R. G. JENKINS	Dr. Dept. of Near Eastern Studies. University of MELBOURNE	AUSTRALIE
J. KODER	Prof. Dr. Institut für Byzantinistik u. Neograïzstik. Université de Vienne .VIENNE	AUTRICHE
L. MARTING	Maître de Conférences; Dr. à l'Université de Provence. AIX-EN-PROVENCE	FRANCE
F. MAWET	Chargé de cours à l'Université Libre. BRUXELLES	BELGIQUE
P. MILDONIAN	Professeur associé. Histoire comparée des littératures modernes. Università degli Studi. VENISE	ITALIE
Jean-M. SANSTERRE	Chargé de cours à l'Université Libre. BRUXELLES	BELGIQUE
P. SOUSTAL	Dr. Tabula Imperii Byzantini. Académie des Sciences. VIENNE	AUTRICHE
Ph. SUKIASYAN	Professeur d'histoire au Lycée L. de Vinci à l'Isle d'Abeau	FRANCE
Kh. TOLOLYAN	Prof. Dr. Wesleyan University. Middletown. CONNECTICUT	U. S. A.
P. TROLLIET	Professeur à l'I.N.A.L.C.O. PARIS	FRANCE
M. VANDENBROUCKE	Maître de Conférences. Agrégé de l'Université. Directeur du Dépt. de géographie de l'Université Lyon II. LYON	FRANCE
X. VEKEMANS	Assistant à l'Université Libre. BRUXELLES	BELGIQUE
F. VON LILIENFELD	Prof. Dr. Friedrich Alexander Universität ERLANGEN-NURNBERG	R. F. A.
J. WALKER	Chercheur. Auteur. LONDRES	ANGLETERRE
E. WARMENBOL	Professeur à l'Institut Supérieur d'Histoire de l'Art et d'Archéologie de Bruxelles; Vice-Président de la Société d'Archéologie d'Anvers.BRUXELLES	BELGIQUE
M. F. WEISS	Universitaire. BRUXELLES	BELGIQUE

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Սոնիա ապշած նայեցաւ Սաթենիկին եւ խօսդ պատասխանեց.

– Դա մի սոսկալի բան է, Սաթիկ, դա մի հոգեկան ախտ է ... դա իսկ է քո հիւանդութիւնը, պէտք է բուժել քեզ:

– Դա իմ թաքուն երջանկութիւնն է, եւ իմ թաքուն վիշտն է:

Սոնիա սրտնեղեցաւ:

– Որոնեցիր եւ գտար. դա չատ նման է քեզ. դու քեզ համար անընդհատ ստեղծում ես հեզհեզուկ աւելի անբուժելի դժբախտութիւն: Չի կարելի այդպէս, տես ես լուրջ եմ ասում:

Սաթենիկ խօսքը ընդհատեց.

– Իմ մտածումով կրկին կեանք տուի նրան եւ այժմ ես նրան տեսնում եմ այնպէս ինչպէս երբեք չէի տեսել եւ նրան զգում եմ այնպէս երբեք չէի զգացել ... Այն մլուշը, որ կուրացնում էր ինձ, փոխուեց, իմ աչքերը բացուեցին, իմ մէջ, իմ անմխիթար ցաւից բարձրացաւ մի ապուշադէն ոգի, որ հանդիպեց նրան...

– Սաթիկ, լսիր ի՛նձ...

– Սոնիա, դու չես կարող հասկանալ... նա ինձ համար աւելի կենդանի է քան այն օրերը երբ ապրում էր ... այն խօսքերը, որ չարտասանեց երբեք, այն մխքերը, որ չէյատնեց, այժմ ինձ լսելի են եւ խմանալի:

– Սաթիկ, դու այդպէս կարող ես չարունակել մինչեւ առաւօտ ... այ քեզ բան եմ ասում ... մենք կարծում ենք հաս – կանալ ու դիտնալ չատ բան, բայց մահւան սեմի առաջ ամէնքս ալ զառնում ենք անփորձ երեխայ ... Այն ինչ որ ասում ես ինձ, ես լսեր եմ արդէն իմ մանկութեան, մեր գիւղում. դիտես ի՞նչ, Սաթիկ Ջան, պէտք է անել այնպէս ինչպէս մեր մամիկները անում էին ... Սատանը մեռաւ պեմուրատ եւ նրա հոգին չէ խաղացած...պէտք է գնալ իր գերեզմանի վրայ ազօթել, քահանայ տանիլ եւ օրհնած ջուր սրսկել իր հողակոյտի վրայ:

– Սոնիա, այդպէս չէ, ես հեռու եմ իր գերեզմանից, բայց երեք անգամ փորձեցի ... Արցունքը, որ ժայթքում էր ձեզի ... Արցունքը, որ աչքերիս, ուղում էի ողողէր եւ տաքցնէր նրա սառն հողակոյտը ... ուղում էի իմ ձեռքերով դպնալ այդ հողին եւ մտածում էի թերեւս իմ սրտի ճայնը, զղջումի, սիրոյ, կարօտի աղաղակը, որ դոռում է հոգուս մէջ, կը հասնէ իրան...

– Սաթենիկ, Սաթենիկ...

– Եւ ես ատում եմ գերեզմանատունը, ուր նա չկայ ... իմ ոտները չեն կարող յառաջանալ այն ճանապարհի վրայ, որ մի անգամ ինձ երեւցեր է արդէն եւ որը կարծես ես եմ ստեղծեր իմ կռմարում...

– Նա իմ հոգւոյս մէջ է, Սոնիա, աւելցուց Սաթենիկ զերագոռած ձայնով, նա պատսպարուել է իմ մէջ եւ նա միշտ ինձ հետ է, ես ինքս եմ նրա գերեզմանը...

Սոնիա ականջները խփեց ձեռքերովը եւ ահաբեկած աչքերով կը նայէր Սաթենիկին, որ իրեն կ'երեւէր այլափոխուած եւ ուրուականային ... քանի մը ակամայ մրմնջեց.

– Ի՞նչ անենք ... Տէր Աստուած, ի՞նչ անենք...

– Այ, Սոնիկ Ջան, ինձ լսիր, եւ խընդրում եմ արա ինչ որ ասում եմ: Գիւղիր այս երեկոյ եւեթ Գարեգինին ... նրան յայտնիր որ ես չեմ վչտացեր իր դէմ եւ ոչ ալ իրաւունք եմ տալիս ինքս ինձ դատել նրան ... Գիւղիր որ նոյնիսկ ներողութիւն եմ խնդրում իմ պատճառած անցեալ եւ ներկայ հոգսերի մասին: Նա կը ների ինձ եթէ գիտենայ թէ որքան եմ տառապել ... ասա նոյնիսկ որ չնորհակալ եմ իր յայտնած զգացումների համար, եւ թէ ես ինքս կը ցանկայի մի քիչ խաղաղութիւն եւ ուրախութիւն տալ նրան ... բայց չեմ կարող ... չեմ կարող ... ես չեմ կարող գնալ իր հետ հոգւոյս մէջ կրելով մի այսպիսի ներկայութիւն. սա մի այնպիսի արդելք է որի չէ կարելի յաղթել ... սա մարդկային օրէնքներով յառաջ եկած արդելք չէ ... ես կը չանթահարուեմ եթէ նոյնիսկ մարքովս անցկացնեմ յաղթել այս արգելքին: Ես այդ անելու համար պէտք է յուսամ որ նա երկրորդ անգամ մեռնի իմ հոգւոյս մէջ: Գիւր նրան, Սոնիա, ամէն ինչ...

– Սաթենի՛կ, Սաթենի՛կ, հեծեծեց Սոնիա, անզօր յուսահատութեամբ եւ երեսը ծածկեց ձեռքերով ու սկսաւ հեծկլտալ:

Երբ վերջապէս յոգնած արցունքներէն Սոնիա ուղեց ոտքի ելնել, մութը լցած էր սենեակին մէջ: Ամէն ինչ ստուերով ծածկուած էր եւ միայն Սաթենիկի դէմքը պատուհանին դարձած կ'երեւէր չափազանց ժպտուն եւ վերացած գերբնական զգացումի մը մէջ եւ անիկա կը ժպտէր ներչնչուած ինչպէս բացակայ մէկին:

Սոնիա ահաբեկած նայեցաւ անոր... տեսակ մը սոսկում եւ մխիթարչ ատեն կը բռնակալ զգացում համակեց զինքը... խօսիլ Սաթենիկի հետ, խանգարել զայն իր հոգեզմայլութենէն, իրեն թուեցաւ մի տեսակ սրբապղծութիւն: Ստուերի պէս անցաւ աննչմարելի, խուսափեցաւ դրեթէ այդ տեսիլքէն եւ հոգին դղրդուած անսահմանելի զգացումով մը, սենեակին սեմին վրայ անգամ մըն ալ նայեցաւ եւ խաչակնքեց: Իր չրթները մեքենաբար բայց ջերմեռանդութեամբ արտասանեցին աղօթք մը, որ իր մանկութեան տարիներուն լսած էր մամիկին դողդոջուն չրթներուն վրայ, մեռելներուն հոգւոյն խաղաղութեան համար:

Այդ պահուն Սաթենիկ ցնցուեցաւ եւ իրեն նայեցաւ, տխրօրէն ժպտեցաւ եւ յանձնարարեց.

– Սոնիկ Ջան, մեղմ եւ քաղցր չեչտով դրիր Գարեգինին ...

(Շար. 133)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ
1915 – 1989

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

The British Counsulի սրահը
Hahnenstr. 6 — Köln
Ապրիլ 24, ժամը 19–ին
կը խօսին՝
ՅԱԿՈԲ ԿԼՕՓՃԵԱՆ
ՌԱԼՖ ՃՈՐՏԱՆՕ եւ փրոֆ. ՀԷԼՄՈՒԹ ՆՈԼԹԸ

Գեղարուեստական բաժին՝
Լուիզա Պոզապալեան (սոփրանօ) Հիրօֆօ Քաշիւակի (մեծծօ սոփրանօ)
դաշնակ՝ Հիլդրի Կրիֆիք
Կազմակերպութեամբ՝ Քէօլնի հայ համայնքին։

ԻՍԻ

Կազմակերպութեամբ՝ Իսիի Հայ Առաքելական եւ Հայ Աւետարանական եկեղեցիներու ու չրջանի կուսակցութիւններու, միութիւններու ու կազմակերպութիւններու՝

Կիրակի Ապրիլ 23–ին։ –
ժամը 10–ին Պատարագ եւ հոգեհանգստեան մասնաւոր արարողութիւն,
ժամը 11։30–ին Համախմբում Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ առջեւ,
ժամը 11։45–ին Թափօրի մեկնում,
ժամը 11։50–ին Համախմբում Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյ առջեւ,
ժամը 12։10–ին Համախմբում Ապրիլեան Եղեռնի Ճուչարճանի առջեւ,
ժամը 12։30–ին Մոգկեպսակներու դետեղում,
ժամը 12։50–ին Ճառերու աւարտում —Վեր. Լեւոնեան, Միւռոն վրդ., Պ. Անտրէ Սանթինի—,
ժամը 13–ին Ազգային Օրհներգ։

Նոյն օրը, ժամը 15–ին Իսիի եկեղեցւոյ Մխոբեայ Վարժարանի աշակերտութեան կազմակերպութեամբ ու մասնակցութեամբ Օր. Հերմինէ Երիցեանի սգահանդէս Իսիի Օսիթորիումի սրահին մէջ, ի յիշատակ հայ նահատակներու եւ ի նպաստ Հայաստանի երկրաշարժի որբերուն։ Տոմսերը վաճառքի են։

ALFORTVILLE

Dimanche 23 Avril :

—— 10h à 12h Messe de requiem en l'église Sourp Boghos - Bedros, rue Komitas;
—— 12h30 Rassemblement devant le Khatchkar dédié aux victimes du génocide de 1915
Dépôt de gerbes,
Prises de parole.

ԼԻՈՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ԱՊՐԻԼ 24
ՀԱՅ ԴԱՏԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐ

Լիոնի կրօնական երեք յարանուանութեանց (Առաքելական, Կաթողիկէ, եւ Աւետարանական) հովանաւորութեան ներքեւ, Երկուշաբթի Ապրիլ 24–ին, կէսօրէ եաք ժամը 3–ին, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի հոգեհանգստեան յատուկ պաշտօն։

Պատուոյ նախագահութեամբ՝
Պ. ՄԻՇԷԼ ՆՈՒԱՐ–ի
Նախկին Նախարար, Լիոնի Քաղաքապետ եւ Երեսփոխան
եւ Պ. ՇԱՒԻԼ ԷՌՆԻԻ–ի
Նախկին Նախարար, Վիլէօրպանի Քաղաքապետ եւ Երեսփոխան
ժամը 16–ին ՀԱՄԱԽՄԲՈՒՄ եւ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ ՁԵՏԵՂՈՒՄ
Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ առջեւ
ժամը 16։30–ին ՏՈՂԱՆՑՔ դէպի Պուրս տիւ Թրավայ
ժամը 17։30–ին ՄԻԹԻՆԿ
— «Հայաստան 88» ժապաւէնի ցուցադրում — ելոյթներ
— Յայտարարութիւն «Փրօ Արմենիա» շարժումի ստեղծման
Մասնակցութեամբ՝
Եւրոպայի ծանօթ անձնաւորութիւններու։

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆ

Կիրակի, Ապրիլ 23, առաւօտեան ժամը 9։30–ին
Սէն Թ'Էթիէնի «*Արմենիի*» հրապարակին վրայ
կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ։ Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՖԱՐԵԱՆ
Պատարագի երգեցողութեան կը մասնակցի Լիոնի «Կոմիտաս» երգչախումբը։

Պատարագէն յետոյ կը կատարուի 1915–ի աւելի քան 1։500։000 նահատակներու յիշատակն յաւերժացնող Ճուչարճան – Կոթողի լացման հանդիսաւոր արարողութիւնը, նախագահութեամբ Ս. Էթիէնի քաղաքապետ՝ ՖՐԱՆՍՈՒԱ ՏԻՊԱՆՇԷ–ի եւ ներկայութեամբ պաշտօնական այլ անձնաւորութեանց։

ԲՈՑԻ ԱՐՇԱՐՇՈՒՄ

Ինչպէս ամէն տարի, Ապրիլ 24–ին, Հայ Նահատակներու եւ Կամաւորներու Մխիթարեանը կ'արձարձէ Անծանօթ Զինուորի բոցը Երկուշաբթի, Ապրիլ 24, ժամը 18–ին։

Ժամադրավայր Շան զ'Էլիզէի եւ ռիւ Պալզաքի անկիւնը։

– ԱՊՐԻԼ 24 –
ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երկուշաբթի օր, Ապրիլ 24։–
Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը ճիշդ 3։30–ին, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ հոգեհանգիստ կը կատարուի մեր ազգի քան 1։500։000 նահատակներուն համար։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊՍԿ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ.– Կը յիշեցնենք մեր ժողովուրդին՝ թէ՝ Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը՝ դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր կամ ուրիշներ, այսօր կրնան բացակայիլ՝ իրենց կրօնական պատասխանատուութիւններուն համար։

ՎԱՐԱԳԱՁՈՐ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Ապրիլ 23, Կիրակի օր, Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ապրիլեան Եղեռնի 74–րդ տարելիցին առթիւ։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՍ

Երկուշաբթի, Ապրիլ 24, ժամը 10–ին պատարագ եւ հոգեհանգիստ։

ՌՈՄԱՆ

Կիրակի, Ապրիլ 23–ին, երեկոյեան ժամը 6–ին, առաջին անգամ ըլլալով Ռոմանի Ս. Նիկողայոս Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԽԵՏԻՔԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի հոգեհանգստեան պաշտօն։
Երգեցողութիւնը կը կատարէ Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ երգչախումբը։

ՓՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

Կիրակի, Ապրիլ 23–ին։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Աբա Սէրոբեան, Տէր եւ Տիկին Սէրոբէ Սէրոբեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Սէրոբեան եւ աղջիկը, Տէր եւ Տիկին Բաֆֆի կազրիկեան եւ զաւակը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան իրենց ամուսնոյն, եղբօր, հօրեղբօր եւ քեռայրին՝

ԱՐԱ ՍԵՐՈԲԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, կիրակի, Ապրիլ 23, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին։

Ի պիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

-MESSE-
Notre-Dame de Paris

Dimanche 23 Avril, à 15 heures 30

Messe en rite arménien
en souvenir des victimes
de 1915

Célébrée par

Mgr. G. GABROYAN
Evêque de l'Eparchie de Ste. Croix de Paris des Arméniens Catholiques de France

L'homélie sera prononcée par

Mgr. ROBERT COFFY
Archevêque de Marseille

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Agnouni d'Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil

Mini Croisière

à bord du «VERT GALANT»

le Lundi 1er Mai

départ du Pont Neuf à 9h30
Retour vers 18 heures

Prix 300 Frs
(petit déjeuner, déjeuner, goûter compris)

Réservation: Tél.: 39. 82. 65. 91 —le soir—
— Places limitées —

ՅՈՒՇԱՏԻՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Իսիի Տ. Սերեկիլեան մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները եւ անդամուհիները, Շաբաթ, Ապրիլ 22, ժամը 15–ին, Մշակոյթի Տունը, 45 ռիւ տը Տէֆաննս, Իսի լէ Մուլինօ։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՄԱՐՍԷՅԼ

Հովանաւորութեամբ՝
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ, ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵՒ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
կազմակերպութեամբ՝
ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՓՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԻՆ
ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՅՈՒՇԻ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ Ս. ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ
339, Avenue du Prado, Մարսէյլ
Կիրակի, Ապրիլ 23, ժամը 21–ին
ԱՂՕԹՔ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ եւ ՀՍԿՈՒՄ Ճուչարճանին առջեւ
Երկուշաբթի, Ապրիլ 24, ժամը 10–ին
ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ձեռամբ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ
մասնակցութեամբ
ՀԱՅՐ ՆՇԱՆ ՎՐԴ. ՔԱՐԱՔԻՀԻԱՆԻ եւ ՎԵՐ. ԴԱՆԻԷԼ ՍԱՀԱԿԵԱՆԻ
ժամը 11։30–ին ԾԱՂԿԵՊՍԱԿՆԵՐՈՒ ՁԵՏԵՂՈՒՄ Ճուչարճանին առջեւ
ժամը 12–ին ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ։

ՍԷՆ-ՄՕՐԻՍ

Կազմակերպութեամբ՝
Կապոյտ Խաչի « Անահիտ » մասնաճիւղի
Կիրակի, Ապրիլ 23, կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին՝
ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՔԱՌԱՋԱՑՆ ՊԱՏԱՐԱԳ եւ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
տեղւոյն Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ մէջ։ Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԽՋԿՐ. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՖԱՐԵԱՆ
Ցետ պատարագի, ընդունելութիւն՝ խաչուհիներու կողմէ։

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 22-23
SAMEDI-DIMANCHE
22-23 AVRIL
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.999 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.999

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

74

Ի՞նչ ըսել որ նոր ըլլայ: Գոնէ՝ տարբեր: Ի՞նչ ընել որ նոր ըլլայ: Գոնէ՝ տարբեր:

Ապրիլ Ապրիլ ազգային նոյն յայտարիքը: Հոս՝ քիչ մը ազօթք, անդին տոզանոց մը կամ տողանցքներ, մաշած լոզունգներով, երբեմն ալ փակ դուռներու առջեւ չյանձնուած յուշագրեր: Եթէ աւելցնենք նաեւ մեր ներքին, անխուսափելի, անվերջանալի, անտանելի, անհամութեան բոլոր սահմանները պլած անցած վէճերը (ինչի՞ մասին, անշուշտ՝ դըրջակի···) լրիւ կ'ըլլայ պատկերը, մանաւանդ փարիզ, որ մեր ամէնէն ապիկար գաղութին ըլլալու մենաշնորհը ոչ ոքի կը թողու:

Մէկը հաւատարմօրէն Մայիսը պիտի գնայ պարտադրել, միւսը յամառօրէն պիտի կառչի իր Նոյեմբերին, որու «բարիքները» իր մորթին վրայ կրած ժողովուրդը, կ'ուզէ զայն մոռնալ, գոնէ այս օրերուն: Ու ոչ ոք պիտի ուզէ հասկընալ, թէ մեր վէրքին, բուն վէրքին անունը՝ Ապրիլ է: Եւ այդ սեւ Ապրիլին, անոնք որոնք ինկան, ոչ համբանք ունեցան, ոչ ալ դերեզման: Աչքի ու ձախի, տրէի ու հեթանոսի խորութիւն չդրաւ ան, որ դեռ այսօր լրբութեամբ կ'ուրանայ իր ոճիրը:

«Ի վերջոյ ի՞նչ կ'արժեն մեր իմաստութեան մարգաւիճները, եթէ մեռելներու լեզուն ալ պիտի չհասկնանք»:

Հայց, պիտի չհասկնանք: Ոչ իսկ այսօր: Տէյր – էլ – Զօրէն Սումպայլէթ: Դա՞ս մը առինք այս բոլորէն: Ժողովուրդներու Պատմութեանց ամէնէն անողոքներէն մէկը ընորհուեցաւ մեզի: Դաս մ'իսկ չկըրցանք քաղել:

Այս ներքին ճակատն է: Անդին կայ նաեւ արտաքին ճակատը:

Չոն՝ դեռ մեծերու դուռները կը բախենք, մուրացիկի պէս, որպէսզի բարեհաճին ճանչնալ մեր ցեղասպանութիւնը: 74 տարի ետք, երկէ իսկ, Ֆրանսայի Ազգ. Ժողովին մէջ, Արտաքին նախարարին բացատրութեան խօսողը, կասկածի պիտի ենթարկէր յետադայ վճիռի մը բնոյթը, դիւանիներու քննութենէն ետք: Ոչ դեսպաններու յուշագրութիւնները բաւեցին, ոչ Թալէթներու հեռագրերը, ոչ ականատեսներու վկայութիւնները, ոչ Պոլսոյ դատավարութիւնները, ոչ ալ եւրոպական Մորհըրզաններն բանաձեւը:

Դեռ փաստ կ'ուզուի:

Ժողովուրդի մը կէսը յուզարկաւոր եղաւ միւս կէսին: Մնացորդացը ցիրուցան, արմատախիլ, ուրիշներու հայրենիքը չէնցուց:

Դեռ փաստ կ'ուզուի:

Ի՞նչ ըսել որ տարբեր ըլլայ: Ի՞նչ ընել որ տարբեր ըլլայ: Սփիւռքը իր ա'յս ցաւով, Հայաստանը իր միւս ցաւով: Ժողովուրդ մը ամբողջ ոսկի եւաւ ու Ղարաբաղի իր կանչը, անոր առթիւ, բայց անկէ անդին զարձաւ նոր օրերու կարօտի երգը: Հաւատաց: Այս անգամ պիտի չըխաբուէր: Կարելի չէ միշտ խաբուիլ: Սպիտակ, Լենինական, Նալպանտ: Այս մէկը սակայն, ուրիշ անուն կը կրէր՝ «բնական աղէտ»:

1915–ը «անբնական» աղէտ էր:

Ու աղէտէ աղէտ իր կեանքը քաշկռտող այս ժողովուրդը փակաւ դժբախտութեան: Ու ծնաւ հիւանդագին հոգեվիճակ մը: Մահը այնքան սիրեց մեզ, որ մենք ալ սկսանք հաճոյանալ անկէ: Մեր երգերէն նախընտրեցինք «Անտունի»ն, մեր ազօթքներէն՝ «Տէր ողորմեա»ն:

Հայց, կեանքն է զերհզօր,

Վերապրիլ, պայքարիլ, տոկալ, որպէսզի ապագայ կերտենք:

Ու մեր երգն ըլլայ՝ առաւօտ լուսոյ, արեգակն արդար:

«ԾԱՌԱՍ»

Գարուն ա, ձուն ա արել···

Բաբգէն ՊՈՏՈՍԵԱՆ, Ապրիլ 1976

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎՐԱՍՏԱՆի մէջ, դլխաւորաբար Աճառիա, ձիւնհալը աղէտալի եւ հոզառնահդի պատճառ եղած է: Առաջին լուրերու համաձայն 50 – 60 մեռեալ կար եւ 800 ընտանիք այլ վայրեր փոխադրուած էին: Վիրաւորները ալ կան, բայց Ուրբաթ առտու լուրերը դեռ հատուկենտ էին:

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՑ ԼԻԲԱՆԱՆԸ աշխարհէն կտրուած է, քանի սուրիական բանակին եւ լիբանանցի իր զինակիցներուն պարտադրած պաշարումը թոյլ չի տար որ ոեւէ մէկը կարենայ մեկնիլ: Կիպրոսի հետ ծովային կապը ձունիէի նաւահանդիստն է, որ միակ ճամբան էր փակ է: Փարիզի մէջ, Միթերան նախաձեռնութիւնն առած է դիմելու Քուէյթի, որպէսզի միջամտէ հրադադարի մը համար: Ընդհանուր ձեւով, յայտնի է որ յանուն «քաղաքականութեան» ոչ ոք կ'ուզէ ճըշմարտութիւններ ըսել եւ նախընտրելի կը դտնուի մանաւանդ խնայել Ասատն եւ Սուրիոյ Կիրակի, օր, ժամը 14–ին, Ռոն Փուէն տէ Շան զ'Էլիզէ ցոյց մը կայ «Լիբանանի համար ազգային համակարզութեան» նախաձեռնութեամբ: Նշանաբանն է.– «Լիբանանը կը մեռնի, սուրիական զրաւման բանակը կը սպաննէ երկիր մը»:

ՌՈՔՔԱՐ հեռատեսիլի «Հարցումներ՝ տունը» յայտարդին ընթացքին, Հինդշաբթի իրկուն, պարզեց իր քաղաքականութեան գլխաւոր գիծերը: Տնտեսական ճակատը ապաքինման մէջ է, ուրեմն հարկ է պահպանել խստակեցուածքը: Կը նախատեսէ սակայն տուրքերու զեղչեր: Չի ծածկեր որ իր մղձաւանջը կը մնայ՝ գործազրկութիւնը, եթէ նոյնիսկ թեթեւ բարելաւում մը կայ: Լիբանանի մասին, համոզուած է որ Ֆրանսա ոչ յանպատրաստից, ոչ ալ «պաղջ» քաղաքականութիւն կը վարէ: Ընդհակառակն եւ չի վարանիր իսկ «յիմար» որակելէ Դամասկոսի դեսպանը եւ կանչելու («առիթ աւելի ապուշ բան կարելի չէ ընել»···) աջին թեւլադրութիւնը: Պատերազմ պիտի չընենք, կ'ըսէ, Սուրիոյ հետ: Անակնկալ «ընդդիմադիր» հիւրը, այս յայտարդին, Միշէլ Նուառն էր:

ՎԱԼԵՉԱ. չորս օրուան այցելութիւն մը կը կատարէ Իտալիա, ուր ընդունուեցաւ պետական դեկավարի մը պէս:

ՓԼՈՒՐԻՆի մէջ, ուսանողական ցոյցերը կը չարունակուին: Այս ցոյցերուն պատրուակ ծառայեց համալսարանական կուսակցութեան նախկին քարտուղարին մահը (Շաբաթ օր) եւ որու վերարժանաւորումը կը պահանջեն: Հու պաշտօնազրկուած էր 1987 Յունուարին «քաղքենի ազատականութեան» հանդէպ իր համակրանքին համար:

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԷՋՄԻԱԾԻՆ ԳՆԱՑ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան դիւանը կը հաստատէ որ Գարեգին Բ. կրցած է մեկնիլ Հայաստան Զորեք – չաթի օր: Այս առընչութեամբ Դիւանէն ստացանք հետեւեալ մանրամասնութիւնները:

Զորեքչաբթի, Ապրիլ 19–ին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը ընդառաջելով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին հրաւէրին Էջմիածին մեկնեցաւ տառնօրեայ շրջանի մը համար: Երկու Հայրապետները աւելի զործակցական հայեցողութեամբ պիտի խորհրդակցին Լենինականի շրջանի երկրաշարժէն աղէտեալ քաղաքներու եւ դիւղերու վերաչէնութեան եւ ժողովուրդին վերականգնման ծրագիրները միասնաբար ուսումնասիրելն:

Գարեգին Բ.ի կ'ընկերանան Բերիոյ թեմի առաջնորդ՝ Սուրէն Արք. Գաթաճեան, ամերիկեան զոյգ թեմերու առաջնորդներ՝ Մեսրոպ եւ Տաթեւ Արք.եր, Ազգ. Կեդրոնական վարչութեան անդամներ՝ Ոսկեբերան Արզումանեան, Երուանդ Բամպուկեան եւ դաւազանակիր՝ Բարգէն Աբեղայ Զարեան:

Գարեգին Բ. Մոսկուա հասած էր Ուրբաթ վաղ առաւօտեան:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլ 19–ի մրցումներու արդիւնքներն են. –

Թալգիրիս – Արարատ	3 – 2
Դինամօ Կ. – Շախտեոր	1 – 0
Դինամօ Մն. – Դինամօ Թ.	1 – 0
Ռոստոր – Դնեպր	0 – 0
Զէնիք – Զերնոմորեց	0 – 1
Մետալիստ – Պամիր	1 – 1
Լոկոմոտիւ – Սպարտակ	0 – 0
Տորպեդօ – Դինամօ Մ.	3 – 2

Այս խաղերէն ետք, դասաւորման գլուխ է. – Սպարտակ 13 կէտով, իրեն կը յաջորդեն. –

Դինամօ Կ.	11
Տորպեդօ Մ.	11
Դնեպր	10
Զերնոմորեց	10
Թալգիրիս	9
Արարատ	9

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

ԵՐԳԻ ՎԵՐԱԾԵՆՔ ՎԷՐՔԸ

Տարուէ տարի ոգեկոչելով Հայաջինջ Սարսափները, մենք պիտի ունենանք մէկ մտածում, – երգի վերածել վէրքը:

Երգ՝ հայ ժողովուրդի յաւիտենականութեան:

Երգ՝ հայրենիքի ամբողջացման եւ անկախութեան:

Երգ՝ խաղաղութեան, չինարար ու յարատեւ աշխատանքի:

Երգ՝ մշակոյթի զարդացման եւ ստեղծագործութեան:

Երգ՝ ներքին կազմակերպութեանց զօրացման եւ ներդաշնակ համակեցութեան:

Այս բոլորը պիտի կազմեն արուքայլերգ մը ինքնապաշտպանութեան, ո՛ր ափին ալ ինկած ըլլանք:

Ա՛յդ կը ներշնչեն աւելի քան մէկ միլիոն ջարդուփշուր ոսկորներուն բեկորները:

Այդ ճիշդն է որ ոչ միայն կանգնուն պիտի պահէ մեզ, այլեւ պիտի զառնայ ջլատիչ մղձաւանջ մը՝ Հայութեան բոլոր թշնամիներուն համար:

Երէկ ալ երգ մըն էր մեր կեանքը, – ազօթք եւ կարօտ ազատութեան:

Տեղ–տեղ երգն ու մաղթանքը վերածուեցան դղրդագին մարտակոչի, սարսելով լեռ ու ձոր, կամ սուլթանախնամ եւ ցարանիստ ատաններ:

Զեռք ձեռքի տուին իսլամն ու քրիստոնեան, դերեզմանատան մը վերածելու համար արեւմտեան Հայաստանը:

Ամայացա՛ն «վեց նահանդները», Կիլիկիան, Սեւ ծովու ափերը եւ ուրիշ հայաշատ շրջաններ: Մարեցաւ հայկական յետին համբանքին մուխը՝ Թուրքիոյ ամբողջ տարածութեան վրայ, բացի Վոսփորի ափերէն:

Եւ այսօր «յաղթականները» դիւային քրքիջներ կ'արձակեն, տեսնելով մեզ ցիրուցան՝ ի սիփուռս աշխարհի:

Եւ սակայն, հալածական եւ արիւնըլայ ժողովուրդը այս փլուզումին ալ դիմացաւ, ստեղծելով հայրենիքի մը կորիզը Արարատեան դաշտին վրայ, ինչպէս եւ չէն բոյներ՝ օտարութեան մէջ:

Ինչպէս հայրենիքը, նոյնպէս այդ բոյները ծաղկեցան յարատեւ աքնութեամբ, վէրքը երգի վերածելու վճռակամութեամբ:

Եթէ դարերու հաւատքը սարսի, թղթատեցէք 1915 Ապրիլ 11/24ի Արհաւիրքին յիշատակները, գրաւոր թէ անգիր, թօթափելու համար թմրութեան եւ դասալքութեան փոշիները:

Հայոց պատմութեան էջերը չատոնց վկայած էին, եթէ վէրքերը երգերու վերածուած չըլլային անընդհատ, մէկ սերունդէն միւսը:

Ոչ միայն հայրենի լեռներն ու ձորերը, այլեւ խաղաղութեան ժամանակի հոդվըրտիքներն անդամ պատմութեան ձայնը կը փոխանցէին սերունդէ սերունդ:

Եւ ձայնը կ'արձագանդէր, կը ծաւալէր ամէն ուղղութեամբ, միշտ արթուն պահելով ամբողջ բազմութիւնները:

Ոևէ թշնամի չի կրնար մարել այդ ձայնը, եթէ ժողովուրդը ինք մոռցած չէ անոր եղանակները:

Հայաջինջ Արհաւիրքին զոհերը այդ եղանակներուն արտայայտիչներն են ոչ միայն հաւաքաբար, այլեւ անհատ – անհատ:

Ո՞վ չունեցաւ հարազատ մը, 1915–ի ծրագրեալ Սպանդին մէջ:

Զոհերէն իւրաքանչիւրին վերջին նայուածքը խորհուրդ մըն է ձեզի եւ ամէնուն համար:

Անոնք ահա քառասուն տարիէ ի վեր կը սպասեն որ ամէն մէկդ վէրք մը դարմանէք, վարդավառ երգ մըն ալ դուք հնչեցընէք յանուն տարագիր բազմութեանց ինքնապաշտպանութեան:

Շ.

1956

ՎԿԱՅԱՐԱՆ

ՄԵԾ ՃԳՆԱԺԱՄԸ
(ՆԱՄԱԿՆԵՐ)

ԽՄԲ. – 1915–ին, երբ թուրք կառավարութիւնը կը ձերբակալէ հայ մտաւորականները, մէկ գիշերուան մէջ (Ապրիլ 11/24) ու կը խափանուի «Ազատամարտ»ը, որու խմբագիրն էր Շաւարշ Միսաբեան, ան կը մտնէ թաթըստոց, ուրկէ օրը օրին (մինչեւ իր ձերբակալութիւնը, 1916, Մարտ 26, գոհ պուլկար լրտեսի մը մատնութեան) թղթակցութիւններ կը ղրկէ Սոֆիայի «Հայաստան»ին: Գաղտնի ճամբով հասցուցած իր այս «նամակները»ը փաստաթուղթի արժէք կը ներկայացնեն, ցայսօր: Հասկնալի պատճառներով, Շ. գործածած է զանազան ծածկանուններ (Ռազմիկ, Վարազ): Անոնք լոյս տեսած են «Մեծ Ճգնաժամը» ընդհանուր խորագրին տակ: Ստորեւ կը հրատարակենք անոնցմէ ոմանք, որոնց պատկենները —1957ին— ձեռք ձգած ենք շնորհիւ Վիէննայի Մխիթարեան Միաբանութեան «մեր բանիւրուն աշխատակցին» ինչպէս որակած էր զինքը նոյնիսկ Շաւարշ, Հայր Եփրեմ Վ. Պողոսեանի:

Պոլիս, Մայիս 30

Ալ խելագար կասկածանքով եւ կայր աւելութեամբ, Իթթիհատը անողոքմտբար կը շարունակէ իր ճիհատը հայութեան դէմ: Բնաջնջում ամէն գնով եւ ամէն ուղղութեամբ: Ծրագրած են այնպիսի լախտ մը իջեցնել մեր գլխուն, որ ալ չկարենանք սթափիլ, ինչպէս պարծանքով կը յոխորտան ամէն մկկ քայլին, ի ժամու եւ ի տարաժամու: Կը սպառնան Փիղիքական կեանքին, կը սպառնան պատիւին, կը սպառնան ստացուածքին, ու ահա վերջին փաստը՝ կը սպառնան կրօնքին, զոր կը խնայէին մինչեւ այսօր:

Զորս շաբաթէ ի վեր թշուառ Զաւէն պատրիարքը դիմում՝ դիմումի վրայ կը տեղացնէ սեւաթախտ Զէյթունցիները հոգեւորապէս մխիթարելու, միւռոն, մաշտոց, ակրաէր ղրկելու, եւ Թալէաթ պէյը, Սելանիկի նախկին փոսթաճին, լսել անդամ չուզեր:

Ցիրուցան Մէջադեաքի ճախճախուտ տափաստաններուն մէջ, կամ Գոնիայի եւ Էնկիւրիի խաւառակուռ անկիւնները, ենթակայ սելճուկեան մնացորդներու բիւրաւոր քմահաճոյքներուն, զրկուած իրենց բոլոր ստացուածքներէն, ցնցոտիներով, բոպիկ ոտքերով, թափառական դնչումներու պէս կը հիւծեն այժմ Զէյթունի խրոխտ լեռնականները՝ իրենց հայրենի կայանը ձգած Սարմանլը անուն վայրագ աշխրհի մը· որ բացարձակ ոչէր ու ոչիրականն է հիմա...

Եւ մինակը չէ Զէյթունը, ոչ ալ վերջինը: Նոյն հրամանը հեռագրուած է գրեթէ բովանդակ Կիլիկիոյ համար, Մարաշ Հաճըն, Այնթապ, Ատանա, – ամէն ուր որ հայ կը ջնջէ· Տէօրթեօլը պատմութեան կը վերաբերի արդէն, այդ պզտիկ ամրոցը, որ դիտցաւ ինքզինքը պաշտպանել Կիլիկեան Լարդերու առեն:

Մարդ զլխու պտոյտ կ'ունենայ, երեւակայելով հազարաւոր այրերու, կիներու, մանուկներու կարաւանները, որոնք, ինչպէս յանկարծահաս փոթորիկէ մը քշուած, ցիրուցան կ'արտաքսուին իրենց մայրենի օճախներէն, վ'անցնին մեծ քաղաքներու փողերէն, կանգ կ'առնեն միայն ամայի դաշտի մը ծայրը· յետոյ նորէն ճամբայ կը հանուին բարբարոսներու խաթաղանին տակ, եւ այսպէս անվերջ, եւ այսպէս ամէն կողմ...

Պատմութիւնը նոյնն է Տաւրոսէն անդին ալ: Բարձր – Հայքի սիրտը Կարինը կը հեւայ արդէն, պաշարման, Ջարդի բռնի զաղթի սարսափներուն տակ, մոռցաւ ութ ամսուան զարհուրելի տանջանքները, – կեղեքումները, թիֆուսը, անօթութիւնը...: Այնտեղ ալ մաս – մաս սկսեր են պարպել, առանց խնայելու ծերի եւ մանուկի, աղջկայ կամ ցաւագարի:

Կը քշեն ... իսկ հարեւան Երզնկան՝ բունէն փրցուած ծաղկի մը պէս, ինքզինքը զտած է արդէն Ակնայ մէջ, այնտեղէն տարագրուելու համար դէպի Խարբերդ: Իսկ յետո՞յ· ո՞վ գիտէ:

Հայաստանը առանց Հայու ... այո՛: Եւ այս դժոխային խաղը կը փորձեն Տոքթ· Նազըմն ու Պեհան, Էնվէրն ու Թալէաթը, մոռցած ուրիշ ամէն հոգ, մոռցած նոյնիսկ պատերազմը, որ երակ – երակ կը կարատէ իրենց գոյութեան հիմերը: Թշուառականնե՛ր· եւ կը կարծեն թէ այս բոլորը կը ներուի, թէ այս բոլորը կը մնայ անպատիժ...

Առայժմ սահման չունի իրենց լրբութիւնը: Ամիսկան բարբարոսութեան բոլոր յատկանշական գիծերը, բոլոր ժառանգական յատկութիւնները վերածնած եւ բազմապատկուած՝ կ'երեւան իրենց լկտի նայուածքին մէջ, իրենց չրթներուն վրայ:

Նոյն այդ Թալէաթն է, «հայասէրը», ինչպէս կը սիրէին ըսել ամերիկացիները, որ կ'արձանագրէ հնաւանդ հայ պաշտօնեայ մը հետեւեալ լրբութեամբ·

– Եթէ Թրքանաս, քեզի պաշտօն կուտամ:

Զըսի՞ արդէն, որ ոսոխականութենէն չէ տոյ, այժմ սկսեր են ճամբել հայ պաշտօնեաները: Աւելի լաւ: Գոնէ բարիք մը կ'ըլլայ մեզ համար եւ նոյն ինքն ճամբուած պաշտօնեաներու համար, որոնցմէ քանիներ չատոնց մոռցեր էին իրենց մըկըրտութեան անունն անգամ, հրսելու համար ազգ կամ հայրենիք:

– Պաշտօն կուտամ, եթէ Թրքանաս...

Իրերու այս վիճակին մէջ, երբեք չենք զարմանար զերման սպայի մը այն յայտարարութեան վրայ թէ՝ «ամբողջ Զէյթունը կամ հայութիւնը սիւոի կոտորէին, եթէ մենք չըլլայինք: Եւ մենք քանի հոս ենք, այդպիսի բան թոյլ չենք տար»:

Թերե՛ւս: Եւ խորապէս չնորհակալ ենք:

Բայց արդեօք այդ սպան եւ իրեն նման հազարաւորներ, որ հերակլեան կենսունակութեամբ մը կը կռուին իրենց գոյութեան համար արդեօք, վ'ըսեմ, իրենց մտերմական վայրկեաններուն մէջ, չեն ունենար թեթեւ խղճահարութիւն մը, չե՞ն մղուիր պահ մը հարց տալու իրենք իրենց· – «Եթէ մենք չըլլայինք, այս բարբարոսները այսքան առաջ չէին կրնար երթալ: Ամենեւին: Մենք երես տուինք, ու հիմա մեզ անգամ մտիկ չեն ըներ...»:

***

Յամառօրէն զրոյց կը չրջի որ քանի մը օրէն, թերեւս վաղն իսկ, պիտի սկսին ձերբակալել հայ «կասկածելի ուժերու» նոր բազմութիւն մը, համաձայն նոր ցուցակի մը, որուն վրայ յաւելումներ, ըստ նահապետի ճաշակի իւրաքանչիւր նահանգապետի:

Զղիտենք թէ ինչպիսի ցուցակ է այդ, շատ կը յիշուին վաճառականներու եւ երիտասարդներու անունները: Թուրք ոսոխականութիւնը, աղակղութեամբ հայ լրտեսներու հաւաքնարի հոյլի մը, չափազանց վարպետ է այս մասին, մանաւանդ Ապրիլ 11 – 12–ի փորձէն ի վեր: Եւ մէկէն տեղ երեք կընայ բռնել, պարզապէս անունի չփոթութեամբ կամ՝ քալուածքին չհասնելով, կամ՝ մանաւանդ կիրքով:

Ո՞վ է որ պատասխանատուութեան պիտի կոչէ զիրենք: Ամէն իշխանութիւն որուած է իրենց: Ո՞ղջ մնան Պետրի պէյը, Ճանպօլաղը – հասարակ մարդասպան մը, – Իթթիհատի կեդրոնական կոմիտէն...

Միւս կողմէ դեռ նոր «հունձքը» չհաւաքուած, արդէն սկսեր են տեղափոխել Այաշի տարապիրները, դատելու համար: Երեւակայեցէ՛ք: Երկիրը գահավիժօրէն դէպի անդունդ առաջնորդող սա չոչորդներն են որ, քոսոտ ոսոխականներու սասին տակ, եւ ոչխար ու բռնաբարոյ հաքմիներու նախազահութեամբ, պիտի դատեն հայ մտաւորականութեան եւ երիտասարդութեան թանկագին ծաղիկը...

Եւ ահա Զօհրապ մըն է որ պիտի երեւայ ամբաստանեալի աթոռին վրայ, ո՞վ գիտէ, Տիգրանակերտ թէ Խարբերդ, կեանքը վաշառքով ապահոված էֆէնտիի մը առջեւ, բացատրելու համար թէ Հայերը լինչո՞ւ ... արդարութիւն կը պահանջէն:

Կամ Շահրիկեանն է, յաւիտենական անհաչալը, եւ կամ Ալինանէն, միշտ պատրիճն ու վայելուչ, սկեպտիկ ժպիտ մը չրթներուն վրայ ... բայց կանդ կ'առնեմ:

Պատկերն անդամ կ'ըմբոստացնէ· եւ չգիտեմ ինչո՞ւ նորէն միտքս կը լեմ համեմատ ընկերոջ մը արտաքրած հետեւեալ տողը, իր վերջին համբոյրներով օծուն եւ հեռու Հայաստանէն·

– «Այսքան չարիք եթէ ներեն մեր գլիք···»

ՌԱԶՄԻԿ

Հայաստան
1915, Յունիս 3, թ· 24

Պոլիս, Յունիս 1

Կը զալարուինք ահաւոր լռութեան մը արհաւիրքին տակ, մտանուած հոգեմաշ անասուղութեան մը որ կ'երկարաձգուի, հեռացնելով մեր աչքէն վախճանի թեթեւ նշոյլն իսկ:

Լռած են բուն ձայները, Պոնտոսէն մինչեւ Տիգրանակերտ, եւ Տաւրոսէն մինչեւ Արաքսի հովիտները, եւ միայն գունատ արձագանգներ է որ կը հասնին պատահարար, յաճախ օտարական ճամբորդի մը բարեյօժարութեամբ մեզ հասած...

Փետրուար, Մարտ, Ապրիլ, Մայիս, Յունիս ... Այս ամիսներն են ասոնք, ուր Իթթիհատը իր նուիրական պատերազմը պսակեց դիւային յաղթանակով մը, սկսելով կեսարիայէն մինչեւ Տիգրանակերտ· եւ լայնքէն ու երկայնքէն տարածուելով բովանդակ հայկական չրջանները բուն վրայ՝ ոճիրը գործուած է արդէն: Այժմ հանգիստ են «ազատարարները», փարատած լինելով իրենց յոռետես մղձաւանջը՝ «ինքնաւար Հայաստան»ի սարսափը:

Այնքան հանգիստ են նոր ժամանակներու աս այսահարները, որ կատարեալ պատրիճով կ'աչխատին այս պահուս զբաղիլ հանել իրենց ծրագրին մանրամասնութիւնները:

Այսպէս, մէկ – երկու անգամ է որ ըստիպողական կոչեր կը հրատարակուին թրքերէն թերթերու մէջ, ուղղուած խաղամ մուհաճիրներու, որպէսզի ներկայանան ձեռնհաս յանձնաժողովին՝ տեզաւորուելու համար: Վերջին անգամ լինելով, երկու չաբաթ պայմանաժամ կը տրուի, անոնք որ չեն ներկայանար մինչեւ նշանակուած թուականը, «պիտի դրկուին պետական օժանդակութենէ»:

Կը հասկնաք, անշուշտ, ամբողջ խմասը այս երեւութապէս անվնաս կոչեբուն: Հայաստանի բովանդակ հայութիւնը, իրրեւ բունազուրկ թռչուններու երամ մը՝ կը թափառի սար ու ձոր, անոնց տուները, անոնց այգիները, անոնց պտուղն ու դամէջը լիովին տրամադրելի են առաջին հանդուղին:

«Ո՞ւր էք, իսլամներ, ինչո՞ւ կը տնտեսնաք, վկավուրին մալը հալալ է...: Ահա թէ ինչ ըսել կ'ուզէ Իթթիհատը՝ իր յաճախակի կոչերով: Այնքա՞ն թափուր դիւզեր ու քաղաքներ կան տրամադրելի, որ խեղճերը մուհաճիր կը մուրան, զանոնք լեցնելու համար:

Ուրիշ պարագայ մը, յուսահատօրէն իսլամացող Հայերու վայելած առանձնաշնորհն է: Անոնք, որ կ'ընդունին «հպզը տինը», կը պահեն իրենց տոհմացուածքը եւ ողորմելի գոյութիւնը, միեւնոյն տեղ իրենց հեռաւոր ազգականներուն աւետելով «բարի լուրը»: Տասնեակ անհատներ չեն, այլ հարիւրաւոր ընտանիքներ՝ որ կը դլորին այս բաւիղին մէջ:

Ու միայն Կիրասոնը չէ որ երկու հարիւր տուն նորադարձ կ'ունենայ, ոչ ալ Օրտուն իր 160 տուն հայանուն իսլամներով: Սամսունէն տասնեակ հեռագիրներ նոյն գոյժը կը հաղորդեն վաճառականներու. Իունեայ, Պաֆրա եւ աւելի ներսերը՝ վարակիչ հիւանդութեան մը համեմատութիւնն առած է Իթթիհատեան բարբարոսութենէ պրծելու այս խելագար թաւիը, որ իր կարգին ծիւրիչ վէրք մը կը բանայ մեր դիշատուած կուրծքին վրայ,

Որովհետեւ, չըսի՝ արդէն, այս իսլամական իսլամացումներուն կը չաջորդէ անմիջապէս խառնիճաղանճ խնամութիւն մը բուն իսլամներու հետ, ամուսնացած կիներու փոխանակութեամբ եւ ուրիշ վայրենի սովորութիւններով, որոնք անմիջապէս կը պատուաստուին, չնորհիւ թաքուն սպառնալիքներու, համաձայն արուած նշանախօսքին ...

***

Բոլոր նշանները կը ցուցնեն, որ Իթթիհատը իր գործադրած բոլոր դիւային ջոգնները կը նկատէ իրրեւ վերջնական. Այսպէս է որ, օրինակ, երբ Զէյթունը պարպեցին, ո՛չ միայն Հայերու բոլոր ստացուածքը բաշխուեցաւ վաչկատուցեղի մը, Սարմանլը կոչուած աչքէթին, այլեւ Զէյթուն անունը ջնջուեցաւ կայս. իրաւէով եւ վերածուեցաւ Սարմանլը կամ Սիւլթանլըի...

Նոր անուանակոչութիւններ տեղի չունեցան միւս պարպուած վայրերուն մէջ, բայց իրականութիւնը ոչ մէկ տեղ տարբեր եղաւ Զէյթունէն: Կարին, Երզնկա, Տրապիզոն, Սամսոն, Կիրասոն, Օրտու, Սըվազ, Խարբերդ, Թոքատ, Ամասիա, ուր որ ամբողջական կամ մասնակի բնակչական դերութիւն տեղի ունեցաւ, պինտուրական իշխանութիւնը վերջնական կնիքը դրաւ ամէն բանի, պաշարն ու առատութիւնը ինք դրաւելով՝ մնացածը խոժոռ ժանին հետ ընկերակցաբար թալանի առաւ:

«Մուրացկանի վիճակին պիտի բերեմ ձեզ», ըսած էր անգամ մը, չգիտեմ որ նշանաւոր առիթով, կարծեմ Թալէաթ պէյը: Եւ ահա դործադրեցին այդ սպառնալիքը: Իթթիհատեան ծրագիրը էր՝ արմատէն պոկել ազգային վերածնութեան ծիլը, եւ ահա թէ ինչո՛ւ չդադրեցան ո՛չ միայն իրրեւ «մուպիր» հետեւելու սահմանադրութեան ընթացքը տպուած դաստիարքներն իսկ – ազգային կամ ընդհանուր պատմութիւն, ընթերցարաններ, երդարաններ, նաեւ մեռելոց հերոսներու նկարները, որոնց առջեւ կորդիլոսի արցունքներ կը թափէին երեսնիք իսկ, դեռ երէկ, – այլեւ դպրեվանքներն Համիտի օրով իսկ անբռնաբարելի համարուած վայրեր, խորհրդարանն ու անարգեցին եկեղեցիները ու վանքերը եւ տասնեակներով հոդեւորականներ չղթայակապ նետեցին բանտերու անուշա պանդնք նկատելով դրօշակները ազգային գազափարի...

Եւ, չգիտեմ ինչո՞ւ, այս տողերը գրած առեն, տեսակ մը սարսուռով յիշեմ այս կիրակի օրուան հանդիսութիւնը՝ Հոկտեմբեր սուլթանին համար, բայց նաեւանդ սա աւանդական «Տէր ողորմեա»ն – հայ Տէրզորմեան, որ բարձրանար հարիւրաւոր կուրծքերէ պաղատելով «ազատութիւն եղբարց մերոց դերելոց»: Հոկտեմբեր սուլթանին համար եւ միեւնոյն առեն գարաւոր ատելութիւնն, որ «...Եւ հիւանդաց բժշկութիւն, այդ դիս Հայոց ազատութիւն»:

Ո՞վ կարող էր նկարագրել հոգեվարքի այն խորութիւնը, որ կը թեղդուէր ամբողջ ժողովուրդի մը չնչառութեան վրայ, «Տէրզորմեայ»ի իրաքանչիւր վանկին հետ: Եւ կ'երեւակայեմ այդ «Տէրզորմեան» արձագանգուած լեռ, սգաւոր Հայաստանէն դէպի Միջերկրական, անապատները քշուած մանուկներու, պառաւներու եւ այրիներու համար բարձրութեան մը կողմէ, դալարուն ու փղձկուն կամ թերեւս լի հընարին ցաւագին մը՝ ուղղուած եւնոյն անագորոյն աստուածին»...

Աղջօ՛ր ճիչ, աղջօ՛ր ժողովուրդ...
Եւ սակայն հաւատա՛, հաւատա՛:

Եթէ ափրաէրը չկայ քեզի հետ ուղեւորելու, կան բիւրաւոր մանուկները – կան մարող ժառանգորդներդ, հա՛յ ժողովուրդ, որոնց առոյգ, թէեւ ուժասպառ ճիչերը պիտի կրնան դղրդել բոլոր ատուածներն ու բոլոր դահերը:

ՎԱՐԱԶ

Հայաստան
1915, Յուլիս 8, թ· 34

Պոլիս, Յուլիս 3

– Ի՞նչ ունիս նորէն, ապա՛, պիտի կոտրած է, – կը հարցնէ պատաւը·

– Ոչինչ...

– Ոչի՞նչ ... երէկ ալ բան մը չկայ

ՎԿԱՅԱՐԱՆ

ալը, 21 հոգի կախեր էին: Ո՞վ գիտէ, այսօ՞ր ինչ կայ...

Այո՛, ո՞վ գիտէ, այսօր ինչ կայ, կամ ինչ կարող է պատահիլ վաղը, այս չնաշխարհիկ երկրին մէջ, որ Թուրքիա կը կոչուի:

Գան ու մէկ կախաղան, հէս գիշերով, պատերազմական պաշտօնատան առջեւ, հեռո՛ մարդկային հասողութենէ: Հովանաւորութեամբ սպայակոյտի մը, որ միայն հայկական գործերով կը զբաղի, գիշերը ցորեկին խառնած՝ անկախ Հայաստանի կուսակիցներ որսալու...

Գանըմէկ երիտասարդ, մէկ կուսակցութենէն, բայց գանազան խառնուածքով. մէկ մասը աւելի քան տարիէ մը ի վեր կալանաւոր, միւսը՝ ձերբակալուած քանի մը ամիս առաջ՝ երբեւ թէ լրտես Աբշարիի (ուրիշ անունով Սեւհակեան կամ միւս Շարլ եւայլն) վրայ մահափորձ կատարած ըլլալու ամբաստանութեամբ:

Եւ այս՝ սկիզբն է, գոնէ Պոլսոյ մասին խօսելով. որովհետեւ երկիրը արդէն խուզարկուած 24 ժամը անգամ մը արիւն կը փսխէ, բիւրաւոր ձեւերով, որոնք ընթացիկ կեանքին մասը կը կազմեն այլեւս: Կախաղանը՝ այնքան հազուադէպ նոյնիսկ համիդեան չրջանին, այլեւս սովորական դէպք է իթթիհատական կայսրութեան մէջ. մեր օգոստափառը նոյն դիւրով եւ նոյն համեմատութեամբ կը զարգրէ իրաւէները, ինչպէս առաջին օրէնքներու, այնպէս ալ մահապիժներու մէկը միւսը կը յաջորդէ արդէն: Որովհետեւ առաջին օրէնքները, որոնց հաշիւը ոչ ոք գիտէ, թերեւս իրենց մեծամասնութեամբ ուրիշ բան չեն, բայց եթէ մահուան վճիռներ՝ ամբողջ ժողովուրդի մը դէմ:

Ջնջ յիշեր հինները: Դեռ երկու չաբաթ առաջ, կը վաւերացնէր այդպիսի օրէնք մը, որ իրաւունք կուտայ կառավարութեան՝ աւելի ճիշդը դինուորական իշխանութեան՝ խմբովին տեղափոխելու ամբողջ չրջանի մը ժողովուրդը, եթէ խնդրոյ հանդիսանայ դինուորական կարգադրութեանց:

Այդ թուղթի կտորը տառապագրել տուած էին սուլթանին, որպէսզի արդարացնէն Ջէմալեան – այժմ Սիւլէյմանիէ? – գլխաւոր տարբած զժոխային խաղը, ինչպէս եւ յաջորդ բարբարոսութիւնները ամբողջ Կիլիկեան չրջանին համար: Մանրամասնութիւնները դիտէք անչուշտ – 300 տուն Առանայէն, հազար տուն Հաճընէն. Մէրսին, Հասան–Պէյլի, Տէօրթ–Եոլ ամբողջովին...

Սպիտակ տերօր մը, որ կ'ընդդիմէ բռնի Հայաստանը, Բարձր – Հայքէն մինչեւ Փոքր – Հայք, լայնքէն եւ երկայնքէն, ուր որ տակաւին կրնայ ճօճիլ թբբքական հաթաղանը:

Բանի օրէ ի վեր միայն կարինէն այնպիսի հեռագիրներ կը հասնին, որոնք ուրիշ ամէն պատմութենէ պերճախօս են: Երեւակայեցէք, հեռագրով իր խմբագրումը կ'աւետէ յուսահատ մը եւ կը մաղթէ նոյն բախտաւորումը՝ իր պարագաներուն...

Ըստ երեւոյթին, օտարներէ ներշնչուած ծրագիր մըն է, որ կը գործադրուի աչխարհագրորդ ցնցումներու եւ ապէներու այս չրջանին մէջ, արկածախընդիրներու ջուլիւլի մը կողմէ: Այսպէս, ո՛չ նիկիր եւ ո՛չ Թալէաթ, ոչ ոք պիտի էյնը դրէնէր նման ծրագիր մը գործադրելու կամ նոյնիսկ յղանալու: Թո՛ղ չարունակէն անվկանդ. «հարկաւ մի օր էլ...»: Ոչ մէկ տեղ բարբարոսութիւնը, բիրտ ուժը, տգիտութիւնը չեն զօրած չրջելու պատմութեան ընթացքը. այս վճռական գործամերուն ալ ո՛չ Սիւլէյմանիէները կրնան ընաջնջել հայութիւնը, ո՛չ ալ բռնի բերգացումները: Այդ բոլորին հանդէպ սոսկական ծիծաղ մը միայն ունի այն սերունդը, որ կը մաքառի 25 – 30 տարիէ ի վեր, որուն «հաւատարմութեան» էի վառելիք օսմանեան կառավարութիւնը, ինչպէս յայտարարած էր փաչա մը, որ նախատեսած է այս բոլորը, ինչպէս եւ դեռ այնպիսի դիւային ծրագիրներ, որոնց ընդունակ է նոր Թուրքիոյ օլիկարխին:

Ոչինչ, էֆէնտիներ, տէ՛ինչ կրնայ յուսահատեցնել մեզ. ու մենք անսասան հաւատքով մը կը սպասենք այն օրուան, երբ, նոյնիսկ կախաղանի կատարէն, պիտի պոռանք ձեր երեսին.

– Կեցէ՛ք, թշուառականներ...
Զուչանար այդ օրը:

***

Պոլսոյ ոստիկանութիւնը բարակի հոտառութեամբ փողոցները ինկած է գարձեալ, «կասկածելիներ»ու նոր հունձք մը կատարելու համար: Քանի մը հարիւր անուններ կան այս անգամ ալ, բոլորն ալ դիւերուան մէկը թիւերուն խլնալու եւ աքսորուելու սահմանուած:

Առաջին հունձքը, բաժնուած Այաչի եւ Զանդըըրլի մէջ, իր օրերը իրիկուն կ'ընէ տաժանելի սպասումի մը մէջ եւ հոգե – կան մարտիրոսութեամբ մը, որ անկարգրելի է. Ինչպէս կ'լսուանամ, 9 – 10 հոգի անջատեր են արդէն Այաչէն, փոխադրելու համար Տիվրանակերտ, ուր, ո՛վ գիտէ, ի՛նչ սեւ ճակատագիր կը սպասէ իրենց: Այաչի միւս կալանաւորները կը մնան միշտ արդելափակ, կորըւած աչխարհէն, միշտ անստոյգ իրաքանչիւր քանըշաբաթ ժամուան համար:

Պատրիարք թէ չէզոք դեսպան, բոլորն ալ անյոյս եւ անզօր կը մնան, ինչպէս այս տառապանքին, նմանապէս բուան – դակ հայկական ճգնաժամին հանդէպ: Եւ, ի՛նչ խօսք որ, չարափնչներու եւ գըբկտնօթներու այս խելագար ժխորին մէջ, այլեւս արդահատանք միայն կը չարժեն թաղրիրներն ու դիւանագիտա – կան դիմումները:

Ո՞րն է այն գերագոյն ուժը, որ պիտի կրնար խելքի բերել այս եղեռնագործ – ները...

ՌԱԶՄԻԿ

Հայաստան
1915, Յունիս 10, թ· 26

Պոլիս, Յունիս 20

Թերեւս չատերը արտասահմանի մէջ զարմացան՝ պոլսական ամէն լեզուէ թերթերու ճակատը կարդալով լրագրերն անունը՝ Թրքերէն խոչոր տառերով: Այո՛, երկու չարաթէ ի վեր, հայերէն, փրանսերէն, թէ յունարէն թերթերը, իրենց բուն լեզուէն առաջ, և իբրև պատկ, ստիպուած են տպագրել Թրքերէն անունը, մանուածապատ, անճոռնի հիւսուածքով մը: Այս ալ քայլ մըն է օսմանեան, ո՛չ, գուցէ թուրք եւ իսլամ հոգին մշակելու, – Ալ – Օսմանի տիրապետութիւնը չեչտելու:

Ձեզի գրուած է արդէն ազգանիչերու յախուռն փոփոխութեան մասին: Միայն Թրամվէյներու կայանները ցուցնող պատանիները մնացեր էին Փրանսերէն եւ Թրքերէն զոյդ լեզուներով, ա՛ն ալ ջնջուեցաւ, իբրեւ անհաչտ՝ Թուրք եւ իսլամ ազգային զգացումներուն հետ, ինչպէս եղած էին փողոցներու անունները:

Այս գաւեչտական կարգադրութեան մէջ անգամ, արեւի պէս պայծառ կը տեսնուի Թրքական իտարէի մասլահաթը: Փոխանակ արմատական տնօրինութեան մը, դուք կը տեսնէք նորէն կէս միլիոնները: Այսպէս, փլաճները ոչ թէ փոխուած են, այլ միայն ջնջուած է, սեւ կամ կարմիր ներկով, Փրանսերէն գրուածքը: Սրատես աչք մը չատ դիւրին կրնայ կարդալ աւրուածը: Ողորմելիները, լոյսը մարել ուզեր են, բայց նորէն նշոյլները կ'երեւին քիչ մը ամէն տեղ, փողոցին անկիւնը լինի՝ թէ հեռագրական ձողին կատարը:

Թուրք եւ իսլամ ... օրուան հզօրագոյն նչանախօսն է այս, եւ Թալէաթներն ու Նազիմները հազար կոր կ'ըլլան իրականն կեանքին մէջ նեղմտածելու զայն, ձեւ եւ մարմին տալու անոր, բայց ափսո՛ս որ խեղկատակութիւնը միշտ ալ դլխաւոր յատկանիչը կը կազմէ արդահատելի ճիգերուն:

Այսէնէն աւելի իրենց հակահայ հաւանականի ընթացքին է որ կը կարողանան կոպիտ յայտնութիւններ գտնել: Հեռաւոր դաւառներէ արդէն կը հասնին լուրեր ամբողջ ընտանիքներու, նոյնիսկ դիւղերու խլամացման: Բայց ինչքա՞ն կը սպասեն յուսահատութեան այս պայթումները երիտասարդ Թուրքերու անպատ հոգին, – քիչ յետոյ կը տեսնենք այդ բոլորը, երբ արեւը նորէն ծագած կը լինի արեան դաշտերու վրայ, ու մենք դէմ – դիմաց կ'երեւանք՝ հաշիւ հարցնելու այս ողբալի բախտախնդիրներէն:

***

Ապահովաբար այս օրը օրին, հեւ ի հեւ գրուած տողերէն չէ որ կը սպասէք քըստմընելի պատկերը իթթիհատական բարբարոսութեան հետեւանքներուն: Քանի մը դիծ միայն, կամ երկու մանր դրուագ՝ ձեզի կուտան գաղափար մը մեր ազգային ճգնաժամի այս աննախընթաց պատմութեան վրայ: Ուղեւոր մըն է, – եւ Թուրք ուղեւոր մը, – որ կը պատմէ թէ կարինէն երզնկա եկած ատեն, ճամբուն, Եփրատի ափին, տեսաւ բազմաթիւ դիակներ ... Դարձեալ սեւաթախտ Բարձր – Հայքի այդ չրջանէն է որ կը հասնին պահուցիչ նկարագրութիւններ բռնի դաղթի գործողութեան մասին:

Երբ կարնոյ դաչտը պարպելու հրամանը կը տրուի, նախ դինուորական իշխանութիւնը – հասարակ աւազակախումբի մը լրբութեամբ – կը գրաւէ դիւղացիներուն բոլոր ուտեստը եւ անասունները՝ իբրեւ պատերազմական նիւթ: Ցետոյ դիւղացիները իրենց տուներէն դուրս հանելով, մուհաճիրներուն կը հրամայեն թալանել, վառել, իւրացնել: «Ըրէք ինչ որ կրնաք, Ալլահը ձեզի հէլալ ըրած է կեավուրին մալը»...

Երբ դիւղացիները կը հարցնեն թէ ո՛ւր պիտի ղրկուին, «ճամբան կը հասկնաք» կը պատասխանեն դիւային քրքիջով մը:

Եւ համբայ կ'իյնայ թշուառ կարաւանը հազարաւոր մանկամարդուհիներու, ծերունիներու, մանուկներու ... Քաղաքէն քանի մը ժամ հեռացած, ահա Սէյֆուլլահներու, Հիլմիներու, Պէհաններու կազմած չէթաներն են որ կը խոյանան անպաչտպան բազմութեան վրայ եւ կը կողոպտեն ինչ որ կայ իւրաքանչիւրին վրայ ... Իսկ կոյսեր պղծել, փախցնել, իսլամացնել, բրածեծ դիակները ձգել՝ ընթացիկ կեանքին մաս կը կազմեն արդէն, իւրաքանչիւր քայլին, ձորի մը ափը լինի թէ բաց դաչտի մէջ, լերան կատարը թէ դետի մը անցքին: Եւ ժամ չանցնիր որ, հազարաւոր բազմութեան մէջ, տասնեակ ընտանիքներ՝ մոռցած իրենց բոլոր տանջանքը՝ չողբան յանկարծական կորուստը սիրելիի մը ... Ո՛չ, բայց դիւրէն անգամ կ'ըմբռնուանայ ուրուագծելու այս բոլորը ... Տասնըհինդ հազար հոգինոց բազմութիւն մը, մէկ ծայրը կարին, միւսը՝ երզնկա, ընկէ – րակցութեամբ ժանտարմներու, չէթաներու եւ արիւնածարաւ մարդակերպներու ... Եւ այսքանը, միայն մէկ չրջանի մէջ, միայն դաչտի դիւղերու մասին խօսելով:

Բայց չէ՛, մենք չենք մոռնար այս բոլորը, թշուա՛ռ քոյրեր ու մայրեր. դուք որ, ո՞վ գիտէ որպիսի՛ դերադոյն մոլեգնութեամբ մը չվարանեցաք Արաքսին յանձնելու ձեր հոգեհատորները, կամ ձեր իսկ անձը: Մենք պիտի չմոռնանք այս բոլորը...

Ուրիշ պատկեր մը, եւ կը չտապեմ փակել եղերական այս էջն ալ:

Ջէյթունցիները, Թուրք վեց – եօթը հազար հոգի, արդէն իսկ նոր բռնութեան մը տակ կը հեծեծեն իրենց աքսորավայրին մէջ: Սուլթանիյէ, Գոնիայի ամէնէն վատառողջ մէկ անկիւնը: Կառավարութեան հրամանով, մեր այս հալածական եղբայրները, դեռ չթափած իրենց ցնցումէն, կը գործածուին ջրանցքի մը չինութեան: Նախապէս մարդ գլուխ հաւրիւր տրամ ալիւր կուտան եղեր, իբրեւ ապրուստ, բայց յետոյ այդ ալ չափազանց չահայրութիւն համարելով, պակասեցուցեր են: Անօթութիւնը եւ հիւանդութիւնը, դաչինք կապած թբքական բարբարոսութեան հետ, ամէն օր կը տանջորդեն այդ արի լեռնականները, որոնք մեր ցեղին աւիշը կը ներկայացնեն: Եւ զարմանալի չէ որ խեղճերը պազատուին նախատ կը խնդրեն Պատրիարքարանէն, ազգային տառապանքի այդ համբ յիշատակարանէն:

Եթէ չեմ սխալիր, պատրիարքը չաբաթներ առաջ դիմում ըրած էր այս հանգամանքներուն հոգեւոր անունդ մատակարարելու համար: Բայց զմայլելի Թալէաթը մինչեւ այսօր ալ «չափազանց զբաղած լինելով», վայրկեան մի կրնար խնայել ունկնդրութիւն մը չնորհելու մեր խոնարհ պատրիարքին:

Այո՛, երիտասարդ Թուրքերը կը խնայեն նոյնիսկ «հոգեւոր» միխիթարութիւնը ժողովուրդի մը, որ ամէնէն վատահելի տարրն էր իրենց համար, որուն ապաւինած էին իրենց սեւ կաչին՝ տապալելի օրերուն, եւ որուն չաւագոյն դաւակները կը պարտցնեն այսօր միչնադարեան արհաւիրքներու ճամբուն վրայ, մօնդոլեան մոլեգնութեան ճիրաններուն տակ:

ՌԱԶՄԻԿ

Հայաստան
1915, Յունիս 27, թ· 31

Պոլիս, Օգոստոս 11

– Գթութի՛ւն, գթութի՛ւն: Եթէ չէր ուզեր որ հարիւր հազար հայութիւն կոտորուի առանց արիւնի կամ արիւնով...

Գոնիայէն է ահա կոչը· – Պոլսէն քանի մը օր հեռու՝ չոգեկառքով:

Թշուա՛ռ մարդիկ, գրեթէ ոչինչ գիտեն իրենցմէ անդին կատարուած բարբարոսութեանց մասին, չգիտեն որ՝ բովանդակ Հայաստանը նոյն վիճակին ենթարկուած է, ինչպէս նաեւ ամբողջ Կիլիկեան եւ իրենց աչքին առջեւ տեսնելով Նիկոմի – դիոյ չրջանէն հասած տարագիրները՝ կ'աղաղակեն լեզապատառ.

– Գթութի՛ւն, գթութի՛ւն...

Գթա՛, գթա՛, արիւնխում Սթամպոլ· եւ առժամեայ օրէնք մըն ալ փութացուր՝ ժամ առաջ յաւիտենական հանդիստ պարգեւելու համար այս վատաակաբեկ ժողովուրդին, որ պապենի դամբարան մըն ալ չունեցաւ...

Այս կողմերէն է դարձեալ, որ ականատես մը կը պատմէ՝ թէ Խակիչէհիրի մօտ, բաց դաչտին մէջ կը ծիւրին աւելի քան 25·000 դաղթականներ, անօթի ծարաւ, անպատսպար, սարսափէն քարացած...

Ըսենք անգամ մըն ալ բախտաւորներն են ասոնք, որ կը սպասեն չոգեկառքի, հրակէզ աւազաններուն մէջ եւ «յաղթական»ներու լսիրշ քրքիչներուն տակ...

***

Ընթացիկ բառերը այլեւս ծիծաղելի կը թուին այս Աղէտը բնորոչելու համար: Ի՞նչ անմեղունակ բառեր են եղեր չարչ, կոտորած, նոյնիսկ պատերազմ, – կը նախընտրեմ դարձեալ դէպքեր յիչել իբրեւ սովորական պատմութիւն... Ու վը քաղեմ ցիր ու ցան, ականատեսի պատմածներէն, կամ պատահաբար հասած արձանագրներէ: Որովհետեւ. հարկ կո՛յ ընելու, իթթիհատական ճիւաղը այս եղեռնը կը գործէ բոլորովին աչխարհէն կորըւած միջնաբերդի մը մէջ, եւ ոճրին պատմութիւնը թաղուած կը մնայ թանձր խաւարին մէջ:

Աքսորականները (խօսքս Նիկոմիդիոյ գոհերու մասին է) չատ անչնչան կարասիներով ճամբայ եղած են: Այդ կարասիներն ալ ստիպուած կը ծախեն Գոնիայի մէջ, հազիւ տասնին մէկ դնով: Ստիպուած են այսպէս ընել, նախ՝ հաց ճարելու համար. երկրորդ՝ որովհետեւ անկնար է զանոնք փոխադրել: Պօզանդիէնի անդին — երկաթուղիի վերջին կայարանը— չոգեկառքով 24 ժամ հեռու, Գոնիայէն պիտի ստիպուին ծախել նոյնիսկ վերմակները, քանի որ անկէ անդին փոխադրութեան միջոց բացարձակապէս չկայ: Հապա Պօզանդիէնի Տարսոն երեք օրուան ցամաքի ճամբա՞ն, զոր պիտի կարեն անցնելու հետիոտն: Շատերու դերեզմանը պիտի ըլլայ ատիկա, քանի որ պիտի քալեն բացարձակապէս աւօթի, ճամբուն երկայնքը ոչ մէկ դիւզ գտնուելով: Մնայ որ, ո՞ր դիւղը կրնայ անունդ հասցնել 60·000 ժողովուրդի...

Կը յիչէք, անչուշտ, որ խոստացեր էին գոնէ Նիկոմիդիոյ չրջանի ժողովուրդը Գոնեայի նահանգէն անդին չքչել: Իրականութիւնն այն է որ, նոյնիսկ Գոնիան պարպած են, – աչխարհէն պէխապէր իր Թրքախօս Հայերով այդ չրջանն ալ կը գտնուի արդէն մահուան կարաւանին հետքերուն վրայ:

Ինչպէս կ'երեւայ, Հալէպը կը կազմէ միացման դիծը, աջէն եւ ձախէն հասած բեկորներուն: Եւ իրրեւ թէ յատուկ յանձնարարութեամբ կայ այդ քաղաքին մէջ, դաղթականները գետեղելու: Այո՛ անոնք որ ողջ կը հասնին մինչեւ Հալէպ. ահմանուած են իրենց կիսամեռ կմախքներով ուճաճացնելու աւելի անդին փռուած տափաստանները: Երեւակայութեան թռիչք մը չէ այս, – Պաղտատի վալին է, որ իր իսլամի աչքերով տեսեր է չարգուած – ներու անհամար դիակներ՝ Հալէպի մօտերը, չխօսելու համար մինչեւ Տէյրի – Զօր...

ՎԱՐՍԱԶ

Հայաստան
1915, Յուլիս 8, թ· 46

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ – *Այբի Տիկին Նուարդ Գույումճեան, զաւակներն ու թոռները, իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝ Յակոբ Գույումճեանի յիշատակին – մահուան տարեմտեան – կը նուիրեն 1000 Ֆր· «Յառաջ»ի բարգաւաճման:*

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՎԱՂԱՆՍ – *Պր· Յարութիւն Մազաքեան 200 Ֆր· ի յիշատակ ապրիլեան նահատակներուն:*

***

ՎԱՂԱՆՍ – *Պր· Մ· Պլըքեան 100 Ֆր· ի յիշատակ ապրիլեան նահատակներուն:*

***

ՍԷՆ – ԹՒԹԻԷՆ – *Պր· Հայկազ Ասատուրեան 300 Ֆր·:*

-MESSE-

Notre-Dame de Paris

Dimanche 23 Avril, à 15 heures 30

Messe en rite arménien
en souvenir des victimes
de 1915

Célébrée par

Mgr. G. GABROYAN
Evêque de l'Eparchie de Ste. Croix de Paris des Arméniens Catholiques de France

L'homélie sera prononcée par

Mgr. ROBERT COFFY
Archevêque de Marseille

– ՃԱՇ –

ԳԱՐՈՒՆ ՄԱՆԿԱՆՑ ԵՐԳՋԱԽՈՒՄԲԻ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 5–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Ապրիլ 30, կիրակի, ժամը 12·30–ին Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ Ա· Ջրբաշեան սրահը, ճաշին ընթացքին զեղարուեստական լայն բաժին, Գարուն Մանկանց Երգչախումբին կողմէ:

Մանակցիլ փափաքողները կը խնդրուի հեռաձայնել· –

91 – 87 – 43 – 71

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱՒԱՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

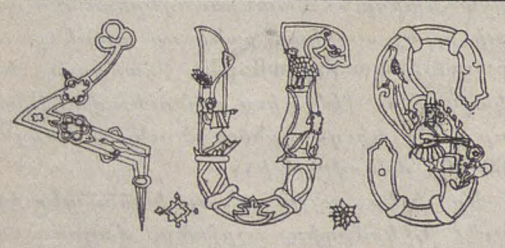
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆԻՍ 4-ԻՆ

Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՅԱՒԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Ծաչի Խմբի Տ· Սերենկիւլեան մասնաճիւղը խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Այբի Տիկին Գրիգոր Գազանճեանի եւ աղջկան՝ Ա.րաքսի Գազանճեանի իրենց ամուսնոյն եւ հօր մահուան առթիւ:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES

15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

Vendredi 28 Avril

à la Maison de la Culture Arménienne
de Décines
à 20 heures 30

Yves TERNON

présente
«ENQUETE SUR LA NEGATION D'UN GENOCIDE»
Conférence — Débat :
«Les Historiens du Génocide Arménien face à l'ouverture des archives turques»
—Signature du livre.—

**Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935**

ՅՈՎՀ. ՇԻՐԱԶ

ԾՆՆԴԵԱՆ 75–ԱՄԵԱԿ
ԵՒ
ՄԱՀՈՒԱՆ 5–ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑ

ԺԱՓԼԻ նախաճաշութեամբ մեծարանքի երեկոյթ, Ուրբաթ, Ապրիլ 28, ժամը 20·30–ին, Ալեք Մանուկեան Մշակութային կեդրոնը՝

118, rue de Courcelles, 75017 Paris
M° Courcelles

Կը մասնակցին՝
ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒՕՃԵԱՆ
ՅԱՄԻԿ ՆԱՏԻՐԵԱՆ – ԳԵՒՈՆԵԱՆ
եւ
ՄԱՍԻՍ

Մուտքը ազատ է:

EPIKOVROS

EXPOSITION PERMANANTE

Raphy

34, rue de la Paix, TOURS

Atelier: 8, ave. Baguenaud
LA BAULE

40. 24. 41. 85

ASSOCIATION CULTURELLE ARMENIENNE
« GAïDZ — Nor Seround »

CONCERT EXCEPTIONNEL

SERGUEï MARKARIAN
— pianiste —
avec la participation de
HERMINÉ YERISSIAN
— cantatrice —
Samedi 29 avril à 20h30 précises
SALLE CORTOT
78, rue Cardinet, Paris

Հասոյթը կը յատկացուի Հայաստանի վերաշինութեան մասնակից ամառնային ջոկատներու մեկնումի ծախքերուն:

Concours Photo de l'UGAB-JEUNES

Thème : LA VILLE

L'UGAB - JEUNES organise du 11/03 au 30/04/89 un Grand Concours Photo sur le thème de *LA VILLE*.

Que vous soyez un futur grand reporter ou tout simplement un amateur profane, le Concours Photo de l'UGAB - JEUNES vous concerne.

Historique et majestueuse, moderne et fière, timide et rustique, ... votre *VILLE* nous intéresse.

Vous avez jusqu'au 30/04/89 pour nous adresser vos chef-d'œuvres.

DE NOMBREUX PRIX A GAGNER :
— Week-end pour 2 personnes (Avion+Hôtel) à *Londres*
— Platine Laser Philips, etc...

ALORS N'ATTENDEZ PLUS ET A VOS APPAREILS !

Dossiers d'inscription à retirer au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles— 75017 PARIS
ou téléphoner au 42. 27. 12. 26

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Agnouni d'Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil

Mini Croisière

à bord du «VERT GALANT»
le Lundi 1er Mai
départ du Pont Neuf à 9h30
Retour vers 18 heures
Prix 300 Frs
(petit déjeuner, déjeuner, goûter compris)
Réservation: Tél.: 39. 82. 65. 91 —le soir—
— Places limitées —

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԸ ԵՒ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԸ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՑՆԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՁՈՐՍ ՕՐ
Մայիս 4, 5, 6 եւ 7
Մեկնում Հինգշաբթի

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ ԵՐԵՔ ՕՐ
Մայիս 13, 14 եւ 15
Մեկնում Շաբաթ

Départ de l'autocar

Jeudi matin	Samedi matin
Mairie de Clamart	8h
Issy-les-Moulneaux, Eglise Arménienne	8h30
Gare Saint-Lazare	9h

Ամենգական հիւրասիրութիւն, հայրենասիրական մթնոլորտ, օթօքարով ամէնօրեայ պտոյտներ Նորմանտիի տեսարժան վայրերը Մանչի ափերուն, մինչեւ Մոն Սէն Միշէլ:

Ծախքերու մասնակցութիւն· –
Երթ ու դարձ, հիւրասիրութիւն եւ պտոյտները՝
Համբարձում՝ միմիայն 400 Ֆր·:
Հոգեգալուստ՝ միմիայն 300 Ֆր·:
Սենեակները ապահովելու համար՝
Հեռաձայնել· –
Նաւադարպեան՝ 39 – 85 – 36 – 53
Փոխանեան՝ 43 – 37 – 90 – 69

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

ԲՈՑԻ ԱՐԾԱՐԾՈՒԻՄ

Ինչպէս ամէն տարի, Ապրիլ 24-ին, Հայ Նահատակին Ռազմիկներու եւ կամաւորներու Միութիւնը կ'արձարծէ Անծանօթ Զինուորի բոցը Երկուշաբթի, Ապրիլ 24, ժամը 18–ին:

Ժամադրավայր Շան զ'Էլիզէի եւ պալզաքի անկիւնը:

– ԱՊՐԻԼ 24 -

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երկուշաբթի օր, Ապրիլ 24·–

Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը ճիշդ 3·30ին, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ հոգեհանդիստ կը կատարուի մեր ազգի 1·500·000 նահատակներուն համար:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊՍԿ· ՆԱԳԴԱՇԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ·– Կը յիշեցնենք մեր ժողովուրդին՝ թէ՝ Պետական տնօրինութեամբ բոլոր Հայերը՝ դպրոցական, աշակերտ պաշտօնեայ, աշխատաւոր կամ ուրիշներ այսօր կրնան բացակայիլ՝ իրենց կրօնական պատուաւորութիւններուն համար:

ԼԻՈՆ

ՊԱՏԱՐԱԳ
ՅՈՒՐՎԻԷՐԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Ապրիլ 23, առաւօտեան ժամը 11–ին, Նոթրը Տամ տը Ֆուրվիէրի մէջ կը պատարագէ՝
ԿՂԵՄԷՍ ՎՐԴ· ՄԱԼՃԵԱՆ

Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ երշխութեան մասնակցութեամբ եւ ղեկավարութեամբ՝ Պր· Յակոբ Աբրահամեանի:

Կը քարոզէ՝ Գերապայծառ Տ. Վանեմպերկ, ընդհանուր փոխանորդ Լիոնի Արքեպիսկոպոսարանի եւ ներկայ կը գտնուին Տքթուրթրէի

Nuitée Dansante Arménienne

organisée par

les Guides Arméniens de Marseille
« H a ï A r i n o u c h »

le Samedi 6 Mai de 22 heures à l'aube

au Château des Fleurs
18, boulevard Michelet,
13008 MARSEILLE

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 25
MARDI
25 AVRIL
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.000 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.000

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

ՓԱՐԻԶ

Notre-Dame

Ինչպէս ամէն տարի, Ապրիլ 24-ի մերձաւոր կիրակին, Փարիզի Նոթր – Տամ Մայր տաճարին մէջ, ճեռամբ Հայ Կաթողիկէ առաջնորդի, պատարագ կը մատուցուէր ապրիլեան նահատակներու հիշատակին:

Այս անգամ, այս պատարագը տեղի ունեցաւ, կիրակի, Ապրիլ 23-ին, ժամը 15·30-ին: Ինչպէս, նկատել տուած ենք անցեալին, այս արարողութեան գլխաւոր առաւելութիւններէն մէկն է, ոգեկոչումէն անդին՝ տեղը: Նոթր – Տամի Մայր տաճարը ըլլալով նաեւ գլխաւոր Կիւթեան վայր մը եւ եկեղեցին՝ ծայրէ ծայր լեցուն:

Պատարագին սկիզբը, նախ հայերէն, ապա ֆրանսերէն, Գրիգոր Եպիսկոպոս Գարոյեան յիշեց օրուան արարողութեան իմաստն ու դրդապատճառը՝ անգամ մը եւս ոգեկոչել մեր մէկուկէս միլիոն նահատակները: Կարդինալ Աղաճանեան ըսած էր՝ ամէն մէկ հայ ուր որ ալ գտնուի մէկ նուիրական բեկորն է հայրենիքին: Ու ուրիշ առիթով մը, Պոս Ծ. այն տեղն Վենեսիկի պատրիարքը, օր մը այցելելով Ս. Ղազար (1901), արարողութեան մը ընթացքին ըսած է թէ Հայաստանը մեր բոլորիս հայրենիքն է: Եւրոպան իր հաւատքն ու քաղաքակրթութիւնը կը պարտի արեւելքին, որու հարազատ զաւակն է Հայաստան: Ոգեկոչելով նաեւ Հայաստանի եկեղեցական զոհերը, որոնց օգնութեան հասնելու համար մարդկութիւնը, Գրիգոր Եպիսկոպոս աւելցուց թէ կը տարուէր քննել ի տես այս բացառիկ համակարգութեան, որ ամբողջ աշխարհ կ'ուզէր ըսել Հայաստան մեր բոլորիս հայրենիքն է: Ու չնորհակալութիւն կը յայտնէր: Թերեւս, կ'աւելցնէր այս պատճառաւ իսկ, 1915-ի արդար եւ ազնիւ դատը յառաջդիմութիւն արձանագրէ եւ ճանչուի, մարդկութեան իսկ բարիքին համար: Գրիգոր Եպիսկոպոս կը յիշէր Լիբանանը, որ նաեւ, այս օրերուս մանաւանդ՝ մեր բոլորին հայրենիքն է, առանձնապար մեր՝ Հայերուս եւ կը միանար Ս. Հօր պատրիարքի կոչին, փրկութեան համար երկրի մը որ 17 յարաւնանութիւն կամ խմբակցութիւն կը համախմբէ: Հարկ է փրկել Լիբանանը: Հոս, Թող Թոյլ տրուի մեզի փակագիծ մը բանալ, որ ուղղակի կապ չունի օրուան ոգեկոչումին հետ, բայց կապ ունի Լիբանանի հետ: Որու համար ցոյց մը տեղի ունեցած էր նոյն օրը, քանի մը ժամ առաջ, հինգ – տասը հոգի համախմբելով Ռոն Փուէն, պետութեամբ Ֆրանսայի մտաւորականներու:

Կրկնութիւններու անհամութենէն չխուսափելով, պարտինք անգամ մը եւս անդրադառնալ մեր ապիկարութեան: Մենք միշտ չատ դիւրազգած ենք, երբ ուրիշներ մեզի համակրութիւն ցոյց չեն տար: Իսկ մե՞նք: Օր մը մասնակցա՞ծ ենք որեւէ ցոյցի, համակրութիւն ցոյց տուած ե՞նք ուրիշներու: Օրինակ՝ Լիբանան, որ մեզի համար մանաւանդ չատ աւելի նշանակութիւն ունի, քան՝ ուրիշներու: Քաղաքական որեւէ դիրք բռնելու հարց չկայ հոս (եւ անգամի մը համար Լիբանանի պատերազմի սկիզբէն ի վեր, երեք ազդային կուսակցութեանց դրական չէզոքութիւնը ցոյց տուաւ թէ մեզի ալ կը պատահի խելահաս քաղաքականութիւն վարել), կը բաւէր պարզապէս որ յայտնուէր թէ Ցրանահայութիւնն ալ կը բաժնէ Լիբանանի ժողովուրդին – բոլոր զանանքներու – տառապանքը: Ձուտ մարդկային դեմքի վրայ խօսք մը ըսել: Մեզի չի մնար զբաղիլ յանցաւորներով: Գաղութ մը, երբ բանբերներ չ'ունենայ, բայց, բաներ մը չունենար, ասկէ աւելին կարելի չէ ակնկալել: Հոս կը փակենք այս ակամայ փակագիծը:

Գրիգոր Եպիսկոպոս չնորհակալութիւն յայտնեց ներկայ հոգեւորականներուն՝ Ուկրանիոյ, արեւելեան եկեղեցիներու ներկայացուցիչներուն, ինչպէս նաեւ Գիւտ Արք·ի և վերապատուելի Լեոնեանի ու Նոթր – Տամի հոգեւոր հովիւին որ միշտ կը տրամադրէ եկեղեցին:

Մարսէյլի Արքեպիսկոպոսին՝ Գերաշ· Ռոպէր Քոֆիի հոգեւոր ճառը, անկասկած լաւագոյններէն մէկն էր, որ մեզի տրուած էր ունկնդրել նման առիթներով: Մտաւորական հոգեւորականի մը ելոյթը, պատրաստուած մտածուած, որու բնաբանն էր՝ ցեղասպանութիւնը, որուն բուն նպատակն է ոչ թէ մարմինը այլ՝ հոգին սպաննել եւ այս պարագային ամբողջ ժողովուրդի մը հոգին: Զգուշացաւ նաեւ, հեռու մնալով քաղաքական հաշիւներէ, անունը տալ ցեղասպանին՝ երիտթուրք կառավարութիւնը, որ չէր կրնար չհնազանդիլ այդ նոյն տրամաբանութեան՝ հարցը չի վերաբերիր մարմինը սպաննելու, այլ այդ ճամբով՝ հոգին: Իրագործել բնաջնջումը ժողովուրդի մը, ցեղի մը:

Մտաղրութիւնը չի խոստովանուիր, որովհետեւ խոստովանելի չէ: Գերապայծառը յիշեց թէ մարթիրը ունի յոյնական ծագում եւ կը նշանակէ՝ վկայութիւն եւ ոգեկոչեց վկայութիւններ հայ նահատակներու, աղջիկ, կին թէ այր: Անոնք սակայն փրկեցին հայ ժողովուրդի հոգին եւ կը փրկեն այսօր՝ մերը:

ԻՕԻ

Բացառապէս տպաւորիչ արարողութիւն մը տեղի ունեցած է, Կիրակի օր, Թէ եկեղեցին, այլ մանաւանդ յուշարձանին առջեւ: Թափօրը եկեղեցիէն մեկնած է ժամը 11·40-ին, երբ կը ժամանէին նաեւ Շառլ Փասքուա եւ Անտրէ Սանթինի: Ատենապետական եկեղեցիէն անցնելով, ուր թափօրին կը միանային վերապատուելի Արմէն Լեոնեան եւ իր հաւատաց – նակաները, 300-էն 400-ի հասնող բազմութիւնը կը հասնէր յուշարձանին առջեւ, ուր կը կատարուէր նաեւ ծաղկեպսակներու զետեղումը (16 միութեանց եւ կազմակերպութեանց կողմէ):

Այս տարի յուշարձանին վրայ արձանագրութիւն մը աւելցած էր որ կը յիշատակէր ցեղասպանութեան ճանաչումը եւրոպական Խորհրդարանին կողմէ 1987, Յունիս 18-ին: Հոս, յաջորդաբար խօսք կ'առնէին Միւռոն Վարդապետ (հայերէն), Շառլ Փասքուա, Անտրէ Սանթինի եւ վերապատուելի Լեոնեան:

***

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Պատարագէն եաք, ժողովուրդը համախմբուած է յուշարձանին չուրջ: Հոս ալ տեղի ունեցած է ծաղկեպսակներու զետեղում: Խօսք առած են Ներսես Ծ· Վարդապետ (հայերէն), Սրա Գրիգորեան եւ տեղւոյն քաղաքապետը՝ Ռընէ Ռուքէ, որ առաւելաբար ծանրացած է Դեկտեմբեր 7-ի երկրաշարժին վրայ, Ալֆորվիլի բերած օժանդակութեան, չեչտելով նաեւ թէ զօրավիգ է հայ ժողովուրդին Ղարաբաղի հարցին կապակցութեամբ:

***

ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Ուրբաթ, Ապրիլ 21-ի մեր թիւով արձագանգած էինք համայնավար երեսփոխան՝ կի Հեմմիէի հարցումին, ինչ կը վերաբերի Հայերու ցեղասպանութեան, առանց անդրադառնալու տրուած պատասխանին (պարզ ակնարկութիւն մը բրած էինք Ապրիլ 22 / 23-ի խմբագրականի մէջ), ճիշդ ու ճիշդ բնագիրը չունենալով: Եւ որովհետեւ պատասխանը աւելի կարեւոր էր քան հարցումը, նախընտրած էինք ապասել: Ստորեւ հարցումն ու պատասխանը. –

COMMÉMORATION DU GÉNOCIDE ARMÉNIEN

M. HERMIER.— Le 24 avril prochain, la communauté arménienne, douloureusement frappée par le récent séisme, va commémorer ce qui fut il y a 74 ans le premier génocide des temps modernes. Les députés communistes ont toujours réclamé que ce génocide soit officiellement reconnu, afin que sa mémoire empêche le renouvellement d'un tel crime. Or, depuis 1915, le gouvernement turc refuse cette reconnaissance —et continue à vouloir faire disparaître de son territoire toute trace d'arménité. Ces dernières années, de hautes personnalités officielles ont condamné le crime, et grâce à l'action des députés communistes européens, l'assemblée de Strasbourg a reconnu le génocide; pourtant la France n'a toujours pas adopté de loi à ce sujet. C'est pourquoi nous avons déposé à nouveau une proposition de loi, dont M. Ducoloné avait été le premier signataire, et qui tend à faire reconnaître par la France le génocide de la population arménienne par le gouvernement ottoman en 1915, et à le commémorer chaque année. Nous proposons aussi de relancer l'enseignement de la langue et la culture arménienne en France, et nous demandons au gouvernement d'inscrire ces deux propositions à l'ordre du jour de l'Assemblée nationale. La France des droits de l'homme doit bien cela à la communauté arménienne, surtout cette année. (Applaudissements sur les bancs du groupe communiste).

M. de BEAUCE, SECRÉTAIRE d'ÉTAT, CHARGÉ des RELATIONS CULTURELLES INTERNATIONALES — Vous avez rappelé un événement particulièrement douloureux, au sujet duquel je peux vous apporter les précisions suivantes, au nom de M. Roland DUMAS, qui participe au sommet franco-allemand.

Dès 1981, le président de la République avait déclaré qu'il n'était «pas possible d'effacer la trace» de la tragédie arménienne —je ne saurais citer référence plus autorisée. En 1985, il avait encore souhaité que toute la lumière soit faite sur ce drame et proposé qu'une commission internationale d'historiens établisse les responsabilités. L'an dernier, le gouvernement turc a décidé d'ouvrir aux chercheurs les archives de l'époque ottomane et je m'en félicite. Nous ne pouvons naturellement pas préjuger les résultats de ces recherches, mais le fait de les avoir permises est déjà un élément positif.

Cela dit, il ne serait pas équitable de faire porter au gouvernement turc d'aujourd'hui la responsabilité d'une tragédie qui date de plus de 70 ans.

M. DÉVÉDJIAN — Encore faut-il qu'il la dénonce !

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԱՖԱԹ, Փարիզ պիտի այցելէ Մայիսի սկիզբը, հաւանաբար՝ 2-ին, Թէեւ լուրը տուած տուեն Ռ. Տիւմա Թուական չճշդեց: Շամիրի համար «ծայր աստիճանի ծանրակշիռ է» այս այցելութիւնը, որ արդէն բողոքի բուռն արտայայտութեանց դուռ բացած է Ֆրանսայի հրէական կազմակերպութեանց մօտ: Դեսպանը անընդունելի կը գտնէ որ Միթերան ընդունի Արաֆաթը «որ ահաւիրան է արդիական ահաբեկչութեան»: Ֆրանսայի համար ՊԱԿ-ի նոր դիրքորոշումը եւ ահաբեկչութեան ջնջումը գլխաւոր քայլեր են, որոնք պէտք է նկատի առնուին:

ՓԵՐԻՆ եւ այլուր ուսանողներու չարժումը ծաւալեցաւ եւ նոյնիսկ իշխանութեանց կարգ մը զիջումները նախկին գեկավարին յուզարկաւորութեան համար (որ դրդապատճառ ծառայած էր չարժումին) չբաւեցին մեղմացնելու համար դժգոհութիւնները: Երկուշաբթի, Ապրիլ 24ին, ուսանողները գործադուլի չարժումի մը ձեռնարկեցին առանց ճշդելու տեւողութիւնը: Աւելի ժողովրդավարութիւն կը պահանջեն: Ինչ որ կը կատարուի անախընթաց է համայնավար Չինաստանի մէջ: Երկու դաւառներու մէջ, խռովութիւններ ալ ծագած են: «Նոր Չինաստան» մամուլի գործակալութեան համաձայն 130 ոստիկան վիրաւորուած է, ուսանողներ թալանի տուած են հնութեանց ցուցասրահ մը եւ լիւֆս վաճառատուն մը:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մեթրոյին մէջ երկու ռումբեր պտնուեր են եւ այս առթիւ, ԹԱՍ գործակալութիւնը խորութիւն չի դներ Վրաստանի եւ Հայաստանի դէպքերուն միջեւ ու հարցումի ձեւով կ'ըսէ· – «Արդեօք այս նոր փորձը հետեւա՞նք մը չէ իմաստութենէ եւ նախնական մարդկութենէ զուրկ կարգ մը պարագլուխներու ոճրային կոչերու»: «Հայաստանի եւ Վրաստանի դէպքերը, կ'աւելցնէ, ցոյց տուին թէ ի՛նչ գին պէտք է վճարուի պատասխանատուութեան պակասին պատճառով կարգ մը բանախօսներու, որոնք անճնականն չահերը կը պաշտպանեն»:

ԿԵԴՐՈՆԸ, որ Լիլի մէջ համագումար կազմակերպած էր, որուշեց առանձին ցանկով ներկայանալ եւրոպական ընտրութեանց: Բոլորը համաձայն չէին Մէհէնբերիի հետ, բայց ի վերջոյ տեղի տուին: Երեքշաբթի օր պիտի որոշուի թէ ո՞վ պիտի գլխաւորէ: Հակառակ ներքին որոշ ընդդիմութեան մը, հաւանական կը մնայ որ Սիմոնն Վէյլի վիճակուի այդ պաշտօնը:

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՑ – ՊԷՅՐՈՒԹԸ բոլորովին կարուած է աշխարհէն, որովհետեւ մինակ համբան՝ ծովային դէպի Կիպրոս, փակուեցաւ քրիստոնեայ գեկավարութեան իսկ որոշումով, ապահովութեան համար: Արդարեւ, սուրիական ռմբակոծութիւնները կը չարունակուին եւ ճամբորդներուն կեանքը վտանգուած կ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, «Ժողովրդավար Միութիւնը» որ ինքզինքը կը հռչակէ ընդդիմադիր մինակ կուսակցութիւնը, ցոյցի հրաւիրած էր ժողովուրդը Կիրակի օր, Պուշկին հրապարակը, իբրեւ հետեւանք Վրաստանի դէպքերուն: Իշխանութիւնները արգիլած էին ցոյցը եւ 47 հոգի հարցաքնուած են;

ՍԱԽԱՐՈՎ ժողովուրդի երեսփոխան ընտրուեցաւ, ի վերջոյ, Գիտութեանց ակադեմիային կողմէ եւ հազիւ ընտրուած

(Շար·ը Դ· էջ)

ՇԱՀԷՆ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ ՊԱՏՄԱԾՆԵՐԸ

«Ցառաչ»ի Մարտ 22–ի թիւով յայտնած էինք թէ Փարիզ կը գտնուէր Երեւանի Սարեան թանգարանի անօրէնն եւ Մշակոյթի Հայկական Ֆոնտի փոխ – նախագահ՝ Շահէն Խաչատրեան: Իր վերադարձի նախօրեակին, ան պատասխանատուով մեր հարցումներուն ամփոփ տեղեկատուութիւն մը կատարեց այս այցելութեան մասին:

Հ. – Սկսիմ ձեր այցելութեան դրդապատճառներէն, կամ նպատակներէն:

Պ. – Ինչպէս ձեր թերթը արդէն յայտնել էր, ես Փարիզ եմ եկել ծրագրով մը որը կը վերաբերի մշակոյթի նորատեղծ հայկական Ֆոնտի գործունէութեան լայն ճանաչում գտնելու եւ Ֆրանսայի մէջ այդ Ֆոնտի աջակից մարմնի մը ստեղծման ծրագրով:

Ֆրանսայի մէջ ընդհանուր առմամբ արդիւնաւէտ եղաւ. ես եղայ Մարսէյլում, Նիսում, Կրընոբլում, Ավինեոնում, Մոնփելիէում, եւ հնարաւորութիւն ստեղծուեց հանդէս գալու մեր ծրագրի մասին, նախապատրաստական աշխատանք տանել մասնաճիւղի ստեղծման համար: «Նախապատրաստական» բառը չեշտեցի, որովհետեւ մեծ աղէտը մասամբ կը կաշկանդէ մեզ, քանի որ Ֆրանսահայութիւնը ստեղծելով Հայաստանին օգնելու զանազան կազմակերպութիւններ, լծուած է հայրենի ժողովրդին, յատկապէս չինարարութեան իր օգնութիւնը բերելու անկեղծ նուիրումով: Այդ իսկ պատճառով, ես այժմ կատարեցի կազմակերպչական աշխատանք: Իւրաքանչիւր քաղաքէ, Ցբրանիայի հիւսիսային եւ հարաւային շրջաններէն նախնական ընտրութիւն կատարեցի այնպիսի երիտասարդ ուժերէ, որոնք յետագային պիտի դառնան մեր Ֆոնտի Ֆրանս. մասնաճիւղի կորիզը:

Հ. – Որոշ անուններ կա՞ն արդէն. ի՞նչ պիտի ըլլայ անոնց գործունէութեան առանցքը:

Պ. – Մասնաճիւղի անդամներու անունները անշուշտ կը յայտարարուին ապագային: Մասնաճիւղի բուն նպատակները մէկը պիտի ըլլայ մեր Ֆոնտի օգնութեամբ ստեղծել դրամագլուխ մը, որով կարելի պիտի ըլլայ հայրենի արուեստի, մշակոյթի ասպանդական գործերու ձեռքերումը եւ առաքումը հայրենիք, ինչպէս նաեւ գանազան հրատարակութիւններու միջոցով մայր մշակոյթի արժէքները մատուցանել սերունդին սփիւռքանութիւնը զարգնելու եւ անոնց այդ մշակոյթի ոգով դաստիարակելու խընդիրը:

Նորատեղծ Ֆոնտի նպատակները նուիրական են ամէն մէկուս համար եւ տրիներէն ընթացքին կը յուսամ ժողովուրդը աւելի խոր կ'ըմբռնէ անոր դերն ու նշանակութիւնը ու աջակից կը դառնայ անոր լայն գործունէութեան:

Հ. – Կը կարծեմ ձեր հանդիպումները այսօրինակով չսահմանափակուեցան:

Պ. – Ֆրանսիա գտնուելուս նպատակներէն մէկն ալ ծանօթանալն էր հայ արուեստագէտներու հետ – նկարիչ կամ եբաժիշտ – եւ տեսակցութիւն ունենալ անոնց հետ, հրաւիրել հայրենիք, որպէսզի անոնք հանդէս գան հայրենի բեմերում, բարեգործական համերգներով, ելոյթներով:

Այս առիթի կ'ուզէի յիշել Լութակահար Ժան Տէր Մերկերեանը, որ ապրում է Մարսէյլում, նա ընդունեց մեր հրաւէրը եւ այս տարուայ Նոյեմբերին հանդէս կը գայ Հայաստանի պետական սինֆոնիք նուագախումբի հետ, Մենուհէլսոնի, Պեթհովէնի, Շոսոնի եւ Արամ Խաչատրեանի քոնչերթոներով:

Հանդիպեցայ նաեւ երգիչ Ռընէ Մասինին որը իր համաձայնութիւնը տուեց մէկ տարուայ համար: Նման հանդիպումները դեռ պիտի շարունակուին եւ ուրախալի է որ սիրայօժար կ'ընդառաջեն մեր առաջարկութիւններին:

Ցետագային անշուշտ նկարիչներ եւս պիտի հրաւիրուին Հայաստան: Ինքս հեռինակն եմ Ֆրանսահայ արուեստի պատմութեանը նուիրուած մի գրքի որը շուտով լոյս կը տեսնի Երեւանում: Անկրնկալ էին հանդիպումներս նկարիչներ՝ Լ. Աատուրեանի, Յակոբ Ալանեանի եւ ուրիշների հետ որոնց արուեստին մասին եւս պիտի ջանամ էջեր աւելցնել այդ գրքին մէջ: Ցաջորդ գալուս կը յուսամ ուրախացնել Ֆրանսայի արուեստասէրները – ներն այդ գրքով, որ ամբողջական, ամփոփ պատկերացումը պիտի տայ աւելի քան հարիւր տարուան պատմութեան:

Ինձ – իբրեւ արուեստաբանի – առանձնապէս հետաքրքրում էր նաեւ Երեւանի մէջ Ա.յվազովսկու եւ հայ ծովանկարիչներու թանգարանի ստեղծման հարցը: Մի թանգարան ուր ոչ միայն պիտի ցուցադրուեն հայազգի աշխարհահռչակ ծովանկարիչ Ց. Ա.յվազովսկու կտաւները, այլեւ նրա յետնորդները՝ Վարդան Մախոխեանի, Արսէն Շաբանեանի, Կարապետ (Շառլ) Ադամեանի եւ ուրիշներու գործերը որոնցմէ քիչ վան Հայաստանի մէջ: Այս նպատակով հանդիպեցայ Մախոխեանի ազգականներ Հարենց – ներին որոնք սիրով նուիրեցին ծովանկարիչին իրենց քով գտնուող քանի մը գործերը: Շատ զղջուած եմ այդ նուիրատուութեան համար, ինչպէս նաեւ Գլօտ Մուրթաֆեանին որը իր հօրը՝ նկարիչ՝ Զարեհ Մուրթաֆեանի գործերէն երեք կտաւ նուիրեց մեզի, ու Կարիկ Պատմաճեանի որու հրաւէրով եմ ես եւ կած Փարիզ եւ որն էլ մասամբ աւելցուց մեր ծովանկարիչներու այս առիթով Հայաստան գացող գործերը:

Հարենցներէն ստանալով քանի մը հատցէներ, մեկնեցայ Լը Քրուզոլիք ուր նոյնպէս Մախոխեանի գործերէն կային եւ կը յուսամ ժամանակի ընթացքին, գուցէ մեր ապագայ մասնաճիւղի օգնութեամբ այդ գործերէն ձեռք կը բերուի նշուած թանգարանի համար:

Որոնումներու ճամբուս վրայ հասայ Նիս եւ ծանօթացայ Ց. Չիլինկիրեանին, որը հայ արուեստագէտներու դեղեցիկ թանգարան մը ստեղծած է: Անմոռանալի պիտի մնայ հանդիպումս այդ թանգարանին հետ, ինչպէս նաեւ Շամիրամ Սեւակի – Ռ. Սեւակի աղջկայ հետ – որը թէեւ հայերէն չի խօսիր, բայց հայատանեան ամէն մէկ բեկորի մէջ իր հօրը կը տեսնէ: Կանխայայտ չնորհակալութիւն պիտի յայտնեմ Յովհ. Չիլինկիրեանին որ խոստացաւ Մախոխեանէն դեղեցիկ գործ մը նուիրել հայ ծովանկարիչներու թանգարանին:

Հ. – Այս մասին տեղական մամուլն ալ գրեց. «Լը Փրովանսալ» թերթին Մարտ 11–ի թիւին մէջ կ'ըսուէր թէ մեծ հաւանականութեամբ, 1990–ին, Ավինեոնի պապական պալատը պիտի հիւրընկալէ հայ արուեստագէտներու գործերը:

Պ. – Այո, ասիկա բացառիկ առիթ կը ստեղծէ մեր արուեստի լաւագոյն նմոյշները ծանօթացնելու աշխարհին, եւ անշուշտ կը յուսամ որ Ֆրանսահայութիւնը իր աջակցութիւնը կը բերէ այդ ցուցահանդէսի լայն ճանաչում գտնելուն: Մանաւանդ որ որոշ գործեր ալ այդ ցուցահանդէսի համար պիտի հաւաքուին անհատական հաւաքածոներէ, ինչպէս նաեւ Վենետիկի Մխիթարեան թանգարանէն

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՅՈՒՇԵՐ

1915–ի Ապրիլին պէտք է ըլլար, նոր աշխարհ պատուղը հասունցած էր, անկէ կը հետեւցնեմ թուականը, որ Մուսա լեռան վեց հայարնակ գիւղերու բնակչութեան զօրակոչ եղաւ Օսմանեան կայսրութեան իշխանութիւններուն կողմէ:

Արեւոտ օր մըն էր. մեր գրացիներուն պարտէզին որ գիւղին կեդրոնը կը գտնուէր, մարզոց ու խոշոր կենդանիներու ձայներ կը լսուէին: Աւիկա սովորական բան չըլլալով, հետաքրքրուած վազեցի հոն, ուր եկեր էին նաեւ ամէնօրեայ տահոն, ուր եկեր էին նաեւ ամէնօրեայ տարեկից ընկերներս՝ Մխաքը եւ Թովմասը: Կենդանիներուն կռնակը մահիկաձեւ կը տաղէին, որպէսզի յատուկ կարգի պետութեան պէտք ըլլային, հասկցանք թէ Պետութեան պէտք ըլլային, հասկցանք թէ պանոնք. ատիկա էր պատճառը կենդանիներուն ազմուկին:

Նոյն չարթուն Սամանտապէն թմբուկի ձայներ կուգային. կ'ըսուէր թէ թուրք բանակը Մըսըրը (Եգիպտոս) գրաւեր է, քանալը (Սուէզի ջրանցքը) անցեր է եւայլն:

Նոյն օր ուրիշ երեւոյթ մըն ալ տեղի ունեցաւ. արեւը խաւարեցաւ: Մօտակայ լեռներէն չնազայլերու ձայներ լսուեցան: Մենք, փոքրիկներս սկսանք վախնալ ու լալ: Հապիւ հինգ – տասը վայրկեան տեւեց արեւու այս խաւարումը որ դիւրէրէ մը աւելի մութ պատճառեց:

Ամիս մը միայն անցած էր, նոր աշխարհ պատուղին վերջաւորութիւնն էր եւ չերամին խոզակ հիւանելու ժամանակը (չերամաբուծութիւնը մեր շրջանի գլխաւոր նիւամուսն էր):

Առաւօտ մը արթնցանք որ մեր տան դիմացի բլուրներուն վրայ սեւ հագուստ, պինուած մարդիկ կ'երեւան: Մեծ մայրս որ տղամարդու նման քալ էր, բաւ թէ օսմանեան զինուորներ էին: Քիչ եաք, երբ արեւը արեւելքէն քիչ մը բարձրացած էր, Եօղուն օլուգ եւ Խալը բեկ հարեւնակ գիւղերէն հրացանի զարկեր լսուեցան, որով հասկցանք թէ Մուսա լեռան հայարնակ գիւղերը պաշարուած էին: Մօտ տասը տղամարդոց հաւէրն կը կրակէին ու եաքէն իմացանք որ Եօղուն օլուգէն Մխելենց խեւը սպաննուած էր:

Մեր գիւղն ալ կէսօրուան մօտ մունետիկը յայտարարեց թէ բոլոր զինուորականները, 20–40 տարեկան, պէտք է պատրաստ ըլլան ուտելիքի, հագուելիքի եւ նիւթական պաշարով, անմիջապէս ներկայանալու եկեղեցիին բակը:

Հայրս ալ պատրաստուեցաւ. ես մանկական մաքուր եւ պարզ հոգիով կը հետեւէի Կարիկ Պատմաճեանի պատկերասրահէն:

Հայրենի դեկավարութիւնը չատոնց է արդէն որոշում տուած Երեւանում ստեղծելու մեծանուն նկարիչ Գառզուի թանգարան: Հասկնալի է որ երկրաչարժը կը կասեցնէ մեր նպատակները. Գառզուն ալ խնդրեց որ ապասենք մինչեւ ապաքինուին ծանր աղէտին վէրքերը: Եւ սակայն ապագայ թանգարանին հիմքը հանդիսացող ցուցադրութեան համար որը կը կազմակերպուի պետական պատկերասրահին մէջ, սիրով նուիրեց երեք իւղանկարի գործեր եւ 60 լիթոկրաֆիներ: Բացի այդ, նա իր օգնութիւնը բերաւ մշակոյթի հայկական Ֆոնտին, վաճառքի համար տալով 40 լիթոներ, ի օգնութիւն Ֆոնտին եւ երկրաչարժէն իրենց արուեստանոցները կորսնցուցած արուեստագէտ բարեկամներուն:

Սիրելի վարպետը նորէն զարմացուց ինձ իր աշխատասիրութեամբ. ամէն օր իբրեւ պայման, իբրեւ կեանքի նպատակ նա մի յանկակ կը չարունակէ աշխատիլ իր աշխատանոցին մէջ: Մոքիս մէջ հետզհետէ կը կենդանանայ այն մեծ կտաւը որու վրայ արդէն սկսած է աշխատիլ Գառզուն, այդ գործի գաղափարը ծնած է երկրաչարժէն եւ սակայն տոգորուած է յոյսի, վերածնունդի գաղափարով:

Անկասկած այս գործը նոր ուրախութիւն մը կը բերէ բոլորիս եւ մօտ ապագային կուգայ հայրենիք, իր հանգրուանը գտնելով Երեւանի թանգարանին մէջ: Կ'ուզեմ աւարտել խօսքս Գառզուի Հայաստան յղած գրութեան վերջին տողերով. – «Ուժ, կարողութիւն եւ մեծ հաւատ հայրենի մեր ժողովուրդին, ապագայի լաւատեսօրէն նայելու իր մեծ ու իմաստուն փորձառութեամբ»:

տաքքրքրուէի անոր ամէն մէկ չարժուման Ուտելիքը, հագուելիքն ու օսմանեան չինարծաթ դրամը կարմիր թաշկինակի մէջ փաթթելով գետեղեց իր լայն գոտիի մէջ. երբ տունէն պիտի բաժնուէր մայրս ու մեծ մայրս սկսան հեծկլտալ. եւ այ մանկական զգացումով փաթթուեցայ անոնց ու ըսի. «Չուտով վերադարձիր տարիկ». Հետը միասին գացի եկեղեցիի բակը, ուր հաւաքուած էին գիւղին զինուորականները:

Քիչ եաք երբ արեւը դարձած էր Ջերկրականի վրայ, վերէն թմբուկի գոռոնայի ձայներ կը լսուէին, որոնք տրզհտեղ կը մօտենային: Այս վերջինը Եօղուն օլուքի եւ Խալը բեկի գիւղերի զինուորականներն էին որոնք չըլլապատուած սեւագգեստ օսմանեան զինուորներով յատաջնային դէպի մեր գիւղը:

Մուսա լերան վեց հայարնակ գիւղերէն իրենց երիտասարդներէն պարպուած էին մնացած էին 15 տարեկանէն վար տղաներ եւ քառասունէն վեր տղամարդիկը: Ժողովուրդը սկսած էր ահ ու սարսափ մտնուիլ: Միշտ բացօթեայ հաւաքներ տեղի կ'ունենային եւ հրապարակային վրայ խօսակցութիւններ կ'ըլլային գանազան եղրակացութիւններով: Կ'ըսուէր թէ տարի մը առաջ բոլոր հայ զինուորականներուն գոց նամակներ գրկուած էին որ պիտի բացուէին երբ հրաման գար: Ամէն կայն աչքերուց գիւղապետ մը գայն մացուկ մը բացեր ու կարդացեր էր զրութիւնը որ կը կրէր Էնվէրի եւ Թալէաթի ստորագրութիւնը եւ ուր կ'ըսուէր թէ «Հայ պէտք չէ մնայ»:

Այս լուրը բոպմաչարչար մեր ժողովուրդը աւելի յուզումի ու սարսափի մատնեց. ամէն մարդ չուարած մնացած էր, սպասելով սեւ ճակատագրին: Գիւղերէն չատ քիչեր մնացած էին զինուորներով խոյս տուած, որոնք գացին վայրեր կ'ապրէին:

Աակէ հապիւ չաբաթ մը եաք մայրենի հսկայ բանակ մը ողողեց մեր գիւղերը, որոնք արեւուն լոյսը կը խլեն նէն ու մէկ օրուան մէջ ծառերուն տերեւները կերան: Ժողովուրդը սարսափէն աւելի տարուած էր իր հոգերով որ նաեւ ուշադրութիւն չդարձուց:

Անցան օրեր. եկած էր Վարդավառը սակայն ոչ ոք տօնելու սիրտ ունէր: Մեր օրերուն լսեցինք որ հայրս զինուորագրէն նէն խոյս տուած ու ապաստանած էր Օղուն Օլուք մեծ հօրս տունը: Ան գիւղը եկաւ մեր տունը, որպէսզի մարդ չտեսնէ:

Յաջորդ օրն իսկ Յակոբ Գարակէօզեանը (Մուսա լերան գոյամարտին առաջնահատակը) եկաւ հայրս տեսնելու. մեր տան բացօթեայ պատըշգամը նորէն կը խօսակցէին, ես ալ մանկական տաքքրքրութեամբ մտիկ կ'ընէի: Յակոբ կ'ըսէր. – «Մեզի համար ուրիշ ճար չի բացի Մուսա լեռ ապաստանելէ ու մեր պատիւով մեռնելէ: Մենք որ զէնքի տակ պարզ բեռնակիրներ էինք եւ մեր աչքով կը տեսնէինք թուրքերուն միւս քաղաք եւ գիւղերէն լեպ հասած հայ կիները իրենց ողբացած մանուկներով, որոնց հայրերը պաննուած էին, մաս առ մաս կը զրկուէր Տէր – Զօրի սպանդանոցը:

Մենք, բեռնակիր զինուորներս երկհոգիով դժուարութեամբ 150 – 200 կրամնոց ցորենի պարկեր կը վերցնէինք նակը. անոնցմէ չատեր այդ բեռան տակ կքեցան ու մեռան»:

Ան պատմեց թէ թուրք Մորմրդպետ՝ Զօհրապ եւ Վարդգէս երբ անդամ լեպ կը հասնին, ժողովուրդը ինչպէս թիւով զանոնք դիմաւորելու կ'երթայ: Բայց ութ օր եաք կ'իմանան թէ ոչ զրկուելու պատրուակին տակ ձերբակալուած ու սպաննուած են:

Եւ 1915–ի Յուլիսի վերջաւորութեան Մուսա լեռ ապաստանող վեց գիւղերու հայ բնակչութիւնը՝ հինգ հազար հոգի աւելի, 45 օր օրինաւոր եւ անկաշկանդ մանեան գօրքերու դէմ դրաւ հին զէնքով, ու 18 նահատակ տալէ եաք 10 դրաւորով Ֆրանսական մարտանաւերու փոխադրուեցաւ Փորթ Սաիտ:

Զորս տարի հոն վրաններու տակ ապրելէ եաք 1919 Օգոստոսին անոնք վերադարձան իրենց ծննդավայրը: Մախորժակ դժբախտաբար, Մուսա լեռն աւերուած կամ զինուրագրուած երիտասարդներ հազիւ 150 – 200 հոգի կրնային հաշիւ էին ողջ մնալ ու վերադառնալ:

Ապա տարիներ եաք, 1939–ին երբ կենտերուն սանձաքը թուրքիոյ կառավարութեան պետութիւններու ազդեցութեամբ, ժողովուրդին մեծ մասը կրկին բռնեց գաղթի ճամբան:

ՈՐՈՐՈՅՆ

ԱՐԱՄ = «ՅԱՌԱՋ»

Կ'ուզէի երթալ· վերջին բառ մը չշնչել· խունկի քուլաներուն եւ մահերզի հնչիւնները յանձնել սրտի կանչ մը· միատեղ աչխատանքով, նոյնանման յուզումներով հատատուած բարեկամական սիրոյ՝ «բարի ճանապարհ»ի մաղթանք մրմնջել:

Վարդ մը դնեմ՝ զետեղելու համար զոգաղին վրայ ու չկրցայ երթալ: Արամի պէս, վարդը թողնեցայ ձեռքիս մէջ· չպրակները թափեցան զետին ու ես մը նոյն առանձին՝ բացակայութեան ցաւին ու տառապանքին հետ: Ահա թէ ինչո՛ւ այս սրտի պատառները կը փոխադրեմ, եկեղեցիէն տպարան՝ իր իսկ լինոթիփին:

Կապարի փոշիով թաթախուած Պոլսեցիի պատանին, պոլսեցիի պէս լեզուանի ու պարապատարան այդ տղան անանեցաւ փարիզի կապարով, դարձաւ դիր ու դրաուուի, դարձաւ լինոթիփ ու տպարան: Յառաջացաւ «Յառա՛ջ» «Յառա՛ջ» հրամայողի զուգընթաց ու դարձաւ «Յառաջ»: Իր ձեռքէն անցան՝ ամբողջ մատենադարան մը կազմող խմբագրողի ու լրագրողի ընթեռնլի ու անընթեռնլի ձեռագիրներ: Իր մատներու չարժումներով կերպարանք ստացան տեղահանութիւն, աքսոր ու ցեղասպանութիւն: Արհեստաւոր քանդակագործը խմբագրի խօսքին, իր քրտինքով չունչ առին ճիչ ու բողոք, ընդվզում ու ցասում: Կենդանացան Խանասոր ու Էրզրում, Սասուն ու Զէյթուն ու դարձաւ արձագանգը ձայներու, հեռուոը աչխատանքի:

Հերոսներ չեն միայն զէնք ու սուր ճօճողները· ճակատի վրայ դիրար յօչոտողները· Գողիաթը զետին փռողը: Մեծագոյն հերոսութիւնը չինելն է· ճամբայ հարթել, դիւղ ու քաղաք կառուցելը, ցորեն ու խաղող մչակողը· դիր ու դրակատութիւն կազապարող Արամը:

Վերջին տարիներուն, երկա՛ր ատեն, քալեցինք ձեռք ձեռքի տուած՝ մէկուն բաց ձգածը ամբողջացնելով միւսը: «Յառաջ»ի հետ նոյնացած Արամ թէեւ ոչինչ կիսատ կը թողուր, բայց մարդ էր բոլոր մարդոց պէս եւ ես կը վազէի երբեմն Ռիւ Տամ՝ Տէր – Յակոբեանի, երբեմն՝ Ռիւ Ռիչ՝ Բիւզանդ Թօփալեանի տպարան՝ պարբերական տպագործները խազազեցնելու, մինչեւ որ Արփիկ սեփական մեքենայ մը դրաւ Արամի տրամադրութեան տակ, ի վերջոյ Ռիւ Պլէօէն փոխադրուելով Ռիւ ա՛Օթվիլի սեփական տպարանը:

Շունչ քաչեցին Արամ եւ միւսները: Շունչ քաչեց «Յառաջ», որքան ալ տեղափոխութիւններու ու վերջնական կայքի հաստատման դժուարութիւնները՝ առատ արցունք թափել տուած էին զաղտնօրէն:

Տպարանի անձնակազմէն դուրս՝ օտար մեքենիսէն մը կապուած մնաց լինոթիփին, կանխելու համար անակնկալները: Պիտի նորոգէր մաչածը· պիտի փոխարինէր կոտրածը: Բայց ո՞վ պիտի նորոգէր Արամը: Մեքենայի պէս ծերացած, աչքերը վրայ տուած, զնաց հանդստեան:

Միշա զուարթ ու լաւատես Արամ կը սիրէր ըսել թէ՝ անմահ է ինք· պիտի չմեռնի երբեք: Մեռաւ ու թաղուեցաւ, բայց ես չեմ հաւատար այդ մահուան, քանի ան ամբօրէն հաստատուած՝ իր քրտինքով ուռճացած թերթի ճակատին՝ իր մեքենայով ու պատկերով, խմբագրի խմբագրութեամբ, կ'ապրի մահէն ալ անդին:

Գրաչար ԼԵՒՈՆ

ԳԱՂՈՒԹԻՔ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՑ Աթաթիւրք Մչակոյթի Կեդրոնին մէջ, Ապրիլ 10–ին, դաչնակի համերգ մը տուած են Անի եւ Բաֆֆի Պետրոսեան: Յայտագրին մաս կազմած են Ռախմանինովի, Տվորժաքի, Մոսկովսկիի, Ռավէլի եւ Ա. Բաբաջանեանի գործերը: Երկու տաղանդաւոր արուեստագէտները ջերմ ընդունելութեան արժանացած են:

***

ՊՈԼՍՈՑ Էսաեան Սանուց Միութեան սրահը բացուած է խմբական ցուցահանդէս մը, որուն իրենց մասնակցութիւնը բերած են Պերճ Էրզիեան, Համբարձում Տէմիրճի եւ Ալինա Սարը: Բոլոր գործերն ալ հետաքրքրութիւն ստեղծած են արուեստասէր այցելուներու մօտ:

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ «Հորիզոն» չաթաթեթերթը Ապրիլ 17–ի իր թիւով նոր փորձի մը կը ձեռնարկէ՝ «Հասնելու համար հայերէն կարդալ չգիտցող մեր ազգակիցներուն», ֆրանսերէն եւ անգլերէն 12–ական էջնոց յաւելուած մը կցելով:

***

ՍԵԼԱՆԻԿի «Տէր Զաքարեան» սրահին մէջ, Ապրիլ 10–ին, Հ. Ց. Դ. Յունաստանի Հայ Դատի Յանձնախումբը մամուլի ասուլիս մը տուած է յօն լրագրողներուն համար: Սելանիկի ու Աթէնքի մօտ 25 լրագրողներու, ինչպէս նաեւ ձայնասփիւռի ու հեռատեսիլի թղթակիցներու ներկայ եղած ասուլիսին խօսք առած ու հարցումներուն պատասխանած է Կարապետ Գալֆայեան: Խօսնակը անդրադարձած է Հայ Դատին, արցախեան պահանջատիրութեան ու «Ղարաբաղ» կոմիտէի անդամներու ձերբակալման: Լրագրողներուն տրամադրութեան տակ դրուած է հայկական հարցը լուսաբանող թղթածրար մը: Յունական օրաթերթերը, յատկապէս Սելանիկի օրաթերթերը տեղ տուած են մամուլի ասուլիսին:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՄԲ...

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ Զ. ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Ընթացիկ իր հանդիպումներէն տարբեր էր այս անգամ Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան ցերեկոյթը, որ տեղի ունեցաւ Կիրակի, Ապրիլ 16–ին, Փարիզի Հ. Բ. Ը. Մ. Ալեք Մանուկեան Մչակութային Կեդրոնի սրահը: Լեցուն սրահ մը:

Յորդորուած՝ բանաստեղծութեամբ ապրիլեան այս հանդիպումը չունէր, սակայն, սուտերի, մթնոլորդ տարրի մը խմաստը, ինչպէս սկիզբէն բացատրեց յայտագրին պատասխանատուն՝ Արփի Թոմոյեան, այլ՝ մեծութեան, հարստութեան: Այդ թուականը, Ապրիլ 24, սուդի, ողբի օր չէ, այլ՝ անկէ թելադրուած մեծութեան, հարստութեան արձագանգ մը եւ անոր լաւագոյն նչումներէն մէկը բանաստեղծութեամբ կրնայ ըլլալ:

Ներածական այս հակիրճ տողերէն ետք, Արփի Թոմոյեան կը բացատրէր թէ այս ցերեկոյթին համար ընտրուած անուն – ները կը պատկանին մեր ներկային, բացի երկու բացառութիւններէ – Կոստանդեան եւ Սարաֆեան, որ ծնած ըլլալով հանդերձ նախքան Եղեռնը, կը մնան 1920–ական թուականներէն ցայսօր երկարող Սփիւռքի մեր գրականութեան մէջ: Միւս անուններն էին՝ Զահրատ, Խրախունի, Զ. Գազանճեան, Վ. Օչական, Վ. Թեքեան, Գր. Պըլտեան:

Շեչտելէ ետք թէ օրուան այս ծաղկաքաղին ամբողջական պատասխանատուն ինքն էր, Արփի Թոմոյեան յաջորդաբար, ամփոփ դիծերով կ'անդրադառնար ներկայացուած իւրաքանչիւր հեղինակէ ընտրուած գործին, զոր կ'արտասանէին Նոյեմի Եուսուֆի – Քըրքպէչեան, Սօսի Յակոբեան, Կարապետ Տաքէսեան, Թիրայր Զօլաքեան, Խոմոն Յարեթեան:

Զարեհ Խրախունիէն ետք, որու «Լեռը» մնայուն խորհրդանիչը կը մնայ հայ ժողովուրդին, Արփի Թոմոյեան մէջբերելով Սարաֆեանի յատկանչական սա մէկ տողը՝ «Փախաւ, սահեցաւ մեր հայրենիքը մեր ոտքերուն տակէն, ծովին տալով մեզ: Բայց լաւագոյն առիթն է աս՝ լողալ սորվելու համար: Մեզի կը մնայ սուզուիլ՝ առանց երկար – բարակ չափելու, առանց վախի» մինչեւ վերջը որպէս տեսակ մը լայթմոթիւ պիտի օգտագործէր բանաստեղծին այդ լողալ սորվելու թելադրանքը, այնքան դիպուկ Սփիւռքի համար:

Սարաֆեանի «Ալիքներ»ու հատուածներէն ընթերցումին կը յաջորդէր Յարութ Կոստանդեան, Փրովանսի ճգնաւորը, որ դեռ 1954ին, երբ քառասունեւհինդ տարեկան է կը գրէր իր մէկ նամակին մէջ· – «Նախ բանաստեղծ եմ»: Այդպէս ալ մնաց մինչեւ վերջը, ոչ միայն խառնուածքով, այլ նաեւ ապրելակերպով: Իրմէ արտասանուեցան «Բեւեռապիր», «Աղօթքի պէս» եւ «Միրանենին»:

Զահրատի գործերուն մէջէ, ընկերային հարցերը լայն տեղ կը գրաւեն, դիտել կուտար Արփի Թոմոյեան, անցնելով պոլսեցի այս բանաստեղծին, որմէ կ'արտասանուէին երկու կտոր՝ «Անանց մըզճաւանջի» եւ «Հողը»: Ապա, վարդը կուդար օրուան 5–րդ հեղինակին՝ Զուլալ Գազանճեանի, որու համար, կ'ըսէր դասախօսը, բանաստեղծութիւնը ապրումներու աստիճանաւորումին գերազոյն կէտն է, դպալու հզօրագոյն աստիճան մը, ուր ապրուածը՝ արտայայտութեան անհրաժեչտութիւնը կը բերէ: Իրմէ երեք կտոր կ'արտասանուէին՝ Սքերցօ, Զբուարթնոց եւ Անի:

Վահէ Օչականէն ընտրուած երկու վկտորներէն մէկը միակն էր օրուան յայտագրին, որ ուղղակի կապ ունէր Ապրիլ 24–ի հետ՝ «Տարեդարձ»: Ինքնատիպ կտոր մը, հրատարակուած «Յառաջ»ի մէջ, (Ապրիլ 24, 1987) եւ որ այսօր իրատես մօտեցումով մը կ'անդրադառնայ այդ «Տարեդարձին»:

Վ. Թեքեան, ինչպէս նկատել տուաւ Արփի Թոմոյեան, ցանկին միակ կինն էր, ու մեր ամէնէն լաւ բանաստեղծներէն մին: Իրմէ կարդացուեցան՝ «Կարս»ը ու «Քանի որ ես այդտեղ չեմ»:

Հուսկ, ներկայացուած վերջին անունն էր՝ Գրիգոր Պըլտեան, որուն մէկ պատասխանը այն հարցումին թէ ինչո՞ւ կը գրէ, կը սահմանէ արդէն գրագէտին էութիւնը.– «...Ի՞նչ է որ ինծի կը մղէ առաջին հերթին գրելու, պիտի ըսեմ ապրելու, ըլլալու, մտածելու տենդ մը: Ինծի համար գրելը մէկուդ մըն է, տեղ մը՝ ուր կրնամ ըլլալ, տեղ մը՝ ուր կը չարունակուի իմ գոյութիւնս...»: Անոր «Վայրեր»էն եւ «Մանտրաներ»էն էջերու արտասանութեամբ «բանաստեղծութեամբ» կը փակուէր այս չահեկան ցերեկոյթը:

Գնահատելի էր նախ գաղափարը, ապա մանաւանդ այն հաստատումը զոր կը ցանք ընել, անգամ մը եւս, այս առթիւ, ինչ կը վերաբերի կարճ ու ամփոփ ձեւով կարենալ ներկայացնելու ութ հեղինակներ, անհրաժեչտը ըսելով, առանց աւելորդաբանութեանց:

Վերջին դնահատական խօսք մըն ալ ըսենք մեկնաբանողներուն, որոնց ամէն մէկը իր խառնուածքին համաձայն, բայց բոլորն ալ բնագրին խոր ըմբռնումով, մեզի չնորհեցին իսկական վայելք մը:

Եւ ինչպէս, իր եզրակացութեան մէջ, չեչտեց Արփի Թոմոյեան, յետագայ հանդիպումներուն համար, մեր իրական նութիւնը վստահօրէն պիտի տայ նոր անուններ, լողալ սորված, կանգուն մնալ սորված, հզօր ըլլալու դասը սերտած անուններ, որպէսզի ամէն Ապրիլ 24–ին մութը աւելի եւ աւելի փարատի:

Ա. Մ.

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Գնացքը մտաւ Պալաճարիի կայարանը, դանդաղեցաւ եւ կանգ առաւ կառաչարը ցնցելով դիծերուն վրայ:

Քարափին վրայ մարդոց բազմութեան ժխորը սթափեցուց Սոնիան, որ դէպի պատուհանը եկաւ եւ բացաւ: Արեւը կը ճաճանչէր եւ մերճաւոր նաւթահորերու արտանչումը խառնուած բարձրացող փոչիին մտաւ վակոնէն ներս:

Սաթենիկ երկարած նստարանին վրայ կը ջանար պահպանել իր առ երեւոյթ հանդարտութիւնը: Ցանկարծ կարծես մթնոլորտը տիրապետեց իրեն եւ չառաջնեցաւ չիոթ եւ պզտոր յուզումով մը:

Նաւթի այդ հոտը, կայարանի յատուկ այդ ժխորը, արեւի ճերմակ լոյսը, որ սարսռալով կը տարածուէր մինչեւ իրեն, դիեթէ բռնութեամբ վերադարձուցին զինքը անցեալ յիշողութիւններու:

Սոնիա եաեւ դարձաւ եւ հարցուց·

– Ուզո՞ւմ ես, Սաթիկ ջան, իջնանք թէյ առնենք:

Սաթենիկ ժխտական չարժում մը ըրաւ:

– Կը մնանք այստեղ քանի րոպէ, ժամանակ ունենք, պնդեց Սոնիա:

– Չէ՛, Սոնիա, դու գնա եթէ ուզում ես:

Սոնիա զլուխը չարժեց դժգոհութեամբ·

– Եթէ այսպէս չարունակենք մեր ճամրորդութիւնը, Սաթիկ, դու դեռ սահմանը չհասած կը ստիպուիս ընդհատել:

Սաթենիկ ժպտեցաւ տխրութեամբ եւ ահա յանկարծ աւելի ուժգին դուրսի աշխարհը եւ այդ իրեն չատ ընտանի մըթնոլորտը խուժեց իր ներքին էութեան մէջ: Խռովայոյզ հապճեպով մը հակասական զգացումներ զալարեցին հոգին եւ երբ Սոնիա կը պատրաստուէր դուրս դալու, Սաթենիկ մրմնջեց տաժանելիօրէն·

– Սոնի՛կ···

– Հա՛ջան···

– Փակէ պատուհանը եւ իջեցուր վարագոյրները ··· խնդրում եմ ··· լոյսը ինձ խանգարում է···

Սոնիա մեքենաբար կատարեց Սաթենիկի խնդրանքը եւ չտապեց դուրս դալու:

Կէս մութի մէջ, աստիճան մը ամոքած, Սաթենիկ ուզեց վանել իր հոգիէն յիչողութիւններու խռովիչ պարը: Աչքերը փակեց եւ ձեռքը տարաւ աենդապին ճակատին:

Դուրսի ժխորը աւելի խուլ կարծես հեռացաւ ··· հակառակ ուղղութեան եկող կառաչար մը թաւալեցաւ մերճաւոր գիծի մը վրայ եւ աւելի հեռուէն վարագոյրի մը սուլոցը երկար եւ բեկբեկ խափանեց բոլոր ձայները: Նման չարաբաստիկ ազդարարութեան մը՝ այդ երկարձգուող սուլոցը տիրապետեց միջոցին եւ յանկարծ լռեց:

Այն ատեն Սաթենիկ զգաց որ ուժովը իր տառապանքին եւ զօրութիւնովը իր սիրոյն, զերազոյն սարսուռով մը հաղորդակցութեան կը մտնէր տիեզերական խորհուրդի մը հետ· խաղաղութիւնը համակեց իր հոգին, լռեցնելով իր ներքին էութեան բոլոր ձայները եւ մարելով բոլոր փայլատակող լոյսերը:

Երբ Սոնիա վերադարձաւ կարծեց որ Սաթենիկ կը քնէր: Զգուշութեամբ նստեցաւ իր անկիւնը եւ աչքերը հոգածութեամբ սեւեռեց անոր ժժգոյն դէմքին: Քանի մը րոպէ ետքը գնացքը ճամբայ ելաւ եւ ի պատասխան Սաթենիկի անորոչ մէկ չարժումին՝ Սոնիա մրմնջեց·

– Պիտի չանցնենք Բաքուից:

Այլեւս հեռզհեռէ աւելի արագութեամբ կը հեռանային ընտանի շրջաններէ: Սաթենիկ ոտքի ելաւ, մօտեցաւ պատուհանին եւ վարագոյրը բարձրացուց:

Տափարակ եւ անապատային դաչտի հեռաւորութեան մէջ, քաղաքի մը անորոչ սիլուէթը կը խուսափէր իր տեսողութենէն: Հեռզհեռէ ալ աւելի անորոչ քարակոյտ ··· եւ այդ խուսափուկ եւ անկայուն դիծերով հազիւ նչմարելի թանձրութիւնը, որ ահա կորսուեցաւ իր տեսողութենէն, Բաքուն էր եւ անցեալը, լիքը տաժանելի եւ մահացու տխրութիւններով, լիքը փայլատակող ուրախութիւններով, որոնցմով իր հոգին զալարուեր էր այնքան սոսկալի եւ այնքան գեղեցիկ ժամերու մէջ:

Գնացքը ալ աւելի արագութեամբ կը թաւալէր առանց կանգ առնելու կայարաններու մէջ· մութը կ'իջնար դանդաղութեամբ տափարակ դաչտերու վրայ եւ դիշերը ահա կուգար կարծես ամբողջ աչխարհի մը չտեսնուած ճաճանչները մարելու: Այն ատեն Սաթենիկ հեռացաւ պատուհանէն, կրկին երկնցաւ նստարանին վրայ եւ աչքերը փակելով, յուսահատ անհամբերութեամբ սպասեց Սոեփանի այցելութեան···

(Մարտ 31, 1922)

(Շար. 134 եւ վերջ)

(Շար. Ա. Էջէն)

յայտարարեց թէ հարկ է դեռ շատ պայքարիլ, որովհետեւ «հակապերեստրոյկա ուժերը շատ զօրաւոր են»: Ակադեմա – կանը Թիֆլիս պիտի մեկնի տեղւոյն վրայ քննելու համար վերջին դէպքերը:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ մէջ, ընկերային զժգոհութիւնը բաւական մտահոգիչ համեմատութիւններ կ'առնէ իշխանութեան համար: Ցուցարարները «Անօթի ենք» արձանագրութեամբ իրենց կուրծքին վրայ կը տողանցեն ու զանազան այլ ձեւերու ալ կը դիմեն, չնայելով դէմ հզօրծել Սահմանադրութեան, որ կը սահմանափակէ անհիքաններու կարելիութիւնները: Ամբողջ երկրին մէջ 300 հազար հոգի կը մասնակցին բողոքի այս ցոյցերուն, որոնք ծայր առած են հաւաքական պայմանագրութեանց նորոգման առթիւ: Գործնելու կարողութիւնը խնդրոյ առարկայ է («Չենք կրնար ընտանիք մը ապրեցնել ամսական 300 ֆրանքով»):

ՇԱՆԼԸ – ՈՒՐՖԱՅԻ մէջ, Թուրքիոյ հարաւ – արեւելեան չրջանը, Ապրիլ 22ին դեռ ձերբակալուած կը մնար քաղաքապետը – Հալիլ Իպրահիմ Զելիք – անդամ իսլամապաշտ «բարգաւաճում» կուսակցութեան, որ յայտարարած էր մամուլին. – «Ոչ աթաթիւրքեան եմ, ոչ աջխարհական այլ՝ մահմետական» ինչ որ դէմ է եղեր պատժագիրքին 13–րդ յօդուածին, որ կը սահմանէ աշխարհականութեան դէմ քարոզչութիւնը: Կը թուի որ կառավարութիւնը խառացուցած է կրօնական հարցին հանդէպ իր դիրքը:

ԿԱՌ ՏԻ ՆՈՐի դիծին վրայ, ոչ մէկ կառախումբ կար երկուշաբթի, որպէս բողոք երկու ուղեվարներու դէմ եղած յարձակումներու Փարիզ – Քրէյլ ճամբուն վրայ: Սենափքանները կը պահանջեն որ երկու ըլլայ անոնց թիւը ամէն կառախումբի համար: Սէ – Ժէ – Թէ–ի դործադուլը հետեւանքներ ունի այլ դիծերու վրայ ալ:

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Գուշուճեան,
Տէր եւ Տիկին Յակիկ Սէմէրճեան եւ զաւակները՝ Բարսեղ եւ Ժիլպէր,
Այրի Տիկին Ովաննա Տիւմէճեան,
Տէր եւ Տիկին Կարօ Աւազեան եւ զաւակները,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծմօր եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ

ԹԱԳՈՒՀԻ – ԱԼԻՍ ԽԱԶԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 21–ին, 69 տարեկանին:

Ցուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Ապրիլ 26, ժամը 10·30–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Ալֆորվիլի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՅՈՎՀ. ՇԻՐԱԶ

ԾՆՆԴԵԱՆ 75–ԱՄԵԱԿ
ԵՒ
ՄԱՀՈՒԱՆ 5–ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑ

ԺԱՓԼիի նախաձեռնութեամբ մեծարանքի երեկոյթ, Ուրբաթ, Ապրիլ 28, ժամը 20·30–ին, Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնը՝

118, rue de Courcelles, 75017 Paris
M° Courcelles

Կը մասնակցին՝
ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ
ՑԱՄԻԿ ՆԱՏԻՐԵԱՆ – ԳԵՒՈՆԵԱՆ
եւ
ՄԱՍԻՍ

Մուտքը ազատ է:

ASSOCIATION CULTURELLE ARMENIENNE
« GAïDZ — Nor Serount »

CONCERT EXCEPTIONNEL

SERGUEï MARKARIAN
— pianiste —
avec la participation de
HERMINÉ YERISSIAN
— cantatrice —
Samedi 29 avril à 20h30 précises
SALLE CORTOT
78, rue Cardinet, Paris

Հասոյթը կը յատկացուի Հայաստանի վերաշինութեան մասնակից ամառնային ջոկատներու մեկնումի ծախքերուն:

Concours Photo
de l'UGAB-JEUNES
Thème : LA VILLE

L'UGAB - JEUNES organise du 11/03 au 30/04/89 un Grand Concours Photo sur le thème de *LA VILLE*.

Que vous soyez un futur grand reporter ou tout simplement un amateur profane, le Concours Photo de l'UGAB - JEUNES vous concerne.

Historique et majestueuse, moderne et fière, timide et rustique, ... votre *VILLE* nous intéresse.

Vous avez jusqu'au 30/04/89 pour nous adresser vos chef-d'œuvres.

DE NOMBREUX PRIX A GAGNER :
— Week-end pour 2 personnes (Avion+Hôtel) à *Londres*
— Platine Laser Philips, etc...

ALORS N'ATTENDEZ PLUS ET A VOS APPAREILS !

Dossiers d'inscription à retirer au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles— 75017 PARIS
ou téléphoner au 42. 27. 12. 26

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

Vendredi 28 Avril

à la Maison de la Culture Arménienne
de Décines
à 20 heures 30

Yves TERNON
présente
«ENQUETE SUR LA NEGATION D'UN GENOCIDE»
Conférence — Débat :
«Les Historiens du Génocide Arménien face à l'ouverture des archives turques»
—Signature du livre.—

« HARATCH »
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Agnouni d'Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil

Mini Croisière
à bord du «VERT GALANT»
le Lundi 1er Mai
départ du Pont Neuf à 9h30
Retour vers 18 heures
Prix 300 Frs
(petit déjeuner, déjeuner, goûter compris)
Réservation: Tél.: 39. 82. 6. 91 —le soir—
— Places limitées —

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑՍԱԿԻ

Տիրուհի Յակոբեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին փոխան ծաղիկի Տիկին Շաֆէ – Մարի Մուրատեանի մահուան առթիւ:

ALÉCIAN
DESSINS — PEINTURES

GALERIE BARM'S
Rive Gauche (face à Notre-Dame)
5, quai de Montebello, 75005 PARIS
Tél. : 43. 25. 61. 11

Exposition du 17 Avril au 1er Mai

Heures d'ouverture 14h — 19h30
sauf le dimanche

GRANDE FETE FAMILIALE DANSANTE

Dimancfe 30 Avril
à partir de 15 heures
organisée par
la *Croix Bleue Arménienne*
Section Saint-Maurice de Beynost
avec la participation de l'ORCHESTRE
N A ï R I
de Valence
à la Salle des Fêtes
de St.-Maurice de Beynost
Buffet oriental □ *Chich-Kébab*
— Ambiance arménienne —
— Entrée libre —

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱԶԻ
ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԵԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

Տարեկան Թէյասեղան

Կիրակի, Ապրիլ 30, ժամը 15–ին:

Salle Municipale rue Jean-Jaurès
face au stade Léo Lagrange, Arnouville

Գեղարուեստական բաժին նախատես – ւած է· բոլոր ընկերուհիները հրաւիրւած են:

– ՃԱՇ –

ԳԱՐՈՒՆ ՄԱՆԿԱՆՑ ԵՐԳԱԽՈՒՄԲԻ
ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
5–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻԻ

Ապրիլ 30, Կիրակի, ժամը 12·30–ին Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ Ա. Ջրբաշեան սրահը, ճաշին ընթացքին գեղարուեստական լայն բաժին, Գարուն Մանկանց Երգչախումբին կողմէ:

Մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի հեռաձայնել· –

91 – 87 – 43 – 71

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԿՆՈՋ ՄՏԻԻ ԵՒ ՏԱՂԱՆԴԻ
ՓԱՌԱՏՕՆ

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ տիկնանց Յանձնախումբը Մայիս 26, 27 եւ 28 թուականներուն եկեղեցւոյ մշակութային տան սրահին մէջ կը կազմակերպէ «Հայ կնոջ մտքի եւ տաղանդի փառատօն»ը: Կը խնդրուի նկատի ունենալ յիշեալ թուականները եւ չխոչընդոտել: Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱԶԻ Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի անդամական ժողովը Ապրիլ 29–ին, ժամը 16–էն սկսեալ, սովորական հաւաքատեղին:

Կը խնդրուի անդամուհիներէն, բացա – կայութեան պարագային, քանի մը օր առաջ տեղեակ պահել մասնաճիւղի վարչութիւնը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է համազգային կրթական կեդրոնի Ֆոնային համար՝ Տէր եւ Տիկին Բրնէ Թորոսեանէ 500 Ֆր. Հմայեակ Յարեթ-Նազովեանի մահուան առթիւ:

***

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ընդունած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները· – Տէր եւ Տիկին Կարպիս Յակոբեանէ 1000 Ֆր. ի նպաստ դպրոցին, փոխան ծաղկեպսակի Տիկին՝ Շուշանիկ Խանջարեանի մահուան առիթով: Վերջին Գալիկեան, Նազելի Ֆորթիւն, Վարդանոյշ Էսէնճէ, Տէր–Անդրէասեան ժընովիկ 100–ական Ֆրանք:

***

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ընդունած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Սարգիս Էֆխանեանի մահուան քառասունքին առթիւ· – Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեանէ 400 Ֆր., Պր. Սարդիս Սելիմեքեանէ (Պանեէօ) 200 Ֆր.:

***

ՄԱՐՍԷԼ – Սէն – թ'Անթուանի Սուրբ Թադէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ընդունած է փոխան ծաղկեպսակի՝ Սրբուհի – Ժանիի Թորոսեանի (ծնեալ՝ Քէչէճեան) մահուան առթիւ· – Տէր եւ Տիկին Ղազարոս Ասլիհանէ 100 Ֆր.:

***

Տէսինի Կրօնական Ընկերակցութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները· –

Կարօ Ամուճայեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի· – Պր. Յարութիւն Պէքմէճեան 200, Այրի Տիկին Սուլթան Օհաննէսեան 300, Տէր եւ Տիկին Թագուհի Մուճայեան իրենց մօր մահուան առթիւ՝ 5000 Ֆր.: Եկեղեցիին պայծառութեան համար՝ Տէր եւ Տիկին Սահակ Տէր – Սահակեան 1000, Նորվան Եպիսկ· Զաքարեան 1300, Տէր եւ Տիկին Ճեպրայէլ Պաստուրեան 1500, Այրի Տիկին Մարիամ Թադէոսեան 1000, Պր. Յակոբ Փալանճեան 700, Տէր եւ Տիկին Սեպուհ Սարեան 500, Այրի Տիկին Եղսանոյշ Պառաւեան իր ամուսնոյն մահուան տարելիցին առթիւ՝ 600, Այրի Տիկին Արշալոյս Տալեան, Պր. Ժապ Ժամկոչեան, Այրի Տիկին Աննա Մուրատեան, Այրի Տիկին Մարկրիտ Աւագեան, Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Ս. Գալուստեան, Պր. Յակոբ Տէր – Սահակեան, Պր. Յարութիւն Օհաննէսեան, Գուլումճեան եւ Յովհաննէսեան ընտանիք 500–ական Ֆրանք, Այրի Տիկին Պերճուհի Թադէոսեան, Պր. Ժապ Ժապ Մխրզոյեան, Տէր եւ Տիկին Վարդանակ Մխաքճեան, Տէր եւ Տիկին Թ. Գալուստեան 300–ական Ֆր., Այրի Տիկին Բերուզ Մանուկեան 200, Այրի Տիկին Մարիամ Փանոսեան 300, Տիկին Տալաթ, Պր. Պետրոս Սիւմպէճեան, Պր. Զարեհ Մարտիրոսեան 100–ական Ֆրանք:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 26
MERCREDI
26 AVRIL
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՍԱՆՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.001 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.001

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԱՊՏԱԿ ՀԱՅԵՐՈՒՆ»

Ադրբեջանի Գրողներու Միութեան նախագահ Անար Ռըզաեւ Գերմանիա այցելած է իր հաւատարմագրման առթիւ : Ան ճըգնաժամի մէջ տեսակցութիւն մը ունեցած է «Հիւրրիյէթ»ի թղթակիցին հետ : Մասնաւորապէս հարցումներն ու Անարի պատասխանները («Հիւրրիյէթ», Ապրիլ 22) :—

Հ.— Ուրկէ՞ ծագում կ'առնէ Հայերու դիմադրութիւնը որ կը մխտի իրենց հողերուն վրայ Ադրբեջանի կապուած Ղարաբաղը : Ինչպէս կը պատճառաբանէք արհնալի դէպքերուն դրդապատճառ ատելութիւնը :

Պ.— Այս ատելութիւնը մեզմէ՝ Ադրբեջանցիներէ ծագում չառներ : Ինչպէս ծանօթ է, Ղարաբաղ աւելի քան 500 հազար-հոգի բնակչութիւն մը ունի, որուն 350 – հազարը Ադրբեջանցի, ու չուրջ 200 հազարը Հայ է· իսկ Ղարաբաղի ներքին մասին՝ Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութեան մեծամասնութիւնը Հայերէ կը բաղկանայ : Այս պատճառաւ, 1923–էն ի վեր, Լեռնային Ղարաբաղ կը վայելէ ինքնավար իրավիճակ մը : Սակայն կապուած հանրապետութիւնը ադրբեջանական է : Հայաստան ուզեց որ այս չրջանը իրեն կապուի, իսկ մեր Մորհրդարանը մերժեց այս փափաքը : Մենք ըսինք թէ սահմանները փոփոխելի չէին : Բացատրեցինք թէ Կորբաչովի վերակառուցումը սահմաններու փոփոխութիւն չէր նշանակեր : Սակայն կարգ մը կէտերու հրահրումով հոս հասանք :

Հ.— Իրենց պատճառաբանութիւնը միայն Լեռնային Ղարաբաղի մէջ քնակչութեան թիւի առաւելութի՞ւնն էր :

Պ.— Անշուշտ ոչ : Այն ժամանակին ընդգծենք որ մենք լճացման չրջան կը կոչենք, Ստալինի ու Բրեժնեւի օրով, այս չրջաններուն մէջ կարելի չէր եղած բաւարար ծառայութիւն մատուցանել : Ցամքպէս ընկերային ու մչակութային մարզերուն մէջ չատ անուշադիր գտնուած են : Ու անոնք ընկերային այս հարցերը ազգային հարցերու վերածեցին, կարգ մը չրջանակներ ժողովուրդներու միջեւ թշնամանք սերմանեցին ու ծնաւ ատելութիւնը : Ատոնք, իրականութեան մէջ չորժանիներ էին որոնց նպատակը պատրաստ կանդնիլ էր Կորբաչովի վերակառուցումին :

Հ.— Լաւ, նախ որպէս Ադրբեջանցի մը, ապա որպէս երեսփոխան, դուք ի՞նչ կը մտածէք Հայերու հողային այս պահանջին մասին :

Պ.— Ադրբեջանի ժողովուրդը գիտէ թէ այս հողը իրեն կը պատկանի ու նաեւ պիտի չտայ զայն : Արդէն Մոսկուա եւս պաշտօնապէս մերժեց Հայերու այս փափաքը : Մենք միչտ կ'ուզենք խաղաղութեամբ ապրիլ եւ ոչ թէ թշնամութեամբ : Չենք ուզեր յետագայ սերունդներու փլած կամուրջներ ձգել, որոնք արգելք պիտի հանդիսանան անոնց մերձեցումին :

Հ.— Ներկայիս ի՞նչ կացութիւն կը տիրէ Ադրբեջանի ու Հայաստանի միջեւ լարուած վիճակը :

Պ.— Սա միլոցին քիչ մը հանդարտած ըլլալով հանդերձ անհետացած չէ : Գիտէք, Վրաստանի մէջ ալ կարգ մը դէպքեր պատահեցան : Ազգային հարցերու տեսակէտէն պրկում գոյութիւն ունի : Ամէնէն ցաւալին այն է որ այս դէպքերուն հետեւանքով Լեռ. Ղարաբաղի (Sic) բնակիչ 200 հազար Հայեր Հայաստան, իսկ Հայաստանէն 150 հազար Ադրբեջանցիներ Ադրբեջան դաղթեցին : Ասիկա մեծ հարցեր ստեղծեց : Հայաստանէն դաղթած Ադրբեջանցիներու գրեթէ բոլորն ալ հողի մարդիկ էին : Անշուշտ, երբ քաղաք կեան, գործի, տունի, ընկերային կեանքի հարցեր ծագեցան : Թէ՛ Հայաստանի Ադրբեջանցիներուն եւ թէ՛ Ադրբեջանի Հայերուն համար չատ ցաւալի եղաւ այս դաղթը : Ամբողջ այս քաշքշուկին մէկ այլ գառն հետեւանքն ալ թէ՛ Ադրբեջանցիներու եւ թէ՛ Հայերու կողմէ տրուած կորուստները եղան :

Հ.— Այս դէպքերուն մէջ, որոնք Հայաստանը մղեցին մինչեւ հող պահանջելու Ադրբեջանէն, խորհրդային Միութենէն դուրս ապրող Հայերն ու արտաքին կեդրոնները ալ դեր ունեցա՞ն :

Պ.— Անշուշտ : Արեւմուտքի մեծահարուստ Հայերն ու Խորհրդային Միութեան վերակառուցումի թշնամի, կապիտալիստ, մութ գործերու հետամուտ տարրերը հրահրեցին այս դէպքերը, խառնակեցին : Հայաստանէն զատ, Ադրբեջանի մէջ եւս այս կարգի բոյներ կան : Անոնց կաշառակերութիւնն ու մթին գործերը այլեւս նախկինին պէս չեն ընթանար :

Հ.— Ի՞նչպէս կը մեկնաբանէք արեւմտեան հանրային կարծիքին տեսակէտը դէպքերու սկիզբէն ի վեր :

Պ.— Քրիստոնեայ արեւմուտքը ազդեցութիւն կը կրէ նաեւ Իրանի կրօնամոլ ու յետադիմական դեկավար՝ Խոմէյնիի յետադիմական ընթացքէն : Արդարեւ, Արեւմուտքի «մահմետականները տգէտ են» ըմբռնումը Խոմէյնիէն եռք աւելի եւս զօրացաւ : Վերջապէս, Ղարաբաղի դէպքերուն ընթացքին Արեւմուտքը լրատուութեան ու մեկնաբանութեան մէջ առարկայական չեղաւ ու չէ ... :

Հ.— Գիտէք, 1973–էն ետք մինչեւ վերջին տարիները, գլխաւորաբար ԱՍԱԼԱ–ն, ահաբեկչական հայկական կազմակերպութիւնները բազմաթիւ թուրք դիւանագէտներ սպանեցին : Ինչպէս որ այսօր Հայաստան Ադրբեջանէն հող կը պահանջէ, այդ շրջանի հայկական ահաբեկչական կազմակերպութիւնները ու զանոնք սնուցողներն ալ Թուրքիայէն հողի պահանջ ունէին : Ի՞նչ կը մտածէք այս պահանջներուն մասին :

Պ.— Նախ և առաջ սա ըսեմ որ ԱՍԱԼԱ–ի նման ահաբեկչական կազմակերպութիւնները ոչ մէկ զօրութիւն ունին Մորհրդային Միութեան մէջ : Ստալինի չրջանին թրքապատական կարգ մը հողերու մասին պահանջ ներկայացուած, սակայն անկէ ետք նման պահանջ խնդրոյ առարկայ եղած չէ· ասկէ ետքն ալ չըլլար : Եւրոպայի սահմանները Բ. աչխարհամարտէն ետք զծուած են : Ներառեալ Թուրքիոյ պատկանողները, այս սահմանները փոփոխելու ամէն ձեռնարկ կը նշանակէ հրաւէր ուղարկել նոր պատերազմի մը, աչխարհամարտի մը : Տարբեր նկատում մը չունիմ Հայերու Թուրքիոյ ներկայացուցած հողային պահանջին :

Հ.— Այսինքն, ըսել կ'ուզէք որ Հայեր կամ ցեղային այլ խմբակցութիւն մը, եթէ գործի լծուի Թուրքիոյ սահմանները փոփոխութեան ենթարկելու հեռանկարով, Գ· աչխարհամարտի՞ մը դուռ կը բանայ :

Պ.— Այո՛ : Թուրքիոյ դէմ նման հեռանկար մը Գ· Աչխարհամարտին հրաւէր կը նկատուի : Ամէն մարդ գիտէ այս պարագան : Կարելի չէ որ արդարացի նկատեմ հողային որեւէ պահանջ որ Հայերու կողմէ կ'ուղղուի Թուրքիոյ :

Հ.— Թէ՛ որպէս երեսփոխան եւ թէ՛ որպէս Ադրբեջանի Գրողներու Միութեան նախագահ, որեւէ ձեռնարկ կատարեցի՞ք Ադրբեջանի ու Հայաստանի միջեւ ներկայ լարումը դարմանելու համար :

Պ.— Անշուշտ : Որպէս Գրողներու Միութիւն, գլուխ դիմում կատարելով Հայաստանի Գրողներու Միութեան, ըսինք.— «Խօսի՛նք, մենք որպէս մտաւորական, չանանք միասնաբար լուծում գտնել հարցին» · իսկ Երեւանի երկրաչարժէն ետք դարձեալ որպէս Գրողներու Միութիւն, ցաւակցութիւն յայտնեցինք, նիւթական օժանդակութիւն կատարեցինք : Սակայն մինչեւ այսօր, ո՛չ հարցին լուծումին համար միասին աչխատելու մեր առաջարկին պատասխան մը, ոչ ալ նիւթական օժանդակութեան չնորհակալութիւն մը ստացանք ... :

***

ԽՄԲ· «ՅԱՌԱՋ»ի· — Այլապէս «չահեկան» այս հարցազրոյցը նոր խորհրդածութիւններու չի կարօտիր : Անցեալ Հոկտեմբերին ալ, Անար «պատմական» յայտարարութիւն մը ըրած էր «Ֆիկառօ»ի թղթակցին (Հոկտ· 23 / 24 եւ «Յառաջ» Հոկտ· 25) որու յետագային պատասխան մը գրեց Պերճ Զէյթունցեան : Անար ըսած էր՝ «եթէ Սումգայիթը տեղի ունեցած չըլլար, Հայերը զայն հնարած կ'ըլլային» : Այսօր ալ մարդը կը շարունակէ եւ դեռ Ղարաբաղէն անդին, մեր այլ պատմական հողերով ալ կը զբաղի : Գալով Հայերու «ապերախտութեան» ադրբեջանական օժանդակութեան նկատմամբ, նախընտրելի է շատ չխրթրել այդ օժանդակութեան մանրամասնութիւնները ... :

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

ԵՐԵՒԱՆ

ՆԱԵԻ ՅՈՅՑ

Ուղղակի լուրեր չկրցանք առնել երեքչաբթի օր, բայց մամուլի զօրաժակալութեանց համաձայն, Ապրիլ 24–ի արարողութիւններէն եւ դէպի Ծիծեռնակաբերդ պաշտօնական եւ անպաշտօն թափօրներէն բացի, Երեւանի փողոցներուն մէկ չուրջ 50 հազար հոգի ցոյց մը կատարած է պահանջելով Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն ազատ արձակումը : Տողանցքին դլուխը 14 հոգի բանտարկեալի զգեստ հագած էին, որպէս խորհրդանիչ 14 բանտարկեալներուն (Կոմիտէի 11 անդամները, յաւելեալ՝ Խ· Ստամբոլցեան, Արկադի Մանուչարով եւ Իգոր Մուրադեան) :

Դէպի Ծիծեռնակաբերդ, ամբողջ օրը մէկ ու կէս միլիոն Հայեր զացած ու մեխակներ ձգած են : Առաւօտուն, առաջին անդամ ըլլալով Վազգէն Կաթողիկոսի կողքին էր Գարեգին Բ· :

Մոսկուայի Հայոց Պերեզմանատան մէջ ալ չուրջ 3000 հոգի համախմբուած է, ոգեկոչելով մէկ ու կէս միլիոն նահատակներուն հետ Սումգայիթի զոհերը :

ՓԱՐԻԶ

Փարիզի Ս· Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Ապրիլ 24–ին ժամը 15·30–ին, տեղի կ'ունենար պատարագ եւ հոգեհանդիստ : Օրուան պատշաճ հոգեւոր ճառը կ'արտասանէր Գիւտ Արք· :

Ժամը 18–ին, ինչպէս ամէն Ապրիլ 24–ի, Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու Միութեան չնորհուած էր Անծանօթ զինուորի շիրիմին Բոցի արծարժումը, որ կը կատարուէր տպաւորիչ հանդիսաւորութեամբ, ձեռամբ կազմակերպութեան նախագահ՝ Տիրան Ոսկերիչեանի : Շուրջ 500 հոգի կը մասնակցէին այս արարողութեան :

Ժամը 19–ին, Ավընիւ տ'Իէնա համալսարանի քանի մը հազար հոգի, մասնակցելու համար Հ· Յ· Դաշնակցութեան կազմակերպած ցոյցին : Թափօրը կ'ուղղուէր դէպի Թրքական դեսպանատուն եւ ճամբու ընթացքին կը լսուէին զանազան լոզունգներ, որոնք կը վերաբերէին ընդհանրապէս զանազան հարցերու, անկախ նաեւ օրուան ոգեկոչումէն («Ժողովուրդ մը, հող մը, դրօչակ մը», «Թուրքիոյ մէջ կը սպանեն, կը չարչարեն», «Ղարաբաղը՝ Հայաստանի», «Ղարաբաղ, Ղարաբաղ, Ղարաբաղ Կոմիտէն», «Ազատ, անկախ, միացեալ Հայաստան», «Թուրքիա, Թուրքիա, միշտ հոս պիտի ըլլանք», «Միութիւն, պայքար, յաղթանակ» եւայլն) :

Թափօրին կը մասնակցէր նաեւ քրտական կազմակերպութիւն մը՝ Քաուա :

Դեսպանատան մօտ (որ անշուշտ, ոստիկանութեամբ պաշարուած էր եւ ճամբան ալ փակ) խօսք առաւ Սեդա Սէրէնկիւլեան, որ ոգեկոչեց 1915–ը, ցեղասպանութիւն մը որ չարունակուեցաւ մինչեւ Սումգայիթ : Անդրադարձաւ նաեւ Ղարաբաղի, եւ իր եղրակացութեան մէջ, յայտնեց թէ հայ ժողովուրդին խոչընդոտը կը մնայ ազատ, անկախ, Միացեալ Հայաստանը :

ՄԱՐՍԷՅԼ

Ոգեկոչումի արարողութիւնները սկսան Ապրիլ 23–ին Ս· Թարգմանչաց Եկեղեցին : Ժամը 21–ին տեղի ունեցաւ Հոկում, որուն ատարճին, «Ազատագրութիւն» կազմակերպութեան երիտասարդները հերթով պահակ կեցան յուշարձանին մօտ, մինչեւ ուշ գիշեր :

Ապրիլ 24–ին, ժամը 10–ին, Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան պատարագ մատոյց Ս· Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ապա Նահատակաց յուշարձանին առջեւ տեղի ունեցաւ ծաղկեպսակներու զետեղում եւ հոգեհանդիստ : Խօսք առաւ Կարօ Յովսէփեան, ներկայ էր քաղաքապետը՝ Ռ· Վիկուռու :

Նոյն օրը ժամը 18–ին, նախաձեռնութեամբ Հ· Յ· Դ· Նոր Սերունդի, Հայ Դատի յանձնախումբի եւ Կասպոյտ Խաչի, տողանցք մը տեղի ունեցաւ Մոպիլի հրապարակէն Նահանգապետարան, ուր բանաձեւ մը յանձնուեցաւ : Խօսք առաւ Սարհատ Գիլինճեան : Ցոյցին կը մասնակցէին 1500–էն 2000 հոգի :

Ժամը 18·30–ին, այս անգամ ԻԻՔՖԱՖ–ի եւ ԺԱՖ–ի նախաձեռնութեամբ քանի մը հարիւր հոգիի մասնակցութեամբ համախմբում մը տեղի ունեցաւ Թրքական հիւպատոսարանին առջեւ, Ավընիւ տիւ Փրեսոս :

Պուէ տիւ Ռոնի նահանգին այլ քաղաքներու մէջ ալ տեղի ունեցաւ ոգեկոչման արարողութիւններ, ինչպէս Էքս – ան – Փրովանս, Վիթրոլ, Կառտանն, Պուք – պէլ – Էռ :

ԼԻՈՆ

Ապրիլ 24–ին, ժամը 15–ին Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանդիստական յատուկ պաշտօն կատարուեցաւ մասնակցութեամբ երեք յարանուանութեանց : Ներկայ եղան Ռեմոն Պառ, Նորբընթեր

(Շար·ը Դ· էջ)

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

Մեր ազգային ողբերգութիւնը՝ 1915–ի ցեղասպանութիւնը, յանկարծահաս արհաւիրք չէր: Ան ունեցած է իր նախապատրաստական շրջանը, որ սերտօրէն կ'առընչուի օսմանեան կայսրութեան պատմութեան, յատկապէս անոր ճգնաժամային պահերուն հետ: Կայսրութեան գոյութեան ակիզբէն ի վեր անոր հպատակները բացայայտ կերպով կը բաժնուէին երկու կարգի՝ լիիրաւ կամ ռամռու եւ ոչ լիիրաւ կամ զիմմի: Արտաքնապէս առաջինները մահմետականներն էին, իսկ միւսները՝ այլ կրօնքներ դաւանողները: Սակայն խորքին մէջ ոչ միայն կրօնական տարբերութիւններն էին, այլեւ հանրային յարաբերութիւնները եւ տնտեսավարման ձեւերը: Այսպէս թրքական վաչկատուն ցեղերը ԺԲ. դարու կէսերուն վրայ բարձրացաւ Օսմանեան կայսրութիւնը: Ցաղթողի իրաւունքով թուրք նուաճողները իրենց ենթարկեցին տեղական ժողովուրդները, պարտադրեցին իրենց օրէնքները, զէնքի ուժով հաստատեցին իրենց գերիշխանութիւնը: Մինչեւ ԺԹ. դարու կէսերը պատերազմն էր անոնց հարստութեան հիմնական աղբիւրը, ինչպէս նաեւ հպատակ ժողովուրդներու վրայ դրած հարկերն ու տուրքերը, մշտական երեւոյթ դարձած բռնագրաւումներն ու թալանը: Դարեր շարունակուող այդ վիճակ – յարաբերութիւնները տովրական ու բնականոն դարձուցին հպատակ ժողովուրդներու՝ ռայայի իրաւազուրկ վիճակը եւ տիրապետողին արտօնեալ, ամբողջական իրաւասութիւններ ունենալու հանգամանքը: Այդ ամէնը հիմք ծառայեցին թէ համապատասխան քաղաքականութեան եւ թէ հանրային մտայնութեան ձեւաւորման: Նման վիճակ գոյատեւեց մինչեւ կայսրութեան անկումը եւ հանդիսացաւ անոր պատմութեան ընկերային հիմնական գործօններէն մէկը:

Միւս չափազանց կարեւոր գործօնը մահմետական կրօնքն էր, անոր օրէնքները, կարգուկանոնի, մարդկային փոխյարաբերութիւններու չափանիշները սահմանող Գուրանն ու Շարիաթը: Վերջիններս մարդկային հասարակութիւնը կը բաժնեն երկու դասի՝ հաւատացեալներու ու անհաւատներու կամ «կեաւուր»ներու: Մահուկ հասակէն մահմետականը կը համոզեն, որ ան «կեաւուր»էն աւելի բարձր է, կրնայ անոր հրամայել, անկէ պահանջել, անկէ առնել: Ըստ անգլիացի թրքագէտ Մ. Մաքքոլի, «Մահմետականը կը դիտէ ռայայի սեփականութիւնը, անոր կեանքը եւ կիները որպէս իր օրինական աւարը եւ քրիստոնեայի կողմէն որեւէ դիմադրութիւն կը համարի յանդգնութիւն, որ պէտք է պատժուի տեղն ու տեղը»:

Այսպիսի իրավիճակը եւ մահմետականներու տեսակէտները հասցուցին չափազանց սուր փոխյարաբերութիւններու տիրապետող շրջաններու եւ հպատակ ժողովուրդներու միջեւ, յատկապէս անցեալ դարու կէսերուն, երբ կայսրութեան մէջ ծաւալեցան վերջիններուս ազգային ազատագրական շարժումները: Զէնքի ուժը եւ գործադրուող բռնութիւնները ի վիճակի չէին այլեւս կասեցնելու զանգուածային բնոյթ ունեցող պայքարը: Հարկաւոր էր մշակել յատուկ ազգային քաղաքականութիւն եւ զայն կենսագործել – ծել ամենայն խստութեամբ՝ յանուն Օսմանեան կայսրութեան եւ անոր ամբողջութեան պահպանման: Եւ ահա առպրիզկը մտնէ օսմանիզմի, փանիսլամիզմի, աւելի ուշ՝ փանթուրքիզմի զաղափարախօսութիւնը: Հանդէս կուգան թունդ ազգայնական, ազգայնամոլ զեկավարներ, պետական գործիչներ ու մտաւորականներ, որոնք կը կազմակերպեն ու տարբեր միջոցներով կը փորձեն խեղդել հպատակ ժողովուրդներու ազգային ազատագրական շարժումը:

Գոյութիւն ունեցող բազմաթիւ պատմական փաստաթուղթերէն յիշատակենք միայն քանի մը հատը:

1869–ին Զուիցերիոյ մէջ ծնաւ նախկին մեծ վեզիր Ֆուատ Փաշայի քաղաքական կտակը՝ ուղղուած Սուլթան Ապտիւլ Ազիզի: Ան կը թելադրէր «Երկիրը վերածընելու» եւ «իսլամութիւնը փրկելու» հպատակները իրագործելու համար մերձենալ Եւրոպայի, ձեռնարկել բարենորոգումներու եւ հանրել Թուրքիոյ մէջ ապրող ժողովուրդներու «միաձուլում»ին: Ան անհրաժեշտ կը դտնէր թուլցնել հակաթրքական ընդհանուր ճակատը, «անջատել Ցոյները մեր միւս քրիստոնեաներէն ... Պուլկարները հեռացնել յունադաւան Եկեղեցիին ազդեցութենէն եւ փոքր ժողովուրդները՝ իրարմէ»: Լուրջ երեւոյթ չհամարելով անկախ Մոնթենեգրոյի, սերպական իշխանութեան կամ հայկական թագաւորութեան գոյութիւնը, Ֆուատ Փաշա կը գրէր. «Մահմետականները Հայերը հակում ունին դէպի ոտնձգութիւն, լաւ կ'ըլլայ չափաւորել անոնց եռանդը...»:

Տասը տարի ետք, 1879–ին մեծ վէզիր Քէամիլ Փաշան կը յայտարարէ, որ հայ ազգը պէտք է ոչնչացնել եւ յաջողելու համար «բան չի պակսիր մեղի, ամէն մէկ պատրաստ ունինք՝ Չէրքէզները, Քիւրտերը, կուսակալները, զատուոր – ները, հարկահաւաքները, ոստիկանները ... կրօնական պատերազմ կը յայտա – րարենք, եւ դիւրին պատերազմ այնպիսի ազգի մը դէմ, որ ոչ զէնք ունի, ոչ պինտոր, ոչ պաշտպան»: Հարկերու եւ տուրքերու գործող համակարգը արդէն բաւարար չէր վերջնականապէս խեղդելու եւ ոչնչացնելու ռայան, քրիստոնեայ ժողովուրդը ու անոր տնտեսական յարատեւութիւնը: ԺԹ. դարու վերջաւորութեան անոնք այդ ուղղութեամբ արդէն բաւական փորձառու են: Ամերիկայի Ց. Կրինի տուեալներուն համաձայն, 1820–էն մինչեւ 1894 Թուրքիոյ կառավարիչները կազմակերպած են 7 զանգուածային կոտորածներ ... Երկուքին զոհերը եղած են Ցոյները, ապա՝ Մարոնիները ու Սուրիացիները, Պուլկարները, Նեստորականներ եւ Հայեր:

Լուսաւորութեան բնագաւառի զեկավարներէն Մուրատ Պէյ 1910–ին ժընեւի մէջ հրատարակած «Թուրքիոյ ուժը եւ ակարութիւնը» գիրքին մէջ կը գրէ, որ տակաւին 1882–ին զաղտնի հրահանգներ ստացած էին հայկական հրատարակութիւնները կրճատելու, դպրոցները զոցելու, ինչքերը բռնագրաւելու եւ այլ բռնութիւններ գործելու մասին: Իսկ 1890–ական թուականներու սկիզբը «Համիտիէ» անկանոն հեծելազօրքին կազմակերպման հիմնական նպատակը հայկական ազատագրական շարժումը խեղդելն էր, որ իրականացաւ թրքական կառնաւոր բանակին զօրամասերուն հետ՝ Սասունի ինքնապաշտպանական կռիւներու տարիներուն: Նոյն տարին Ջարդ կազմակերպուեցաւ մայրաքաղաքին մէջ: 1896 Օգոստոսին, ինչպէս կը վկայէ մեր տաղանդաւոր Երուանդ Օտեան, քանի մը օր չարունակ մոլեռանդ ամբոխը՝ զինուած բահերով, երկաթեայ ձողերով, դանակներով, քարերով, կը ջարդէր Հայերը, կը թալանէր ու կ'ոչնչացնէր զանոնք, անոնց տունը եւ ունեցածը:

«Խոպիւղ, – կը չարունակէ ան, – բոլոր Հայերու տունը կոխեր ու այրերը սուրէ անցուցեր են: Ղալաթիոյ բոլոր Հայերու խանութներէն ու վաճառատուներէն թալլել ու պահապանները սպաններ են»: Մէկ այլ տեղատեսե՝ ռուս լրագրող Օ. Կայդանովա կը գտնէր, որ «ամիկա բախտ, կոիւ, ապստամբութիւն, ճնշում չէր, այլ պարզապէս զազրելի, համընդհանուր, զանգուածային սպանութիւն մը, մարդու որս...»: Ցիշեալ բոլոր ջարդերուն, մեծ ու փոքր բախումներուն զոհ գարձաւ մօտ կէս միլիոն մարդ:

Երիտթուրքերու յեղաշրջումը ազատութեան ու մարդու ֆիզիքական գոյութեան պատրանքներ ծնող կայսրութեան հպատակներուն մէջ: Սակայն այս ընդամէնը քանի մը ամիս տեւեց, որուն յաջորդեց 1909–ի Ատանայի Ջարդը: Թրքական վերնախաւը անդամ մը եւս վաստեց որ մարդը, մանաւանդ «կեաւուր»ը անարժէք, արժեզրկման ենթարկուած արարած է, որ կոտորող իսլամ մարտիկին առջեւ զրահին դուռը կը բացուի:

Ոչ հալածանքները ու բռնութիւնները, ոչ քրիստոնեաներու խլամացումը, ոչ ալ ազգային լեզուի եւ մշակոյթի զարգացման ճամբուն ստեղծուած արուեստական դժուարութիւնները, այնուամենայնիւ, թուրք վերնախաւին փափաքած արդիւնքները տուին: Օսմանեան Պետութեան կառավարիչները իրենց վերջալոյսին՝ 1911 Հոկտեմբերին ստիպուած էին խոստովանիլ. «Բոլոր Թուրք հպատակներու օսմանցիացումը պէտք է գործադրուի ուշ կամ կանուխ, սակայն պարզ է, թէ ասիկա չի կրնար իրականացուիլ համոզումով, այլ պէտք է զինուած ուժերու դիմենք»: Այդ պահը հեռու չէր, եւ մօտալուտ պատերազմը, երիտթուրքերու իսկ յայտարարութեամբ, պէտք էր օգտագործել վերջնական նպատակին հասնելու համար: «Հայերը, – յայտարարած էր երիտթուրք զեկավարներէն Պէհաէտտին Շաքիր, – կեցած են մեր համիսլամական եւ համաթրքական սրբազան իդէալներու իրականացման ճամբուն վրայ, ու մենք անխուսափելի կերպով կը բախինք անոնց: Ասիկա վեր ու դուրս է մեր անձնական զգացումներէն ու տրամադրութիւններէն»: Հայերը բնաջնջելու քայլեր առնուեցան մինչեւ Ա. աշխարհամարտին սկիզբը:

1914 Յուլիս 30–ին ընդհանուր զօրակոչ յայտարարուեցաւ ու նոյն առեն ըսկըսան բռնագրաւումները ու թալանը: Ամերուեցան հարիւրաւոր զիւղեր: «Թուրքերը առին, – կը գրէ իր յուշերուն մէջ Միացեալ – Նահանգներու դեսպան՝ Հ. Մորկընթաու, – այն բոլոր ձիերը, ջորիները, ուղտերը, ոչխարները, կովերը եւ այլ կենդանիները, ցորն կրնային ձեռք անցընել: Էնվէրը ըսաւ ինծի, թէ 150 հազար կենդանի են հաւաքած»: Էջմիածնի ռուսական դիւանատուն հիւպատոս՝ Ապոլոն Կոմսի 1914 Հոկտեմբեր 9–ի հեռագիրը կը հաղորդէր, որ Արեւմտահայ Հայոց Ջրջանները կեդրոնացուած են «300 հազար մարդ, որոնցմէ՝ 100 հազարը կանայք եւ աղջիկներ»: Հայկական Ջարդը յստակօրէն ձգտուած է հարուստ մահմետականները պահանջով, որոնք նախապէս կ'ուզէին բաշխիք ունենալ որ չեն պատժուիր ոճրագործութեան վրայ»:

Հայկական ցեղասպանութիւնը նախապատրաստող միջոցառումներէն մէկն ալ մօտ երեսուն հազար քրէական յանցագործները բանտերէն ազատելն էր: Այս նոնհաւոր զօրքերէն, աշխարհի պինտորէն զատ՝ կազմ ու պատրաստ Ջարդ կողոպուտի եւ բռնութիւններու կը ազդէր հոգեւորականներու վրայ ունեցած խոժանը:

Մեծ Եղեռնին մնացած էր քանի մը տարի, երբ Երիտթուրքերու կոմիտէն 1915 Փետրուար 18–ին անդամ մը եւս յայտարարեց. «Ձէմիլէթը որոշեց ոչնչացնել հայերնիքը այդ ազգին (Հայերը – Յ. Ի.) փառամոլութենէն, հայրենասիրական թելադրանքներէն մղուած, բայց առանձնելով անարդանքի պատասխանատուութիւնը, որ պիտի սեւցնէ օսմանեան պատմութիւնը»:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԻՆՃԻԿԵՃԻ
(Պատմ. Գիտութեան Տոքթ.

(*) Յօդուածը աւարտած նոր ապրիլի 24–ի երկրաշարժին օրը: Դեկտեմբեր 7–ի երկրաշարժին

ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ՀԱՄԱՐ

«Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմէնիէն»ի կողմէ ծրագրուած է երեկոյթներու շարք մը, Ֆրանսայի զանազան քաղաքներուն մէջ, որպէս համակամութեան արտայայտութիւն, Կոմիտէի բանտարկուած անդամներուն: Այս երեկոյթները տեղի կ'ունենան այն քաղաքներուն մէջ որոնք առանձնած են Կոմիտէի անդամներէն մէկուն հովանաւորութիւնը:

ՄՈՆՓԸԼԻԷ

Այս շաբթին ա. երեկոյթը տեղի ունեցաւ Մոնփըլիէի Փեթրարք պալատին մէկ սրահին մէջ Ուրբաթ, Ապրիլ 14–ին. Կը նախագահէր փրոֆէսէօր Ժ. Տէտէեան: Նախքան խօսքի բաժինը, յուցադրուեցաւ պլէժիական փաստաթուղթերը – տեսերիզը, որ կը պատմէր ղեկտեմբերեան արհաւիրքը:

Փրոֆ. Ժերար Տէտէեան բացման խօսքին մէջ յայտնեց թէ Մոնփըլիէի քաղաքապետութիւնը առանձնած է Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներէն Բարդէն Արաքցեանի հովանաւորութիւնը: Իրմէ ետք երեկոյթին առաջին խօսողը եղաւ արբայ փիէռ Թուլա: Ան հիացում յայտնելէ ետք հայ ժողովուրդին կորովին, թելադրեց որ պահեն անոնք իրենց յոյսը, որովհետեւ առանձին չեն: «Այս անձերուն ձերբակալութեան դէմ կը բողոքենք փոքրամասնութիւններու՝ բայց յատկապէս մարդկային արժանաւորութեան իրաւունքի անունով» ըսաւ ան: Աւելցուց նաեւ թէ ժողովուրդի մը արժանաւորութեան իրաւունքը կապուած է ինքնութեան հարցին:

Աբբայ Թուլա Է. Հէմինկուէյի խօսքերով աւարտեց իր ելոյթը. «ամէն մէկս հոգամասի մը չերտերն ենք եւ ոչ թէ անջատ կղզիներ»:

Իրեն յաջորդեց «Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմէնիէն»ի նախագահը: Քրիսթիան Տէր Ստեփանեան: Ան յայտնեց թէ Ֆրանսայի 11 քաղաքներ յանձն առած էին պաշտպան կանգնել «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի բանտարկուած անդամներէն ամէն մէկուն: Աւելցուց թէ 11 այդ անձերը անկախապաշտներ կամ ազգայնամոլներ չէին, այլ հայ ժողովուրդին արդար պահանջներուն օրինական բանբերները, – ու իրենց բանտարկութիւնը կարելի չէր արդարացնել:

Երեկոյթին խօսք առնողներէն էր մէթր Քաթրին Քէսէճեան, որ ինչպէս ծանօթ է, Ֆրանսայի չորս փաստաբաններէն մէկն է որոնք պիտի պաշտպանեն Կոմիտէի անդամները իրենց հաւանական պատասխանատուութեան ընթացքին: Մէթր Քէսէճեան զարմանք յայտնեց խորհրդային պատերազմի որով զբաղած պիտի ըլլայ Մոսկուայի փաստաբանները ներու համար. սակայն, չեշտեց ան, սակայն միայն մէկ երեսակը կը թուի ըլլալ հարցին, քանի որ երկիրը մուտքի արտօնութեան համար իրենց կատարած խնդրանքին մինչեւ այսօր ոչ մէկ պատասխան ստացած էր: Ապա ան մեծ գնահատանք արտայայտեց երեկոյթին նախաձեռնողներուն մասին:

Մ[illegible] Մարեան վերակառուցումը նկատի հասարակութեան մը վիտակցութեան զարթնումը. հասարակութիւն մը որ ամէն օր մութ էր: Մ. Մարեան արձագանգեց նախորդ յայտնութիւններուն, լեզուական, դպրոցական հարցերը: Սահմանեց «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ն որպէս տարր մը որ ապրեցնող ժողովրդավարութեան յոյսը ու առաջնորդ ազգային ջեղումներու:

Երեկոյթին վերջին խօսք առնողը եղաւ լրագրող, դրագէտ Ժաք Պափ. ան բացատրեց որ ամէն անգամ երբ ճակատագրական հարուածէ Հայը, ան գոյց կուտայ ապրելու վճռակամութիւն եւ յոյս: Եւ թէ բարբարոսութիւն ու համակամութիւն կը ծաղրեն ժողովրդավարութեան մէջ: Ժաք Պափ [illegible] տէլէթամի հետեւեալ արտայայտութեամբ աւարտեց իր խօսքը. «ամէն մարդու առաջին պարտականութիւնն է ապրիլ»:

Երեկոյթը որ առաջինն էր շարքի մը, փակուեցաւ Ժ. Տէտէեանի կողմէ:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ

Շաբթին երկրորդ երեկոյթը տեղի ունեցաւ Ապրիլ 18–ին Փարիզի արուարձաններէն Իսի լէ Մուլինոյի մէջ: Հոն երեկոյթը սկսաւ պլէժական փաստաթուղթերուն յուցադրութեամբ, ապա խօսք առ

Ա Ր Ա Ր Ա Տ (*)

Ապրիլ 24–ի ոգեկոչումներէն ամէնէն արժանավայելն ու տպաւորիչը, այս տարի անկասկած փէտա Հոլմքիսթի ժապաւէնը պիտի ըլլայ· «Արարատ»ը: Ա՛ժան հայրենասիրութեան անտաղանդ վերբերումներուն կողմէ այնքա՛ն չարչրկուած, որպէս անարժէք մանրուք, ձեռքի ազատ ու մուրի պէս փուճ յաւակնութիւններու, փառատենչութիւններու անամէջ ծանրութեան տակ կքած այս անունը, չուէյտացի արուեստագէտին գործով կը դառնէ իր արժանաւորումը:

Ժապաւէնը որ ներկայացուած է որպէս փաստանկար, նիւթ ունի պատմութիւն մը· մե՛րը: Ունի երկու դիմաւոր հերոսներ՝ հողը եւ լռութիւնը: Առաջինը՝ տարածուած աւերուած յուշարձանները՝ երեր ոտքերուն տակ, անոնց փլուզումին, ջնջումին անտարբերը, լքումէն վրէժը կ'ապրի եօթանասուն տարի եաքն ալ· այդ վրէժը մինչ նո՛յն ոսկիով կը ներկէ ցորենի արտերը, անդին, խոպան ճամբուն եզրին յանկարծ անով հասակ առած տատակ մը կը ցցուի աչքերուդ վառոտ քալլերուն դէմ:

Ու լռութիւնը՝ այդ կիսափուլ պատերուն, չատո՞նց աւարտած պայքարի մը վերջին մարաւիկներուն՝ վերջին քարերուն, ամէնէն փայլուն լոզունգներէն, ամէնէն կուռ ճառերէն աւելի պերճախօս է: Լռութիւնը կը պատմէ հոն, այդ ժապաւէնին մէջ, անպատմելին· զաղթի, բռնութիւններու, դաժանութիւններու պատմին մէջ չատ աւելին ու չատ աւելի խորապէս կը պատմէ ան, երբ տեսնինք վերապրողի (**) մը կտրատ, անվարժ փրանսերէնը կը թմմէ իր կոկորդին ի վար, անարցունք հեղձուկ, հեծկլտանք դարձած: Կամ երբ աչքիդ առջեւ կը փլուի անսահման անապատը ու պարապութիւնը, բացակայութիւնը, ջնջումը կը դառնան խռովք, փոթորիկ, լռութիւնը –ժապաւէնին այդ հանճարեղ հերոսը— անհատապրելի վարպետութեամբ կը թարգմանէ միակ բառ մը· անուն մը՝ Տէր Զօր:

Եթէ Արարատը ծիրանով կամ մանուշակով պարուրող օրուան ժամերը չէք դիտած Արեւմտեան Հայաստանէն, եթէ ծեր մակոյկի մը դեկին կառչած ձեր նայուածքին դիմաց կապոյտներու առատութիւնն մէջէն յայտնուած չէ հրաշք – Ջրանոյշ Աղթամարը, երբեք պիտի չհասկըննաք թէ ի՛նչով պրուեցաւ Գ. Մահարիի մը «Այրուող այգեստանները»· պիտի չըհասկնաք նաեւ թէ եօթը տատնամեակի մէջ ի՛նչպէս ալեկոծք մը մորմոք ծաւալեցաւ խորտակուած կուրծքերէ: Պիտի չհասկնաք երբեք «կաբօտ» բառին իմաստը:

Այնքան անկարելիութիւններու դուռը բանալու փորձ մըն է «Արարատ»ը· անհասկնալին ուրուագծելու, ըսելու փորձ մը: Ո՛չ դեղագիտական նուաճումի յաւակնութիւնը կայ հոն, ոչ ալ թեքնիք աճպարարութիւններու վարպետութիւն· սակայն կայ դեղեցիկը, որ արդիւնքն է հմտութեան, չափաւորութեան, լրջութեան, առարկայական կեցուածքի մը համադրութեան:

Տիգրանակերտը անատոլեան յեւտամբնաց խաժամուժի մը բնակավայրն է այսօր· հոն, չուկային մէկ անկիւնը բարձրացած խոժոռ պատերու եաին պահուած հայկ· եկեղեցին ու մնացած ութ – տասը Հայեր ըսել կու տան սակայն թէ քաղաքը Հայոց մեծ արքայ Տիգրանին հիմնածն է: Փէտա Հոլմքիսթի ժապաւէնը այդ կէտէն կը սկսի գծել ժողովուրդի մը ընթացիքը, որ կը յանդի այսօրուան մայրաքաղաքին սրտին վրայ միլիոն խմբած ցոյցերու· ու հոն լռութիւնը կը վերածուի աղաղակի, դոռ կոչերու:

Պէտք է տեսնել Հոլմքիսթի դործը(***)· տեսնել՝ դիտնալու համար թէ երկու հազարամեայ պատմութիւն մը ինչպէս կ'ամփոփուի մէկուկէս ժամուան մէջ, առանց դղացական լալկան դեղումներու, առանց ձրի հայրենասիրութեան մը չռայլումին, առանց մաչած, նեխած ճառերու անղօր միջնորդութեան:

Ա. ԹՈՓՈՃԵԱՆ

(*) Այս ժապաւէնին, նախքան ցուցադրութիւնը, մանրամասնօրէն անդրադարձած էինք «Յառաջ»ի Դեկ· 10/11–ի թիւին մէջ:

(**) Կարապետ Յովակիմեանն էր վերապրած այդ վկան· «Յառաջ»ի տասնամեակներու ընթերցող ու աշխատակիցը, որ իր մահկանացուն կնքեց անցեալ տարի:

(***) «Արարատ»ժապաւէնը կը ցուցադրուի Ապրիլ 26–էն սկսեալ «Սթիւտիօ 43» շարժանկարի սրահին մէջ, ամէն օր ժամը 18 եւ 20–ին:

ԳՕՂՈՒԹԷ ԳՕՂՈՒԹ

ՔԱԼԻԹԻԱՅի (Յունաստան) քաղաքապետական թատրոնը, Ապրիլ 11, տեղի ունեցած է Հ. Յ. Դ. Ֆիքսի Կոմիտէի կազմակերպած քաղաքական երեկոյթը, որու սկիզբը ներկայացուած է Ռ. Յակոբեանի հայկական ցեղասպանութեան 60–ամեակի առթիւ պատրաստած վաւերագրական ժապաւէնը: Օրուան նախագահուհի՝ Հ. Քիւրտօղլեան, բացումը կատարելով, բացատրած է ձեռնարկին նպատակը որն է Հայ Դատի ծանօթացումը յոյն հանրութեան: Օրուան բանախօս՝ Սեդա Գալայճեան անդրադարձած է Հայ Դատի էութեան, Հայոց պատմութեան ու նորագոյն դէպքերուն: Գեղարուեստական բաժնին մէջ Համազգայինի Երկսեռ պարախումբը ներկայացուցած է հայկ· ժողովրդային պարեր:

***

ԱՀՈՒԱՋԻՆ Ապատան գացած են Կորիւն Աբգ· Պապեան, Ա. Բազումեան ու Ահառագի հայութեան ներկայացուցիչները, Ապրիլ 2–ին: Անոնք հանդիպում ունեցած են Կրթական նախարարութեան Խուզիստանի ներկայացուցիչ Բալալեանի հետ ու անդրադարձած հայկական վարժարաններու կարիքներուն:

***

ԱՊԱՏԱՆի Հայոց ղերեզմանատան մէջ Ապրիլ 4–ի երեկոյեան ութ տարուան ընդմիջումէ մը եաք առաջին անգամ ըլլալով հոդեհանդիստ կատարուած է Կորիւն Աբգ· Պապեանի կողմէ: Ան ու իրեն ընկերացողները այցելած են տեղւոյն հայկական եկեղեցին եւ ղպրոցը որոնք մասամբ վնասուած են:

***

ԱՀՈՒԱՋի մէջ Մարտ 30–ին ելոյթ ունեցած է Նոր Զուղայի Ս. Ամենափրկիչ վանքի երգչախումբը, դուսանական երգերու յայտագրով մը, ընկերացող երգչախումբը ղեկավարած է Վրէժ Մելիքեան: Համերգի աւարտին Կորիւն Աբգ· Պապեան եւ Խորհրդարանի պատգամաւոր Ա. Բազումեան բաշխած են հայերէնի դասին յաջողակ աշակերտներու վկայականները: Ճաշօրդ օրը Ա. Բազումեան խօսած է Հայաստան կատարած իր այցելութեան մասին:

***

ԹԵՀՐԱՆի «Արարատ» մարզասանին «Սասունցի Դաւիթ» մարզասրահին մէջ Ապրիլ 1–ին աւարտած են համապրոցական խաղերը: Փակման արարողութեան ներկայ գտնուած են Իրանի Խորհրդարանի հիւսիսային իրանահայութեան պատգամաւոր Վ. Վարդանեան, հրաւիրեալներու հոծ բազմութիւն մը: Աւարտին յանձնուած են ախոյեաններու չքանշանները:

***

ԳԱՀԻՐԷի Նուպարեան վարժարանի «Պլըքտանեան» սրահին մէջ Մարտ 12, Կիրակի օր դասախօսած է Հայաստանէն ակադեմիկոս Լեւոնիկ Մխրզեան: Ան հրաւիրուած էր եգիպտական կառավարութեան կողմէ, աստղաբնագիտութեան չուրջ դասախօսութիւններ տալու: Լեւոնիկ Մխրզեան «Գիտութեան զարգացումը Խ. Հայաստանում» նիւթով արտայայտուած է Հայաստանի մէջ դիտութիւններու բոլորած հանդրուաններուն ու ներկայի նուաճումներուն մասին:

***

ԵԳԻՊՏՈՍի «Ցուսաբեր» օրաթերթը հրատարակութեան 75–րդ տարեդարձին, օժտուած է տպագրական արդիական սարքաւորումով: Այս կարդադրութիւնը կարելի դարձուցած է կրկին, թերթին չորս էջով հրատարակութիւնը: Ժամանակէ մը ի վեր «Ցուսաբեր» լոյս կը տեսնէր միայն երկու էջերով:

***

ԲԱՆԿԱԼԹԻի (Պոլիս) Անարատ Յղութիւն վարժարանի 86–րդ տարեդարձի ճաշկերոյթը տեղի ունեցած է, Ապրիլ 14–ին, Շէրաթոն պանդոկին մէջ, ներկայութեամբ՝ վարժարանի նախկին սաներէն ու համակիրներէն բաղկացած ստուար բազմութեան մը: Աւետնապետ Ղ. Թալասօղլու բարի գալուստի խօսքէն եաք օրուան հանդիսավար Ն. Պալի խօսած է վարժարանին մասին: Ապա վարժարանի տնօրէնուհի Քոյր Հայկուհիի յանձնուած է յուշատախտակ մը ու արծաթեայ յուշանուէր մը: Ճաշասարի յայտագրին մասնակցած են յայտնի արուեստագէտներ:

***

ՊՈԼՍՈՑ Աւստրիական հիւպատոսարանի Մշակութային կեդրոնին մէջ, Ապրիլ 13, պոլսահայ դաշնակահար Սայեաթ Զաման յաջող նուագահանդէս մը տուած է: Պատանի դաշնակահարին յայտագրին մաս կազմած են Մոցարթի, Պէթհովէնի, Պրահմսի, Շոփէնի, Մխրզոյեանի ու Կէրշվինի ստեղծագործութիւնները:

***

ՊՈԼԻՍ այցելած է Ապրիլ 13–ին, Ս. Փարաճանով, ներկայ գտնուելու համար տեղւոյն չարժանկարի փառատօնին մասնակից իր «Աչուղ Ղարիպ» ժապաւէնին ցուցադրութեան: Պոլսոյ չարժանկարի փառատօնին ժիւրիի յատուկ մրցանակն ալ տրուած է այս ժապաւէնին: Մրցանակը յանձնուած է Աթաթիւրք Մշակոյթի Կեդրոնին մէջ տեղի ունեցած յատուկ հանդիսութեամբ մը:

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ԳՐԵԹԷ ԼԵԶՈՒԻՆ ՍՐԱՀ ՄԸ Ի ՊԱՏԻՒ «ՄԵՐԿ ԱՐՔԱՑ»ԻՆ

Ապրիլ 16, Կիրակի օրը, չուրջ չորս հարիւր հոգի հաճելի ժամանց մը ունեցան Լիոն, Վիկտոր Հիւկոյի անունը կրող սրահին մէջ՝ որ ունի, ճիշդ, 507 նստատեղի: Ուրիշ խօսքով, սրահը քիչ – շատ լեցուն էր: Ամիսներ կային որ Լիոնցիները հայերէն թատերդութեան մը ներկայ ըլլալու առիթ չէին ունեցած· անոնք որ, ընդհանրապէս, կը հետեւին հայկական հաւաքոյթներու, չվախցուցին «Մերկ Արքան» տեսնելու հաճոյքը եւ զբաղցածին:

Զուարթ է, արդարեւ, Նարեկ Տուրեանի ստեղծագործութիւնը· աւելի ճիշդ՝ իր տուած կատակերգական եւ երաժշտական դրոշմը այս երկին: Ծանօթ է որ նիւթը առնուած է դանիացի Հանց – Քրիսթիան Անտէրսընի (1805 – 1875) մէկ պատմուածքէն որուն վրայ աշխատած է նաեւ ռուս դրող Եւգէնի Շվարց (1896 – 1958) եւ վերածած զայն թատերդութեան մը 1934–ին:

Մեզի ըսուեցաւ որ Լիոնի ներկայացումը վերջինն էր չարքի մը՝ որ կազմակերպուած էր Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութեամբ, օժանդակութեամբ ու մասնակցութեամբը Երեւանէն մասնաւորապէս հրաւիրուած դերասանի մը՝ Ռոֆայէլ Գոթանճեանի՝ որ ստանձնած էր ամէնէն յոգնեցուցիչ դերը, «վարչապետ»ինը:

Լիոնի ներկայացման առթիւ, անտեղի կ'ըլլայ անդրադառնալ վերստին այս երաժշտախառն կատակերգութեան դլխաւոր դրուագներուն, քանի որ «Յառաջ», Մարտ 24–ին, Յաչիկ Թէօլէօլեանի գրիչով, մանրամասնօրէն արտայայտուեցաւ անոնց մասին եւ ըրաւ արժանի դովասանքը դերակատարներուն:

Բաւնք միայն որ ներկայացումը, Լիոնի մէջ, կը պարունք Հ. Բ. Ը. Միութեան տեղական մասնաճիւղին Տիկնանց Յանձնախմբին՝ որուն անդամուհիները, մարզական խաղերու կազմակերպութենէն իրենց յոդնութիւնը չխառած, վերըստին լծուած էին գործի: Իրենց ձեռնարկին գտած յաջողութիւնը կը կարծենք թէ պիտի քաջալերէ զիրենք եւ պիտի չթուլնակեն իրենց գործունէութիւնը ի նպաստ համայնքին կենսունակութեան:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՄՔՃԵԱՆ

թեամբ՝ վարժարանի նախկին սաներէն ու համակիրներէն բաղկացած ստուար բազմութեան մը: Աւետնապետ Ղ. Թալասօղլու բարի գալուստի խօսքէն եաք օրուան հանդիսավար Ն. Պալի խօսած է վարժարանին մասին: Ապա վարժարանի տնօրէնուհի Քոյր Հայկուհիի յանձնուած է յուշատախտակ մը ու արծաթեայ յուշանուէր մը: Ճաշասարի յայտագրին մասնակցած են յայտնի արուեստագէտներ:

***

ՊՈԼՍՈՑ Աւստրիական հիւպատոսարանի Մշակութային կեդրոնին մէջ, Ապրիլ 13, պոլսահայ դաշնակահար Սայեաթ Զաման յաջող նուագահանդէս մը տուած է: Պատանի դաշնակահարին յայտագրին մաս կազմած են Մոցարթի, Պէթհովէնի, Պրահմսի, Շոփէնի, Մխրզոյեանի ու Կէրշվինի ստեղծագործութիւնները:

***

ՊՈԼԻՍ այցելած է Ապրիլ 13–ին, Ս. Փարաճանով, ներկայ գտնուելու համար տեղւոյն չարժանկարի փառատօնին մասնակից իր «Աչուղ Ղարիպ» ժապաւէնին ցուցադրութեան: Պոլսոյ չարժանկարի փառատօնին ժիւրիի յատուկ մրցանակն ալ տրուած է այս ժապաւէնին: Մրցանակը յանձնուած է Աթաթիւրք Մշակոյթի Կեդրոնին մէջ տեղի ունեցած յատուկ հանդիսութեամբ մը:

փրոֆ· Ժան Փիէր Մահէ եւ Ք. Տէր Սահակեան: Երեկոյթին կը նախագահէր վերապատուելի Ռ. Լեւոնեան, որ կատարեց նաեւ բացումը:

Ժ. Փ. Մահէ նախ խօսեցաւ բանաբերկեալներու անընդունելի պայման – ներուն մասին – այցելութեան, դեղօրայք ղրկելու արգելք–: Այս ընդհանուր կանոնէն բացառութիւն մը եղած էր Ի. Մուրատեանի պարագային, որուն մայրը կրցած էր այցելութիւն մը տալ զաւակին, որովհետեւ առողջութիւնը խանգարուած էր: Ժան Փիէր Մահէի համար ամէնէն ցաւալի կէտը այն էր որ արգելափակումը ժողովուրդի մը լաւագոյն զաւակները կը զրկէր իրենց աշխատութիւնը կատարելու պայմաններէն: Ան չեշտելով հանդերձ թէ նոյն տարողութիւնը չունէին, զուգահեռ մը ըրաւ 1915–ի եւ 1937–ի հայ մտաւորականներու հալածանքին ու ներկայի կացութեան հետ: Ժան Փիէր Մահէ անդրադարձաւ տակաւին ընտրաբաժանումներուն ու ընտրութիւններու ընթացքին կատարուած խարդախութիւններուն: Նշեցաւ թէ Կոմիտէի անդամներուն թեկնածութիւնը օրինական էր, քանի որ անոնք առաջ դատապարտուած չէին, այլ պարզապէս հարցաքննութեան ենթակայ:

Եթէ Ժան Փիէր Մահէ աւելի ծանրացաւ Կոմիտէի անդամներուն մատուցած – ներուն արժանիքներուն վրայ, Ք. Տէր – Սահակեան խօսեցաւ յատկապէս անոնց կատարած դերին մասին:

Վերջաւորութեան տեղի ունեցաւ հարց – պատասխանի բաժին մը, ուր չեշտուեցաւ կրկին ամբաստանեալներու անմեղութեան պարագան: Բսուեցաւ թէ Տիկին Տանիել Մելեռեան որ Մայիսի սկիզբը Հայաստան պիտի այցելէ, տեղեակ պահուած է Կոմիտէի թղթածրարէն:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՁԱԿԱՓԻ

«ՔԱՐԻՆ ԵՐԳԸ»

Այս խորագրին ներքեւ է որ Տիր Վահան կը ներկայացնէ իր դործերը, Ապրիլ 28–էն սկսեալ Իսիի Փալէ տէ Քոնկրէի Տըպիւսի սրահին մէջ (*):

Ծնած՝ Պէյրութ, 1958-ին, բուն անունով՝ Յակոբ Գոչոկեան, արուեստագէտը յաճախած է Պէյրութի գեղարուեստից վարժարանը, ուրկէ վկայուած է 1982–ին: Ճետագային Փարիզ հաստատուած, Տիր Վահան ցուցահանդէս մը տուած է 1988 Մարտ 1–ին, Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնը, թեմա ունենալով՝ Կինը, որ մեծ ընդունելութիւն դտած է:

Այս նոր ցուցահանդէսը որ կազմակերպուած է Իսիի Հայոց Եկեղեցւոյ հովանաւորութեան տակ կը համախմբէ դրծեր, որոնք կը ներկայացնեն հայկական ճարտարապետութեան դոհարները:

(*) 25, avenue Victor Cresson, Issy-les-Moulineaux, du 28 avril au 4 mai. de 16 h à 20 h 30 sauf le 1er mai.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՖՐԻՎՈԼԻՑ
ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ

Հեղինակ՝ ՊՕՂՈՍ ԳՈՒԲԵԼԵԱՆ

Հրատարակչատուն Ապրիլ, Լոս – Անճըլըս, 1988

(Շար· Ա· էջէն)

քաղաքապետ՝ Միշէլ Նուատ եւ Վիլէօր – պանի երեսփոխան – քաղաքապետ Շառլ Ֆռնիւ, ինչպէս նաեւ այլ անձնաւորութիւններ եւ յոյն, ասորի կիպրացի համայնքներու ու մարզկային իրաւանց կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ:

Արարողութեան աւարտին, շուրջ 2000 հոգինոց թափօրը, միշտ ղէխաւորութեամբ վերոյիշեալ անձնաւորութիւններ – րու, ուղղուեցաւ դէպի Պուրս տիւ Թրավայլ, որու սրահը երիզուած էր եռագոյն դօտիով մը: Այս 74–րդ տարելիցին առթիւ, ղէխաւորաբար կը ներկայացուէր նորակազմ Փրօ — Արմենիա Միութիւնը եւ կը պարզուէր ա– նոր նպատակը: Այս առընչութեամբ, խօսք կ'առնէր, իր հայանպաստ գոր – ծունէութեամբ ծանօթ՝ Անրի Սապլ, որ կը բացատրէր չարժումին միտ բանին.– Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներու ազատ արձակում, համաերոպական ժողով նուի– րած հայկական հարցերու, Ապրիլ 24–ի ճանաչում որպէս յիշատակի օր Եւրո– պայի մէջ:

Յուցադրուեցաւ Հայաստան 88 ժապա – ւէնը, որ կը ներկայացնէր Հայաստանի դէպքերը անցեալ տարուան ընթացքին:

***

ՄԷՆ-Թ'ԷԹԻԷՆ

Կիրակի, Ապրիլ 23–ին, Նորվան Եպիս– կոպոս մատոյց բացօթեայ պատարագ Արմենի հրապարակին վրայ, 400 հոգիի ներկայութեամբ, որոնց մէջ բազմաթիւ ֆրանսացի անձնաւորութիւններ: Բացու– մը կատարուեցաւ յուշարձան – կոթողին: Ասոք առին Մէն – Թ'Էթիէնի Ազգային Միութեան նախագահ՝ Ալէն Մէյմարեան եւ Ֆրանսուա Տիւպանլէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԵԱՆ չարժումի Ֆրանսայի ընդհ· պատուիրակը՝ Իպրահիմ Սուս յայտարարեց թէ Միթերան – Արաֆաթ հանդիպումը (Մայիս 2–ին) կոչուած է նոր չունչ մը տալու ՊԱԿ–ի ճիգերուն, ստեղծելու համար նպաստաւոր պայման– ները միջազգային ժողովի մը Հէր – եանները կը չարունակեն աղմուկ բարձ– րացնել եւ ցոյցեր նախատեսուած են Փարիզ, Մայիս 1–ին, այն վայրերը ուր ահարեկչական արարքներ կատարուած են (Ռիւ Կոպերնիկ, Ռիւ տը Ռէնն, Ռիւ տէ Ռոզիէ): Ժաք Աֆթալի, որ հրեայ է (Միթերանի ալէ բազուկը) հրմշտուքի են– թարկուած է երիտասարդ Հրեաներու կողմէ, երբ իր մէկ հատորը կը ստորա– գրէր գրատան մը մէջ: Անոնք կը պոռա– յին նաեւ «Միթերա'ն դաւաճան»:

ՎՐԱՍՏԱՆի նոր կուսակցապետը՝ Կիվի Կումբարիձէ հաստատեց թէ Թիֆլիսի ե– ղերական բախումներու ընթացքին, ո– մանք մեռած են թունաւոր կազերէ, որոնց բնոյթն ալ ծանօթ չէ: Վիրաւորներ դիմում ըրած են Կորքաջովի, որպէսզի այդ կա– զերուն քիմիական բաղադրութիւնը ճըշ– դուի եւ կարենան դարմանուիլ ինչպէս որ պէտք է:

ՄՈՍԿՈՒԱՅի մէջ, Երեքշաբթի օր, համայնավար կուսակցութեան կեդրոնա– կան Կոմիտէի անակնկալ լիակատար նիստ մը կը գումարուէր Կորքաջովի հրաւէրով: Զանազան չջուկներ կային այդ մասին եւ անկարելի չնկատելով հանդերձ թէ պի– տի խօսուի Վրաստանի մասին, հաւանա– կան չէր որ միայն այդ ըլլար արտակարգ այս նիստին դրդապատճառը:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Agnouni d'Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil

Mini Croisière
à bord du «VERT GALANT»
le Lundi 1er Mai
départ du Pont Neuf à 9h30
Retour vers 18 heures
Prix 300 Frs
(petit déjeuner, déjeuner, goûter compris)
Réservation: Tél.: 39. 82. 6. 91 —le soir—
— Places limitées —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Ժան Նիկողոսեան, Այբի Տիկին Թադեոր Պարթեղեան եւ զաւակ– ները, Պր· Ռոժէ Եորեան, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Սերոբեան եւ զաւակները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտ– նեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպատով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ թէ դրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց հօր եւ մեծ – հօր՝

ԱՐԱՄ ԵՈՒԵԱՆի

մահուան առթիւ:

ԱՌ Ի ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ· – Վասպուրականի Հայրե– նակցական Միութեան վարչութիւնը կը հաղորդէ որ Մարտ 12–ին իր հերոսամար– տի ոտնակատարութեան չահը 20·000 ֆրանսական ֆրանք յանձնած է Փարիզի Ս· Յովհաննէս Եկեղեցւոյ S.O.S. – AR– MENIE Օգնութեան Ֆոնտին:

Նաեւ Միութիւնս նախապէս տեղւոյս Կապոյտ Խաչին յանձնած է 34·000 Ֆր– անք Հայաստանի աղէտեալներու Ֆոն – տին:

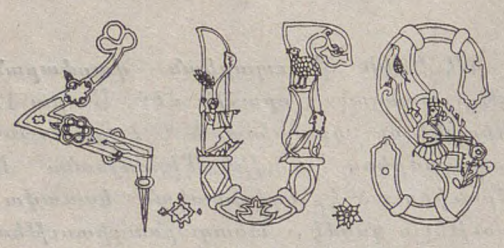
GRANDE
FETE FAMILIALE
DANSANTE
Dimancfe 30 Avril
à partir de 15 heures
organisée par
la *Croix Bleue Arménienne*
Section Saint-Maurice de Beynost
avec la participation de l'ORCHESTRE
N A ï R I
de Valence
à la Salle des Fêtes
de St.-Maurice de Beynost
Buffet oriental □ *Chich-Kébab*
— Ambiance arménienne —
— *Entrée libre* —

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉի
ՏԷՍԻՆի ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ
ԵՒ
ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆԸ
կը կազմակերպեն՝

Հայկական Համբառնումը

Հինգշաբթի, Մայիս 4, կէսօրէ ետք ժամը 3–էն սկսեալ, Տէսինի քաղաքապետարանի սրահին մէջ:

Յայտագիրը· –
ժամը 3–ին – Վիճակ
ժամը 4–ին – Մրցում՝ մանուկներուն մազերը ծաղիկներով զարդարելու
ժամը 5–ին Կերուխում
Երաժշտութիւն՝ «Անի» նուագախումբ:
Մասնակցութեամբ՝ «l'Arménien» եր– դի հեղինակ՝ Տընի – Օկրիի:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

Vendredi 28 Avril

à la Maison de la Culture Arménienne
de Décines
à 20 heures 30

Yves TERNON
présente
«ENQUETE SUR LA NEGATION
D'UN GENOCIDE»
Conférence — Débat :
«*Les Historiens du Génocide Arménien face à l'ouverture des archives turques*»
—Signature du livre.—

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ· –
Իր կնոջ՝ վարսենիկ Քէօսէեանի մահ– ուան Բ· տարելիցին ի յիշատակ, Պր· Ա– ռաուր Քէօսէեան 800 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

***

ՏԷՍԻՆ· –
Տէր եւ Տիկին Ղազար Ղազարեան 300 Ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց սի– րելի խնկիկ կէնճեանի մահուան քառա– սունքին առթիւ:

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
Section de LYON
vous invite
Jeudi 4 mai, à midi
à l'Espace Arménien
— 40, rue d'Arménie, 69003 Lyon —
à son repas animé par l'Orchestre
«*PAROS*»
de Valence
et sa chanteuse populaire *Virginie*
— *Ambiance arménienne assurée* —
Ce repas organisé à l'occasion de la Fête de l'Ascension est placé sous la présidence de
Mgr. NORVAN ZAKARIAN
Participation : 100 Frs.

ASSOCIATION CULTURELLE
ARMENIENNE
« GAïDZ — Nor Serount »

CONCERT
EXCEPTIONNEL
SERGUEï MARKARIAN
— pianiste —
avec la participation de
HERMINÉ YERISSIAN
— cantatrice —
Samedi 29 avril à 20h30 précises
SALLE CORTOT
78, rue Cardinet, Paris
Համոյթը կը յատկացուի Հայաստանի վերաշինութեան մասնակից ամառնային ճոկատներու մեկնումի ծախքերուն:

Concours Photo
de l'UGAB-JEUNES
Thème : LA VILLE

L'UGAB - JEUNES organise du 11/03 au 30/04/89 un Grand Concours Photo sur le thème de *LA VILLE*.

Que vous soyez un futur grand reporter ou tout simplement un amateur profane, le Concours Photo de l'UGAB - JEUNES vous concerne.

Historique et majestueuse, moderne et fière, timide et rustique, ... votre *VILLE* nous intéresse.

Vous avez jusqu'au 30/04/89 pour nous adresser vos chef-d'œuvres.

DE NOMBREUX PRIX A GAGNER :
— Week-end pour 2 personnes (Avion+Hôtel) à *Londres*
— Platine Laser Philips, etc...

ALORS N'ATTENDEZ PLUS
ET A VOS APPAREILS !

Dossiers d'inscription à retirer au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles— 75017 PARIS
ou téléphoner au 42. 27. 12. 26

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉի Շրջ· Վարչութիւնը միջմասնաճիւղային ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ փարիզեան շրջանի մասնաճիւղ – ները, Ուրբաթ, Ապրիլ 28, ժամը 20·30ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը:

***

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉի Փարիզի Ա· Թադէոս– եան մասնաճիւղի անդամական ժողովը Ապրիլ 29–ին, ժամը 16–էն սկսեալ, սովո– րական հաւաքատեղին:

Կը խնդրուի անդամուհիներէն, բացա – կայութեան պարագային, քանի մը օր ա– ռաջ տեղեակ պահել մասնաճիւղի վար– չութիւնը:

«ՅԱՌԱՋ»ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐՈՒՆ

ՌԻԻԼՅԼ· – Տիկին Էլիզ Մկրտչեան 300 Ֆր· իր ննջեցեալ յիշատակին:

ՅՈՎՀ. ՇԻՐԱՋ

ԾՆՆԴԵԱՆ 75–ԱՄԵԱԿ
ԵՒ
ՄԱՀՈՒԱՆ 5–ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑ

ԺԱՓԷԼԻ նախաճեռնութեամբ մեծա– բանքի երեկոյթ, Ուրբաթ, Ապրիլ 28, ժամը 20·30–ին, Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնը՝

118, rue de Courcelles, 75017 Paris
M° Courcelles

Կը մասնակցին·–
ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹԵԱՆ
ՅԱՄԱՄԻԿ ՆԱՏԻՐԵԱՆ – ԳԵՒՈՆԵԱՆ
եւ
ՄԱՍԻՍ

Մուտքը ազատ է:

– ՃԱՇ –
ԳԱՐՈՒՆ ՄԱՆԿԱՆՑ ԵՐԳԱՀՈՒՄԻ
ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
5–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻԻ

Ապրիլ 30, Կիրակի, ժամը 12·30–ին Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ Ա· Ջրաշեան սրահը, ճաշին ընթացքին գեղարուեստա– կան լայն բաժին, Գարուն Մանկանց Երգ– չախումբին կողմէ:
Մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի հեռաձայնել· –
91 – 87 – 43 – 71

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉի
ԱՒՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՏԱՐԵԿԱՆ ԹԷՏԱՍԵՂԱ

Կիրակի, Ապրիլ 30, ժամը 15–ին:

Salle Municipale rue Jean-Jaurès face au stade Léo Lagrange, Arnouvi
Գեղարուեստական բաժին նախատես– ւած է· բոլոր ընկերուհիները հրաւիր– ւած են:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԸ
ԵՒ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԸ
ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉի
ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՑՆԻՆ ՄԷՋ
ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՁՈՐՍ ՕՐ
Մայիս 4, 5, 6 եւ 7
Մեկնում Հինգշաբթի

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ ԵՐԵՔ ՕՐ
Մայիս 13, 14 եւ 15
Մեկնում Շաբաթ

Départ de l'autocar
Jeudi matin — Samedi matin

Mairie de Clamart 8h
Issy-les-Moulneaux,
Eglise Arménienne 8h30
Gare Saint-Lazare 9h

Ամանդական հիւրասիրութիւն, հա– րենասիրական մթնոլորտ, օթօքարով ամէնօրեայ պտոյտներ Նորմանդի տեսարժան վայրերը Մանչի ափերուն, մինչեւ Մոն Սէն Միշէլ:

Ծախքերու մասնակցութիւն·–
Երթ ու դարձ, հիւրասիրութիւն եւ պտոյտներ՝
Համբարձում՝ միմիայն 400 Ֆր·:
Հոգեգալուստ՝ միմիայն 300 Ֆր·:
Սենեակները ապահովելու համար՝
Հեռաձայնել· –
Նաւադարդեան՝ 39 – 85 – 36 – 53
Փոխանեան՝ 43 – 37 – 90 – 09

Imprimé sur les Presses du Journal «HAR ATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 27
JEUDI
27 AVRIL
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.002 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.002

ԵՐԵՒԱՆ ⟷ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍԻՑ

(ԱՄՍԵՆՓԸԼԻՍ – ԱՊՐԻԼ 14 / 23)

ՄԵՆՔ – ԲՐԻՏԱՆԻԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

«Սովետական կուլտուրա» թերթը ծանուցած յօդուածով մը անդրադարձած է Հայաստանի աղէտեալներուն կատարուած բրիտանական օժանդակութեան։ «Սանէյ էֆփիքս» թերթը հանգանակութիւն բացած է ու հաւաքած 320 հազար անգլիական ոսկի։ Այս գումարին մէկ մասը ծախսուած է վրաններ գնելու, միւս մասը կը յատկացուի Հայաստանի մէջ հիւանդանոց կառուցանելու գործին։

***

Լ· ՃԳՆԱԻՈՐԵԱՆ ՈՒ «ՇԻՐԱԿ» ՖՈՆՏԸ

Վերջերս Հայաստան գտնուած է ըսփիւռքահայ երգահան ու խմբավար Լորիս Ճգնաւորեան։ Ան Արտաշատի հօր եւ իրրեւ մէկն 1915–ին տեղահանուած մօր զաւակ է։ Ծնած է Պարսկաստան։ Ուսած է Աւստրիոյ եւ Մխիթեան – Նահանգներու մէջ, այժմ կ'ապրի Նիւ – Եորք։ Ան իր այցելութեան բուն նպատակը բացատրած է հետեւեալ ձեւով։

երգահանին անմիջապէս յետոյ «Շիրակ» անունով հիմնադրամի մը ստեղծման ձեռնարկեցի, որուն նպատակն է Մխիթեան – Նահանգներու, Անգլիոյ եւ այլ երկիրներու մէջ երաժշտական դրամիջոցներ ձեռք բերել այն զրկոցներուն համար, որոնք վնասուած են երկրաշարժէն։ Այս առթիւ կ'ուզեմ Հոկտեմբերին կամ Նոյեմբերին անգլիացի ու ամերիկացի խումբ մը երաժիշտներ բերել Հայաստան՝ եւ անոնց ու «Կոմիտաս» երաժշտանոցի նուագողներու ընկերակցութեամբ համերգներ տալ, սեմինարներ կազմակերպել եւ գործիքներ նուիրել։

Այս ձեռնարկին ծանօթ Անգլիոյ հեռատեսիլին 4–րդ կայանը որոշած է նկարահանել այդ համերգները ու Հայաստանի մասին երեք ժամուան հաղորդում կազմակերպել։ Կայանին աշխատակիցները Մայիսին Հայաստան կուգան նախապատրաստական աշխատանքներ տանելու համար։

***

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԻՆՔՆՈՒՐՈՅՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

Իրականացած է Լեռնային Ղարաբաղի գրողներու վաղեմի երազանքը· ստեղծուած է մարզային գրողներու ինքնուրոյն կազմակերպութիւն, որ իր շարքերուն մէջ կը միաւորէ գեղարուեստական խօսքի շուրջ 50 վարպետներ։ Կազմակերպութեան Ա· քարտուղար ընտրուած բանասիրական գիտութեանց թեկնածու, բանաստեղծ՝ Վարդան Ճակոբեան այս առթիւ հետեւեալը ըսած է·

– Հեռու չէ այն օրը, երբ լոյս կը տեսնէ մեր պաշտօնաթերթին՝ գրական – գեղարուեստական եւ հանրային – քաղաքական «Արցախ» հանդէսին առաջին թիւը։ Ինքնավար մարզին մէջ նաեւ խմբագրական միաւորման ստեղծումէն յետոյ մեր գրողները իրենց գիրքերը Ստեփանակերտի մէջ հրատարակելու հնարաւորութիւն ստացան։ Այլեւս հարկ չըլլար Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի սահմաններէն դուրս դրամներ հրատարակչութիւններու դուռները մաշեցնել, ինչպէս որ ցարդ եղած է։

***

ԳԻՒՂԵՐՈՒ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄԸ

Հայաստանի 58 աղէտեալ ու մասամբ աւերեալ 330 գիւղերուն գիւղատնտեսութեան հասած վնասը հսկայական է։ Գիւղական այս շրջաններու հողագործութեան վերականգնման պարտականութիւնը ըստանձնած է Խորհրդային Պետական Գիւղատնտեսական Արդիւնաբերութիւնը։

Երկրաշարժի յանձնախումբը քննարկած է այս բնակավայրերուն մէջ կատարուած աշխատանքին ընթացքը։ Խորհրդային փոխ վարչապետ՝ Սիլայեւի վարած խորհրդակցութեան նչուած է, որ ներկայիս աղէտեալ գիւղական շրջաններուն մէջ կ'աշխատին առանց բացառութեան բոլոր միութենական հանրապետութիւններու 108 շինարարական կոկատներ· ընդհանուր թիւով՝ 15 հազար հոգի։ Անոնց կ'օգնեն չորս հազար տեղացիներ։

***

«ԱՊՐԻԼ ԵՒ ԴԱՍԵՐ ՔԱՂԵԼ»

Մոսկուայի «Օգոնեոկ» ամսագիրը իր վերջին թիւերէն մէկուն մէջ զետեղած է խորհրդային արհեստակցական միութիւններու քարտուղար, Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի Ցատուկ կառավարման Կոմիտէի անդամ՝ Վիկտոր Միչինի «Ապրիլ եւ դասեր քաղել» վերնագրով զրոյցը։

Վիկտոր Միչին կ'ընդգծէ որ Ազրբեջանի նախկին ղեկավարութիւնը մշակոյթի ու լեզուի բնագաւառին մէջ Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի հայ բնակչութիւնը Հայաստանէն արուեստականօրէն մեկուսացնելու քաղաքականութիւն կը վարէր։ «Օրինակ, մանկապարտէզի մը մէջ, ուր միայն հայ երեխաներ կային, բոլոր մեթոտական ձեռնարկները ազրբեջաներէն էին։ Երաժշտական ուսումնարանը, ուր տասը աշակերտէն ինը հայ էր, ծրագրով նախատեսուած էր ազրբեջանական ժողովրդական երաժշտութեան ուսումնասիրութիւն, իսկ հայ արուեստը վայտօրէն ներկայացուած չէր (···)»։

«Մարդոց ազգային արժանապատուութիւնը վիրաւորող այս բաներուն պատճառով արդարութեան վերականգնման համար Ղարաբաղցիներու ժողովրդական չարժումը, անոնց հայրենասիրական ըղձացումները կարելի չէ չըմբռնել։ Անոնք արդէն ապացուցած են իրենց միասնութիւնն ու չարժման ժողովրդականութիւնը»։

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԻ

«SPÉCIAL ARMÉNIE»

Առջի օր հրապարակ ելաւ «Spécial Arménie» խորագրուած հանդէս մը զրեթէ նուիրուած երկրաշարժին, կարդ մը նոր զրութիւններով։

Երկրաշարժէն զատ յօդուածներ կան նաեւ գեղասպանութեան եւ Ղարաբաղի մասին։ Խմբագրութեան տնօրէնն է՝ Ժան-Քլօտ Մաչիկեան։ Աշխատակցած են Հայր եւ օտարներ։ Յայտարարուած է որ Թերթին վաճառքը պիտի յատկացուի Լեռնականի Ֆրանսական Թեքումով զրպրոցին վերաշինութեան։ Ծանօթ է որ զպրոցին տնօրէնը՝ Մարթէն Փաշայեան, իր կինն ու երկու զաւակները կորսնցուց Դեկտեմբեր 7–ի երկրաշարժին։

194 էջնոց, ճոխ բովանդակութեամբ եւ նկարազարդ այս հանդէսը կը ծախուի 48 Ֆրանքի եւ տպաքանակն է՝ 180 հազար։ Ցրումը ապահովուած ըլլալով N.M.P.P.ի կողմէ, պէտք է ըսենք բոլոր թերթավաճառներուն մօտ։

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՄՈՍԿՈՒԱ

ԿՈՐԲԱՋՈՎԵԱՆ ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ ՄԷՋ

110 «ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐ» ՁԱՄԲՈՒ ԿՐ ԴՐՈՒԻՆ

ԱՍՈՆՑ ԿԱՐԳԻՆ՝

Կ. ԴԵՄԻՐՃԵԱՆ, Հ. ԱԼԻԵԻ, Ք. ԲԱՂԻՐՈՎ ԵՒԼՆ.

Կեդրոնական Կոմիտէի արտակարգ լիակատար նիստը, զոր Կորբաչով կը գումարէր Երեքշաբթի օր, նախատեսել կուտար թէ կարեւոր հարց մը կայ, քայց, ինչպէս յաճախ, Արեւմուտքի «խորհրդագնաղէտները» զանազան ենթադրութիւններ ըրած էին, առանց յաջողելու ճիշդ գուշակել։ Ու անակնկալի կուգային բոլորը, քանի որ ինչ որ կը պատահէր նախընթաց չունէր, «պատմականօրէն» հարկ է համագումարի մը սպասել այս մասշտաբի մաքրագործումի մը համար։ «Իւմանիթէ» իսկ չի վարանիր զրելու թէ կը սպասուէր քանի մը փոփոխութիւններու, բայց ոչ երբեք պատահածին։ 110 է թիւը անոնց՝ որոնք առողջական եւ տարիքի պատճառով ճամբու կը դրուին։ Ծանօթ չեն բոլոր անունները, ցանկին մէջ են սակայն· — Անդրէյ Գրոմիկօ, Պիոտր Դեմիչեւ, Վ· Դոլգիխ, Մ· Սոլոմէնցեւ, մառեչալ Սոկոլով, Հայտար Ալիեւ (մեզի ծանօթ՝ հին «բարեկամ» մը), Կուզնեցով, Բորիս Պոնոմարեւ, Տիխոնով, որոնք բոլորն ալ ծանր հրեաններ մաս կազմող անձեր են։ «Ֆրանս – Փրէս» կ'աւելցնէր նաեւ Բաղիրովի եւ Կ· Դեմիր – ճրեանի անունները, երկուքն ալ նախկին Ա· քարտուղարներ (Ազրբեջան եւ Հայաստան), Կեդրոնական Կոմիտէն այս փոփոխութիւններէն առաջ ունէր 301 լիազօր անդամ, ներկայիս 251–ի իջած է, նկատի առնելով 24 փոխ անդամները, որոնք լիազօր անդամ դարձան։ Այս իրարանցումին բացատրութիւնը տուած է Մեդվէդեւ, անդամ քաղաքական Բիւրոյի եւ դաղափարաբանութեան պատասխանատուն, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին։ Ըսած է որ «անոնք որոնք ուզած են քաշուիլ այդ ըրած են կամ իրենց տարիքի կամ առողջական կամ առարկայական այլ պատճառներով»։ Պարզ է··· Կորբաչով անչուշտ, այս ձեւով կ'ազատի պահպանողական կամ նոյնիսկ մէկ քանի տարրերէ։ Ֆրանսական մամուլը ոդեկոչելով Գոգոլի վէպը, ասոնց անունը կը դնէր «մեռած հոգիները» Կեդր· Կոմիտէի, նման ռուս մեծ զրագէտին ուրուական – դիւղացիներուն։

Կը մնայ ապասել որպէսզի զացող եւ կողներու լրիւ ցանկը հրապարակուի որպէսզի աւելի յստակ ըլլայ կատարուածը։

Վերջին տող մը, որ թէեւ կատակի բնոյթ ունի, բայց կը հաստատէ – եթէ հարկ էր – որ Ֆրանսացիք իրենց սրամտութիւնը չեն կորսնցներ։ Այս առընչութեամբ էր որ, շանսոնիէ մը, Զորեքշաբթի առտու ոդեկոչելով նաեւ Ֆրանսայի պատկերը, ուր «երխտասարդներ» ճամբու կ'ուզեն դնել ով որ 50–էն վեր է, կը նկատէր թէ քաղաքական ասպարէզը իսկապէս փորձաքար մըն է տարեցներուն համար, ապագան ալ վտանգուած, միայն մէկ արհեստ կը մնայ այդ սերունդին, որ ապահով է ··· Ա.յաթոլա։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՁԱՆԱՁՈՒՄ ԵՒ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄ Կը ՊԱՀԱՆՋԷ ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ

Երեւանի ճայնափիւռը հաղորդեց Ապրիլ 24–ին, թէ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը յատուկ որոշում տուած է առաջարկութիւն ներկայացնելու Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին որպէսզի ան ճանչնայ 1915–ի մէկուկէս միլիոն Հայերու ցեղասպանութիւնը եւ դատապարտէ։

Ասիկա դրական կարեւոր քայլ մըն է, թէկուզ յապաղած, զոր կ'առնէ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը եւ պէտք չէ մոռնալ, որ եթէ նման քայլեր կ'առնուին այսօր Հայաստանի մէջ, անոնք երբէք չեղան ինքնաբերաբար, երեսփոխաններու թէ կառավարութեան կամ Կեդրոնական Կոմիտէի ինքնաբուխ նախաձեռնութեամբ այլ Ղարաբաղ Կոմիտէի ճնշումին տակ։ Այսինքն անոնց՝ որոնք ամիսներէ ի վեր աշխարհէն ու հարազատներէն կտրուած Մոսկուայի խուցի մը մէջ են, բայց, ըստ երեւոյթին այդ խուցէն իսկ իրենց լուռ ազդեցութիւնը կը շարունակեն գործել։

***

Տեղական մամուլը, «Լը Մոնտ» եւայլն կը հաստատէր ինչ որ զրած էինք երեւանի յոյսին վերաբերեալ (զլխաւորուած բանտարկեալի զգեստ հագած 14 անձերով) եւ կը յայտնէր թէ ԹԱՍՍ գործակալութիւնը մէկուկէս միլիոն կտոր Միջեռնակաբերդ հաւաքուող բազմութեան թիւը, ամբողջ օրուան ընթացքին։ Մանաւանդ զարմանքով կը յիշատակուէր Թեհրանի յոյսը (նաեւ նկարով «Ռոթիտիէն»ի մէջ) «Մոլլաներու օրհնութեամբ» կը զրէ «Լը Մոնտ», քանի մը հազար Պարսկահայերու մասնակցութեամբ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՁԱՓՈՆԻ նախարարապետը՝ Նոպորիւ Թաքեչիթա ասիպուեցաւ իր հրաժարականը տալ, իբրեւ հետեւանք դրամական պայթակղութեան մը։ Հրաժեշտի իր խօսքին մէջ, ներողութիւն խնդրեց ժողովուրդէն։ Այս պատմութեան զոհ զբաղացաց, նախարարապետին Ա· քարտուղարը որ անձնասպան եղաւ։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ 0·2% նուազում արձանագրեց Մարտին, այսինքն 5700 գործազուրկ նուազ քան նախորդ ամիսը։

ՀԵՐՊԻՐԹ ՖՈՆ ԳԱՐԱՁԵԱՆ, 34 տարեան զրեթէ մենատիրական տիրապետու-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԿԱՍԵՑՆԵԼ ԱՐՏԱՀՈՍՔԸ

Նիւթ մը որ արդէն յաճախ արձագանգ կը գտնէր հայաստանեան մամուլին մէջ, երկրաչարժէն եւեք առացաւ աւելի քան մէկ տարի մը: Տարերային աղէտը «պարպեց» ամբողջ շրջաններ, առանց մէկուն տրամադրութիւնը հարցնելու. Իսկ այսօր կան գիտակից տրամադրութիւններ, պարպելու գործը չարունակելու:

«Սովետական Հայաստան»ի Մարտ 26–ի թիւին մէջ Յովհաննէս Այվազեան կ'անդրադառնայ ցաւոտ, այլ անխուսափելի այս հարցին: Ան կը գրէ. – «Փետրուարի Բ. կէսին Լենինկրատում հայ տղաներն ինձ պատմեցին որ կազմակերպուած ձեւով փոխադրուած եւ բաղաքի լաւագոյն բուժարաններում ապրող 400, ինչպէս նաեւ հարազատների, բարեկամների բնակարաններում տեղաւորուած շատ – շատերի մէջ նոյնպէս կան հայաստանեան գրանցումից հրաժարուելու մտադրութիւն ունեցողներ, նրանց գումարում են Ադրբեջանից հեռացած, Լենինկրատեան մշտական գրանցում երազող Հայեր»: *Կան տակաւին ուրիշներ ալ* «որոնք ընտելանալով Կուբանի, Ուկրաինիայի անծայրածիր ու բերրի դաշտերին, այնտեղ կը կամենան ամերուկ ու վարուցք հասցնել այսուհետեւ»: *Կամ մարդիկ*, «որոնք ժամանակաւոր տեղաւորուելով Մոսկուայի, Տալլինի, Ռիգայի նման քաղաքներում, պիտի դժուարանան յետ դառնալ իրենց «գաւառները»:

Բարեբախտաբար, ծանրլուն այս կացութեան մէջ կան նաեւ հեռեւեալ պատկերները. «տասնապատիկ աւելի թուով տուժածների հանդիպեցի Լենինականում, Սպիտակում, Կիրովականում, Արեւաշող, Մեծ Պարնի, Ծաղկաբեր, Նալբանդ գիւղերում, Ախուրեանի շրջանում, որոնք սատար են միմիանց, սատար են իրենց փլուած տանը, վիրաւոր հողին, ողբացող ու տոկացող հայրենիքին: Նրանց համար Հայաստանից հեռանալ – չհեռանալու երկընտրանք չկայ, գոյութիւն չունի:

– Մեռնենք թէ ապրենք, մեր հողի վրայ ենք մնալու» կ'ըսեն անոնք:

Հարցը ունի նաեւ երրորդ երես մը. դժբախտութիւնը, միացնող ազդակ մը հանդիսացաւ Հայաստանէն դուրս ապրողներու, որոնք վերադարձան հայրենիք, աւելի դործօն մասնակցութիւն ունենալու աւերուած քաղաքներն ու շրջանները վերականդնելու աշխատանքներուն:

Ծանրակշիռն ու մտահոդիչը անշուշտ առաջին պարադան է. «նահանջի ժամանակ բանակի շարքերը լիզոներ միշտ լինում են: Երբ ետը խուճի բախուելով ճեղք է տալիս, խուճապահարներ գտնըւում են ամէն անգամ: Նրանց հասկանալ կարելի է, բայց արդարացնել···»:

Զանոնք արդարացնել դիւրին չէ, յատկապէս երբ՝ «տասնեակ հազարներով զոհեր տուինք, հազարաւոր հաշմանդամներ ունեցանք···: Իսկ ո՞վ կառուցի մեր բաղաքները, մեր գիւղերն ու աւանները: Ո՞վ ապրի ու աշխատի նրանցում»:

Գաղթի հերթին սպասողներու մեծ թիւ մը կայ. Հայաստանէն դուրս աշխատանքի մեկնողներ կան, հազարաւոր ուսանողներ, որոնք այլ հանրապետութիւններու մէջ կ'ուսանին. ասոնցմէ կարեւոր թիւ մը կ'երազէ այլուր հաստատուիլ. ի՞նչ ընել:

Երկրաչարժէն տուժածը հետամուտ է ապահով կեանքի. արտասահմանեան երազողը դժգոհ է Հայաստանի կենսամակարդակէն. դուրսը աշխատողը կը դանդաղի իր հայրենիքին մէջ գործի կազմակերպման ու վարձատրութեան անկատարութենէն ուսանողը աչքի առջեւ ունի երիտասարդներու առօրեային դորշութիւնը, համոզուած թէ այլ տեղեր վիճակը աւելի լաւ է:

Նշելէ ետք այս կէտերը, Յովհաննէս Այվազեան կը գրէ. – «երիցս ճիշդ է այն միտքը թէ արտահոսքի առաջն առնելու կարեւորագոյն պայմանը ժողովրդի կեանսամակարդակը բարձրացնելն է»: *Սակայն դիւրին լուծում մը չունի հարցը. ժամանակ պէտք է ու յամառ ջանքեր:*

Հիմա առաջնահերթը աւերուած գօտին վերականգնելու գործն է: 140 հազար շինարարներ Հայաստան պէտք է հասնին. վարելի չէ՞, կը հարցնէ յօդուածագիրը, որ այդքան մարդ, փոխանակ տուն ու տեղը ձգելով Հայաստան դալու, հայ ժողովուրդէն ելլեն շինարարները. Հայաստանէն ու շրջակայ հանրապետութիւններէ: Չէ՞ որ հայ շինարարներ հեռուն կը մեկնին մեծ վճարումներու երազով···:

Հոս ալ պարզ չէ հարցը սակայն. ու կնճիռը ամէնէն անապասելի հասցէով կը ներկայանայ. «ծանօթներիցս մէկը՝ արտագնայ աշխատանքի մեկնող, Արքիկում հերթագրուել է շինարարական որեւէ կազմակերպութեան մէջ ներգրաւուելու: Նրան երկու ամիս պատասխանում են՝ սպասիր: Մինչդեռ ի՞նչ սրտով, ի՞նչպէս են աշխատելու հեռուներում, երբ իրենց հայրենիքը բարուբաղդ է: Եւ վերջապէս, հեռու վայրերում նրանց արժանապատուութիւնը վիրաւորելու է, չէ՞, մէկնումէկը՝ ուղիղ երեսին ասելով. քէ՝ կառուցող ես. բա ֆո տունն ինչո՞ւ ես աւերակ թողել»:

Այն որ իր աւերակ հողին վրայ չինայ – բարական աշխատանքի մասնակցելու դիմում կը ներկայացնէ ու միայն սպասելու առաջարկ կը ստանայ, այնքան ալ պիտի չգժուարանայ վերի հարցումին պատասխան մը ճարելու. ու աւելի վարկեկող պիտի ըլլայ այդ պատասխանը, քան՝ հարցումին պատճառած վիրաւորանքը անհատի մը արժանապատուութեան: Որովհետեւ այդ պատասխանը պիտի վիրաւորէ ամբողջ ժողովուրդի մը արժանապատուութիւնը:

Ի՞նչ միջոցներու ձեռնարկել: Յովհաննէս Այվազեան կը մտածէ հետեւեալները. – «մի այնպիսի որոշման ընդունումը (ասենք հինգ տարով), որով Միութեան բոլոր վայրերին պարտաւորեցուէր մշտական աշխատանքի ու բնակութեան չընդունել, չգրանցել Հայաստանից մեկնածներին»: *Սակայն միւս կողմէ ի՞նչպէս վարուիլ մարդկային իրաւունքները սահմանափակելու երեւոյթին հետ: Երկրորդ քայլ մը կրնայ ըլլալ այն, որ Խորհրդային Կրթական նախարարութենէն խնդրուի երկրի բարձրագոյն կրթութեան հայ շրջանաւարտները պարտադրել Հայաստանի մէջ դործելու:*

Հարցադրութիւն մը ու լուծում դանելու ջանք մըն է Յովհաննէս Այվազեանի կատարածը: Կարելի է այլ առաջարկներ ներկայացնել: Սակայն ինչ որ ներելի չէ, լռութիւնն է: Պէտք չէ լռել, որպէսզի «հայ մարդն այլ վայրերում գրանցման, աշխատանքի ընդունման մուրացիկ չդառնայ»:

Չլռել, սակայն նոյնքան անհրաժեշտ է նաեւ լսել:

Ա. ԹՈՓՈՉԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՍԼԱՄԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

Դէպքերը տակաւին թարմ են մտքերուն մէջ: Անգլիական քաղաքի մը մէջ հրկիզուող գերեզին բոցերը. անոր հեղինակին կրակի տրուած նկարը Պոնի մէջ. Փարիզի փողոցները հնչող «մա՛հ անհաւատներուն. մա՛հ Ռըշտիի» ազաղակները: Իսկ յետոյ իմամի մը ու իր օգնականին սպանութիւնը Պրիւսէլի մէջ՝ ըստ երեւոյթին, որովհետեւ չատ չափաւոր նըկատուած էին:

Սալման Ռըշտիի ու անոր «Սատանայական հատուածներ»ուն չուրջ ծայր տըւած կատաղութիւնը որոշակի վերլուծ հաստատեց այն դաղափարները, զորս ունէին արեւմտեան որոշ շրջանակներ՝ իսլամը անհանդուրժող կրօնք է: Հակազեցութիւնը մեծ էր յատկապէս Եւրոպայի մէջ. գրեթէ ակնթարթի մը մէջ խորտակուեցան հին ընկալումները ջընջելու ջանքերը:

Ռամազանի այս օրերուն Եւրոպայի մէջ իսլամը կը չարունակէ աճիլ աւելի զօրեղ ու ազդեցիկ կերպով, քան՝ երբեք: Երբ, 1950–ական թուականներուն դաղթականութեան ալիքը սկսաւ, զայն դէշ աչքով դիտողներ չկային: Սակայն մըզկիթներու դմբեթներն ու մինարէները չուտով սկսան բարձրանալ. Հռոմի հիւսիսային արուարձանը, քաղաքապետութեան նուիրաբերած հողամասին վրայ կը կառուցանուի մօտ 200 միլիոն ֆրանքի արժողութեամբ մզկիթ մը՝ Արեւմտեան Եւրոպայի ամէնէն պատկառազդուն: Ֆրանսայի մէջ, 1970–ականներու սկիզբի տասնեակ մը մզկիթներուն վիսխարէն, այսօր 1000–էն աւելի մզկիթներ ու աղօթարաններ կան:

Մահմետականներուն թիւը այսօր Եւրոպայի մէջ 7 միլիոնի կը հասնի, իսկ որոշ քաղաքներու մէջ անոնց համեմատութիւնը 12% է: Գերմանիոյ դաղթականութեան մեծ մասը Թուրքիոյ ամէնէն աղքատ դաւառներէն եկած, դպրոց չտեսած գիւղացիներ են: Հռոմի ու Փարիզի արուարձանները լեցնող դաղթականները իրենց հետ կը բերեն հիւսիսային – Ափրիկէի սովորութիւնները: Բրիտանիոյ մահմետականներուն արմատները մեծաւ մասամբ Փաքիստան ու Հնդկաստան կը դտնուին:

Հակազեցութիւնը այն կ'ըլլայ որ Եւրոպայի մէջ ազգայնական չարժումներ ծայր կ'առնեն: «Այս կրօնքը խորթ է արեւմտեան մշակոյթին» կ'ըսէ Ֆրանսայի վարչապետ Ժան Մարի Լը Փէնի «Ազգային ճակատ»ի անցեալ տարի մղած ընտրապայքարին: Երկու քաղաքապետներ մերժեցին իրենց քաղաքներուն մէջ մզկիթի կառուցման դիմումները:

Ճիշդ է որ օտարատեացութիւնը մեծ ծաւալներ չէ առած, սակայն չատ Եւրոպացիներ դժգոհ են կացութենէն: Բառին ամենանեղ իմաստով, հաւատքի իրաւունքը լիովին չարդուած է Եւրոպայի մէջ: Հարցին մէկ այլ երեսակն է կրօնական դաստիարակութիւնը: Անգլիոյ որոշ դպրոցներ չարմարած են իսլամ կրօնքի պահանջներուն (աղօթք, չաուկ ճաշեր եւայլն), սակայն բազմաթիւ դպրոցներու մէջ տիրող քրիստոնէական մթնոլորտին պատճառով արդէն երկրին մէջ բացուած են 15 իսլամական կրթական հաստատութիւններ: Առանց պատասխանատուները կը դժգոհին որ իրենք կառավարութենէն որեւէ օգնութիւն չեն ստանար, մինչդեռ կաթոլիկ ու հրէական դպրոցներուն ըզդալի նպաստ կը տրուի:

Գերմանիոյ մէջ մօտեցումը այլ է, բայց նպատակը՝ նոյնը: Հիւսիսային – Հռենոս – Վեսթֆալիա չրջանին մէջ, ուր 500 հազար Թուրքեր կ'ապրին, պետական հանրակրթական դպրոցներուն աչքի կերուածքեան մէկ երրորդը մահմետական է եւ Պետութիւնը իսլամական կրօնական ուսուցում ներմուծած է: Ծրադիրը մըչակուած է իսլամական դպրոցներու աճին դէմ պայքարելու նպատակով. «Մենք չենք կրնար արդիլել դանոնք, կրնանք միայն հակակչիռ մը ստեղծել», կ'ըսէ Տիւսելտորֆի Մշակոյթի նախարարութեան բանբերը:

Տարբեր մշակոյթներու չփումները առօրեայ խնդիրներու առիթ կը դառնան: Հիւսիսային Իտալիոյ չատ դործատէրեր իսլամ իրենց աշխատաւորներուն Ուրբաթ օրուան աղօթքին համար 2 ժամ արձակուրդ չեն տար: Անգլիոյ մահմետականները հարց կուտան թէ մինչ դոյութիւն ունի պաշտամունքի ասոր – ճանի հասած «Թէյի դադար»ը, իրենք ինչո՞ւ աղօթքի դադարի մը իրաւունքը չունենան:

Մշակոյթային ամենախոր տարբերութիւններէն մին կնոջ իրավիճակն է: Այր մարդուն ու կնոջ հաւասարութեան խորհրդանիշը դարձած Եւրոպայի մէջ իսլամ կնոջ վրայ դրուած արդելքները մեծ են. դղեակի օրէնքը, բազմակնութիւնը, օտարի հետ ամուսնութեան արդելքը: Երկու տարի առաջ, Գերմանիոյ մէջ թուրք հայր մը մահացու կերպով ծեծած էր 18 տարեկան իր աղջիկը, որ չանդըզդացած էր տուն դալ գերմանացի իր ընկերոջ հետ: Յետագայ քանտարկութեան դատապարտուած հայրը կը մնայ անդրդուելի. «Աստուծոյ կամքը կատարեցի»:

Թ. Ա. Թ.

ՎԻԵՆՆԱ

ՅԻՇԱՏԱԿԵԼԻ ԵՒ ՕՏԳԱՐԵՐ ՀԱՄԵՐԳ ՄԸ

Աւստրեւհայկական Մշակութային Կեդրոնութիւնն ալ իր կարգին արժանաւորապէս յարգած եղաւ Խնկելի յիշատակը հայրենի հաղարաւոր աղէտեալներուն արտասահմանեան նպաստարեր ձեռնարկներու կողքին՝ կազմակերպելով երաժշտական իր երեկոն: Համերգ – երեկոն, որու բարձր հովանաւորութիւնը իր նեղ կացութեամբ ստանձներ էր Պուլկարիոյ դեսպան՝ Ազտնաս Կինեւը, արդիւնքն էր Աւստրեւհայկական Մշակութային ընկերութեան եւ պուլկարական դեսպանատան Մշակութային բաժնի համագործակցութեան:

Երեկոյթին, որպէս յարդանք, իրենց մասնակցութիւնն բերած էին նաեւ հոդեւոր Հովդային Միութեան դեսպանի լիազօր ներկայացուցիչ – կցորդ՝ Փիլիպ Ա. Շահովէզը, Յունաստանի դեսպան՝ Քրիստաքիսի լիազօր ներկայացուցիչ Միքայել Ազդերու կազմակերպութեան բարձրաստիճան պատասխանատուները Աւստրիոյ մէջ գործող հայկական ու պուլկարական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ, ինչպէս նաեւ ազգերու, պուլկար եւ հայ հայրենակիցներ:

Յատկապէս այդ նպատակին համար Պուլկարիայէն հրաւիրուած էին երեք արուեստագիտուհիներ՝ Հոդիտա Ռաիկովա՝ թատերական դերասանուհի, Վարդի Մանուէլեանը, որուն առաջին ելոյթը Վիէննայի հայ հասարակութեան առջեւ էր, Տեղական ուժերէն կը մասնակցէին նաեւ Գոյամճեան եւ Մեհրիկ Ասատուրեան:

Որպէսզի օրուան խորհուրդը լուսաղոյնս արտայայտուած ըլլայ, յայտագրէն առաջ լայն պաստառի վրայ ցուցադրուեցաւ լուսապրուած կարճ ժապաւէն մը՝ երկրաչարժի չրջաններուն մէջ կատարուած աշխատանքներու մասին:

Մարտ 30–ի երեկոյեան, պուլկարական Մշակութային Տան կոկիկ հանդիսասրահը լեցնող ունկնդիրները աւելի չերմացան հաղորդուեցան հանդիսութեան խմորին, երբ փրոֆէսէօր Ռոզնարի Իլիեւին, Աւստրիոյ Ռատիօ — Հեռատեսիլէն սիրուած ու յարգուած հաղորդավարուհի եւ աւստրեւհայկական Կեդրոնութեան պատուոյ անդամ արտասուէ խոսքերով նկարագրեց հայկական ողբերգութեան տարողութիւնը եւ բոլորը հրաւիրեց բարոյական եւ նիւթական օժանդակութեան:

Ապա բեմ բարձրացաւ բազմիցս մրցանակակիր Սվետոսլաւ Օպրեչկան՝ Փրակա, Լուպլին ··· Երիտասարդ Թաղահարուհի՝ Վարդի Մանուէլեանը, որուն առաջին ելոյթը Վիէննայի հայ հասարակութեան առջեւ Տեղական ուժերէն կը մասնակցէին նաեւ Գոյամճեան եւ Մեհրիկ Ասատուրեան:

Մանուէլեան իր կատարումին մէջ ցոյց տուաւ ոչ միայն խոր ապրում այդ յօրինման համար անհրաժեշտ թիւնիքը, յատկանիշ մը որուն մէջ ինքզինքը դերազանցեց, երբ առանձին մենախաղ նուագ Իպայի «Պալլատ»ը: Աչառութեան «Գոյանէ» պալէէն նուագած իր պարընդմէջէն սակայն արտայայտութիւնը Մանուէլեանի հայկական տարրին ու նկարագիրը որոնք իր արուեստը աւելի հարազատ դարձուցին ներկայ հասարակութեան:

Դադարէն ետք, որուն ընթացքին նկարները հիւրասիրութեան խմիչքով դաշնակին վրայ ելոյթ ունեցաւ Ժապոլ Լիբանանահայ, սակայն՝ վիէննայի մէջ ուսանած եւ պեհտովէն միջազգային մրցանքի Ա. մրցանակակիր Աւետիս Գոյամճեանը: Ան մեկնաբանեց Գրան-

կերանար Աւետիս Գոյամճեան:

Մանուէլեան իր կատարումին մէջ ցոյց տուաւ ոչ միայն խոր ապրում այդ յօրինման համար անհրաժեշտ թիւնիքը, յատկանիշ մը որուն մէջ ինքզինքը դերազանցեց, երբ առանձին մենախաղ նուագ Իպայի «Պալլատ»ը: Աչառութեան «Գոյանէ» պալէէն նուագած իր պարընդմէջէն սակայն արտայայտութիւնը Մանուէլեանի հայկական տարրին ու նկարագիրը որոնք իր արուեստը աւելի հարազատ դարձուցին ներկայ հասարակութեան:

Դադարէն ետք, որուն ընթացքին նկարները հիւրասիրութեան խմիչքով դաշնակին վրայ ելոյթ ունեցաւ Ժապոլ Լիբանանահայ, սակայն՝ վիէննայի մէջ ուսանած եւ պեհտովէն միջազգային մրցանքի Ա. մրցանակակիր Աւետիս Գոյամճեանը: Ան մեկնաբանեց Գրանի Ա. մրցանքի Ա. մրցանակակիր Աւետիս Գոյամճեան:

ՅԱՌ

ՕՐԱԹԵՐԹ ՕՈՒՆ

ՎԱՂՈՒՑ ՄԱՐԴԸ(*)

Ընթերքը սկսեցինք 116-րդ համարում։ Ներկայացնում ենք պատմության շարունակությունը։

Ծիլսաքի և օրագրության տվյալները միմյանց հետ համեմատելիս ակնհայտ դարձավ, որ Ծիլսաքի ներկայացրած տեղեկությունները ճշգրիտ են։ Ինչպես նշեցինք, Ծիլսաքի օրագրությունը ընդհատվում է 1980 թ. հունվարի 23-ին։ Հետագա տվյալները ստացանք Ծիլսաքի ընկերուհի Ռոզալինդ Ֆրենչից, որին նա ուղարկել էր իր օրագրության մի մասը։ Ռոզալինդ Ֆրենչը ապրում էր Ծիլսաքի հարևանությամբ, և նրանք միասին էին աշխատում Ուիլյամ Ռոբերտսի հետ։ Ռոզալինդ Ֆրենչը ուղարկել էր Ծիլսաքի նամակները, որոնք ստացել էր վերջինիս մահից հետո։ Ռոզալինդ Ֆրենչը նաև ուղարկել էր Ծիլսաքի հուշերը, որոնք նա գրել էր 1980 թ. հունվարի 24-ից մինչև փետրվարի 10-ը։ Ռոզալինդ Ֆրենչը նաև ուղարկել էր Ծիլսաքի հուշերը, որոնք նա գրել էր 1980 թ. հունվարի 24-ից մինչև փետրվարի 10-ը։ Ռոզալինդ Ֆրենչը նաև ուղարկել էր Ծիլսաքի հուշերը, որոնք նա գրել էր 1980 թ. հունվարի 24-ից մինչև փետրվարի 10-ը։

Ծիլսաքի հուշերի առաջին մասը վերաբերում է Ուիլյամ Ռոբերտսի հետ ունեցած հանդիպումներին։ Ծիլսաքը գրում է, որ Ռոբերտսը «շատ հետաքրքիր մարդ էր, բայց նրա հետ շփվելը հեշտ չէր»։ Ռոբերտսը ծնվել էր 1914 թ. Ուելսում, Ռոբերտսը ավարտել էր Օքսֆորդի համալսարանը, որտեղ նա սովորել էր պատմություն։ Ռոբերտսը ծառայել էր Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ, որտեղ նա ծառայել էր Ռոյալ Նեյվիում։ Ռոբերտսը ամուսնացել էր 1940 թ. Ռոզալինդ Ֆրենչի հետ, որը նրա կինն էր մինչև 1960 թ.։ Ռոբերտսը ունեցել էր երեք երեխա՝ Ջեյմս, Ջոն և Ռոզալինդ։ Ռոբերտսը աշխատել էր Ռոյալ Նեյվիում մինչև 1960 թ., երբ նա հեռացել էր ծառայությունից և սկսել էր աշխատել որպես պատմաբան։ Ռոբերտսը հրատարակել էր մի քանի գիրք, որոնցից ամենահայտնին «Ծովային ուժերի պատմություն» գիրքն էր, որը հրատարակվել էր 1965 թ.։ Ռոբերտսը նաև հրատարակել էր «Ծովային ուժերի պատմություն» գիրքը, որը հրատարակվել էր 1965 թ.։

Ծիլսաքը նկարագրում է Ռոբերտսին որպես «շատ հետաքրքիր մարդ, բայց նրա հետ շփվելը հեշտ չէր»։ Ռոբերտսը ունեցել էր մի քանի ընկերներ, բայց նրանք շատ քիչ էին։ Ռոբերտսը ունեցել էր մի քանի ընկերներ, բայց նրանք շատ քիչ էին։ Ռոբերտսը ունեցել էր մի քանի ընկերներ, բայց նրանք շատ քիչ էին։

Ծիլսաքը գրում է, որ Ռոբերտսը «շատ դժվար մարդ էր, որի

(Շար. Ա. Էջէն)

թենէ մը եաք, քաչուեցաւ Պերլինի Ֆիլհարմոնիք նուագախումբի ղեկավարի իր պաշտօնէն, հակառակ անոր որ միշտ պնդած էր թէ ցորչափ ողջ է՝ տեղը մարդու չի թողուր: Տարիքն ու մանաւանդ առողջութեան վատթարացումը տարբեր մնօրէնեցին:

***

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ԱՌԻԹ ՄԸ ՎԱՒԱՆՍԻ ՀԱՄԱՐ

Վալանաի Հ.Մ.-ը, այս չաբթու վերջ, իր դաշտին վրայ, պիտի խաղայ Թուլոնի պահեստի խումբին հետ. պիտի ջանայ մոռցնել տալ իր վերջին պարտութիւնը Քանէի մէջ՝ 4 – 2:

Վալանս յոյս չունի այլեւս առաջատար ըլլալու, բայց կրնայ տակաւին բարելաւել իր ներկայ դիրքը՝ 6–րդ: Երէք մըրցման արդիւնք, Թուլոնի դէմ՝ 0 – 0:

● Հ.Մ.Ը.Մ. ԿԸ ԿԱՌՉԻ ԻՐ ԴԻՐՔԻՆ

Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն – Տէսին, Վէնիսիէօյի մէջ, վերջին վայրկեանին միայն յաջողած է նշանակել մրցման միակ կոլը: Կը մնայ առաջատար, ինչպէս վերեւքի միւս թեկնածուն՝ Անտրսի:

Ոչ մէկ ընկերակցութիւն է Լիոն – Տէսինի մնացեալ երեք մրցումներուն ընթացքին: Պէտք է մանաւանդ չատ կոլեր նշանակել: Կիրակի, Հ.Մ.Ը.Մ. կը հիւրընկալէ Ռիչիէօյի խումբը՝ որուն յաղթած էր 1 – 0–ով:

Վալանսի պահեստին ալ պիտի խաղայ իր դաշտին վրայ Վալսի դէմ, 0 – 0 երէք մրցման: Անցեալ Կիրակի ալ՝ 1 – 1 Վիլէօրպանի մէջ: Հ.Մ.-ը երբորդ է ներկայիս· կը մնան երեք մրցումներ:

● ՀԱԿԱՌԱԿԸ ՅՈՒՍԱԼ ԿԱՐԵԼԻ ՉԷՐ

Քաննի մէջ, Սէն – Թ'Անթուանի Հ.Մ.-ը պարտուած է՝ 2 – 1: Երէկ, յաջորդիկայ Կիրակի, իր դաշտին վրայ յաղթէ Սէն – Սիբէի իր համակիրները պիտի ներեն անշուշտ Քաննի սայթաքումը: Երէք մըրցման Սէն – Սիբ յաղթած էր՝ 1 – 0:

Ուրիշ արդիւնքներ· –

Իսի Հ.Մ. – Պաճեէօ	3 – 1
Փարի Ֆ.Ֆ. – Ալֆորվիլ Հ.Մ.	0 – 0
Արծիւ Մարսէյլ – Ամիէնայ	1 – 4

Յաջորդիկայ Կիրակի, վերջին մրցում՝ Սէփթէմի մէջ:

Սէն–Թ'Անթուան – Քառա Քառէ	1 – 2
Անթիլ Կիւեանէզ – Արծիւ (2)	1 – 1
Միրապօ – Սէն–Թ'Անթուան (2)	1 – 2
Պէլվիլ – Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն Տէսին (2)	4 – 3
Ա.Ս.Իւ.Լիոն – Վիէն Հ.Մ.	1 – 0

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՃԱՏՐԱԿ

Բելգորոդի (Ռուսաստան) մէջ տեղի ունեցած ճատրակի մրցաշարքին յաջող հանդէս եկած են Հայաստանի վարպետները՝ Ա. Մինասեան, Ս. Գալդունց եւ Ա. Անաստասեան: Անոնք իրենց ճեռք ճգած կէտերով Մայիս 15–էն 29, Մոսկուա տեղի ունեցող աշխարհի բաժակի միջազգային փուիչ մրցաշարքին հանդէս գալու իրաւունք ստացած են: Այդ մրցումներուն կը մասնակցին նաեւ միջազգային հռչակ ունեցող երեք այլ հայ ճատրակորդներ՝ Ա. Պետրոսեան, Ս. Լպուտեան ու Վ. Յակոբեան:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Կիրակոս Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Անարէ Պիչէս, զաւակներն ու թոռները, Տէր եւ Տիկին Մօրիս Սէֆէրեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Ապրիլ 30, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց կնոջ, մօր, մօրաքրոջ եւ աղգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՆՈՒԱՐԴ ՎԱՐԴԻՎԱՌԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ ՔԷշիշեան)

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Տոքթ. Պօղոս Վարդիվառեան եւ զաւակները՝ Անդօ, Մարգրիթ, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Վարդիվառեան (Ամերիկա), Օր. Մարի Տարաքճեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Ապրիլ 30, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց կնոջ, մօր, մօրաքրոջ եւ աղգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՆՈՒԱՐԴ ՎԱՐԴԻՎԱՌԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ ՔԷշիշեան)

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Մարգրիթ Աբէլեան իր եւ իր եղբօր՝ Կարապիս Գապատայեանի կողմէ 500 Ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին ի յիշատակ իրենց զարմիկին՝ Գրիգոր Գազանճեանի:

***

ՊՈՒՌ – ԼԷ – ՎԱԼԱՆՍ.–

Տէր եւ Տիկին Ղուկաս Մարտիրոսեան Ալպէր Գասեանի մահուան առթիւ, նաեւ ողբացեալին ծնողքին ի յիշատակ 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ԿԱՊՈՑ ԽԱԶԻ
ՏԷՍԻՆԻ ՄԱՄԱՆԱՃԻՒՂԸ
ԵՒ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆԸ
կը կազմակերպեն՝

Հայկական Համբարձումը

Հինդշաբթի, Մայիս 4, կէսօրէ եաք ժամը 3–էն սկսեալ, Տէսինի քաղաքապետարանի սրահին մէջ:

Յայտագիր· –

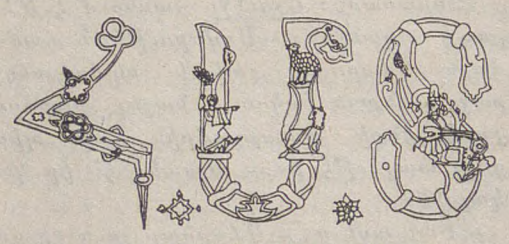
Ժամը 3–ին – Վիճակ

Ժամը 4–ին – մրցում՝ մանուկներուն մազերը ծաղիկներով զարդարելու

Ժամը 5–ին կերուխում

Երաժշտութիւն՝ «Անի» նուագախումբ:

Մասնակցութեամբ՝ «l'Arménien» երգի հեղինակ՝ Տրնի – Օկրիի:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

Vendredi 28 Avril

à la Maison de la Culture Arménienne
de Décines
à 20 heures 30

Yves TERNON

présente
«ENQUETE SUR LA NEGATION D'UN GENOCIDE»
Conférence — Débat :
«*Les Historiens du Génocide Arménien face à l'ouverture des archives turques*»
—Signature du livre.—

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑՍԱԿԻ

Իրենց զարմիկին՝ Գրիգոր Գազանճեանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Պալեան փոխան ծաղիկի հետեւեալ նուէրները կ'ընեն. – 500 Ֆր· Իսիի Ս· Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ, 500 Ֆր· «Ազնաւուր Հայաստանի համար» (ստանալ՝ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր· «Յառաջ»ին:

Gala de Soutien

AU PROFIT DES SINISTRÉS D'ARMÉNIE
et plus particulièrement
de l'Opération Arménie Village CHÉNAVANE,
que la *JAF* et l'*UCFAF* avec le concours total de la Ville d'Argenteuil organisent :
le Dimanche 30 Avril à 16h
Salle des Fêtes Jean Vilar à Argenteuil
sous le haut patronage de
M. Robert MONTDARGENT
Maire d'Argenteuil

AVEC LA PARTICIPATION EXCEPTIONNELLE DE L'ENSEMBLE INSTRUMENTAL DES ENFANTS DE LA VILLE DE KIROVAGAN

Au programme :

Astrig DEDEYAN Soprano de l'Opéra d'Erevan
Lyne DOURIAN Mezzo-soprano de l'Opéra de Paris
Hasmig SURMELIAN Piano
Seda PAPAZIAN - Eddy DJOLOLIAN Danse
Stepan AGUERT Santour

ENSEMBLE INSTRUMENTAL DES BALLETS ARMENIENS
Aram Sarian (tar)
Garabed Der Hagopian (Kamantcha)
Armen SARIAN (Doudouk)
Zadig Panossian (Dehol)
ENSEMBLE VOCAL « **PIOURAG** »
ENSEMBLE DE DANSES FOLKLORIQUES
« **AGHTAMAR** »

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Les BONS DE SOUTIEN donnant droit à l'entrée sont à retirer :
Centre Culturel JAF-UCFAF, 6, Cité du Wauxhall 75010 Paris
Tél. : 42. 08. 76. 49
C.C.A.S. Mairie d'Argenteuil
Enfants : 25 frs. — Adultes 45 frs. - 60 frs.

– ՃԱՇ –

ԳԱՐՈՒՆ ՄԱՆԿԱՆՑ ԵՐԳԱԽՈՒՄԲԻ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 5–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Ապրիլ 30, Կիրակի, ժամը 12·30–ին Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ Ա. Ջրբաչեան սրահը, ճաշին ընթացքին գեղարուեստական լայն բաժին, Գարուն Մանկանց Երգչախումբին կողմէ:

Մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի հեռաձայնել. –

91 – 87 – 43 – 71

ԿԱՊՈՑ ԽԱԶԻ
ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼԻ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂԻ

Տարեկան Թէյասեղան

Կիրակի, Ապրիլ 30, ժամը 15–ին:

Salle Municipale rue Jean-Jaurès
face au stade Léo Lagrange, Arnouville

Գեղարուեստական բաժին նախատես – ւած է· բոլոր ընկերուհիները հրաւիրւած են:

ՅՈՒՇԱՏԵՏԵՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱԶԻ Շրջ· վարչութիւնը միջմասնաճիւղային ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ վարիզեան շրջանի մասնաճիւղներըը, Ուրբաթ, Ապրիլ 28, ժամը 20·30ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը:

***

ԿԱՊՈՑ ԽԱԶԻ Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի անդամական ժողովը Ապրիլ 29–ին, ժամը 16–էն սկսեալ, սովորական հաւաքատեղին:

Կը խնդրուի անդամուհիներէն, քաջալերական պարագային, քանի մը օր առաջ տեղեակ պահել մասնաճիւղի վարչութիւնը:

ՅՈՎՀ. ՇԻՐԱԶ

ԾՆՆԴԵԱՆ 75–ԱՄԵԱԿ
ԵՒ
ՄԱՀՈՒԱՆ 5–ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑ

ԺԱՓԷԼԻ նախաճեռնութեամբ մեծարանքի երեկոյթ, Ուրբաթ, Ապրիլ 28, ժամը 20·30–ին, Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնը՝

118, rue de Courcelles, 75017 Paris
M° Courcelles

Կը մասնակցին.–
ՆՈՐԱ. ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ
ՅԱՄԱՄԻԿ ՆԱՏԻՐԵԱՆ – ԳԵՒՈՆԵԱՆ
եւ
ՄԱՍԻՍ

Մուտքը ազատ է:

ՅԱՒԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիլի մասնաճիւղը, իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր ընկերուհիին՝ Տիկին Պէաթրիս Գիլինճեանի եւ զաւակներուն իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Թադէոս Գիլինճեանի մահուան առիթով:

GRANDE FETE FAMILIALE DANSANTE

Dimancfe 30 Avril
à partir de 15 heures
organisée par
la *Croix Bleue Arménienne*
Section Saint-Maurice de Beynost
avec la participation de l'ORCHESTRE
N A ï R I
de Valence
à la Salle des Fêtes
de St.-Maurice de Beynost
Buffet oriental □ *Chich-Kébab*
— Ambiance arménienne —
— Entrée libre –

ASSOCIATION CULTURELLE ARMENIENNE
« GAïDZ — Nor Serount »

CONCERT EXCEPTIONNEL

SERGUEï MARKARIAN
— pianiste —
avec la participation de
HERMINÉ YERISSIAN
— cantatrice —
Samedi 29 avril à 20h30 précises
SALLE CORTOT
78, rue Cardinet, Paris

Հասոյթը կը յատկացուի Հայաստանի վերաշինութեան մասնակից ամառնային ջոկատներու մեկնումի ծախքերուն:

Concours Photo de l'UGAB-JEUNES

Thème : LA VILLE

L'UGAB - JEUNES organise du 11/03 au 30/04/89 un Grand Concours Photo sur le thème de *LA VILLE.*

Que vous soyez un futur grand reporter ou tout simplement un amateur profane, le Concours Photo de l'UGAB - JEUNES vous concerne.

Historique et majestueuse, moderne et fière, timide et rustique, ... votre *VILLE* nous intéresse.

Vous avez jusqu'au 30/04/89 pour nous adresser vos chef-d'œuvres.

DE NOMBREUX PRIX A GAGNER :
— Week-end pour 2 personnes (Avion+Hôtel) à *Londres*
— Platine Laser Philips, etc...

ALORS N'ATTENDEZ PLUS ET A VOS APPAREILS !

Dossiers d'inscription à retirer au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles— 75017 PARIS
ou téléphoner au 42. 27. 12. 26

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 28
VENDREDI
28 AVRIL
1989
LE NUMERO : 4.00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.003 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.003

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ԱՊՐԻԼ 14 / 25)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕՐԷՆՔԸ 1915-Ի ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ (*)

Հայկական սովետական սոցիալիստական հանրապետութեան գերագոյն սովետը կ'որոշէ՝–

1- Դատապարտելով 1915-ի Թուրքիոյ մէջ Հայերու ցեղասպանութիւնը որպէս մարդկութեան դէմ ուղղուած ծանրագոյն յանցագործութիւն, Ապրիլ 24-ը յայտարարել Հայերու ցեղասպանութեան զոհերու օր։

2- Միջազգային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան առաջարկութիւն ներկայացնել Հայերու 1915 թուականի ցեղասպանութիւնը ճանչնալու եւ դատապարտելու մասին։

3- Յանձնարարել Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդին Հայաստանի արհեստակցութիւններու խորհուրդի հետ համատեղ քննութեան առնել եւ լուծել Ապրիլ 24-ը ոչ-աշխատանքի օր յայտարարելու հարցը, հանգստեան օրերու մէկը տեղափոխելով այդ օրը։

Հայաստանի Գերագոյն Սովետի
Նախագահութեան նախագահ՝
Հ· Ոսկանեան
Հայաստանի Գերագոյն Սովետի
Նախագահութեան քարտուղար՝
Ն· Ստեփանեան

2 Նոյեմբեր 1988
«Խորհրդային Հայաստան»
օրաթերթ, Ապրիլ 23

(*) Այս որոշման անդրադարձած էինք մեր նախորդ թիւով (Ապրիլ 27), այսօր կատարեալ «Արմէնփրէս»ի հաղորդումը։ Ինչպէս կը նկատուի որոշումը կը կրէ 1988 Նոյեմբեր 22 թուականը (ի դէպ պատմական» նիստ մը···) բայց այդ մասին, որքան գիտենք, վերոյիշեալ որոշման միայն 1 եւ 3 կէտերը ծանօթ էին։ Երկրորդը ցարդ գաղտնի մնացած էր···։

**

ՀԵՌԱԿԱՄՈՒՐՋ
ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ — ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Մօտ օրէն Միացեալ – Նահանգներու բժշկական հիմնարկները հեռակամուրջով կը կապուին Հայաստանի բուժարաններու հետ։ Երկկողմանի անմիջական կապը հայ բժիշկներուն հնարաւորութիւն կուտայ ամերիկացի գործակիցներու հետ խորհրդակցիլ երկրաշարժի աղէտեալներուն բուժման արդիւնաւէտ ձեւերուն շուրջ։ Ապրիլ 17-ին Ուաշինկթըն տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսին այս մասին պատմած են Տիեզերական տարածութեան հետազօտման ամերիկեան վարչութեան, Առողջապահութեան եւ Կապի խորհրդին նախարարութեանց ներկայացուցիչները, Արբանեակային կապի միջազգային կազմակերպութեան եւ «Քոմսաթ» ամերիկեան կազմակերպութեան աշխատակիցները։ Այս օրերուն Ամերիկայէն Երեւան կը հասնի Արբանեակային Կապի միջազգային կազմակերպութեան արբանեակին հետ կապի չարժուն կայանը եւ շուտով կը հաստատուի կապը Միացեալ – Նահանգներու հետ։

**

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ

Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի Ցաւուկ Կառավարման Կոմիտէն որոշում տուած է մարզի բնակչութեան բժշկական սպասարկման վիճակին ու անոր յետագայ բարելաւման միջոցառումներուն մասին։

Որոշման մէջ մասնաւորապէս նշուած է որ Սահմանակերտի քաղաքային կոմիտէն, շրջանային կոմիտէները, երեսփոխաններու խորհուրդները, մարզին առողջապահութեան բաժինը չեն կրցած հասնիլ բնակչութեան բժշկական սպասարկման բարելաւման։

Տակաւին բարձր է մանկական մահացութեան մակարդակը, որ 1988-ին աւելցած է 4,3%։ Որեւէ զարգացում չեն արձանագրած մայրութեան եւ մանկութեան սպասարկութիւնները։ Բժշկական հիմնարկներուն մէջ անբաւարար է անշէնքի մասնակարարման գործը։ Պահանջուող մակարդակին չէ հասած ախտորոշման աշխատանքը, չատերը բուժման համար կը մեկնին այլ քաղաքներ։ Անբաւարար վիճակ կը պարզէ համաճարակներու դէմ մղուած պայքարը։ Առանձնապէս անհապաղ պայմաններու մէջ կը դանուին մարզի հիւանդանոցը, ուռուցքաբանական բուժարանները։

Գիւղական բուժարանները տեղաւորած են տուներու, դպրոցներու, գիւղական ակումբներու մէջ· այնպիսի տեղեր, որոնք քիչ չեն համապատասխաներ տարրական առողջապահական պայմաններուն։

Ցաւուկ կառավարման կոմիտէն բոլոր պատասխանատու կազմակերպութիւններէն պահանջած է արմատական վերակառուցման ենթարկել առողջապահութեան համակարգը, օգտագործելով բնակչութեան բժշկական սպասարկման արդիական ձեւերն ու մեթոտները։

**

«ՋՈՒԱՐԹՆՈՑ»Ը ԲԱՐԵԼԱԻՈՒԱԾ

Հանդիսաւոր պայմաններու մէջ «Զուարթնոց» օդակայանի անձնակազմին յանձնուած է Քաղաքացիական Օդաղնացութեան Միջազգային կազմակերպութեան վկայագիրը, որով «Զուարթնոց»ը միջազգային երկրորդ կարգի օդակայանի կոչումին իրաւունք ստացած է։

Վերջերս կատարուած բարեփոխումներու ու վերականգնումի աշխատանքներու շնորհիւ Հայաստանի օդակայանը դարձած է խորհրդային տասը օդակայաններէն մէկը, որոնք կրնան գործել նաեւ օդի անյարմար պայմաններուն մէջ։ Յարդ, «Զուարթնոց»ը եղանակի դէշ պայմաններու պատճառով տարեկան միջին հաշուով քսան օր անգործութեան կը մատնուէր։ Այսօր արդէն նման դէպքերը գրեթէ բացառուած են։

**

ՆՈՐ ՄԻԱԽՈՐՈՒՄՆԵՐ ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ

Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի Ցաւուկ Կառավարման Կոմիտէի վերջին նիստին նշուած է, որ ընթացիկ հնգամեակի անցած ժամանակամիջոցին չահագործման յանձնուած է հինգ հազար քառակուսի մեթր մակերեսով բնակելի տուներ, 1696 տեղով դպրոցներ ու մանկապարտէզներ, երաժշտական ուսումնարան եւ կարգ մը այլ շինութիւններ։

Բնակչութեան աւելի լաւ բնակարաններ ապահովելու համար Ցաւուկ Կառավարման Կոմիտէն որոշած է ստեղծել Լեռնային Ղարաբաղի բնակարանային անտեսութեան արտադրական միաւորում լուծարքի ենթարկելով մարզային գործադիր Կոմիտէի «Կոմունալ տնտեսութիւն» բաժինը։

Շրջակայ միջավայրի պահպանութեան եւ բնական հարստութիւններու խելամիտ օգտագործման նպատակով կազմուած է Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի Բնութեան Պահպանութեան Կոմիտէ։

Մարզի բնակչութեան սպասարկումը բարելաւելու նպատակով Ցաւուկ Կառավարման Կոմիտէն որոշած է ստեղծել Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի բնակչութեան կենցաղային սպասարկման արտադրական միաւորում։

**

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ ԲԱՆՏԷՆ ԵԼԱԾ Է

Հաւատի աղբիւրէ, ուրախութեամբ իմացանք, որ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներէն՝ Ալեքսանդր Յակոբեան, պատմական գիտութիւններու թեկնածու, գիտութեան ակադեմիայի արեւելագիտութեան հիմնարկի գիտաշխատող, բանտէն հանուած է եւ երեւան կը գտնուի։ Այս չի նշանակեր թէ ազատ արձակուած է, այլ բանտէն դուրս գիտի սպասէ դատավարութեան։

ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ՀԱՄԱՐ

Նոր կը հրապարակուի այն նամակը, զոր Ֆրանսացի մտաւորականներ ուղղած են Հանրապետութեան Նախագահին, խնդրելով անոր միջամտութիւնը Ղարաբաղ Կոմիտէի բանտարկուած անդամներուն համար։ Մտորեւ պատճէնը։ –

Paris, le 14 mars 1989

Monsieur le Président de la République,

Connaissant votre attachement aux valeurs des droits de l'homme et à leur défense dans le monde, nous aimerions attirer votre attention sur la situation très préoccupante des membres du Comité Karabagh et des autres intellectuels arméniens emprisonnés en U.R.S.S.

Les personnes victimes de ces emprisonnements sont des savants, des écrivains et des universitaires de valeur, dont la probité ne peut être contestée et qui, tout en exprimant les aspirations démocratiques de leurs compatriotes, ont eu le constant souci de mener leur action dans le cadre de la légalité et de la modération, avec un sens aigu de la justice et de la vérité. Dans ces conditions, on ne saurait leur reprocher un comportement délictueux ou criminel. La prolongation de leur emprisonnement ou d'autres condamnations plus lourdes constitueraient une véritable iniquité et aboutiraient à priver une petite nation, l'Arménie, d'une élite intellectuelle qui lui est, dans les circonstances actuelles, plus que jamais nécessaire.

Dans un souci de défense des droits de l'homme et de soutien à un peuple cruellement éprouvé, nous souhaiterions vivement que vous interveniez en faveur de ces personnes pour obtenir leur libération.

Nous sommes à votre entière disposition pour vous fournir tous les éléments d'information supplémentaires.

Nous vous prions de croire, Monsieur le Président de la République, à l'assurance de notre très haute et respectueuse considération.

Georges DUBY — Eugène IONESCO
François FURET — François JACOB
François GROS — Alexandre MINKOWSKI

**

AZNAVOUR pour l'Arménie

SACRÉE SOIRÉE : COUP DE CŒUR A CHARLES AZNAVOUR

Զորեքշաբթի իրիկուն, հեռատեսիլի Ա· կայանի «Sacrée Soirée» յայտագրէն ճոխ կը դրուէր «Քեզի Համար Հայաստան» (Ազնաւուր – Կառվարենց) փլաքիճ սալը։ Յայտագրի սկիզբը Ազնաւուր կը ներկայանար, նաեւ երկրաշարժին տարիներ Հայաստան փութացող փրկարարները, երկու չուներով։ Կը յուցադրուէր կարճ վաստանկար մը փրկարար աշխատանքներու, զորս կը բացատրէր ներկայ մանուկ-ցողներէն մին։ Ազնաւուր կը յայտնէր թէ ինք Հայաստան գացած էր տեսնելու համար տեղւոյն վրայ թէ ինչ պատահած է եւ ի՞նչ է կացութիւնը։

Այս յայտագրին զուգահեռ, ժամը 20-էն սկսեալ, Ազնաւուր ճոխ եւ բազմամարդ ընդունելութիւն մը կուտար Ֆուքէթ'ց շնորհակալութիւն յայտնելու համար բոլոր մասնակցողներուն։ Սալի վաճառքը արդէն անցած էր 900 հազար օրինակը եւ ինչպէս կը վկայէր Ազնաւուր, կը շարունակուէր նոյն թափով։

Ազնաւուր, ժամը 22-ի չուրջ կը ժամանէր Ֆուքէթ'ց, ուր կը շարունակուէր ընդունելութիւնը եւ բազմութեան պատճառով՝ անխուսափելի հրմշտուքը։

Անդին, հեռատեսիլին ամբուրդը կը շարունակուէր եւ յայտագրի վերջաւորութեան, Պր· Պօյաճեան 700 հազարի կը դնէր սալը եւ Ժան – Փիէր Ֆուքոյի «ինչո՞ւ» հարցումին, կը պատասխանէր (Ֆուէթ'ցէն) նոյնինքն Ազնաւուր հայերէն ալ ըսելով՝ «որովհետեւ Հայ է»։

Կը մնայ որ, այս ամբողջը՝ համակարգութիւն, առատաձեռնութիւն, եւայլն, եւայլն, հասնին իրենց նպատակին, այլեւս առանց յապաղումի, այսինքն՝ ինչպէս իր վերադարձին օրն իսկ մեզի յայտնած էր Ազնաւուր, կարելի ըլլայ ժամ առաջ խնամել այն հաշմանդամ ու վիրաւոր մանուկները, որոնց դարմանումի հարցերը պէտք չէ ուշանան։ Անկասկած, հարկ է որ երեւանի իշխանութիւններն ալ, այս ուղղութեամբ, ձգձգումներ չկատարեն։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Փեքինի համալսարանական թաղամասերու մէջ հակայ յոյցեր սկսած էին Հինգշաբթի օր, հակառակ անոր որ իշխանութիւնները արգիլած էին յոյցը և յայտնած էին խստօրէն պիտի զսպուին։ Ուսանողները, հարիւր հազարներով փողոց իջած էին ապստրէկ կարգալով իշխանութեան, բայց եւ այնպէս «կեցցէ՛ Համայնավար կուսակցութիւնը» բացագանչելով եւ Ֆրանսերէն Մարսէյէզ երգելով, որպէսզի հակակայեղափոխական չորակուին։

ՅԱՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ գլուխը անցաւ Տիկին Ժորժինա Տիւֆուա, փոխարինելու համար հրաժարեալ նախարար Լուի Տօժ։ Ամէնէն առաջ «Քանառ – Անշէնէ»ն էր որ երեւան հանեց ամէնէն վստահելի նկատուած այս կազմակերպութեան բացը, որ ըստ ոմանց 28 միլիոն Ֆրանք է, ըստ ուրիշներու 40 կամ՝ 60։ Հաշուեքննիչները չեն վարանիր ըսելու թէ ոչ թէ դէչ հաշուապահութիւն կայ, այլ՝ բնաւ չկայ։ Պաշտօնապէս 22 միլիոն յայտարարուեցաւ բացը եւ հերքուեցաւ թէ դրամական զեղծումներ եղած ըլլան։ Տօժ հերքեց նաեւ թէ երեք օրուան մէջ հաւաքուած 12 միլիոն Ֆրանքին չորս տարի առաջ, երեքը տեսած չէլլան Քոմմպայինները, որոնց պատահած աղէտին առնչուած մեծ մասը տուած աղջնակի մը վախճանը ցեխին մէջ խեղդուելով, համակամութեան արտակարգ հակազդեցութիւն մը ստեղծած էր։ Ժորժինա Տիւֆուա յայտարարեց թէ պիտի պահէ նաեւ իր հին պաշտօնը՝ էլիզէի խորհրդատու։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ Ազգային նախարարութեան բանբերը յայտնեց թէ քննութիւն բացուած է արատաւոր ձեռնառումբերու համար գործածուած կազերու շուրջ, որոնք մահացու եղած են երկու հոգիի համար։ Ուրիշներ ալ հիւանդանոց փոխադրուած են, թիֆլիսի դէպքերէն ետք։

«ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆՀՆԱՐ Է ԿԵՂԾԵԼ...» ՆՈՅՆԻՍԿ ԾԻԾԱՂԵԼԻ ԸՂՁԱԼՈՒ ԳՆՈՎ

Ապրիլ 9–ի «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթին մէջ պատմական գիտութիւններու թեկնածու, փրոֆէսէօր Մխիթար Բարսեղեան վաստակաշատ ուսումնասիրութեամբ հարուստ զրախօսութիւն մը տարածուած է «Պատմութիւնը անհնար է կեղծել...» խորագրով:

Այդ զրախօսութեան առիթ կուտայ ազգագրագէտ ակադեմիկոս Զիա Բունիաթովի «պատմաչնութեան» կիրքը: «Օկոնիոզ» հանդէսին մէջ 1988 Օգոստոսին հրատարակուած հարցազրոյց մը յիշեալ ակադեմականին հետ, զրուցատրած կը դառնայ Մխիթար Բարսեղեանի ընդարձակ գրութեան:

Ան հարկաւոր կը նկատէ մատնանշել Բունիաթովի վրիպումներն ու կոպիտ սխալները որոնցմով հեռանալով «գիտութեան եւ գիտական բանավէճերի չափանիշներից» կ'երկնէ իր «պատմաչինութիւնը»· գործ, որ «երկար ժամանակ մշակուում եւ արմատաւորուում է, վերջին հաշուով հէնց յանգեցնում է Սումգայիթցիութիւն»:

Անդրադառնալ Մ. Բարսեղեանի գրախօսութեան, ու անով Բունիաթովի վրիպումներուն, անոնց հակափաստերը հրապարակուած տեսնելու զոհունակութեան չափ, ընթերցող վկաններու առիթը կ'ընծայէ տեսնելու ակադեմականի մը ու ծիծաղելիի խրտուիլակին հազուադէպ մտերմութեան:

Նախ քանի մը նշումներ Բունիաթովի «վաստակ»ին մասին· «1965 թուականին անգլերէնից թարգմանել է Ռ· Հիւսէյնի յօդուածը Մոսկուայի Պետական աշխատութեան ժամանակագրական համակարգի մասին եւ տպագրել իր անունով: Դրանից հինգ տարի առաջ նա իւրացրել էր Գոշի «Ազուանիի էրոնիկոն»ի առնչութեամբ Զ· Դրուսեթի արած շատ մեկնաբանութիւնները, յաճախ սխալ ըմբռնելով անգլերէն տեքստը կամ էլ գիտակցաբար աղաւաղելով այն: Այդ նոյն տարիներին Բունիաթովը տիրացաւ փրոֆ· Հադի Հասանի կազմած ԺԲ· դարի վրաց բագրատիոնիների «Ծագումնաբանական ադիւսակին» եւ սեփականացրեց Շիրվանիի այն տեքստը որ տպագրուել էր պատրաստել նոյն գիտնականը»: Կարելի է երկարել շարքը, սակայն այսքանն ալ կրնայ ազգերնիցի ակադեմականին դիտական գործունէութեան յատկանիշներուն մասին գաղափար մը տալ· անոր, որ «պարզ եւ շատ յաճախ խօսում է «ճշմարտութեանը» իր հաւատարիմ լինելու մասին»:

Բունիաթովի պատմագիտական նկրտումներուն մէջ Մխիթար Բարսեղեան միակ ճիշդ կէտ մը կը նշմարէ· այն որ՝ «Ժ· դարավերջի և Ի· դարասկիզբի Ադրբեջանի ամբողջ պատմութիւնը պէտք է նորից հետազօտուի»: Այս անհրաժեշտութիւնը չեշտողը կը գրէ թէ Ազրբեջանի մէջ նախքան խորհրդային իշխանութեան հաստատումը կը հրատարակուէր աւելի քան 160 թերթ ու հանդէս թամթարերէն, արաբական տպատառերով: Ու կիւրեղեան տառերու ներկայի գործածութիւնը ան կը նկատէ չլսուում մը ազրբեջանցիներէնի պարզացումին: Ինչպէս կ'ըսէ Մխիթար Բարսեղեան, վերջին կէտը ազրբեջանցի ժողովուրդին խնդիրն է· իսկ գալով 160 թերթի ու հանդէսի, ահա հակափաստը.– «ադրբեջանցի մասնագէտ Ն· Զէյնալովի տուեալներուն համաձայն յիշեալ շրջանին հրատարակուել է ընդամէնը 16 թերթ»: «Մեծ չի՞ արդեօք ստացուում տարբերութիւնը մի գրօ աւելացնելով» հարց կուտայ Մխիթար Բարսեղեան:

Բունիաթովի, պատմութիւնը «սրբագրելու» փորձերէն կ'արժէ յիշել թուրք վիճաբանական մասնագէտ Խալիլ փաշա Ռումային յեղափոխական հերոս դարձնելու ջանքը· այդ փաշան ծանօթ է յեղափոխական ուժերը ճնշելու արարքներով, այդ ընթացքին գործած դաժանութիւններով եւ նաեւ Շուշիի Հայերուն կոտորածներուն կազմակերպութեամբ:

Վերջին պարբերութեամբ մը Մխիթար Բարսեղեան կ'անդրադառնայ ադրբեջանցի ակադեմականին ադրբեջանականէն եւք խորհրդային կամ հայկական պատմութիւնն ալ սրբագրելու փորձին· Բունիաթով կը գրէ· «Բաքուէն ադրբեջանական բանակը դուրս հանելու համար Ա· Միկոյեան կապուեցաւ իր նախկին պետ՝ գաշնակցական Լոկատի հրամանատար եւ Անդրանիկի հետ, որոնք այն ժամանակ ծառայութեան մէջ էին Մակուի Խանին մօտ, եւ անոնք իրենց Լոկատները Զանգեզուրէն տարին դէպի Ղարաբաղ: Ճամբան գաշնակցականները դաժանաբար կոտորեցին ու սպաննեցին Ազրբեջանցիները: Այն ատեն ազրբեջանական բանակը, Բաքուի մէջ ձգելով մօտ երկու հազար զինուոր, զնաց գաշնակցականներու դիմաց, իսկ Ակերանի մօտ գաշնակցականներ, Համազասպն ու Անդրանիկը չախչախուեցան եւ փախան»:

«Ե՞րբ, որտե՞ղ···» հայց կուտայ Մխիթար Բարսեղեան, ու կը շարունակէ.– «շաբադրուած դէպքերը վերաբերում են մինչեւ 1920 թուականի Ապրիլի 27–ն ընկած ժամանակաշրջանին: Ա· Միկոյեանը 1920 թուականի Յունուարին Մոսկուայից Տաշքենդով վերադառնալով Ադրբեջան, միացաւ 11–րդ կարմիր բանակին եւ դարձաւ Բաքու մտած բանակի խաղիազօր: Ի՞նչ հարկ կար որ կապուէր Համազասպի ու Անդրանիկի հետ· նրա համար որ ինչպէս ստացուում է Բունիաթովի տրամաբանութեամբ, վերջիններս հանդէս գային 11–րդ բանակի դէմ, որտեղ գտնուում էր Միկոմեանը ինքը: Միթէ՞ Զ· Բունիաթով չգիտի որ վերը նշուած ժամանակաշրջանում ժողովրդական հերոս Անդրանիկը արդէն գտնուում էր Անգլիայում: Նա ոչ մի Մակուի խանի չի ծառայել եւ դրա կարիքը չի ունեցել»:

Ահա թէ ինչպէս կը գրուի պատմութիւնը, երբ իբրեւ թէ մարդիկ կը մեկնին անցեալի սպիտակ կէտերը լեցնելու, կամ ճշմարտութենէն չերաժտուելու յատկնութենէն: Ո՞ր թուականի վերակառուցումով ու հրապարակայնութեամբ արդեօք կարելի պիտի ըլլայ գիտականի ու ծիծաղելիի սահմանները անջատել...:

Ա· ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ԱՐԵՒՈՒՆ ԾԿԱՐԻԶԸ

Նոր վակուեցաւ Կոկէնի գործերուն վարիզեան մեծ ցուցահանդէսը, «Կրան Փալէ»ի մէջ:

1891–ին Կոկէն Փարիզ կը գտնուի երկու տարիէ ի վեր: 43 տարեկան է: Ութ տարուան որոնումներու, կասկածներու շրջանէ մը ետք, լքած իր գործն ալ կը դրէ աղջկանը· «Ճանչցայ ծայրագոյն թշուառութիւնը· սակայն տակիա ոչինչ է, մարդ կամքին ուժով կը վարժուի ու նոյնիսկ կը յաջողի ժպտիլ· սակայն ահաւորը աչխատելու արգելքն է· ճիշդ է որ տապանքը կը սրէ տաղանդը, սակայն պէտք չէ չափազանցուի, հակառակ պարագային կը սպաննէ»:

Ո՞ր նկարիչը, ո՞ր արուեստագէտը այնքան որոնումներու հետամուտ եղած ու այնքան սխալած է, որքան՝ Կոկէն: Մանկութեան շրջանին դիպուածը զինք կը նետէ մօրը նախահայրերուն երկիրը՝ Փերու: 1875–ին կը սկսի նկարել: Արդէն ընտանիքի ու գործի տէր մարդ է: Սակայն Կոկէնի խառնուածքով մէկը չի կըլնար իր նախասիրութիւնը զոհացնել միմիայն արձակուրդի օրերը յատկացնելով անոր: 1883–ին կը լքէ ընտանիքը, գործը, ունեցածը կը ծախէ ու կը մեկնի Անթիլեան կղզիները, այն յոյսով որ հոն կեանքը աւելի ժամն ու դիւրին պիտի ըլլայ: Յետոյ կը վերադառնայ, որովհետեւ վան Կոկ Աւլ կը հրաւիրէ զինք: Օր մըն ալ կը մեկնի աչխարհին միւս ծայրը· Թահիթի: «Հոն, պիտի կրնայի արեւադարձային դեղեցիկ դիշերներու լռութեան մէջ, մաիկ ընել սրտիս մրմունջներուն եւ բաժչուութեան, չրջապատիս խորհրդաւոր էակներուն հետ ներդաչնակ սիրով մը»:

Թահիթին իրեն համար Աստուծոյ զայրոյթէն հրաչքով փրկուած դրախտի անկիւն մըն է, ուր մարդ դրամի պէտք չունի երջանիկ կեանք մը վարելու համար· հոն պատուղները կը նմանին կիներու, որոնք ինքնամատոյց կը նուիրուին ամէն փափաքողի:

Թահիթի 1880–էն ի վեր գաղթավայր է, ուր իրմէ առաջ հասած են միսիոնէրներ, պաշտօնատարներ: Փափկիթ քաղաք մըն է ուր վաճիճներ իրենց կուրծքերը ծածկած են ծաղկաւոր բամպակէ չալիկներու տակ:

Կոկէն յուսախաբ կ'ըլլայ: Իր ժամանակուն քանի մը օր ետք Թահիթիցիները կը թողուն իրենց վերջին արքան. անով անցեալի մեծութիւններն ու աւանդութիւնները ալ կ'անհետանան. «քաղաքակրթութիւնը յաղթանակեց, ատ՛ով» կը գրէ Կոկէն:

Չի մեկնիր սակայն. պատրանքը բոլորովին վարատած չէ. անոր համբերը ամփոփուած է կնոջական մարմիններու մէջ: Կը մնայ: Քաղաքէն կը հեռանայ ու նախ առանձին կ'ապրի, յետոյ, չատ մանկա – մարդ աղջկան մը հետ որ կինը կը զառնայ Թահիթիական ծէսով ամուսնութեամբ մը: Ան ուժին ու հանդարտութեան խորհրդանիշն է իրեն համար, յատկանիշներ որոնք պինդը կը կապեն այդ հողին, ուր զառած է ներշնչումը: Կը սիրէ լայն ուսերը, ծանր աներնքները այդ կիներուն, որոնք ուրախ ժպիտներ ունին, ամրակազմ արուններ ու առատ մազեր: Կը նկարէ ու կը սիրէ զանոնք: Հին հէքեաթներ կը հաւաքէ· մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց կուտայ նախկին աստուածներու հանդէպ: Իր վրձիններով կը վերաստեղծէ խորհրդաւոր Փոլինեզիան, ու անոր պատառաները կը բոցավառին դրոծածուած գոյներով:

Հակառակ որ հիւանդ է, Փարիսա կը վերադառնայ անգամ մը եւս, 1893–ին ու կը ջանայ նկարները ծախել· ի զուր: Նոր ձախողութիւն ու կրկին մեկնում: «Պիտի երթամ Մարքիզեան կղզիները, ուր կեանքը դիւրին է ու ժամն» կը գրէ, սակայն դիտակից է թէ մահուան ճամբան է բռնածը:

Հոն տակաւին քաղաքակրթութիւնը տեպոյներու մարմինն ու հոգին խաթարած չէ· քաղաք իսկ չկայ: Կոկէն անակ մը կը շինէ փոլինէզի Թիոքայի օժանդակութեամբ: Անհանդարտ նկարիչը այդ հողին վրայ, այդ տնակին մէջ կը թուի իր որոնումներուն վերջակէտին հասած ըլլալ: Գտած է կոյս ու խոպան հող մը, նկարչութեան ու համոյքին նուիրուած կեանք մը, համբաւին առաջին քայլերը, նոյնիսկ քիչ մը դրամ: Ցերեկները կը դծէ, իսկ դիշերը կը գրէ· չրջապատուած է երիտասարդուհիներով:

Սակայն ուրախ չէ: Ոչինչ աւելի նեղացնող է քան բացարձակ զոհունակութիւնը: Իրմէ առաջ ուրիշներ տուր տուգցոյցը ունեցած են· անոնք որոնք կարծած են թէ Փոլինեզիա երթալով պիտի դանեն այն բոլորը զոր արեւմուտքը չունի, դիմաւորուած են չատ սպիտակ ծովափով մը որ հնդկընկոյզի կափ կանաչ ծառերով եզերուած է, չրջապատուած են խաղաղասէր սիրուհիներով· մեծ մասով կամ մեռած են ջղազարելով, կամ վերադարձած են: Խաղաղականի այդ կղզիները միսիոնէրներու արշաւանքին ենթարկուելէ առաջ արդէն իրենց հմայքը կորսնցուցած էին դիրենք պաշտողներու սիրտերուն մէջ:

Այս չրջանին է որ Կոկէն ինքնանկատներ կը գծէ· տխրադէմ, աղուոր զգեստներով, մոխրագոյն – կապոյտ խորքով մը: Նկարները կը մակագրէ՝ «Գողգոթայի մօտ»: Կ'ուզէ եւս դառնալ, կը գրէ իր բարեկամին, որ կը պատասխանէ· – «Ձեր վերադարձը կը խանդարէ հանգստին կարծիքը որ կայ ձեր մասին· դուք առասպելական այն արուեստագէտն էք որ Ովկէանիայէ խորը նատած անկրկնելի, զարմանալի պատառներ կը գծէ· գործեր, որոնք կը պատկանին այս աչխարհէն անցած գոյած մեծութեան մը: Ձեր թշնամիները (մեծ թիւով ունիք անոնցմէ, ինչպէս ամէն մարդ, որ կը նեղէ միջակութիւնները) ձայն չեն հաներ, չեն համարձակիր պայքար բանալու· այնքան հեռուն էք դուք: Պէտք չէ վերադառնալ: Դուք մեծ մեռեալներու անհանգանելիութիւնը կը վայելէք, դուք արուեստին պատմութեան կը պատկանիք այլեւս...»:

Կոկէն պիտի ատկէ եւք թէ իր կեանքը պիտի աւարտի այդ տնակին մէջ· հիւանդ է ու մխայնակ, երբ Եւրոպայի մէջ իսկ օրէ օր կը բազմանան իր արուեստին հիացողները: Սիրուած արուեստագէտն է ինք, սակայն հասած է մահուան դուռը:

Կղզիին բողոքական հովիւը կը պատմէ անոր վերջին օրերուն մասին· «քոլը դացի, չատ կը տառապէր արունքներուն յուչէն, կաս կարմիր էին անոնք ու բորբոքած· առաջարկեցի մաքրել վէրքերը, պնութեամբ մերժեց, ըսելով թէ ինք կը պրպի: Սկսաւ խօսիլ իր արուեստին մասին, հիանալի եղերք գործածելով: Ինծի տուաւ Մալարմէի դիմանկարը զոր նոր գծած էր: Տասը օր չտեսայ զինքը: Ծերուկ Թիոքան կ'ըսէր ինծի.– «Գիտե՞ս, Սպիտակամորթը աղէկ չէ, չատ հիանալի է»: Գացի Կոկէնի քով, պառկած կը տեսնէի գործը, յետոյ անգամ մը եւս մտայայցաբար, սկսաւ խօսիլ արուեստի մասին: Հիանալի այս պաշտամունքին»:

«Մայիս 8–ին Թիոքային միջոցով կանչեց· սուր ցաւերէ կը դանդաղէր, ցոյց թէ կերե՞կ էր թէ դիշեր: Միջոց մը խօսակցելէ ետք, հանդարտած էր երեւցի զինքը: Ժամը 11–ի մօտ ծառան եկաւ կանչեց զիս· «չուտ եկո՛ւր, Սպիտակամորթը մեռաւ»:

Կոկէնը գտայ մէկ սրունքը անկողինէն դուրս ինկած, սակայն տաք տակին· Թիոքան հոն էր· իր բարեկամին գանկի մորթը կը խածնէր կեանքին վերադարձնելու համար զայն: Արուեստագէտին չնչառութիւն փորձեցի...: Ոչ ետ էր Փօլ Կոկէն· կը կարծեմ որ սրտի տապալումով մը մահացած էր»:

Ցաջորդ օրը կղզիին կաթողիկէ քերականը կը թաղուի: Անոր տնակին մէջ գտնուածը գատական որոշումով կը ծախուի· Վիկտոր Սկոլշէր տակաւին ներկայացուցիչն է մէկն է որ գիտակից է նոյնց արժէքին: Փափկիթէն նկարչական ուսուցիչ մը կը գնէ վրձինները եւ խողանակները: Պատատառներէն մէկը, «Նիրվանայի Լրվէժը», գլխիվայր ներկայացուած է հսկող պաշտօնեաներէն մէկուն հեղնանքով որ եկած է ականատես լալու պատատառներու վաճառքին այլ «մարդուն որ վարդագոյն ձիեր կը գծէր»· Սկոլշէն կը գնէ զայն:

Երբ տուն կը վերադառնայ ու «Նիրվանայի Լրվէժը» չիտակ կը կախէ պատին վրայ, տեսածը կը զարմացնէ զինք· զանազան ծովափ մը, մերկ ծառեր, ցած ու մեռած երկինք, պրըմնական ձմրան մէջ ընկղմած գիւղ մը ու ձիեր մէն կողմ: Պատատառը, հակառակ պատուածին, Կոկէնի վերջին գործը չէ· կը կարծուի որ Ցրանսայէն հեռը տարած է զայն, որովհետեւ պիտէր թէ արեւու իր բանտին մէջ հայրենասիրութիւնը պիտի սփոփէր ան իր ձմեռով, մելամաղձութեամբ ու մութ գոյներով:

ՔՂՂՀԱՆ

S.O.S. ARMÉNIE-ի ՏԵՂԵԿԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

Փարիզ

Ս·Օ·Ս· – Արմէնի հայ զաղութին կրնական պետերուն նախաձեռնութեամբ ստեղծուեցաւ Հայաստանը աւերող երկրաչարժին հետեւող ժամերուն, – 1988 Դեկտեմբեր 7–8–ի դիշերը: Առաջին ամիսներուն Ս·Օ·Ս· Արմէնիի չնաքչութեան կեդրոնացան անմիջական օգնութիւն փութացնելու եւ նուիրատուութեան գործին վրայ: Դեկտ· 13–ին սկսաւ ցօժար աչխատող համաւորներով կազմուած Ս·Օ·Ս· – Արմէնիի մասնաճիւղ մը գործի լծուեցաւ Երեւանի մէջ: Այդ մասնաճիւղը երեք ամիս դիմաւորեց ցրտաչէն զրկուած օգնաւէրը, բեռնախցերը, չոգենաւերն ու չոգեկառքերը: Դեկտեմբեր 27–էն մինչեւ Յունուար 31 այդ մասնաճիւղը դեկավարուեցաւ Ցրանսահայ Կարպոյտ Խաչին հետ սերտ գործակցութեամբ մը: Տեղին կ'ըլլայ նչել հոս, թէ Ցրանսահայ զաղութը Հայաստան զրկեց ոչ նուազ, քան 50 օդանաւ անկողիններ, զգեստ եւ զանազան տեսակի ապրանքներ, 2 չոգենաւ, 2 չոգեկառք եւ յիսունի չափ բեռնախցեր: Այսպէսով չուրջ 10 հազար թոն ապրանք զրկուած է Հայաստան ու կրնանք հաստատել թէ նման ազէտի մը պարագային հետեւանքներով ստեղծուած քանի մը թերացումներէ զատ, ուղարկուածին անկասկած 90%–ը հասած է ազէտեալներու ձեռքը:

PUBLICATIONS REÇUES

LE DOSSIER ARMENIEN

par

Chaké DER MELKONIAN-MINASSIAN

Comité National arménien du Canada, 1988.

բաշխամբ կատարուած է առաւելագոյն արդիականութեամբ:

Վնասուած քաղաքներու կամ գիւղերու մէջ կազմակերպուած բաշխումէն զատ, Ս.Օ.Ս. – Արմէնիի Երեւանի մասնաճիւղը օժանդակած է նաեւ հիւանդանոցներու եւ ամբողջ Հայաստանի տարածքին հասուած առողջարաններու եւ արձակուրդի կեդրոններու, ուր առժամապար կուրծի կեդրոններու, ուր առժամապար վերաբերուած էին ամէնէն ծանր կերպով տուժած չբջաններէ կիներ ու մանուկներ: Երեք ամսուան ընթացքին Ս.Օ.Ս. – Արմէնիի կողմէ ղրկուած 50 կամաւորներու ամէնէն յատկանշական գործերէն կ'արժէ յիշել Սպիտակի մէջ հայի ճարտարաբուեստական փուռի մը հաստատումը: Երեւանի մէջ Ս.Օ.Ս. – Արմէնիի գեկավարութեան տակ գտնուեցան վեց պահեստանոցները, որոնք տրամադրուած էին Հայաստանի Գիտութիւններու ակադեմիային կողմէ եւ որ ամէն պատ, իր անդնահատելի օժանդակութիւնը բերաւ, շնորհիւ իր հեռագօտողներուն եւ վարչական անձնակազմերուն համագործակցութեան: Աղէտեալներու առողջական կացութեամբ մտահոգ, Ս.Օ.Ս. – Արմէնիի անմիջապէս համագործակցութիւն հաստատեց «Ֆրանսահայ բժիշկներու Միութեան», «Առանց սահմանի բժիշկներ» եւ «Աշխարհի բժիշկներ» կազմակերպութիւններուն հետ, յատկապէս անոնց արամադրութեան տակ դնելով օդային իր փոխադրամիջոցները: Հասկնալի է որ այս ձեռնարկը յաջողեցաւ շնորհիւ ֆրանսական իշխանութիւններու գործօն մասնակցութեան ու հայ գաղութի զօրակցութեան:

Մարտ ամսուան կէսէն ի վեր Ս.Օ.Ս. – Արմէնիի վերանորոգուած է և գործօն կերպով աւելի մանրամասն զանազան ծրագրեր կը պատրաստէ, 3 կրօնական պետութեան հովանաւորութեան տակ մարմին ստեղծած է ընդլայնուած կոմիտէ մը: Ան կը բաղկանայ Գիւտ Արք. Նազդաչեանէ – նախագահ–, Գրիգոր Եալիսկ. Կապրօյեանէ և Վեր. Ռ. Լեոնեանէ – փոխ նախագահներ, նաև աշխարհական ինը անդամներէ որոնք նշանակուած են վեց ամսուան համար ու այս ընկերը վերանորոգելի է: Այս անդամներն են՝ Գրիգոր Փափազեան –ընդհ. քարտուղար–, Յարութիւն Գէորգեան եւ Թորգէր Տաւուտեան –փոխ գանձապահ–, Էմիլ Աւետեան, Ալէն Մարգսեան եւ Ռուժէ Զրբաչեան –խորհրդատու–: Այս կոմիտէին անդամներէն տարբեր անձերէ կազմուած են բազմաթիւ յանձնախումբեր, ինչպէս՝ բժշկա – ընկերային, թեքնիք օժանդակութեան, դրամական, գիտական եւ թէքնիք փոխանակումներու:

Ս.Օ.Ս. – Արմէնի կոմիտէն որ իրաւական գեռնի վրայ կապուած է Փարիզի Հայ առաքելական Եկեղեցւոյ կրօնական Ընկերակցութեան, հանգանակուած գումարը տնօրինելու եւ որոշում տալու ամբողջական ինքնավարութեան տէր է· իր գանձապահը եւ անոր երկու փոխանորդները միայն չէքերը առորագրելու իրաւունք ունին: Բոլոր որոշումները կը տրուին երկու երրորդ մեծամասնութեամբ, այսինքն՝ ութ քուէով:

Լաւագոյն պայմաններու մէջ կարենալ պատրաստելու համար իր գործունէութեան Բ. հանգրուանը, Ս.Օ.Ս. – Արմէնի Երեւանի մէջ մնայուն ներկայացուցչական գրասենեակ մը ունենալու դիմում կատարած ու տեղական հայկ· իշխանութիւններէ արտօնութիւն ստացած է· այս նպատակով ընտրուած առաջին պաշտօնեան մօտ օրէն կը մեկնի Հայաստան: Այս մնայուն ներկայութեան շնորհիւ կարելի պիտի ըլլայ լաւագոյն պայմաններու մէջ եւ առողջ գործակցութեամբ մը պատրաստել ու հետեւիլ աղէտեալ չբջաններու օժանդակելու ծրագիրներուն: Երեւանի իշխանութիւններէն մեղի հասած են բազմաթիւ առաջարկներ: Անոնց մէկ մասը ներկայիս ի'ուսումնասիրութեան (թէքնիք մատնագիտացումներ, արժեղին, անձնակազմի պատրաստութիւն):

Ընդհանուր առմամբ, անմիջական օժանդակութենէն զատ որ պիտի իրականանայ յառաջիկայ ամիսներուն, անմիջապէս որ թղթածրարները պատրաստ ըլլան, ծրագրուած է միջին ու երկար ժամանակաչրջանի հեռանկարներով աշխատութեան ձեռնարկել: Կոմիտէն, գիտակից՝ ստեղծուած կացութեան, ու նաեւ ապագայի խոստումներով հարուստ հեռանկարներուն, կը փափաքի նոր հիմերու վրայ կապեր հաստատել Հայաստանի հետ: Այս չբջանակին մէջ գործի պիտի լծուին բոլոր կարողութիւնները որպէսզի մասնակցութիւն բերուի աղէտեալ չբջաններու վերականգնումին որ տեղւոյն բնակչութեամբ, Ս.Օ.Ս. – Արմէնիի տեսական մտահոգութեան աղբիւրն է:

1989, Ապրիլ 22

NB - Un secrétariat permanent fonctionne dans les locaux de l'église arménienne, 15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris
n° de téléphone: 42 89 23 58
et 42 89 23 67
n° de télécopie: 42 56 46 08
n° de Télex: 651 051 SOS ARM
n° compte Banque nationale de Paris : Champs-Elysées/Paris 7447817
n° CCP: 1901 51 S/Paris.

Ստորեւ նիւթական հաշուետուութիւնը· –

BILAN FINANCIER DE S.O.S. ARMENIE ARRETE AU : 15 AVRIL 1989

RECETTES			DEPENSES		
DONS ET SUBVENTIONS	CCP	1.067.000,00	TRANSPORTS		2.610.750,00
DONS ET SUBVENTIONS	BNP	31.550.490,00	VETEMENTS		660.600,00
			ALIMENTATION		420.800,00
PRODUITS FINANCIERS		1.121.400,00	MEDICAL		200.000,00
			PTT		97.250,00
pour mémoire (chiffres approximatifs)			IMPRESSION CERFAS ET ENVELOPPES		80.650,00
A) Dont : Participation des principales communautés arméniennes			PRESTATIONS		74.500,00
ISSY LES MOULINEAUX		1.500.000,00	CAISSE		5.000,00
LYON		620.000,00	FRAIS DE BANQUE		450,00
SAINT CHAMOND		600.000,00			4.150.000,00
GRENOBLE		430.000,00	DISPONIBLE		
ALFORTVILLE		430.000,00	BNP		51.790,00
CLAMART		340.000,00	CCP		437.100,00
SAINT ETIENNE		300.000,00	PLACEMENT Natio-Sécurité		3.410.000,00
CHAVILLE		440.000,00	PLACEMENT Natio-court/terme		25.690.000,00
ART - SOS ARMENIE		1.405.000,00			29.588.890,00
BP 300		750.000,00			
		6.815.000,00			
B) Ventilation					
SOURCES ARMENIENNES		40%			
SOURCES NON ARMENIENNES :					
1) PARTICULIERS		30%			
2) COLLECTIVITES LOC/DEP/REG		30%			
		100%			
		33.738.890,00			33.738.890,00

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՁՈՐ ՍԳՈՍՏՈՍ

ՎԱՆՕ ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆ

Լուսաւորչի քամին՝ Եսթերի մխիթարութիւնը, դեռեւս ինչ–որ տեղ, ինչ–որ վերան փչելին ուշաթափ է օգոստոսի տապից: Ուր որ է կը բարձրանայ դեռնից, կը բարձրանայ՝ պաղ, զնգուն, մաքուր, փորձի համար կը սահի ծաղկած լանջով՝ ծաղկանց ճկուելը դուր կը գայ, մի ալիք էլ կ'անցնի լանջով՝ խոտուծաղկի հնազանդ պառկելը դուր կը գայ, կը գայ երբորդ ալիքով, չորրորդով սրընթաց կը գայ, ցողունների ճկուն մէջքից կը թռչի վերան թամբին, թամբից, հակառակ լանջն ի վար, կը սուրայ քաջ... Եւ քաղաքի չնչին զարկուելով՝ կը կորուի քամին: Եւ քաղաքի փողոցներում փչելը դլուխը դցած կը թափառի տաք, փոչեթաթախ, դղուելի մի քամի:

Զկայ անդամ այդ դղուելի քամին:

Բայց Եսթերի կոճակը չեմի խորերին է: Կ'ուզենաք՝ կոճակը ընկնէր ու պայթէր, իսկ կոճակը խորերին ընկաւ: Իսկ Մեսրոպի հայեացքը՝ իբր երեխաների խաղին, բայց հինգերորդ յարկի պատշգամբին է: Մեսրոպը երեւակայում է, թէ պատշգամբին լուացք փռող կինը իր վրայից է հատ – հատ չորերը հանում, անցկացնում լուացքի պարանին: Եւ լուացքին վերջ չկայ, վերջ չկայ լուացքի պարանին... Ի՞նչ արած, այդքան հեռաւորութեան վրայ տղամարդուն միայն այդ է մնում, որ կինը իր վրայից չորերը անվերջ հանի:

Մեսրոպը նրան այնքան է ճանաչում, ինչքան չէնքի միւս բնակիչներին, ինչքան Մեսրոպի հարեւաններն են ճանաչում չէնքի բնակիչներին: Տասնըմէկ յարկանի է չէնքը, բարձրացաւ աչքի առաջ, կահոյքի արհեստանոցի տեղում եւ բակը ապահով քօղարկեց փողոցի կողմից: Կ'անցնի այսպէս հարիւր տարի, եւ հնօրեայ, անբարեկարդ Թաղը սպի չի լինի քաղաքի ճարտարապետական դէմքին:

Շէնքը բնակեցուեց միանդամից, մեծ բոյլ գնացքի լցուելու նման, եւ դրա մէջ անբնական բան կար: Մի քանի հարիւր մարդ միանդամից դարձան բակում ապրող միանդամից դարձան բակում ապրողների հարեւանը: Սակայն բնազդը ասում էր, որ նրանք իրենց հարեւան չեն լինի: Իսկապէս, նորաբնակները եկան խուռներամ, եկան ժխորով, տեղաւորուեցին՝ բակի անդորրը խանգարելով, բայց տեղաւորուելուց յետոյ փակեցին ողորմելի դիտանցքներ թողնելով փակ դռների վրայ, այն էլ՝ աւելի փակուելու համար... Եւ բազմայարկը նման էր քաղաքում բուն դրած օտար կայդօրի միջնաբերդի· ապրում էր իր կեանքով՝ անտես, անքննելի:

Եւ միայն լաւ եղանակներին, երբ արեւը անցնում է չէնքի ճակատի կողմը, բնակիչները դուրս են թափւում պատշգամբները եւ նայում են ցած, ինչպէս մտացրիւ մարդիկ են նայում մրջնանոցին· վերից վար նայողի վիճակ, որ նրանց մարդկային նկարագրի հետ առընչութիւն չունի:

Այս հայեացքների տակ ապրելուն էլ մարդիկ սովորեցին, եւ բակի ներփակ կեանքը կարծես արտաքնապէս չփոխուեց: Բակում ապրողները միայն երեկոյեան արեւից պրկուեցին: Եւ մէկ էլ աղմուկն էր չատ: Եւ, ի հարկէ, աղմուկը չէնքից էր: «Շէնքից կը լինի» – ասին միաբերան, երբ թաղայինը եկել էր պարզելու, թէ ով է այն ստահակը, որ քանիերորդ անդամ կարում տանում է տաքսաֆոնի փողը: «Շէնքից է», – ասում էին երգ ու երաժշտութեան ձայն լսելիս, ասում էին մի յանդով, իբր ուրախութիւնը նրանք հաստատ անհամեստութեան կը վերածեն: «Շէնքից է» – ասում էին անկարեկից՝ աղոյ մեղեդու ձայն առնելիս, ասես դա մարդկանց կացարան չէր, այլ Սողոմ, որտեղից ամէն բան սպասելի է, նոյնիսկ երկու յուղարկաւորութիւն միանդամից:

Բայց ինչ էլ լինէր, չէնքը քաշում էր: Ցամենայն դէպս նրանց, ովքեր վարից վեր նայելը նուաստացուցիչ չէին համարում, ոչ էլ վերից վար նայելը՝ բախտաւորութիւն: Շէնքը ձգում էր նաեւ հանգիստ մտած օտար նաւի նման, ձգում էր խորհրդաւորութիւնը փակ դռների եւ առաւել խորհրդաւոր դարձող այն բանից, որ այդ կեանքը ծիկրակում էր վարագոյրների եւ տեւից, այդ կեանքի ծուէնները թրթռում էին լուացքի պարաններին, այդ կեանքը լոյս էր տալիս պատշգամբներին սուրճ խմող կանանց մերկ սրունքներ... Եւ թւում էր, թէ այնտեղ, քերդանից տասը քայլ հեռու, նոյնիսկ ամուսիններն են իրար հետ երջանիկ:

Այնտեղ՝ հինգերորդ յարկի պատշգամբում, իր հագից չորերը հանող, լուացքի պարանին անցկացնող կինը, թիկունքում՝ իր սեփական կինը, սեփական կնոջ ջղային ընչաուութիւնը, – Մեսրոպը կանդնել ու յետ չի նայում: Գիտի, որ կոճակը էլի խորերին է, լաւ գիտի կիսաբաց կրծքերի տեղը, բայց պատշգամբի կինը հագից չորերը հանում, փռում է լուացքի պարանին: Մեսրոպը մինչեւ վերջ մերկացնել չի ուզում, վերջին չորի վրայ չունչը ետ է բերում եւ սկսում է նորից: Եւ չորերին վերջ չկայ, վերջ չկայ լուացքի պարանին...

Պատշգամբի կինը վերջինը հանել, վերջինը ձեռքին՝ անձնատուր լինելու չափ սպիտակ, դալիս է լուացքի պարանով: Գալիս է անփոյթ, ճօճուն, կանացի... Իսկ պարանի ծայրը Մեսրոպի վզին է կապած:

Մեսրոպը չրջում ու խռպոտ նետում է·

– Կոճակդ պոկուեց:

– Վաղուց է պոկուել: – Եսթերը չի փոխել դիրքը, միայն հայեացքն է հինգերորդ յարկի պատշգամբից փոխադրել բարդու կատարին:

– Կը կորչի:

– Կոճակը նրա համար է, որ ընկնի – կորչի: – Ձանձրոյթից Եսթերը համաճայն է մի երկու ապտակի: Գոնէ մի բան կը փոխուի: Գոնէ ամուսնուց կը խռովի: Զի ասի՝ էսօր մի դնա: Թող դնա իր համար խաղայ, աչքը պատշգամբներին՝ խաղայ: Խաղայ այնքան, մինչեւ սեւ ու սպիտակ խաղաքարերը խառնուեն չաղուած աչքերի առաջ: Եսթերի խիղճն էլ չի տանջի ամուսնուն դաւաճանելու համար:

(Շար· 2)

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՏՕՆ ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ

Հինգշաբթի, Մայիս 4, ատն է Համբարձման:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՁԱՇ - ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Ի յարգանս մայրերու, նախաճեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Սէն - Ժերմի Ջ. Շանթ մասնաճիւղին, Հինգշաբթի, Մայիս 4, ժամը 13-ին, Ս. Ժերմի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին Մարսէյլի շրջանի ընկերուհիները ու համակիրները:

Մուտքը ազատ է:

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ՏԷՍԻՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ ԵՒ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆԸ

կը կազմակերպեն՝

Հայկական Համբարձում

Հինգշաբթի, Մայիս 4, կէսօրէ հաք ժամը 3-էն սկսեալ, Տէսինի քաղաքապետարանի սրահին մէջ:

Ցայտագիր. -

Ժամը 3-ին - Վիճակ

Ժամը 4-ին - մրցում՝ մանուկներուն մազերը ծաղիկներով զարդարելու

Ժամը 5-ին կերուխում

Երաժշտութիւն՝ «Անի» նուագախումբ:

Մասնակցութեամբ՝ «l'Arménien» երդի հեղինակ՝ Տընի - Օկրիի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն - Ժերմի Կապոյտ Խաչի Ջ. Շանթ մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. - Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան իրենց մօր՝ Արշալոյս Հաճիվարդանեանի մահուան առթիւ՝ 1000 Ֆր., Տիկին Կաւոր Խաչատրեան իր հօր Նուպար Տէր - Միւնասեանի մահուան առթիւ 100 Ֆրանք, Լօրէթեան ընտանիք Տիկին Ա. Աշճեանի մահուան առթիւ 100 Ֆր., Այրի Տիկին Հայկանոյշ Մէժան զաւակուան առթիւ՝ 100 Ֆր.:

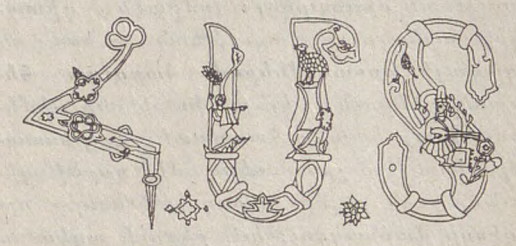
⁂

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի Ա-բաքս մասնաճիւղը, ընկերուհի՝ Լիւսի Գասպարեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. - Պր. Յարութիւն Գասպարեանէ 500 Ֆր., Պր. Մխսաք Կազարեանէ 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ս. Օհաննէսեանէ 150 Ֆր.:

Իսկ՝ այս առթիւ մասնաճիւղիս ընկերուհիները հետեւեալ նուիրատուութիւնները ընդունած են. - Լուսին Թուէլեան 100 Ֆր., Թագուհի Թուէլեան 50 Ֆր., Արփինէ Սարը Կարապետեան 50 Ֆր., Եւփիմէ Գասապեան 50 Ֆրանք եւ խումբ մը ընկերուհիներ 200 Ֆրանք:

ՁՇԴՈՒԻՄ. -

Ապրիլ 19-ի «Յառաջ»ի մէջ (Բ. էջ, «Անոգոք վկայութիւններ») թիւրիմացութեամբ է որ Լենինականի նախկին Ս. Խարտուղարի պաշտօն տրուած էր Դոնպաս Յարութիւնեանի: Կը խնդրենք որ ենթական ու մեր ընթերցողները ներողամիտ ըլլան:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES

15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

LES 13, 14 et 15 MAI

RETENEZ VOTRE

Week-end de PENTECOTE

à la mer et au soleil

au VILLAGE VACANCES
DE RAMATUELLE

Tennis — Natation — Planche à voile — Volley ball — Ping-pong — randonnées...
Prix de participation en pension complète:
600 Frs. Adultes
450 Frs. Enfants 6-12 ans
335 Frs. Enfants 2-6 ans
——Option autocar pour le voyage——
Renseignements et inscriptions:
à la Maison de la Culture Arménienne de Décines au 78. 49. 42. 97.

GRANDE FETE FAMILIALE DANSANTE

Dimancfe 30 Avril
à partir de 15 heures
organisée par
la *Croix Bleue Arménienne*
Section Saint-Maurice de Beynost
avec la participation de l'ORCHESTRE
N A ï R I
de Valence
à la Salle des Fêtes
de St.-Maurice de Beynost
Buffet oriental □ *Chich-Kébab*
— Ambiance arménienne —
— Entrée libre —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ - Պուա - Քոլոմպ, Արժանթէօյլ Ակնունի մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է 200 Ֆր. Տիկին Անահիտ Նիկողոսեանէ Գրիգոր Գազանճեանի մահուան առթիւ: Նաեւ 260 Ֆրանք Պր. Ց. Հիսայեանէ Հայաստանի որբերուն համար:

Gala de Soutien

AU PROFIT DES SINISTRÉS
D'ARMÉNIE
et plus particulièrement
de l'Opération Arménie Village
CHÉNAVANE,
que la *JAF* et l'*UCFAF* avec le concours total de la Ville d'Argenteuil organisent :

le Dimanche 30 Avril à 16h

Salle des Fêtes Jean Vilar à Argenteuil
sous le haut patronage de
M. Robert MONTDARGENT
Maire d'Argenteuil

AVEC LA PARTICIPATION EXCEPTIONNELLE DE L'ENSEMBLE INSTRUMENTAL DES ENFANTS DE LA VILLE DE KIROVAGAN

Au programme :
Astrig DEDEYAN Soprano de l'Opéra d'Erevan
Lyne DOURIAN Mezzo-soprano de l'Opéra de Paris
Hasmig SURMELIAN Piano
Seda PAPAZIAN - Eddy DJOLOLIAN Danse
Stepan AGUERT Santour

ENSEMBLE INSTRUMENTAL DES BALLETS ARMENIENS
Aram Sarian (tar)
Garabed Der Hagopian (Kamantcha)
Armen SARIAN (Doudouk)
Zadig Panossian (Dehol)
ENSEMBLE VOCAL « **PIOURAG** »
ENSEMBLE DE DANSES FOLKLORIQUES
« **AGHTAMAR** »

Les BONS DE SOUTIEN donnant droit à l'entrée sont à retirer :
Centre Culturel JAF-UCFAF, 6, Cité du Wauxhall 75010 Paris
Tél. : 42. 08. 76. 49
C.C.A.S. Mairie d'Argenteuil
Enfants : 25 frs. — Adultes 45 frs. - 60 frs.

- ՁԱՇ -

ԴԱՐՈՒՆ ՄԱՆԿԱՆՑ ԵՐԳԱՍԱՒՈՒՄԲԻ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 5-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Ապրիլ 30, Կիրակի, ժամը 12.30-ին Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ Ա. Զրբաչեան սրահը, ճաշին ընթացքին զեղարուեստական լայն բաժին, Գարուն Մանկանց Երգչախումբին կողմէ:

Մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի հեռաձայնել. -
91 - 87 - 43 - 71

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ
ԱՌՆՈՒՎԻԼ - ՍԱՐՍԷԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

Տարեկան Թէյասեղան

Կիրակի, Ապրիլ 30, ժամը 15-ին:

Salle Municipale rue Jean-Jaurès
face au stade Léo Lagrange, Arnouville

Զեղարուեստական բաժին նախատես-ւած է. բոլոր ընկերուհիները հրաւիրւած են:

EPIKOVROS

EXPOSITION PERMANANTE

Raphy

34, rue de la Paix, TOURS

Atelier: 8, ave. Baguenaud
LA BAULE

40. 24. 41. 85

Spécial ARMÉNIE

Les Maisons de la Culture Arménienne de Villeurbanne et de Décines vous invitent
à une soirée de TEMOIGNAGE
le Samedi 6 Mai à 20h30
à la Maison de la Culture Arménienne de Décines
15, rue du 24 Avril 1915
Jean KÉHAYAN, journaliste au Provençal de Marseille présentera et dédicacera son livre «Le Chantier de la Place Rouge».

Témoignages de nombreuses personnes de la région Lyonnaise qui ont accompagné et distribué les secours en Arménie.

Témoignages et Exposition de photos d'Arthur Hagopian sur le séisme en Arménie.

Pour tous renseignements:
Tél. 78. 49. 42. 97 ou 78. 94. 37. 30

ATTENTION La soirée annoncée à la Maison de la Culture Arménienne de Villeurbanne se déroulera à la Maison de la Culture Arménienne de Décines.

ԾՈՒՇԱՏԵՂԻ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ս. Թարգմանչեան մասնաճիւղի անդամական ժողովը Ապրիլ 29-ին, ժամը 16-էն սկսեալ, սովորական հաւաքատեղին:

Կը խնդրուի անդամուհիներէն, բացակայութեան պարագային, քանի մը օրուան տեղեակ պահել մասնաճիւղի վարչութիւնը:

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section de LYON
vous invite
Jeudi 4 mai, à midi
à l'Espace Arménien
— 40, rue d'Arménie, 69003 Lyon —
à son repas animé par l'Orchestre
«PAROS»
de Valence
et sa chanteuse populaire *Virginie*
— Ambiance arménienne assurée —
Ce repas organisé à l'occasion de la Fête de l'Ascension est placé sous la présidence de
Mgr. NORVAN ZAKARIAN
Participation : 100 Frs.

Nuitée Dansante Arménienne

organisée par
les Guides Arméniens de Marseille
« H a ï A r i n o u c h »
le Samedi 6 Mai de 22 heures à l'aube
au Château des Fleurs
18, boulevard Michelet,
13008 MARSEILLE

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 29-30
SAMEDI-DIMANCHE
29-30 AVRIL
1989
LE NUMERO : 4.00 F

ՀԱՅՐԱՍԱՆՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.004 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.004

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ հեռատեսիլի ազդային կայանը, որ այնքան ծառայասէր է Էօզալի նկատմամբ որ չոր լեզուներ նոյնիսկ «Թուրգութ – վիշտոն» մկրտած են, «անհրապանդութեան» հետեւանքով պատժուեցաւ: Արդարեւ, տնօրէնը՝ ՃԷմ Տունա սակայն հրաժարիլ, որովհետեւ թաղապետական ընտրութեանց նախընթացին (Մարտ 26) մերժած էր սփռել գիշատանքար մը, որ հետեւեալ տեսարանը կը պարզէր. – Նախարարապետը կնոջը հետ Վոսփորի երկրորդ կամուրջէն կ'անցնի եւ կինը հետացումով կ'արտայայտուի. – Հրաշալի է Թուրքիոյ վայելած արագընթաց զարգացումը այս մի քանի տարուան ընթացքին: Ասոնց բոլորը կ'ապացուցանեն որ ճիշդ ուղիի վրայ կը գտնուինք...»: Տունա, կայանին տնօրէնը կը մերժէ սփռել եւ այսօր «կը վճարէ». ինք ծանօթ է որպէս դիւանագիտական ասպարէզի մարդ, բայց իր ազատականութիւնը իրեն դէմ հանած է պահպանողականները եւ Անա վաթան կուսակցութեան տարրերը: Ասոնց թիւնա – մութիւնը սկսած էր երբ անգամ մը խօսած էր «Թուրքերու յարձակման չհամակրութիւններու մասին Անատոլու», յանդիմանելու համար 1071–ին Թրքական դաղթականը Բիւզանդացիներուն վրայ:

ՓԱՐԻԶԻ ՎՐԱՑԻՆԵՐԸ խորհրդանշական ձեւով 43 բահեր առած փալէ տէ Ֆոնկրէյի նրբանցքները տարած են, այն պահուն, երբ Կարմիր բանակի երգչախումբը կը պարտաւորէր բեմ բարձրանալ: Ծանօթ է որ Թիֆլիսի ցոյցերուն առին, խորհրդային զինուորներ բահերով սպաննեցին 43 Վրացիներ:

ԼԻԲԱՆԱՆի համար արաբական լիկան վերջնական հրաժարար հրահանգեց, բայց շատեր թերահաւատ են անոր գործադրութեան նկատմամբ, սկսելով Ճումպլաթէ: Լիկան որոշած է նաեւ դէսերու խումբ ղրկել հսկելու համար:

ՍԻՄՈՆ ՎԷՅԼ, ինչպէս կ'ակնկալուէր կեդրոնի ցանկը կը գլխաւորէ, եւրոպական ընտրութեանց: Ասիկա անկանկալ չ, բայց ցանկին երկրորդ անունը՝ Վանսիէննի երիտասարդ քաղաքապետը անակնկալ կը նկատուի:

ՖՐԱՆՍԱՑի Հանրապետութեան Նախագահը նամակ մը ղրկեց Թէօ Քլայնի, որ նախագահն է «Ֆրանսայի հրէական հիմնարկներու ներկայացուցչական խորհուրդին», ուր կը բացատրէ Ֆրանսայի մահմոդութիւնը Մերճաւոր – Արեւելքի խաղաղութեան պահպանման համար: Կը չեշտէ որ Ֆրանսա «ոչ Շոայի զոհերը կը մոռնայ, ոչ ալ կոյր ահաբեկչութեան» ու կ'աւելցնէ. – «Այն պահուն, երբ կը վերջնայ հրէական Զատիկը յատկանշուած կրկնուած կոչով՝ «Գալ տարի Երուսաղէմ», կ'ուզեմ արտայայտել Ֆրանսայի հրէական համայնքին անձնական համակրանքս: Լսել՝ չի նշանակեր հաւանիլ» կ'ըսէ Միթերան, այսինքն՝ Արաֆաթը լսել լսել չէ թէ անոր հետ համաձայն է: Ծանօթ է որ Հրեաները ցոյցեր նախաձեռնած են ՊԱԿ–ի զեկավարին ժամանման նախօրեակին:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍ

(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ԱՊՐԻԼ 14 / 25)

ԵՐԵՒԱՆԻ ՕՓԵՐԱՆ ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ ԿԸ ՄԵԿՆԻ

«Ա. Սպենդիարեան» օփերայի եւ պալէի պետական թատրոնը Մայիսին առաջին անգամ ըլլալով կը մեկնի Միացեալ – Նահանգներ: Օփերայի տնօրէն եւ դեպարտեւոտական ղեկավար՝ Յակոբ Ոսկանեան, պատասխանելով «Արմէնփրէս»ի թղթակիցներուն, հետեւեալ տեղեկութիւնները տուած է.

– Մենք կը ներկայացնենք հայ դասական օփերային արուեստի երկու լաւագոյն նմոյշներ՝ Ա. Տիգրանեանի «Անոյշ» եւ Տ. Զուլոճեանի «Արշակ Բ.» օփերաները: Մեր ներկայացումները կը տեւեն մօտ երեք շաբաթ՝ Մայիս 21–էն մինչեւ Յունիս 10 եւ կը սկսին Նիւ – Եորքի Հանրայայտ «Քառնեկի Հոլ»ին մէջ, Մայիս 21–ին, մեծ համերգով՝ օփերայի մենակատարներուն եւ սիմֆոնիք նուագախումբին մասնակցութեամբ: Մեր այցեւորմսը հանդիսանալիք այդ համերգին, թատրոնին լաւագոյն ուժերը հանդէս կուգան արեւմտեան եւրոպական, ռուսական եւ հայկական դասական եւ ժամանակակից գործերով: Այնուհետեւ Մայիս 22–էն 28 նախատեսուած են հինգ ներայացումներ Լոս – Անճըլըսի «Ուիլթերն» թատրոնին մէջ: Մեր շրջապտոյտը կ'աւարտի Պոսթընի «Ճորըն Հոլ»ի երկու համերգներով:

Կը մեկնինք 150 հոգիէ բաղկացած խումբով, որուն մաս կը կազմեն մեներգիչներ, երգչախումբ, նուագախումբ, բեմադիրներ ինչպէս նաեւ պալէի արուեստագէտներ: Կ'ուզէի յիշեցնել նաեւ որ սա ոչ միայն մեր օփերային արտասահմանեան առաջին համերգաշարքն է, այլեւ ընդհանրապէս խորհրդային երեք հանրապետութեան (բացի Ռուսաստանէ) օփերայի առաջին շրջապտոյտն է:

Զրոյցին ներկայ գտնուող, այս շրջապտոյտի նախաձեռնող, «Երեբունի» հրատարակչութեան նախագահ Վարդերես Գարակէօզեանի եւս հարցումներ ուղղած են «Արմէնփրէս»ի թղթակիցները:

– Պարոն Գարակէօզեան, դուք երկար տարիներէ ի վեր Սփիւռքի մէջ նուիրուած էք հայ գրականութեան եւ արուեստի տարածման, բայց ձեր հրատարակչական գործունէութիւնը մէկ այլ նիւթ է: Ասոր կը փափաքէինք դիտնալ, թէ ինչպէս ծնաւ Միացեալ – Նահանգներու մէջ հայկական օփերային համերգներ կազմակերպելու գաղափարը: Չէ՞ որ Սփիւռքի պայմաններուն մէջ ատիկա չատ դժուար աշխատանք է: Եւ ինչ կապ կայ «Երեբունի» հրատարակչութեան եւ այս շրջապտոյտին միջեւ:

– Երեւանի օփերային խումբը արտասահման տանիլը մեր նախորդ գործունէութեան տրամաբանական շարունակութիւնն է: Ճիշդ է որ դժուարութիւնները չատ մեծ են: Նախ եւ առաջ՝ նիւթական, քանի որ չհետաքրքրեր ձեռնարկ չէ եւ առեւտրական նպատակներ չի հետապնդեր: Այնուամենայնիւ, յոյսով ենք, որ պատուով դուրս կուգանք այս պատասխանատու գործէն: Ես կը հաւատամ ներկայացուող արուեստի որակին, մեներգիչներու նման խումբը ճակատը կրնայ մրցիլ միջազգային ասպարէզին վրայ: Կը հաւատամ նաեւ, որ Սփիւռքի հայութիւնը պիտի քաջալերէ, եւ հրատարակչութիւնը նիւթական մեծ վտանգի պիտի չենթարկուի: Մենք նոյնիսկ պատրաստ ենք որոշ չափով վճարելու, որովհետեւ անհնար է որ այսքան մեծ ձեռնարկ կարենայ ինքնաբաւ ըլլալ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐԸ

Ինչպէս ծանօթ է, Մարտ 26–ին տեղի ունեցած Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխանական ընտրութիւններուն Հայաստանի 40 ընտրաշրջաններէն միայն 36–ին մէջ երեսփոխաններ ընտրուած էին: Մնացեալ չորս շրջաններուն մէջ ձայներու պահանջուած համեմատութիւնը արձանագրուած չըլլալով նոր ընտրութիւններ տեղի կ'ունենան Մայիս 14–ին:

Զորս ընտրական յանձնախումբերու արձանագրած թեկնածուները հետեւեալներն են («Խորհրդային Հայաստան», Ապրիլ 22)· –

Էջմիածնի թիւ 416 ազգային տերիտորիալ ընտրական օկրուգ – Էջմիածնի շրջանի «Լենին» սովխոզի գլխաւոր՝ ՌԱՖԻԿ ԲԱԴԱԼԵԱՆ եւ դրող՝ ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ:

Երեւանի սովետական շրջանի թիւ 393 ազգային տերիտորիալ ընտրական օկրուգ· Մշակոյթի հայկական Ֆոնտի նախագահ՝ ՎԱՐԴԳԷՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, «Ոզնի» Երկիծական պարբերաթերթի գլխաւոր խմբագիր՝ ԱՐԱՄԱՑԻՍ ՍԱՀԱԿԵԱՆ, Խորհրդային Գիտութեանց Ակադեմիայի ազգագրութեան հիմնարկի աւագ գիտաշխատող՝ ԳԱԼԻՆԱ ՍՏԱՐՈՎՈՑՏՈՎԱ, Խորհրդային Արհեստակցական Միութիւններու մարզական ընկերութեան Լենինականի խորհուրդի նախագահ՝ ԵՈՒՐԻ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ, «Երեկոյեան Երեւան» թերթի խմբագիր ԿԱՐԼԷՆ (ԿԱՄՕ) ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ:

Երեւանի Զէյթունի շրջանի թիւ 394 ազգային տերիտորիալ ընտրական օկրուգ· Երեւանի թիւ 3 տպարանի բանուր՝ ԼԻՒԻԿ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ, բանաստեղծուհի՝ ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆ, «Սովետական Գրող» հրատարակչութեան գլխաւոր խմբագրի տեղակալ՝ ԱՐՄԷՆ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ, «Վերածնուած Հայաստան» ամսագրի գլխաւոր խմբագրի տեղակալ՝ ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ: (ԽՄԲ· «ՅԱՌԱՋ»ի· — Հոս շատ յատկանշական է տուեալներէն Սիլվա Կապուտիկեանի ներկայութիւնը, մինչ, բանի մը ամիս առաջ յայտարարած էր թէ թեկնածու պիտի չըլլայ: Ըստ երեւոյթին Հրաչեայ Յովհաննիսեան խաղուած է):

Երեւանի սովետական շրջանի թիւ 734 տերիտորիալ ընտրական օկրուգ· Տնտեսութեան եւ ծրագրաւորման հիմնարկի տնօրէնի պաշտօնակատար՝ ՄԻՀՐԱՆ ԳԷՈՐԳԵԱՆ, «Հայ – կազ» արդիւնաբերութեան գլխաւոր տնօրէն՝ ԳԷՈՐԳԻ ԹՈՒԹՈՒՐԵԱՆ, Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի թղթակից անդամ՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՄԻՔԱՑԷԼԵԱՆ, «Գ. Սունդուկեան», թատրոնի դերասան՝ ՍՕՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆ, Մարքսիզմ – Լենինիզմի հիմնարկի հայկական մասնաճիւղի տնօրէն՝ ՀՐԱՉԻԿ ՍԻՄՈՆԵԱՆ:

ՄԱՑԻՍ ՄԷԿ–ի Աշխատանքի տօնին առթիւ «Յառաջ» լոյս չի տեսներ երկուշաբթի (երեքշաբթի, Մայիս 2–ի թիւ) ինչպէս տեղական բոլոր օրաթերթերը: Մեր յաջորդ թիւը՝ Մայիս 3, Չորեքշաբթի:

ԲԱՆՈՒՈՐՈՒՀԻՆ

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

Պատուհանիս տակէն, ամէն առաւօտ,
Ուրբաականի պէս կ'անցնիս·
Եւ կուսագեղ գլուխիդ վրայ կ'արտասուէ
Տերեւաթափ վարդենիս:

Լուռ թաղին մէջ կը լսեմ քայլդ, ու զարթնող
Շունն՝ որ վըրադ կը հաչէ՛·
Կամ կը լսեմ հունիս մէջէն ձայնն հազիդ՝
Որ ծոցդ աղուոր կը տանջէ:

Եւ կը խորհիմ թէ բնաւ ես եւ ոչ·
Իրանդ հովէն կը դողայ·
Եւ կը նըստի գանգուրներուդ վրայ, ո՛չ,
Եղեամն իբրեւ շափիւղայ:

Կամ մուճակներդ են պատրաստած,
փողոցին
Ձուրն անոնց մէջ կը նողփայ·
Կամ ետեւդ շըլայտօրէն կը սուլէ
Թուրք սըրիկայ մ'անոպայ:

Եւ կը խորհիմ թէ, տան մէջ, մայրդ է
հիւանդ,
Ցամքած է ձէթն ալ ճրագին·
Ու դուն կ'երթաս գործատան մէջ աշխատիլ
Լոյսին համար ու կեանքին:

Ես կը խորհի՛մ – եւ խեղճի պէս կը
քաղամ
Վար իջնել, ո՛չ դալկադէմ,
Ո՛վդ իջնել, համբուրել ճեռքդ նիհար,
Եւ հրծծել·– «Քեզ կը սիրեմ:»–

Կը սիրեմ վիշտդ՝ որ իմ վիշտս է գերագոյն
Կը սիրեմ կուրծքդ բանդուած՝
Որուն մէջ դեռ կը յամառի Սէրդ երգել
Արտոյտի պէս սըրարբած:

Կը սիրեմ ոու անօթութիւնդ ու ծարաւդ,
Եւ ոսկորներդ ուժասպառ·
Ես կը սիրեմ կոյս աղիքներդ ցամքած,
Մազերուդ սուգն՝ ուսէդ վար:

Եւ ես կ'ուզեմ ամփոփել քեզ սըրտի՛ս վրայ
Տատրակի պէս տարագիր,
Տալ ուժըս քեզ, մըրցանակներըս փառքի,
Եւ ազգանունս անբասիր:

Կուրծքըս վահան ընել կուրծքիդ նըշաւակ,
Եւ օդն ըլլալ պատիւիդ,
Կրանիթէ բազուկիս տակ պաշտպանել
Սեռդդ ու գեղդ անժըպիտ:

Կ'ուզեմ քեզ տալ ինչ որ պայքարն ինձ
տըւաւ,
Ինչ որ խլեցի մարտերով·
Քեզ պըսակել արիւնիս գոյնն ունեցող
Յաղթանակիս վարդերով:

Միայն թէ դուն չըլլաս տըժգոյն ու
քաղցած,
Արեւուն տակ չըհազաս,
Մօրըդ վերեւ չըմարի ճրագն, ու,
ո՛վ հոյր,
Դուն գործատուն ա՛լ չերթաս:

ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵՌԵԱԼԻ ՄԸ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մեծ Եղեռնի յիշատակման չաբաթն է: Սակայն ո՛չ խորագիրը եւ ոչ ալ յօդուածս կապ ունին մեր զոհերուն եւ կամ ցեղասպանութեան հետ: Աւելին, յուշի եւ սուգի այս օրերուն, կ՛ուզեմ գրել ուրախ – պիտի ըսէի՝ երջանիկ – իրողութեան մը մասին:

Ապրիլ 13–ին, Հայաստանի լրատու դործակալութիւնը՝ «Արմենփրէս», հեռաձայ լուրը հաղորդեց, հեռադրակէտի մը անկիւնը ծուարած:

«Խորհուրդ եւ սովետ տերմիններէն գործածութեան անհարկի զուգահեռականութիւնը վերացնելու նպատակով Հայաստանի Կոմկուսի Կենտկոմի Բիւրօն նպատակայարմար համարեց ընդունել Հայկական ՍՍՀ Միութենական Հանրապետութիւններու Առնչութեր Տերմինաբանական Կոմիտէի առաջարկութիւնը՝ վերականգնել հայերէն խորհուրդ բառի, որպէս պետական – վարչական տերմինի, գործածութիւնը եւ սովետ ու նրանից կազմուած սովետական եւ այլ բառերի փոխարէն այսուհետեւ ամէնուրեք գործածել խորհուրդ, խորհրդային եւ այլ բառաձեւերը»:

Այս կարճ յայտարարութեան կ՛ընկերանար Տերմինաբանական Կոմիտէի որոշումը, որ աւելի բացատրողական մըն էր՝ առանց սակայն ունենալու պատմական տուեալներու թեւում մը:

Ի՞նչ է խորհուրդ եւ սովետ բառերուն հարցը, ինչո՞ւ Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի Բիւրօն կը զբաղի անով մանաւանդ այս տաղնապալի օրերուն՝ երբ մեր հայրենիքի կառավարութեան առջեւ ծառացած են այնքան բարդ եւ հրատապ խնդիրներ, անմիջական լուծումի սպասող:

Խորհուրդ և սովետ բառերուն պատմութիւնը մօտ կէս դարու կեանք ունի, եւ լաւ կ՛ըլլայ որ այդ տարօրինակ եղելութեան մի քանի կարեւոր կէտերը նկարագրեմ:

1940–ի գարնան օր մը, Ց. Մելիքեան կոչեցեալ «լեզուաբան» մը, որուն լեզուաբանական դիտութիւնը կը հաւասարի իմ չինարէնագիտութեանս, եւ որ հայ ժողովուրդի պատմաններու կարգին պէտք է դասուի, «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթին մէջ կը հրատարակէ յօդուած մը՝ որով կը պահանջէր հայ լեզուէն վերջնականապէս արտաքսել այնպիսի հիանալի բառեր՝ ինչպէս սահման – ճադրութիւն, կուսակցութիւն, յեղափոխութիւն, խորհուրդ, խորհրդային, գրաստաշրջան, պատգամաւոր, հանրապետութիւն, եւ դանոնք փոխարինել հեռաւեալներով. կոնստիտուցիա, պարտիա, ռեւոլուցիա, սովետ, սովետսկիյ, սեսիա, դեպուտատ, ռեսպուբլիկա, եւայլն: Պատճա՞ռը այս բառասպանութեան. օտար բառերը «միջազգային են, գործածուում են աշխարհի բոլոր լեզուներում. մնացել է հայերէնը, ուստի պէտք է հայերէնի մէջ նոյնպէս մտցնել դրանք՝ ԱՐԳԻԼԵԼՈՎ ՆՈՑՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ՀԱՅՑԵՐԷՆ ԲԱՌԵՐԸ»:

Սաալինեան ոճիրներու եւ սարսափներու դժոխային օրերն են: Ո՞վ կը համարձակի բերան բանալ, ցոյց տալ առաջնային անհեթեթութիւնը, Մելիքեանին տըդիւթիւնը, հայերէն լեզուին սպառնացող վտանգը: Մանաւանդ որ պետական չրջանակներու մէջ այդ գաւաճանը բարեկամ – համախոհներ ունի:

Եւ այսպէս Տերմինաբանական Կոմիտէն համապատասխան որոշում կ՛առնէ, եւ այդ օրէն մեր լեզուէն կ՛ապտորուին վերը յիշուած բառերն ու անոնց նմանները, փոխարինուելով օտար արտայայտութիւններով:

Այսքան պարզօրէն եւ դիւրութեամբ, յանուն «ինտերնացիոնալիզմ»ի, այսինքն՝ յանուն օտարացումի եւ վերջնական կոտորած: Հակահայ Սաալին աւելի յարմար գործիք մը չէր կրնար գտած ըլլալ, իրականացնելու համար իր ոճրապարտ ծրագիրները Հայաստանի եւ մեր ժողովուրդին նկատմամբ:

Որովհետեւ ժողովուրդ մը պահողը, ինչպէս Յաչատուր Աբովեան կ՛ըսէ, լեզուն է. առանց անոր անաղարտ պահպանման եւ գործածութեան՝ ժողովուրդ մը կը կորնցնէ իր ինքնութիւնը, իր ինքնուրոյն յատկանիշները, վը հալի – կ՛ըսէ հետանայ: Լեզուն մտածողութիւն է, մտածելու միջոց, եւ ուրեմն՝ աշխարհայեացք: Վերցուցէք ղայն, եւ ժողովուրդ մը պահող – պահպանող միւս ազդակները կը տկարանան, կ՛անհետին, անզօր կը դառնան: Մեր եկեղեցիները եւ մեր մադալաթները, մեր պատմութիւնը եւ մեր հողը առանձինն չե՛ն կրնար մեզ հայ պահել: Ո՛չ ալ աւանդութիւնները ու սովորութիւնները որոնք դարերու կնիքը կը կրեն: Միայն եւ միայն լեզո՛ւն է որ ազգային ինքնութիւնն ու ջիղը առկայծ կը պահէ, կենդանի, կենսունակ:

Օտար լեզուն իր հետ կը բերէ օտար մտայնութիւններ, օտար հոգեբանութիւններ, օտար մտածելակերպներ: Եւ աստնք, տարիներու ընթացքին կը թուլցընեն, կ՛անհետացնեն ազգայինը, ինքնայատուկը, կ՛այլնին անոնց տեղը, կը բռնադրաւեն ժողովուրդին սի՛րտը, հոգի՛ն, հոգեբանութիւնն ու նկարագիրը: Ի՞նչ կը մնայ: Ոչինչ:

Օտար լեզու գործածողը եւ օտար լեզուով մտածողը հայ չի կրնար մնալ. այս է բնութեան անյեղլի օրէնքը:

Եւ դժբախտաբար Ց. Մելիքեան կոչեցեալի մը յիմարութեամբ, Հայաստանի հայ ժողովուրդը այդ վտանգաւոր ուղին մտած էր: Ուղի՝ որ ղէպի ազգային հաւաքական ինքնասպանութիւն կ՛առաջնորդէր:

Այս պատճառով է որ խորհրդային բառին վերահաստատումին առիթով ինքզինքս երջանիկ կը զգամ: Ան նախակարապետն է այն լեզուական բարեփոխումներուն որոնք պիտի գան, որոնք չե՛ն կրնար չգալ մօտ օրերուն: Որովհետեւ խորհրդայինին հետ ու կողքին կան հարիւրաւոր օտարամուտ բառեր որոնք պէտք է վտարուին գործածութենէ եւ որոնց տեղ պէտք է գան տեղ դրաւել մեր հայաչունչ սուրբ բառերը՝ որոնց կարօտը ունի հայրենասիրական ժողովուրդը: Այն կազմակերպութիւնը որուն վստահուած է հայ լեզուի անաղարտ պահպանումը, նախ ի՛նք պէտք է ինքզինք վերակոչէ հայերէնով, «տերմինաբանական կոմիտէ» խժալուր բառերը փոխարինելով հայերէն համապատասխան արտայայտութիւեամբ: Նոյն ձեւով, Հայաստանի պետական մարմինները, համալսարանը, ուսումնական բարձրագոյն թէ այլ հաստատութիւնները, դրոշները, ակադեմականները, դիւանականները, մասնաւորականները եւ բոլո՛րը մասնաւոր արշաւի պէտք է ձեռնարկեն՝ հայերէն լեզուն ու անոր բառերը վերականդնելու, վերահաստատելու, վերստին գործածութեան դնելու համար:

Մէ՛կ բառ, խոր իմաստ ունեցող մէ՛կ բառ, խորհուրդ, Հայաստանի կառավարութեան որոշումով յարութիւն առած է. ան վերականդնուած է այնպէս՝ ինչպէս՝ Խորհրդային Միութեան մէջ ներկայիս կը վերականդնուին մաքուր անուններ Ստալին – Պերիայի հազարաւոր զոհերուն: Հայ լեզուի գործածութենէ դադրեցուած սուրբ բառերը Ստալինի զոհերն են, եւ հետեւաբար անո՛նք եւս պէտք է վերստանան իրենց նախկին դիրքն ու պատիւը: Այդ բառերը հոգեհարազատ զաւակներն են իւրաքանչիւր Հայու, իրարու միացուած – զօդուած անյիշատակ դարերէն եկող – հասնող մեր արիւնի պորտակապով: Այդ բառերը հայ ժողո՛վուրդն իսկ են, եւ վերականդնելով զանոնք՝ վերահաստատած կ՛ըլլանք մեր ազգային ինքնութիւնը, ապրելու մեր կամքը, մեր արժանապատուութիւնը:

Ապրիլի այս սուգի օրերուն կ՛ուզեմ ոսնել յարութիւնը դեղեցիկ բառի մը, եւ անոր ընդմէջէն՝ անապատ զօրութիւնը մեր լեզուին, մաղթելով որ դալիք ամիսները վերածուին երկարատեւ զատիկներու՝ մեր մեծաքանչին փառահեղ վերադարձին:

ԱՐԱՅ ԳԱԼԱՅՃԵԱՆ

Ապրիլ 22

ԿՈՆԴԻ ՁԱՓ ՀԻՆ ՀԱՐՑԵՐ

Կոնդը, երեւանի այս ամէնէն պատմական եւ նաեւ ամէնէն անտեսուած անկիւնը, վերջերս ուշադրութեան առարկայ դարձաւ մեր մօտ, Փարիզի մէջ, ընտրելի Յ. Խաչատրեանի համանուն վիպատանդարկին: 37 վայրկեանոց այդ ժապաւէնը, երիտասարդ բեմադիրին արուեստին առթած հիացումին հետ տեղի տուած էր նաեւ զարմանքի, զայրոյթի եւ ընդվզումի: Ի՞նչպէս եղած էր որ իր մեծութեամբ, գեղեցկութեամբ հպարտութեան առարկայ դարձած Երեւանի սրտին վրայ այսքան խոր վէրք մը բաց կը մնար այնքան երկար առենէ ի վեր:

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթին Մարտ 26–ի թիւին մէջ առաջին էջին վրայ տեղ տրուած է Կոնդին, որովհետեւ նախորդ օրը հոն այցելութիւն մը տուած է պետական ատենանին՝ Ս. Յարութիւնեան, Վ. Մարգարեանց, Օ. Լորով, Մ. Մինասբեկեան, Է. Աւագեան:

Թերթը չի նշեր թէ ի՛նչ ազդակներ դեր խաղացած են որպէսզի այս անճնաւորութիւնները այցելեն այդ թաղամասը ուր «24 հեկտար զբաղեցնող տարածքում ապրում է 1738 ընտանիք, կամ շուրջ 7 հազար մարդ, զուրկ՝ արեւի լոյսից, ջրից, կոյուղուց ու խոհանոցային յարմարութիւններից···»: Ամէն պարագայի, նոյնիսկ այս պայմաններուն մէջ սովորամոլութիւնը չէ զսպած պարագայական արդուզարդը տալու թաղամասին, որ այցելու պիտի ունենար երկրին վարչապետը, կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղարը, Երեւանի Քաղաքային Կոմիտէի Ա. քարտուղարը եւայլն. «Մի երեք օր առաջ գայիք: Ամբողջ աղբը հաւաքել տարել են, նոյնիսկ փողոցներն ալ լուացել, ի հարկէ, եթէ դրանք ասփալտապատ են» կ՛ըսէ Կոնդի քնակիչներէն մէկը, դիմելով հիւրերուն, առանց անդրադառնալու թէ այցելուները չէին որ մաքրութենէն հաք հասած էին, այլ մաքրողները նախորդած էին անոնց:

Կարելի է Ս. Յարութիւնեանի խմբակին հետեւելով մանել Կոնդի մութ խորշերէն ներս, որոնք որպէս հեղնանք մարդկային թշուառութեան, տակաւին «բնակարան» պատուանունը կը կրեն:

«Զկալովի 58: Այս բակում է ապրում Արշաւիր Ղազարեանը իր հարազատների հետ: Նրանց զբաղեցրած տարածութիւնը 35 քառ. մեթր է, ուր ապրում են 18 հոգի»:

«Վարդանոյշ Պողոսեանը Կարսից է գաղթել Երեւան: Եւ 1918 թուականից ի վեր ապրում է Կոնդում: Այստեղ է նա ընտանիք կազմել, երեխաներ մեծացրել, հիմա թոռներով է զբաղուած»:

«Հայրապետեան Հայկազը եօթ տղայ ու մէկ աղջիկ է մեծացրել: Նրանց տունը որ կրում է Կոնդի 184 համարը, մի իսկական լաբիրինթոս է յիշեցնում: Սենեակների մէկը միւսի մէջ, երեխայի մահճակալը դրուած է կազօջախի հարեւանութեամբ: 40 մարդ է ապրում այստեղ, որից ութը մանկահասակ, մինչեւ երկու տարեկան երեխաներ են»:

«Զնայած կենցաղային դժուարին պայմաններին, Կոնդի հարսները ոչ միայն չեն տրտնջում, այլեւ երկու – երեք երեխայ են պահում: Օրինակ, Գայեանէ Սաֆարեանը որ ապրում է Ռուսթաւելու փողոցի 94 տանը, 21 տարեկան է, բայց արդէն երեք երեխայի մայր է:

– Եթէ հնարաւորութիւն ունենամ, հօթն էլ կը բերեմ: Մենք պէտք է մեր ազգը բազմացնենք, կ՛ըսէ ան Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի առաջին քարտուղարին, որ կը պատասխանէ իրեն. – շնորհակալութիւն: Շնորհակալութիւն համբերատարութեան ու նաեւ բարձր խաղաքացիականութեան համար»:

Ս. Յարութիւնեան ականատես ըլլալէ հաք Կոնդի այդքան բիրտ իրականութեան կը յայտարարէ.–

«Կոնդի վիճակը մեզ վրայ ծանր տպաւորութիւն թողեց: Մարդիկ համբերատար ապրում են այստեղ ու հաւատում են: Մենք պէտք է ամէն ինչ անենք, որպէսզի առնուազն երեք տարուայ ընթացքում լուծուի Կոնդ թաղամասի բարեկարգման ու կառուցապատման հարցը»:

Տեղեկատու թերթին համաձայն անհրաժեշտ նկատուած է անմիջապէս յատակագծով որոշել թէ քաղաքին չինարարական որ կազմակերպութիւնները պէտք է մասնակցին այդ աշխատանքին:

Ս. Յարութիւնեան ընդգծած է նաեւ որ անպայման պէտք է պահպանել Կոնդի պատմական եւ մշակութային արժէքները կայացնող բոլոր վաստյները, որոնց քիւը 70–ի չափ է:

Այսօրուան համար այսքանն ալ բաւարար է որ կատակուած գառնութիւնն ու զայրոյթը մէկդի դրուի ու համբերատարութեան, յոյսի նոր դլուխ մը բացուի Կոնդի բնակիչներուն ու անոնց անմխիթար վիճակին կարեկից անձերու համար: Պայմանաւ որ ծրագիրներու անվերջանալի չղթայի մը լուռ օզակը չըլլայ այս մէկն ալ ու Կոնդի բնակիչը յուսահատութենէն հաք ապրի նաեւ կերպով մը հարկումի հանդրուանը:

Ա. ԹՈՔՈՑԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹՔ ԳՈՂՈՒԹ

ՊԻՅՐՈՒԹԻ մէջ իր մահկանացուն կնքած է ծանօթ բժշկապետ՝ Երուանդ Ձիտեճեան: Բնիկ Վանեցի, ողբացեալը 1928–ին չրջանաւարտ եղած է Պէյրութի ամերիկեան համալսարանէն, յետագային իր մասնագիտութիւնը կատարելագործած է Էտինպուրկ, ապա՝ Լոնտոն, որ ժամանակով բարձր պետդոնականու վարժարութեան մէջ: Երկար տարիներ վերաբոյժը եղած է Պէյրութի Ամերիկեան համալսարանի հիւանդանոցին եւ նոյն համալսարանին դասախօսը: Աբժանացած է բազմաթիւ չքանչաններու լիբանանեան եւ Ֆրանսական Պետութեանց կողմէ, նաեւ Յորդանանի Թագաւորէն, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն եւայլն, եւայլն: Իր ամուսնացեալ կողքին, ունեցած է նաեւ ազգային գործունէութիւն:

***

ՊՈԼՍՈՑ մէջ լոյս տեսած է բանաստեղծ Բարսեղ Թուղլաճեանի նոր ու առաջին ժողովածուն, որ առաջին հատորն է լայնածաւալ ու թանկարժէք «Իսթանպոլի իշխանաց կղզիները» ուսումնասիրութեան: Մանուածոյապէս Մեծ կղզին (Փրինկիպօ) պատմութիւնը նկարագրող հատորը կը պարունակէ 1671 դունաշարադրութիւն եւ 66 արխիւային նիւթեր: Այնտեղ ուշադրութիւն կը դրաւեն նաեւ հայկական անհատական նիւթեր, որոնք ուղղակի կապ ունին քաղաքին մինչեւ մեր օրերը Մեծ կղզիի վրայ բնակութիւն հաստատած Հայերու հետ: Բ. հատորը պիտի ընդդրկէ իշխանաց միւս կղզիները: Բարսեղ Թուղլաճեան այժմ կ՛աշխատի նոր գործի մը վրայ՝ նուիրուած Թրքահոյլ իսթանպուլի եկեղեցիներուն: Գիրքը լոյս տեսնէ այս տարի իսկ:

***

ԳԱՏԼԸԳԻՒՂԻ (Պոլիս) Ս. Թաղաւոր եկեղեցին մատաղօրհնութիւնը տեղի ունեցած է Կիրակի, Ապրիլ 16–ին: Մանուկ Վարդապետ Երկաթեանի մատուցած պատարագէն ու մատաղի բաշխումէն յետոյ կազմակերպուած սիրոյ սեղանին նախագահած է Շնորհք Արք. Գալուստեան: Բազմաթիւ անձնաւորութիւններու ելոյթներէն յետոյ հանդէս եկած է Արամեան վարժարանի երգչախումբը: Մէջ ընդմէջ արտասանութիւններով ու մենակներով անցնող սիրոյ սեղանին վերջաւորութեան Պատրիարքը արտասանած է իր փակման խօսքը, թելադրելով առհասարակ նուիրատուութիւնները կեդրոնացնել վարժարան ունեցող եկեղեցիներու՝ մանաւանդ Ս. Թաղաւոր Եկեղեցիին, որուն պիւտճէին երկու տարիէ ի վեր կարելի բացեր ունի եւ կը կարօտի օժանդակութեան:

***

*ՊՈԼՍՈՑ Մխիթարեան Սանուց Միութեան կեդրոնին մէջ Ապրիլ 15–ին տեղի ունեցած ճաշին մասնակցած է բազմաթիւ դրագէտներէ, երաժիշտներէ, երդիչներէ բաղկացած ընտրանի մը: Թաղկ. Հատուածեանի՝ Սանուց Միութեան գործունէութեան մասին արտայայտած դիտողութեանքէն խօսքերէն յետոյ ելոյթ ունեցած է Վարդան Կոմիկեան ու այս առիթով մըն ալ երգած է: Այնուհետեւ դրական երեկոյ մը կազմակերպուած է որուն ընթացքին Կոմիկեան, Ռուբէն Զարդարեան, Ռուբէն Մելիքեան, Ռուբէն Ալեքսանեան, Ռուբէն Ղազարեան, Ռուբէն Ղազարեան, Ռուբէն Ղազար

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՕՐԳԱՆ

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՓՅՈՒՌՔԻ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ՀԱՅՐ ՍՈՒՐԲ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՏԱԾԱՐԱՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Կրընոպլէն Ղեւոնդ Թորոսեան իր հայրենակից՝ Արիս Գարայեանի մահուան առթիւ ցաւակցութիւնները կը ներկայացնէ ողբացեալին հարազատներուն եւ 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին :

COMMUNIQUÉ(*)
de l'U.C.F.A.F.

Une information d'*Armenpress*, reprise par la presse arménienne, faisait savoir que quatre tableaux du peintre Zareh MUTAFIAN avaient été envoyes au Fonds Culturel Arménien à EREVAN par les soins de notre Association.

Nous croyons devoir préciser que ces tableaux ont été offerts par un généreux donateur désirant garder l'anonymat.

D'autres œuvres et archives, confiées à notre Association sont en cours d'acheminement vers l'Arménie afin, comme le dit notre généreux donateur, d'être «utiles à notre petite Mère-Patrie».

UNION CULTURELLE FRANÇAISE
DES ARMENIENS DE FRANCE
U.C.F.A.F.

Paris, le 26 Avril 1989

(*) Ֆրանսահայ Մշակութային Միութենէն ստացաւ֊ փրանսերէն այս հաղորդագրութիւնը որ կը վերաբերի, ինչպէս կ'ըսուի, *Արմէնփրէսի* մէկ լուրին, («Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսած՝ Մարտ 21–ին) :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սերենկիւլեան մահնամիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի 200 Ֆր. Ալեախս Սրապեանէ Գրիգոր Գազանճեանի մահուան առթիւ :

ՏՕՆ ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ

Ս· ՅՈՒՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻՋ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

Հինգշաբթի օր, Մայիս 4, Խ· օր Յիսնից: Քրիստոսի Համբարձման տօնն է: Այս օրը յատկացուած է Մանուկներու հաղորդութեան :

Այս առթիւ, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10·15–ին հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի :

Փարիզի եւ Շրջանի դպրոցներուն բոլոր աշակերտներն ու Սուրբ Հաղորդութեան համար պատրաստուած մանուկներն ու երիտասարդները կը հրաւիրուին մասնակցիլ պատարագին եւ Հաղորդութեան :

Ս. ՅԱԿՈԲ ֊ ԼԻՈՆ

Հինգշաբթի, Մայիս 4, տօն է Համբարձման :

Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի :

ՍՐՔՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷԼ

Հինգշաբթի, Մայիս 4–ին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր կերպով կը նչուի Քրիստոսի Համբարձման տօնը, որուն առթիւ մանաւորապար հրաւիրուած է պատարագը մատուցանելու եւ օրուան քարոզը տալու՝ ՏԱՐՕՆ Ծ· ՎՐԴ· ՃԷՐԷՃԵԱՆ Նիսի եւ շրջանի Հայութեան հոգեւոր հովիւը :

Պատարագը կը սկսի ժամը 10–ին :

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին կողմէ :

ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ ԱՒԹԻՒ

ՃԱՇ – ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Ի յարգանս մայրերու, նախաճեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերմի Ջ· Շանթ մասնաճիւղին, Հինգշաբթի, Մայիս 4, ժամը 13–ին, Ս· Ժերմի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ :

Սիրով կը հրաւիրուին Մարսէյլի շրջանի ընկերուհիները ու համակիրները :

Մուտքը ազատ է :

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE DECINES
15. rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

LES 13, 14 et 15 MAI

RETENEZ VOTRE

Week-end de PENTECOTE
à la mer et au soleil
au VILLAGE VACANCES
DE RAMATUELLE

Tennis — Natation — Planche à voile —
Volley ball — Ping-pong — randonnées...
Prix de participation en pension complète:
600 Frs. Adultes
450 Frs. Enfants 6-12 ans
335 Frs. Enfants 2-6 ans
——Option autocar pour le voyage——
Renseignements et inscriptions:
à la Maison de la Culture Arménienne
de Décines au 78. 49. 42. 97.

Spécial ARMÉNIE

Les Maisons de la Culture Arménienne
de Villeurbanne et de Décines
vous invitent
à une soirée de TEMOIGNAGE
le Samedi 6 Mai à 20h30
à la Maison de la Culture Arménienne
de Décines
15, rue du 24 Avril 1915
Jean KÉHAYAN, journaliste au Provençal de Marseille présentera et dédicacera son livre «Le Chantier de la Place Rouge».

Témoignages de nombreuses personnes de la région Lyonnaise qui ont accompagné et distribué les secours en Arménie.

Témoignages et Exposition de photos d'Arthur Hagopian sur le séisme en Arménie.

Pour tous renseignements:
Tél. 78. 49. 42. 97 ou 78. 94. 37. 30

ATTENTION La soirée annoncée à la Maison de la Culture Arménienne de Villeurbanne se déroulera à la Maison de la Culture Arménienne de Décines.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆԻՍ 4–ԻՆ

Մանրամասնութիւնները յետոյ :

Nuitée Dansante Arménienne

organisée par

les Guides Arméniens de Marseille
« Haï Arinouch »

le Samedi 6 Mai de 22 heures à l'aube

au Château des Fleurs
18, boulevard Michelet,
13008 MARSEILLE

ROMONT
GALERIE DE LA RATIERE

CARZOU

du 29 avril au 28 mai

Jeudi, Vendredi, Samedi, Dimanche de 14h. à 18h.
Sur rendez-vous: tél. : (037) 52. 16. 12 / 52. 17. 12

Rue du Château 107 CH — 1680 Romont (Suisse)

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ
ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

Տարեկան Թէյասեղան

Կիրակի, Ապրիլ 30, ժամը 15–ին :

Salle Municipale rue Jean-Jaurès
face au stade Léo Lagrange, Arnouville

Գեղարուեստական բաժին նախատես – ւած է· բոլոր ընկերուհիները հրաւիր֊ ւած են :

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
Section de LYON
vous invite
Jeudi 4 mai, à midi
à l'Espace Arménien
— 40, rue d'Arménie, 69003 Lyon —
à son repas animé par l'Orchestre
«*PAROS*»
de Valence
et sa chanteuse populaire *Virginie*
— *Ambiance arménienne assurée* —
Ce repas organisé à l'occasion de la Fête de l'Ascension est placé sous la présidence de
Mgr. NORVAN ZAKARIAN
Participation : 100 Frs.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ
ՏԷՍԻՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ
ԵՒ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆԸ
ԿԸ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵՆ՝

Հայկական Համբարձում

Հինգշաբթի, Մայիս 4, կէսօրէ ետք ժամը 3–էն սկսեալ, Տէսինի քաղաքապետարանի սրահին մէջ :

Ցայտադիր· –
ժամը 3–ին – Վիճակ
ժամը 4–ին – մրցում՝ մանուկներուն մազերը ծաղիկներով զարդարելու
ժամը 5–ին կերուխում
Երաժշտութիւն՝ «Անի» նուագախումբ :
Մանակցութեամբ՝ «l'Arménien» երգ. վ. հեղինակ՝ Տրնի – Օկրիի :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլի Ասպետիկ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 1400 Ֆրանք ընկերուհի Մելինէ Զորայեանի դրացիներէն՝ (Վկայ֊ վիք, Տէր Սարգիան, Յեղիէն, Ֆէրիէ, Պիանգա, Պահապան, Պալեան, Ագեան, Զորպաճեան, Պապաճեան, Շահինօղլու, Զաուիկեան, Մարգարեան, Գասարջեան, Ճամճեան, Ալագամ, Սապոյեան, Զէկիեան, Տարաքճեան, Պիւլպիւլ, Քարիք, Պարաթ, Պապաճեան, Օհանօղլու, Սօսի), իր աղջկան Ֆրանսուազի կսկծալի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի եւ յատկացուած է Հայաստանի աղէտեալներուն :